CARNIOLA

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko

MITTEILUNGEN
Des Museal-Vereines für Krain

COMPTES-RENDUS
de l' Association du Musée de Carniole

Uredniki: Die Redakteure:

Dr. Jos. Gruden, Dr. Jos. Mantuani, Dr. Gv. Sajovic,

Rédacteurs

Nova vrsta — Neue Folge

LETNIK I.

Nouvelle Série

V LJUBLJANI 1910

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA KRANJSKO

TISK J. BLASNIKA NASLEDNIKOV

INDEX.

Prirodopisni del.	Naturhistorischer Teil.	L' Historie naturelle.	
Razprave.	**Abhandlungen.**	**Dissertations.**	

Slovstvo.	Literaturbericht.	Chronique des livres.	

Našim p. n. čitateteljem!

Glasilo „Muzejskega društva za Kranjsko“ stopa s to številko v novo dôbo svojega razvitka. Izpremenilo se je slovstveno delo, izpremenila se je podlaga duševnega obzorja pri domačih — in izvenkranjskih — omikancih, pomnožene železnice so nas spravile v ožji stik z drugimi deželami in kraljestvi, zanimanje za našo deželo se je posplošilo in mi sami se ne moremo vstavljati temu mogočnemu toku.

Kakor so čudesa naše dežele vsakemu pristopna, kakor je njihovo opazovanje vsem veščakom in strokovnjakom priporočati, tako naj bi bilo tudi naše glasilo — vsaj načelno — vsakemu na razpolago, da priobčuje tu uspehe svojega opazovanja v svoji materinščini.

Ker pa našega glasila ni mogoče deliti na toliko delov, kakor bi se morebiti prijavilo razprav v raznih jezikih, ker je začela že razdelitev v dve ločeni publikaciji presegati gmotne moči „Muzejskega društva“, zato je sklenil letošnji občni zbor, strniti dosedaj ločeno izhajajoča „Izvestja“ in „Carniolo“ v eno glasilo pod imenom „Carniola“.

„Carniola“

bode izhajala od sedaj naprej kot poligloten znanstven časopis, in bo prinašala v četrtletnih zvezkih raznovrstnega gradiva za zgodovino, zemljepisje, naravoslovje in kulturne odnošaje kranjske domovine.

Vsem prijateljem, pisateljem, čitateljem in udom „Muzejskega društva“ se priporočajo v nadaljno blagohotno podporo.

Uredniki.

An unsere P. T. Leser!

Das Organ des „Musealvereins für Krain“ tritt mit der vorliegenden Nummer in ein neues Stadium seiner Entwicklung. Sowohl das litterarische Schaffen, wie auch die Grundlagen des geistigen Horizontes sind — bei einheimischen und außerkrainischen Gebildeten — andere

geworden, die vermehrten Eisenbahnlinien brachten uns mit anderen Ländern und Reichen in engere Verbindung, das Interesse für unser Heimatland ist allgemeiner geworden und wir selbst können uns dieser mächtigen Strömung nicht mehr entziehen.

Ebenso wie die Wunder unseres Landes jederman zugänglich sind, wie deren Beobachtung allen Gelehrten und Fachleuten anzuempfehlen ist, ebenso sollte auch unser Organ — wenigstens prinzipiell — jederman zu Gebote stehen, damit er in demselben die Resultate seiner Beobachtungen in seiner eigenen Muttersprache niederlegen könne.

Da es jedoch ein Ding der Unmöglichkeit ist, unser Organ in so viele Teile zu scheiden, als vielleicht Abhandlungen in den verschiedenen Sprachen angemeldet würden, ferner weil schon die Zweiteilung der Publikationen unseres „Museal-Vereins" über die materiellen Kräfte hinausgriff, beschloß die letzte Generalversammlung die beiden bisher getrennt erscheinenden Teile „Izvestja" und „Carniola" in eine einzige Publikation mit dem Namen „Carniola" zu vereinigen.

Die „Carniola"

wird demnach von nun an als polyglotte wissenschaftliche Zeitschrift erscheinen und in Vierteljahrheften mannigfaltigsten Stoff zur Geschichte, Geographie, Naturgeschichte und Kulturverhältnisse des Krainer Heimatlandes bieten.

Allen Freunden, Gelehrten, Lesern und Mitgliedern des „Museal-Vereins" empfehlen sich zur weiteren wohlwollenden Unterstützung.

Die Redakteure.

A nos lecteurs!

L' Organe de l' Association du Musée de la Carniole entre avec le présent numéro dans un nouvel état de son développement. Les productions littéraires, ainsi que les principes fondamentaux de l' horizon intellectuel, ont pris une autre face aussi bien chez les habitants intelligents de la Carniole, qu' à l' étranger. L' accroissement des voies ferrées nous a fait entrer dans des relations plus resserées avec d' antres pays; l' intérêt pour notre pays est devenu général, et nous-mêmes nous ne pourrions plus nous soustraire à ce puissant courant.

De même que les merveilles de notre pays sont accessibles à tout le monde, et que l' étude desquelles se recommande à tous les savants à tous les connaisseurs, de même notre Organe devrait, du moins par principe, être à la disposition de tous, afin que chacun puisse consigner les résultats de ses observations dans sa propre langue maternelle.

Cependant comme il est impossible de separer notre Organe en tant de parties, ainsi que cela pourrait avoir lieu pour des dissertations en diverses langues, et que en outre les publications en deux parties de notre Association dépassent nos forces matérielles, la dernière assemblée générale a décidé de réunir en une seule publication les deux parties parues séparément juqu' à ce jour, cést-à-dire les „Izvestja“ et „Carniola“.

La „Carniola“

paraîtra par conséquent, à partir de maintenant, sous la forme d' une feuille périodique, savante, polyglotte, et offrira chaque trimestre un fascicule d' articles divers sur l' historie la geographie, l' historie naturelle et la vie intellectuelle de la Carniole.

Nous nous recommendons à tous les amis, à tous les savants, à tous les lecteurs et à tous les membres de l' Association du Musée, et nous les prions de bien vouloir nous accorder leur assistance.

Les Rédacteurs.

Zapuščinski zapisnik po škofu Slatkonji.

Priobčil Dr. Josip Mantuani.

Zapisníki imovine po umrlih so silno važni kulturno-zgodovinski viri. Ne kažejo in ne pripovedujejo samo, kakšno in koliko da je bilo imetje umrlega, ampak nam včasih pomagajo tudi dognati, odkodi da izvira kak umotvor, knjiga, pohištvo ali orodje, če se je to ohranilo do naših dni. Tudi za izpremembe posestva so včasih neovržni in zanesljivi dokazi. Za kulturno zgodovino zasebnega življenja, za pohištvo, imetje in orodje, za njihovo trpežnost in obrabo imamo v teh zapiskih najboljše podatke. In iz teh smemo dalje posredno sklepati tudi na tehniko in na snov za take premičnine, za stvari, ki so služile včasih rodu za rodom v praktično porabo. S tem so nam dani tudi temeljni obrisi za domačo zgodovino zasebnega gospodarstva, ki je v prejšnih dobah neposredno posegalo tudi v tehniko javnega gospodarstva.

Posamezni zapuščinski zapisniki segajo pa s svojim pomenom še mnogo dalje. Pojasnjujejo nam tudi včasih sila važne pravne položaje in pravne homatije z njihovimi posledicami.

Niso vsi taki inventarji enake vrednosti, to je samoobsebi umljivo. A njihova vsota bi bila zmožna razkriti tajne niti in vezi ter razrešiti marsikako zagonetko, ki bi bila zgodovinsko važna. Naši domači odnošaji so segali daleč preko kranjskih mej, in razmere v drugih, celo oddaljenih kronovinah in deželah so bile z našo domovino v zvezi. In to dejstvo se mnogokrat zrcali — za posamezne obitelji in rodove — samo še v nekaterih zapuščinskih inventarjih.

Tak zapuščinski zapisnik[1] priobčujem v nastopnih vrstah. Glasi se doslovno in natančno prepisan tako:

„F(ürstlicher) D(urchlaucht) vunſers genedigiſten hern verordent Comiſſarj hochwirdiger wolgeborner Geſtrenger hochgelerter Edl veſt lieb herrn vnd frundt, in der Irrung ſich haltund zwiſchen mein als klager an ainem, vnd dem hochwirdigen herrn Biſchoff Peter zu Trieſt

[1] Izvirnik v knezo-nadškofijskem konzistorialnem arhivu na Dunaju. Nekatere točke, a nepopolno prepisane, je priobčil Kopallik v II. zvezku dela: Regesten zur Geschichte der Erzdiözese, Wien 1894, str. 9.

annders taills, gib ich auf f(ürstlicher) d(urchlaucht) Comiſſion wider gedachtn herrn Biſchoff diß nachuolgundt artigkl mit beſchwerd vnd klagweis zuuernemen.

Anfengklich, wiewol weylund Biſchoff Jerg mein vorforder ſeliger vil ſylber, klainat[2], gulden ring[3], Leibgewaut, wein vnd vil annder varunder guetter[4], nach ſeinem tod verlaſſen, Inhallt aines Inuentarj, derſelben Sych der herr Biſchoff zu Trieſt, alls er das biſthumb Wienn adminiſtriet (sic!) vnderſtanden[5], die Er mir an[6] abgang Zuegeſtellt ſol haben, ſo hat Er mir doch weder dieſelben guetter gar noch darfur den Werdt ſonndern den wenigern tail zuegeſtellt, wie Ir mein lieb herrn nachuolguuder maynung vernemen werdet.

Nemblich hat der herr Biſchoff von Trieſt, von den verwaltern des Biſchofhofs zu Wienn, derſelben Zeit in parem gelt mer dann tauſent dreyhundert gulden Reiniſch empfangen, mer von ettlichen perſonen ſo in[7] den Zehent ſchuldig geweſen in die tauſent gulden wert, dieſelben er in ſein ſelbs aygen vnd nichts des Biſthumb Wienn nutz gewent hat,

So hat man dem herrn Biſchoff von Trieſt zwey hundert vierzehen Emer wein in die Newſtat[8] gefuert, die hiet[9] man dem Biſthumb zu nutz derſelben Zeit die achterin[10] vmb zwelf[11] mugn[12] außchengken (sic!) die mir der herr Biſchoff von Triest zubezallen schuldig.

Dann der Irrung halben[13], ſo Jungkher Ludwig des herrn Biſchoff von Trieſt vetter anderthalb Jahr in dem Biſthumb gethan, mocht ich dieſelben auf vierhundert gulden achtn, in anſehung das er mit Jagern, Federſpiel[14], geſelſchaft, Phertn vnd hunden mer dann der diener in dem Biſthumb vaſt[15] zehrlich[16] geweſen, ſo wil ich es doch bey den zway hundert gulden Rheinisch beleiben laſſen die mir der herr Biſchoff von Tryest ſchuldig zubetzallen zuſambt acht phund phening die er

[2] Kleinodien, dragocenosti.
[3] goldener Ringe, zlatih prstanov.
[4] fahrende, bewegliche Güter, premičnine.
[5] unterstanden (sc. zu nehmen), smelo prisvojil.
[6] ohne, brez (sc. primanjkljaja).
[7] die ihnen (sc. den Verwaltern), kateri so jim desetino dolgovali.
[8] Wiener Neustadt, Dunajsko Novo Mesto.
[9] hätte (man), bi bili mogli.
[10] Maß, bokal.
[11] namreč Pfennige, t. j. po 12 beličev.
[12] mögen, nam können, bi se bilo moglo [točiti po 12 b.].
[13] der Irrung halber, zaradi motenja v posestvu.
[14] sokolarji, to so lovski [illegible] in [illegible] sokole.
[15] sehr, zelo.
[16] schädlich, potrošljiv, škodljiv.

mir laut des erſtn receß[17] vmb habern vnd ander ding ſchuldig beliben.

Weitter als der herr von Trieſt (sic!) gemergkht, das Im das biſthumb wienn nit beleiben mochte, hat Er dem Biſthumb zu Wienn zu verderblichem nachtail vnd Schaden verkhaufft vnd außgeſchengkht drew tauſent, ain hundert vnd Sybenundzwaintzig Emer wein vnd den merern tail die achtern vmb drey phening, dar auß geloſt par gelt, ain tauſent newn hundert vnd zwelf gulden ſechs ſchilling vnd newnvndzwainzig phening ain haller[18], welch Wein[19] wo ſy auf die recht Zeit gehalten worden vnd alſo an[20] not außgeſchenckht auf das wenigeſt drew tauſent achthundert vnd funfundzwainzig gulden hieten gollten[21], deſhalben der herr Biſchoff von Trieſt mir den abgang der Tauſent newnhundert zwelf phunt ſechs ſchilling Newnundzwaintzig phening vnd ain Haller Zubezallen ſchuldig

Item ſo hat der von Trieſt (sic!) auß dem Biſthumb wegkhnom̄en alles laut aines Inuentarj Samaten[22] Tamaſtkhen[23] vnd ander ſeiden Rogkh[24] gefuettert vnd ainfach zwelf.

Item Tuchen Rockh gefuetert vnd ainfach ſechs, Item Wappen oder Leibrogkh[25] Samaten vnd Seiden gefuetert vnd ainfach drew Samaten Tamaſtkhen vnd khermaſin[26] Seiden wames[27].

Item vier hupſche niderlendiſche gewarchte[28] wanttuecher[29] mit pylden[30] vunſer Frawen[31] vnd Sant Jorgen.

Item Pangktuecher[32] gewarcht zway.

Item Samaten vnd tuechen piret[33] ſechs das ain Samaten mit Zobln[34] gefuetert,

---

[17] Vergleich, sprava, poravnava.
[18] heller.
[19] welche Weine, katera vina.
[20] ohne, brez.
[21] hätten gegolten, t. j. bi bila vredna.
[22] samten, baršunast.
[23] damastene, od damasta.
[24] Röcke, suknje.
[25] spodnja suknja.
[26] karmesinen, karmezinasto rdeče.
[27] telovnik z rokavi.
[28] gewirkte, na roko tkan.
[29] Wandtuch, Gobelin, nastenska preproga, gobelin.
[30] Bildern, s podobama.
[31] naše ljube gospe, t. j. Matere Božje.
[32] Banktücher, naklopine preproge.
[33] Biret, pokrivalo za glavo.
[34] Zobelpelz, sobolovina.

Item ſechs Samaten Taſchen

Item Leib vnd pad pfaitten[35] mit gold und ſeiden außgenat drey-undvierzikh

Item Siben vnd achtzig Facilet[36] mit gold vnd ſeiden ausgenat

Item ſechs Facilet darauf die Antipfn[37] aue Regina celorum mit notn[38] außgenat ſambt ainem leinen puechl auch mit notn.

Item ettlich ſtukh kraineriſch vnd gutter Leinbat vnd Zwilch nach Inhalt des Inuentarj.

Item der Herr von Tryeſt hat auch ain kehlh von der kappellen wegkh genomen,

Item er hat vnder andern weylund Biſchof Jorgen groſſen kleinaten ain ſilber verguld ſcheiern[39] mit einer hul[40] vnd deſſelben Biſchof Jorgn Wappen zu ſeinen handen genommen.

Item funf hulczen[41] Löfl mit Sylberen Stilln

Item ſechs Sibrene (sic!) gapl ain tail vergult etlich mit miten zungen[42].

Item funf ſylber vergulte gegraben[43] haftl oder gesperr[44].

Item ain Engliſch Ringl.

Item ſyben alt ſilbren phening ſambt ainem Turgkiſchen aſperl[45]

Item drey gulden Ring mit Amatiſten ſambt weylundt Bischof Jorgn Wapen ring, ſo Her Hanns Pruelmayr in ainem ſagkl ver-petſchafft hat.

Item Zwai par augen glöſer mit Sylber umblegt, das ain mit ainem Sylbren Fueteralein.

Item allerley muntz gulden vnd ſilbren Inhalt des Inventarj ſo auf vierundtzwainzig gulden Reiniſch geschätzt worden.

Item Sylber pfand ſo Barbara Weſterin weilund Biſchoff Jorgen vmb Neununduiertzig gulden verſetzt

---

35 Leib- und Bade-Pfaiten (Hemden), podnevne in kopeljske srajce.

36 Tücher; izraz je obsežen in more značiti i rutice i servijète. Vsekako so platnene rute.

37 Antiphon, antifona.

38 Musiknoten, glaske.

39 Doppelbecher, t. j. podvojena čaša, ena zgoraj, druga spodaj.

40 Etui, tok.

41 hölzernen, lesene

42 Mittelzinken, t. j. s srednim rogljem, to se pravi s tremi roglji.

43 graviert, z vrezanimi okraski.

44 Schnallen, zaponke.

45 Akče, turški denar, 3 akče = 1 para, 40 para = 1 piaster = 120 akčev = 1 piaster

Item drey Cacedonen[46] (sic!) pater nofter die drit mit Agftain[47] vnd Silber vmblegt,

Item drey Carallen pater noster mit filber vergulten Knopflein

Item ain fchwartz Agftainen[48] pater nofter.

Item der Her Bifchof von Trieft hat auch vber das die hernach befchribn klainat vnd gueter auß dem Bifthumb Wien vnd in deffelben namen empfangen die Er vor den erftn Comiffarj nit anzaigt hat,

Erftlich von weilund Bartlme Freyfleben erben, hat Er in krafft aines vermainten Vertrags ettlicher Silber klainat halben fo weylund Bifchoff Jorg den felben Erben fol gefchafft haben Zu feinem tail daruon genomen filber gefchirr vber Zwayhundert guldn wert,

Item mer von weylundt Her Sigmundn keller briefter beneficiat Zu Wienn gelaffen gueter, hat Er etlich bett vnd Petgwant Zin Kandln ain Perlen partn[49] vnd anders genomen dauon der Herr Bifchoff raittung vnd bezallung begert

Item Er hat auch zway Sylber vergulte opferkhaindl fo das Capitl weylund bifchoff Jorgen gefchengkht.

Item er hat vil gueter newer Puecher in den vier facultetn[50] fo in ainer almar[51] geftanden vergeben vnd wegkh gefuert die vber hundert gulden werd fein vnd bey dem Bifthumb nit mer als funfzehen puecher gelaffn,

Item Er hat auch kurtz vor feinem ab Zug fich der lad des officiolat ambt vnderftanden vnd was darin gewefen genomen vnd weder official noch notarj Jres folds bezallt, das ich hiemit wil gemeldet haben.

Item der Bifchof von Trieft hat ain groß filber Pegkh[52] vnd Sylber kandl fo weilund Bifchof Jorg in Pontificalibus gebraucht aus aigen gwallt zu feinen Henden genomen,

Item mer hat er aus Handen Hainrichen Pemerer fyben oder acht groß filbren fchufl empfangen, dauon Er auch vor den vorigen Herrn Comiffarj kain meldung gethan,

---

[46] Chalcedonen, od Kalcedona, kamna iz vrste kremencev.

[47] Bernstein, jantar. Vendar je pa mogoče, da dotični pisar ni natanko ločil in da je „Agstein" pisal v smislu „Achatstein". V terminologiji 16. in 17. veka velja beseda „Agstein" brez pristavka za ime navadnega jantarja, če ima pa še kako določilo, potem služi za označenje ahata.

[48] Tu je brezdvomno „ahat" označen.

[49] Perlenborte, z biseri obšit obrob (t. j. morebiti štola.)

[50] vier Hauptzweige der Wissenschaft; t. j. torej: knjige o teologiji, filozofiji, pravoznanstvu in zdravilstvu.

[51] Kasten, naš izraz „omara".

[52] Becken, torilo, umivalnik.

Das alles ich vber die taufend gulden acht[53] vnd beger den von Trieft darzue Zuhalten, das er folchs alles mite[54] vnd dem Bifthumb zueftelle.

Item allem nach beger ich durch euch mein lieb Herrn vnd Frunt zu erkhennen, dem Herrn Bifchoff von Trieft hab dermaffen zu handln nit geburn wellen. Darum fey Er mir alle vnd Yede ftugkh, wie die in den Artigkheln angezogen, es fey in gellt, kleinatern, Wein, klaidern, haufrad, Pargfchafft, oder der felben rechten werdt vnd eftimation, gar vnd nichts aufsgenomen, laut aines glaubirdigen Innentary Zu meinen Handen Zu ftellen auch feiner adminiftration guete vnd getrewe Raittung Zuthun fchuldig, das wil ich mich alfo der pillikhait nach verftehen vnd wie fich geburt verdienen, vermeldt mein darlegen, vnd behalt mir weitter beuor alle notturfft.

Johans Bifchof zu Wienn."

Prvi in pristni inventar se dosedaj ni našel. To, kar imamo pred seboj, je le transumpt ali izpisek iz prvotnega inventarja, da služi za pravno podlago tožbi, katero je vložil škof Janez de Revellis zoper tržaškega škofa Petra Bonomo. Gotovo je bilo v pristnem inventarju še mnogo drugih stvari navedenih; a že ta izpisek je zelo zanimiv.

Pravni položaj je temu prepiru dalo gospodarstvo Bonomovo.

Slatkonja je umrl 26. aprila 1522. Dasi je imel koadjutorja v osebi Lovanjskega prošta Konrada Rennerja od 2. februarja 1519 sèm, in dasi je tega cesar Karol V. določil za naslednika Slatkonjevega, je cesar Ferdinand I. vendarle, ne oziraje se na Karolovo listino, imenoval na izpraznjeno stolico tržaškega škofa Bonoma upraviteljem dunajske škofije[55]. To se je zgodilo brž po Slatkonjevi smrti[56].

Bonomo je pa imel mnogo drugih državnih in diplomatiških dostojanstev in se ni mogel osebno brigati za upravo škofije, katero je bil Slatkonja ravnokar uredil. Ferdinanda ni bilo v deželi, ker se je odpeljal na Špansko, njegova soproga Ana je morala „zu zeiten an ander ende ziechen" in tako je dobil Bonomo vso vladno oblast v svoje roke „bis auf weiteren Befehl"[57]. To namestništvo je pa posrebalo vse moči in ves čas njegov, kajti razmere so bile takrat na Dunaju silno

[53] achte, cenim.

[54] zahle, povrne.

[55] Prim. Regesten zur Geschichte der Erzdiözese Wien II (J. Kopallik), str. 8. — Dom in Svet 1907.

[56] Starzer, Geschichte der niederösterr. Statthalterei, str. 139. — Beležka v Regesten z. Gesch. d. Erzdiöz. Wien, str. 8, ki trdi, da je bil Bonomo 7. februarja 1523 določen za škofa dunajskega, je tako tolmačiti, da je bil tedaj od Ferdinanda I. rimski kuriji prezentiran za ordinarija.

[57] Starzer l. c.

zmedene. Vendar bi bil pa rad zamenil svojo tržaško škofijo za dunajsko. Zato je sprejel upravo. Za duhovske zadeve je določil enega izmed njemu znanih kanonikov, za dohodke pa svojega stričnika Ludovika upraviteljem.

Ta je bil mlad pridvornik, pristaš tedajne humanistiške struje, kateri je pripadal tudi Peter Bonomo sam. Navajen je bil vživati. Začel je tedaj gospodariti z dohodki po svojih načelih, nastanil se v škofiji in razsipaval ne baš obilno škofijsko premoženje.

A rimska kurija od Ferdinanda I. prezentiranega Bonoma ni potrdila. Kaj da je bil vzrok temu ukrepu, do sedaj ni znano. Obravnave v tej zadevi so se vršile ustmeno, vodil jih je pa kot kurijin zaupnik kardinal in nadškof solnograški Matej Lang v Rimu[58].

Tudi na dvoru Ferdinanda I. se je baš v istem času marsikaj izpremenilo. Več zaupnikov je bilo odslovljenih, med njimi tudi Peter Bonomo. Morebiti ta celo v prvi vrsti. Na tem mestu nam je samo konstatirati, to dejstvo, ne da bi na dolgo in široko preiskavali morebitne vzroke. Da je bil ta mož odslovljen precej nemilostno, se vidi iz tega, da ni dobil — po tedanji navadi — nikakršnega primernega priznanja v obliki materielnih darov ali posestev. Dne 1. novembra 1523 je Ferdinand I. izdal zakupcem deželno-knežjih mitnic ukaz, da púščajo dva voza, katera vozita Bonomovo „pohištvo“ z Dunaja v Trst, prosta carine in mitnine skozi svoje mitnice. Za zasluge pa je dobil Bonomo nekaj solnic pred tržaškim mestnim obzidjem[59]. Od tedaj škofa Petra ni bilo nikdar več na dvoru.

Kot naslednik za Slatkonjo je bil imenovan 29. novembra 1523 J a n e z d e R e v e l l i s, takrat kapiteljski dekan na Dunaju in miloščinar nadvojvode in pozneje cesarja Ferdinanda I.

Ko je nastopil svojo službo, je začel urejevati škofijsko premoženje. Po zapisnikih in po izjavah je izvedel, da je Bonomo s svojim stričnikom slabo gospodaril, da je porabljal škofijske dohodke v zasebne svrhe, da je vino prodajal pod ceno ali je pa celo odvažal v Dunajsko Novo Mesto, kjer je zboroval dvorni svet. Izkušal je doseči korekturo te zadeve po komisiji, v kateri so bili škof D i e t r i c h v Dunajskem Novem Mestu, baron Viljem C e l k i n g, Erazem D o r n b e r š k i in Janez C u s p i n i a n, sami pristaši Bonomovi. Stvar se je silno vlekla. Upniki po Slatkonji so zahtevali od njegovega naslednika Janeza de Revellis poravnavo dolgov, a denarnice so bile prazne, dragocenosti odnešene. Škof Janez je v pismu z dne 18. februarja 1525 zahteval,[60] da naj se razprave že vendar zaključijo, da bo imel mir pred upniki. A tega ni mogel

[58] Starzer l. c.

[59] Starzer str. 140.

[60] Original v dunajskem konsist. arhivu.

doseči. Ker ni bilo sporazuma, je škof proti koncu leta 1525 zažugal, da se bo pritožil na dvor[6]. Jeli s tem kaj dosegel ali ne, to se ne da dognati, ker ni nobenega akta več ohranjenega o tej stvari.

Njegova tožba zrcali te homatije v ostrih potezah. Bilo je mnogo nezdravih odnošajev. A da ne sodimo napačno in krivično, upoštevati nam je kulturne razmere tedanjih časov. Postopanje škofa Bonoma je brez dvojbe odklanjati. A tudi de Revellisovo ravnanje je istotako motriti z vso rezervo. Njegove zahteve so z malenkostno akribijo sestavljene. Narekavalo jih je koristolovstvo ali podobna nagnenja. Danes bi iskali resnice na sredi med obema strankama, a vendar še bližje dunajskega škofa.

Razen pravnega položaja pa nam podaja izpisek iz inventarja zanimive kulturno-zgodovinske poteze, ki so za nas že zategadelj važne, ker je med imenovanimi stvarmi nedvomno mnogo takih, ki so prišle na Dunaj iz naše dežele. In Slatkonja je imel na Kranjskem celo vrsto beneficijev, od katerih je dobival dohodke v naturalijah. Bil je kanonik ljubljanski, župnik v Dobrničah, prošt novomeški, župnik v Št. Rupertu, administratov Pičanske škofije, župnik v Žužemberku in pri sv. Petru v Ložu, dalje beneficiat pri altarju sv. Jurja v ljubljanski stolnici in župnik v Moravčah.

Kot dunajski škof je imel še s posebnim dovoljenjem papeževim dohodke od škofije v Pičanu, od proštije v Rudolfovem, od župnije v Moravčah in od beneficija pri altarju sv. Jurja v ljubljanski stolnici. Poslednji se je odpovedal šele 1517. Sevé, da te službe vkup — brez dunajske škofije — niso nesle nad sto cekinov.

Dohodki kranjskih beneficijev so se brezdvomno plačevali tudi v naturalijah, kot nam svedoči postavka v inventarju: „ettlich ſtuckh krainerîſch vnd gutter Leinbat" itd. Gotovo je marsikaj drugih stvari od njegove imovine tudi s Kranjskega prišlo.

Navzlic temu, da je dunajska škofija bila slabo dotirana, nabralo se je škofu precej, za one čase smemo reči mnogo imovine, kajti bil je varčen gospodar.

Kot prejeto gotovino izkazuje obtožba vkup 4212 gl. (razpoložnina, desetina, cena za vino). Zanimivo je za nas izvedeti, da je zapustil škof tolike množine vina; 3367 vedrov!

Temu odgovarja tudi vsebina ostalega zapisnika. Dvanajst baržunastih in svilnenih sukenj, 6 suknjenih sukenj, 3 svilnate spodnje suknje, po en baržunast, svilnen in škrlatast telovnik, torej garderoba knežjega stanu.

Posebne vrednosti je moralo biti omenjenih 6 gobelinov, katere je prinesel s seboj z Nizozemskega, kjer se je mudil v spremstvu cesarjevem.

[6] Original v dunajskem konsist. arhivu.

Posebej poudarjati je prevažno dejstvo kulture preteklih vekov, da so bili omikanci s svojim imetjem v individualnem, osebnem stiku. Individualizem se danes pač na vsa usta hvali, a naše premičnine so navadno brezznačni, tvorniški izdelki, ki naši individualnosti naravnost nasprotujejo, a mi jih vendarle trpimo v svojem obližju. Slatkonjevi gobelini so kazali podobe sv. Jurija, patrona njegovega in Matere Božje, katero je mož posebno častil. To individualno posebnost je kazal tudi na zunaj v nastenskih preprogah, tako da jo je moral vsakdo takoj videti.

Pri postavkah o perilu se vidi, da ni le množina odgovarjala njegovemu visokemu stanu, ampak tudi ustroj. I srajce i rutice so bile vezene z zlatom in svilo.

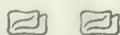
Najzanimivejša posebnost je bila šestorica rutic, na katerih je bila všita antifona „Ave regina coelorum", besedilo in glaske. To je zopet zelo zanimiva stran individualnosti škofove, kot posebnega čestilca presv. Device in kot izurjenega glasbenika. Isto velja tudi o knjigi s platnenimi listi, na katerih so bila brezdvomno všita liturgična besedila z glaskami vred.

Glede njegove osebnosti, osobito vnanjosti njene, nam nudi mal podatek postavka, omenjajoča dve dvojici naočnikov, to pa v srebro kovanih, kakor pristoji takemu možu.

Beležka o raznovrstnem denarju se bržčas nanaša na zbirko rimskih novcev; kajti on sam se je bavil s starinoslovjem in njegov kancelar, štajerski Slovenec Tyffernus, je te študije škofove strokovnjaško pospeševal[62].

Kot učenjaka in pospeševatelja vede znači Slatkonjo postavka o „množini dobrih, novih knjig vseh štirih fakultet". To se zlaga s pismom Jakoba Spiegelna iz l. 1514, priobčenega v knjigi „Isocrates de regno gubernando", kjer učeni profesor pohvalno omenja „množino dobrih knjig", katere skof celo s seboj na pot jemlje, da se bavi ž njimi v prostih trenotkih[63].

Tako nam torej riše ta zapuščinski inventar pravni položaj, posestvo, osebne razmere, individualno pojmovanje in stremljenje, okolico in osredje, v katerem se je gibal naš rojak ter nam odpira vpogled v tedanje nazore in kulturni tok. Za podrobno poznavanje življenskih razmer je torej velevažna listina, istotako za proučavanje naših kranjskih odnošajev in njihove reciprocitete v drugih deželah. Suha, a pravniško natančna listina nam podaja za zgodovinsko filozofijo in etično presojevanje posameznikovih razmer več porabne podlage, nego široko razpredeni životopisi.

[62] Prim. mojo študijo v Dom in Svetu 1907.

[63] Prim. Dom in Svet 1907.

Nekaj iz Prešernovega peresa.

Ivan Grafenauer.

1. Še neznana Prešernova balada.

Dosti znano je pač, da je bil Prešeren kot pevec balad najprvo učenec Bürgerjev. Ne radi tega, ker je prevedel njegovo „Lenoro“, saj je prevajal tudi iz drugih pesnikov, ne da bi bil njihov učenec, ampak radi značaja prve njegove balade „Povodnji mosh“, ki je kakor prevod „Lenore“, nastala v prvi, nam neznani obliki že l. 1826. — Snov je sicer res zajeta iz Valvazorja („balada is Valvasorja“ Čbelica I 40), toda Prešeren si jo je izbral — to je čisto jasno — ravno radi podobnosti motiva z „Lenoro“ (pošastna moč dobi oblast do deklice radi bogokletnosti [Lenora], oziroma prešernosti [Povodnji mož] in jo pogubi). — A „Lenoro“ kakor tudi „Povodnjega moža“ je Prešeren že l. 1829 priredil za I. zvezek „Krajnske Čbelice“ in potem nam dalje časa ni znana nobena Prešernova balada več. Šele l. 1836 je prinesel „Illyrisches Blatt“ v 4. številki (23. januarja) „Prekop“ in ta ima že povsem drugačen značaj; enako tudi ostale istočasne ali pozneje nastale balade. Prehod od prve do poznejše dobe v Prešernovih baladah tvorijo romance njegove in „Krst pri Savici“ („Uvod“!)

Zanimalo bo pač vsakogar, da se je našla nova Prešernova balada prve dobe, in sicer v rokopisu IV. zvezka „Krajnske Čbelice“, ki je bil v cenzuri pri Kopitarju in potem v tiskarni. Zdaj je last g. sodnega nadsvetnika Julija Polca v Ljubljani; našel se je pod streho v hiši umrle gospe Amalije Pfeiferjeve, hčere Kastelčeve, skupno z mnogim drugim, deloma zelo dragocenim rokopisnim gradivom, ki ga priobčujem v „Času“. Naj govori zdaj Prešeren sam:

Ponozhnjak.

balada.

Bil korenják je razujsdan,[1]
Devifhtva tat, vafvavz,
Nobeno [illegible] nozh ugnan
Deklizhov sapeljvavz.

---

[1] Opomba Kopitarjeva ob robu: hoc non debeat Vindobonensis sed recte & prius, nam [illegible] vel Čelakowsky, [illegible] inepte.

Is sibelk treh nedolshen jok
Je krizhal do nebéſ,
Treh nesakonſkih mamiz ſtok,
Ṣe je raslegal vméſ.

Vezhkrat ga[2] ſajmaſhter ſvaril,
Ga ſtraſhil je s' peklám
Je bil ſkopán, pod koſh[3] je bil
Djan obloshen s' kamnjám.

Al ſamopaſh, ſvarjenju gluh
Rasgraja po vaſéh,
Oſtane ſtari potepúh,
Naklada greh na gréh.

Ṣtojí, ſtojí ſamoten kraj,
Ṣoseſka[4] is treh hiſh,
Ṣtojí vaſ Moſhna, kjer do sdaj
Ni snan bil fantov vriſh.

In tam zvetè ko lilje zvét
Nevidene ljudém,
Alenzhiza rosha deklét
Le snana mal' ozhém.

V Radólzo grè nedelſki dan,
Nebeſhki kruh ushít,
Sagleda fant moj rasujsdan'
Lepote njene ſvít.

Bersh[5] ſpraſha, kdo je lepa hzher,
Kje ſpí, in druj'ga vezh,
Zhes Ṣave moſt hití svezhér
Od hudih shèlj gorèzh.

Perklati k' njemu ſa pajdaſh,
Perdrushi zhuden bràt,
Oblezhen ko Turſhki mejaſh,
V' obrasi veſ koſmàt.

»Le bersh,[6] le bersh,[6] prijatel moj!
Le hitro s' mano sdaj,
Imela bova vkup nezój
Veſela[7] direndaj.«

---

[2] Namesto tega je bilo prej Vezhkratov.

[3] Prej po pomoti kosh.

[4] Prej Ṣoſedſka; *d* je prečrtan.

[5] Prej Berſh; ſ je prečrtan in zgoraj zapisan s.

[6] Prej kakor zgoraj berſh.

[7] Najprvo je bilo zapisano Veſeli, potem Veſelo, nazadnje Veſela; pika nad *i* je z nožem zbrisana. Poteza *u* pri *a*-ju je pa napravljena s temnejšim črnilom.

Ker rezhe to, sashene ſmeh,
Sashene ſtraſhen glaſ,
De smersne musik po koſtéh
Ní ſuh nobeden laſ.

»Le bersh,[8] le bersh,[8] prijatel moj!
Poln godzov je ſkedenj,
Alenzhizo moshím nezój,
Bersh[8] v' ſvate, bersh[8] v' ſemenj!« —[9]

Ker rezhe to, ſe ſliſhi vriſh
Volkov, in ſov, in vran,
Tak, ko sarjove takrat piſh,
Bo rjul na ſodni dan.[10]

»Le bersh,[11] le bersh,[11] prijatelj moj!
Lej ſvatov in drushíz,
Od njih kaj ſliſhal boſh nezój
Koimatih govoriz!« —

Ker rezhe to, is gòlih pléſh
Se Kleka gerd oblák
Usdigne[12] poln negudnih véſh
In poln peklenſkih ſpak.

»Le hitro, hitro, shenin moj!
Neveſten ſliſhim vos,[13]
Per nji boſh ſpaval tí nezój,
Le gléj de ji boſh kóſ!«

Perpelje shenſki ſe rogázh
Oſtudno nepoſhtèn
Is gadov in vſe ſorte kazh
Je zhudno vos[14] ſpletèn.

»Le ſtoj, le ſtoj, sdaj shenin moj!
Al ti deklè bo vſhézh?
S' Alenzhizo lepó nezój
Kdo bi ne ſhel rad lézh?« —

---

[8] Vse štirikrat, kakor zgoraj, najprvo berſh.

[9] Verza 46 in 48 imata opombo, da naj se zamenjata; verz 46. ima spredaj številko 2, verz 48. pa številko 1.

[10] Treba je razumeti tako: Tako kot zarjul je takrat piš, tako bo rjul na sodni dan.

[11] Prvotno berſh.

[12] Verza 58—59 popravljena Sa [illegible] Se vsdigne.

[13] Popravljeno iz voſl najprej s svinčnikom potem s temnejšim črnilom.

[14] Prej voſl, popravljeno kakor zgoraj.

Perſhla ſta na moriſha kraj
Tam Ṣatan sh' njim veſél,
Imel vſo nozh je direndaj
Dokler ni[15] svon sapél.

Leshalo truplo drugi dan
Je na moriſhi snak;
Tak konez vsel[16] je rasujsdan'
Pregreſhen' ponozhnják. —

V' izglèd in nauk, fantje! vam
Sloshena je povéſt,
Kdor hodil v' vaſ bo k' deklizam,
Priſhel bo slodju v' peſt.

Dr. Preſhérn.

Pesem je v rokopisu na tretjem mestu, druga za „Gloso", a je s črnilom prečrtana, enako kakor „Romanza od Ṣtermiga grada" (poznejša „Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori"), ki sledi za to balado. A prečrtal je ni Kopitar (to pove njegova opazka), ampak Matija Čop še pred Kopitarjevo cenzuro, ker so se mu zdeli nekateri izrazi prerobati[17]. Vpliv „Lenore" se kaže nekoliko v izbéri snovi, v tehniki pa v ponovnem pozivu: „le bersh, le bersh . . ." — Kopitarjeva opazka: — „nisem jaz (Vindobonensis) tega prečrtal, ampak nekdo drugi pred menoj in sicer po pravici, zakaj drugače, čisto drugače bi bil povedal to celo Čelakovsky, dasi so druge njegove stvari dovolj zanič (sat moliatur inepte)" — kaže njegovo razdraženost in sovražnost zoper Prešerna in Čelakovskega, povečano še po abecedni vojski, ki se je bíla ravno tačas, ko je „Čbelica" bila v Kopitarjevi cenzuri. Podobno osorno se izraža v istem rokopisu tudi v opazkah k Vodnikovim narodnim pesmim. Ves Kopitar!

Stvarno je treba opomniti k baladi, da Mošna niso Mošnje pod Radovljico, ampak selo onstran brvi Slovenskega planinskega društva, na poti iz Radovljice v Kamnogorico, na desnem bregu Save. Časih

---

[15] Najprej *je*, potem najprej s svinčnikom, nato s temnejšim črnilom popravljeno v *ni*. Svinčnik bržkone Prešernov, pero Kastelčevo. — V verzu 74. je prvotno *s'* popravljen v *sh'*

[16] Najprej je bilo zapisano *konz usel*, pozneje je to Prešeren s svinčnikom popravil v *konez vsel*, potem še Kastelic s črnilom.

[17] Prešeren poroča o tem Čelakovskemu: „Zhóp (hat) den Kasteliz bewogen, einige unschuldige Volkslieder, die gerade die letzten in dem der Censurbehörde vorgelegten Cahier waren, herauszureissen, und hat nun, um ein Beispiel seiner Strenge zu geben, eine meiner Balladen wegen ein Paar derber Ausdrücke damnirt." Prešeren Čelakovskemu 29. aprila 1833. Ljubljanski Zvon II 49.

tam ni bilo mostu čez Savo; most, ki ga omenja Prešeren v tej pesmi, je oni, ki pelje čezenj cesta v Kamnogorico. Nekdanje morišče je bilo onkraj Save ob tem mostu.

2. Prešeren in narodna pesem.

Za primero, kako je Prešeren popravljal narodne pesmi, naj objavim iz ravnoistega zbornika rokopisov dve narodni pesmi „Zherni Koſ“ in „Lesica“, ki jih je Kastelic napisal na prvo in drugo stran cele pole popirja v gajici z nekaterimi pomotami in jo je Prešeren lastnoročno popravil (povečini v bohoričici). Tiskani sta te dve narodni pesmi v „Krajnski Čbelici“, V. zvezek, str. 61.—62. in 63.—64. Tekst se glasi, kakor ga je najprej Kastelic zapisal:

Zherni koſ.

Prelepo poje černi kos,
Pa lépše poje slavic še.
Pa kósa glavica bolí
Boli ga, de ga umorí —
Al sničica tak' govorí:
O, kaj ti pravim, černi kos!
Kdor koli ima ljub'ce tri,
Ga rada glavica bolí —
Bolí ga de ga umorí,
Kot je vmirila (!) tebe kos!
Zdej se kos za germ zapodí
In vse štir od sebe molí.
Zdej sničica tàk govorí:
Prav se ti, černi kos! godí —
Și djal, de lahko boš živel,
Ker imaš ljub'ce lépe tri!
De ena te bo hranila,
Druga tebe oblačila,
Per tretji bodeš sladko spal.
Pa černi kos tàk govori:
O, čakaj, čakaj, snič'ca tí!
Bo Bog že dal gorko spomlad,
Spomlad, svetiga Jurja dan
Se bom spet ſ-kreval (!) čerin kos,
Imel spet bodem ljub'ce tri:
Ena me bode hranila,
Druga me bo oblačila,
Per tretji bodem sladko spal
Koder bom hodil, koder šel,
Povsod bom žvižgal ino pel.

Prešernovi popravki: Verz 4. je prečrtan, na rob je zapisal Prešeren: Takó, de ſmerti ſe bojí; enako Čbelica V., 61. — V. 10.: je je prečrtan, zgoraj z roko Prešernovo: bo; enako Čbelica l. c.; vmirila, prej umirila (popr. Kastelic), Čbelica: vmorila. — V. 11.: se in zapodi je prečrtano, ob strani je Prešeren zapisal: se položi, nad te dve besedi pa Kastelic saluči (!). Čbelica: Zdaj mi še kos za germ zletí. Čigavo je to? — V. 12. je prečrtan, zgoraj s Kastelčevo roko: Noge (na levem robu stoji Vse štir) od sebe ta pomoli. Na desni rob pa je zapisal Prešeren: Bolán leshí milo jezhí; enako Čbelica. — V. 13.: Zdej je prečrtano; zgoraj je zapisal Prešeren: Spet; enako Čbelica. — V. 15.: Prešeren je prečrtal najprej: boš živel, kar je nadomestil z obliko: ta živí. Nato je ves verz s popravkom vred prečrtal in zapisal na rob: De lahko shivel boſh ſi djal; enako Čbelica. — V. 16.: Prešeren je prečrtal: Ker imaš in lepe ter nad prvo zapisal: Kateri ima, a tudi to je prečrtal. Čbelica ima prvotno besedilo. — V. 17.: te bo hranila je prečrtano; zgoraj s Prešernovo roko: ljubiz na desni strani hrani ga, a oboje je zopet prečrtano. — V. 18.: tebe oblačila je Prešeren nadomestil z: oblazhi ljubiza, pa je tudi to zopet prečrtal. — Verz 19. je Prešeren prečrtal in nadomestil s sledečo, zopet prečrtano verzijo: In se per tretji ſladko ſpi. Prešeren je hotel torej te verze popraviti takole:

Si djal, de lahko ta živí
Kateri ima ljub'ze tri
De ena ljubiz hrani ga
Druga oblazhi ljubiza
In se per tretji ſladko ſpi.

A to verzijo je zopet zavrgel in Čbelica ima prvotno besedilo. — V. 24. je prečrtan; Prešeren ga je nadomestil takole: Ne bom vezh zherni koſ bolán; enako Čbelica V., 62. — V. 29.: koder šel je Prešeren prečrtal in nadomestil z: bom veſel; enako Čbelica.

— —

Lesica.

Leží, leží stežičica,
Po nji teče lesičica.
Petelin mladi sreča jo
Pa[t] tàk lesíca govorí:
»Kam mladi greš petelin tí?«
Al mi petelin govorí:
Jez gredem k' svoji jarci v vas.
Pa tàk lesica govorí:
Petelin mlad'! kaj pravim ti,
Pokaži meni ti letó

Kak v vasi vaši kure spé.
In vzdignil je bedričico,
Zdolej vtaknil glavičico —
Tako v naš' vasi kure spé.
Al lesica ga je zgrabila
In šla je z' njim pod brezico.
Pa tak petelin govorí:
Veš kaj lesica! pravim ti —
Lepó zahvali ti Boga
Za ták lep' mal mlad'ga mesa
Lesíca vzdigne tačico,
Zahválila lepo Boga
Za tak lep mal mlad'ga mesa.
Pa petelin na brezico zletí
In tak leſici (!) govorí:
Lesica, piſhi (!) tí me v rit!
Sim tvojih špasov kmalo sit —
Leſica (!) krog je skakala,
Z debelim repam mahala,
De brezico bi sekala.

P r e š e r n o v i   p o p r a v k i. V verzu 4. je Prešeren najprej prečrtal P a [t] in je t á k izpremenil v: T a k o; potem pa je na robu 3. in 4. verz nadomestil takole: Je petelina ſrezhala — Tako ga ogovarjala —; enako Čbelica V., 63. — V. 5.: A l m i je Prešeren prečrtal in nadomestil s: T a k o; enako Čbelica. — V. 7.: g r e d e m in v v a s je prečrtano; nad prvo teh besed, nekoliko na desno, je zapisal Prešeren: v v a ſ in zopet prečrtal; j a r c i je izpremenil v: j a r i z i, na desni kraj pa je zapisal (kot nadaljevanje) g r e m v v a ſ. Čbelica: Jest v vas grém k svoji jarčici — V. 9.: k a j p r a v i m t i je prečrtano; zgoraj je zapisal Prešeren: p o v é j m i t i, kar je zopet prečrtal in na robu nadomestil s: p o k a s h i t í. Nad ta t i pa je Kastelic zapisal: m i. Čbelica sledi Prešernu. — V. 10. je prečrtan, ker je po novi Prešernovi verziji postal nepotreben. — V. 11.: Kastelic ga je (nad vrsto) poizkusil popraviti tako: K a k' k u r e s p e v' n a ſ h i (!) v a s i. Prešeren pa je zapisal na rob: Kak tvoja mlada jar'za ſpí; enako Čbelica. — V. 12.: I n je izpremenjen v J e; j e b e d r i č i c o je prečrtano; na robu Prešeren: perutnizhizo; enako Čbelica. — V. 14. je Prešeren prečrtal in izpremenil: T a k m o j a l e p a j a r'z a ſ p í (zgoraj), enako Čbelica. — V. 15. je Prešeren istotako prečrtal in zgoraj zapisal: Je sgrabila leſiza ga; enako Čbelica. — V. 16.: š l a j e je prečrtano; Prešeren je dodal na koncu verza: j e ſ h l a; enako Čbelica. — V. 18.: Pred l e s i c a je Prešeren vstavil m o d r a, p r a v i m je prečrtal, enako Čbelica. — V. 20 in 23.: t a k je izpremenjen v t a k i, l e p je prečrtan (Prešeren); Čbelica V. 63 ozir. 64: Za tak kos mládiga mesá. — V. 24.: Pa je Prešeren prečrtal,

petelin je popravil v: Petelin, brezico v brezco; enako Čbelica, V. 64. — V. 25.: In je prečrtan; tak, popr. takó — enako Čbelica V. 26.: pifhi ti me je prečrtano, na desni je Prešeren nadaljeval obrezani verz: me pifhi tí; enako Čbelica. — V. 27. je prečrtan brez nadomestila; tudi Čbelica ga nima.

Das Schloßarchiv in Auersperg.[1]

Von Fr. Komatar.

Fortsetzung.

434 *1450 Jänner 30* (tercio kalendis januarii) datum Rome apud sanctum Petrum.

Papst Nikolaus V. erlaubt dem nobili viro Cristofforo de Rechberg *und acht von ihm vorzuschlagenden Personen beiderlei Geschlechtes, sich einen Beichtvater halten zu dürfen, der auch von den Reservatsünden die Absolution erteilen wird.*

Inseriert in 1451 April 2.

435 *1450 März 5* (feria quinta proxima ante dominicam Oculi tempore quadragesimali) datum in castro ... Sonneck.

Graf Friedrich von Cilli meldet dem venerabili viro et domino decretorum licentiato magistro Leonardo *des Patriarchen von Aquileia* in partibus extra Forum Julii vicario in spiritualibus generali et plebano in Ponikchil, *daß er für die infolge der freiwilligen Verzichtleistung des* discreti Andree Glogauer clerici Sambiensis dioecesis, *seines Sekretärs, freigewordene Pfarrkirche* sancti Ruperti prope Nassenfues *den* honorabilem virum dominum Joannem Harrer presbyterum Aquileiensis dioecesis *seinen* capellanum et commensalem *präsentiert habe, und bittet ihn, diesen in die genannte Kirche einzuführen. — Besiegelt war die Urkunde* sub appensione signeti . . . consueti *des Ausstellers. — Am unteren Rande stand:* Commissio propria domini comitis. Taxa X marcarum.

Kopialbuch Fol. 115 a.

436 *1450 Juli 26* (des suntags nach sand Jacobstag des heiligen zwelffpotten.)

Herman Kosiakker *versetzt eine Hube seines Gutes* zum Schalkentall, *auf welcher* Gregorg *sitzt,* in Topherniker pharr gelegen, *dem*

[1] Vergl. Mitteilungen des Musealvereines für Krain, XVIII. Jahrg. 108—187; XIX. Jahrg. 37—58 und 99—140: XX. Jahrg. 161—245.

ersamen herren Fridrichen Mindorffer *für 15 geliehene Pfund guter Wien. Pfen., einlösbar alljährlich 14 Tage vor oder nach* sand Jorgentag. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, welcher 2.* den edelen vesten Niklasen den Kosiakker, *seinen Vetter, um die Besiegelung bat.*

Orig. Pap. — Testamentslibell Fol. 125 b. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, 1. beschädigt, 2. fehlt. — Wasserzeichen: Keinz Fig. 176. — Indorsat: a) Hern Fridrich Mindarfr saczbriff. *15. Jahrh. b)* Herrn Fridrichen Mündorffer sazbrieff per ain hueben zum Schalkhenthal gelegen, so ihme von Herman Kosiakher versezt worden anno 1450. *16. Jahrh.*

437 *1450 September 9* (indictione tertia decima, die vero nono mensis septembris, in villa sub Castro Novo posita et ante domum habitationis . . . Jurse Ogorellec, ubi ipse dominus capitaneus pro iure reddendo . . . sedere solet).

Andreas de Leo pro magnifica communitate Tergesti capitaneus Castri Novi *weist die Appellation zurück, welche die Frau* Caterina Ungespocharin *gegen den Urteilsspruch eingelegt hat, vermöge welches sie die von ihr aus der Erbschaft* quondam domini Stephanchi Vinchinberger *innegehabten Güter an Achatius* Prambergar *und dessen Schwester Agnes stellen sollte.* Presentibus: Jacobo de sancto Marco tabernario, Jurse Ogorelleç etiam tabernario sub Castro Novo, Jacobo Cerdone de Carian districtus Castri Novi, Andrea de Corotano, Joanne de Tergesto, Luchessio de Postoina, Jurse de Breixeç pillipario, omnibus quatuor familiaribus . . . domini capitanei. — *Besiegelt vom Richter und Hauptmann* Andreas de Leo. — *Unterschrift und Signet des* Roba de Leo civis Tergestinus publicus imperiali auctoritate notarius ac prefati domini capitanei cancellarius nec non in hac causa notarius rogatus, *welcher die Urkunde niederschrieb.*

Orig. Perg. — An roter Seidenschnur anhangendes Siegel.

438 *1450 November 2* (an mantag Allerseltag) *Laibach.*

Jorig von Tschernomel verweser der haubtmanschaft in Krain *beurkundet, daß* Wilhalem Mindorffer *vor dem Gerichte heute den anderen Tag hat* furgetragen ain huben ze Sappelsach zu Trefner pharr gelegen, darauf Peter siczet, darauf er mit gerichtspoten geweist hat von der behabnuss wegen, so er hintz Sigmunden Mindorffer seinen vetter in dem landesrechten hat erlanget nach laut des behabbriefs, so darumb von gericht ist ausgangen. *Es wurde ihm uber vier Wochen der dritte Tag erteilt.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse. — Indorsat: Furtrag Wilhalm Mindorffer II tag anno 1450. *15. Jahrh.*

Dimitz: Regesten 3, nº 16 Regest.

439 *1450 Dezember 24* (an dem heiligen Cristabendt).

Bruder Jorg oberkelnēr zu Sittich *bestätigt den Empfang von 13 Pfund Wien. Pfen. von dem* edlen und vesten Volkchharten Awrsperger *für das* selgeredt. *Besiegelt mit dem aufgedrückten* petsched *des Ausstellers.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel abgefallen.

440 *1451 April 2* (indictione XIV., pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Nicolai divina providentia pape quinto anno quinto, die vero Veneris mensis aprilis secunda, hora vesperarum) acta sunt hec in Nova Civitate Saltzburgensis diocesis.

Leonardus Erngrosz de Kasteůn diocesis Saltzburgensis publicus sacra imperiali auctoritate notarius ac insigni opidi Nove Civitatis tabellio iuratus *bestätigt, daß* nobilis vir Cristofforus de Rechperg *die Urkunde n° 434 vorwies mit der Meldung, daß er den* nobilem virum Engelhardum Awrsperger *in die Zahl der in dieser Urkunde erwähnten acht Personen aufnahm.*

Orig. Perg. — Kopialbuch Fol. 165 a bis 167 a. — Signet des öffentlichen Notars.

441 *1452 Dezember 18* (am montag vor sand Thomastag des heiligen zwelifpoten).

Sigmund Yger *verkauft seines Gutes eine halbe Mühle* an dem pach Radell bey Klingenfels und in der pharr Weissenkirichen gelegen, *Lehen des Bistums Freising, dem* edeln und vesten Engelhart dem Awrsperger *um 5 Pfund Wien. Pfen. — Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des edeln und vesten Jörigen Weichsselberger vicztumb in Krain, *des Ausstellers Schwagers,* 2. des fürsichtigen, erber und weisen Hannsen Memynger statrichter ze Laybach.

Orig. Perg. — Kopialbuch Fol. 156 a bis 157 b. — Anhangendes Siegel, 1. fehlt. — Indorsat: Ain kaufbrief von Sigmunden Ygger umb dy müll an der Radlln unter Kchlingefels, so er Engelharten von Awrsperg verkauft hat. *15. Jahrh.*

442 *1454 Februar 3* (an sand Blasentag).

Larencz Krumbach *verkauft eine Hube — Lehen der Cillier Grafen* — gelegen zu der Wlschicz in Guttenfelder phar, *auf welcher* Thumecz *gesessen ist, dem* edlen und vesten Engelharten von Awersperg *um 20* gulden. — *Besiegelt mit den Siegeln der* edlen und vesten: 1. Walthasars des Lambergars, 2. Merten des Sniczenpawmer dye czeyt purkgraf zu Lozz.

Orig. Perg. — Zwei anhangende Siegel, 2. beschädigt. — Indorsat: a) Umb die Wolczicz gen Artnek. *15. Jahrh. b)* Ain kaufbrief umb 1 hueben zu der Woltschitz in Guettenfelder pharr gelegen, dy Larentz Krumpach hern Engelharten von Awrsperg verkauft hat. *15. Jahrh.*

443 *1454 Dezember 9* (an montag nach sand Niklastag) *Graz.*

Sigmund Rogendorffer verweser zu Grecz *beurkundet, daß* Hanns der Gsöler *nachfolgende Pfandgüter* Hannsen des Scheyrer *bis zur Rückerstattung der diesem dargeliehenen Geldsumme behalten kann:* den turn zu Scheyr und 3 hof darunder gelegen mit aller irer zugehorung; 1 mül gelegen under Scheyr bey der Saw; zu Escheneben 3 huben; zu Oberfresen 1 supp und 3 huben; zu Jagerstain 1 huben; in der Ryek 1 perkgrecht auf 21 ember; zu Esslitz 1 huben; halben traidzehent zu Scheyr; 4 huben zu der Glan und allerlay zehent daselbs; 3 huben zu Tworischen; der zehent zu der Retschitz und zu der Mitt bei Tiefer; das dorf under dem Kamnikg, des ist 1 supp und 4 huben; 1 huben undern weingarten; 1 huben am Külein an sand Marien Magdalenperg und das perkgrecht daselbs; 2 huben am Hard bey dem Kamnikg; ain halbe huben daselbs; 3½ huben hinderm Kamnikg; 1 huben zu Globokch und was zu den benanten phandten und güetern allen gehort nichts ausgeczogen. — *Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Diser pfandbrief mit urtl erkendt ist erledigt und aller ansprach frey die gueter zu Scheyer betreffendt, anno 1454. *16. Jahrh.*

444 *1455 April 27* (geben zu der Newnstat an suntag nach sand Jorgentag nach Christi gepurt 1455, unsers reichs im 16. und unsers kaysertumbs im 4. jar).

Kaiser Friedrich III. *berichtet seinem Getreuen* Jorgen von Tscharnöml *seinem* rat und haubtman zu Adlsperg und am Karst: *Sein Getreuer* Engelhart Aursperger *hat sich der 12 Pfund Pfen., welche ihm als* obristen kamrer *des Fürstentums Krain* und an der March *aus dem Vizedomamte gereicht wurden, begeben, wofür der Auersperger und dessen Erben* auf *seinem* see in der Zirgknitz gelegen in *seinem* tayl derselben vischwaidt gewalt und macht haben sollen zu irer behausung gehen Aursperg ze vischen nach iren notturften. *Auch darf niemand die Auersperger in der Ausübung der Fischerei hindern, namentlich die von Stegberg nicht. — Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers. — Nach der Abschrift im Kopialbuche stand am unteren Rande:* Commissio domini imperatoris per dominum Johannem Ungnad consiliarium.

Kopie Pap. des 16. Jahrh. — Kopialbuch Fol. 110a bis 111a. — Testamentslibell Fol. 36b. — Indorsat (nach der Abschrift des Kopialbuches) lautete: Ein khayserlich gabbrief den von Aursperg erblichen zu Zirkhnitzer see [illegible]

Richter, Die F. v. A. 697 cit. — Birk, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 1853, 194, Regest. — Radics, Herbard VIII. 8 cit.

445 *1455 September 12 (Freitag nach Maria Geburt) Windischgrätz.*

Die Auersperger Engelhart und dessen Neffen vergleichen sich mit Ortolph, Wilhelm und Georg, Vettern und Brüdern von Perneck, wegen Forderungen, welche beide zu einander hatten, dahin: Die Feste Reutenberg samt Kapellen, dazu gehöriger Mannschaft und Lehen sollte den Perneckern, die Güter Friedrichs von Reutenberg aber samt dem Kirchenlehen von Roßeck sollten Engelharten und dessen Bruderssöhnen gehören.

Richter, Die F. v. A. 697 cit. = Radics, Herbard VIII. 33 cit.

446 *1455 September 22* (an sand Mawriczentag) *Cilli.*

Ulreich von gotes genaden graf zu Cili zu Ortenburg und in dem Seger etc. ban ze Dalmacien Croacien und in Windischen landen *verleicht seinem Getreuen* Engelharten Awersperger an sein selbs und Hannsen und ander seiner bruder und geswistred weylend Volkarts Awerspergers seines bruders kinder stat und iren erben sun und tochtern *folgende Güter,* wann die ir erb waren, *zu Lehen:* 9 huben an der Nidern Schewnicz und das perkchrecht und den weinzehent daselbs; zu Sagoricz 5 huben; an der Dobra 2 huben; 1 mull in dem Grundt; 6 huben zu Ober Prampach und allerlay traydzehent, perkchrecht und weinzehent daselbs, alles in Trefner pharr gelegen; und ainen hof zu Schonstain und ain perkchrecht an der Paakch, das von der Kaczenstainerin herkomen ist. — *Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers. — Auf der Rückseite: R^ta^.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 23 b. — Anhangendes großes Siegel vom roten Wachse in ungefärbter Schale. — Indorsat: Ein lehenbrief von Ulrichen Graf zu Cyly, Ortenburg und Steyr (!) etc. umb etlich Stukh und Gueter Engelharten an sein selbs und Hansen und beder seiner Brueder und Geschwistret den von Aursperg. n⁰ 15. *17. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 698 cit.

447 *1456.*

Des Wilhelm Harrer auswexlbrüef unter der Raschitsch, so er Englharden von Auersperg geben und verwexlt hat.

Testamentslibell Fol. 101 b.

448 *1457 Juni 13* (geben zu Krainburg an montag nach der heiligen drivaltigkhaittag nach Kristi geburd im 1457, unsers reichs im 18. und unsers kaisertumbs im 6. jaren).

Kaiser Friedrich III. befiehlt seinem Getreuen Merten Snitzenpawmer *seinem* phleger zu Laas, *daß er den Auerspergern auf dem Zirknitzer See zu fischen gestatte, da er seinem Getreuen* Engelharten Auersperger *und dessen Erben erlaubt hat,* auf dem see zu *seinem* geslos Laas gehornt *seines* thails *dessen* fischer zu *dessen* notturften ungeverlich vischen ze lassen. — *Besiegelt war die Urkunde mit dem*

Siegel des Ausstellers. — Nach der Abschrift des Kopialbuches stand am unteren Rande: Commissio domini imperatoris in consilio.

Kopie Pap. des 16. Jahrh. — Kopialbuch Fol. 111b bis 112a. — Testamentslibell Fol. 36b. — Indorsat (nach der Abschrift des Kopialbuches) lautete: Ain kaiserlicher brief, das dy von Awrsperg auf Zyrkgnitzer see erblichen ze fischen haben. 1457.

449 *1457 Juni 13* (geben zu Krainburg an montag vor sant Veitztag nach Cristi gepurt 1457, unsers reichs im 18. und des kaiserthumbs im 6. jaren).

Kaiser Friedrich III. vergleicht sich mit seinem Getreuen Englharten Awrsperger *und dessen Vetter* Hannsen Awrsperger *bezüglich aller Forderungen, so diese nach ihrem Vater* weilent Volkhart Awrsperger *gegenüber den Grafen von Cilli* gehabt oder vermaint haben ze haben. *Auch tauscht er mit* Engelharten Awrsperger *die von diesem innegehabten* stuk und güter, so weilent die Katzenstainer hinder in haben gelassen *und welche vom Auersperger auf 40* pfunt phennig geltz *geschätzt wurden, um ebensoviele seine* gült *und dazu* erblich 10 pfunt phennig geltz, auch *seiner* gult in *seiner* herschaft Mettling gelegen. *Der Tausch tritt in Kraft, wenn bis zum nächsten* sand Michelstag *die beiderseitigen Güter besichtigt und nach einem* gewondlichen und landleufigen anslag *geschätzt werden. — Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers. — Am unteren Rande stand:* Commissio domini imperatoris in consilio.

Kopialbuch Fol. 101a bis 102b.

Richter, Die F. v. A. 698 cit. = Radics, Herbard VIII. 33 cit.

450 *1457 November 13* (an suntag nach sand Mertentag).

Andre von Kreyg, Engelhart von Aursperg, Niclas von Sichelberg, Anton Iffkouitz, Fridreich Mindorffer pharrer zu sand Jacob, Sigmundt Mindorffer sein brueder, Hans Weichselberger, Jorg Graczer, Ficentz Froleych *bekennen, daß sie alle gemeinsam dem* herrn Sigmunden Sebriacher *und seinen Erben schulden 3070* gueter und wolgewegner gulden Ungeren und ducaten, *rückzahlbar am nächsten* sand Jorgentach. — *Besiegelt war die Urkunde mit den Siegeln der Aussteller.*

Kopialbuch Fol. 145a bis 146a.

451 *1457 Dezember 13* (an sand Lucentag) *Sittich.*

Prueder Ulreich abbt zu Sittich *bestätigt, daß er von dem* edlen und vesten Engelharten von Awrsperg *13 Pfund guter Wien. Pfen. für das* selgeret *empfangen hat, welches die Auersperger alljährlich an*

sand Luceintag *wegen* der stift und ewigen mess zu sand Jorigen in sagrer *zu geben verpflichtet sind.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes beschädigtes Siegel vom grünen Wachse. — Wasserzeichen: Briquet, Papiers et filigranes des archives de Gênes, Genève 1888, Fig. 119 = Keinz, Fig. 152.

452 *1458 Februar 28* (an erichtag vor Oculi in den vasten).

Pruder Hilari prior zu Pletriach *und* der convent daselbs cartuser ordens *vollziehen mit dem* edlen und vesten Engelharten von Awrspergk *folgenden Tausch. Sie geben ihm ihre freien eigenen Güter:* das dorf zu sand Larenczen bei dem ursprung, des 10 huben sein und die vischwaid daselbs; zu Nereytzen 5 huben; zum Polcz 5 huben und 1 mül daselbs, *mit allen Zugehörungen,* gelegen in Metligker haubtmanschaft und in Weyniczer pharr, *ausgenommen das Landgericht auf diesen Gütern.* Der edel und vest Engelhart von Awrspergk *gibt dafür dem Kloster für freies Eigen:* zu Osrietz $8\frac{1}{2}$ huben; zu Nustorff 4 huben; am Weinperg 1 huben; zu Salowitzsch in dem dorf den getraidzehent, junget und hüner und von etlichen weingarten daselbs gelegen weinzehent; Sela auch getraidzehent, junget und hüner allerlai 2 tail zu nemben, alles gelegen in der haubtmanschaft Kreyn und Weissenkircher pharr. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Klosters, welches* 2. den edlen und vesten Fridrichen Prager, 3. Jorigen Wurczpuhler *um die Besiegelung bat.*

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 115a. — Zwei anhangende Siegel, 1. fehlt.
Indorsat: Brief in dy Metling umb etlich guter, die mit dem von Pletriach ausgewechselt sind, n⁰ 33, *15. Jahrh.*
Richter, Die F. v. A. 698 cit.

453 *1458 Dezember 13* (an sand Luceintag) *Sittich.*

Pruder Ulreich abbt zu Sitich *bestätigt von dem* edlen und vesten Engelhardten von Awersperg *13 Pfund Wien. Pfen. erhalten zu haben, welche der Auersperger dem Gotteshause alljährlich an* sand Luceintag von der stift sand Jorgen altar hie im sagrad *geben muß.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel unter Papierdecke.

454 *1458 Dezember 22* (an freytag vor dem heiligen Christag) der gegeben ist zum Slun in Krabaten.

Graf Doym von Frangepan zu Vegel, zu Czeng und zu Modrusch etc. grave und frau Barbara sein eliche gemahel *setzen den edlen* Paul Czendgraff *zum Burggrafen ihres* gsloss und der herschaft daselb zum Slun *und verschreiben ihm* alle nucz und randt halbe, so zu dem wenanten *ihrem* gsloss gehort, es sey in wein, in gedrayd, in gelt, von der maut oder von andern dingen, wy dann dy nucz genandt sind. Im sol auch zusten das pau halbs dy sadt auf dem veld, so man zu dem gsloss pauedt, zu solher sadt er auch halben sam geben sol und

die Aussteller den andern halben tail. *Die Aussteller* sullen auch das wenant pau an sein muee mit *ihrem* volkch pauen lassen und dyselben sadt auf dem veld mit der garben tailen; er sol auch haben all vall, so im gericht gevallen an allayn, was dy *der Aussteller* velllig werden, dy sol er gütiklich halten als *sie* im des vertrauen. *Die Aussteller sollen ihm ein Haus in der Stadt, wo er wohnen soll, einräumen, in ihrer Abwesenheit dagegen muß er sich im Schlosse, in welches er ohne ihre Zustimmung niemanden aufnehmen darf, aufhalten. Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, der 2.* den wolgeboren *seinen* wruder graf Mertein von Frangepan *um die Besiegelung bat.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel, 2. fehlt — Indorsat: Ain verschreibung von graf Toym von Krabaten auf Paul Zendgraff lautund, das er im halbe nutzung des gesloss zum Slun sein leben lang verschreibt. *15. Jahrh.*

Dimitz, Regesten 5 n⁰ 17 Regest.

455 *1459 Februar 25 (Sonntag Oculi)*

Vergleich zwischen Engelhart von Auersperg und Balthasar von Liechtenberg, das Schloß Castel in Sagor betreffend, daß genannter Liechtenberg dem Grafen Martin von Frangepan um 4000 Gulden eingeantwortet hatte und wobei Engelhart von Auersperg Bürgschaft leistete.

Richter: Die F. v. A. 698 cit.

456 *1459 März 12* (IIII idus martii, pontificatus domini Pii pape II. anno primo) datum Rome apud sanctum Petrum.

Philippus miseratione divina tituli sancti Laurentii in Lucina presbyter cardinalis *erlaubt auf Befehl des Papstes dem* nobili Johanni Auspergar *sich einen Beichtvater zu halten. — Besiegelt* sub sigillo officii poenitentiarie. — *Unter der Plika links steht:* Alb. Sexterno. Jacobus de Scaputiis. — *Auf der Plika rechts steht:* L. de Leys.

Orig. Perg. — Kopialbuch Fol. 74a. — Das Siegel fehlt.

457 *1459. Gegeben zu Arnoldstein.*

Gertrud von Auersperg wurde auf Befehl des päpstlichen Gesandten und Kardinalpriesters der hl. Cäcilia, Guido, vom Archidiakon in Mannsburg und von den Pfarrern in Harland und Radmannsdorf im Kloster zu Michelstetten installiert.

Richter, Die F. v. A. 707 cit. — Radics, Herbard VIII. 36 cit.

458 *1460 Oktober 6* (an mantag nach sand Francisentag) *Laibach.*

Caspar Melez des hochgeborn graf Ulreichs graven ze Schawnberg etc. *seines* gnedigen herrn verweser in Krain *beurkundet daß* frau Barbara weylent Jorgen des Rosenberger wittib Lienharten des Paradeyser hausfrau heut fur gericht kom und gab zu erkennen, als sy den scherm auf die hernach geschriben stukg und gueter, mit namen auf das dorf Prymitsch mit seiner zugehorung, des 6 hueben sein, und 1 perkrecht zu Gradenstein auf 30 emben most, und 1 weingarten dabey, zu Dabraw auf 3

hueben mit yrer zugehorung, zum Mayrhoff auf 4 hueben mit yrer zugehorung, am Fuert auf 3 hueben mit yrer zugehorung, zum Mayrhoff in Gurkvelder veld $3^1/_2$ hueben mit yrer zugehorung, und zu Podleg $2^1/_2$ hueben mit yrer zugehorung, erlangt von der 800 ember most wegen, so sy Niklasen Sicherberger mit einem landesrechten anbehabt hiet nach laut desselben scherm und behabbriefs von gericht darumb ausgangen. Nu hieten ir Kunradt Appholtrer und Engelhart von Awersperg umb solhen oberurten scherm auch die gueter darine begriffen mit behabnus und allen gerechtikaiten und kuntschaften darauf lautund nichts ausgenomen und nach darzu umb ein behabnus denselben Sicherberger umb 50 phunt phennig selbander berurend ein volliges benugen getan und das alles genczlich von ir abgeledigt. Darauf sy nu den bemelten Appholtrer, Engelharten von Awersperg und yren erben solhen vorbegriffen scherm, behabbrief und ander gerechtikayt und kuntschaft darauf lautund nichts ausgenomen mitsambt der egedachten behabnus 50 phunt phennig selbander innehaltund mit allen yren rechten, kreften, punten und artikeln als ir die gelaut haben und der nach einem landesrechten genyessen hiet sullen oder mugen wolt ubergeben. Und die oberurt frau Barbara bat darauf ze fragen, ob sy solh ubergab der bemelten gerechtikayt nichts ausgenomen wol getun mocht. Darauf ist von den landleuten zu recht erkannt und erfunden worden: die oberurt frau Barbara mag solhen vorbegriffen scherm, behabbrief, auch ander gerechtikayt und kuntschaft darauf lautund mitsambt der ebedachten behabnus 50 phunt phennig selbander innehaltund mit allen rechten, kreften, punten und artikeln als ir das alles gelaut hat und nach einem landesrechten genyessen hiet sullen oder mugen den egenanten Conradten Appholtrer, Engelharten von Awersperg und yren erben wol ubergeben. Das also die oftgenant frau Barbara getan und solhen oftgemelten scherm, behabbrief, auch ander gerechtikayt und kuntschaft darauf lautund nichts ausgenomen, auch die oftgenant behabnus 50 phunt phennig selbander innehaltund mit allen rechten, kreften, punten und artikeln, als ir das alles gelaut hat und des nach einem landesrechten genyessen hiet sullen oder mugen dem oberurten Appholtrer, Engelharten von Awersperg und yren erben heut vor gericht ubergeben hat. Darauf baten die ietzgemelten Appholtrer und Engelhart von Awersperg ze fragen, ob in und yren erben solher oberurten ubergab billich ein ubergabbrief von gericht gegeben wurde, der inn also mit voller frag und urtail der landleut zu recht erkannt und erfunden worden ist. — *Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 114 b. — Anhangendes beschädigtes Siegel. Dimitz, Regesten 5 n⁰ 18 Regest.

459 *1460 Dezember 1* (an mantag nach sand Andres des heiling zwelfbatentag) *Laibach.*

Caspar Melcz des hochgeboren graf Ulreichs graven ze Schawmberg etc. *seines* gnedigen herren verweser in Krain *beurkundet, daß* Veyt Spenglawicz burger ze Laibach *vor das Gericht drei Kaufurkunden brachte: a) 1429 April 27 = Komatar: Das Schloßarchiv in Auersperg n⁰ 357; b) 1436 September 28* (an freitag sand Michelsabent, Fridreich und Hanns gebrueder die Rawber *verkaufen Veiten Spenglawicz um 65 Pfund Pfen. 2 Huben* gelegen in Oblaker phar auf dem Grossen perg, auf der ain Herant Goczientschitz siczt, die ander ist öd; *c) 1436 November 7 = Komatar: Schloßarchiv n⁰ 386.* Veyt Spenglawicz *bat die Landleute um Erlaubnis, diese Kaufurkunden samt den Besitzungen an* Engelharten von Awersperg, *da dieser sie gekauft hat, zu übergeben, wozu die Landleute ihre Zustimmung erteilen; überdies stellen sie dem Käufer einen diesbezüglichen gerichtlichen Übergabsbrief. — Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers.*

Orig. Perg. — Das Siegel fehlt. — Indorsat: Ain ubergabbrief vor gericht der landschrang ausgangen umb IIII hueben amb Grossen perg gelegen, so Veyt Spenglawitz hern Engelharten von Awrsperg vor gericht ubergeben hat, n⁰ 24, *15. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

460 *1460 Dezember 15* (an mantag nach sand Luceintag) *Laibach.*

Caspar Melcz des hochgeboren graf Ulreichs graven ze Schawmberg etc. *seines* gnedigen herrn verweser in Krain *beurkundet, daß* Cristof Dachawer und Andre Hesiber anstat fraun Anna Veiten des Platner zu Cili seling wittib des yeczgemelten Dachawer swester mit voller gewaltsam heut fur gericht komen und gaben zu erkennen, als Hanns Dachawer ir brueder seliger auf die hernach geschriben stukg und gueter: am ersten auf 6 hueben zu Dobraw in sand Bartholmes pharr gelegen, darauf Martin, Jurse, Maryna, Matheus, Jacob und Martin gesessen sein, und auf 2 hueben zu Doba in Weissenkyrcher pharr gelegen, darauf Paul und Peter gesessen sein, den scherm erlangt von der behabnus wegen, so er weilent fraun Barbara Hannsen des Sicherberger seling hausfrauen auch selingen in dem landesrechten getan nach laut desselben scherm und behabbrief von gericht darumb ausgangen, das sy nu alles ererbt und inne hietten. Nu hieten in Engelhart von Awersperg und Peter von Obratschan umb solchen obenurten scherm auch die gueter darinne begriffen mitsambt der behabnus allen kuntschaften und gerechtikaiten darauf lautund nichts ausgenomen ein völliges benugen getan und das alles genezlich von in abgeledigt. *Darum ersuchten die Gewaltträger die Landleute um Übergabe der*

genannten Güter und Gerechtigkeiten an Engelharten von Awersperg und Petern von Obratschan, *worauf die Landleute, da sie damit einverstanden waren, diesen beiden eine gerichtliche Übergaburkunde ausstellen. — Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Ain ubergabbrief laut auf Engelharten von Awrsperg und Petern von Obertschon umb etliche gueter zu Dobraw in sand Bartlmes pharr und zu Doba in Weissenkiricher pharr gelegen, die in vor gericht in der lantschran ubergegeben worden sind. *15. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

461 *1461 Juni 29* (an mantag sand Peters und Paulstag der heyligen zwelfboten) *Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Lienhardt Greyf heut vor gericht seinen ersten tag geklagt hat hincz Jacoben Sneperger *wegen der ihm schuldenden 32* gulden in gold *und daß ihm über 14 Tage der zweite Tag erteilt wird.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse.

462 *1461 Juni 29 (= nº 461) Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Engelhart von Awersperg seins tails heut vor gericht seinen ersten tag geklagt hat hincz herrn Ulreichen abbt zu Sitich, *daß die Untertanen des Klosters zu* Runarsky *seinen Untertanen zu* Grassen perg *Schweine im Werte von 40 Pfund Pfen. weggenommen haben, ohne daß ein Schadenersatz seitens des Klosters geleistet wurde. Der Landesverweser erteilt dem Kläger über 14 Tage den andern Tag.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, abgesprungen.

463 *1461 Juni 29 (= nº 461) Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Engelhart von Awersperg seins tails heut vor gericht seinen ersten tag geklagt hat hincz herren Ulreichen abbt zu Sittich, umb das er oftmal an in begert und beten hat rechtens furkomens und beschau gen seinen leuten zum Runarsko in Oblakger pharr gelegen, die im seins tails und seinen leuten zum Grassen perg in seinen erdreich und grunten daselbs yrrung tun und in und sein leut im daselbs sein erdrich und grunt fridlas gemacht und darauf rechtens verzigen hat und auch dasselb erdrich und grunt wert ist 400 phunt phennig. *Der Angeklagte hat noch nicht den Schadenersatz geleistet. Dem Kläger wurde vom Landesverweser über 14 Tage der zweite Tag erteilt.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, beschädigt. — Wasserzeichen: Piekosiński Franz Dr., Średniowieczne znaki wodne,

Krakau 1893. (Wydawnictwo akademii umiejętności w Krakowie.) Fig. 701. Kirchner Ernst, Die Papiere des XIV. Jahrhunderts im Stadtarchive zu Frankfurt a. M. und deren Wasserzeichen, Frankfurt a. M. 1893, Fig. 57.

Dimitz, Regesten 5 n° 19 Regest.

464 *1461 Juli 20* (an mantag nach sand Margrethentag) *Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Engelhart von Awersperg *den zweiten Tag geklagt hat* hincz herrn Ulrichen abbt zu Sitich *wegen der seinen Untertanen in* Grassen perg *weggenommenen Schweine. Da dem Kläger der Schaden noch nicht gutgemacht wurde, erteilt ihm der Landesverweser über 4 Wochen den dritten Tag.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, beschädigt.

465 *1461 August 10* (an mantag sand Larenczentag) *Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Lienhart Greyf heut vor gericht seinen andern und endhaften tag geklagt und anbehabt hat Jacoben Sneperger 32 guldein in gold, die er im gelten soll nach laut der kuntschaft. *Der Landesverweser gibt dem Kläger* Petern Plassen *als Gerichtsboten mit, der ihm des Gutes des Angeklagten gewaltig machen soll.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse.

466 *1461 November 2* (an mantag Allerseeltag) *Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Lienhart Greif heut vor gericht hat furtragen den hof Snepergk mit aller seiner zugehorung in Laser pharr gelegen, darauf Jacob Sneperger gesessen ist, darauf der bemelt Lienhart Greif mit gerichtsboten geweist von der behabnus wegen, so er hincz dem bemelten Sneperger in dem landesrechten erlangt hat nach laut des behabbriefs von gericht ausgangen. *Der Landesverweser erteilt dem Kläger über 14 Tage den andern Tag.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse.

467 *1461 November 2 (= n° 466) Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Lienhart Greif heut vor gericht hat aufgeben Johannesen Dietwiser burger ze Laibach solh recht des furtragens des hofs Snepergs mit seiner zugehorung in Laser pharr gelegen, darauf Jacob Sneperger gesessen ist, darauf der bemelt Lienhart Greif mit gerichtsboten geweist von der behabnus wegen, so er hincz dem obgenanten Sneperger in dem landesrechten erlangt hat nach laut des behabbriefs von gericht darumb ausgangen. Damit er solh recht des furtragens uncz an das ende volfuren soll und mag als er dasselbs hiet sollen tun, ist erkannt und erfunden, das er solh aufgab des furtragens woll hat mugen tun, seit er sein ersten tag selbs hat furtragen.

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse.

468 *1461 November 2 (= nº 466) Laibach.*

Caspar Melcz *etc.* verweser in Krain *beurkundet, daß* Erasem Laser heut vor gericht hat furtragen den hof Sneperg mit seiner zugehorung in Laser pharr gelegen, darauf der Jacob Sneperger gesessen ist, darauf der bemelt Erasem Laser mit gerichtsboten geweist von der behabnus wegen, so er hincz dem bemelten Jacoben Sneperger in dem landesrechten erlangt hat nach laut des behabbriefs von gericht darumb ausgangen. *Der Landesverweser erteilt dem Kläger über 14 Tage den andern Tag.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse. — Wasserzeichen, Briquet Fig. 453.

469 *1461 November 13* (an freitag nach sand Mertentag).

Jorg Glanner Bartholome des Glanner saligen sun *tritt dem* edel vesten Engelharten von Awrspergk *und seinen Erben für die ihm erwiesenen* manigfaldigen lieb, treu und frauntschaft *folgende Erbgüter samt den diesbezüglichen Urkunden ab:* 3 heuser in dem margkcht zu dem Stanischnagk und in der abbtey zu Toppolcz, zu Oschschitnicz 17 hueben und zu Dobawicz 5 hueben und in der Treptschicz in dem Slat 17 hueben nnd 1 weingarten dapey und zu Herczogenpuchel 3 hueben und zu Ostrossin 2 hueben und 2 weingarten und an der Radowin 4 hueben und an der Tribin 1 hueben und zu Goricz in der banschaft 2 hueben. — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des edlen und vesten Niklasen von Sicherberg *auf Bitte des Ausstellers,* wan *er* dye zeit aigen gegraben insigel nicht en *hat, auch bat dieser die* edeln und vesten 2. Jorigen von Grecz den Eltern *und* 3. Merten den Sniczenpawmer *um die Besiegelung.*

Orig. Perg. — Drei anhangende Siegel. — Indorsat: Ain verschreibung und ubergab etlicher stugk, gueter, heuser und weingerten in Krabathen gelegen, die Jorg Glanner Engelharten von Awrsperg lediklichen verschriben, geben und eingeantwurt hat.

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

470 *1461.*

Vigulus der Auersperger stiftet 3 Huben zu Farn bei Naßenfuß in St. Ruprechts Pfarre (aquileische Lehen) zu einem Jahrgedächtnis.

Richter, Die F. v. A. 722 cit.

471 *1462 Juli 24* (an sambtag sand Jacobsabent).

Ewsebius Dyeprannt *verkauft seines freien, eigenen und ledigen Gutes folgende Besitzungen samt allen Zugehörungen und Einkünften und mit Wein- und Getreidezehend, welche schon seine Vorfahren besessen und welche in der Grafschaft* Mettling *gelegen sind, für*

54 phunt gelcz iarleicher gült *den* edlen und vesten Engelharten von Awrsperg und seines brueder sun fur die sich der obgenant Engelhart von Awrsperg wissenleich angenomen hat, und allen iren erben *um* ain sum gelcz. *Der Aussteller verkauft folgende Güter:* zu Michelsdorff 4 hueben, auf der ain Marin Ambtman, auf der andern Garde, auf der dritten Thomas und auf der vierden Juri gesessen sind; zu Pettersdorff 1 hueben, darauf Michel siczet; zu Stopollsdorff 3 hueben, auf der ain Martin Schestakch, auf der andern Steffan, auf der dritten Michell gesessen sind; 1½ hueben öder daselbs in Schyeniczer pharr gelegen; zum Startschicz 1 öde hueben; zu Brestabicz 3½ öder hueben; zu Worche 2 hueben, auf der ain Tscherne, auf der andern Martin gesessen sind; zu Kacze pey Tschernamell 5 hueben, auf der ain Symon, auf der andern Martin, auf der dritten des Jursse witib, auf der vierden Lienhartt und auf der fünften Juri gesessen sind; 1 hofstat zu Tschernamell; pey Schyenicz 1 hueben, darauf Herman Pheyfferr siczt; zu Hrast ob der Lokchwicz 2 hueben, auf der ain Janes, auf der andern Saye Märgt gesessen sind; zu Gricz im Tall 2 hueben, auf der ain Urban, auf der andern Tscherne gesessen sind; zu sand Veytt 2 hueben, auf der ain Welle, auf der andern des Kayser wittib gesessen sind; zu Koroschkadorff under Meychaw 5 hueben, die aine Jursse, zwo der Paull, Urban aine und des Pettern wittib aine innehabent; zu Hönigstain under dem varst 1 hueben; zu Tewsentall 1 hueben, darauf Tscherne gesessen ist. *Dem Verkäufer wird der Wiederkauf dieser Güter innerhalb der nächsten 6 Jahre, alljährlich 14 Tage vor oder nach* sand Jörgentag, *vorbehalten, er soll* hinfür ain yedes phunt gelcz derselben 54 phund gelcz 20 phund phennig gueter müns landesberung geben, doch müns die als guet und fur so vill zeucht als yecz 1 phund phennig get nach dem gold. — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des edlen herrn hern Andres von Kreyg *des Ausstellers* herrn, 2. der edlen und vesten Merten des Sniczenpawmer *und* 3. Hannsen von der Dwerr.

Orig. Perg. — Drei anhangende Siegel. — Indorsat: Kaufbrief umb Dyepreuntgut, so er in der grafschaft Metling gelegen, Engelharten von Awrsperg verkauft hat. *15. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

472 *1462 Dezember 13* (an sand Luccintag) *Sittich.*

Ulrich abbt zu Sittich *bestätigt von dem* edlen und vesten Engelharten von Awrsperg *13 Pfund guter Pfen. erhalten zu haben, welche der Auersperger alljährlich dem Gotteshause an* sand Lucientag von der stift sand Jörgen altar hie im sagrad *geben muß.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrucktes Siegel vom roten Wachse, abgesprungen.

473 *1462.*

Ein Schuldbrüef von Herrn Ludwigen Khasiakher umb 36 Pfund lautendt, so er denen Zechleuten des Gotteshauses zu St. Canzian zu bezalen schuldig verbleibt. *Testamentslibell Fol. 101 b.*

474 *1463 Jänner 5 (Mittwoch vor Dreikönigtag) Neustadt.*

Kaiser Friedrich III. verleiht den Brüdern Hans, Wilhelm und Georg von Auersperg die Erbmarschalwürde von Krain wegen ihrer Hilfeleistung gegen seinen Bruder Albrecht. Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers.

Valvasor, Die Ehre des Herzogtums Krain, X. Buch, 298 = Radics, Herbard, VIII, 26 cit. — Richter, Die F. v. A. 707 cit. — Lünig, Reichsarchiv VII, 201, 203. — Wurmbrand, Collect. 294. — Lichnowsky VII, n⁰ 731 Reg. — Dimitz, Geschichte Krains I, 277 cit. Fortsetzung folgt.

Poročilo

o deželnem muzeju „Rudolfinum“ za l. 1909

Podal ravnatelj dr. Josip Mantuani.

OSOBJE:

Vrhovno upravo ima visoki deželni odbor.

Predsednik: dvorni svetnik ***Fran pl. Šuklje***, deželni glavar na Kranjskem itd.

Referent: prof. ***Evgen Jarc***, deželni odbornik itd.

Ravnatelj muzeja: prof. dr. ***Josip Mantuani.***

Prvi asistent: dr. ***Gvidon Sajovic*** (naravoslovni oddelek).

Drugi asistent: dr. ***Josip Mal*** (znanstveni in zgod. oddelek).

Preparator: ***Fran Dobovšek***.

Nadzirateljica tkanin in čipk: gospa ***Marija Mantuani***. — Pisarniška in pomožna sila: gdč. ***Ana Kušar***. — Vratar in hišnik: ***Josip Šenk***. — Snažiteljica: ***Frančiška Maver***.

Častna služba muzejskih poverjenikov:

Andrejka Rudolf pl. Livnogradski, dr., c. kr. okrajni komisar v Postojni.

Baraga Janez, nadučitelj na Koroški Beli.

Berlic Janez, župnik v Srednji Vasi v Bohinju.

Humek Martin, nadučitelj v Bohinjski Bistrici.

Jelovšek Gabrijel, veleposestnik na Vrhniki.

Kappus Adolf pl. Pichlstain, župan in posestnik v Kamni Gorici.
Kušar Janez, župan v Notranji Gorici pri Ljubljani.
Lavtižar Josip, župnik v Ratečah pri Kranjski Gori.
Lokar Janko, nadučitelj v Dobličih.
Lovšin Franc, nadučitelj v Vinici.
Megušar Rihard, nadučitelj v Podzemlju.
Podlogar Leopold, kaplan v Dobu.
Renier Janez, župnik v Krškem.
Ruper Janez, poštar pri sv. Križu blizu Kostanjevice.
Sedlar Avgust, c. kr. finančni koncipist v Črnomlju.
Šašelj Janez, župnik v Adlešičih.
Šetina Franc, nadučitelj v Črnomlju.
Strahl Karol vitez, deželno-sodni nadsvetnik v p. in grajščak v Stari Loki na Gorenjskem.
Završnik Hubert, c. kr. notar v Žužemberku.
Zois Michelangelo, baron, c. kr. okr. komisar na Dunaju.
Zurc Jože, posestnik in župan v Kandiji pri Novem mestu.

Muzejska kronika.

Muzejske zbirke v narodopisni dvorani so se zaokrožile s tem, da se je postavil model kmečke kuhinje. Naročena vzbokla (reliefna) karta vojvodine Kranjske z merilom 1 : 25.000 se še ni mogla dovršiti.

Poset muzeja se da za letos le približno določiti; za čas od januarja do vštetega aprila ni bilo natančnih podatkov na razpolago; od 1. maja do 31. decembra pa je posetilo muzej 10.867 ljudi, od teh jih je bilo v času od septembra do decembra 6629. Iz tega se da sklepati, da bi se smelo na prvo tretjino leta računati približno 2000 ljudi; cela vsota torej okroglo 12.867 ljudi.

Največje izpremembe so se izvršile glede osobja deželnega muzeja.

Po daljši in mučni bolezni je preminul 20. februarja 1909 hišnik deželnega muzeja g. Fran Kobal, ki je po svoji mnogoletni praksi natančno poznal vse zbirke in odnošaje v muzeju. Znan je bil kot spremljevalec posetnikov po muzejskih zbirkah. Opravljal je tudi v odsotnosti kustosa nekatere uradniške posle, posebno v knjižnici in v arhivu. Z njim je dežela izgubila delavnega in pozornega uslužbenca. Blag mu spomin!

Kmalu po smrti gosp. Kobala je prosil gosp. Ferdinand Schulz, preparator in asistent deželnega muzeja, po dolgoletnem službovanju za upokojitev. Deželni odbor je to njegovo željo uvaževal in ga s 30. apr.

1909 odvezal službovanja. Tudi z gosp. Schulzem je izstopil iz deželne službe mož, znan širom domovine kot izvedenec v svoji stroki. Največji del sedaj na ogled postavljenega živalstva je on pripravil in nagačil, mnogo starin izkopal in konserviral.

Izpraznjeno mesto hišnika je oskrbovala do 1. maja 1909 hčerka rajnega, gdč. Ana Kobalova, katera je že svojemu bolehnemu in potem smrtno obolelemu očetu pomagala in ga nadomestovala.

S 1. majem 1909 je nastopil službo prejšnji gledališčni hišnik g. Josip Šenk kot hišnik v deželnem muzeju.

Istega dne je prevzel službo preparatorja po g. Ferd. Schulzu g. Fran Dobovšek.

Naposled je stopil iz provizorično upravljane deželne službe z dnem 1. septembra 1909 dotedanji kustos gosp. dr. Walter Schmid. Dobil je ob svojem nastopu muzejske zbirke nepopolne in večjidel neurejene. Trudil se je po svoji moči, da odpomore tem nedostatkom. Nabavil je več izložnih omar in razstavil mnogo arheologičnega, narodopisnega in moderno-obrtnega gradiva. Za vse to delo mu hrani deželni muzej hvaležen spomin.

Na njegovo mesto je poklical deželni odbor gosp. dr. Josipa Mantuani, dotedaj c. in kr. kustosa c. in kr. dvorne knjižnice na Dunaju, kot ravnatelja.

S temi izpremembami muzejskega osobja je v zvezi tudi nadaljna ureditev personalnih razmer.

Vis. deželni odbor je imenoval g. dr. Gvidona Sajovica, dotedaj volontêrja v naravoslovnem oddelku deželnega muzeja, s 1. novembrom 1909 muzejskim asistentom.

V seji 26. novembra 1909 pa je sprejel g. dr. Josipa Mala, absolviranega rednega člana c. kr. zavoda za avstrijsko zgodovino na dunajskem vseučilišču, kot volontêrja v deželni muzej.

Dne 27. dec. je deželni odbor imenoval gospo Marijo Mantuani nadzirateljico tkanin, čipk in vezenin, a gdč. Ano Kušar nastavil za pomožno pisarniško moč.

Za stalno snažiteljico je dež. odbor določil za muzej Frančiško Maver.

V zadnjem četrtletju so se izvršile važne in prepotrebne tehnične preosnove na poslopju deželnega muzeja. Za hišnika se je stanovanje preuredilo in prenovilo, in hodnika v pritličju zapadnega trakta sta se proti severnemu in južnemu traktu pregradila, da se dajo zbirke zapreti. Prejšnje preparatorjevo stanovanje se je prenaredilo za upravne prostore, pisarne, izpiralnico in temnico. Uvedel se je telefon, voda za izpiranje in električna luč. Pri teh dobavah in napravah se je oziralo izključno

le na ljubljanske obrtnike, ki so pokazali, da znajo delati ravnotako dobro in lepo, da umetno, kakor kje drugje.

Izvrševali so: zidarska dela: Pontello & Serravalli, mizarska: Ant. Rojina, steklarska: F. Kollmann, ključavničarska: J. Weibl, pleskarska: brata Eberl, slikarska: Fran Ks. Starè, vodovodne inštalacije: L. M. Ecker, pečarska: Avg. Drelse, tapetniška: I. Černe, pasarska I. Kregar.

Priredila se je tudi primerna soba za predavanja.

Razentega se je v sporazumu z deželnim odborom postavilo možnost brezplačnega obiskovanja zbirk, nakar je bilo mogoče široko podstavo. Dalje se je odredilo, da je muzej ob dnevih, določenih za prost vstop, brezpogojno in brez ozira na vreme občinstvu dostopen.

Novi priraščaj.

A. Kulturno-zgodovinski, znanstveni in obrtopisni oddelek.

I. V arheološkem oddelku.

V tem oziru bodi omenjeno poročilo gosp. dr. W. Schmida v „Carnioli“ 1909 str. 166 nasl. — Izmed tam imenovanih pridobitev je v vsakem oziru najbolj vrednostna zlata zaponka (fibula), katero je dež. odbor kupil od deželnosodnega nadsvetnika g. Jul. Poleca.

Preko teh pridobitev je beležiti nakup zbirke gospe pl. Ullepitscheve v Celovcu, sestajajoče iz 752 rimskih in drugih novcev. Rimski so najbogatejše zastopani. — Potom darila: 1 obroč, 1 glandulo. Dalje: model stavbe na koleh, izvršil B. Lergetporer, več rimskih kamnov izkopanih v Radovljici, Adlešičih in v Črnomlju, več starih novcev, rimskih in poznejših.

II. V kulturno-zgodovinskem oddelku.

Po nakupu: Staro železno ujetniško verigo in 1 ključ, 1 brošo z drobnim mozaikom in 1 slonokoščeno sohico, 1 francoski novec, 1 kolajno s Prešernovim portretom od umetnika Severja, 3 svilene rute narodne noše, 1 starinska ura, 70 panjevih končnic, moška belokranjska obleka in narodopisne slike. Kot darila: Od neimenovanega domoljuba: 2 zlata prstana s fasetiranima kristaloma, 55 srebrnih novcev in kolajn, 35 jeklorezov (raznih pokrajin), 7 litografij (pokrajin), 4 heliogravure v okvirih pod steklom, 1 srebrno čašo, znotraj pozlačeno s podstavkom vred, 2 srebrni zaponki za čevlje (iz začetka 19. veka), 1 srebrno tabatiero, 3 cinaste krožnike, 5 porcelanastih krožnikov, 16

fotografij domačih poslopij in ljudi, 6 praznih okvirjev, 1 zlat prstan, emajliran, 1 zlato uro z bitjem (Girardier l'ainé), 1 porcelanast tintnik, 35 pokrajin, na steklo z roko slikanih (drobne slikarije za laterno magiko). Nj. ekscelenca nadškof grof Pettenegg je podaril muzeju: 4 pečnice (17. veka), plaketo s svojim portretom in grbom, 3 kazule in 2 dalmatiki (18. do 19. veka). Preč. g. p. Jeronim Knoblehar, O. F. M. je dal pastirski prstan misijonarja in apostolskega vikarja dr. Ign. Knobleharja.

III. Za umetniško zbirko

je kupil muzej oljnato sliko, predstavljajočo Devico Marijo, poleg nje sv. Nežo, sv. Boštjana in sv. Štefana. Rodoljub, ki noče imenovan biti, je podaril dva svetlotiska po umotvorih čeških umetnikov: Brožík, Svatební hra v Šachy in Hynais, Járo, oba v okvirju.

IV. Za knjižnico.

Razen nadaljevanj večjih, v snopičih izhajajočih del, katera so bila že preje naročena, je dorastek za knjižnico sledeči: Bormann: Moderne Keramik. — Lehnert: Das Porzellan. — Katzer: Der Karst. — Flöricke: Deutsches Vogelbuch. — Meringer: Wörter und Sachen. — Forrer: Urgeschichte des Europäers. — Schmidlin: Kirchliche Zustände in Deutschland vor dem 30 jähr. Kriege. — Charmatz: Oesterreichs innere Geschichte, I, II. — Dopsch: Forschungen zur neueren Geschichte Oesterreichs, V. — Dopsch: Die ältere Sozial und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven. — Andree: Votive und Weihgaben. — Ziegler: Zoologisches Wörterbuch. — Friedensburg: Münzen i. d. Kulturgeschichte. — Heiden: Textilkunst d. Altertums u. d. Neuzeit. — Meerwarth: Lebensbilder aus der Tierwelt. — Antikvarično: Kres, letn. V. in VI., Zvon, letn. 1876, 1877, 1878 in 1880. — Kot darilo domoljuba, ki noče biti imenovan: Hottenroth: Trachten der Völker, v 2 zvezkih. — Kürschner: Deutscher Litteraturkalender.

V. Za pohištvo in upravne potrebe.

Za izložbe je bilo nabavljenih več omar, med katerimi je posebej imenovati moderno omaro od mahagoni-lesa in vitrino za idrijske čipke (obe delo tvrdke J. Mathian), dalje vitrine za novce (delo mizarja A. Bernika) in končno velikih železnih vitrin za biologične skupine divjih kozlov in divjih petelinov, pri katerih je izvršila tektonična železna dela tvorniška tvrdka Žabkar, steklarska Fr. Kollmann, slikarska prof. P. Žmitek, plastično imitacijo skalovja B. Lergetporer.

Vsem faktorjem, kateri so dosedaj pripomogli do razvitka našega muzeja, bodisi s svojimi nasveti, bodisi z darili, bodisi s posredovanjem za nakupovanje narodopisnih predmetov, izreka muzejsko ravnateljstvo svojo toplo zahvalo in združuje ž njo prošnjo za nadaljno podporo.

B. Naravoslovni oddelek.

Sestavil dr. Gvidon Sajovic.

Paleontologična in mineralogična zbirka.

Darila: 1 okristalovan cinober iz Idrije, 14 vzorcev tehnično obdelanega cinobra iz idrijske tovarne, 1 rutil iz Piska (Češko), 1 uranov rmenec — 4 vzorci tehnično obdelanega urana — 1 uranova smolna ruda — 1 torberit (uranova sljuda, $Cu [UO_2]_2 P_2 O_8 + 8 H_2O$), vse iz Sv. Joachima na Češkem, 3 kosce cerita iz Riddarhite (Švedsko); pd. g. Fran Janda, c. k. rudniški svetnik v p. v Ljubljani.

Kupljeno: 1 konkrecija glinatega železovca iz Kamniških planin (na poti od Dolske Škrbine proti vrhu Kočne, 2300 *m*), 1 drevenec iz premogokopa pri Kočevju.

Prirastek: 8 vrst v 28 kosih.

Botanična zbirka.

Pregledal se je zopet natančno Pavlinov kranjski herbar, v katerem so uničene ali močno poškodovane sledeče rastline, štev.: 60, 151, 174, 235, 375, 399, 451, 585, 587. Gosp. svetnik Pavlin se je naprosil za tozadevne dopolnilne eksemplarje.

Zoologična zbirka.

Brezvretenčarji.

Inventirala se je Robičeva zbirka kranjskih hroščev, ki steje 2076 vrst v 5615 eksemplarjih. Urejevati se je pričela magazinirana zbirka školjk.

Darila: 1 bramor (gryllotalpa vulgaris Latr.), 1 veliki kozliček ♀ (cerambyx cerdo L.), pod. g. dr. W. Schmid — 1 rak (astacus fluviatilis L.) iz Koslerjevega jarka na Barju, pod. dr. J. Kosler.

Na ekskurzijah je vjel muzejski preparator g. Fr. Dobovšek za zbirko kranjskih metuljev 97 novih vrst v 119 eksemplarjih. Med njimi so zlasti zanimive sledeče vrste: papilio machaon L. bimaculatus Eimer (Golovec, 16. V.), papilio machaon L. ab. rubromaculatus (Golovec, 25. IV., nova aberacija), pieris napi L. ab. bryoniae O. (Črna prst, 20. VI., izvanredno temen eksemplar), euchloe cardamines L. ♀ (Ljubljana, 4. V., spodnja krila so nenavadno živo rmena), limenites camilla Schiff. ab. rubrumaculata (Ljubljana, 16. VI., nova aberacija), neptis lucilla F. ab.

(Golovec, 20. VI., z jako ozkim belim pasom), apatura ilia Schiff. tr. ad ab. eos Rossi ♂ (Golovec, 24, VI.), ap. ilia ab. eos ♀ (Ljubljana, 30. V.), argynnis niobe L. v. eris Meig. ♂ (Medvode. 25. VI., zelo temna vrsta), arg. hecate Esp. ♀ (Medvode, 2. VII., zelo temna vrsta), coenonympha oedippus F. (Tirna, 29. VI.), zephyrus quercus L. ab. bellus ♀ (Golovec, 4. VII.), lasiocampa quercus L. ab. roboris Schrk. ♂ (Golovec, 12, VII.), sesia spheciformis F. (Črnuče, 14. VI.), anaitis praeformata Hb. (Črna prst, 20. VI.), larentia alaudaria Fr. (Zelenica, 17. VII.), lar. kollariaria H. S. (Črna prst, 20. VI.), lar. adumbraria H. S. (Črna prst, 20. VI.), biston stratarius ab. terrarius Hf. (Ljubljana, 21. IV.), gnophos pullata Fr. (Zelenica, 17. VII.), cidaria caligraphica HS. (Črna prst, 20. VI., največja redkost za našo deželo), tephroclystis fenestrata (Črna prst, 29. VI., zelo redka vrsta). Poleg tega je nalovil še za magazinirano zbirko metuljev 65 vrst dnevnikov (rhopalocera) v 265 kosih in 47 vrst ponočnjakov (heterocera) v 117 kosih.

Prirastek: 212 vrst v 504 kosih.

Vretenčarji.

V zadnjih letih se je pojavila v prirodopisju sploh biologična metoda. Vpeljala se je z velikim uspehom v šole, pa tudi v muzeje. Prirodopisne zbirke vobče občinstvo zelo zanimajo, vendar gre nekako mrtvo mimo omar, v katerih so razstavljene v lepih „vojaških vrstah" različne živali in okostnice. Korake pa pospeši mimo omar, ki so napoljene s školjkami, hrošči ali prirodninami. Kljub temu se pa nahaja v teh zbirkah često mnogo dragocenih vrst, ki so stale velike vsote denarja.

Vse drugače vplivajo na občinstvo biologične skupine, ki predstavljajo nazorno zanimive pojave iz življenja posameznih živali. Občinstvo rado postoji pred njim in jih opazuje. Nikakor ni potrebno, da bi nam kazale te skupine celo življenje ene živali ali pa celo, da bi bilo razstavljeno vse živalstvo v skupinah — ne — to bi bilo preveč utrudljivo in dolgočasno za gledalce — izgubilo bi učinek, ki ga ima sicer v majhnem številu. Naloga muzejskih zbirk ni samo, podati obiskovalcem kolikor največ znanja; one jih morejo tudi vzgajati k samostojnemu premišljevanju in opazovanju narave.

Prva večja skupina se je pričela razstavljati v kranjskem deželnem muzeju l. 1908 pod naslovom „Živalsko kretanje". Razstavljena sta dosedaj dva oddelka: „Kretanje sesalcev" in „Kretanje ptic".

V letu 1909 sta se razstavili v kranjskem deželnem muzeju dve veliki biologićni skupini; „Divje koze na paši" in „Divji petelin spomladi".

Divje koze žive v družbah po naših planinah. Na paši so zelo oprezne in postavljajo varuha, ki jih opozori na pretečo nevarnost.

Tozadevna skupina nam kaže sledeči prizor: Na strmi pečini stoji star kozel na straži — v majhni gorski kotlini se paseta med skalovjem brezskrbno koza in kozlič.

Skupina divjega petelina predstavlja snubljenje te zanimive gozdne kure. Živi v samotnem iglovju — pari se glasno pojoč spomladi — poje vedno zgodaj zjutraj na drevesu — pri tem stegne vrat naprej, — krovno perje na glavi in na vratu naščeperi, peruti pobesi, rep postavi v kolo — pod drevesom se nahajajo kokoši — mnogokrat je na enem mestu več petelinov, posebno skušajo mladi petelini izneveriti starcem družice.

I. Ribe (pisces): —

II. Dvoživke (amphibia): rosnica ♂ (rana agilis Thom.) Rakovnik pri Ljubljani, pd. Fr. Dobovšek — Freyerjeva človeška ribica (proteus anguinus Laur. v. Freyeri, Kumpolje), pd. neimenovan.

III. Plazilci (reptilia): 2 pozidna martinčka, ♂ in ♀ (lacerta muralis Laur.), navadni martinček (lacerta agilis L.), ob Gruberjevem jarku vjel in podaril g. Fr. Dobovšek — belouška (tropidonotus natrix L.) iz Otoč ob Savi, pd. g. Fr. Dobovšek, 2 progasti belouški, ♂ in ♀ (tropidonotus natrix L. v. persa Pall.) iz Šmarne gore, pd. baronica Edita Müller, progasta belouška (mladič) iz Golovca, pd. g. Fr. Dobovšek — Kobranka ♂ (tropidonotus tessellatus Laur.) iz Gruberjevega jarka, pd. g. Fr. Dobovšek, mlada kobranka ♂, nenavadno svetlo barvana prehodna vrsta k rumeni kobranki (trop. tessellatus var. flavescens Werner) iz Pekla pri Borovnici, pd. g. dr. Gv. S. — leopardovka (coluber leopardinus Bonap.) iz Dalmacije, pd. art. stotnik g. Veith — gad ♂ (vipera berus L.) od izvira Kamniške Bistrice, pd. g. davčni oskrbnik I. Splihar.

IV. Ptice (aves): *a)* Darila: poljska vrana ♀ (corvus frugilegus L.) iz ljubljanske okolice, pod. g. Ferd. Schulz — siva vrana in belični mladič (corvus cornix L. alb.) iz Št. Vida pri Zatični, pd. g. Oswald Facini — divji petelin (tetrao urogallus L.) iz Poljanske doline, pd. cand. iur. g. Ivo Tavčar iz Ljubljane, divji petelin iz Potokov pri Zalogu, pd. trg. g. A. Mejač iz Komende. — *b)* Zamenjava: Sadža (syrrhaptes paradoxus Pall.) od invazije l. 1888, vjel pri Mirni peči na Dolenjskem I. Rus ml. januarja l. 1888, zamenjal prirodopisni kabinet gimnazije v Novem mestu. — *c)* Kupljeno: lesna sova ♀ (syrnium aluco L.) z gnezdom in jajci iz Tržiških gozdov na Gorenjskem — črna žolna (picus martius L.) iz Dobrave na Dolenjskem.

V. Sesalci (mammalia): *a)* Darila: 3 divje koze, kozel — koza — kozlič (rupicapra rupicapra L.) iz Karavank, pd. baron dr. Karol Born od Sv. Katarine pri Tržiču — veverica, 2 ♀ + ♂ (sciurus vulgaris L.) iz ljubljanske okolice, pd. g. Ferd. Schulz. — *b)* Kupljeno: domači

pes (canis familiaris) za biologično skupino „Kretanje živali" pri tvrdki Lenoir & Förster na Dunaji.

Prirastek: 19 vrst v 30 eksemplarjih.

Prirodopisna zbirka se je pomnožila v l. 1909 za 239 vrst v 562 kosih.

Ornitologika za leto 1909.

Dr. Gvidon Sajovic.

Naslednji ornitologični zapiski so nadaljevanje lanskih, priobčenih v I. zvezku „Carniole" l. 1909.

Tudi letošnje leto sem bil navezan ponajveč sam nase in na poročila naših dnevnikov. Od posameznikov sem dobil kaj malo obvestil za katera se vsem pošiljalcem prijazno zahvaljujem.

Malo imamo opazovalcev ptičjega življenja, dasi je tako zanimivo in mnogolično. Koga ne bi razveselila drobna ptičica, ki skaklja brezskrbno z veje na vejo, izraža svoje čute z glasno popevko ali si pa spleta na občudovanja vreden način domovje. Nad vse zanimivo je žitje ptic, kadar so nam znane po zunajnosti in glasenju. Pri spoznavanju pa nas podpira najbolje dobra knjiga z zanesljivimi slikami in opisi. Zelo potreben je opazovalcu tudi ročni zapisnik, v katerega si zapisuje zanimive in nenavadne pojave ptičjega življenja obenem z natančnimi podatki o okolici in vremenu. Okraj, ki si ga izbere opazovalec, ne sme biti prevelik, da ga laže večkrat pregleda. Na opazovalnih izprehodih ne sme nositi preveč vidne obleke in mora mirno in tiho hoditi, da ne preplaši ptic. Dober pripomoček za spoznavanje ptic je med drugim mala sova, ki naj jo nosi opazovalec s seboj na omenjenih izprehodih, da jo lahko večkrat izpostavi. Sova zbere hitro okrog sebe ptičji rod iz bližnje okolice. V zatišju skrit lahko opazuje najrazličnejšo ptičjo družbo: male ptice pevke in drzne ujede, ki se prijateljsko družijo pri napadovanju skupnega sovražnika.

Posebno vestno naj bi se opazovala ptičja selitev, ki je velikega znanstvenega pomena. Spomladi si zapomnimo kdaj in v katerem redu prihajajo ptice iz tujine, v jeseni pa kdaj in kako se odpravljajo iz domačih krajev. Pri teh opazovanjih se ne sme pozabiti na vremenske razmere: toploto, veter, solnce, oblake in na zračni pritisk.

Koncem leta naj zbere opazovalec vse podatke, jih uredi in objavi ali jih naj pa pošlje na prirodopisni oddelek deželnega muzeja v Ljubljani, kjer jih bodo sprejeli vedno z veseljem.

Toliko v naglici onim, ki se hočejo natančneje baviti z opazovanjem ptičjega življenja. Dobro došlo je vsako najmanjše poročilo, če je le zanesljivo.

V sledečem sestavku sem se oziral semintja tudi na podatke muzejske ornitologične zbirke. Ker pa starejše etikete niso docela zanesljive, zato odklanjam že v naprej vsako odgovornost, da se ne bodo pripisovali potem zopet pogreški meni, kakor se je to že enkrat dogodilo.

Novo leto se je pričelo za **zimsko življenje ptic** z enako ostrostjo, kakor je bil december. Na ljubljanskih krmiščih so ostali dolgo časa v mnogobrojnih jatah običajni gosti: *domači in poljski vrabec, ščinkovci, strnadi, zelenci, čopasti škrjanci,* i. dr. Semintja se je pomešal med nje tudi *gorski strnad,* (*plectrophenax nivalis L.*). Videl sem ga na krmiščih pod Tivolijem 5. januarja in pod Gradom 27. januarja. *Pinože* (*fringilla montifringilla*) so ostale nenavadno dolgo v dolini. V ljubljanski okolici sem jih opazoval še v začetku meseca marca; v kranjski okolici sem videl zadnje jate 19. marca na nekem vrtu nad Kokriškim dolom. Ravan je pokrival takrat 78 *cm* visok sneg. Po ljubljanskih nasadih in okoliških gozdovih so se spreletavale *mnogolične jate različnih senic* pomešane z *brglezi, kraljički in deteli.*

Med mnogovrstnimi ujedami, ki jih je prignal glad v bližino človeških bivališč, moram omeniti *kocasto kanjo* (*archibuteo lagopus Brünn.*) Ta je za našo deželo redka, a se je pojavila letošnjo zimo v precejšnjem številu. Stara samica te vrste je bila ustreljena 2. januarja v krumperških gozdovih pri Domžalah, krasno razvit samec pa koncem januarja v Okrogliških gozdovih pri Kranju. Zanimivo je, da se je pojavila novembra l. 1907 na Kranjskem in Nakelskem polju velika jata kocastih kanj, ki so ostale ondi do februarja l. 1908. V tem času jih je bilo ustreljenih v kranjski okolici 45; vse se nahajajo v privatni posesti. Bila je to nenavadno močna jata redkih ujed, ki jih je najbrže ostra zima gnala proti južnejšim krajem. V deželnem muzeju so razstavljene 3 kocaste kanje: ena (♀, inv. štev. 61) z Dolenjskega (l. 1886) in dve (♂, inv. štev. 60 in ♂, inv. štev. 59) iz ljubljanske okolice. Slednji je ustrelil A. Galle pri Šiški l. 1901.

Tudi vodne ptice prisilita mraz in glad, da se morajo zadovoljiti s hrano, katere sicer ne pobirajo. Tako se je poročalo meseca marca z Dolenjskega (L. Z., št. 53)[1], da so se preživljale *divje race* (*anas boschas L.*) z želodom. Okrog Otočca pri Novem mestu — tako omenjeno poročilo — je Krka zelo široka in plitva. Zato prezimuje tam vsako zimo na tisoče divjih rac. Te uživajo popolen mir, ker jih lastnik gradu in lova ne pusti streljati ali kako drugače preganjati. Ob južnem vremenu dobe

[1] L. Z. = Laibacher Zeitung.

dovolj živeža v vodi in na bregu; slabše se jim pa godi, ako zamrzne voda. Takrat mirujejo navadno čez dan, proti večeru se pa dvignejo in odlete v bližnje hrastove gozdove pobirat želod. Da je temu res tako, pričajo v tem času ustreljene race, ki imajo v sebi vse polno želoda.

Ako zamrznejo vode v dolini, gredo vodne ptice mnogokrat ob vodi navzgor proti izviru, kjer ne zamrzne navadno voda in si torej lahko poiščejo potrebne hrane. Tako se poroča (S., štev. 65)[2], da se je pritepla 21. marca cela jata divjih rac poskušat gorske postrvi v vode, ki pritekajo izpod Dobrče.

2. februarja je naznanjal prvi ščinkovec s svojim prijetnem „griču, griču“ Ljubljančanom ob 7 1/4 uri zjutraj ob lepem vremenu na kostanjih v „Zvezdi“ prihod spomladi. Toda spev je bil prezgoden! Lepim februvarjevim dnevom je sledilo zimsko vreme in 21. februarja je zopet zapadel visok sneg.

Kljub mrzlemu vremenu se je pričel **pomladanski prihod ptic** dokaj zgodaj. 4. januarja se je prikazalo v ljubljanskem Šolskem drevoredu 10 *kavk* (*corvus monedula L.*). Bil je jasen, toda mrzel dan. Zaradi slabega vremena so morale ostati nekaj tednov v mestu, predno so mogle odleteti na svoja gnezdišča. — Ob Grubarjevem kanalu in ob Poljanskem nasipu pri Ljubljanici sem opazil 13. januarja *bele pastaričice* (motacilla alba L.) — V drugi januarjevi polovici sta letela ob jasnem in mrzlem vremenu dva močna klina (100—150 glav) *divjih gosi* (*anser segetum L.*) nad Struževskim poljem pri Kranju nenavadno nizko. 20. februarja se je pa poročalo iz Črnega grabna o divjih goseh, da so letele z velikim krikom nazaj proti jugovzhodu (S., štev. 43). — 14. februarja sem videl prvikrat *škrjanca* (*alauda arvensis L.*) na ljubljanskem polju pod Rožnikom; 17. februarja pa na njivah pod Golovcem. — 9. marca je priletela v Ljubljano prva lastavica (chelidon urbica L., ♂). Našli so jo „Na bregu“, kjer je poginila vsled hladnega vremena (L. Z., št. 56). V Kranju se je pokazala prva lastovica (hirundo rustica L.) 18. marca; prenočila je v tujem gnezdu in odletela zjutraj dalje. Velikonočni teden so prišle v kranjski okolici vse lastovice na svoja gnezda. V radovljiškem okraju so videli ob jasnem a mrzlem vremenu prvo lastavico 26. marca (G., št. 13)[3] — *Črnoglavko* (*sylvia atricapilla L.*) sem videl in slišal 18. marca ob 1/2 10. uri dopoldne (jasen dan) na vrtu nad Kokriškim dolom; sneg je bil še 78 *cm* visok.

Prvi par *postojk* (*tinnunculus tinnunculus L.*) se je spreletaval nad ljubljanskim gradom 28. marca; zatem sem videl eno 2. aprila nad

---

[2] S. = Slovenec.

[3] G. = Gorenjec.

muzejem v Ljubljani. Velikonočni teden (6. aprila do 10. aprila) se je naznanil splošno njihov prihod v deželo.

V prvi polovici aprila, zlasti okrog 10., so se pokazale v ljubljanski okolici ob vodah različne račje vrste: *reglica* (*anas querquedula L.*), *krehlica* (*anas crecca L.*) in *žvižgavka* (*anas penelope L.*) V ljubljanski okolici se je oglasila prvikrat *kukavica* (*cuculus canorus L.*) 16. aprila na Drenikovem vrhu (Sl. N., štev. 88)[4]. Dan pozneje sem jo slišal na Golovcu. Na Šmarjetni gori pri Kranju se je oglasila 15. aprila (G., štev. 17). — 14. aprila se je pokazala na Barju *grahasta tukalica* (*gallinula porzana L.*) — 24. aprila sem videl na Golovcu ♂ in ♀ od *kobilarja* (*oriolus galbula L.*). Samec je zvedavo popraševal: „Kje s'pa bil?" in tovariš v bližnjem gozdiču mu je veselo odgovarjal: „Tam, kjer ti!" V Tivolskem gozdu v Ljubljani se je oglasil 30. marca (Sl. N., štev. 98).

Zadnji popotniki so se vrnili koncem aprila in v pričetku maja.

V tem času se je pričelo **parjenje in gnezdenje:** samci si pridobivajo samice z lepimi svatovskimi oblekami in glasnim petjem in iščejo skupno z njimi pripravnega prostorčka za gnezdišče.

Pojoč *divji petelin* (*tetrao urogallus L.*), ki je sicer zelo plaha in oprezna ptica, pozabi popolnoma na svojo varnost in pripusti sovražnika v neposredno bližino. To izrabljajo lovci. Prva divja petelina sta ustrelila letos 1. aprila dr. Bretl na Kolovcu in dr. Premrov pri Litiji (Sl. N., štev. 74). Po sporočilu barona Lazarinija sta pela dva divja petelina v gozdovih pri Boštanju na Dolenjskem. V tej okolici še niso bili opazili divjega petelina, ki je na Dolenjskem sploh zelo redek. V celem jih je bilo ustreljenih letos v naši deželi nekaj nad 200.

Dva para *škorcev* (*sturnus vulgaris L.*) gnezdita že dve leti na stari moki (sorbus aria) pri Boštanjskem gradu na Dolenjskem. Kakor poroča baron Lazarini, ni bilo prej v tej okolici nikdar škorcev. Omenjena para sta se naselila spomladi l. 1907 v duplinah moke, odkoder sta **pregnala vrabce.**

Iz Tržiča na Gorenjskem so mi poslali samico *lesne sove* (*syrnium aluco L.*) s 3 jajci in gnezdom, ki ga je imela v hrastovem duplu. Zanimiva je ta samica v toliko, ker je živahno rumenkasto rjava. Lesna sova ima navadno sivo-rjavo perje v najrazličnejših variacijah; rumenkasto ali rdečkasto-rjavi eksemplarji so redki.

Gnezdo *planinskega orla* (*aquila chrysaetus L.*) so dobili na Nanosu; opazovali so ga pa tudi v Triglavskem pogorju v Bohinjski dolini.

Sredi meseca avgusta so se pričele ptice selivke zopet pripravljati **na jesenski odhod** v toplejše kraje.

---

[4] Sl. N. = Slovenski Narod.

Zadnjega *hudournika* (*cypselus apus L.*) sem videl v Kranju 17. avgusta zjutraj pri jasnem vremenu. — *Postojke* (*tinnunculus tinnunculus L.*) so odšle iz ljubljanske in kranjske okolice med 15. in 18. avgustom. — V drugi polovici avgusta in v pričetku septembra se je pojavila v ljubljanski okolici *močvirna uharica* (*brachyotus palustris Bechst.*); ustreljene so bile tri in sicer: 20. avgusta (♂), 29. avgusta (♂) in 10. septembra (♀). — 2. oktobra se je prikazala ob Ljubljanici in Grubarjevem kanalu *črna mahavka* (*hydrochelidon nigra Boie*). Večja jata je prišla proti večeru po Ljubljanici celo v mesto do šentjakobskega mostu. Večina teh ptic je izginila naslednjega dne, le 6 parov je ostalo na Ljubljanici do 6. septembra. Zanimivo je bilo, da so se te ptice držale vedno v parih.

26. septembra sem videl na Ljubljanici *6 krehlic* (*anas crecca L.*). Začetek oktobra nam je prinesel prve *kljunače* (*scolopax rusticola L.*), ki so se pojavili v drugi polovici meseca v večjem številu. Po zatrdilu posameznih lovcev je bil dohod kljunačev zelo nepravilen in lov na nje zelo zanimiv, kakoršnega že dolgo ni bilo. — Tudi *cipe* (*anthus pratensis L.*), so prišle letos k nam izprva v zelo malem številu. Šele pozneje so se pojavile mnogobrojnejše jate, toda nikakor ne tako mnogoštevilno kakor sicer. To malo in zelo koristno ptico bi pač moral zakon čuvati nekoliko bolj, naj so „slovenski Lahi" zadovoljni s tem ali ne! — Velike jate *divjih rac* (*anas boschas L.*) so letele v noči od 11. do 12. oktobra vprek Ljubljane. Mestna razsvetljava jih je zelo motila na potu, ker so krožile z glasnim krikom dolgo časa nad mestom. Kasneje so se izgubile v smeri proti Golovcu (Sl. N., štev. 234). — 26. oktobra je letela preko Ljubljane jata *žerjavov* (*grus grus L.*) v južni smeri. Temperatura je ta dan zdatno padla (S., štev. 246).

November in december nam nista prinesla nič posebnega. **Zimsko življenje** se je pričelo ugodno, kajti vreme je bilo toplo, sneg je naletaval le par dni in ni obležal. V ljubljanski okolici in na Dolenjskem so se pojavile v precejšnjem številu *lesne sove (syrnium aluco L.)*. Javili so mi jih iz ljubljanske okolice (Barje, Golovec, Rožnik) 7 in z Dolenjskega (Mirna) 4. Tudi *kanj* (*buteo buteo L.)* je bilo letos dovolj. Priporočati bi bilo vsekakor za to zelo koristno ujedo nekoliko več prizanesljivosti od strani lovcev. Pomislite koliko koristi čez leto in ne štejte ji v zlo malih zimskih prestopkov, ki jih napravi vsled gladu. Naš sloviti prirodopisec Fran Erjavec[5] piše o njej: „Posebno preži na miši, zato jo po nekaterih krajih tudi „mišar" imenujejo, in to po vsej pravici. Na dan podavi do 50 miši, ako jih le more dobiti, 30 se pa sme povprečno računati na dan. Imel sem priložnost že več teh ptic raztelesiti in pregledovati; v vseh sem našel po več miši, v eni celo podgano, v eni pa na pol

[5] Fran Erjavec, Domače in tuje živali v podobah, 1888, II. zv., pag. 184.

prebavljeno belouško. Mišar tudi rad lovi kače in celo strupenega gada ustrahuje in požre. Če zraven še pomisliš, koliko potrebujejo njegovi trije ali štirje mladiči, predno so godni, potem bodeš lahko presodil, koliko škodljivega mrčesa pokonča ena sama mišarjeva rodovina tekom enega leta". Pa tudi mnogi strokovnjaki različnih narodov so se v novejšem času po temeljitem preiskovanju prepričali, da poljska kanja poljedeljcu neprimerno več koristi, kakor pa napravlja lovcu škode.

Krmišča v mestu so ostala precej zapuščena, ker so ptice dobile zunaj dovolj hrane. Oglašali so se le vrabci, ščinkavci in čopasti škerjanci.

Z ozirom na **izredno barvo perja** morem omeniti le dva slučaja **popolnega beličenja (albinismus totalis).**

Lovec O. Facini je poslal deželnemu muzeju ***belično sivo vrano,*** (corvus cornix L. alb.), ki jo je ustrelil 31. julija v šentvidski okolici pri Zatičini na Dolenjskem. Doposlani eksemplar je mlad samec popolno belega perja in rožnatordečih oči. Tudi rožena kožica na kljunu in nogah je črnkasto rdeča. V ornitologični zbirki deželnega muzeja v Ljubljani se nahaja belična vrana, ki jo je ustrelil l. 1859 grof A. Margheri pri **Otočcu na Dolenjskem (inv. štev. 152).**

Pri Velikih Laščah je dobil muzejski preparator Fr. Dobovšek 5. septembra mladega beličnega vrabca (passer domesticus L. alb.), ki je komaj zapustil gnezdo in je popolen beličnik, ker ima vse v to potrebne znake razvite. V zbirki deželnega muzeja se nahaja 6 vrabčjih beličnikov.[*]

Posamezni **izvanredni gosti** so obiskali tudi letos našo deželo. **V prvi vrsti je bila nad vse zanimiva**

invazija malih krivokljunov.

(invasio loxiarum curvirostrarum L.)

V življenju živali opazujemo velikokrat periodična, pa tudi nepričakovana potovanja, ki vzbujajo našo pozornost in zanimanje. Različni vzroki silijo živali na pot. Eden glavnih je pač skrb za hrano. Preteče ali hipoma nastalo pomanjkanje živeža odžene iz dežele mnogo živalskih vrst. Naše selilke nas ne zapuščajo toliko vsled mraza, proti kateremu se lahko zavarujejo s toplim perjem, kakor pa vsled nedo**stajanja živil v zimskem času.**

V posameznih okrajih vlada dolgo vrsto let dobra letina. Ondotno živalstvo ima hrane v obilici in se močno zaplodi. Naenkrat pa nastopi suša: žareče solnce sežiga rastlinstvo, vode usihajo. . . . . Potrebnega živeža primanjkuje mnogoštevilnemu živalstvu, zato se selijo posamezne živalske vrste v velikih družbah iz dežele in beže pred lakoto.

Mnoge živali sili skrb za zarod, da si poiščejo ob času ugodnejše kraje, ki jim nudijo varna gnezdišča in zadostno hrano za mladiče.

* Izvestja muzejskega društva za Kranjsko 1899, štev. 1—2, pag. 12 in 44.

Druge poženejo na pot zopet različne okolnosti: gozdni in travniški požari, povodnji, vulkanski izbruhi itd. Tuintam pa pravega vzroka sploh določiti ne moremo.

Krivokljun je družabno živeča ptica, ki nima stalnega domovanja. Vse življenje je na potu. Pomanjkanje živeža ga goni iz kraja v kraj. Včasih se pojavi ponekod naenkrat v mnogoštevilnih jatah a izgine potem često za leta in leta.

Lansko leto (1909) so zapustile velike družbe *malega krivokljuna (loxia curvirostra L.)* severna gnezdišča in se pojavile na Danskem, Holandskem, Škotskem, Nemškem in na severnem Laškem. Prvo jato so opazili 12. junija 1909 na otoku Helgolandu v Nemškem Severnem morju. Krivokljuni so zašli na tem poletu nenavadno daleč proti jugu. Mnogobrojne jate so se pokazale v Dalmaciji, v južnih krajih na Ogerskem, da, priletele so celo na otok Korfu, kjer do sedaj še nikdar niso opazovali krivokljunov.

Na tem svojem potu so priletele invazijske jate krivokljunov tudi v našo deželo in se pomikale skozi njo približno od 26. junija do 5. septembra. Posamezne jate so se pokazale tudi pozneje; deloma so bili to novi prišelci, deloma pa zaostale družbe. Po moji sodbi so se prikazali krivokljuni v celi deželi in sicer v večjem številu na Gorenjskem in Notranjskem, izpočetka tudi na Dolenjskem. Popolnoma natančno in podobno tega ne morem določiti vsled pomanjkljivih podatkov in poročil.

Zadnja večja invazija krivokljunov je bila l. 1888/89[7]. V posameznih krajih Nemčije so se pojavili že spomladi l. 1888, glavna invazija je trajala približno od junija do avgusta istega leta, vendar so opazovali še nekaj mesecev potem manjše potujoče družbe. Na avstrijskem ozemlju so se pokazali prvi krivokljuni potniki tudi že leta 1888. V večjem številu so se pa pojavili skoraj v vseh krajih naše monarhije naslednje leto[8], tačas so obiskale mnogobrojne jate krivokljunov tudi našo deželo[9].

Sam sem opazoval preteklo poletje prihajanje invazijskih jat redno dan na dan v obližju Kranja, kjer je iglovje izvanredno dobro obrodilo.

[7] Nekoliko tozadevne literature: Monatschrift des deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt, Jahrg. 1888. Merseburg, Gera, Leipzig und Halle. a. S. Pag. 286, 287, 368, 370, 394, 407, 455. — Ibidem, Jahrg. 1889, pag. 79, 530.

[8] Ornithologisches Jahrbuch, Jahrg. 1890, pag. 28, 38, 44, 90, 93, 96, 207. — Tschussi zu Schmidhoffen, Vict. Ritter v., Zum heurigen Erscheinen des Fichtenkreuzschnabels, Nordböhm. Vogel- u. Geflügelzeit. in Reichenb., II, 1889. — Isti: Zum Kreuzschnabelzug im Jahre 1888, Die Schwalbe, XIII, 1889. — Monatschrift des deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt, Jahrg. 1889, pag. 434 — Schützenau Alfred v., Zum heurigen Zuge des Kreuzschnabels im Jeschkengebirge, Nordböhm. Vogel- u. Geflügelzeit. in Reichenb., II, 1889.

[9] Mitteilungen des Musealvereines für Krain, Jahrg. 1890, pag. 353.

V iglatih gozdovih kranjske okolice (ponajveč smerečje, mešano z jelovjem, semintja tudi z borovjem; mecesni so redki), sta navadna *mali krivokljun* (*loxia curvirostra L.*) in *veliki krivokljun* (*loxia pityopsittacus Bechst.*), vendar je zadnji zelo redek. *Belopasasti krivokljun* (*loxia bifasciata Chr.*) se prikaže samo ob času invazije v družbi malega krivokljuna in takrat zaostanejo čestokrat poedinci v deželi. V velikem številu so prišli iz severnih krajev l. 1889, zlasti na Češkem in Moravskem jih je bilo mnogo[10]. Na Kranjsko so dospeli le posamezniki[11]. Muzejski preparator Ferd. Schulz je ujel staro samico belopasastega krivokljuna 20. oktobra l. 1889 v ljubljanski okolici, hrani jo ornitologična zbirka deželnega muzeja v Ljubljani (inv. štev. 841). Istotam je razstavljen lepo razvit samec zelene barve, ki je bil ujet tudi v ljubljanski okolici l. 1890 (inv. štev. 732). Pred leti sem opazoval sam parkrat belopasaste krivokljune v iglatih gozdih kranjske okolice. L. 1893 sem imel enega celo v kletki, toda živel je le par tednov. Vsi ti eksemplari so pa bili zaostali gosti od invazije v l. 1889.

Najmanjši je *mali krivokljun* s podolgastim lahko zakrivljenim kljunom, ki je ob korenu do 10 *mm* debel. Kljukasti čeljusti se križata tako, da sega konec spodnje še nad gornjo. Živi po smerečju in jelovju, redkokedaj v borovju. Mnogo večji in razmeroma močnejši je *veliki krivokljun*. Njegov debeli in kratki kljun je podoben papiginemu (latinsko ime!) in meri ob korenu do 14 *mm*. Oba kljunova dela sta na koncu kaveljčasto zavita. Konec spodnjega presega zelo redko gornji del. Teža 5·5—6·5 *g*. Izmed iglovja ljubi predvsem borovje. Belopasasti krivokljun je v vsem podoben malemu, a ima vprek peruti dva bela pasa.

Zdelo se mi je potrebno, da podam te podatke, predno preidem do invazije. V invazijskih jatah sem opazoval večjidel le malega krivokljuna (loxia curvirostra L.), semintja so bili pomešani v jatah tudi veliki krivokljuni, belopasastega sem videl samo enkrat.

Večinoma so bili samci zamolklo rijastordeči ali pa rumenkastozeleni. Le malo jih je imelo perje živordeče ali pa mešane barve. Mladiča nisem opazil.

Prvo jato je zagledal v kranjski okolici 24. junija moj brat, ko sem prišel 8. julija sam v Kranj, sem jo opazoval skoraj vsak dan.

[10] Ornithologisches Jahrbuch Jahrg. 1890, pag. 7, 9, 28, 35, 38, 70, 95, 96, 99, 119, 143, 172, 181. — Ibidem Jahrg. 1891 pag. 115, 162, 171. — Michel L. Zum Herbstzuge (Loxia bifasciata in Böhmen), Vogel- und Geflügelzeitung, II, 1889. — Eder R., Weissbindiger Kreuzschnabel. Die Schwalbe, XIII, 1889, pag. 473, 600, 609, 632.

[11] Mitteilungen des Musealvereines für Krain Jahrg. 1890 pag. 236. — Ornithologisches Jahrbuch. Jahrg. 1890, pag. 75.

Zanimiva je bila zato, ker je ostala skoraj sedem tednov na enem in istem mestu. Štela je 80 do 90 glav: enkrat sem jih naštel manj, drugič zopet več. Opazoval sem jo lahko natančneje, ker je letela vedno čez naš vrt in se je semintja celo vsedla na vrtne smereke. Prenočevala je v Čirčiškem gozdu (večinoma same smereke) pri Kranju in letela vsako jutro med 8. in 9. uro čez Kranj na bližnjo Šmarjetno goro na pašo. Zvečer med 6. in 7. uro se je redno vračala. Ob deževnem vremenu je ostala v gozdu. Bili so sami mali krivokljuni. Zadnjikrat sem jih videl 17. avgusta zjutraj; dasi sem bil pozneje večkrat v omenjenem gozdu in na Šmarjetni gori, jih nisem zapazil zatem nič več.

Druga jata malih krivokljunov se je pasla v „Savskem drevoredu“ pri Kranju. Priletela je vsako jutro proti 9. uri iz gozdov pod Storžičem. Prvikrat sem jo zapazil 11. julija, zadnjikrat 6. avgusta. Družba je bila precej močna. Natančnejšega števila ne morem navesti, ker so bili vedno razkropljeni. Opazoval sem to jato vsaki dan dopoldne in velikokrat tudi popoldne. V tej jati sem opazil parkrat tudi večjo vrsto.

Tretjo družbo krivokljunatih gostov sem videl dvakrat v smerekovih gozdovih pri Okroglem, kamor sem šel na izprehod, 14. in 30. julija. Jata je bila zelo močna, Na zadnjem izprehodu v omenjeni gozd (30. julija) sem opazil dva belopasasta krivokljuna, ki sta prispela k nam v družbi malih krivokljunov. Z visoko donečim „klip, klip“ sta obrnila mojo pozornost nase; njihovo perje je bilo sivkasto-zelene barve.

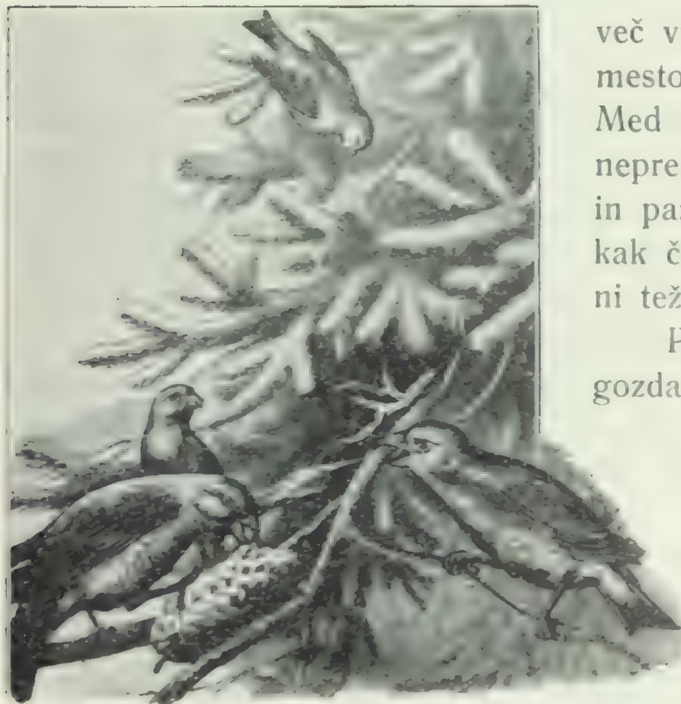
Posamezne invazijske jate sem videl še: 13. avgusta v gozdovih ob potu Lesce-Bled. Družba je bila mnogobrojna a razkropljena. Neka druga (30—40 glav) je letela 24. avgusta v zahodno-južni smeri čez Sorško polje pri Gašteju ob pol 6. popoldne pri solnčnem vremenu, medtem ko je potovalo kakih 20 krivokljunov tri dni pozneje ob pol 1. popoldne od Grintovca v južni smeri čez naš vrt nad Kokriškim dolom pri Kranju. Dan je bil oblačen. Ko sem bil 5. septembra na Bledu se je dvignilo iz smerečja pri Windischgraetzovi vili približno 50 krivokljunov ob pol 3. popoldne. Odleteli so proti Stolu. Vreme je bilo oblačno in veterno. V vseh teh jatah so bili le mali krivokljuni.

Na svojih jesenskih izprehodih po ljubljanski okolici nisem zapazil nobene invazijske jate. Pač pa vem, da so ulovili 7. novembra ptičarji na Golovcu precejšnje število krivokljunov.

Tudi iz Kranja se mi ni več poročalo o njih. Splošno je bilo to leto mnogo več krivokljunov v tej okolici kakor sicer. Po mojem mnenju izvira to odtod, da je ostalo tu mnogo posameznikov od invazijskih jat pri polnih mizah in se sparilo. 25. decembra sem zapazil v Kranju v smerečju ob potu na Šmarjetno goro zopet družbo teh živahnih gostov (80—100 glav), ki se je zadržavala po zatrdilu Kranjčanov že nad 14

dni na tem kraju. Mogoče je bila to kaka zaradi obilne v tem kraju nahajajoče se hrane zaostala jata ali pa se je že vračala nazaj proti severu. Vendar bi bilo zadnje še malo prezgodaj. V tej jati sem zapazil par velikih krivokljunov.

Kolikor morem sklepati iz svojih opazovanj na vedenje in lastnosti krivokljunov pri invaziji navajam sledeče: Jata leti vedno skupaj, podnevi navadno v jutranjem času, ponajveč visoko v zraku, posebno nad mestom ali pa na prostem polju. Med letom se kličejo posamezniki neprestano z glasnim „klip, klip“ in pazijo skrbno, da se ne oddalji kak član. Vsled glasnih klicev jih ni težko zapaziti.

(Sestav. po Schmeilu.)

Potujejo od enega iglatega gozda do drugega in se ustavijo le v smerečju ali jelovju. Z glasnim krikom se spuste v gozd, kjer se takoj razkrope po drevju. Ne mirujejo nikdar. Z zadovoljnim „klop, klop, klop“ se oglašajo venomer najbrže zaradi tega, da se ne oddaljijo posamezniki preveč. Veselo in urno plezajo po vejah, oprijemaje se s kljunom kakor papige. Seme si izlušči krivokljun kaj spretno in hitro iz storža. Navadno se obesi nanj, mnogokrat ga pa tudi odtrga in odnese na vejo, ki se mu zdi za to pripravna. S kaveljčastim kljunom dviga lusko za lusko in izvleče z jezikom seme izpod nje.

Za druge gozdne prebivalce se ne zmenijo in ne odlete niti pred človekom. Splašeni se dvignejo s krikom. Predno zlete, se čuje zaporedoma tuintam glasen njihov „klip, klip, klip“, iz česar sklepam, da imajo postavljene stražnike. To moje mnenje potrjuje še dejstvo, da sem videl vedno nekaj krivokljunov na najvišjih drevesnih vrhovih dotičnega gozda, kjer se je pasla ostala družba. Ako sem poplašil te, so dali omenjeno znamenje, nakar se je dvignila cela jata, čeprav je bila pogostokrat od omenjenih stražnikov precej oddaljena.

Proti večeru se jata zopet zbere in odleti na prenočišče. To se zgodi vedno še pri belem dnevu, ponajveč okrog 6. ure popoldne. Dokler ostanejo v kraju prenočujejo vedno na istem mestu, o čemur me je zlasti prepričala jata, ki je vedno prenočevala v [illegible] gozdu

Drugi izvanredni ptičji gost, ki je obiskal letošnje leto našo deželo, je **sivi jastreb** (*vultur monachus L.*). Pokazal se je na Dolenjskem, kjer ga je ustrelil 15. oktobra posestnik Pezdirc na Verdunu pri Toplicah. Z razpetimi perutmi meri 2·66 *m*. Splošno je to med jastrebi največja vrsta. Vrat ima skoro do polovice popolnoma gol, modrikaste barve; na koncu vratu ima pernat ovratnik, na vsaki rami pa čop gibljivih peres. Stopala so do polovice s perjem pokrita; gornji del je rumenkasto mesnate barve. Perje je vobče temno-sivkasto-rjavo. Prebiva v deželah ob Sredozemskem morju in sicer največ v Aziji. V Evropi jih je precej v pokrajinah ob dolenji Donavi. Mnogo jih je tudi v Slavoniji, in sicer predvsem na Fruški gori. V Bosni se drže okrog Livna, Travnika in Posavine. Iz enega izmed teh krajev se je zaletel omenjeni jastreb na Dolenjsko, sledeč najbrže mnogoštevilnim čredam živine, ki jo gonijo iz ondotnih krajev k nam.

Ustreljeni jastreb še ni popolnoma odrasel, vendar je zelo lep eksemplar mladega samca. Hrani ga prirodopisni kabinet novomeške gimnazije. Zadnjo ptico te vrste so ustrelili pri nas l. 1878 pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Hrani jo ornitologična zbirka deželnega muzeja v Ljubljani (inv. štev. 1).

Verzeichnis

der bisher in Krain beobachteten Großschmetterlinge.

Von J. Hafner.

Fortsetzung.

Sphingidae

Acherontia O.

154. atropos L. Nirgends selten; manches Jahr ziemlich häufig. Die Falter der I. Generation (Juni) jedoch selten. — Ende August bis gegen Mitte Oktober. Das Tier ist oft an Telegraphenpfählen in der Nähe der Kartoffelfelder anzutreffen.

Smerinthus Latr.

155. quercus Schiff. Laibach, Lichtfang, 17. Juni (Spl.), 9. Juli (Hafn.); ebenda, Anfang Juli (Högl.); Golovec bei Laibach, 29. Juni ein frisch geschlüpftes ♀ gefunden, bei welchem der linke Hinterflügel um einige *mm* kürzer und der rechte um ebensoviel länger ist als bei normalen Stücken (Hafn.); Stein (Doll.); Rudolfswert, 14. Mai, 3. und 25. Juni (Hafn.); Tschernembl, e. l. Ende Mai (Spl.).

156. populi L. Überall. Die Raupe auch auf Birke gefunden (Hafn.). Vom zweiten Maidrittel an bis gegen Ende Juni und wieder Ende Juli, August. Etwa 20% der Sommerpuppen ergeben keine zweite Generation,

sondern überwintern mit den Herbstpuppen (Nachkommen der zweiten Generation) und schlüpfen im Mai, Juni des nächsten Jahres. Die Falter der Sommerbrut sind in der Regel (namentlich im weiblichen Geschlecht) viel heller und haben undeutlichere Binden als jene der Frühjahrsbrut.

157. ocellata L. Nirgends selten. Im Mai (etwa vom 10. an) und im Juni. Eine teilweise zweite Generation im Juli und August.

Bei einigen gezogenen Faltern der zweiten Generation ist die Grundfarbe braun anstatt grau, die Zeichnungen verschwommen, der Vorsprung ober dem Innenwinkel der Vorderflügel beinahe gar nicht vorhanden. (Bischoflack, Juli 1901, M. H.).

Dilina Dalm.

158. tiliae L. Nirgends selten. Von Ende April bis Mitte Juli. Eine zweite Generation wurde weder im Freien beobachtet noch durch die Zucht erhalten.

a) ab. brunnescens Stgr. Nicht selten; ebenso andere überall vorkommende Aberrationen.

Daphnis Hb.

159. nerii L. Dieser nicht zur Fauna von Krain gehörige, sondern als Zugvogel zu betrachtende Falter wurde öfters gefangen und aus gefundenen Raupen gezogen: Laibach, Stein (Doll.); Tschernembl (Buč., Spl.); Wippach; Landstraß (M. H.)

Sphinx (L.) O.

160. ligustri L. Dürfte nirgends fehlen, ist jedoch nicht häufig. Eine zweite Generation wurde nicht beobachtet. Juli.

Die Tiere sind im Vergleiche zu deutschen Stücken sehr groß. Ein am 15. Juli 1901 in Laibach geschlüpftes ♀ besitzt eine Flügelspannung von 121½ *mm* (Hafn.). Nach Rühl-Bartel äußerst 115 *mm*.

Protoparce Burm.

161. convolvuli L. Überall. Manches Jahr sehr häufig. August bis Oktober. Vereinzelt auch im Juni (I. Generation). Ein ♀ in meiner Sammlung mit einer Exp. von 125 *mm* (nach Rühl-Bartel äußerst 122 *mm*).

Hyloicus Hb.

162. pinastri L. Überall in Nadelholzwaldungen, wo er an Stämmen anzutreffen ist. Ende Mai bis August.

Deilephila O.

163. vespertilio Esp. Laibach in der Dämmerung auf Blumen, (Spl.), Podutik (Steinbruch). Raupen in Anzahl auf Epilobium rosmarinifolium, bei Tage unter Steinen verborgen, Juli (Högl., Winkl.). Krainburg (Novak); Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwingl.). Bei Mojstrana ab 15. Juli 1908 Raupen in Anzahl (Ing. Kautz). Auch von Rühl-Bartel II. Band, I. Abt. p. 66) angeführt.

164. hippophaës Esp. Rühl-Bartel, II. Band, I. Abt. p. 67.

165. gallii Rott. Laibach, abends auf Blumen, (Spl.), Stein (Doll.). Sehr selten.

166. euphorbiae L. Nirgends selten. Ende Mai, Juni und wieder im August. Einige Puppen ergeben keine zweite Generation, sondern über-

wintern und schlüpfen dann im Mai, Juni, gleichzeitig mit den Nachkommen der Sommerbrut. Ab. rubescens Garbowski unter Faltern der zweiten Generation beobachtet.

Zu erwähnen ist ein auffallend großes, bei Landstraß (M. H.) erbeutetes Stück mit einer Vorderflügellänge von 39 *mm* (von der Wurzel bis zur Spitze gemeßen); nach Berge-Rebel 30—34 *mm*.

167. lineata F.

a) v. livornica Esp. Wahrscheinlich nur Zugvogel. Wurde überall beobachtet und ist manches Jahr (namentlich in Unterkrain: Feistenberg, Landstraß) ziemlich häufig. Auch auf den Alpen erbeutet: Voßhütte, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.). Juli, August.

Chaerocampa Dup.

168. elpenor L. Dürfte nirgends fehlen. Fliegt auch zum Licht und wurde am Köder wiederholt beobachtet. Das Tier ist bei Landstraß (M. H.) sehr häufig. Ende Mai, Juni und wieder im letzten Julidrittel und im August.

Metopsilus Dunc.

169. porcellus L. Wie die vorige Art.

Pterogon B.

170. proserpina Pall. Podvtik (Steinbruch), Raupen auf Epilobium gefunden, die Falter schlüpften im Mai, (Winkl.). Anfangs Mai ein verflogenes Stück an einem Graben bei Maria-Au (nächst Wippach) gefangen (Mn.).

Macroglossa Sc.

171. stellatarum L. Überall häufig, den ganzen Sommer bis in den Herbst und nach der Überwinterung im Mai. Das Tier überwintert gern in Häusern.

Hemaris Dalm.

172. fuciformis L. (bombyliformis O.) An sonnigen Lehnen, auf Blumen schwärmend. Ende Mai (22. Mai) bis Juli. (Ob eine zweite Generation?) Laibach, St. Katharina; Wocheiner Feistritz, 11. Juni (Hafn.); Črna Prst, bei 1300 *m* (Oroženhütte), 2 Stücke, 21. Juni (Spl.); Mojstrovka, 1500 *m*, 3. Juli (Schwing.); Stein (Doll.); Feistritztal bei Stein, 26. Juni (Hafn.); St. Anna bei Neumarktl, 17. Juli (Dob.); Nanos, im Juni (Mn.).

173. scabiosae Z. (fuciformis O.) Auf Wiesen, Ende April (24./IV.) bis Juni und wieder im August. Im oberen Savetale später; in höheren Lagen jedenfalls nur in einer Generation. Laibach, Domžale; bei Stein häufig (Doll.); Veldes, 24. Juni (Flschm., Schwing.); Mojstrovka, 1500 *m*, 3. Juli (Schwing.). Feistenberg (Hafn.); Rudolfswert, Ende April, Mai (Buč.).

Notodontidae.

Cerura Schrnk.

174. bicuspis Bkh. Laibach. Im Juli 1899 am Stamme einer Birke ein Gespinst gefunden; der Falter, ein ♂ mit unterbrochener Mittelbinde, schlüpfte am 2. August. In einem zweiten ebenda gefundenen Ge-

spinste, in welchem ich die Puppe beobachten konnte, ging diese nach viermaliger Überwinterung ein. — Laibach, Lichtfang (Winkl.). Mojstrana, Lichtfang, 1903 (Pflaum. sec. Schwing.).

175. furcula Cl. Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.). Bei Gradišče ob Wippach im Juni ein Stück an einer Ulme gefunden (Mn.).

176. bifida Hb. Laibach, 3. Mai, 25. August (Hafn.); ebenda, Lichtfang (Winkl.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni (teste Schwing.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 30. Mai (M. H.).

Dicranura B.

177. erminea Esp. Ziemlich selten. Bisher nur bei Laibach (Hafn.), Radmannsdorf (M.) und bei Lukowitz (M. H.) gefunden. Ende Mai bis Juli.

178. vinula L. Raupen überall auf Pappeln und Weiden in Anzahl zu finden. Der Falter erscheint von Mitte April an und kommt im oberen Savetale noch im Juli vor. Eine merkwürdige Eiablage wurde von Fritz Preissecker am 12. Juni 1909 ober Manče bei Wippach gefunden. Die Eier waren in vier Gruppen zu 15 bis 20 Stück an der Rinde einer Pappel abgesetzt. Die unterste Gruppe war etwa $^1/_4$ *m* über dem Boden abgelegt; die anderen drei waren weiter oben um je $^1/_2$ *m* von der unteren resp. von einander entfernt. Außerdem waren einige Eier auch einzeln verstreut an der Rinde abgesetzt.

Stauropus Germ.

179. fagi L. Von Ende April bis August (zwei Generationen), ziemlich selten. Laibach, 25. Juni, 11. Juli und im August (Hafn.); ebenda, Lichtfang, 22. April (Winkl.); Preska, erwachsene Raupe, 7. Juli (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.); ebenda, Ende Juni, Juli (teste Schwing.); Landstraß, 2. Mai (Hafn.).

Die Raupe auf Schlehe (Prunus spinosa), Edelkastanie, Eberesche und auf Weide gefunden (Hafn.).

Exaereta Hb.

180. ulmi Schiff. Bei Möttling ein Stück gefangen (Cvet.).

Hoplitis Hb.

181. milhauseri F. Laibach (Tivoliwald), am Stamme einer Eiche ein leeres Gespinst gefunden (Hafn.). Mojstrana, Lichtfang, Mai (Winzig.). Feistenberg, Ende Juni 1900 eine erwachsene Raupe von einer Eiche geklopft, welche sich alsbald einspann und am 12. Juni 1901 ein ♂ lieferte.

Drymonia Hb.

182. vittata Stgr. Bei Wippach von [illegible] (Berlin) gefangen. In der »Berl. Ent. Zeitschr.« 1891, p. 445 heißt es: »Diese neue Art wurde am 22. Mai 1890 in Südkrain tief im Wippacher Tal ungefähr 60 Meter über dem adriatischen Meere an einer Pappel gefunden, leider nur in einem einzelnen ♂.«

Ein zweites Stück, ein schönes, frisches ♂, wurde am 10. Juli 1907 von Hilf-Wien bei Fuzine ob Haidenschaft gefangen. Das Stück, welches jetzt in der Sammlung des Wiener Hofmuseums steckt, dürfte einer zweiten Generation angehören.

183. trimacula Esp. Laibach, Ende Mai 1904 ein abgeflogenes Stück (Tavč.); Stein (Doll.); Landstraß, zwei Stücke, 10. Mai (M. H.); Gorjanciberg, an der Mauer der Kirche St. Niklas, 25. Juni, abgeflogen (Hafn.); ebenda, 20. Juni 1909 (Buč.).

184. chaonia Hb. Laibach, an einer Mauer ein ♂, 24. April (Hafn.); ebenda (Spl.); Stein (Doll.); Landstraß, 18. April (M. H.).

Pheosia Hb.

185. tremula Cl. Laibach, e. l. 15. Mai, Lichtfang, 12. August (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (teste Schwing.); Nanos, ein ♀ (Mn.).

186. dictaeoides Esp. Laibach, Lichtfang, 5. und 17. August (Hafn.); Mojstrana, 24. Juli am elektr. Licht (Rgr. Kautz).

Notodonta O.

187. ziczac L. Raupen überall auf Weiden und Pappeln. Die Falter schlüpfen im April, Mai und im Juli, August.

188. dromedarius L. Laibach, Lichtfang, Juli, August, einige Stücke (Hafn.); Stein (Doll.); Kankertal, 21. Juli 1897 ein Stück (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang 13. Juli (Schwing.).

189. phoebe Siebert. Laibach, Ende Mai 1900 ein Stück an einem Baumstamme und ein Stück am Licht am 6. August (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.); Landstraß, ein auffallend geschwärztes Stück, 29. Juli (M. H.).

190. tritophus Esp. Ein auffallend großes, dunkles, sehr stark gezeichnetes ♂, Mojstrana (teste Schwing.); ebenda, 16. Juli, Lichtfang, ebenfalls ein sehr großes, dunkles ♂ (Rgr. Kautz).

191. trepida Esp. Laibach, im Mai ein totes, defektes Stück gefunden (Hafn.); ebenda, Lichtfang, Ende April 1909 (Spl.); Stein (Doll.); Feistenberg, Ende Juni 1900 eine Raupe am Stamme einer Eiche angetroffen (Hafn.).

Spatalia Hb.

192. argentina Schiff. Laibach, 29. Juli (Bul.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 29. Juni (M. H.); Feistenberg, 28. Juli, von einer Eiche geklopft (Hafn.).

a) ab. pallidior Horm. Gradišče ob Wippach, 31. Mai 1909; nicht kleiner, sondern mindestens ebenso groß als die Stammform (Vorderflügellänge über 18 *mm*), die rötlichgelbe Färbung der Oberseite entbehrt jedes grünlichen Tones; die Fundzeit spricht für eine der Sommergeneration ähnliche Aberration der Frühlingsform (Preiss.).

Ochrostigma Hb.

193. velitaris Rott. Laibach, 1 ♀ am Stamme einer jungen Kastanie, 4. Juli (Hafn.); ebenda, 22. Juni (Spl.); Preska, ein Stück vom Gebüsch geklopft, 21. Juni (Hafn.); Nanos, ein Stück im Mai gefunden (Mn.).

Lophopteryx Stph.

194. camelina L. Laibach, Ende April, Mai, nicht selten; ein, allerdings abgeflogenes Stück noch im August (10. August 1896) gefunden (Hafn.);

Stein (Doll.); Krmatal, 28. Juni (Flschm.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (Schwing.).

195. c u c u l l a Esp. Stein (Doll.); Družinska vas, 23. Juli 1900 ein frisch geschlüpftes ♀ am Stamme einer Roßkastanie gefunden (Hafn.).

Pterostoma Germ.

196. p a l p i n a L. Ende April, Mai und Juli bis Anfang September, nicht selten, Laibach (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana (Ende Juli ein verdunkeltes ♂, Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach (Hafn.).

Ptilophora Stph.

197. p l u m i g e r a Esp. Laibach, ein Stück an einem Zaun, November (Dob.); ebenda, Lichtfang, 6. Dezember (Hafn.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 12. Dezember 1903 (M. H.); in der Umgebung von Wippach Raupen auf Feldahorn gefunden; die Falter schlüpften im Dezember (3. bis 20. Dezember) (Hafn.).

Phalera Hb.

198. b u c e p h a l a L. Überall gemein. Mai bis Juli. Wahrscheinlich tritt noch eine teilweise zweite Generation auf, da ich (bei Feistenberg) bereits Mitte Juli erwachsene Raupen gefunden habe.

199. b u c e p h a l o i d e s O. Feistenberg, in einem Walde ein ♂ am Boden gefunden, 12. Juli 1900 (Hafn.).

Pygaera O.

200. a n a s t o m o s i s L. Bei Laibach nicht selten; Stein (Doll.); Kronau an einem Felsen gefunden, 11. Juli (Schwing.); Rudolfswert, erwachsene Raupen, 21. Mai (Hafn.). Dürfte auch sonst nirgends fehlen. Ende Mai, Anfang Juni und wieder im Juli, August.

201. c u r t u l a L. Nicht häufig. Laibach, ein Stück gezogen (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, ♂ der rostroten Form (Galv.); Landstraß, 20. Mai (M. H.); Wippach, im Mai an Weidenstämmen (Mn.).

202. a n a c h o r e t a F. Laibach, April, Mai und August. Raupen im Herbst auf Weiden nicht selten. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juli (Bgr. Kautz), Wippach, im Mai an Weidenstämmen (Mn.).

203. p i g r a Hufn. Laibach; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni und Juli (teste Schwing.); Landstraß, 25. Juli (M. H.); Feistenberg (Hafn.). — Mai und wieder im Juli.

Thaumetopoeidae.

Thaumetopoea Hb.

204. p r o c e s s i o n e a L. In der näheren und weiteren Umgebung von Laibach ziemlich häufig. Nester an Eichenstämmen. Auch bei Radmannsdorf (M.), Rudolfswert (Hafn.) und Landstraß (M. H.) beobachtet. Der Falter erscheint im August.

205. pityocampa Schiff. Am Nanosabhange bei der Wippacher Burgruine Anfang April 1906 auf Kiefern zahlreiche Nester beobachtet. Die Falter schlüpfen im Juli (Hafn.).

Lymantriidae.

Orgyia O.

206. gonostigma F. Nicht selten, Ende Mai, Anfang Juni und wieder Ende Juli, August. Laibach; Mojstrana, 24. Juli ♂ ♀ (Rgr. Kautz); Landstraß, 25. Juli (M. H.); Wippach, die Raupe Ende Juni auf Brombeerhecken fressend (Mn.).

207. antiqua L. Dürfte wohl nirgends fehlen. Aus überwintertem Gelege gezogen und die Falter erst in der zweiten Julihälfte erhalten (Hafn.). Die zweite Generation September bis Anfang November. Das Tier hat hier somit nur zwei Generationen.

Dasychira Stph.

208. fascelina L. Mojstrana, Lichtfang, ein kleines, scharf gezeichnetes männliches Stück (36 *mm* Exp. Galv.); Treffen, e. l. 1909 (Cvet.); Wippach, Raupen auf Klee (Mn.).

209. pudibunda L. Nicht selten, Mai, Juni, im oberen Savetale noch im Juli. Laibach; Lukowitz (M. H.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Juni, Juli (teste Schwing.), ebenso 19. Juli (Galv.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Wippach (Mn.)

Euproctis Hb.

210. chrysorrhoea L. Überal gemein, von Mitte Juni bis Mitte Juli. Ab. punctigera Teich. mit Übergängen häufiger als rein weiße Stücke.

Porthesia Stph.

211. similis Fuessl. Nicht selten, in Wäldern. Juli bis Mitte August. Laibach; Stahovca bei Stein (Hafn.); Lancovo bei Radmannsdorf (M.); Mojstrana (Winzig); Feistenberg (Hafn.); Landstraß (M. H.); Nanos (Mn.).

Arctornis Germ.

212. L. nigrum Mueller. Laibach, Lichtfang, 5. Juli 1901 (M. H.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni — Ende Juli (teste Flichm., Schwing); Družinska vas, 23. Juli 1900 ein sehr großes ♀ (54 1/2 *mm* Exp. Hafn.).

Stilpnotia Westw. u. Humphr.

213. salicis L. In der Umgebung von Laibach ziemlich häufig; Stein (Doll.); Mojstrana, an Weiden und Lichtfang (Schwing.); Vratatal (Galv.); Ratschach in Oberkrain (M.); Wippach (Mn.). Wohl auch anderwärts. Im Juli.

Lymantria Hb.

214. **dispar** L. Überall gemein. Soll bei Stein fehlen? (Doll.). Die Art erscheint auch in den »Lep. aus dem Geb. des Trigl. etc.« von Prof. Dr. Rebel nicht angeführt. — In der zweiten Julihälfte und im August. Bei Gradišče ob Wippach bereits am 27. Juni ein ♂ beobachtet (Hafn., Preiss.). Auch Mann hat die ♂ ♂ schon Ende Juni gesehen.

215. **monacha** L. Laibach (Tivoliwald) an Baumstämmen, nicht selten; Preska (Hafn.); Mojstrana, Ende Juli, Lichtfang (Galv.); Vratatal (Peričnik), 21. August 1896, abgeflogen (Hafn.); Feistenberg (Hafn.); Opatova gora bei Landstraß (M. H.). Ende Juni bis August.

Ocneria Hb.

216. **rubea** F. Laibach, ein frisches ♀ an einem Zaun gefunden, 21. Juli 1903 (Hafn.).

Lasiscampidae.

Malacosoma Hb.

217. **neustria** L. Gemein. Von Mitte Juni bis gegen Ende Juli. Laibach, sehr häufig; Stein (Doll.); Lancovo bei Radmannsdorf, 21. Juli (M.); Mojstrana; Triglavgletscher, 30. Juni 1908, 1 ♂ erfroren aufgefunden (Ing. Kautz); Landstraß (M. H.); Rudolfswert (Hafn.); Wippach (Mn.); ebenda, Lichtfang, 30. Juni, 7. Juli (Preiss.). — Auch ab. **unicolor** Stgr., ab. **rufa-unicolor** Tutt. und ab. **pyri** Scop. wurden beobachtet.

218. **castrensis** L. Bei Želimlje die Raupen auf Wolfsmilch gefunden; die Falter schlüpften im Juli (Bul.); auf Berghutweiden bei Wippach die Raupen häufig angetroffen (Mn.).

Trichiura Stph.

219. **crataegi** L. Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winzig).

Poecilocampa Stph.

220. **populi** L. Laibach, e. l. 2. November (Hafn.); Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, 1. Oktober (Tavč.); Mojstrana, Herbst, Lichtfang, ein großes geschwärztes ♂ (Galv.); Feistenberg, Raupen (Hafn.); Landstraß, 30. Oktober, 12. November (M. H.).

a) v. altic. **alpina** Frey. Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Galv.).

Eriogaster

221. **rimicola** Hb. Ein ♀ gezogen, die Raupe auf einer Eiche bei Möttling gefunden ([illegible]).

222. **catax** L. Raupen auf Schlehen, Weißdorn und Eichengebüsch, Tacen unter dem Großkahlenberge (Hafn., Winkl.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Ratschach in Unterkrain, 8. Oktober (M. H.); Landstraß, e. l. 23. Juni ([illegible]), 20. September (M. H.); Feistenberg, e. l. Anfang Oktober (Hafn.); Podpeč bei Preserje, Raupen Ende Mai (Hafn.); Wippach, Raupen auf Dornhecken häufig (Mn.).

223. lanestris L. In der Umgebung von Laibach, Raupennester häufig; Feistritztal bei Stein, Raupen, 5. Juli (Hafn.); Lancovo bei Radmannsdorf (M.); Wippachtal (Mn.). Bei einer Zucht schlüpften mehrere Stücke mit weißlich-rotgrauer (statt rotbrauner) Grundfarbe (M. H.).

Die Falter Ende März, Anfang April.

Lasiocampa Schrk.

224. quercus L. Überall ziemlich häufig (im J. 1908 ausnahmsweise selten). Ende Juni bis Anfang August. Eine sehr veränderliche Art, insbesondere im männlichen Geschlecht, wobei die Binden der Hinterflügeloberseite sehr breit oder sehr schmal werden kann. Die Stücke aus dem oberen Savetale gehören meist der alpinen Form an. — Ab. fenestratus Gerh., ein ♀ wurde in Laibach gezogen (18. Juli 1903, Hafn.).

a) v. alpina Frey. Črna Prst, 23. Juli (Penth.); Mojstrana, Lichtfang (Schwing.); Kronau (Ing. Kautz). Interessant ist die Beobachtung des Ing. Kautz: »Bei Kronau beobachtete ich ein sich setzendes ♂ welches sich bei einem dort liegenden ♀ zu schaffen machte. — Das ♀ war tot, ohne Kopf und ganz steif. — Ich nahm es mit und fing damit noch 16 anfliegende ♂ ♂ alle jedoch stark geflogen«.

b) ab. roboris Schrk. mit Übergängen. Nicht selten unter der Stammform.

c) ab. burdigalensis Gerh. Kronau, ab ovo 2 ♂ ♂ 24. Juni 1909 (Ing. Kautz, det. Rbl.).

d) ab. tenuata Fuchs, e. l. Laibach (Hafn.), Landstraß (M. H.).

225. trifolii Esp. Nicht so häufig wie quercus. August, September. Laibach (Bul., Hafn.); Tersein (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana (Flschm.), ebenda (Galv.); Obergörjach (teste Schwing.); Landstraß (M. H.); Möttling und Treffen (Cvetko); Vigaun bei Zirknitz (Hafn.); Senožeče, häufig (M. H.), Wippach ebenfalls häufig (Hafn., Mn.).

Macrothylacia Rbr.

226. rubi L. Raupen im Herbst überall in Anzahl zu finden. Die Schmeterlinge fliegen in der zweiten Maihälfte und im Juni.

Cosmotriche Hb.

227. potatoria L. In der Umgebung von Laibach die Raupen in Anzahl, die Schmetterlinge selten zu finden. Letztere schlüpfen im Juli und Anfang August. Stein (Doll.); Landstraß, 5. und 10. August (M. H.); Wippach, Raupen in Vielzahl (Mn.).

Epicnaptera Rbr.

228. tremulifolia Hb. Laibach, drei Stücke im Mai (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Mai, zwei ♂ ♂, ein ♀ (Galv.).

Gastropacha O.

229. quercifolia L. In der Umgebung von Laibach ziemlich häufig; fliegt gern zum elektr. Licht. Stein (Doll.), Feistritztal bei Stein (Hafn.), Mojstrana (Schwing., Galv.), Loitsch (Hafn.), Nanos (Mn.). Im allgemeinen etwas heller als z. B. deutsche Stücke; ein im Herbst bei Mojstrana gefangenes Stück (♂) wurdes ogar zu v. ulmifolia Heuäcker gezogen (Galv.); ein typisches ♂ dieser Form wurde ebendort vom Ing. Kautz gefangen (2. Juli 1908). Juli, August. Bei Wippach sicher eine partielle II. Gener.

230. populifolia Esp. Laibach, Lichtfang, Mitte Juli 1901 (M. H.); Mojstrana, Lichtfang, Anfang Juli (teste Schwing.); ebenda, 28. Juli (Galv.).

Odonestis Germ.

231. pruni L. Laibach, ziemlich selten (Hafn.); Stein (Doll.), Mojstrana (Schwing., Galv.), Feistenberg (Hafn.), Landstraß (M. H.), Nanos (Mn.). Ende Juni bis Anfang August.

Dendrolimus Germ.

232. pini. L. Typische Stücke kommen in Krain nicht vor.

a) v. montana Stgr. mit Übergängen. In der Umgebung von Laibach ziemlich häufig. Juni bis Anfang August, bei günstiger Witterung bereits Ende Mai; im J. 1904 am 25. Mai Kopula durch Anflug erzielt (Bul.). Andere Fundorte: Stein (Doll.); Wocheiner Feistritz (Bul.); ebenda am 17. Mai 1909 am Aste einer Fichte ein Gespinst gefunden; der Falter, ein auffallend dunkles ♀ mit fehlendem inneren Querstreifen schlüpfte bereits am 31. Mai (Hafn.). Mojstrana, Lichtfang, 28. Juli (Rgr. Kautz); Ratschach und Landstraß in Unterkrain (M. H.).

Von J. Splichal, Laibach, wurde ein halbierter Zwitter gezogen. Das interessante Tier befindet sich gegenwärtig in der Sammlung des k. k. Notars M. Hafner in Landstraß.

Kreuzungen von ♀♀ der Stammform (Puppen wurden aus Deutschland bezogen) mit angeflogenen ♂♂ der v. montana wurden oft vorgenommen. Das Ergebnis waren meist Übergänge, mitunter auch typische montana, nie aber typische pini. Es dürfte somit v. montana als die philogenetisch ältere Form zu betrachten sein, oder ist der Einfluß des ♂ als maßgebend zu bezeichnen.

Endromididae.

Endromis O.

233. versicolora L. Laibach, Lichtfang ♂ und ♀ (Winkl.), auf dem Golovec sind ♀♀ auf Birken zu finden, die ♂♂ fliegen am Vormittage im Sonnenschein; Ende März bis in die zweite Aprilhälfte, je nach der Witterung. — Stein (Doll.); Großkahlenberg, ein frisches ♂ abends am Boden gefunden, 8. April 1901 (Hafn.); Wocheiner Feistritz, 17. Mai 1909 ein großes ♂ (Exp. 81½ *mm*) am Zweige einer Erle angetroffen (Hafn.); Mojstrana, 26. Juni 1908 eine Raupe (Ing. Kautz); Nanos ob Wippach, Raupen auf Weißbuche gefunden, 9. Juni 1909 (Preiss.).

Lemoniidae.

Lemonia Hb.

234. taraxaci Esp. Stein, an einem Brunnenrohr sitzend am Morgen gefunden (Doll.).

235. dumi L. Laibach, Tivoliwiesen, manches Jahr ziemlich häufig. Je nach der Witterung, nach Mitte oder gegen Ende Oktober und Anfang November. Im J. 1904 bereits am 13. Oktober (Bul.). Weitere Fundorte: Preska (Bul.); Bischoflack, eine Raupe, 3. Juni (M. H.); Rudolfswert, Wiesen an der Gurk und bei St. Michael (Buč., Novak); Wippachtal, Raupen (Mn.).

Saturniidae.

Philosamia Grote.

236. cynthia Dru. Ein nordamerikanischer (eigentlich ostindischer) Spinner, welcher bei Krainburg wild vorkommt. Näheres über die Einbürgerung unbekannt.

Antheraea Hb.

237. pernyi Guér.

a) v. yamamai Guér. Dieser ostasiatische Seidenspinner wurde um das J. 1867 (genaue Angaben konnte ich nicht in Erfahrung bringen) von einem Gutsbesitzer in der Nähe von Rudolfswert in Unterkrain zwecks Seidengewinnung in großer Menge gezogen. Die Abtötung der gewonnenen Kokons wurde versäumt; die ausgeschlüpften Falter wurden in Freiheit gesetzt. Das Tier akklimatisierte sich und verbreitete sich rasch im ganzen Rudolfswerter Bezirke und auch darüber hinaus. Vor zwei Jahren wurde es bereits bei Seisenberg und auf der anderen Seite in der Nähe von Gurkfeld gefunden. Die Art dürfte somit bald auch in Südsteiermark auftreten. — Die im Herbst mit dem Laube der Eichen und Weißbuchen[1] herabfallenden leeren Kokons sind in den Wäldern um Rudolfswert nicht selten zu finden.

Ich fing Ende August 1895 bei Družinska vas ein ♂ und ein ♀. Ende Juni 1900 klopfte ich bei Feistenberg eine erwachsene Raupe von einer Eiche. Das Tier fiel aus einer Höhe von nahezu 3 *m* auf den Boden und zog sich eine erhebliche Verletzung am Kopfe zu, so daß es stark blutete. Trotzdem fraß die Raupe noch 3 Tage, spann sich dann ein und lieferte am 10. August ein tadeloses ♂. — Im Jahre 1908 wurde yamamai bei Rudolfswert in mehreren Stücken gefangen (Buč.).

Die Art kann nun ohne weiters zur Fauna Krains gerechnet werden.

Perisomena Wlk.

238. caecigena Kupido. Am Nanosabhange bei Gradišče ob Wippach. Ich klopfte trotz eifrigsten Suchens nur eine einzige Raupe und zwar am 13. Mai 1906. Da sie noch klein war, erkannte ich sie nicht gleich und reichte ihr Feldahorn. Sie nahm dieses Futter gern an und war Ende Mai erwachsen. Der Falter, ein ♀ schlüpfte am 10. Oktober. —

[1] Das Tier scheint die Weißbuche zu bevorzugen.

Mann traf die Raupen nur auf Weißbuchen, ein einziges Stück auf einer Zereiche, welche aber in der Gefangenschaft auch die Buche zur Nahrung wählte. — Auch von Streckfuß wurde caecigena dort erbeutet.

Wann die Art bei Wippach zum erstenmal gefunden wurde, konnte ich nicht feststellen. Nach einer Mitteilung von H. Gauckler-Karlsruhe in der »Insekten-Börse«, 1898 p. 196, soll dieselbe bei Wippach entdeckt worden sein, was jedoch mit der Angabe in der Originalbeschreibung (Neuentdecktes europäisches Nacht-Pfauen-Auge etc., von F. J. Kupido, Brünn 1825) nicht übereinstimmt, wornach caecigena bei Fiume entdeckt wurde.

Die erwähnte Mitteilung H. Gaucklers ist jedoch interessant genug, um sie hier folgen zu lassen, ohne Rücksicht darauf, daß sie in einiger Beziehung nicht ganz wahrscheinlich klingt. Doch — se non è vero è ben trovato!

»Auch die Auffindung dieses schönen Spinners fällt in die erste Hälfte (Anfang) dieses Jahrhunderts und zwar soll das erste Exemplar in Krain in Oesterreich gefunden sein.

Wenn schon flavia mit einem hohen Preise bezahlt wurde, so geschah solches bei caecigena in noch höherem Grade, es kostete zu jener Zeit 1 Exemplar 130 Gulden österr. Währ.

Bald nach Bekanntwerden des Fundortes wurde solcher natürlich von Entomologen überfluthet und der seltene Spinner war bald verschwunden. Es wurde nun weiter gesucht und das Thier in der Umgebung von Fiume abermals aufgefunden. Leider wurde der Fang von Liebhabern und Händlern systematisch betrieben, derart, dass die Bevölkerung jener Gegenden über das Thier unterrichtet wurde und Alles dem Fange dieser gewinnbringenden Seltenheit oblag.

Die Folgen eines solchen rücksichtslosen Raubsystems blieben nicht aus; binnen wenig Jahren waren beide Fundorte von caecigena entblösst, zunächst verschwand das Thier im Jahre 1842 im Wippachthal; bei Fiume hielt sie sich noch bis Anfang der 1850er Jahre.

Hand in Hand mit dem häufigen Fangen und Finden ging auch der Preis des Thieres herunter bis auf 12 Gulden.« —

Saturnia Schrk.

239. pyri Schiff. Im ganzen Lande. Stellenweise ziemlich häufig, z. B. bei Stein (Doll.), Mojstrana (Pflaum), Wippach (Hafn.). Im Mai.

Am 5. Juli 1907 fand ich längst der von Sturje nach Zoll führenden Straße an zwei ziemlich weit von einander entfernten Stellen im Grase je eine erwachsene pyri-Raupe. Es war weder ein Baum noch ein Strauch in der Nähe. Wie die Raupen dorthin geraten sind, ist mir unerklärlich.

240. pavonia L. Überall gemein. Von Mitte April bis Mitte Mai; bei günstiger Witterung auch schon Ende März beobachtet.

Aglia O.

241. tau L. In Buchenwäldern überall häufig. Von Mitte April bis gegen Ende Mai. Auf den Oberkrainer Bergen noch später, Črna Prst, 25. Juni (Fischm., Schwing.); Mojstrovka, 2. Juli (Schwing.).

Drepanidae.

Drepana Schrk.

242. falcataria L. In der Umgebung von Laibach auf jungen Erlen im Mai und Anfang Juni, ziemlich häufig; die zweite Generation von Mitte Juli bis Mitte August, seltener. Andere Fundorte: Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg (Hafn.).

243. harpagula Esp. Laibach, Ewiger Weg, 17. Mai 1904 ein ♀ aus einem Gebüsch gescheucht (Hafn.); Laibach, Lichtfang, 23. Juli ein ♂ und ein ♀; 19. August ein ♀ (Hafn,); Luegg bei Rudolfswert, 16. Mai (Buč.).

244. lacertinaria L. Laibach, an einem Zaun ein ♂ gefunden, 19. April 1899; ebenda ein ♀ 8. August 1899.

245. binaria Hufn. Laibach, Tivoliwald, am 7. Juli 1904 ein frisches ♀ am Blatte einer jungen Kastanie sitzend gefunden (Hafn.). Im Juni bei Šturje und Oberfeld ob Wippach in Eichenhecken (Mn.).

246. cultraria F. St. Katharina, Nordseite, 24. Mai und 10. Juli (Hafn., M. H.); Črna Prst, 28. Juni bei 900 *m* ein ♀, 29. Juni ♂ ♂, zirka 1200—1300 *m* (Hafn.); Mojstrana, 25. Juli (Ing. Kautz); Gorjancigebiet, Ende Juli, August (= II. Generation, Hafn.); Nanos und Kouk, 2. u. 4. Juni (Preiss.). Die ♂ ♂ schwärmen im Sonnenschein. Bei trüben Wetter sitzen beide Geschlechter auf jungen Buchen.

Cilix Leach.

247. glaucata Sc. In Hecken. Laibach, ziemlich selten (Hafn.); Wocheiner Feistritz (Črna Prst) bei 700 *m*, 19. Juni (Dob.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain (M. H.); Senožeče (M. H.). Im Mai und wieder im Juli, August. Bei Wippach bereits in der zweiten Aprilhälfte bis August (Hafn., Mn.). Nicht häufig.

Thyrididae.

Thyris O.

248. fenestrella Sc. Großkahlenberg, St. Katharina, Juni, Juli (Hafn.); Wochein, 11. Iuli (Schwing.); Vratatal, 14. Juli (Rgr. Kautz); Stein (Doll.); Feistritztal bei Stein, 26. Juni (Hafn.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); bei Oberfeld und am Nanosabhange bei Gradišče ob Wippach (Hafn., Mn.). Nicht häufig. Sitzt gern auf Blüten von Zaunreben und Brombeeren.

Noctuidae

Panthea Hb.

249. coenobita Esp. Laibach, Tivoliwald und Golovec, ziemlich selten, Ende Mai, Anfang Juni; auch im August gefangen, darunter Mitte August ein frisch geschlüpftes ♀ (Hafn.): zwei Generationen? Andere Fund-

orte: Stein, häufig (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.) und von Mitte Juni bis Ende Juli, stets sehr einzeln, auch zu letzterer Zeit noch reine Stücke (teste Schwing. & Galv.).

Diphtera Hb.

250. alpium Osbeck. In der Umgebung von Laibach, an Baumstämmen und an Zäunen, von Mitte Mai bis Mitte Juni (Hafn.); auch am Köder, 1. und 12. Juni, frisch (Spl.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 30. Juli, 10. August und Landstraß, 10. August (M. H.). 2 Generationen?

Demas Stph.

251. coryli L. Laibach, ziemlich selten, an Baumstämmen, Ende April, Mai und im August; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 17. Juni (Ing. Schwing.), 21. Juli (Galv.); Votshütte, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.); Feistenberg, 22. Juni (Hafn.); Gradišče ob Wippach, 10. Juli, abgeflogen (Preiss.).

Acronicta O.

252. leporina L. In der Umgebung von Laibach, nicht selten, Mitte Mai bis Mitte Juni; Raupen im Herbst auf Erlen. Mojstrana, Lichtfang, ♂ (Wing.)

a) ab. bradiporina Fr. Wippach, Köderfang, 10. August (Preiss.).

253. aceris L. Laibach, nicht selten; Ende Mai, Juni und wieder Ende Juli, August. Sitzt gern an Kiefernstämmen. Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana (Galv.); Wippach, im Mai, Juni (Hafn., Mn.).

254. megacephala F. Laibach (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Mai (Winz.); Feistenberg (Hafn.); Landstraß (M. H.); Wippach (Mn.); Nanos (Hafn.); nicht selten, im Mai und Ende Juli, August. Fliegt auch zum Köder.

255. alni L. Laibach, Lichtfang, Mitte August 1898 ein abgeflogenes Stück (Hafn.); ebenda, eine Raupe, Herbst 1899 (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwing.); ebenda, Lichtfang, Ende Juni, Juli (Hafn., Schwing.), auch Ende Juli noch in frischen Exemplaren (teste Schwing.); eine Raupe Ende Juni 1900 bei Feistenberg gefunden (Hafn.).

256. strigosa F. Laibach, Lichtfang, ein Stück, 4. August 1899 (Hafn.).

257. tridens Schiff. Einige Stücke bei Haidenschaft, an der kranisch-küstenländischen Grenze, an alten Mauern gefunden (Mn.).

258. psi L. Laibach, Ende Mai, Juni und August, nicht selten. Radmannsdorf, 6. Juli (M.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (Galv., Schwing.); Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Feistenberg, Köderfang, 3. Juli (Hafn.); Oberfeld ob Wippach, im Juni, von Eichen geklopft (Mn.).

259. cuspis Hb. Laibach, nicht häufig, im Juni. Auch Mitte August ein frisch geschlüpftes Stück gefunden (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 2 frische ♂♂, 23. Juli 1900 (Kgr. Kautz).

260. auricoma F. Laibach, Ende April, Mai und Juli, August. Nicht häufig. Weitere Fundorte: Zwischenwässern, 13. Juli (Hafn.); Altlack bei Bischoflack, 1? August (Tav.); Radmannsdorf, 20. Juli (M.); Mojstrana,

19. Juli, Lichtfang (Galv.); Ratschach in Unterkrain, 1. August (M. H.); Feistenberg, 24. Juli (Hafn.)

261. euphorbiae F. Laibach, 7. Mai (Hafn.); Altlack bei Bischoflack, 19. August (Tavč.); Mojstrana, Juni, Lichtfang, Mojstrovka, Juli (Schwing.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 4. August (Hafn.); St. Veit ob Wippach, an einem Felsen, 26. April (Hafn.); an Felsenwänden des Nanos im Mai einige Stücke (Mn.); Oberfeld ob Wippach, am August eine Raupe auf Wolfsmilch gefunden, welche am 27. Juli ein ♀ ergab (Hafn.).

a) v. (ab.) montivaga Gn. Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang (Schwing.).

262. rumicis L. Überall gemein. Ende April bis September. Wahrscheinlich in drei Generationen.

Craniophora Snell.

263. ligustri F. Laibach, 3. Mai (Hafn.); Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, 11. und 12. August (Tavč.); Mojstrana, Lichtfang, 28. Juli (Galv.); Ratschach in Unterkrain, 11., 17., 25. Juli, 13. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 2. Juli, 10. August (Hafn.); Senožeče, 16. August, 3. Oktober (M. H.).

Agrotis O.

264. strigula Thubg. Laibach (M. H.); Feistritztal bei Stein, 5. Juli (Hafn.); Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang (Schwing.); Baba, Karawanken (Galv.); Ratschach in Unterkrain, 1. August (M. H.). Selten.

265. polygona F. Feistenberg, Köderfang, 21. Juni (Hafn., det. Baug-Haas).

266. signum F. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 27. Juli (M. H.); Feistenberg, Köderfang, mehrere Stücke, Ende Juni, Anfang Juli (Hafn.).

267. janthina Esp. In der Umgebung von Wippach in Hecken, nicht selten, Anfang Juni bis gegen Ende August. Beim Schlagen auf die Hecken schießt das Tier blitzschnell hervor und setzt sich etwa 6 bis 7 Schritte weiter auf ein Blatt der Hecke, wo es gefangen werden kann.

268. linogrisea Schiff. Ratschach in Unterkrain, Köderfang, Juli (M. H.); Gradišče ob Wippach, ein Stück aus einer Hecke gescheucht, 5. Juli (Preiss.).

269. fimbria L. Laibach, Lichtfang, 20. August (Hafn.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. Juli (Hafn.); Senožeče (M. H.). Ziemlich selten.

270. augur F. Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Voßhütte, 8. Juli (Schwing.),

271. pronuba L. mit ab. innuba Fr. Überall ziemlich häufig, Juni bis Oktober. Auch im Gebirge: Voßhütte, Lichtfang, Juli (Schwing.).

272. comes Hb. Mojstrana, Lichtfang, 3. August (Rgr. Kautz); Ratschach in Unterkrain, 20. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 28. Juni (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach, Köderfang, 3. September (Hafn.); Ende Juni bei Gradišče am Nanosabhange aus Hecken gescheucht (Mn.).

273. castanea Esp. Nur:

a) v. neglecta Hb. Laibach, Köderfang, 6. September 1899, 2 Stücke (Hafn.); Ratschach in Unterkrain, in der ersten Septemberhälfte einige Stücke am Köder gefangen (M. H.).

274. t r i a n g u l u m Hufn. Laibach, Ende Juni ein Stück (Hafn.); Feistenberg, Köderfang, 21. Juni (Hafn.).

275. b a j a F. Laibach, Juli-September, Köderfang (Hafn., Spl.); Altlack bei Bischoflack, 20. August (Tavč.); Mojstrana, Lichtfang, August (teste Schwing.); Stein (Doll.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, 8. bis 22. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 17. Juli, 2. August (Hafn.).

276. s p e c i o s a Hb. Nur:

a) v. a r c t i c a Zett. Mojstrana, Lichtfang, 21. August, ♂ (Rgr. Kautz).

277. c a n d e l a r u m Stgr. Mojstrana, Juli, Lichtfang (Schwing., Galv.); Nanos, 5. August, abgeflogen (Wagn.).

278. c n i g r u m L. Überall häufig, Juni, Juli und August, September.

279. d i t r a p e z i u m Bkh. Mojstrana, Lichtfang, August (teste Schw.); Ratschach in Unterkrain, Köderfang, im August (M. H.).

280. s t i g m a t i c a Hb. Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang (Schwing.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 22. August (M. H.).

281. x a n t h o g r a p h a F. Köderfang: Laibach (Spl.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, ein sehr dunkles Stück (Hafn. vid. Wagn.); Landstraß und Senožeče (M. H.); Wippach, häufig (Hafn.). Ende August, September.

a) ab. c o h a e s a HS. Ratschach in Unterkrain, 20. August (M. H.); Wippach, 3. September (Hafn.).

282. r u b i View. Laibach, Köderfang, 6. Juni, defekt (Spl.); ebenda Köderfang, 21. August, 2. und 15. September (M. H.).

283. b r u n n e a F. Laibach, Köderfang, 6. Juni, ein scharf gezeichnetes Stück (Spl.); Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Stein (Doll.); Ratschach in Unter-Krain, 26. Juli, Köderfang (M. H.).

284. p r i m u l a e Esp. Nur:

a) v. c o n f l u a Tr. Mojstrana, Lichtfang (Galv., Schwing.).

285. d e p u n c t a L. Stein (Doll.); Senožeče, 6. August 1901 (M. H.).

286. m a r g a r i t a c e a Vill. Mojstrana, Lichtfang, 26. August, ein kleines ♀ (Rgr. Kautz).

287. m u l t a n g u l a Hb. Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang (Schwing.); Wippach, Lichtfang, 27. Juli (Preiss.).

a) ab. d i s s o l u t a Stgr. Mojstrana, ein ♀ (Galv. vid. Rbl.).

288. c u p r e a Hb. Mojstrana, in einer Bogenlampe gefunden (Schw.); Ende Juni auf dem obern Nanos auf Disteln (Mn.).

289. o c e l l i n a Hb. Mojstrovka, in der Nähe der Voßhütte, 10. Juli beobachtet (Schwing.); auch auf der Baba (Karawanken, Galv.).

290. p l e c t a L. Überall, Mai (bei Landstraß bereits 20. April gefangen, M. H., Wocheiner Feistritz noch am 28. Juni, Lichtfang, Hafn.) und wieder Ende Juli, August. Licht- und Köderfang.

291. l e u c o g a s t e r Frr. Wippach, Köderfang, 20. August 1905 (ein Stück, Hafn. und Wagn.).

292. s i m u l a n s Hufn. Laibach, Lichtfang, 12. Juli (Hafn.); ebenda, 6. Juli (Spl.); Voßhütte, 8. Juli (Schwing.); Deschmannhaus, 18. Juli (Ing. Schwing.).

293. l u c i p e t a F. Laibach, Lichtfang, ein ♀, 28. September (Hafn.); Kronau, Lichtfang, auf einer Wiese, 30. Juni (Ing. Kautz).

294. h e l v e t i n a B. Mojstrana, Lichtfang (Galv.).

295. b i r i v i a Hb. Mojstrana, Lichtfang, zwei nahezu einfärbig mausgraue ♂ ♂ (Galv.). Wocheiner See, 8. August 1904, ein eintönig mausgraues Stück, ohne jede Zeichnung (vgl. Friedenfeldt, Jahresb. Wien. ent. V. 1904, pag. 4. Rbl.).

296. d e c o r a Hb. Mojstrana, Lichtfang, zahlreich, Stücke mit hellgelben Makeln und scharfer dunkler Wellenlinie vorherrschend (Galv.); Obergörjach, Lichtfang, August (teste Schwing.).

a) ab. l i v i d a Stgr. Mojstrana, ein ♀ (Galv.).

297. s i m p l o n i a HG. Črna Prst, zirka 1300 *m*, ein defektes ♀ an einem Felsen gefunden, 28. Juni (Hafn. vid. Rbl.); Mojstrana, Lichtfang und auf Felsen (Flschm., Schwing.); Mojstrovka, 2. und 3. Juli, auf kleinen Felsvorsprüngen und auf Schutthalden im Sonnenschein ruhend angetroffen (Schwing.). Auch im Vratatal (Aljaž-Haus) 20. Juli, und Karawanken (Golicahütte, 18. Juli) mehrfach, darunter ein prächtiges schwarzberauchtes Stück (Galv.).

298. l a t e n s Hb. Ratschach in Unterkrain, 1. Juli (M. H. det. Wagn.).

299. f o r c i p u l a Hb. Nur:

a) v. n i g r e s c e n s Höfn. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.).

300. s i g n i f e r a F. Feistenberg, 21. Juni, 18. und 26. Juli. In der Dämmerung auf Blumen schwärmend; auch am Köder gefangen (Hafn.).

301. p u t a Hb. Im Juni auf dem südlichen Abhange des Nanos zwei Stücke an einem Stein gefunden; abgeflogen (Mn.).

302. p u t r i s L. Laibach, Köderfang, 6. Juni (Hafn.); ebenda, im August, Licht- und Köderfang, häufig; auch bei Ratschach (M. H.), Feistenberg (Hafn.), Senožeče (M. H.) und Wippach im August in Anzahl beobachtet.

303. c i n e r e a Hb. Laibach, ein ♀ im Grase gefunden, 29. Mai (Hafn.); ebenda (Winkl); Stein, ziemlich häufig (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni, ein ♂ (Ing. Schwing.); ein sehr großes dunkles ♀ Pišnicatal, 1. Juli (Schwing.); anfangs Mai einige bei der alten Burg Wippach angetroffen (Mn.); Rudolfswert, ein abgeflogenes ♂ im Grase gefunden, 16. Mai (Buč.).

304. e x c l a m a t i o n i s L. Eine der häufigsten Eulen, Ende Mai, Juni und wieder in der zweiten Julihälfte bis September; auch noch im Oktober gefangen (Ratschach, 16. X. M. H.) Licht- und Köderfang. Bei Feistenberg auch abends auf Blumen schwärmend beobachtet. Von Mojstrana werden auch die Aberrationen r u f e s c e n s Tutt und c o s t a t a Tutt (Galv.) gemeldet.

305. n i g r i c a n s L. Laibach, 24. Juli, 1909, ein Stück (Spl. det. Bohatsch).

306. o b e l i s c a Hb. Laibach, Mitte September 1908 ein defektes Stück in einem Spinnengewebe gefunden (Hafn.).

307. c o r t i c e a Hb. Črna Prst, Untere Alm, 800 *m*, aus einem Gebüsch gescheucht, 28. Juni (Hafn.); Wocheiner Feistritz, Lichtfang, 28. Juni (Preiss.); Mojstrana, Lichfang (Schwing.); Voßhütte, Lichtfang, Juli (Schwing.).

308. y p s i l o n Rott. Überall häufig von Mitte Juli bis Oktober und nach der Überwinterung im April.

309. s e g e t u m Schiff. Überall, Mai, Juni und wieder Ende Juli bis September. Die Frühjahrsgeneration scheint seltener zu sein. Zu erwähnen ist ein aberratives Stück (♂) mit hell gelbbraunen Aussenfeld und schwach dunkel schattiertem Mittel- und Wurzelfeld (Ratschach, 25. August 1902,

M. H. vid. Rbl.). Ein ♂ von Landstraß (25. August 1907, M. H. vid. Rbl.) ist auffallend dunkel und scharf gezeichnet.

310. trux Hb. Stein, Park der Pulverfabrik, im September 1907 in Anzahl erbeutet (Doll.), darunter auch mehrere

a) ab. olivina Stgr.

311. saucia Hb. Laibach, Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg, Wippach (Hafn.); Köderfang, August bis Oktober; nicht selten. Wippach, 24. Juli (Preiss.).

a) ab. margaritosa Hw. Nicht häufig unter der Stammform.

312. crassa Hb. Nur:

a) v. lata Tr. Wippach, Köderfang, August. nicht selten (Hafn.; Preiss., Wagn.).

313. praecox L. Ende Juni auf dem Kouk ein abgeflogenes Stück gefunden (Mn.).

314. prasina F. Laibach, Tivoliwald, 14. Juni 1903 ein ♀ am Stamme, einer Eiche gefunden; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Galv., Schwing.); Feistenberg, ein sehr großes ♂ am Köder gefangen, 2. Juli (Hafn.).

315. occulta L. Laibach, Tivoliwald, ein Stück am Stamme einer Kiefer gefunden, 23. Juni 1893 (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Winz.).

Pachnobia Gn.

316. rubricosa F. Laibach, Köderfang, 19. April (Hafn.); ebenda, ein Stück am Stamme einer Kiefer, abgeflogen, 10. Mai (Spl.); ebenda, Lichtfang (Winkl.); Mojstrana, Lichtfang (Winz.).

Epineuronia Rbl.

317. popularis F. Laibach, September, Oktober, Lichtfang. Radmannsdorf, 3. September (M. H.); Obergoriach, Lichtfang, Ende August (teste Schwing.); Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winz.); Ratschach, Landstraß und Senożeče, September (M. H.). Nicht selten.

318. caespitis F. Stein (Doll.). — »Anfangs Mai bei der alten Burg Wippach die erwachsene Raupe unter Steinen gefunden, ich nährte sie mit Globularia und mit Gras, zwischen deren Wurzeln sie sich Ende Juni verpuppten« (Mn.).

Mamestra Hb.

314. leucophaea View. Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 7. Mai (M. H.); Senożeče, Juli, sehr groß (M. H.); im Mai und Juni nicht selten überall iu der Umgebung von Wippach, teils an Baumstämmen, teils an Felsenwänden, in der Färbung blauer als Wiener Stücke (Mn.); Gradišče ob Wippach, ein ♀ an einem Stein gefunden, 23. Juni (Hafn.).

320. advena F. Mojstrana, Lichtfang, 3. August (Kgr. Kautz, vid. Rbl.).

321. tincta Brahm. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.).

322. nebulosa Hufn. An Baumstämmen, am Licht und am Köder ziemlich häufig. Laibach, Stein (Doll.), Mojstrana (Schwing.), Ratschach in Unterkrain (M. H.), Feistenberg (Hafn.). Im Juni

323. brassicae L. Überall ziemlich häufig. Licht und Köder. Mai, Juni und wieder Ende Juli bis September.

324. persicariae L. Laibach, nicht häufig, Juni, Juli; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Juli (Galv., Schwing.); Ratschach in Unter-Krain, 10. Juni, 15. und 23. Juli (M. H.),

a) ab. unicolor Stgr. Mojstrana, Lichtfang, Anfang Juli (teste Schw.).

325. oleracea L. Nirgends selten, Mai, Juni und wieder Ende Juli, August.

326. aliena Hb. Mojstrana, Lichtfang, 27. Juli, dunkles, auffallend rötliches ♂ (Rgr. Kautz).

327. genistae Bkh. An Zäunen; fliegt auch zum Köder; Mai, Juni. Laibach, nicht selten; Stein (Doll.); Butterhof bei Neumarktl, 16. Juni (Hafn.). Radmannsdorf, 24. und 29. Juni (M.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni, (Ing. Schwing.); ebenda, 17. Juli (Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg (Hafn.).

328. dissimilis Knoch. Nirgends selten; die zweite Generation ziemlich häufig. Im Mai und wieder in der zweiten Julihälfte und bis September.

329. thalassina Rott. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Schwing., Galv.); Ratschach in Unterkrain, 30. Juli (M. H.); Landstraß, 8. und 30. August (M. H.); Feistenberg, Ende Juli, August, Köderfang (Hafn.); Mitte Mai bei Oberfeld nächst Wippach einige aus jungem Eichengebüsch gescheucht (Mn.).

a) ab. achates Hb. Laibach, Köderfang, 5. Juni 1908 (Spl. det. Rbl.).

330. contigua Vill. Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (teste Schwing.); Feistenberg, Juli und August, ziemlich häufig, Köder (Hafn.).

331. pisi L. Laibach, 7. April, e l. 11. Mai und wieder 9. August, e l., 23. Oktober, e l. (Hafn.). Mojstrana, Lichtfang, Anfang Juli (teste Schwing.); Radmannsdorf, 8. Juni (M,); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Landstraß, 29. Juli, 5. August, 1. September (M. H.); Feistenberg (Hafn.).

Die Raupe öfters an Farnkraut gefunden und damit erzogen (Hafn.).

332. trifolii Rott. Laibach, 28. August, e. l. (Spl.); ebenda, Lichtfang, 15. und 16. Juli (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 2. August (Rgr. Kautz). Im Mai und Juni nicht selten in der ganzen Umgebung von Wippach (Mn.); wurde von mir dort nicht gefunden.

333. glauca Hb. Triglav (Penth.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni (Ing. Schwing.); Voßhütte, Lichtfang und an Felsen, in der ersten Julihälfte (Schwing.).

334. dentina Esp. Am Licht, am Köder und an Felsen; auch im Sonnenschein auf Blumen schwärmend beobachtet. Mai, Juni und Ende Juli, August. U. a. bei Laibach (nicht häufig); Stein (Doll.); Črna Prst, zirka 1200 *m*, 28. Juni (Hafn.); Mojstrana Lichtfang, Juli (teste Schwing.); Vratatal, 21. Juli (Galv.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain. (M. H.); Brezje bei St. Barthlmä, 19. August (Tavč.); Feistenberg, häufig (Hafn.); bei Wippach (Mn.).

a) ab. latenai Pier. Prisang, 10. Juli (Schwing); Triglav, zirka 1700 *m* (Penth.).

335. marmorosa Bkh. Nur:

a) v. microdon Gn. Ursprung der Steiner Feistritz, im Sonnenschein auf Blumen schwärmend, 29. Juni (Spl); Mojstrana, Lichtfang, 18. Juni (teste Schwing.); Mojstrovka, 2. Juli, bei Tag fliegend (Schwing.).

336. r e t i c u l a t a Vill. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni; Voßhütte, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.).

337. c r y s o z o n a Bkh. Laibach, an Mauern und Steinen sitzend, nicht selten, Juni, Juli; Vižmarje, 13. August (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 17. Juli (M.); Mojstrana, Ende Juni, Lichtfang (Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 30. Juni, 21. und 30. Juli (M. H.); Wippach, 11. Juni (Spl.); Gradišče ob Wippach, 26. Mai, an einem Felsen (Hafn.); im Juni bei Šturja im Wippachtal mehrere aus Hecken gescheucht (Mn.).

338. s e r e n a F. Laibach, 18. Mai, 22. Juli (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 26. Juni (M.); Stiege in der Wochein, aus einem Gebüsch gescheucht, abgeflogen, 9. Juni (Hafn.); Feistenberg, nicht selten in der zweiten Julihälfte am Köder (Hafn.).

339. c a p p a Hb. Anfangs Juni auf dem Nanosabhang ober Gradišče ob Wippach an Steinen einige gefunden; die Färbung rötlich (?) (Mn.).

Dianthoecia B.

340. l u t e a g o Hb. Wocheiner Feistritz, Lichtfang, 28. Juni ein geflogenes ♂ mit breit braun beschatteten äußern Querstreifen der Vorderflügel (Preiss.); St. Johann am Wocheiner See, 26. Juni (Flschm., Schwing.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni (Schwing.)

341. c a e s i a Bkh. Ursprung des Feistritzbaches bei Stein, ein Stück an einem Zaun gefunden, 25. Juni 1898 (Hafn.); ebenda, 25. Juli (Spl.); Mojstrana, Lichtfang und an Felsen (Schwing., Galv.); Vratatal (Galv.); Mojstrovka-Paß 1600 *m*, Voßhütte (Schwing.). An den Felsenwänden des Kouk, im Juni (Mn.).

342. f i l i g r a m a Esp. Nur:

a) v. x a n t h o c y a n e a Hb. Laibach, ein Stück an einem Zaun (M. H., det. Baug-Haas), Stein, ziemlich häufig (Doll.); Ursprung der Steiner Feistritz, ein Frisches ♀ an einem Felsen gefunden, 29. Juni (Hafn.), Veldes, 24. Juni (Flschm.); Mojstrana, Lichtfang (teste Schwing.).

343. m a g n o l i i B. An den Felsen unterhalb der alten Burg Wippach, 11. und 12. Juni 1905 ein ♂ und zwei ♀ ♀ gefunden (Hafn., Spl.).

344. a l b i m a c u l a Bkh. Wippach, Lichtfang, ein ♀, 3. Juni 1909 (Preiss.)

345. n a n a Rott. Laibach, in der zweiten Maihälfte und Anfang Juni, an Baumstämmen (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Juli (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain, Anfang Juni, Landstraß, 16. und 23. Mai (M. H.).

346. c o m p t a F. Mojstrana, Lichtfang (Galv.).

347. c a p s i n c o l a Hb. Ziemlich selten. Laibach, 1. Juni und 11. August (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (Galv. et teste Schwing.); Möttling (Cvetko); Senožeče, 19. Juli (M. H.); Wippach, Lichtfang, 10. Juni (Preiss.).

348. c u c u b a l i Fuessl. Selten. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Landstraß, 14. August (M. H.); Feistenberg, Ende Juli, Köderfang, defekt (Hafn.).

349. c a r p o p h a g a Bkh. Nicht häufig. Laibach, 29. Juni, 19. August, Lichtfang (Hafn.); Wocheiner Feistritz, ein frisches Stück an einem Zaun, 31. Mai (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 8. Juni, (leg. Schwing.), Juli (Galv.).

Imenoslovne črtice.

L. Pintar.

Bégune.

V III. letniku Izvestij muzejskega društva str. 9 je pri osebnem imenu Begun (бѣгоунъ fugitivus) gosp. J. Scheinigg dostavil opombo, da iz tega osebnega imena izvira krajevno ime Bégunje na Gorenjskem in je še navedel iz neke listine enajstega stoletja citat »in villa Begûn nominata«. — Ta razlaga je po mojem prepričanju prenagljena in popolnoma napačna, kajti če začnemo z osebnim imenom, se moramo obenem takoj vprašati, kje bodi zveza po pomenu in s kakšnimi sufiksi se je izpeljava izvršila. Ali si misli g. Scheinigg morda, da je »bégunje« prosti nomin. plur. (= begúni die Flüchtlinge, Deserteure), kakor n. pr.: kopúnje, sršénje, bogatínje, pogánje (namesto: kopuni, sršeni, bogatini, pogani. Mikl. Vergl. Gram. III, 134)? Toda temu se odločno upira naglas, ki je pri samostalnikih s končnico »-un«, pa naj bodo ti ali tujci ali domačini, vedno na zadnjem zlogu, torej tudi v tem slučaju edinole begún in nomin. plur. begúni ali begúnje, ne pa bégunje. Analogija z Uskoki v Gorjancih potemtakem ne bo obveljala. Pa odkod bi bili ti pribegi in emigranti? Zgodovina menda ne vé nič o njih niti pri Radovljici niti pri Cerknici.

Pa tudi kot stanovniško ime, napravljeno s sufiksom »-jan«, je po mojem mnenju Begunje (= Begunjane) nemogoča tvorba, ker se z imenovanim sufiksom izvajajo naseljeniška imena samo iz l o k a l n i h pojmov, ne pa od osebnih imen, in bi se begunovi ljudje po znanih analogijah imenovali pač le »begunovci«, kakor banovi »banovci«, hercegovi »hercegovci« itd. (Prim. stsl. кононовьць Cononis assecla, — pa serb. begovac, t. j. izmed begovih ljudi ali vojakov kteri). Sploh pa mislim, da je pisava Bégunje (namesto: Bégune, Bégĭne, Bégne) neopravičena in neutemeljena. Tu pa nastane vprašanje, kaj naj ime pravzaprav pomeni.

Oglejmo si nekoliko starejše oblike tega imena. V listinah enajstega in trinajstega stoletja imamo n. pr. za Bégune pri Cerknici oblike Vegun in Vegaun, enkrat pa celo Vigonaf (t. j. menda mestnik Bégunah), Valvasor pa rabi (VIII, 733) za isto naselbino obliko Veichina, za gorenjske Bégune pa Vigaun (VII, 461; XI, 298: Schloß Katzenstein, welches der Crainer insgemein W é g i n e nennt, hieß ehedessen V i g a u n). Ker je izmed teh starih oblik ona v listini enajstega stoletja (Schumi, Urkund. u. Regestenb. I, str. 58) namreč Vegun najstarejša, bi utegnil kdo sklepati, da je Vigaun po razvoju nemškega diftongiranja nastalo iz Vegun, kakor n. pr.: Strau iz Struga, Lausach iz Lužah itd. In vendar se mi vsiljujejo pomisleki proti takemu razlaganju, kajti jaz smatram prvi zlog v imenu Bégune za osnovni (debelski) zlog, ker se mi to iz vseh razlogov, ne samo zaradi naglasa, zdi najverjetnejše, v drugem nenaglašenem zlogu pa iščem že derivativnih sufiksov, mislim si pa obenem, da se ono nemščini lastno diftongiranje d o l g e g a »u« omejuje le bolj na n a g l a š e n i osnovni zlog, da pa ne zadeva slabejših izvajalnih zlogov. Dasiravno je torej oblika Vigaun zabeležena

samo kot nemška oblika za slovenske Wégine, t. j. Bégine ali Bégune, je vendar ne smemo razlagati po nemškega glasoslovja pravilih, češ da je po razvoju diftongiranja nastala iz Vegun (ali Vigun), kakor Haus (hiša) iz starejšega Hûs ali Kraut (zelje) iz Krût itd., ampak nasprotno utegne biti Vegún le tedaj običajna pisava za *Végoun ali Vigaun, kar bi odgovarjalo za končni zlog okrnjenemu lokalu slovenske oblike *végovìna (t. j. nekoliko nagnjena ali naklonjena ravnina). Menjava začetnega »b« in »v« nam ne more delati nobene preglavice tudi za slovenščino ne, če primerjamo vsporedne oblike: »bega, begavica (= rega der Laubfrosch) in begati (= regati quaken Plet. I, 16) na eni strani, na drugi pa: vega, vegavica, vegati (Plet. II, 754) s popolnoma istim pomenom — da se ne sklicujem še na Miklošičevo glasoslovje, ki pravi na str. 347, da se tupatam govori »b« za »v«, torej »bino« za »vino«, da ne navajam nadaljnih zgledov: Valentin Balant, Weinhof Bajnof itd.

Če pa dalje pomislimo, da se napravljajo izrazi za planjave in razprostranine v slovenščini z augmentativnimi sufiksi »-ava« in »-ina« n. pr. dobrava, goličava, goščava, močava, puščava na eni strani, na drugi pa golina, močvina, planina, pustina (puščina) itd., pa da se tudi lahko dá misliti nepotrebna sicer in torej nekoliko nenaravna, pa vendar ne popolnoma nemogoča kumulacija dveh takih sorodnih sufiksov, tedaj bi nas utegnilo to zapeljati, da bi razlagali n. pr. krčovina (Gereute) morda po teh stopnjah: 1) krč (Gereute), 2) *krčava in 3) krčavína. Toda tem daljnim ovinkom se lahko izognemo. Kakor dobimo iz pridevnika »strm« samostalnik »strmina«, tako iz strměn strmnina, iz strměc strmčina, iz strmota strmotina, iz strmoča strmočina itd. Poleg pridevnika vegast imamo pa tudi obliko vegav (schief) in iz tega si prav lahko izvedemo za pojem nekoliko nagnjene ravnine po navedenih analogijah samostalnik végavina; direktno iz samostalnika vega (die Schiefe) ali iz prvotnega pridevnika veg (вѣгъ schief) bi dobili seveda le *véžina. — Kakor pa izgovarjamo »búkovna« (Buchenwald) namesto »búkovína«, ker se predzadnjega zloga vokal »i« ne more vzdržati, če ne dobi s prvim vred tudi naglasa, kajti na četrtem zlogu od konca nazaj je naglas nemogoč, da bi ostali vsi naslednji trije pa brez njega — — tako smo tudi iz oblike »végavína« pod vplivom naglasa izgubili zlog »i« ter izgovarjali »végav'na«, in ker je tudi »a« v nenaglašenem zlogu »av« lahko oslabel v »o«, tedaj »végov'na« ali »véguna«, — in tako so menda nastale one oblike v listinah Vegun, Vigaun.

Zdaj se pa vpraša, ali se strinja lega vseh krajev tega imena s pojmom, ki smo ga tu izkombinirali. Valvasor temu navidezno oporeka, ko piše (II, 121) »Végune ein großes Dorf bei dem Schloß Katzenstein an einem gesunden frischen Ort unter dem großen Schneegebirge, welches nicht hindert, daß es dannoch eines ganz ebnen und [illegible] Bauchfelds und überaus vieles Obsts geniesse« — in na drugem mestu (XI, 208) zopet naglaša lego kraja: „in einem lieblichem ebnem Grunde wo ein schönes ebnes und weites Feld sich ausbreitet.“ Kdor bi torej ob mnogo naglaševanem Valvasorjevem izrazu „eben“ mislil na popolnoma vodoravno planjavo, bi moral reči, da naša razlaga ne drži, vendar bi jaz sodil, da se le nekoliko visoč svet poleg širne svoje razprostranine le vedno lahko imenuje „eben“ (raven), če tudi ni skrajno vodoraven po [illegible]. Fiat applicatio! — Na begovino (begovo zemljo, terra nobilis [illegible] Turcarum) nam na Kranjskem menda

ni misliti. Primeri: banovina, kneževina, hercegovina, kraljevina itd. Najnaravneje torej ostanemo pri razlagi »végavìna« (lenissima declivitas), kajti z begúnom (Flüchtling) res ne vemo kaj začeti.

Lanišče — Harland.

Lanišče so na nemško prevajali s Harland že v XIII. stoletju in mislim, da so zadeli pri tem glede etimologije pravi pomen. Vendar pravi Schumi (Archiv II, 124) omenivši, da njega dni ni bila fara v Šmarijah, ampak na Lanišču (Valv. II, 180), takole: »Lanišče bedeutet jedoch einen Hirschwald, Hirschrevier so wie Landol (urkundlich Landol und Landau) in der Pfarre Ubelsko in Innerkrain nicht mit Haarthal, Flachsthal, sondern mit Hirschthal wiederzugeben sein wird.« — Ta razlaga za Lanišče ne bo držala, za Landol pa slučajno že lahko, kajti res je, da imamo v staroslovenščini samostalnik лань, лани, ланиıа s pomenom »jelenka, košuta, srna, divja koza« pa da imamo tudi dosti analognih krajnih imen n. pr. Jelenj dol pri Škocjanu, Jelenja vas (Hirschdorf pri Starem trgu na Črnomaljskem), Jelenja vas (Hirisgruben pri Kočevski reki) in zopet Jelenj dol (Hirisgruben pri Grčaricah). Primerimo še: Goveji dol, Volčji dol, Medvedji dol, Kravja dolina, Konjski hrib, Kozji hrbet, Pasja raván itd. — Brez pomisleka pa tudi Landol še ni, kajti v navedenih analognih imenih vidimo vseskozi v prvi polovici iz živalskih imen s priponko »-jь« (oziroma »-ji«) izvedene pridevnike kot determinacijo krajnim pojmom: dol, hrib, hrbet, raván, dolina, — združene pa z njimi tako, da se sklanjata dosledno obe polovici, pridevnik in samostalnik, torej iz Jelenjega dola, v Jelenjem dolu itd. — Landol je pa menda enotna beseda, torej iz Landola, v Landolu, kakor da imamo v njej takozvano primaknenko (Zusammerückung), kakor n. pr. v srbskem izrazu »jelenrog« (Hirschgeweih) namesto jelenov ali jelenji rog. (Vuk. 253.)

Res je tudi, da imamo že v staroslovenščini iz лани (cerva, jelenka(s priponko »-itjъ« izvedeno pomanjševalnico лаништЬ (hinnuleus, jelenič ali jelenče), analogno kakor golobič, prasič, psič iz golob, pras, pes, — toda s sufiksom »-išče« (= ьsko + je, stsl. иште) iz živalskih imen navadno ne izvajamo samostalnikov, ki bi zaznamovali kraj, kjer se tiste živali nahajajo. V to nam služita navadno sufiksa »-ina« in »-jak« n. pr. jazbina (Dachsbau), gadina (Viperloch), lisíčina (Fuchsbau) pa golobnjak, ovčjak, ribnjak, svinjak, zverinjak itd. — Gadišče v pomenu gadina (Plet. I, 205) in ribíšče v pomenu ribji trg (Plet. II, 452) utegneta biti, kakor se mi dozdeva, samo Cigaletova iznajdba, ki pa žalibog pogreša jasne in zanesljive analogije. Krávišče (mršava, slabotna krava) sploh ni rabljiva in pravilna oblika, ampak je tudi le iznajdba slovničarjev in slovnikarjev, kajti pravilno se ima glasiti le krȃvše ali kravšè; sicer pa itak nima lokalnega pomena kravnják (kravji hlev), da bi nam mogla v našem primeru služiti za analogon, če bi jo sploh živi jezik poznal.

Pač pa se izvajajo n. pr. iz rastlinskih in drugih splošnih imen s sufiksom »-išče« krajna imena, ki zaznamujejo kraj, kjer se kaj nahaja (raste) ali se je nahajalo, n. pr. gradišče, gnojišče, smetišče pa ovsišče, ječmenišče, strnišče, krompirjevišče, korenjišče. Če torej čitamo (Plet. I, 359) oblíko jaríšče za polje z jarim žitom obsejano (Sommerfeld), nas to ne osupne ravno, ker se spomnimo vsporednic bobišče (Bohnenacker) ozímčišče

t. j. njiva z ozimcem ali ozimino obsejana, répišče (Rübenacker), pšeníčišče (Weizenfeld) itd. Če bi pa našli tam jarišče s pomenom jarčje brdo (Lämmerkogel) t. j. holmec ali pašnik, kjer se jarci ali jareta paso, tedaj bi se nam zdelo, da moramo tako besedo kot novodobno skovanko odkloniti, ker nima potrebne analogije za oporo, — vsaj smo videli pri zgoraj naštetih vzgledih, da od živalskih imen izvajamo krajna imena ali s sufiksom »-ina« (kakor žolnina, polšína t. j. duplo, v kterem prebiva žolna ali polh) ali preko dotičnih pridevnikov s sufiksi »-ik« (ribnik, rakovnik, kurnik), ali »-ica« (ribnica, ovčnica), ali »-jak« (kurnjak, ovčnjak) itd. najrajši pa da stavimo pridevnik vsporedno s samostalnikom n. pr. Jarč(j)e selo, Jarč(j)e brdo, Jarč(j)a dolina, Zajč (Zajčji) vrh, Telč (Telčji) vrh, Jarč (Jarčji) potok, Volč (Volčji) potok itd. Ali je ime malega zaselja v svetokriški občini pri Svibnjem Volčji mrt enakšno z imenom Volčje brdo? Bržčas da! Na »Volčjem brdu« bi se recimo po Valvasorjevi fonetiki zapisalo morda »Volčim b'rd'«, iz česar je potem poleg znane težnje, da se srednji spol opušča in z moškim nadomešča (n. pr. dober vin) lahko nastalo »Volčji mrt«; v njegovem sosedstvu se nahaja tudi Volčji dol, torej Wolfsthal poleg Wolfsberg. — Apelativnika »mrt« sicer ne poznamo.

Srbščina je tudi še ohranila ime »lane, eta, n. = srnìč ali srnče (Rehkalb)« in kolektivnik »lanad, i, f. = srnčad ali srnči (Rehkälber)«, toda »lanište« je vendar samo to, kar naše lanišče, namreč ager olim lino consitus (abgeerntetes Flachsfeld).

Obširneje sem govoril o teh tvorbah na »-išče«, da bi pokazal, da se s tem sufiksom navadno ne napravljajo l o k a l n e g a pomena samostalniki iz **ž i v a l s k i h**, ampak iz **r a s t l i n s k i h** imen. Ne bomo se torej spotikali nad samostalniki hrastišče (= hrastje, Eichengestrüpp), travišče (Grasplatz), vrbišče (= vrbje Weidengehölz), pač pa se jaz spotikam nad izrazi kakor »krtišče« za »krtina« ali »krtinjak« (Maulwurfshügel) ali »čebelišče« za »čebelnjak« ter si mislim, da so jih slovnikarji vzeli ne iz živega narodnega jezika, ampak iz svoje po nezadostnih analogijah delujoče besedotvornice. Pač imamo n. pr. črvina (Wurmloch), mišina (Mäuseloch), sršenjak (sršenje gnezdo, Hornissennest), docela neznani so pa izrazi »črvišče«, »mišišče«, »sršenišče«. Edina izjema, ki mi pride tu na misel, je m r a v l j i š č e (Ameisenhaufen), pa še tu se mi vriva domnevanje, da ima naš izraz svojo oporo na izglagolskem, podobno se glasečem izrazu »m r g o l i š č e« t. j. kraj, kjer vse **m r g o l i** in gomezi mrčesa in razne plibadi; srbščina pozna le mravinjak, t. j. mravljinjak. Izglagolski izraz »kurišče« (Feuerstätte od kuriti) ne daje spotikljaja, če bi pa našel »kurišče« za kurnik ali kurnjak, bi se mi zdela ta oblika spotikljiva. — Podobne izglagolske tvorbe so »tirišče« ali »terišče« t. j. kraj, kjer terice tarejo lan — ali pa, kjer se vse tare ljudi t. j. prenapolnjeno »[illegible]« in »torišče« ali »tvorišče« (Wirkungsstätte), ko bi pa kdo prišel s trditvijo, da je »turišče« toliko kot »turjak« (turje lovišče, Auerochsenrevier), bi mu tega iz naštetih razlogov ne mogel verjeti, kakor ne morem verjeti trditvi, češ da je »lanišče« Hirschrevier t. j. kraj, kjer jeleni rulijo in rogovilijo.

Nemški izraz Harland je pa istoveten z izrazom Flachsfeld, kajti »der Har« pomeni toliko kot »lan« (Flachs). Primeri Schmellerjev slovar I. 1144.

Glede oblike »Landiz«, ki se po Schumijevi trditvi baje v listinah nahaja za Landol, bi bilo opomniti, da bi jo mogli dejati edino zamkonosti

listinopiscev na rovaš, kajti namesto Landol je mogoče le Landov; nemški Land-au bo pač le loka ali ledina na obrežju ali na polotoku, od vseh strani od vode obdana trata ali livada na otoku je pa Insel-au.

Trnovlje in Cerklje.

Schumi (Archiv II, 124) pripoveduje, da je imenovalo ljudstvo Cerkljansko cerkev prvotno »Marija v Trnu« (Maria im Dorne) po mnogem trnju, ki je tamkaj rastlo in da je odtodi najstarejše ime tega kraja »Tyrneulach« (Tirnovlach) = Trnovlje, kar pomeni v nemščini »Dornstätten«. K Marijini cerkvi so pozneje prizidali še dve kapeli, namreč kapelo sv. Tomaža in sv. Mihela, tako da je dobila zgradba podobo, kakor da so tri cerkve in odtodi baje ime »v Cerkljah« (Zirklach).

V tej razlagi vidimo dvakratno neizpoznanje naseljeniških imen. Prvič Trnovlje nikakor ni Dornstätten, kajti Dornstätten (ali das Dornach) bi bilo slovensko le Trnje (Trnovo) ali Trnovje NB neutrum singularis s kolektivnim pomenom. Prim.: Hrastje, Brezje, Gaberje, Javorje, Lomovje (Ulmenwald, ulmetum) itd. Trnovlje je namreč iz pravega lokalnega imena Trnovo ali Trnov dol ali Trnov log izvedeno naseljeniško ime Trnovljane (die Dornthaler), gen. Trnovljan, dat. Trnovljanьm (skrčeno Trnovljam), lok. Trnovljanьh (Trnovljah). Kot naseljeniško ime je seveda Trnovlje množinsko, a ne edninsko ime, prvotno seveda masculinum, dandanes, ko se postanka in bistva takih samostalnikov več prav ne zavedamo, velja pa za femininum.

Drugič pa tudi Cerklje nimajo imena od treh cerkvá, češ da je Cerkle = cerkve (die [3] Kirchen). Res, da se sliši v gotovih narečjih včasih tudi »v cerklj« namesto »v cerkvi« (in der Kirche), kakor n. pr.: gvala (nam. glava), ta pralj (= ta pravi, der Richtige), Voklo (nam. Lokva, t. j. luža die Lache) nem. Hülben ali Hilben (luža, prim. Hilmteich iz Hilb'nteich, kakor Alm iz Alb'n), toda naše krajevno ime Cerklje že zaradi genetiva Cerkljan ne more biti = (3) cerkve. Pa še neki moment se taki razlagi upira. Če bi namreč to ime pomenilo toliko kot »cerkve», bi pač ne rekli **v** Cerklah, ampak **pri** Cerklah, kakor pravimo n. pr.: Pri treh farah, Pri treh hišah, Pri cerkvi (v okrajih Kostanjevica, Litija, Ribnica) itd.

Cerklje je namreč naseljeniško ime, ki je moglo biti v veljavi še predno so k Marijini cerkvi prizidali kapelico sv. Tomaža in sv. Mihela. To naseljeniško ime Cerkevljane (Cerklje) imenuje naseljenike ali stanovnike pri cerkvi (ecclesia sanctae Mariae).

Povdariti nam je še, da kolektivniki v singularu tvorjeni s priponko »-ije« v slovenščini za b, p, v, m ne vrivajo l[a], pač pa množinska naseljeniška imena napravljena s sufiksom »-jan«, da torej tudi iz tega razloga Trnovlje ne more veljati za Trnje ali Trnovje. Prim.: Vrbovje, Bukovje (a ne Vrbovlje, Bukovlje) itd.

Tudi Voglje (Winklern) ne bo singularni kolektivni samostalnik, ampak pluralno naseljeniško ime Vogljane, kar nam spričuje že nemška oblika, ki je lokalno rabljeni dativus pluralis od naseljeniškega imena Winkler (= der im Winkel wohnende). V Vogljanьh (Vogljah, bei [in] den Winklern).

Tudi ime vasice »Dvorje« je tako naseljeniško ime s sufiksom »-jan« izvedeno iz lokalnega pojma »dvor« (Hof). Dvorjan Höfler (stsl. дворѣанинъ aulicus), nom. plur. Dvorjane (die Höfler), gen. Dvorjan, dat. Dvorjanьm

(Dvorjam), lok. v Dvorjanѣh (Dvorjah, bei, in den Höflern). Da je ta razlaga prava, nam izpričuje še dandanes med narodom ohranjeni genetiv Dvorjan. Na vprašanje od kod se odgovarja »iz Dvorjan, iz Cerkljan«.

Prav tako mislim, da imamo naseljeniška imena v oblikah »Orehovlje, Srakovlje«. Podlaga prvemu mora biti pravo l o k a l n o ime Orehovo, Orehovec, Orehovica (Nußdorf), torej v Orehovljanѣh (Orehovljah, bei, in den Nußdörflern), podlage drugemu pa ne znam najti; da bi smeli misliti na regativo ptico s r a k o, to nikakor ni verjetno.

Depala vas.

Ta naselba ima svoje ime po osebnem imenu Depal, pisati bi jo kazalo menda Depalja vas, kajti Depala vas bi se v gorenjščini bržčas izgovarjala Depava vas. Da je osebno ime Depal slovanskega izvira, pa ni verjetno, marveč je videti, da sloni na germanščini. V Kottovem slovniku je sicer čitati »Dèpolt, Theobaldus« kakor da imamo v imena prvi polovici grški θεός podobno z imeni Theodorus (Božidar) ali Theophilus (Bogomil), vendar mislim, da nam je izhajati z razlago iz korena »thiud« (srvn. diet) = ljudstvo, narod, polk in iz »wald« (walten) vladati ali pa iz »bald« (kühn) drzen, pogumen. Potemtakem bi bil Theudobald ali Diepold ljudovlad ali polkovlad, oziroma v narodu drzen, med ljudstvom pogumen. To osebno ime Diepold se je različno izpreminjalo in krčilo ter prišlo preko Debolt, Döpel do oblike Depel ali Depal. Depelsdorf je torej = das Dorf des Depel. V slovenščini pa svojilni genetiv nadomeščamo s svojilnim pridevnikom tvorjenim ali s priponke »j« ali »ov« ter dobimo iz imena Depal na vprašanje čegav posesivne pridevnike »Depalj, Depalja, Depalje« ali »Depalov, Depalova, Depalovo«. Depalja vas ali Depalova vas se imenuje torej po svojem prvem ali glavnem naselniku (županu) Depalu.

Podobna imena so n. pr. Regerča vas Regersdorf, Pavlja vas, Petrova vas, Martinj vrh in Martinja vas Martinsdorf itd.

Nestoplja vas.

V občini Kot na Črnomaljskem imamo selo z imenom Nestoplja vas (Nestopelsdorf ?!). Tudi to ime je napravljeno po osebnem imenu Neustopa. Ostąpiti ali ustąpiti je toliko kot »umakniti se«, »neustopen« je tisti, ki se ne umakne, ne odjenja, trdovratnež, svojeglavec, ali v boljšem smislu — vztrajnež, stanovitnik (Mikl. Lex. palaeoslov. 433: неоустѫпьнъ ἀπαράδοτος, assiduus), ki se ne gane proč. Češčina pozna prav dobro osebno ime »Neustupa« (trdovratnež, ki ne ustopi, t. j. ne odjenja), pozna pa tudi krajno ime »Neustupov« (mesto v okr. votickém). Iz osebnega imena Nestopa (iz Neustopa, Neustopa) imamo svojilni pridevnik Nestoplj ali Nestopov, torej Nestoplja ali Nestopova vas, das Dorf des Nestop. Ker je v svojilnem pridevniku Nestoplja med p in j stoječi l vrinek ali epenteza, je razvidno, da bi se pravzaprav v nemščini moralo ime glasiti Nestopsdorf. Prim. Podstupim, Potstampom, Potsdam, подъстѫпити subire. Kaplja vas das Dorf des Kap, Pavlja vas das Dorf des Paul, Crnéča vas (Schwarzdorf?), Cranova vas, Budganja vas (Wudgandorf?), t. j. Budganova vas, Gaiča vas das Dorf des Gaik (Gaislav, Gojislav) in Weissdorf

— das Dorf des Weikert (moža v trdem boju), ardentis bellatoris vicus. Borik in Bořivoj. — Valpča vas Amtmannsdorf pri Trebnjem in pri Metliki je Valptova vas in je dober prevod, kajti valpet (der Amtmann) za domačega upravnika ali vladatelja je stara izposojenka iz srvn. waltboto. Tomaža vas, t. j. Tomaževa vas das Dorf des Thomas itd.

Slovstvo.

Dr. Viktor Russ: Nachträgliches zur Jahrhundertfeier 1909 („Neue Freie Presse" 30./I. 1910).

Avstrijski politik in član gosposke zbornice priobčuje v tem podlistku na podlagi izvirnih listin doslej neznane podatke o davčnih preosnovah Francozov na Kranjskem. Te listine so iz zapuščine njegovega deda dr. Luke Rusa, ki je igral v Ljubljani za francoskih časov odlično ulogo. Bil je rojen l. 1767 v Mirni Peči na Dolenjskem in je bil od l. 1796 do 1825 odvetnik v Ljubljani. Njegova soproga je bila hči znanega ljubljanskega veletržca in bankirja Antona Damiana. Umrl je l. 1835 za kolero.

L. 1811 so se Francozje lotili urejanja in zboljšavanja davkarstva na Kranjskem. Intendant Baselli se je obrnil do dr. Rusa, proseč ga, da bi nasvetoval, po kakšnih načelih se naj vrši davčna preosnova. Dr. Rus je predlagal: Izmed obstoječih katastrov je za razdelitev zemljiškega davka najzanesljivejši oni iz l. 1785. Ker so pa v katastru le zaznamovani kosmati dohodki vsakega posestva, naj se pri pravični razdelitvi zemljiškega davka odteguje pri njivah in vinogradih $^2/_3$, pri travnikih, vrtovih in ribnikih $^1/_2$, pri gozdovih in pašnikih le $^1/_4$ radi stroškov obdelovanja. Vlada je odobrila te predloge in Basellijev naslednik de la Moussaye je dne 15. oktobra 1811 publiciral davčno preosnovo v smislu dr. Rusovih nasvetov. Po večjih krajih so osnovali komisije, ki naj bi izdelale primerne načrte; v ljubljansko je imenoval intendant župana Kokeila, dr. Rusa in Malitscha.

Nadalje nahajamo v zapuščini dr. L. Rusa podrobnosti o ljubljanskem trgovskem sodišču, ki je bilo ustanovljeno 15. aprila 1811. l. za kranjsko deželo.[1] Ker so člani tega sodišča spoznali, da jim kot trgovcem manjka pravnega znanja, so razposlali dne 10. februarja 1812 na trgovce, lastnike rudnikov in velike voznike po deželi oklic, naj se zavežejo skozi 2 leti, 1812 in 1813, prispevati večje doneske, da z njimi plačajo posebnega pravnega konzulenta. Prvi subskripcijski seznamek obsega imena 46 trgovskih tvrdk (plačali 789 gold.), 7 rudnikov (118 gold.) in 3 veliki vozniki (35 gold.)[2].

---

[1] Člani sodišča so bili: Predsednik: Anton Damian, bankir in veletržec; sodniki: Trgovci Jean Jager, Leopold Frörenteich, Anton Primiz, Nikolaj Gasperotti; namestnika: Trgovca Simon Leposchitz in Franc Gallé; kancelist: Gagliardo, uradnik pri generalnem justičnem komisariatu.

[2] Ker so ta imena važna za zgodovino trgovine in rudarstva na Kranjskem, je vredno jih navesti. Trgovci Alborgetti, Alton, Aichholzer, Ambrosini, Bernbacher, Candutsch, Castagna, Damian Anton, Deschmann, Donadieu, Dreo, Frörenteich, Fridl,

Za pravnega konzulenta z letno plačo 1200 gold. so nastavili dr. Antona Scheichenstuela[3]. Ko so odšli Francozje iz dežele, je nehalo ljubljansko trgovsko sodišče.

Dr. Rusa nahajamo l. 1812. med ljubljanskimi občinskimi svetniki, ki jih je imenovala francoska vlada.[4] A tudi avstrijska vlada ga je visoko čislala: L. 1819. ga je vprašal c. kr. okrožni urad ljubljanski, če bi bil pripravljen začasno voditi ljubljanski magistrat. Ni znano, če se je dr. Rus odzval temu pozivu.

M. Pajk.

Österreichisch-ungarische Buchhändler-Correspondenz. Festnummer anlässlich des 50 jährigen Bestehens 1860—1910.

Obsežna slavnostna številka tega časopisa podaja razvoj in sedanje stanje avstro-ogrskega knjigotrštva. Kratki sestavki nas seznanjajo z zgodovino knjigotrštva posameznih narodov Avstro-Ogrske. Tako popisuje dr. Janko Šlebinger na str. 56. in 57. prvega oddelka v sestavku »Der slowenische Buchhandel« delovanje »Družbe sv. Mohorja« in »Matice Slovenske« ter vseh knjigarn na Slovenskem. — Peter pl. Radics poroča v članku »Ig. von Kleinmayr & Fed. Bamberg in Laibach« (str. 65—66 drugega oddelka) o delovanju te knjigarne, ki je že imela od 16. do 18. stoletja v Ljubljani nič manj kot 17 predhodnic. Tvrdko je ustanovil l. 1782. Celovčan Ignac Alois Edler von Kleinmayr, ki je istega leta začel izdajati časopis »Wöchentlicher Auszug aus Zeitungen«, od l. 1784. imenovan »Laibacher Zeitung«. Umrl je l. 1802 v Žužemberku, kjer je imel papirnico. L. 1847 je vstopil v tvrdko kot drug Fedor Bamberg († 1862).

M. Pajk.

F. Seidl, Die in Krain 1907 beobachteten Beben. Allg. Bericht und Chronik der in Österreich beobachteten Erdbeben. Offizielle Publikation der Direktion der k. k. Zentralanstalt für Meteorologie und Geodynamik, Nr. IV. 1909.

V navedenem poročilu nam podaja pisatelj skrbno in pregledno sestavljeno kroniko potresnih pojavov na Kranjskem leta 1907. Zanimivo je dejstvo, da se je to leto število zemeljskih stresljajev izdatno zmanjšalo. V vsem letu je zabeleženih le 60 sunkov (l. 1906 105 sunkov), ki so se pojavili v 39 dneh (l. 1906 56 potresnih dni). Med javljenimi potresi je bilo 31 sporadičnih (javljenih samo iz enega kraja), vsi ostali so se sprožili

Galle, Gasperotti in Mayer, Gnesda in Hoenig, Brata Heymann, Jaeger, Kuckh, Kastner, Kanz, Leiberwasch, Lapuss, Mölle (Müller), Mallitsch, Pessiak, Piller, Pauer, Premitz, Pichler, Peschka, Perko, Pechani, Rudolph, Reiher Ivan, Reiher Nik., Reinisch, Savinscheg, Seemitz, Semig, Tschernot, Vogou Valentin, Wurschbauer, Watscher, Zebull, Zeschka (Zeschko?). Lastniki rudnikov Zois (Bohinj) in Javornik, Luckmann (Rischach, brzkone „Ratschach“, t. j. Rateče pri Fužinah na Gorenjskem), Urbantschitsch (Železniki), Posnik (Kamna gorica), Potočnigg (Kropa), Jabornig (Tržič) in Fuchs (Kokra). Veliki vozniki Fortuna, Tomschitz in Wilcher. Nič niso dali trgovci, lastniki rudnikov in veliki vozniki Dittel, Kantz, La Plate, Pauer, Schantl, Schupeutz, Scotschier, Smuk, Zaeyer, Zitterer in Zollner.

[3] To je menda oče onega Antona pl. Scheuchenstuela, ki se je porodil l. 1810 v Primorju Julijo.

[4] Glej tudi Dimitz, Gesch. Krains IV, 341.

v dveh ali več krajih hkrati. Najjačji in najobsežnejši potres je bil 10. majnika. Svoj epicentrum je imel v ljubljanski Savski dolini in je stresel okolico približno 65 *km* v premeru. Pri tem se je streslo zidovje, šipe na oknih so zazvenele, vrata, pohištvo in po nekaterih krajih tudi ostrešje se je močno zmajalo. Škode ni povzročil nikake. Potres, ki je zazibal 11. februvarja ljubljansko savsko in barsko okrožje, je imel 35 *km* dolgo glavno os. Vsi drugi potresi so bili »prav slabi sunki« ali celo samo »slabotna gibanja«.

Na nočni čas (od 8. ure zvečer do 8. ure zjutraj) odpade 47 sunkov (78·4%), na podnevne ure jih pride torej le 13 (21·6%). Seveda ne izhaja ta razloček iz bistva podzemeljskega delovanja. Lahkih vibracij ljudje med podnevnim šumom in delom ne zapazijo; nočna tišina je pa čutenju potresnih stresljajev bolj ugodna. Z ozirom na letni čas pa odpade večji del potresov na zimsko polletje (september-april.) Dr. Gv. Sajovic.

Beck G. v., Die Vegetation der letzten Interglazialperiode in den österreichischen Alpen. Lotos, Prag, Bd. 56, 1908, Nr. 3., pag. 67.—77. Priloženi sta dve botanični karti.

Derganc L., Über die geographische Verbreitung der Wulfenien. Allg. botan. Zeitschrift, XIV. Jahrg., 1908, Nr. 10, pag. 168.—172. 8°.

Ginzberger Aug. Dr, Eine Exkursion auf den Krainer Schneeberg. Österreichische botan. Zeitschrift, LIX. Jahrg., Nr. 9.—12., 1909.

F(ranz) K(omatar): Der Türkeneinfall in Krain und Kroatien im Jahre 1511. (Laibacher Zeitung, 12., 14., 16., 17. Febr. 1910).

Kar pripoveduje Valvasor o turškem napadu na Kranjsko l. 1511, potrjuje poročilo grofa Bernarda Frankopana na brandenburškega mejnega grofa Jurija: Turki so prekoračili Kolpo pri Metliki, pustošili posestva nemškega viteškega reda in prišli do Mehovega. Komatarjev sestavek obsega dosti več, kakor bi sodili iz napisa. Na podlagi ogrskih virov slika razmere na Hrvaškem v 15. in v začetku 16. stoletja. Ozki so bili stiki Hrvaške s slovenskimi deželami. Celjski grofje so širili svojo oblast od štajerske meje do bosenske Krupe, so se polastili Zagorja, dosegli dedno bansko čast na Hrvaškem, stopili v rodbinske zveze z jugoslovanskimi vladarji in sklenili celo dedno pogodbo z bosenskimi kralji. Vztrajno so stremili po ustanovitvi jugoslovanske države, dokler jih ni upropastila brezmejna častilakomnost in oholost. Za Maksimilijana I. in Ferdinanda I. so zopet iskali Hrvatje zaslombe pri Habsburžanih. Ker ogrski kralj Ludovik II. ni mogel braniti Hrvaške, je njegov svak Ferdinand I. premišljeval, kako bi pridobil to kraljestvo, čeravno so ogrski stanovi odločno protestirali. L. 1524 in 1526 je celo hrvaški deželni zbor sklenil, da izroči deželo Habsburžanom! Vsled bitke pri Mohaču l. 1526 se je ta načrt uresničil.

M. Pajk.

Mali zapiski.

Nj. Veličanstvo, presvetli cesar je z Najv. sklepom z dne 4. oktobra 1909 odlikoval muzejskega ravnatelja dr. Josipa Mantuani za njegove zasluge na znanstvenem in pedagoškem polju s podelenjem naslova c. kr. profesorja.

Profesor in šolski svetnik Alfons Paulin, dolgoletni društveni član, je prejel 17. februvarja t. l. za svoje zaslužno delovanje na šolskem in znanstvenem polju od cesarja viteški križec Fran Josipovega reda. Ne malo je društvo lahko ponosno na tako častno odlikovanega člana, ki stoji že več kot dvepetletji v vrstah društvenih somišljenikov. Od l. 1888. do l. 1894. je bil društveni odbornik, 3. januvarja 1890 je imel v društvu zanimivo predavanje »Die insektenfressenden Pflanzen in Krain«, ugled društvenih publikacij je povzdignil s svojimi strokovnimi članki: »Die Bärlappgewächse Krains« (Mitteilungen 1895), »Über einige für die Flora Krains neue Arten, Varietäten und Bastarde aus der Farngattung Aspidium Sw.« (Mitteilungen 1896), »Erechtites hieracifolia« (Mitteilungen 1897), »Über die geographische Verbreitung von Daphne Blagayana Freyer« (Mitteilungen 1902), poleg tega je priobčil več zanimivih bilježk in znanstvenih recenzij. Tudi za letošnji letnik nam je že obljubljena izpod njegovega strokovnega peresa znanstvena razprava in več zanimivih bilježk. Častno odlikovanemu članu naše najiskrenejše čestitke!

Nj. Veličanstvo, presvitli cesar je z Najvišjim sklepom z dne 28. febr. 1910 odlikoval pisatelja Petra pl. Radicsa s podelitvijo naslova cesarskega svetnika.

Stepna kurica na Kranjskem. V 16. številki dunajskih publikacij »Mitteilungen über die Vogelwelt« (15. avgusta 1908) je bil priobčil g. dr. Guido Sajovic kratko notico pod naslovom »Das Steppenhuhn in Krain«. Taka poročila je priobčil g. Sajovic tudi v »Carnioli« (I, 218 in II, 53). Na to se je čutil nenavadno natančni ornitolog g. dr. Janko Ponebšek dolžnega, da objavi pod istim naslovom popravljalen sestavek v Tschusijevih publikacijah »Ornithologisches Jahrbuch« 1909 (XX, 214—217), v katerem minucijozno-vestno našteva vse tiste znane slučaje, ko se je stepna kurica zaletela v naše kraje. Prvi znani tak slučaj se je dogodil l. 1864, ko je baron Oton Apfaltrern na Mengeški ravnini ustrelil to za nas redko azijatsko ptico. Leta 1888 je vjel Rus pri Mirni peči takega ptiča živega in ga podaril naravoslovni zbirki novomeške gimnazije. Istega leta so baje tudi pri Martinjaku ob Cerkniškem jezeru opazovali dvojico teh gostov iz srednjeazijskih stepij. Leta 1896 je baje tudi finančni svetnik g. Jurij Konšek opazoval na polju med Rupo in Kranjem [illegible] ptiča, katerega je smatral za stepno kurico. Leta 1908 je ustrelil gajnik pri dvorni pastuharni v Prestranku g. Emil Finger kakih 200 korakov od gospodarskega poslopja žrebčarne Bile izmed pet takih ptičev enega ter ga poslal deželnemu muzeju.

Stepna kurica živi sicer v srednjeazijskih stepah od kirgiške stepe pa do severnega Kitajskega, spomladi v manjših tropah, jeseni pa v večjih jatah. Leta 1863 so bili videti ti ptiči-podplatarji, ki imajo po [illegible]

vitem stopalu tudi ime bunkastonoga kokoš (Fausthuhn, Syrrhaptes paradoxus), — 1863 torej so bili vdrli ti ptíči-letavci v večji množini tudi v Evropo in se je ta vdor razširil od Galicije do Islandije, od južne Francoske do Faröer-otokov, posamezni razkropljenci pa so se zaleteli tudi v naše kraje.

Še nekaj o imenu tega ptiča. Nekteri rabijo v slovenščini namesto izraza stepna kurica (rus. степная курица) rajši rusko ime »sadža« (саджа). Tistim bodi opomnjeno, da bi se ta oblika v slovenščini morala glasiti »saja« ali »saža«, nikakor pa ne niti »sažda« niti »sadža«. Iz korena »sed« (stopnjevano »sad«) dobimo poleg »seja« (Sitzung) tudi »saja« (fuligo), t. j. to, kar se od dima vsede. Iz korena »sag« se pa izcimi v slovenščini »saža«, kakor iz vrag vraža, iz reg reža i. t. d., dasi morda tudi v tem slučaju »saja« ni nemogoča, če je razlaga »Žeje« iz korena »žeg« pravilna (Primeri Izvestja muz. dr. XVIII, 91).

Ker se mi vidi, da podlaga »sad« v imenu tega ptiča ni nič prav verjetna, ampak da ima »sag« več razlogov zase, tedaj nam je dati prednost obliki »saža«. Primeri rus. сага́, srpasto ukrivljena draga, peščena v morje segajoča zanožina (Pavlovsky, Slovar 1040). Morda ima ptič svoje ime po teh peščenih dragah in zanožinah, namreč »sagah« (stepih), po katerih životari.

Iz korena »sag« dobim s sufiksom »-j« pridevnik »saž, saža, saže.« (Primeri »zdenča voda« Brunnenwasser; iz »zdenec + j« dobimo namreč pridevnik »zdenč, zdenča, zdenče«.) Potemtakem bi bila saža uprav po sagah (stepih) živeča ptica, torej Steppenhuhn! L. P.

Naš rojak dr. Boris Zarnik, rodom iz Ljubljane, se je habilitiral na wurzburskem vseučilišču za prirodoslovno stroko. Svoje nastopno javno predavanje je imel 7. marca t. l. Inauguralnemu naznanilu je bil priložen list, ki je obsegal teze, o katerih je moral razpravljati pri svojem nastopu slovenski mladi strokovnjak, da je dosegel »veniam legendi«. Omenjeni list se glasi naslednje:

INSUNT THESES
QUAS
AD VENIAM LEGENDI IMPETRANDAM
DEFENDET
BORIS ZARNIK
LABACENSIS
PHILOSOPHIAE DOCTOR
D. VII. M. MARTII A. MCMX
INDE AB HORA QUINTA POST MERIDIEM
IN
AULA ACADEMICA MINORE
NOVI UNIVERSITATIS AEDIFICII.
WIRCEBURGI
TYPIS FRANZ SCHEINER.

Thesen: I. Es gibt in der Natur keine Erscheinung, die eine vitalistische Annahme notwendig machen würde. — II. Die Geschichte der Naturwissenschaften ist ein Prüfstein für die Richtigkeit der physikalisch-chemischen

Auffassung der Lebensprozesse. — III. Es gibt keine Tatsache, die mit der Selektionslehre im Wiederspruch stünde. — IV. Es besteht weder in morphologischer noch in physiologischer Hinsicht eine scharfe Grenze zwischen den niedrigsten Tieren und Pflanzen. — V. Die Tatsache, dass man bisher bei vielen höheren Pflanzen keine Centrosomen gefunden hatte, ist noch kein Beweis, dass dort keine Centrosomen vorhanden sind. — VI. Die Ergebnisse der vergleichenden Anatomie sind bei Reflexionen über die Phylogenie der Organe vor allem zu berücksichtigen, die Ontogenie kommt erst in zweiter Linie in Betracht. — VII. Der Versuch, alle mit Kernfarbstoffen tingierbaren Elemente des Plasmas unter einem Begriff zusammenzufassen, ist als misslungen zu betrachten. — VIII. Es gibt keinen einwandfreien Beweis dafür, dass die Muskelsubstanz reizleitend ist. — IX. Sind die nach der Apáthyschen Goldmetode färbbaren Fibrillen das reizleitende Element, so ist die Neuronenlehre als überwunden zu betrachten. — X. Die Radiolarien sind Abkömmlinge von Gromiaartigen Thalamophoren. — XI. Der Entwicklungscyklus von Dicrocoelium lanceatum (Distomum lanceolatum) verläuft analog der Entwicklung von Distomum macrostomum, mit dem Unterschied, dass die zweite Generation in Form von Cerkarien in's Wasser ausbricht. Die Infektion kommt durch das Trinken von unreinem Wasser zu Stande. — XII. Würde sich die Behauptung, dass die Nephridien vom Amphioxus gegen die Leibeshöhle geschlossen sind, auch bestätigen, so wäre dadurch an ihrer Deutung als Vorniere nichts geändert. — XIII. Die Behauptung, eine Doppelbildung könnte bei den in der Natur gegebenen Lebensbedingungen durch nachträgliche Verwachsung zweier gesonderter Keime entstehen, entbehrt eines jeglichen experimentellen Beweises. — XIV. Die Vorfahren der Säugetiere sind nicht in der Gruppe der Reptilien zu suchen, sondern die Säuger und die Sauropsiden sind nur von einer gemeinsamen Stammform abzuleiten. — XV. Für eine harmonische Entwicklung der biologischen Wissenschaften wäre es von grosser Bedeutung, wenn man Lehrstühle für Tierphysiologie errichten würde.

Med mnogobrojnimi čestitkami iz prijateljskih in strokovnjaških krogov je posebno zanimiva iskrena čestitka slovitega prirodopisca Ernesta Haeckla iz Jene. — V poletnem tečaju 1910. bo predaval novi slovenski vseučiliščni docent »o splošni morfologiji in fiziologiji žuželk.«

K teoriji o slovenskih županih. Na lani izšlo razpravo prof. Dopscha (Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven. Glej »Izvestja« XIX. str. 52 sl.) Odgovoril je Peisker v »Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte« VII, 1909, nakar je istotam (3. in 4. snopič) izšla Dopscheva replika.

V imenovani razpravi je skušal prof. Dopsch na podlagi prvotnih, večjidel urbarialnih virov dognati, da suppani, ki jih tamkaj nahajamo, niso tvorili posebne, kvalitativno različne, privilegirane ljudske plasti, da to niso bili imoviti naslednki turkotatarskih nomadskih čet, da oni župani niso bili potomci kakega pastirskega plemstva, kakor je Peisker izkušal dokazati na podlagi nedostatnih in deloma napačno umevanih podatkov, — marveč da imamo pred seboj še za gotovo dobo nastavljene nižje uradnike osebnega gospodarskega značaja, kojim se je šele s časom dodala še nova sodna oblast.

V svojem odgovoru pobija Peisker skoro izključno le Dopscheva izvajanja o županih (š. 3, str. 23—32), kot glavnem stebru, s katerim tudi

in pade njegova teorija. Oglejmo si na kratko nekoliko pobližje posamezne točke te, deloma precej rezko pisane polemike.

Peisker pozna v prvih svojih spisih samo eno vrsto županov, kot potomce staroslov. pastirskega plemstva; pod vplivom Vl. Levca je začel ločiti med župani-plemiči in pa župani kot niž. gospodarskimi uradniki. Dejansko pa niti sam ni mogel, niti ni poskušal to ločitev pri zgodovinskih virih izpeljati. V zadnjem odgovoru na Dopschevo knjigo pa razlikuje že 3 kategorije županov in Dopschu v isti sapi predbaciva, da mu je župan enkrat oskrbnik (villicus), drugič vaški predstojnik, tretjič pa oboje hkrati.

Malo verjetno je, da bi v isti deželi istočasno imeli 3 kategorije bistveno različnih županov od plemiča doli do podložnega župana-kolona. Tudi neprisiljeno in nepristransko tolmačenje virov ne more teh vrst tako natančno ločiti, kakor to dela Peisker v teoriji. Različne gospodarske razmere in neenako podložno razmerje napram zemljiški gosposki, stavijo tudi gospodarskega reditelja podložnikov v različno luč, bistvo župana pa ostane po Dopschevih izvajanjih kljub temu isto, česar pri Peiskerju ni. Na podlagi raznovrstnih virov je skušal prof. Dopsch določiti, kakšno socialno mesto so zavzemali župani.

Dopsch graja dalje, da Peisker ni uporabil ravno najstarejših virov (listine, libri traditionum) ter zanemaril izrabo krajevnih imen. Pri sestavi svojih statističnih tabel se Peisker ni oziral na dejstvo, da sta mnogokrat na enem in istem posestvu živela dva ali več kmetov (socii), vsled česar postanejo župani kot (dozdevna) posebna ljudska plast še bolj brezpomembni; sicer je pa že to drzen poskus, da sklepa Peisker iz županov XIII. stol. s tako gotovostjo na stališče staroslovenskih županov.

Peisker loči dvojno naselitev: staroslovensko enodvorsko naseljenje gorovij, v katera so se Slovenci pred Avari in Ogri umaknili in pa poznejše naselbine nemških veleposestev s slov. koloni in izkuša na ta način tudi dokazati razliko med starimi in novimi župani. Dopsch pa se zavzema za enotno naselitev: Slovenci so tudi prvotno zasedli nižine kljub vsem sovražnim navalom.

O krajevnih imenih je Peisker mnenja, da slovanska topica ne kažejo vedno na slovensko naselitev, kajti slovenski pastir in ribič sta poznala reke in gore daleč notri v pustinjo, ne da bi stalno ondu bivala. — Imena živečih oseb kot krajevna imena so prvotno (XIII., XIV. stoletje) zelo nestalna, trajna so postala še-le s tem, da so se v urbarjih pismeno ustalila, in še potem se taka imena rada umaknejo novim.

Novih misli in novih problemov ta polemika ni prinesla, kvečjem, da nam je izkušala razjasniti nekaj nejasnih pojmov.

Ker so se pri teh raziskavanjih uporabljali viri iz kranjskih arhivov le bolj mimogrede, zato se mi ob tej priložnosti ne zdi neumestno, navesti nekaj mest iz kranjskih urbarjev, ki bodo dosedanje naziranje v marsičem izpopolnili, razjasnili oz. popravili.

V prvi vrsti pride tu v poštev urbar postojnske graščine iz l. 1496[1] in pa senožeški urbar iz l. 1524[2]. Primeroma sta to sicer novejša urbarja, vendar pa nimamo nikakega povoda, smatrati naprave, o katerih se tu

---

[1] Kranjski vicedom. arhiv (Rudolfinum) fasc. I/42.

[2] Ibid. fasc. I/64.

govori, za popolnoma nove, prejšnjim razmeram neodgovarjajoče, bistveno od njih različne.

Kmečki upori koncem XV. in v prvi polovici naslednjega stoletja so sicer lahko vplivali, da se je sedaj bolj strogo pazilo tako na podložne kmete, kakor tudi na župane, tako sicer, da se je mogoče takrat vzela županom nižja sodna oblast gozdno in poljsko sodstvo ter si gosposka prilastila imenovanje, ozir. potrjenje od srenje voljenih županov. Ali v jedru se stališče županov tudi sedaj ni izpremenilo, ostali so i nadalje nižji gospodarski uradniki, kar so bili tudi poprej; da bi pa bili prvotno privilegirana ljudska plast, kot potomci starega plemstva, to ne odgovarja besedilu virov. Lastnega razvitega plemstva Slovenci niti imeli nismo, ker je tuja frankovska uprava zamorila one kalì, iz katerih bi se prvotno iz ljudstva prosto in za določen čas voljeni voditelj kedaj povzdignil do gospostva nad srenjo in do dednega plemstva. Tako pa je župan tudi zanaprej obdržal iste funkcije, ki jih je imel preje: upravljal je javna zemljišča, skrbel za pobiranje davkov in po potrebi zbral vojnike svojega okraja. Bil je torej pravi ljudski uradnik, kar že ime samo priča. Nemški vlastelini so te stare navade sprejeli in tako je postal sedaj njemu podložni župan njegov nižji gospodarski uradnik, ki ga je srenja podložnikov iz svoje srede po stari navadi prosto izbrala, graščak je imel kvečjem pravico izvoljenca potrditi. Tako je imel ta župan d v o j n o stališče:

I. N a s p o d a j je bil neke vrste delegat podložnih kmetov, ki so ga več ali manj prosto za določen čas iz svoje srede volili, posredoval je med njimi in gosposko; pri določevanju davščin za posamna zemljišča je imel vedno župan prvo besedo.

II. N a z g o r a j je bil zaupnik gosposke. Moral je skrbeti, da so podložniki opravljali tlako, dali desetino in davščine ter nabiral vojnike (Aufgebot). Vsakeršen primanjkljaj pri desetini je bil župan dolžan gosposki iz svojega povrniti[3]. Dalje so morali župani, če ni bilo v vasi drugih podložnikov, prenašati do sosednjega župana oskrbnikova pisma, kar je bilo za časa turških navalov posebne važnosti. Naj navedem obenem tudi tozadevna mesta iz urbarjev, ki sama zase dovolj jasno in dosti razločno govore:

a) Entgegen Ist der Supan schuldig ainem Phleger vnnd wen Er mit Im nymbt oder schickht Im Jar drewmal zugeben . . . Essen vnd trinckhen vnnd sonnst wann ain Phleger mit dem gedachten Suppan verschafft, das Er sol das aufpot thuen, auf Robat zuschafen vnnd die Zins abzufordern, das Ist Er auch schuldig zuthuen[4].

b) Daentgegen Ist suppan schuldig anzuschaffen die Robat vnnd fuer des Trayd Zehennts einzufueren vnnd dartzue sehen, das der Zehent Recht geben werde, der wird in des Phlegers stadel gefuert, daselbs gedroschen oder wohin es der Ambtman zufuern verordent, daruon wirdt dem pfarrer der Quarantha geben zuuersteen der viert tayl, die trescher vnnderhelt der Ammbtman mit dem Cossten[5].

---

[3] Senožeški urbar (Rudolfinum I. 164), str. 28.

[4] Ibid., str. 34 (Laasch).

[5] Ibid., str. 9 (Sup. Senosetschach).

c) Drugod stoji zopet izrecno pripomnjeno, da so bili župani tlake prosti ter pred benečansko vojsko (cesarja Maksimilijana I.) dolžni samo »den Türkenbrief zu tragen«, za časa benečanske vojske so pa morali prenašati vsa pisma, ki jim jih je dal oskrbnik[6].

d) Župan ni imel že a priori strogo določenega in omejenega delokroga, marveč je moral izvrševati le to, kar mu je oskrbnik bodisi prosto po dogovoru, bodisi po starem običaju ukazal, ozir. imel pravico ukazati. Od množine in kakovosti prepuščenih jim pravic je bilo odvisno tudi socialno stališče županov; nižja sodna oblast se jim, kolikor se doslej more razvideti, sploh ni več prepuščala: gosposke so centralizirale sodstvo v rokah oskrbnikov in prodirajoče rimsko pravno naziranje je za ta posel zahtevalo veščih mož.

Was aber der Supan von der Supp wegen zuthun schuldig, ist Im nit wissent. Er hat auch bißher nichts gethan, dann mit seinen nachpawrn geboten was Im vom Phleger oder Ambtman aufgelegt vnnd beuolhen worden ist[7].

Da župani niso bili dedni, marveč da so se od časa do časa jemali iz različnih rodovin, to nam istotako spričujejo viri: Blas Germell Suppann hat ein ganntze hueben die ettwann paull Germell sein vatter Inngehebt vnd davon gediennt hat 2 M. LXI *β*. Den selbenn zins diennt er noch wie er nit suppann war. Die weill er aber Suppann ist gibt er nichtz dauon dann zu weinachten ain Essenn Visch[8].

Večjidel so podložniki sami imeli pravico izbrati si župana, gosposka ga je le potrdila: Ainen Supan hat die nachperschafft zuerwelen vnnd ain phleger (vnd Ammbtman) hat In zubestätten. — Ainen supan hat die nachperschafft auf wolgefallen der herrschafft zuerwelen vnnd die herrschafft hat In zubestäten[9].

Ponekod pa je bilo županstvo oprto na imejitelja določenega posestva: Item welicher auf der ebemelten hueben Ins Ambt Senosetschach gehörig sitzt, derselbig Ist alweg Suppan. Zu der selben Sup gebührt Ime von der Weinmaß von ainem yeden Sam ain *β*, halben tayl Im, vnd der halb tayl der kirchen, vnnd yeder wirt so wein verkaufft gibt Ime ain halbe Wein vnd welcher ain keller oder ain weingarten vertawsst oder verkaufft, der gibt dem supan vier schilling, damit Er denselben tawsch oder Kauff bestät, vnnd von ainem verkreutzten weingarten get dem Supan VIII *β*[10].

Tu vidimo, da je župan oseba javne verodostojnosti v zadevah podložnih kmetov: kupne pogodbe in podobne zadeve pravnega značaja postanejo še-le potem pravomočne, ko jih je župan potrdil oziroma pristojni gosposki prijavil.

Kot odškodnino za svoje posle uživa župan delno prostost davščin in tlake, dobiva od kmetov svoje župe določene deleže — tudi tlako, če ni

[6] Ibid., St. Katrein.

[7] Ibid., str. 21 (Pototschach).

[8] Postojnski urbar (Rudolfinum, f. I/42), str. 39 (St. Daniel).

[9] Senožeški urbar, str. 9, 34, 41 (Senosetschach, Lasach, Niderdorf).

[10] Ibid., str. 45 (St. Katrein).

zato zadostovalo že samo posestvo, katero je skoro vselej ad hoc prejel. Po večjih župah in raznih krajih najdemo različne kombinacije.

a) Ainem yedenn Suppann get ab an seinem zinß von wegenn der Supp Jährlich LX β [11].

b) Pri postojnskih podložnikih pri Sv. Ivanu dobimo opazko, da ist vsi kmetje dolžni delati tlako za popravo gradu, »allain der Suppann so der selbenn Robott frey [12].

c) Dem Grauenprunner Suppann gehörundt albeg von ainer yedenn huebenn zu Ostern 2 ayr . . . [13]

d) Welcher Suppann zu Slauing ist, der hat ain halbe hueben öd zu Kotschach, dauon dint Er LX β. Vnd von denselbenn LX β pleibt dem Suppann XL β vnd er dient gen Adelsperg die überigenn XX β. — Welcher Suppann ist (zu Slauing vnd kotschach) dem gehörtt von der Supp wegenn aus der Obgeschribenn Robatt zunemen vnd Im ze arbaittenn lassenn II tag zu maën, II tag Jettenn, II tag schneidenn vnd II tag hew Rechnen. Der Suppann ist auch selbs der Robatt ledig [14].

Posestvo, katero dobi župan za odškodnino, spada k uradu župe. Nekatere župe imajo več takih uradnih, javnih posestev, ki se podeljujejo kmetom v najem. Tudi ta zemljišča se imenujejo »Supphueben«, županca. Če pa ta zemljišča niso bila cela (1 huba), marveč le del, potem se označujejo na kratko kot k župi spadajoča = suppa; vendar se pa suppa rabi pogosto tudi v pomenu »Supphuba«. Kajti če primerjamo urbarje, zapazimo, da imajo ponekod župani 1 zemljišče (1 Hufe) prosto davščine, drugod pa ravno tako eksemptno suppo. Če vzamemo, da je bila odškodnina na obeh krajih ista, potem se mora tudi količina obeh zemljišč kriti.

Velikost župance (Supphube, Supanza [15]) ni bila večja od navadne »hube«, ker plačajo njeni posestniki, če niso župani za nekaj manjše davščine kot od drugih navadnih posestev. Zopet drugod so pa te davščine od župance tako majhne, da moramo sklepati, da označuje županca le k v a l i t e t o posestva, ne glede na njegovo kvantiteto in kvaliteto imejitelja, ker tudi nežupani posedajo župe. Potemtakem se je zval vsak kos zemljišča, — ne glede na količino —, ki je pripadal župi (uradu), kot taki suppa, supphuba. Mogoče tudi, da so ta posestva uživala posebne olajšave ter niso dajala t o l i k i h davščin kot navadna: v tem slučaju bi potem tudi ne mogli in ne smeli sklepati iz količine davščin na velikost zemljišča.[16] Dejstvo pa, da posedajo tudi nežupani župe, bi nam moglo rešiti zagonetko, da najdemo na enem in istem kraju iste graščinske gosposke po več županov.

Prvotno, kakor tudi še v tem času pa pomenja suppa v prvi vrsti urad, officium, Amt. Vund zu der Supp sol der Supan haben den Zynns

---

[11] Postojnski urbar, str. 14 (Remer Supp).

[12] Ibid. str. 44.

[13] Ibid. str. 71.

[14] Ibid. str. 56, 57.

[15] Izraz se nahaja enkrat v postojnskem urbarju iz l. 1564. Rudolfinum, f. I 42.

[16] Prim. Postojnski urbar, str. 64; Senožeški urbar Supp Lasach. — Dopsch označuje suppo „als eine quantitativ bestimmt charakterisierte, über das Maß einer Hufe hinausgehende Besitzgröße", str. 29 s.

ainer ganntzen hueben.[17] Imejitelj suppae je župan; abstraktni pojem župe se je prenesel na teritorij[18] in pozneje na posestvo z uradom združeno.

Peisker odklanja vsako tako in enako tolmačenje besede Supp, a nam zato ne da ne le nobene boljše, ampak sploh nobene razlage.

Predstoječa moja izvajanja in podani viri govore dovolj jasno, da župani niso nikaki privilegirani potomci plemiških pastirjev, marveč so le na določen obrok voljeni nižji uradniki osobito gospodarskega značaja s strogo določenim in natanjko omejenim delokrogom. Dr. Josip Mal.

Društveni vestnik.

Novi člani »Muzejskega društva za Kranjsko« od 1. januarja t. l.: Berce Jože, dr., licejski profesor v Ljubljani, Betriani Božidar, učitelj v Ribnici, Blahna Marija, nadučiteljica v Ribnici, Capuder Karol dr., gimnazijski profesor v Gorici, Čuk Karol, kaplan v Jesenicah, Grašić Josip, župnik v Beramu pri Pazinu v Istri, Južnič Rudolf, gimnazijski profesor v Ljubljani, Mal Josip dr., muzejski asistent v Ljubljani, Mantuani Josip dr., profesor, ravnatelj deželnega muzeja v Ljubljani, Mlakar Janko, licejski katehet v Ljubljani, Müller Ivan, župnik v Devici Mariji v Polju, Pavlič Rado, gimnazijski profesor v Ljubljani, Pilgram Ivan, meščanski učitelj v Volšperku na Koroškem, Šinkovec Avguštin, župnik v Škofji Loki, Wirgler Marija, licejska učiteljica v Ljubljani, Zupanec Jernej, župnik v Goričah pri Kranju. C. kr. štajerski namestniški arhiv v Gradcu. C. kr. rudarsko ravnateljstvo v Idriji. Frančiškanski samostan v Ljubljani. Kapucinski samostan v Škofji Loki. Okrajna učiteljska knjižnica Ribnica-Lašče v Ribnici. Knjižnica goriških bogoslovcev. Ljudska knjižnica »Narodne Čitalnice« v Ribnici. Knjižnica telovadn. dr. »Sokol« v Kranju.

---

[17] Senožeški urbar, str. 9. — Prim. tudi tozadevna mesta zgorej: „von wegen der Supp".

[18] V nekem aktu iz XVII. stol. (Rudolfinum, viced. arhiv f. I/70) čitam: „die zwey ·A·mbter oder Suppen Presser vnnd Wresouiz genandt".

Izdaja in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko".

Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

Bistriški samostan l. 1724. Tab. I.

(Izvirna slika v deželnem muzeju.)

Verske in gospodarske razmere bistriškega samostana v reformacijski dobi.

Po arhivalnih virih spisal dr. Josip Gruden.

Novoversko gibanje šestnajstega stoletja je prizadelo najhujše rane — redovništvu. Dočim se je katoliški kult vzlic naporom protestantov na zunaj le malo izpremenil, dočim je svetno duhovstvo sicer v praktičnem življenju sprejelo od lutrovcev marsikatera načela in navodila, pa vendar v veliki večini ostalo zvesto cerkvi in njenim naukom, je zadel redovništvo popolen poraz. Komaj najdemo v drugi polovici 16. stoletja na Slovenskem še kak samostan, razen nekaterih ženskih konventov, kjer se je vzdržalo redovno življenje. Večinoma srečujemo prazna samostanska poslopja, zapuščene cerkve, ki jim je bil le kak posamezen redovni brat samoten čuvar. Samostanska posestva pa so prešla v upravo deželnega kneza, ako se niso ž njimi okoristili bližnji plemiči. Tako podobo razdejanja in propada nam kažejo vsi redovi tedanje dobe, ne izvzemši onega, ki je veljal za najstrožji red katoliške cerkve in ki je ponosno poudarjal, da ni bil nikdar potreben reforme, namreč **red kartuzijanski**.

Izmed štirih slovenskih kartuzijanskih samostanov („carthusiae Slavoniae“) sta le dva prebolela težko krizo, namreč Bistra in Žiče, dočim sta Pleterje in Jurjevo propadla vsled lastne onemoglosti, njih zemljišča pa postala last novega jezuitskega reda, ki se je prav takrat z mladeniškim ognjem spustil v boj z luteranstvom. A tudi prva dva sta morala štiri desetletja bojevati hud boj za obstanek, ki je skoraj docela zatrl redovno življenje in jih v gospodarskem oziru privedel na rob propada.

Nastopno hočem podati zgodovino **Bistre** v reformacijski dobi, ker je tipična za usodo sličnih cerkvenih ustanov tedanjega časa, a vendar doslej še premalo znana [1].

[1] O bistriškem samostanu sta doslej [illegible] napisala Hitzinger (Archiv für die Landesgeschichte des Herzogtums Krain II. str. 120 sl.) in Milkowicz (Die Klöster in Krain str. 112 sl.). A prvi je reformacijsko dobo popolnoma prezrl, pisoč: „Von

Glavni vir za sledeče podatke so uradni akti neke komisije, ki je na ukaz tržaškega škofa Nikolaja Coret l. 1590. napravila natančen zapisnik o upravi in dohodkih bistriškega samostana. Povod tej cenitvi je bila nameravana ustanovitev nove škofije v Gorici, ki se ji je imela pridružiti tudi Bistra. Glavna poročevalca sta bila Sebastian Samujen, stolni dekan v Ljubljani in Primož Jobst, bivši prior v Bistri. Akte hrani poleg mnogih drugih listin, ki se tičejo goriške škofije, Vatikanski arhiv v Rimu [2]. Iz njih posnamemo sledeče:

V začetku 16. stoletja je štela bistriška kartuzija navadno sedem do osem redovnikov; vsaj štirje so vedno tamkaj bivali [3]. V samostanu je bila tudi šola s približno dvanajstimi učenci, ki jo je vodil poseben učitelj. Za pastirovanje je bil nastavljen nek svetni duhovnik kot kapelan, ki je o prazniških dneh imel propovedi za ljudstvo in zato dobival od samostana stalno plačo. Gospodarstvo je nadziral ekonom. Samostan je imel sodno oblast na svojem zemljišču, tri milje na dolgost in dve na širokost. Hudodelci, ki so zaslužili smrtno kazen, so se izročali ljubljanskemu magistratu. Prizivna sodna oblast je bil deželni glavar.

Doba propadanja se je pričela pod priorjem Petrom (1539—1552). Poročilo pravi o njem, da je dal obsežne samostanske soline pri Kopru v Istri za 100 let v dedni zakup in si je izgovoril na leto le 7 tovorov soli za domačo rabo [4]. Vendar je pripisovati te gospodarske nezgode večinoma le tedanjim nemirnim časom, ki so nakladali cerkvam in samostanom huda vojna bremena in visoke davke. — Usodnejša je bila za samostan vlada njegovega naslednika priorja Gregorja (1552?—1564). Pod njim se je že pojavil vpliv luteranstva. Gregor je bil sam v zvezi z ljubljanskimi protestanti in je podpiral Trubarjevo književno podjetje [5]. Akti ga slikajo kot zapravljivega upravitelja. Vinograde, ki jih je imel samostan v „Pasji vasi“ („in villa canum“) pri Kopru je skoraj popolnoma uničil in velik kos zemljišča v bližini Bistre je dal nekemu Janezu Floch v dedni zakup za prav neznatno ceno. Ker ni plačeval davkov in

nun an (od l. 1483.) ist durch mehr als hundert Jahre kein Prior bekannt; die Zeit der religiösen Bewegungen in Krain liess auch bei dem Stifte Freudenthal Vieles in Vergessenheit kommen“ (o. c., str. 128). Drugi jo le mimogrede omenja (o. c., str. 132).

[2] V. A. (Borghese Ser. I, cod. 35. C. Processus super fructibus monasterii sancti Joannis Baptistae ordinis Carthusianorum in Franz).

[3] Bistriški samostan torej ni imel mnogo redovnikov. Če upoštevamo, da je šele celjski grof Friderik leta 1426. v Bistri dal na svoje stroške napraviti tri nove celice, je morala prvotna redovna naselbina za časa ustanovitve l. 1260. šteti komaj štiri do pet redovnikov. V Valvasorjevi dobi je imela Bistra 16 kartuzijanov. (Valv. XI, 143) poleg mnogih bratov-laikov („fratres conversi“).

[4] Iz drugih izjav je spoznati, da je dobival samostan na leto 14 starjev soli.

[5] L. 1560., 24. februarja piše Klombner Trubarju: „Der Prior von Franz hat auch hilff pewilligt“. (Kostrenčič, Urk. Beiträge, str. 3).

naklad so deželni stanovi zasegli eno zemljišče in dva podložna kmeta ter vse skupaj prodali. Okoli leta 1564. je prior Gregor prestopil k luteranom in menda bil odstavljen od svoje službe[6]. Ob taki vladi se ni čuditi, da je tudi redovno življenje popolnoma propadlo. Starejši menihi so izmrli, naraščaja ni bilo več. Samostanska šola je prenehala. Več desetletij je bival zdaj v Bistri poleg prijorja le še en redovnik ali kapelan. Celo meniške celice, zapuščene od stanovalcev, so razpadle[7]. Zato naslednji priorji niso bili toliko redovni predstojniki, kolikor marveč upravitelji, ki jih je red pošiljal v Bistro, da so skrbeli za božjo službo v samostanski cerkvi in obvarovali samostansko imetje večje škode. To nalogo je prav dobro izvršil prior Andrej Vajvodič (1564–1581) rodom Hrvat („de Verovetica"). Poročila hvalijo njegovo modro upravo in skrb za samostan. Ko je umrl, je zapustil svojemu nasledniku 1500 goldinarjev v gotovini. Drugega v tedanjih žalostnih razmerah za svoj red ni mogel storiti[8].

Višek je dosegla kriza za vlade Vajvodičevega naslednika priorja Primoža Jobsta. Jobst je bil izmed zadnjih kartuzijanov na Slovenskem, ki so zvesti ostali svojim obljubam in redovnemu življenju. Triindvajset let star, je postal že upravitelj v Žičah na Štajerskem (1579-82). Po smrti priorja Andreja je prevzel vlado bistriškega samostana. Njegovi nasprotniki so sicer o njem izjavili, da ni na dobrem glasu, vendar mu ne gre odrekati zasluge, da se je v hudih časih vztrajno boril za korist svojega reda in da mu je otel zlasti važno postojanko v Bistri[9]. — Tri leta je opravljal Primož Jobst svojo službo, ko naenkrat poči glas, da hoče nadvojvoda Karel ustanoviti v Gorici škofijo in isti vtelesiti tudi bistriški samostan, čigar dohodki so bili namenjeni novemu škofu. Ta

[6] V aktih je označen navadno z imenom „prior apostata" ali „Gregorius apostata". Katalogi priorjev in bistriški nekrolog ga niti ne omenjajo.

[7] L. 1590. je izjavil Sebastian Samujen: „. . . Superioribus temporibus ut edoctus sit habitasse in eo monasterio plures monachos sub regula viventes, sed a multis anis unicum priorem cum uno conventuali vel aliquo capellano".

[8] V nekrologu bistriškega samostana je čitati sledečo beležko: „Die quarto mensis huius (Maii) obiit rev. d. d. Andreas Vaivoditsch de Verovetica prior vallis iocosae alias Fraenz, qui fideliter rexit hanc domum per 16 anos, cuius anima et omnium fidelium requiescant in s. pace. amen ano 1581. fr. Primus". (Mittheilungen des Musealvereines für Krain II, 58). — Trditev Milkowiczeva (o. c., str. 132), da je moral prior Andrej zaradi [illegible] zanemarjati upravo samostanskega premoženja, ni resnična.

[9] Sebastian Samujen je izjavil pred notarjem Ivanom M. Spatha: „. . . priores monachos fuisse famae integrae sed proximum (se nanaša na Primoža) male audivisse, de incontinentia praesertim". — Vendar je treba upoštevati ostro nasprotstvo med obema upraviteljema. Težko bi v tem slučaju ne bila umerna gorečnost Primoževa za obnovo redovnega življenja v Bistri.

načrt ni bil nov; pojavil se je izza l. 1560. večkrat. Cesar Ferdinand I., nadvojvoda Karol in Ferdinand II. so vztrajno delovali za njegovo izvršitev, a našli tudi mogočne nasprotnike v oglejskih patrijarhih in Benečanih. Okoli l. 1585. je zadeva postala posebno pereča. Tedanji graški nuncij Caligari se je toplo zavzel za nameravano ustanovo, prav tako ljubljanski škof Janez Tavčar, ki jo je imenoval „opus sanctum et necessarium". Caligari je v ta namen l. 1586. potoval celo v Gorico, da se osebno prepriča, so li dani vsi potrebni pogoji za ustanovitev nove škofije [10].

Glavne dohodke za dotacijo je imel dati bistriški samostan. In škof Tavčar je dobil nalog, naj poroča o stanju samostanskih posestev in njega dohodkih. Dne 11. aprila 1586 se je Tavčar, na poti v Gorico, s svojim spremstvom ustavil v Bistri, da izvrši ukaz. Toda prior Jobst ga ni hotel niti sprejeti, temveč je zahteval od njega, naj mu dokaže, da je pooblaščen za cenitev od redovnih predstojnikov. Ker škof ni imel takih listin, je moral oditi, ne da bi kaj opravil. Celo navadne gostoljubnosti mu kartuzijani niso izkazali. Škodoželjno je nekdo v nekrologu zabeležil opazko: „Weil er aber vom Orden nichts zuzeig gehabt, ist er mit den seinen hungerig und durstig unverrichter Sach vom Kloster verreist auf Görz zue" [11].

Primoža Jobsta je zaradi te upornosti zadela občutljiva kazen. Nuncij je izposloval v Rimu od papeža Siksta V. odlok, s katerim se je bistriški samostan začasno prepustil upravi avstrijske vlade. Nadvojvoda Karol pa je priorju Jobstu odvzel upravo in njega samega izgnal iz dežele. Dve leti je moral zdaj živeti v prognanstvu. Bival je deloma v Pleterjah, deloma pa v Žičah, kjer je imel za koristi svojega reda prestati enake boje kakor v Bistri. Šele l. 1588. mu je nadvojvoda na prošnjo kartuzijanskih komisarjev patra Klavdija in Petra dovolil, da se sme vrniti v Bistro, in mu poveril skrb za božjo službo v cerkvi.

Uprava samostanskega premoženja pa l. 1586. ni prišla v prave roke. Kakor drugod: v Pleterjah, Velesovem, Mekinjah so se znali luterani tudi tu vriniti v samostansko gospodarstvo. Upravitelj Bistre je postal Janez Hofmann, posestnik in oštir na Vrhniki, protestant po mišljenju in hud nasprotnik katoličanov. Graški nuncij se je nad tem ukrepom nadvojvodovim bridko pritoževal in zahteval, naj se uprava izroči kakemu katoličanu, duhovniku [12]. Dve leti je Hofmann samovoljno gospo-

[10] Reichenberger, Nuntiaturberichte aus Deutschland. II. Abteilung I. Hälfte. Germanico Malaspina und Filipo Sega (Giovanni Andrea Caligari in Graz), str. 448.

[11] Mittheil. II, 48.

[12] Reichenberger o. c., str. 467.

daril s samostanskim premoženjem, ne da bi predložil potrebnih računov. Poročila o njegovi upravi so vsa zelo neugodna. En del nabranega denarja in pridelkov je na povelje nadvojvoda Karola izročil kranjskemu vicedomu. Porabili so se za delavce v idrijskih rudokopih („in usum minerariorum")[13]. Leta 1588. mu je nadvojvoda upravo odvzel in jo poveril ljubljanskemu stolnemu dekanu Sebastianu Samujen[14]. Ta je skrbel vsaj za božjo službo v samostanski cerkvi. Od preostalih dohodkov je dal po lastni izpovedi 500 goldinarjev ljubljanskemu škofu, 500 pa deželnemu vicedomu.

Medtem so tekla pogajanja za ustanovitev goriške škofije dalje in so bila že blizu izvršitve. Celo oseba, ki je imela dobiti novo stolico je bila že izbrana, namreč grof Ivan della Torre. L. 1590. se je vršil napominani popis samostanskih dohodkov, da se je mogla določiti letna svota, ki bi se lahko porabila za dotacijo nove stolice. Dne 22. jan. je dekan Samujen v škofijski palači v Trstu podal svoje poročilo, 23. febr. pa se je vršil komisijski ogled v Bistri in je bil zaslišan Primož Jobst, „prior in spiritualibus". Zapisnik o gospodarskih razmerah in dohodkih je za srednjeveško samostansko gospodarstvo dovolj značilen, da ga vsaj po vsebini tukaj podam.

Dohodki so bili dvoje vrste: v gotovini in naturalijah. — Na dači (census) in najemnini (locatio) je dobival samostan 1288 goldinarjev na leto. Iz tega je razvideti, da se je le majhen del posestev doma obdeloval in je bilo največ zemljišč danih v zakup. Temu se ni čuditi, ker nam je znano, da so Turki ob svojih pogostih napadih mnogo podložnih kmetov odpeljali v sužnost ali pa pobili in je vsled tega že proti koncu 15. stoletja primanjkovalo delavnih moči[15]. — Dohodke v pridelkih je dajala deloma desetina (decimae) in letna dača (census anuus), deloma domače gospodarstvo. Pšenice je bilo dobiti iz letne dače 80 starjev (staria provincialia), iz desetine, mlinjine (pristojbina za mletje žita v samostanskih mlinih) in z domačih njiv pa 150 starjev. Prodajala se je lahko po 2 gold. 20 krajcarjev star. — Rži se je dobilo 60 starjev na leto, ječmena 28, prosa 60 starjev. Vse te žitne vrste so se lahko prodajale po 1 gold. 20 krajcarjev. — Turšice je bilo 170 starjev (po 1 gold.); ovsa 200, drugega žita iz mlinjine 30 starjev. Od teh pridelkov se je lahko prodalo 180 starjev pšenice, 50 turšice in 30 prosa; drugo je šlo za domačo rabo. — Vino je dobival samostan deloma za dačo iz Solkana na Goriškem (30 vrčev — urnarjev) in iz Pasje vasi v Istri (12 vrčev), deloma ga prideloval v lastnih vinogradih na Vipavskem

[13] Dne 27. aprila 1589. poroča kranjski vicedom Nikolaj Bonhomo nadvojvodi Karolu, da mu je izročil dekan Samujen 933 gold. („Rheinisch") 24 krajcarjev v gotovini in pa skupiček za žito in vino v znesku 500 gold., skupaj 1433 goldinarjev 24 kr. Za ta denar je kupil 1180 ljubljanskih starjev žita, večinoma pšenice in jo poslal v Idrijo (Vicedomski arhiv v Rudolfinumu I. 6. 24).

[14] Hitzinger in Milkowicz napačno pišeta Samejc.

[15] Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju, str. 98.

(50 vrčev). Vino prve vrste, ki je označeno za lahko in kiselnato, se je prodajalo po 1 gold. 30 kr.; drugo, ki je bilo sladko, po 2 gold. 40 kr. Doma se je porabilo za družino 24 vrčev lahkega in 10 vrčev sladkega vina. — Od olja (6 vrčev) in soli (14 starjev) ni bilo pričakovati nikakih dohodkov, ker je letni pridelek komaj zadostoval za domačo rabo. — Za les iz gozda se je dobilo približno 100 goldinarjev na leto, vrhutega še 500 voz drv, ki so se lahko prodala za 30 gold., če se niso požgala doma in do 1400 desak vrednih približno 10 goldinarjev. — Živine se je priredilo na leto: šest do sedem jagnjet ali kozličev, dva do tri voličke in prešičev, kolikor jih je bilo treba za družino; štirje so se na leto tudi lahko prodali približno za 24 goldinarjev. — Za želod, pašnike in seno se je dobilo 25 goldinarjev, za pšeno (3 starje) 3 gold., za lan 6 gold. — Zadavek (ara) pri oddajanju zemljišč v zakup in drugih izpremembah je vrgel na leto 100 goldinarjev. Ribištvo je imel samostan v Ljubljanici, od izvirka pa do mestnih vrat, pa ni donašalo nikakega dobička in je služilo le domači rabi. — Stroški so bili sledeči: davki in deželne naklade 438 gold. 32 kr.; plača kaplanu, ekonomu in drugim uslužbencem 200 gold., mizarjem in kovačem za popravila 40 gold.; obdelovanje vinogradov, dovažanje vina in užitnina 200 gold.; advokatu (procuratori causarum) 12 gold.; za popravo strehe in poslopij 100 gold.; za meso in postne jedi 60 gl. Skupni stroški: 1050 goldinarjev. — Čisti dohodek iz samostanskih zemljišč in pridelkov se je po tej cenitvi določil na gotovih 1200 goldinarjev.

Vendar je bila ta svota premajhna za nameravano dotacijo, in nadvojvoda Karol je umrl, preden je mogel izvršiti načrt (1. julija 1590). Za mladoletnega Ferdinanda je prevzel začasno vlado nadvojvoda Ernst, ki pa ni hotel izvršiti nikake važnejše stvari v škodo svojega naslednika. S tem je bila ustanovitev nove škofije odložena. Ernst je Bistro vrnil kartuzijanom s pogojem, da jo morajo izročiti, ako bi se zopet od njih zahtevala, v prejšnji namen[16]. Primož Jobst je bil zopet postavljen za priorja in upravitelja samostanu (1592—1597). Z vso vnemo se je lotil dela, da obnovi nekdanje redovno življenje. Sezidal je novo, obsežno poslopje za sprejem tujcev. Red pa je izpraznil Pleterje in Jurjevo, tamošnja posestva deloma prodal, deloma dal v zakup, redovnike pa poklical v Bistro. S tem se je zvišalo število kartuzijanov na pet patrov. Jasno se vidi, da je red z vso silo branil svojo ogroženo postojanko.

Toda prišla je nova kriza. L. 1594. je postalo vprašanje o ustanovitvi jezuitskega kolegija v Ljubljani pereče. Tudi to zadevo je z vso vnemo pospeševal škof Tavčar[17]. Bistra pa naj bi se po njegovem predlogu porabila za dotacijo novega kolegija.

Prvič omenja ta načrt v nekem pismu na kardinala Cintija z dne 15. aprila 1594[18]. V njem poudarja, da so dohodki ljubljanske škofije

[16] Knezoškofijski arhiv v Ljubjani, fasc. IV, št. 8, 9, 10, 11.

[17] Spomenica na papeža V. A. (Borghese III, 68 b, fol. 93). Korespondenca v zadevi vtelešenja bistriškega samostana: Kn.-šk. arhiv l. c.

[18] V. A. (Borghese III, 68 b, fol. 136).

premajhni, da bi mogel sam prevzeti denarno breme za ustanovitev kolegija in piše dalje doslovno: „Zato sem se lotil iskat drugih sredstev in ono, ki sem ga našel se mi zdi zelo pripravno. Prejšnja leta so se za vlade nadvojvoda Karola blagega spomina vršila pogajanja za ustanovitev dveh škofij, ene na Koroškem, druge na Goriškem. Predlog je zelo ugajal papežu Sikstu V. in so se za dotacijo goriške škofije določili dohodki kartuzijanskega samostana Bistra („Franz“), ki je bil že dolgo časa zapuščen in je le še kak posamezen redovnik tamkaj prebival. Zato so se tudi takrat cenili dohodki od tržaškega škofa in določili na 1200 goldinarjev. Uprava samostanskega premoženja pa je bila od nadvojvoda Karola izročena skozi tri leta posebnemu upravitelju. Izvršitev tega načrta se je vsled smrti nadvojvodove odložila. Medtem pa sta se vsled papeževe odredbe dva kartuzijanska samostana [19], ki sta bila določena za vzdrževanje alumnov v Gradcu, kartuzijanom vrnila in hkrati na njih prošnjo tudi Bistra, s pogojem, da jo brez obotavljanja zopet izroče, ako bi se zahtevala za ustanovitev škofije. Ta samostan leži v moji škofiji, je le štiri milje od Ljubljane oddaljen, na kraju, kjer reka zelo mirno teče in nudi navzgor in navzdol zelo ugodno plovbo. Dohodki tega samostana nikakor ne zadostujejo za ustanovitev škofije in če bode prišlo do ustanovitve, ne bo manjkalo drugih dohodkov in pripravnejših krajev. Za ustanovitev ljubljanskega kolegija pa so zelo primerni. Zato prosim, naj Nj. Svetost potrdi to, ker je prevzv. nadvojvoda Maksimilian s svojimi svetovalci določil . . . . da se namreč dohodki imenovanega samostana za vedno odkažejo ljubljanskemu kolegiju. Ako bode (kar vsi upamo) Nj. Svetost to storila, ne bode izvršila le Bogu dopadljivega dela, ampak si bode s to veliko dobroto za vedno storila hvaležne naše dežele . . . .“

Toda kartuzijani so zvedeli o škofovih načrtih in se v Rimu z vso silo potegnili za ohranitev Bistre. Našli so tudi močno zaslombo pri španskem kralju in njegovem poslaništvu. V nekem pismu z dne 17. septembra 1594 poroča papežev tajnik Minucci škofu Tavčarju, da so kartuzijani prekrižali načrte glede Bistre, češ, da so samostan že obnovili, da morajo za Žiče in Jurjevo itak plačevati jezuitom v Gradcu visoko letno penzijo. Ako se jim vzame še Bistra ne bodo imeli nobenega samostana na Slovenskem več. Za njihove koristi se poteguje pater Quintana, podpira ga španski poslanik. — Tavčar je nato 10. novembra iznova predložil obširno spomenico in zavrnil ugovore kartuzijanov. Naposled poudarja, da se ne stori nobena krivica, če se samostansko premoženje porabi za druge cerkvene namene. „Papež hoče, da mora biti v vsakem samostanu najmanj 12 redovnikov, a če bi jih bilo v

[19] Žiče in Jurjevo.

Bistri tudi sto, ne bi storili toliko dobrega, kolikor trideset jezuitov, ki bi izpovedovali, pridigovali in zavračali heretike .... Kartuzijani niso ljudje, ki bi ustrezali namenom svojih ustanovnikov, še manj pa kaj koristili v sedanjih potrebah". — Tudi nadvojvoda Ferdinand se je prihodnje leto v nekem pismu na papeža Klemena VIII. zavzel za Tavčarjev predlog (dto. 24. aprila 1595).

Uspeh tega ponovnega posredovanja je bil ta, da se je red pričel pogajati. V imenu nadvojvoda je graški nuncij Porcia vodil pogajanja s kartuzijanskim komisarjem, patrom Quintanom. Naposled se je poravnava sklenila tako, da kartuzijani prepuste ljubljanskemu kolegiju Pleterje z vsemi zemljišči in premoženjem. Dne 29. decembra 1595. se je stiški opat Lovrenc v spremstvu dveh jezuitov, pp. Nikolaja Koprivca in Lovrenca Norvega podal v Pleterje in jim izročil posestva. Bistra je bila rešena.

Primož Jobst, ki je v teh usodnih časih vladal samostan, je imel zadoščenje, da njegovo delo ni bílo zaman. Doživel po dolgi, žalostni dobi luteranstva, da so se zopet naselili njegovi redovni bratje v zapuščenih prostorih bistriške kartuzije in da je ondi vzklilo novo življenje. Umrl je leta 1601.

Njegov naslednik Avgustin Brentius (1597 — 1621) je cerkev in samostan popolnoma prezidal in mu dal ono obliko, kakršno je imel do najnovejšega časa[20]. Po pravici ga imenuje bistriški nekrolog „obnovitelja vsega samostana" („reaedificator totius huius domus"). Napeto razmerje, ki je vladalo med ljubljanskim ordinariatom in kartuzijani za škofa Tavčarja in priorja Jobsta, je v toliko vplivalo tudi na njegovega naslednika, da je l. 1603. dal posvetiti nove oltarje tržaškemu škofu Ursinu de Berthis, ne pa Tomažu Hrenu, pod čigar oblast je spadala Bistra. Tudi Hrenove odredbe glede jubileja l. 1605. kartuzijani niso hoteli sprejeti[21]. Pričela se je precej ostra in dolga pravda za jurisdikcijo, ki je bila pa naperjena bolj proti škofu Ursinu, kakor pa proti bistriškim redovnikom. S poslednjimi se je škof Hren zlepa poravnal. Da jim izkaže svojo naklonjenost in poravna nekoliko nasprotstvo svojega prednika, je Hren podaril samostanu l. 1609. 600 goldinarjev z določbo, naj se za ta denar napravi v Bistri udobnejša in lepša celica, ki bi jo rabil sam in njegovi nasledniki, kedar bi se mudil v Bistri[22].

O urejenih razmerah, ki so zdaj vladale v samostanu, priča poročilo graškega nuncija Salvago, ki je 30. oktobra l. 1607. obiskal Bistro in poslal v Rim sledeče poročilo (datum Vrhnika, 31. oktobra 1607[23]):

[20] Naša slika (Tab. I) kaže bistriški samostan, kakršen je bil pod priorjem Jakobom Klopperjem l. 1724. Izvirna slika je v dež. muzeju.

[21] Izvestja V, str. 110.

[22] Valvasor XI, str. 143.

[23] V. A. (Borgh. II, 197—198).

„Včeraj sem obiskal samostan Bistro (il monastero di Franz) kartuzijanskega reda. Vzpodbujal sem se zelo, tako nad redovnim življenjem menihov, kakor nad skrbnostjo in pridnostjo priorja. Nič drugega mi ni preostalo, kakor da sem pohvalil njihovo ravnanje in jih vzpodbujal, naj ostanejo stanovitni in še bolj napredujejo v kreposti. Prijor me je prosil, naj zaradi pomanjkanja duhovnikov v samostanu posredujem pri Vaši presvetlosti, da dobi od papeža dovoljenje, naj se dijakon Gregorij Fritz, ki je zdaj nastopil 24. leto posveti v mašnika, čeprav še nima potrebne starosti. Dobrohotnost priorjeva zasluži skrb Vaše prevzvišenosti in potreba samostana mora tudi zbuditi Vašo naklonjenost. Zelo želim, da bi moja prošnja ne bila zaman . . ."

Po viharjih, ki sta jih povzročila luteranstvo in protireformacija, je za samostan zopet nastopila doba mirnega razvoja.

Kranjski sotrudnik knjige: „Die Illyrischen Provinzen und ihre Einwohner. Wien. In der Camesinaschen Buchhandlung. 1812".

Dr. Fr. Kidrič

Kdor bi pisal za matični zbornik „Francozi na Slovenskem" statistično-etnografski opis Slovencev Napoleonove Ilirije, najde razven v delih B. Hacqueta (Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven, Leipzig 1802–5), J. Rohrera (Versuch über die slawischen Bewohner der österreichischen Monarchie) itd. marsikak migljaj tudi v prvi in zadnji nemški knjigi, ki opisuje pod zgoraj navedenim naslovom novo državo ob Adriji kot priznano celoto.

Anonimni pisatelj se ozira sicer bolj na bivšo avstrijsko nego obstoječo francosko upravo, a pozornost zaslužijo etnografski podatki in slovanska krajevna imena, ki spremljajo tuintam nemške in italijanske oblike. Na Kranjskem je označen skoro vsak kraj tudi s slovenskim imenom. Ta navada se je bila izza Valvasorja v nemških geografskih knjigah nekako udomačila. Ig. de Luca je sestavil celo obsežen zaznamek slovenskih krajevnih imen, češ, „v mnogih spisih in tudi na nekterih zemljevidih se navajajo kraji v kranjskem narečju" (Geogr. Handbuch II, Wien 1790, stran 182–6). Slovenska imena v „Die Illyrischen Provinzen" imajo večinoma „pravilno knjižno obliko, tudi trdovratnega „Terglova" nadomešča knjižni „Triglav", poleg nemškega

„Stein" stojita dialektični „Kamlik" in knjižni „Kamnik". Pri sestavljenkah iz pridevnika in samostalnika prevladuje tendenca, da se pišeta obe besedi z veliko začetnico: Bochinſka Sava, Krainska Gora, Koroschka Bela, Novo Mesto itd., tako tudi: Pod Koren, Na Dougim, Pod Jelovim Berdam itd.; vendar tudi: Pred jamo, Pod petschio, Schkofja loka, Kneſhji pot = Grafenweg[1] itd.

Za pisavo imen in še par drugih stvari pa ni odgovoren avtor sam, ki pojasnuje v predgovoru: „Ker je radi dosedanje osamelosti teh pokrajin tukaj troje in še več pravopisov v navadi, je blagovolil nek Kranjec, ki to stvar razume, obenem z drugimi priličnimi popravki tudi slovanska krajevna imena in še več drugega za izgovor v nemškem pravopisu prirediti". Kdo bi mogel biti ta Kranjec in kje razven v imenih se še poznajo njegove korekture?

Par mest je značilnih: „V avstrijskem državnem jeziku se zovejo Ilirci vsi staroverci, kakor: Srbi, Slavonci, Dalmatinci, Istrani, Banačani, izvzemši Rumunce (Walachen)" (str. 72). Skoro iste besede je rabil l. 1810. Kopitar (Barth. Kopitars Kleinere Schriften, 22). — „Takozvan ilirski jezik je poleg slovenskega (nebst der windischen) najbližji staroslovanskemu (altslavisch)" (str. 72). Tako je ugibal o domovini starobolgarskega jezika takrat le Kopitar, ki je s slovenizmom že sicer zelo koketiral, a ga še ni bil proglasil za dogmo (prim.: Grammatik. d. slav. Spr. in Kr., St. und Kär., 7; Kl. Schriften 32—33, 63). — Knjiga uči, da je „zverižil" po „zelo verjetnem mnenju Dobrovskega" med l. 1064—1222 kak prijatelj slovanskega obreda cirilico v glagolico (str. 142—143). Tudi Kopitar je še imenoval leta 1810. to mnenje Dobrovskega „verjetno" (Kl. Schriften 66). — Med „Windische" šteje knjiga tudi provincialne Hrvate (= Kajkavce), češ, „prava hrvaščina je doma pravzaprav le južno od Kulpe; provincialna hrvaščina se je zvala

[1] Na enačbo knez = grof, ki jo je zagovarjal lani I. Koštiál (IMK XIX, 48), je opozoril že nad sto let poprej prof. I. A. Suppantschitsch, ki je pisal l. 1806.: „Knes bedeutet im Slavischen einen Fürsten oder regierenden Grafen; eine Benennung, die sich unter dem Volke in Krain ziemlich verloren hat, indeß sie sich bey andern Zweigen des großen slavischen Stammes noch erhielt. So sind z. B. die polnischen und russischen Knese allgemein bekannt. Aber die Krainer kannten einstens diese Würde auch, und zwar an den Grafen von Cilli, die den größten Theil des Landes besaßen. So heißt noch heut zu Tage das Gut Grafenweg (auf der Straße der Grafen von Cilli nach Krain) Knéshipot; die Grafenwiese bey Radmannsdorf, einer ehemals cillyschen Herrschaft, Knéshnik; das Dorf Grafenbrunn in Innerkrain, Knésh ák. Eine Gegend von mehreren Dorfschaften unter der Herrschaft Adelsberg, die einst auch diesen Grafen zugehört, Knéshía" (Laibacher Wochenblatt III, štev. 33—34; prim. tudi nepodpisanega pisatelja [urednika Ulepiča?] reprodukcijo Suppantschitscheve razlage v Illyr. Blatt štev. 3 z dne 16. jan. 1840, str. 14, opomba).

prej »Windisch« in je tudi“ (str. 71). To je pa zopet nazor, ki ga je branil že od l. 1808. vedno izraziteje Kopitar (Grammatik XX, 432; Kl. Schriften 35, 61, 70, 125, 129; Dobrovskemu 6./II., 7./IV., 20. do 24. XI. 1809, 1. I. 1810; Istočniki dlja istorii slav. filologii I. 33, 50—51, 62, 74). — Za poznamenovanje Slovencev kot species se rabi v knjigi le izraz „Winde-Windisch“. Ta termin je bil takrat tako domač, da je speljal celo dva učena, severna Slovana, da ga je izkušal uvesti eden v poljščino, drugi v češčino: S. Linde je poznal „windyjski (język) z kraińskim (Słownik języka polskiego I [Warszawa 1807], str. XIII), F. L. Čelakovský pa je poročal 20. decembra 1819 iz Linca prijatelju Vl. Kamarýtu, da se uči od koroškega Slovenca „trochu . . . po vindicku marlovat“ ter mu poslal v spomin na „vindicku Uměnku“ (= muzo) slovensko narodno pesem (Korespondence a zápisky Frant. Čelakovského. Vydal František Bílý I [Sbírka pramenů ku poznání, literarního života v Čechách na Moravě a v Slezsku. Skup. II., č. 10., V Praze 1907], str. 26). Terminus „Slovene-slovenisch“ se je bil začel sicer tik pred korekturo knjige „Die Illyrischen Provinzen“ že uvajati, in ga je rabil prilično že ravno Kopitar (prim.: Kl. Schriften, 24, 28, 33, 35, 36, 40, 45, 61, 70), ki ga v svoji „Grammatiki“ še ni poznal, toda „Windischer“ in „Krainer“ sta še prevladovala cela desetletja tudi pri nemški govorečih ali pišočih Slovencih. Značilno za „Die Illyrischen Provinzen“ pa je opozarjanje, da se imenujejo „Winden“ „sedaj pravzaprav le Slovani na Koroškem in Spodnjem Štajerskem“ (str. 71): to razliko med rabo termina „Slovenec“ in „Kranjec“, „Windischer“ in „Krainer“ je poudarjal namreč zopet ravno Kopitar (Grammatik VI; Istočniki I, 10).

Domnevo, da je Kopitar oni „strokovnjaški Kranjec“, ki je uredil v knjigi pravopis slovanskih krajevnih imen in vrinil tuintam še tudi kak svoj stavek, vsiljujočo se radi reprodukcije mnogih Kopitarjevih misli, pa izpremeni v gotovost Kopitarjevo pismo Zoisu z dne 15. novembra 1811. V dostavku tega pisma prosi namreč Kopitar slik za opremo te knjige in pravi: „Heubner natisne do konca januarja 1812 lep oktav-zvezek: »Illyrien und seine Einwohner«, ki ga je nek šlezijski učenjak duhovito skompiliral; avtor želi zato 4 do 6 bakrorezov iz Hacqueta ali od kod drugod.

Ker so pa Hacquetove risbe ponesrečene, želim dobiti jaz [in tudi Heubner] s posredovanjem in po direkciji V. M. novo napravljene natančne risbe prebivalcev, n. pr. 1 Gorenjca z ženo, otrokom, čebelnjakom, 1 Istrijanca, 1 Hrvata, 1 Moljaka i. t. d. po podatkih V. M.. Heubner bi rad plačal za risbo dukat v zlatu in še več, čeravno bi rad izdal ceno knjigo“.

Slog Šlezijca je moški; **slovanska nomina propria popravljam jaz:** torej če pridejo risbe, potem kaj posebnega — drugače rajši nič. Qu'en dites-vous?" (Iz Jagić - Prijateljevega gradiva za IV. tom „Istočnikov").

Kaj je odgovoril Kopitarju Zois, ni znano, izšla pa je knjiga — brez slik. V Ljubljani bi bili seveda radi tudi zvedeli ime Šlezijca-avtorja, in vidi se, da se je obrnil s tem vprašanjem na Kopitarja dr. J. Zupan: Zupanu odgovarja namreč Kopitar dne 21. aprila 1813, da „je avtor Prov. Illyr. Woltersdorf" (Istočniki II, 255; prim. tudi Bohatta H. in Holzmann M., Deutsches Anonymen - Lexikon, Weimar 1905, III, 314). Ta Šlezijec Woltersdorf more biti le statistik, kartograf in — protestantski nabožni pisatelj E. G. Woltersdorf, profesor v Vratislavi, ki je izdal istega l. 1812. na Dunaju pri isti tvrdki Heubner-Camesina tudi svoj „Repertorium der Land- und Seekarten".

Zdi se, da je dal inicijativo za Kopitarjevo sotrudništvo pri knjigi založnik Heubner in ne avtor. Heubner je bil šele ravnokar prišel z Lipsije, kupil Camesinajevo knjigarno in stopil s Kopitarjem skoro v prijateljske odnošaje (prim. Kopitar — Dobrovskemu na veliki četrtek 1812, Istočniki I, 256).

Kopitar je pokazal svoj interes na dobrem glasu knjige, pri kateri je sodeloval sam, tudi v „Wiener Allgemeine Zeitung", kjer je bil sourednik (Petrovskij N. M., Pervye gody dějateljnosti V. Kopitarja, Kasanj 1906, 243). V štev. 49. z dne 18. junija 1813 omenjenega lista je ocenil neki L. L. knjigo precej pikro in naglašal zlasti, da bi na Dunaju izišla knjiga ne smela imeti o vojaški upravi „toliko krivih nazorov in napačnih podatkov", čemur pa je uredništvo pripomnilo: „Saj se lahko kako delo na Dunaju tiska, pa v Smirni napiše . . . Upamo, da bodemo mogli prinesti o tem delu, ki pričakuje le iz Avstrije natančnih popravkov po vseh panogah, še vedno bolj popravljajočo oceno" (str. 774).

Nove ocene pa ni bilo in kriva je nekoliko morda tudi politika. Vera v obstoj nove države se je že rahljala, in uredništvu se morda ni zdelo več umestno, poročati o popisu „Ilirskih provinc" v času, ko se je že računalo kot s faktom z njih razpadom. Na Kranjskem se je širilo začetkom leta 1813. celo „prerokovanje", da zasedejo Avstrijci 15. februarja istega leta zopet Ilirijo. Grof Hohenwart je poročal dne 10. januarja 1813 o tem, obenem z drugimi podrobnostmi, cesarju, in cesar je poslal dne 19. januarja Hohenwartovo pismo policijskemu prezidentu v. Hageru, „da si ga ogleda in ga uporabi, potem pa z morebitnimi opazkami in spomini vrne". Hageru je v prezidialnem predlogu na cesarja dne 21. januarja sicer naglasil, da „diši to, kar

omenja grof Hohenwart na koncu o povedki, ki stavi zopetno zasedanje Ilirije na 15. dan prihodnjega meseca, o poizvedovanju, ki ima izvor menda v njegovi lastni radovednosti in ki naj daje mero in smer njegovemu lastnemu obnašanju" (akt štev. $\frac{437}{\text{ad } 251}$ ex 1813 v arhivu dun. notranj. ministrstva), toda par mesecev po 15. februarju 1813 se je „prerokovanje" uresničilo.

Doneski k življenjepisu dr. Jakoba Zupana.

(Doba od l. 1785—1817.)

Spisal dr. Rudolf Molè.

I.

Najbolj obsežen življenjepis dr. J. Zupana, onega navdušenega slovenskega romantika in enega izmed najbolj plodovitih pesnikov „Čbelice", nam je spisal Fr. Wiesthaler v „Ljubljanskem Zvonu" l. 1885. Upotrebil je vse mogoče vire, ki so mu bili na razpolago, v glavnem se je pa naslanjal na Marnovo delo (Jezičnik 1877). Toda niti Marn, niti Wiesthaler nista izčrpala onega obilnega gradiva, ki je bil položen v Kopitarjevih pismih na Zupana. A ravno ta pisma nam kažejo, s čim se je pečal Zupan, predno je bil imenovan za profesorja bogoslovja v Ljubljani. Poleg teh pisem[1] so mi tudi dobro služili podatki v pismih, ki jih je pisal Kopitar Dobrovskemu, oziroma Dobrovski Kopitarju[2]. Jako važne podatke pa sem dobil v neobjavljenih pismih, ki jih je pisal Kopitar baronu Ž. Zoisu; tupatam je dodan tudi koncept, oziroma pismo Zoisovo[3]. Marsikaj zanimivega iz te dobe se nahaja tudi v neobjavljenih pismih, ki jih je pisal Zupan mladenču Rudežu, sinu Jožefa Rudeža, graščaka v Ribnici[4].

[1] Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven. Herausgegeben von V. Jagić. Berlin 1897. — V poštev pridejo str. 182—270. (Citoval sem to delo pod II).

[2] Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808—1828). Herausgegeben von V. Jagić. Berlin 1885. (Citoval sem pod I).

[3] Dobil sem jih od g. dr. Iv. Prijatelja, ki je oskrbeval prepis Cojzove ostaline, ki jo namerava izdati [illegible] gosp. prof. dr. V. pl. Jagić. Obema gospodoma izrekam tem potom najvdanejšo zahvalo!

[4] Pisma se [illegible] v [illegible]; [illegible] g. I. Pintar, za kar mu bodi izrečena [illegible] zahvala!

Ta razprava ima namen, izpopolniti ono, česar ni dobiti niti pri Marnu, niti pri Wiesthalerju.

Jakob Zupan (pravilno Župan[5]) se je rodil kot kmetski sin dne 4. julija 1785. v Prevojah pod Brdom v kamniškem okraju na Kranjskem. O njegovi mladosti nam ni znano mnogo. Saj niti ne vemo, kje je pričel svoje študije. Wiesthaler domneva, da je Zupan mogoče študiral kje na Hrvaškem, ter misli na Varaždin, ker se je bil Zupanu posebno priljubil srbsko-hrvaški jezik. (L. Z. 1885, str. 32). Vendar se mi zdi, da ima ta domneva malo podlage; ravnotako bi lahko mislil na Karlovec, kjer je študiralo tudi mnogo Slovencev. Letna poročila in listine ljubljanske gimnazije imenujejo njegovo ime samo l. 1802, ko je bil slušatelj matematike in fizike v takratnem drugem letniku liceja (Wiesthaler ibd.).

V obeh predmetih je imel v obeh tečajih „izvrstno" in red v nravnosti se je glasil „popolnoma povoljno" („ganz gemäß"). Užival je tudi Thalbergovo ustanovo. Dne 22. avgusta leta 1802. je prosil za sprejem v teologijo (Wiesthaler ibd.). Po dovršenih teoloških študijah v Ljubljani so ga poslali na vseučilišče na Dunaj, ker je bil še premlad za posvečenje v mašnika.

Na Dunaju, kamor je prišel l. 1806.[6], je stanoval pri piaristih ter se je posebno priljubil tamošnjemu rektorju Langu, ki je šel mlademu navdušenemu Kranjcu zelo na roko. Sploh je bil Lang jako izobražen mož, ki se je zelo zanimal za ljubljanske šole in kranjske razmere. Tako piše Kopitar Zoisu: „Supan lässt den Vodnik bitten, im nächsten Schreiben, sey's an mich oder ihn, einige Neuigkeiten von den Laibacherschulen, um die ihn sein Dir. Lang immer fragt, beizugeben". (Pismo z dne 3. marca 1809).

Kako zelo se je zanimal Lang za Zupana, nam svedoči sledeče: „Prof. Supan ist ein so enthusiastischer Patriot, dass sein Convictdirector, der ihn sehr liebt, nur Daten zum Lobe Krains aufsucht oder ihn abfragt, wenn er ihn aus seiner Melancholie, der er ehevor sehr soll unterworfen gewesen seyn, aufrichten will".

Za bivanje v konviktu je zanimiva sledeča anekdota. Med drugimi sta stanovala v konviktu z Zupanom tudi neki Hruby, ki je postal

---

[5] Lastnoročni podpis se glasi Supan. V korespondenci Kopitarja in Dobrovskega se nahajajo oblike Shupan (I, 38), potem жупанъ (I, 83), Supan (I, 135). V pismu na Dobrovskega z dne 21. aprila 1810 piše Kopitar: „Der junge Dr. Theologie Suppan (so verhunzen die Deutschen unsere Župane) war durch das unverhoffte Geschenk Jhres Slawins überrascht (I, 135). Cfr. tudi I, 180: Jacob Supan (= Жупанъ).

[6] Cfr. moj članek: „Ein Beitrag zu Biographie Jakob Supans". Carniola 1909, str. 163, 164.

pozneje zdravnik (II, 212), in Madžar Buzcy, ki ga imenuje Kopitar „smerdliva mažarska voffert“ (II, 191).

Hruby je prišel nekega dne h Kopitarju in mu je povedal, da je Buzcy Zupana zatožil rektorju Langu, da se nekdaj ni udeležil večerne molitve. Ravnatelj, ki je bil sicer pameten mož, se je smejal tej denunciaciji in je le obžaloval, da je že bil napisal izpričevalo (II, 191—192). Zupana, ki se je mogoče čutil prizadetega, je ta vest zelo vznemirila. Gotovo je napisal Kopitarju obupno pismo, ker ga mora Kopitar v prihodnjem pismu tolažiti, da sloni cela stvar na nerazpozumljenju (II, 192—193). Buzcy ni zatožil Zupana, temveč Hrubyja in druge. Nesporazumljenje tiči v tem, da je napisal Kopitar v pismu „jih“, kar lahko pomeni Zupana, kakor druge. Lang se ni kesal, da je bil dal izpričevalo Zupanu, temveč Hrubyju in drugim. Vse je bilo torej le kloštersko blebetanje (II, 193). Iz pisma z dne 18. julija 1810 pa sledi, da je šlo res za neko denuncijacijo; povzročil je pa ni Buzcy, temveč nekdo drugi (II, 194). Zupan pa se le ni mogel potolažiti; mislil je vedno, da se je zameril Langu. Zato mu je moral Kopitar naposled zatrditi, da se ni Lang nikdar pritožil čez njega (II, 198).

V konviktu so živeli tudi drugi Slovani, ki jih je Zupan seznanjal z našimi razmerami in literarnimi proizvodi. Iz nekega pisma, ki ga je pisal Kopitar Zoisu, izvemo, da je zahteval Zupan, naj Vodnik pošlje dvanajst izvodov „Pesmi za pokušino“, da jih razdeli med svoje prijatelje. (Pismo z dne 3. februarja 1809). Razdelil jih je potem med Galičane (Poljake in Rusine?). (Pismo 3. marca 1809).

Na Dunaju je občeval z rojaki, ki so bili slučajno takrat na Dunaju. V korespondenci čitamo sledeča imena: Jenko, Pervajne, Zupančič (bodoči profesor v Celju), Dolinar[7], znani jurist; največ pa je občeval s Kopitarjem.

Zupan je poslušal znamenitega Jáhna v hebrejščini (I, 31). Da se je resno pečal s hebrejščino in imel lepe uspehe, nam kaže dejstvo, da se je Jahn pozneje vedno rad spominjal svojega učenca in mu tudi dopisoval[8].

Velikega pomena za Zupana je bilo znanje s Kopitarjem. Če sta se moža poznala že iz Ljubljane, ne vemo. Vsekakor sta se Zupan in

[7] Interesantno je sledeče mesto iz Kopitarjevega pisma, dne 3. febr. 1809: „Vodnikovo Historio je nékl tudi Dolinar v'roke dobil, ut judicium ferret: je nekl djal, de je prezej, it stylum haberet, aber so sey es nicht zu drucken! Ich habe die vorigen [illegible], und diese letzte schlimme Nachricht ab eodem auctore Supan“.

[8] Prim. Jagić, II, 198. Jahn te salutat. — Jahno responsum habes statim. — Jahn [illegible] per [illegible] per me gratias te amat ut ego (II, 270).

Kopitar spoznala kmalu; Kopitar je namreč prišel začetkom novembra na Dunaj in že 5. decembra 1808. omenja v svojih pismih Zupana. Gre za neko poizvedbo in tu se glasi: „wie mir Supan sagt".

Bistro Kopitarjevo oko je kmalu spoznalo zmožnosti mlajšega rojaka; postala sta dobra prijatelja. Kako je sodil Kopitar o Zupanu, nam pove pismo z dne 23. decembra 1808: „E. G. haben mir die Fata der krainischen Literatur unter Marcus, Japel, Linhart etc. in früheren Jahren oft erzählt, mit Beisatz, daß ich einst vielleicht selbst in diesen Weingarten sollte zu arbeiten kommen. Wer weiss, ob E. G. nicht auch wegen des Lexicons zum Prophet werden! Auf jeden Fall aber bekommt Krain einen braven Arbeiter, auch pro lingua, an dem Neffen des Dechants Supan, der noch dieses Jahr als Prof. Theologiae ins Vaterland zurückkommt. Er ist ganz der Mann, eine neue bessere Übersetzung der Bibel zu besorgen".

Kopitar ga je izkušal na vsak način pridobiti za delovanje na polju slovenskega jezika. Zato je celo žrtvoval marsikatero uro le na ljubo svojemu prijatelju. Zupanu, ki je bil dober orientalist, ni bilo po volji, da bi bil ostal Kopitar nevešč hebrejščini, zato je prihajal vsak dan med 5. in 6. uro zvečer h Kopitarju, „um mich — Kopitar Zoisu dne 23. jan. 1809 — soviel ich ertragen kann, zu iniziren, was ich mir denn wohl gefallen lasse, auch um ihn selbst noch mehr für die Slavität zu gewinnen"[9]. Vidi se, da se je Kopitar le svojemu prijatelju na ljubo učil hebrejščine, zakaj dne 29. aprila 1809 piše sledeče: „aber nun klopft wieder Supan: er stiehlt mir manches Stündchen: aber die wenigstens für den Slavismus und die neue Bibelausgabe nicht verlohren seyn?".

Kopitar ni mogel zamolčati staremu mojstru Dobrovskemu svojega veselja, da je dobil tako marljivega slavista. Hvali ga kakor Cojzu, a izraža tudi nado, da se mu bode posrečilo kot „Neffe der Principum in Consistorio, Theolog und Professor" pridobiti „eine krainische Lehrkanzel an Theologie".

Še preden je Zupan odpotoval v domovino, ga je izkušal Kopitar priporočiti svojemu velikemu mecenu. Že 23. dec. 1808 piše Zoisu: „Ich mache ihm Hoffnung, daß er bei E. G. freye Entrée haben werde, worauf er sich sehr freut".

Vest, da hoče Zupan prevajati sveto pismo, je Zoisa zelo razveselila. Dne 14. jan. 1809 piše Kopitarju: „Wir erwarten mit Sehnsucht den Prof. Suppan! Er wird seinen Landsleuten sehr willkommen seyn, wenn er sich darauf verlegen wird, die Bibelübersetzung zu rektifizieren. Man hört oft Klagen über ungleiche Orthographie und über die ger-

[9] Zoisu ni bilo všeč to novo delovanje Kopitarjevo. Zato piše v konceptu: „Supan Hebräisch — nur wenige Stunden?".

manisierenden Phrasen. Sie wünschen auch ein größeres Format und frischere Lettern, bol shive zharke, wie sie es nannten!“

Vendar Kopitar ni mogel zamolčati, da se boji, da bi utegnil Zupan izgubiti veselje in navdušenje za delo med barbarskimi janzenisti; zato prosi, naj se Zois zavzame zanj. V pismu z dne 1. februarja 1809 pravi sledeče: „E. G. müssen ihn (Supan) aber wohl auch ein wenig in Protection nehmen: sonst würde sein heiliger Enthusiasmus unter barbarischen Jansenisten in Gefahr seyn zu verrauchen“. Ta Kopitarjeva bojazen je bila tembolj upravičena, ker je bil Zupan pod vplivom svojega strica, dekana in kanonika Zupana, ki je bil znan kot janzenist. Kanonik Zupan je tudi večkrat dopisoval svojemu stričniku, ki je jako rad čital njegova pisma. V tem oziru primerjaj Kopitarjevo pismo z dne 12. marca 1809: „Die Visite des Ch. Supan hat seinen Neffen ungemein gefreut. Letzterer bekommt von Monsignore selbst eigenhändige Briefe, was ihm natürlich nicht wenig schmeichelt“. — Na priporočilo Kopitarjevo je odgovoril Zois kratko: „Dem Prof. Supan werde mich anbiethen! nisi Jansenistae abhorrent“. (7., 12. februarja 1809).

Dne 5. februarja 1809. je bil Zupan posvečen v mašnika; novo mašo je daroval najbrže 13. febr. 1809. Kmalu potem je mislil odpotovati v domovino[10]. Ostal pa je vendar še do septembra na Dunaju, ker si je hotel še prej pridobiti doktorat, ki ga je dosegel 9. septembra 1809[11].

Dne 12. sept. 1809. je Zupan zapustil Dunaj. Po petmesečnem občevanju si je Kopitar lahko ustvaril precej jasno sliko o svojem rojaku. Spoznal je njegove zmožnosti, posebno jezikovne, a videl je tudi marsikak madež na njegovem značaju. Bal se je, da mu utegne ravno njegovo častihlepje škodovati; v tem se tudi ni motil, kakor nam je pokazala prihodnost. A Zoisova bližina bi po Kopitarjevem mnenju gotovo ugodno uplivala na nadarjenega mladega Slovenca ter ga bodrila k resnemu znanstvenemu delu[12].

V Ljubljani je nastopil svojo prvo službo kot kaplan pri Sv. Petru.

O kakem delu ne slišimo sedaj nič; najbrže mu je nova služba dala mnogo dela. Tudi pri Zoisu se ni oglasil takoj, zakaj v pismu z dne 3. decembra 1809 vpraša Kopitar Zoisa: „War Supan noch nicht bei E. G.? Mir hat er auch noch nicht geschrieben“. Vendar mislim, da se je kmalu oglasil ter bil sprejet v krog tedanjih literatov, ki se je shajal pri Zoisu.

[10] Prim. Kopitarjevo pismo Zoisu dne 3. februarja 1809 „ . . . weil er den 13ten d. primiziren und dann nach wenigen Wochen nach Laibach abgehen wird“.

[11] O izpitih prim. moj že citirani članek.

[12] Prim. moj članek.

Kopitarju ni bilo prav, da je Zupan samo kaplan v Ljubljani ter je menil, da ga bodo nastavili (pismo 10. marca 1810) za notarja, kar mu pa zopet ni bilo po volji, ker ni hotel, da bi bil Zupan „Geschäftsmann", ampak ga je hotel videti v krogu učenjakov (II, 188). Vendar mu je Zupan zanikal, da bi ga mislili postaviti za notarja. Zato mu je Kopitar 6. junija 1810. odgovoril sledeče: „Von ihrem Notariat ist, wie ich ja sagte, blos ein meiniger Traum der Schöpfer; was kann ich dafür, wenn erhitzte Klosterköpfe wie Hruby, Träume für Facta nehmen? was nicht ist, kann werden".

Dne 18. februarja 1811. piše Primic Zupanu: „Sa boshji zhaſ, naj oſtanejo na Kranjſkim = post nubila Phoebus; njih evangelion od biblie me je mozhno rasveselil" (II, 305).

Iz tega sklepam, da se je bil mogoče Zupan odločil zapustiti Ljubljano in je mogoče javil Primicu svoj sklep. Morda je ta vest v zvezi z notico, ki jo čitamo v pismu Kopitarja na Zoisa: „S+pan schreibt mir, Sivrich[13] habe ihm den Anwurf gemacht, si ipse episcopus ſieret Illyrici, an pro vicario generali vellet ipsi esse. Talia eblaterat, se ridiculisans et alios! Ceterum puer egregius, si laborare vellet" (6. junija 1810).

V Ljubljani je ostal do junija l. 1811., ko je bil prestavljen kot kaplan v Šmarije pod Ljubljano.

K tej novi službi mu je Kopitar čestital dne 5. junija 1811: „De mutato loco gratulor si tibi gratum, sed hoc optimum quod non procul ab urbe" (II, 233).

Posebno veselje pa je imel s to premestitvijo Primic. Gotovo je imelo to veselje nekoliko egoizma v sebi; zakaj Primic je bil doma iz Zaloga pri Šmarijah in je tudi v počitnicah zahajal tja. Zato mu piše, da ga veseli, da je prišel za kaplana v njegovo rojstno župnijo, kjer bo imel priliko spoznavati dolenjsko narečje (II, 272). Prosil ga je obenem tudi, naj potolaži njegovo mater, če bi jo videl, ker je bila kar obupana, da ni postal njen sin duhovnik (II, 273). Zupan je bil v resnici zelo zavzet za Primčeve sorodnike; saj mu piše Primic sledeče: „de ti je moja rodovína tako pri serzi me prav mozhno veseli, ino se ti sa to prav lepo sahvalim" (II, 291). V istem pismu ga prosi, naj gre njegovemu bratu pri študijah na roko; to prošnjo mu je položil že v prejšnjem pismu na srce (II, 289).

Zupan bi bil moral priti v Ribnico, toda ker mu ni ugajal značaj tamošnjega župnika in ker je bil bliže Ljubljane, se je rajši zadovoljil s Šmarijami. (Zupan — Rudežu, 5. januarja 1812).

[13] Sivrič je bil učitelj pri Marmontu v Ljubljani, potem kanonik pri sv. Hieronimu v Rimu.

Iz Šmarij je Zupan prihajal vsako drugo sredo peš v Ljubljano. Ker so pa bili ob sredah ravno semanjski dnevi, se je lahko poslužil tudi vozne prilike. (Zupan — Rudežu, 14. februarja 1812).

Dasi mu je Kopitar čestital k mestu v Šmarijah, se vendar ni mogel popolnoma sprijazniti z novo službo mlajšega prijatelja. Hotel je, da bi bil ostal v Zoisovi bližini, ker je predobro znal in vedel, da mora Zupan vedno imeti poleg sebe človeka, ki ga priganja k delu. Saj bi se že dobila kaka fara v Ljubljani za doktorja; zdaj je bil tudi z notarjatom zadovoljen; to bi neslo gotove dohodke; v mestu bi imel več časa, imel bi prijatelje, ki bi bili njega vredni; tam bi mu bile knjige na razpolago. Naj se torej posvetuje z baronom o tej stvari in naj jo izpelje! (II, 252). Vedel je prav dobro, kaj premnogokrat počenjajo kaplani na kmetih, ker jim manjka primerne inteligentne družbe. Mogoče je malo pretirano, a v mnogih slučajih jako primerno sledeče Kopitarjevo mnenje: „Sag was du willst: ich weiss auch was Kapläne zu thun haben: Kartenspielen, Zeitunglesen, ausrichten, essen, saufen, ut cunni ne meminerim, qui te ita exterruit ut ne nominetur quidem! Ergo nec mihi succense si quid verius dixi, nec in socordia persevera". (Pismo z dne 1. avgusta 1812, II, 245).

Te odkritosrčne in zbadljive besede so Zupana dirnile kaj neprijetno. Gotovo je precej ostro odgovoril zbadljivemu Gorenjcu, ki se mu je 29. avgusta 1812 opravičil, češ, da se ne bo več šalil (II, 246).

Dne 17. oktobra 1812 toži Kopitar: „O quin tu rare marcescis? nonne in urbe posses esse, et circa baronem? ut et ipsum juvares et ab ipso juvaveris!" (II, 247).

In 25. aprila 1813 mu piše zopet: „de Koplanarstvo videbis ut te expedias!" (II, 254). Dne 13. oktobra 1813 ga vpraša: „Salutem te theologiae professorem?"

Toda usoda je hotela, da je moral Zupan še dolgo časa opravljati službo kaplana na kmetih. Šele leta 1817. je postal profesor teologije, „**professor publicus palaeobiblicus**", v Ljubljani.

II.

S čim se je pečal Zupan od onega časa, ko je zapustil Dunaj in bil imenovan za teološkega profesorja v Ljubljani?

Omenili smo že, da sta govorila Kopitar in Zupan že na Dunaju o novem prevodu Sv. pisma, videli smo tudi, s kakim veseljem je pozdravil Zois to Kopitarjevo vest. Želja po novi, oziroma popravljeni izdaji slovenskega Sv. pisma je bila splošna. Za tako delo je bil Zupan kot ustvarjen, zakaj bil je dober orientalist in Grk. To je Kopitar dobro

vedel. Zato je tudi izkušal pregovoriti svojega prijatelja, da bi se lotil tega hvaležnega posla. Kopitar se je za to delo tembolj zanimal, ker je upal, da bo izšel prevod v novem pravopisu.

Ko je zapustil Zupan Dunaj, je izkušal Kopitar ob vsaki priliki osvežiti sklepe, ki sta govorila o njih, ter ga je priganjal k vztrajnemu delu. To pa je znal prav dobro. Le pomislimo, kako je dregal svojega starega mojstra v Pragi, da mu je bil mnogokrat že skrajno neljub. Že v prvem pismu ga izpodbuja s sledečimi besedami: „Werden Sie, spes nostra! denn gar nichts thun pro bono pulcherrimae dialecti linguae pulcherrimae (d. i. NB. der herrlichste Dialekt der herlichsten aller lebenden Originalsprachen!) Sammeln Sie doch adagia, proverbia und — in quo certe tu vel maxime proficies — Proselyten für unser Studium! Hat Sie Vodnik nicht auch angefeuert zum Mitwirken? Wenn Sie z. B. eine Kopie von Vodnik's Krainischer alfabetischen Wörtersammlung nähmen, dann krainische Bücher lesen (Dalmatini Bibliam, Castelez,) und noch mehr die Bauern anhörten, und nondum notata adnotirten! Nonne praeclarae inde symbolae lexico accederent conficiendo? Haben wir einmahl ein soviel möglich vollständiges Lexicon, dann würden alle Slavisten nur aus unserem Dialekt räsoniren, beweisen etc!" — (II, 182, 183).

Torej narodno blago naj bi nabiral, pridobival naj bi novih učencev, skrbel za slovar!

Dobrovski je bil zelo vesel, zvedevši ugodne vesti o Zupanu (prim. gori). Zato je pridejal pismu na Kopitarja dne 1. januarja 1810 (I, 82) dva izvoda Slavina z naročilom: „eins dem krainischen Geistlichen, von dem Sie einst Erwähnung machten, in meinem oder ihrem Namen zu verehren. Und dieser kr. Geistliche ist mein Hr. Supan, von dem ich meist alle meine sanguinische Hoffnungen dem Meister berichte. Ergo noli me confundere", piše Kopitar Zupanu dne 25. januarja 1810. — Tako mu pošlje Kopitar ta izvod kot b a p t i s m a Slavismi (I, 182), temu sledi tudi Pravopis, „ut sit illi confirmatio" (I, 182).

Ker je dobil toliko zakramentov (I, 182), misli Kopitar, bode imel veselje do dela. Toda Zupan je bil precej molčeč, da ga je moral Kopitar vprašati (25. januarja 1810): „Am Ende werde ich glauben müssen, mich ohne Wissen und Willen bei Ihnen vermessen zu haben, da sie sich so zurückziehen. Wissen Sie, dass mich nichts so verdrießt als zudringlich zu scheinen, auch nur zu scheinen? Ne bodite tako Shupansko shtimán!" (II, 184).

In 10. marca 1810. vpraša zopet: „I kaj pa oni delajo, dulcissime amicorum? Quid de novis bibliis? Quid de proverbiis?" (II, 188).

V enem prihodnjih pisem si ni bil Zupan popolnoma na jasnem, kaj naj počne, in je najbrže pisal Kopitarju o tem; zakaj 31. marca 1810. mu odgovori takole: „Mit was Sie anfangen sollen? Quidquid fueris adgressus, benne perficies: ergo tantum fac incipias, seien es nun proverbia oder nova bibl. versio“.

Zupan se je medtem vendar odločil ter stopil v kolo prevajalcev Sv. pisma.

Glavna prevajalca sta bila Zupan in Ravnikar, kot pomočniki in sodniki veljajo Zupanov stric, kanonik Zupan, potem Debevc in Balant, Skrinjar in drugi (I, 195); v vsem je bilo 11 delavcev (II, 281). Novo Sv. pismo naj bi obsegalo samo četrtinko starega prevoda itd. Posebno važno pa je bilo, da so hoteli izdati pismo s pomožnimi črkami lat. abecede po vzorcu Dobrovskega. Zois je bil tudi pripravljen podpirati vso stvar z denarjem (I, 214).

Kako se je Kopitar zanimal za novi prevod, nam kaže vsa korespondenca z Zupanom. Vedno stoji Zupanu ob strani z navodili in predlogi. (Prim. tozadevna mesta II, 208, II, 224, II, 223 in drugod).

Kopitarju se je zdelo, da gre prevod prepočasi odrok; vzrok je tičal po njegovem mnenju v tem, da delajo prevajalci pri sestankih. Zato svetuje Zupanu, da bi bilo dobro, če bi samo Ravnikar in on prevajala ter vsak teden čitala svoje prevode drugim (II, 218).

Zupan se je tudi najbrže odločil za to, zakaj že 9. maja 1811. ga vpraša Kopitar: „Tu quantum profecisti in versione bibliorum?“

Delo je toliko napredovalo, da je pisal Kopitar dne 27. oktobra 1811. Dobrovskemu sledeče: „S u p a n und R a u n i c h e r arbeiten b r a v an der Übers. der h e b r. Bibel (nolunt enim versionem vertere. Absolverunt vero v. v. priores duos Mosis: episcopus et ordinatus adquiescunt)“.

Medtem se je bil Zupan že preselil v Šmarije in se ni več toliko brigal za prevod. Tudi spoznamo iz Kopitarjevih pisem, ki jih je pošiljal Dobrovskemu, da se je njegovo mnenje o Zupanu precej izpremenilo. Poprej je bilo poleg Zupanovega imena Ravnikarjevo in Zupan je veljal za glavo vsega dela.

Prevajalo se je dalje. Kako, ne moremo reči. Vsekako lahko sklepamo, da je Zupan še vedno delal ter prinašal svoje izdelke v Ljubljano ob svojih običajnih posetih. Iz pisma dne 22. februarja 1812 izvemo tudi, da so že mislili dati posamezne dele v tisk, kar se pa ni zdelo Kopitarju primerno; zahteval je, naj bi se vse delo dalo v tisk (II, 247).

Dne 2. avgusta 1812. je Kopitar že lahko sporočil Dobrovskemu, da so kranjski prevajalci pod vodstvom M. Ravnikarja že skoro izvršili knjigo Pentatevcha, zakaj Ravnikar se je bil zelo zavzel za stvar (I, 277). V novembru 1812. je že bil preveden (I, 297).

Zadnjo vest o tem prevodu srečamo v pismih Kopitarja na Zupana dne 13. oktobra 1813, kjer svetuje, naj bi se izdala biblija kolikor mogoče ekonomično.

Kakor se zdi, je ostalo le pri tem. Zupan se morda ni več pečal s prestavo, posvetil se je s tem večjo vnemo nabiranju narodnega blaga. Kako je bilo sploh s prevodom, ne vem; skoro gotovo se je material uporabil pri prihodnji Wolfovi izdaji Sv. pisma.

Le obžalovati moramo, da Zupan ni izvedel započetega dela. Upravičeno lahko trdimo, da bi bil postal njegov prevod izboren.

Tembolj pa moramo z veseljem konštatirati dejstvo, da se je Zupan bavil v tem času z nabiranjem narodnega blaga. Sad tega dela je položen večinoma v onih 500 pregovorih, ki jih je prinesel pozneje „Illyrisches Blatt". Oni, ki je nagovoril Zupana, naj nabira pregovore, reke itd., je bil zopet Kopitar. Kopitar je zasledoval pri tem poseben namen. Dobro vemo, da je Vodnik nabiral gradivo za svoj slovar, da je to delo vedno bolj odlašal in da ga ni nikoli izvršil. Spomnimo se tudi, kako je Kopitar Vodnika vedno dražil radi njegove počasnosti, češ, da bode sam prej izdal slovar. Zato je tudi pozval razne ljudi, da so začeli nabirati besedni zaklad, da bi enkrat izpeljal delo do konca. Tako vemo, da je Primic ekscerpiral Trubarja (II, 182); Jarnik in med drugimi Zupan sta nabirala izreke.

Že 11. oktobra 1809. piše Kopitar Zoisu: „Ich denke den Juristen Primic in Gratz aufzufordern, ein Lexicon zu machen, und den Supan, krainische Sprichwörter auf dem Lande zu sammeln: wenn Vodnik mit dem Lexicon nicht eilt, so wird ihm wieder wer zuvorkommen". — Tak poziv je tudi Zupan v resnici dobil že 4 dni pozneje. (Prim. že citirano pismo II, 182—183).

Zupan se je poprijel stvari. Iz pisem izvemo, da se hoče Zupan zahvaliti Dobrovskemu za Slavina na ta način, da mu pošlje „Collectio krainischer Sprichwörter" (I, 185). Tako čitamo skoro v vsakem Kopitarjevem pismu, kako povprašuje po adagia, proverbia itd. (Prim. I, 195). V nekem drugem pismu se govori o starih pripovedkah, šegah, navadah, narodnih pesmih. Obenem Kopitar poziva, naj se delo tako razdeli, da naj nabira vsak v svoji župniji (II, 210). Delalo se je pridno; kajti Kopitar piše 20. decembra 1811 veselo: „ergo Proverbia graviter undiquoque congeruntur, et descriptiones partiales slavorum?" (II, 228).

V pismu dne 5. januarja 1812. je poslal Zupan Rudežu „bero krajnſkih pregovorov"[14], ki je mladega moža tako razveselila, da jo je

[14] „Zum Beweise der Aufrichtigkeit dessen, und zur ferneren Bereicherung, und gegenseitiger Mittheilung folget beyliegend meine bisherige Bera krajnſkih pregovorov, womit ich das Vergnügen" itd.

prepisal; v prihodnjem pismu mu je moral Zupan zatrditi, da mu jih je poslal kot darilo (14. febr. 1812). Podobno zbirko je poslal Zupan Kopitarju v avgustu istega leta; Kopitar se je zahvalil zanjo 29. avgusta 1812 (II, 246). Prihodnje leto je dobil Kopitar zopet novo zbirko (17. febr. 1813).

V dobi desetih let prejšnjega stoletja igrajo v naših literarnih krogih zelo veliko vlogo „Brižinski spomeniki", ki so se ravno takrat našli. Posebno veselje je imel baron Cojz, ki je dobil fragmente (oziroma fragment) po Kopitarju. Koj je napotil Zupana in Kopitarja, naj se lotita komentiranja brizinskih spomenikov, in sicer separatno[15].

Dne 27. novembra 1812 je poročal Kopitar Dobrovskemu sledeče: „Vodnik et Supan commentantur quisque pro se tua folia carantanica, mihi communicaturi, et ego publicaturus sum, nisi tu ipse, ante autem nolim declamari, ne [illegible] eleganttuli mihi praeripiant. ego certe splendide et digne edam, si et vos me adjuveritis, quoad textum; nam quoad peccuniam, bibliopola libens faciet, sed quod mihi statim, id nunc et Vodniko et Supano subolet, ne sit serbicum potius ob ch sonum! Tu nos consolare?".

Dne 5. decembra 1812. pravi Kopitar Dobrovskemu: „Vodnik et Supan wollen das meiste, auch von der Homilie (wobei B. Z. das deto auch für ded genommen hat) entziffert haben" (I, 303).

Kopitar, ki je mislil izdati z Dobrovskim nove spomenike, je težko pričakoval dela kranjskih komentatorjev. Dne 2. febr. 1813: „— expecto Vodniki et Supani commentarios, ut recens accedam" (I, 321). Dne 13. februarja 1813. piše Zupanu: „Nunc nonnisi vestras Symbolas exspecto ad incipiendum commentarium super Carantanicis. Nisi brevi miseritis, oleum perdetis et operam (nec nominati in nobis)" (II, 251).

Komentar prvega fragmenta, ki ga je komentiral Vodnik, je dobil Kopitar v aprilu l. 1813. na Dunaj. Kopitar se mu zahvaljuje 24. aprila 1813. sledeče: „Gratias summas de misso praeclaro commentario. Non te poenitebit. Nil nunc deest nisi adhuc Zupanianus, post hunc augetum statim me accingam ad edendum (ne verbum mihi comedas)" [16]. Ta komentar, ki je natisnjen v Jagiću II, 344—353, je poslal Kopitar Dobrovskemu dne 14. junija 1813. v Prago. Da ni to delo nič posebnega, a da kaže zanimanje za stvar, o tem je že pisal Vidic (l. c., 429). Ali je Zupan poslal tudi svoj komentar na Dunaj, ne vem; najbrže pa je Vodnikov komentar skupno delo Vodnikovo in Zupanovo. V Kopitar-

---

[15] Prim. Jagićevo notico iz nekega Zoisovega pisma z dne 7. novembra 1812. **Arch. f. slaw. Philolg. XXIII, 429.**

[16] Fr. Vidic, Valentin Vodnik, der erste slovenische Dichter. Archiv XXIII, str. 429.

jevih pismih sploh ne čitamo nič več o kakem komentarju, ki bi ga bil poslal Zupan na Dunaj.

V Kopitarjevih pismih čitamo tudi, da se je Zupan med tem časom pečal s prevodom T. Kempčanove „Hoje za Kristusom“. Za ta prevod se je zelo zanimal tudi Kopitar ter mu pošiljal tudi druge slovanske prevode. (Prim. II, str. 263, 264). — Toda tudi tega dela ni Zupan dovršil.

V pismu Zupana Rudežu dne 10. marca 1813. čitamo sledeče: „Raunikers neurevidirtes, verbessertes, vermehrtes Gebetbuch, das Jhr Hr. Onkel, der Vikargeneral [17] zuerst ins Krainische übersetzte, hat in Kürze die Presse, und ist allerdings werth, von Slavisten studiert zu werden. Wird das einmahl gedruckt, so kommt mein Schriftchen zum Drucke, und sobald es fertig ist, sollen Sie gleich eines erhalten“. To delo je izšlo kmalu potem. Kopitar je hotel delo naznaniti; zato je pisal Zupanu, naj mu kaj napiše o delu, in je zahteval posebno še, naj naglaša zgodovino dela, naj ne pozabi zaslug kranjske duhovščine. Naj mu le da navodila, recenziral bo že sam (II, 256). Toda Zupan se je dal prositi, zakaj niti v oktobru (II, 259) ni še imel naprošenih podatkov, da jih je moral urgirati.

Ali je Zupan sploh napisal one podatke, ne vem. Najbrže je ostalo le pri dobri volji, kakor je bilo tudi z onim delom [18], o katerem je pisal Rudežu. Vsekakor ne čujemo nič o tem.

Že v pomladi l. 1811. poziva Kopitar Zupana, naj prevede Komenskega, kar bi njemu prineslo denarja, ljudem pa korist (II, 222). Tega dela se je Zupan tudi lotil, kakor lahko posnamemo iz Primičevega lista, kjer ga vpraša, če je že prevedel Komenskega (II, 251); prevoda pa ni nikdar izvršil.

V pismu dne 27. marca 1816 ga poziva Kopitar, naj prevede „Dies irae“. ker je slovenski prevod zelo slab.

Za Dobrovskega je izvršil Zupan v tem času sicer le neko mehanično delo, namreč katalog vseh slovanskih knjig, ki so se nahajale v Zoisovi knjižnici. A imelo je to delo za Dobrovskega velik pomen, saj je bila Zoisova knjižnica, kar se tiče slovanske, posebno jugoslovanske literature ena izmed največjih. A preden ga je dobil, je bilo treba jako mnogo pisanja. Dobrovskega je delo zelo razveselilo. V tem oziru piše Kopitar Zoisu dne 13. aprila 1811: „Dobr. schreibt

[17] To je knjiga „Sveta maša“ itd. Natančnejši naslov: Fr. Simonič, Slovenska bibliografija, str. 305.

[18] Prim. tudi Primičevo pismo, dne 11. februarja 1813: „Ṣo shé tvoje bukvize natiſnjene? poshli mi jih ſkoraj!“ (II, 291).

mir in Betreff des Katalogs der Slavicorum: »für den Kat. der Slavicorum danke ich H. B. Z. und H. Zupan verbindlichst. Est aliquid prodire tenus« —“.

*

O kakem gotovem Zupanovem delu v tej dobi ne slišimo ničesar. Kje tiči vzrok? Na to vprašanje je težko odgovoriti. Tembolj se moramo čuditi, ko vidimo, da je bil v tridesetih letih eden izmed najmarljivejših delavcev na leposlovnem in znanstvenem polju. Še bolj čudno se nam zdi, da ne slišimo nikjer, da bi se bil pečal s pesnikovanjem. In vendar vemo, da je bil najplodovitejši pesnik „Kranjske Čbelice“! Ali so se mogoče uresničile one Kopitarjeve slutnje, da ga utegnejo dobiti janzenisti v roke? Nemogoče ravno to ni. Da se je mnogo brigal z razpečavanjem molitvenikov, nam kažejo pisma, ki jih je pisal Rudežu. Dne 28. junija 1812. mu pošilja Brunnerjev molitvenik. Rudež se je razveselil daru; zato sledi v prihodnjem pismu pravcata pridiga (14. okt. 1812). Dne 10. marca govori zopet o molitvenikih ter pravi med drugim: „Wie ich Jhnen offenmüthig bekennt habe, daß mich nichts so glücklich macht, als gute Schriften unter den Menschen zu verbreiten, so macht mich das doppelt selig, wenn das nämliche unter Freunden geschieht —“.

Mogoče mu tudi ni ugajalo vedno Kopitarjevo dreganje. Vsekakor so to važna vprašanja, ki bi bila vredna, da bi se pojasnila.

Rimska Emona vstaja!

Poroča o dr. W. Schmidovih izkopavanjih na Mirju[1]

Milan Pajk.

Že dolgo je znano, da se je na Mirju ohranil mestni zid rimske Emone: Pri Jakopičevi hiši zavije smer zidu proti severu, tvori podlago vrtnemu zidu za starinsko krakovsko kapelo, je videti v pročelju sosednje hiše „Frtice“ (= fortezza, trdnjava), potem prekorači Emonsko cesto in se prikazuje zopet na vrtu hiše nemškega reda, drži pod razrušenimi srednjeveškimi zidovi knežjega dvorca do sedanjega

[1] Dr. Walter Schmid, Ausgrabungen in Emona. — Laibacher Zeitung, 21./IX., 28./IX., 11./X., 25./X., 17./XI., 29./XII. 1909. — Fundbericht aus Emona. — Laibacher Zeitung, 9./IV., 13./IV., 14./V. 1910. — Geld und Geldeswert im Altertum. Einige Bemerkungen zu dem Funde römischer Goldmünzen auf dem Deutschen Grunde in Laibach. — Laibacher Zeitung, 8./III., 9./III. 1910.

deželnega dvorca in zavije tu proti zahodu. Pri začetku Gradišča med hišo barona Wurzbacha in vnanjo nunsko šolo so bila severna mestna vrata. Dalje zasledujemo zid v nunskem vrtnem zidu, nato zavije proti jugu in se prikazuje v zidu hiše in vrta gospé Paichelove na oglu Rimske in Tržaške ceste[2].

Sistematično ni bil rimski zid na Mirju še nikoli preiskan; prvi se je lotil tega dela meseca septembra preteklega leta dr. Walter Schmid po naročilu nemškega viteškega reda, lastnika Mirja. Povod k temu preiskovanju je dala gradnja državne obrtne šole, ki bo stala na Mirju, na svetu, ki ga je prodal nemški viteški red ljubljanski mestni občini.

Rimsko mestno obzidje je široko v zgornjem delu 2·40 *m*, spodaj 3·06 *m* in je zgrajeno iz skrbno obsekanega lomljenega kamnja; ob mestni strani obzidja se vleče 5 *m* širok nasip iz ilovice, ki je obzidje še bolj zavaroval.

V zidovju so odkrili 2·25 *m* široka mala vrata in blizu njih stanovanje kirurgovo. Našli so namreč na tem kraju razne zdravniške pripomočke, kakor: igle, lepo ohranjeno srebrno žličico, krasno patinirano pinceto in posodico iz brona; poleg tega še razne keramične izdelke — tudi v barbotinski tehniki — fibule, med njimi bronasta kolenčasta, najlepša med vsemi, kar so jih našli v Emoni in kos škodelice iz zelenožoltega mozaičnega stekla. Ostanki požganega oglja kažejo, da so hišo pri osvojitvi Emone sovražniki z ognjem uničili.

Poleg omenjenih vrat so odkopali velik stolp, ki sega mogočno iz rimskega obzidja; zgrajen je iz obsekanega in lomljenega kamnja in nekoliko pobeljen. Njegova sedanja višina znaša 4·50 *m*, zgoraj je širok 5·88 *m*, spodaj 6·85 *m*. Masiven je in brez kamric; najbrž so tu imeli postavljene metalne stroje za obrambo mesta. Ta stolp je arheologična znamenitost; sklenili so ga ohraniti kot najstarejšo stavbo ljubljanskega mesta.

Od stolpa do južnovzhodnega ogla Emone je ravno tretjina južnega obzidja. Pričakovati je bilo, da se nahajajo tudi v drugi tretjini zidu enaka vrata, in res: tukaj so našli ostanke dveh stolpov, med njimi pa vrata. Torej je imela Emona v južnem obzidju dvoje vrat. Vzhodnim teh dveh vrat so odgovarjala na severni strani Emone že zgoraj omenjena vrata med Wurzbachovo hišo in nunsko vnanjo šolo.

Pri kopanju temelja za obrtno šolo so našli 70 *cm* pod sedanjo površino mozaik, ki je bil tlak 6 *m* dolge kvadratične sobe. Mozaikov

[2] Načrt rimske Emone glej v „Mittheilungen des histor. Vereins für Krain" 1861 in Argo IV, 1895, Taf. IV.

rob obstoji iz širokega črnega in ozkega belega pramena, v sredini je bel kvadrat, ki ga obdaja pisana bordura z geometričnimi liki, meandrova črta preprega borduro; kote kvadrata krase liki. To je najlepši **mozaik, ki so ga kdaj odkrili v Emoni.** Razni okraski, zaponke, lasne igle, žlice, bronasti obročki, fibule in steklene posode, ki so jih našli na istem mestu, so dokaz, da je tu stanoval bogat mož. Značilno je, da je bilo pod mozaikom mnogo ožgane prsti in ostankov starejših stenskih dekoracij. To ni edini slučaj te vrste: V podaljšani Gorupovi ulici so našli črn mozaični tlak, pod katerim leže istotako ostanki nekdanjih bivališč, nedaleč od tega kraja nad 2 *m* dolg in približno 50 *cm* visok ostanek stene; pod tlakom te stavbe pa ostanke starejše zgradbe. Torej iz teh treh slučajev je razvidno, da so na požganih razvalinah postavili nove hiše. Dekoracijski slog starejšega poslopja je preprostejši, novejša stena **pa kaže živejše, nemirnejše barve. Potemtakem imamo** ločiti v zgodovini Emone dve dobi; med obema je bilo mesto zažgano. In res pripoveduje Herodian[3], da je šel leta 238. uzurpator Maksimin Traški pred Emono, ki je bila zvesto udana senatovemu cesarju. Tedaj so emonski meščanje prostovoljno zažgali mesto, da bi Maksiminu otežkočili prodiranje proti Italiji. Starejši slog obsega torej 1. in 2. stoletje, mlajši pa 3. 4. in 5.

Blizu mestnega obzidja so odkopali veliko hišo, ki je 49·80 *m* dolga, 34·10 *m* široka. V središču hiše je dvorišče, obdano od peristilnega portika z devetimi kamenitimi slopi v dolgost in petimi v širokost. Na teh sloni streha. Stene so bele in rdeče, nazidki pa poslikani s trstjem. Na severni strani hiše je osem enako velikih (3·5 *m* × 4·3 *m*) izb, v severovzhodnem kotu hiše pa hipokavst (kurilna priprava); pod tlakom je 33 *cm* globok kurilen prostor (praefurnium), ki ga vežejo s hišnim tlakom stebriči iz peščenca; ta prostor, ki je pokrit z žgano opeko, so kurili s smrekovim ogljem, čigar ostanki so se ohranili. V južnovzhodnem kotu hiše je kuhinja z ostanki malega ognjišča. V tem delu hiše so našli tudi orožje, med drugim štiri krajše meče z nožnico in enega daljšega. V hiši je bilo precej okrasa: bronast kipec merjasca, masiven bronast ročaj z levjo glavo, lasna igla iz slonove kosti z izrezljano žensko figuro, srebrna toaletna žličica in več z emajlom vloženih fibul. Emonsko keramiko osvetljujejo mnoge posode in črepinje; da bi bile posode bolj trpežne, so pomešali glino s kremenčevim peskom. Posode iz terre sigilate pa kažejo v obliki, kakor v tehniki že propadanje stare umetnosti. Poznamo lastnika te hiše. V sacellu je bil namreč

---

[3] Glej Klun, Archiv f. d. Landesgeschichte d. Herz. Krain 1852 str. 164—165.

postavljen majhen votivni kamen z napisom: „Nemesi Augustae sacrum Primitivianus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)". (Vzvišeni Nemezi posvečeno. Primitivian je izpolnil svojo obljubo z veseljem). To je prvi oltar na Kranjskem, ki je posvečen Nemezi, boginji osvete.

Tretja emonska hiša se je našla nekako pred prostorom, kjer bo stala prihodnja hiša Gorupova ulica 5. Zaogljeneli ostanki lesa, raztopljene svinčene cevi in ožgana zrna kažejo, da je hiša pogorela. Med razvalinami nahajamo zaogljenelo žito, najbrž je bila tu žitnica rimske hiše. Med okraski so našli tečajne (Scharnierfibel) in križne fibule, bronast pas z robnimi srebrnimi vložki, toaletne koščene igle, ki so na enem koncu ploščnate, na drugem hranijo v žlebiču mazilo, 2 bronasta zvončka, ki so jih otrokom dajali okrog vratu.

Pri kanalizacijskih delih za novo obrtno šolo so v podaljšani Gorupovi ulici našli cesto ob vnanji strani rimskega obzidja ter dvoje mestnih jarkov. Cesta leži 1·70 *m* pod sedanjo površino in je približno 10 *m* široka; posuta je s 30 *cm* debelo gramozno plastjo. Med cesto in mestnim obzidjem sta dva jarka; notranji je 13 *m* širok, zunanji 7·88 *m*. Od vzhodnih vrat drži naravnost proti severnim vratom ob Wurzbachovi hiši. To je bila glavna emonska cesta; šla je dalje po Šelenburgovi ulici proti Savi in preko Domžal na Trojane. Široka je približno 10 *m*; 30—40 *cm* globoko je posuta z gramozom.

Rimske kanale, pokrite z rimskim betonom, so našli ob kirurgovi hiši in vzporedno z obzidjem (1·48 *m* visok, 90 *cm* širok); podobne dimenzije (1·40 *m* visok, 80 *cm* širok) ima kanal, ki so ga odkrili pri kopanju temelja nemškega gledališča v Gradišču. Vzporedno s kanalom teče rimski vodovod (1·50 *m* visok in 75 *cm* širok) s čisto, še danes pitno vodo. Rimljani so en vodovod napeljali izpod Rožnika, drugega s studenca Slatek (prim. besedo „slatina!") pri Kamnigorici za Dravljami; od ondod je šel skozi Šiško in mimo Cekinovega gradu.

Razen Primitiviana se nahajajo na novo izkopanih napisnih kamnih še tile emonski meščanje: Gallius Exsoratus (ime so našli l. 1909. tudi v Carnuntu), Caius Attonius Carpophorus, Sextus Vibunnius Avitus (neka Vibunnia se je našla na rimskem kamnu v Ljubljani že pred leti), L. Barbius (gens Barbia je imela zastopnike v Lavriaku in v Virunu), Valerius Aelianus, zastavonoša XIII. legije. Ta legija je bivala l. 69. v Poetoviju, koncem 1. stoletja v Vindoboni. Elijanov napisni kamen je posvečen bogu Jupitru Dolihenu, torej sirskemu solnčnemu bogu. Trinajsta legija je bila dvakrat v orientu in tam je najbrž Elijan spoznal sirskega boga. Pa tudi krščanstvo je že bilo razširjeno v rimski Emoni. Na Mirju so našli svetilko,

okrašeno s Kristusovim monogramom; tudi prstan s predrtim križem so izkopali.

Ob glavni emonski cesti so našli 7·60 *m* dolg in 5·60 širok prostor, ki je bil odprt proti cesti. V kotu tega prostora so odkrili mnogo ostankov živega srebra. Tu ne more biti prirodno najdišče živega srebra, ker se ta rudnina nikoli ne nahaja v aluvialnem gramozu. Stvar je treba tako razlagati, da je bila tukaj delavnica zlatarja, ki mu je služilo živo srebro za pozlačenje srebrnih posod. Da so Rimljani amalgamirali z živim srebrom, vemo iz Plinija. Na tem kraju so našli letos 21. februarja lonec s 50 zlatniki in srebrnimi palicami (Silberbarren). Zlatniki (aurei) so tako dobro ohranjeni, da najbrž sploh niso bili v prometu. Najstarejši je iz časa cesarja Maksimiana Herkulija, Dioklecijanovega sovladarja; na eni strani vidimo cesarjev bradati lik, na drugi njemu najljubšega boga Herkula (odtod njegovo ime!), ki davi leva. Ta zlatnik tehta 5·74 *gr.* Ostali zlatniki se porazdeljujejo na Konstantina Velikega (306—337, 9 kosov), Konstantina II. (335—340, 1 kos), Konstansa I. (335—350, 20 kosov) in Konstancija II. (335—361, 19 kosov). Na zadnji strani teh zlatnikov vidimo navadno boginjo zmage. Najlepši so novci Konstansa I., posebno oni zlatnik, na katerem je upodobljen kot princeps iuventutis v popolni opravi z žezlom v levici, v desnici držeč bojni znak (signum). Zlatniki tehtajo po 4·72 do 4·17 *gr.* Najtežji — razen zgoraj imenovanega Maksimianovega — je spominski zlatnik Konstansa I. z napisom „Gaudium populi Romani"; tehta 5·55 *gr.* Četrtina zlatnikov ni navedena v Cohenovem obširnem zaznamku novcev. Srebrne palice so dolge po 15 do 16 *cm*, široke 2·2 do 2·8 *cm*. Njih teža iznaša 187 do 390 *gr.* Niso obdelane in ne nosijo nobene državne znamke. Torej niso služile javnemu prometu, temveč so bile zasebna last. Najbrž so bile z zlatniki vred zaklad kakega takratnega zlatarja, ki ga je v časih nevarnosti zakopal v zemljo. Pred letom 361. se to ni zgodilo, ker so vmes novci Konstancija II. Blizu zlatarjeve hiše so izkopali še različne dragocene predmete, ki dokazujejo, da so imeli v malem provincialnem mestu dosti zmisla za umetnost, posebno da niso ljubili toliko vnanjega sijaja kakor udobnost notranjih prostorov; saj to je višek umetniške izobrazbe, da iščemo estetične užitke predvsem tam, kjer jih lehko sami in vsak dan uživamo, namreč v lastni hiši. Tu vidimo zlice, fino izdelane in posrebrene okove, okrasek v obliki bajeslovne ptice grifa, lasne igle, bronast ročaj žare in veliko število raznovrstnih fibul. Dosedanja izkopavanja na Mirju dokazujejo nepobitno, da Emona ni bila vojaški tabor (castrum), temveč rimska kolonija z vojaškim a tudi z civilnim prebivalstvom, z obrtnim in

trgovskim življenjem ter z vso udobnostjo rimskih provincialnih mest.

Nemški viteški red, predvsem njega veliki mojster nadvojvoda Evgen, ki namerava ustanoviti na Mirju poseben „Museum Emonense“, kaže veliko zanimanje za izkopavanje na Mirju. Sedaj nadaljuje dr. W. Schmid svoje uspešno započeto delo; in pod njegovim izkušenim vodstvom bo vedno bolj vstajala starodavna predhodnica bele Ljubljane.

Das Schloßarchiv in Auersperg.

Von Fr. Komatar. Fortsetzung.

475 *1463 Jänner 10* (an mantag nach der heyling dreyer künigtag) *Laibach.*

Caspar Melcz des hochgeborn graf Ulreichs graven ze Schawmberg etc. *seines* gnedigen hern verweser in Krain *beurkundet, daß* Johannes Dietwiser burger ze Laibach anstat Lienharten des Greifen heut vor gericht sein vierden und endhaften tag hat furtragen den hof Sneperg mit seiner zugehorung in Laser pharr gelegen, darauf Jacob Sneperger gesessen ist, darauf der bemelt Lienhart Greif mit gerichtsboten geweist von der behabnus wegen, so er hincz dem benanten Jacoben Sneperger in dem landesrechten erlangt hat nach laut des behabbriefs von gericht darumb ausgangen. *Da gegen die* behabnus *des Lienhart Greif auf jenen Hof niemand Einsprache erhob, sprechen die Landleute den Hof dem Kläger. — Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 103b. — Anhangendes Siegel.

476 *1463 Februar 28 (am Montag nach dem Sonntag Invocavit in der Fasten) Neustadt.*

Kaiser Friedrich III. verleiht dem Getreuen Engelhard Auersperger und dessen Vettern Hans, Wilhelm und Georg von Auersperg wegen der geleisteten Dienste und des Beistandes gegen seinen Bruder Herzog Albrecht während der Belagerung von Wien die Erlaubnis, auf ihrem Burgstall Schönberg ein Schloß und Feste zu bauen und zu der Wehr zu richten, was sie und ihre Erben mitsamt dem Burgfried innehaben können. — Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers.

Wißgrill, Schauplatz I, 241 cit. — Richter, Die krainischen Auersperge im Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst, XII. Jahrg. 1821, 162 cit. — Richter, Die F. v A. 706 cit. = Radics, Herbard VIII, 28 cit. — Dimitz, Geschichte Krains I, 277 cit.

477 *1463 Mai 12* (an phfincztag sand Pangracientag).

Mert von Frangipann graf ze Vegel, ze Modrusch und ze Czeng etc. *beurkundet, daß er dem* edeln *seinem* sunder lieben und getreuen Engelharten von Awrspergkch *und dessen Erben sein* geslos Lippowicz *für 4000* guldein *verschrieben hat. Der Aussteller erstattete von dieser Schuld dem* Engelharten von Awrspergkch *schon 1000* guldein *zurück, für die restlichen 3000* guldein *verschreibt er ihm und dessen Erben seine* herschaft und gesloss zum Samobar *mit allen Zugehörungen* in aller forme und mas, *wie dies auf dem* Lippowicz *geschehen ist. Der Auersperger darf alle Ämter und Mauten in der Herrschaft besetzen, die Hälfte der Renten und Nutzungen für sich als Burghut eintreiben, die andere Hälfte dagegen wird in einen billigen Anschlag angeschlagen. Bringt dieser Anschlag mehr als 140* guldein, *welche der Auersperger jährlich zu* hofsold *erhält, bekommt den Überrest der Aussteller; beträgt jedoch der Anschlag weniger als 140* guldein, *muß der Aussteller dem Auersperger die fehlende Summe auszahlen. Weiters dürfen der Aussteller und seine Erben die Herrschaft bei den Lebzeiten Engelhards von Auersperg nicht einlösen, sondern erst nach seinem Tode, dann aber alljährlich 14 Tage vor oder nach* sand Jorigentag. *Die Kosten für etwa notwendige Baureparaturen beim Schloße werden dem Auersperger vom Aussteller ersetzt. Wenn der Aussteller im Bedarfsfalle in seinen* landen, herschaften und gepieten *eine Steuer anschlägt, wird er auch in der Herrschaft Samobor eine* zeitlich und zimlich steur *mit Wissen der Auersperger anschlagen unter Voraussetzung, daß die* gueter dannoch pey stift und die leut pey dienst peleiben mugen *und das niemand überschätzt werde. — Besiegelt mit den Siegeln*: 1. *des Ausstellers der* 2. die edeln und den vesten ritter hern Niklas von Sicherwergk *und* 3. Andre den Hochenworter haubtman in der Medling und oberisten drugksetzen in Krain und an der Marich *um die Besiegelung bat.*

Orig. Perg. — Drei anhangende Siegel. — Indorsat: Die verschreibung umb den Samobar von graf Merten von Frangipain etc. hern Engelharten von Awrsperg umb IIIm gulden verschriben. *15. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

478 *1463 Mai 15* (an sonntag sand Sophiatag).

Mert von Frangipan graf ze Vegl, ze Modrusch und zu Czeng etc. *beurkundet, daß auf seine Bitte der* edel vest *sein* sunder lieber und getreuer Engelhart von Awrspergk *das Schloß* Lippowicz, darauf er von *ihm* umb ain sum gelts mit *seinem* brief versorigt ist gewesen, *abgetreten, weil er ihm einen Teil dieses Geldes rückerstattete und den Rest auf Samobor verschrieb.* Engelhart von Awrspergk *übernahm für den Aussteller eine Bürgschaft und erhielt dafür nach laut des* gescheft

briefs *das Schloß* Lippowicz. *Nun verspricht der Aussteller, den* Engelharten von Awrspergkch *von dieser Bürgschaft zu lösen, und die Auersperger sollen* solhes alles haben auf *seiner* herschaft und gesloss Samobar zusambt der verschreibung, so seu vor von *ihm* darauf haben und darczue auf anderm *seinem* guet. — *Siegler = n° 477.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 114a. — Drei anhangende Siegel, 1. und 3. beschädigt.

Richter, Die F. v. A. 706 cit.

479 *1463.*

Ein Gerichts Behabnus- und Schermbbrüf, so Erasem Lasser auf Jacoben Schneberger Hof zu Schneberg erlangt und soliche seine Behabnus Engelharden von Auersperg ubergeben hat.

Testamentslibell Fol. 116b.

480 *1464 Jänner 23* (an mantag nach sand Angnesentag).

Dorothe Bartholme des Glaner seling tochter und Casparn des Lamberger elichen gemahel *vergleicht sich bezüglich des Erbes, das* Jörg Glaner *ihr* brueder seliger *hinterlassen hat, unter Beiziehung der beiderseitigen Freunde mit dem* edlen und vesten Engelharten von Awersperg obristen kamrer in Krain und an der Marich, der dann mit kaufe und brieflicher kuntschaft von dem ieczgemelten *ihrem* brueder seling darumb lautund an solh erb und guet komen ist und innehat, *folgendermaßen:* Also das ich mich meins tails fur mich und all mein erben solhs obemelten erbs und guts mit allen den briefen, so daruber lauten, auch aller vordrung erbspruch und gerechtikait wie oder in welhermasse auch in welhem lande und gebiet, die der berurt Jorg Glaner mein brueder seliger hinder sein gelassen, gen dem bemelten Engelharten und auch dem strengen und vesten herrn Hannsen von Awersperg obristen marchschalh in Krain und an der March und iren erben entschlagen und verzigen und darüber kuntschaft geben hab, damit sy nu furbaser bey dem berurten kauf brieflicher kuntschaft und gerechtikait auch dem benanten erb und guet beleiben, auch all brief und kuntschaft, so dem berurten meinem brueder seling lauten, wo die dann in behaltnus und verhanden sein, zu solher irer gerechtikait heben meins tails an mein und meiner erben yrrung und hindernus und da entkegen all spruch und vordrung, wie oder von wem die von des bemelten Jorgen Glaner und seins berurten erbs und guts wegen herfurkomen und geubt wurden, als die desselben Jorgen Glaner meins brueders seling erb und guet auch all sein erblich gerechtikait innehaben oder noch einbringen und genyessen selbs gen meniklich verantwurten und vertretten sullen, als oft das zu schulden kumbt angeverd. Als ich dieselben von Awersperg und ir erben in dem berichtsbrief in geleicher

laut von in ausgangen gen uns angenomen haben auch angeverd. Ob auch beschech, das durch gots schikung der benant Jörg Glaner mein brueder seliger im leben wer und ze lande kome und solh sein erb und guet leiblich ervadern würde, so soll solh berurt bericht ainem tail und dem andern mit allem dem, so dazwischen ausgangen und gehandlet ist worden an schad sein und . . .[1] und kuntschaft und was ain tail von dem andern der sachen halben emphangen und innehiet . . .[1] und geantwurt werden. Auch ob von unser beder tail freunden und gueten leuten oder yemands zwischen der sachen und solhem egemelten erb und guet und icht wer gewesen, dasselb soll mitsambt den oberurten dingen gancz geaint und gericht sein auch angeverde. — *Besiegelt mit den Siegeln der* edlen und vesten: 1. Casparn des Lamberger *der Ausstellerin Gemahls,* 2. Casparn des Melczen verweser in Krain und 3. Erasem des Stayner phleger zu Gortschach *der Ausstellerin Schwäger.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel, 1. beschädigt, 2. und 3. fehlt.

481 *1464 Mai 25* (an freitag nach dem heyling Phingsttag).

Anna Jacoben des Sawer des Jungern eliche hausfrau *gibt dem* edlen und vesten Larenczen Krumbach *ihrem* vater *132 Pfund guter Wien. Pfen., welche ihr von ihrem früheren* hauswirt Jacoben dem Glogowiczer auch dem Jungern seling *vom Heiratsgute gebühren und welche ihr Vater einfordern muß. Nach Eintreiben dieser Summe muß der Vater ihrem Gemahl* Jacoben Sawer *50 Pfund guter Wien. Pfen. zu Heiratsgut geben und 82 Pfund guter Wien. Pfen. nach eigenem Gutdünken verwenden und sie und ihren* sun den Balthesarn Glogowiczer nach seinem willen und treuen darine bedenken und halden. — *Siegler: die Ausstellerin bat die* edlen und vesten 1. Engelharten von Awersperg obristen marchschalh in Krain und an der Windischen March und 2. Merten Snyczenpemer; *ihr Gemahl* Jacob Sawer, *mit dessen Einwilligung die obige Verschreibung und Übergabe geschah, bat 3. seinen Vetter den* edlen und vesten Niklasen Sawer *um die Besiegelung.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 109a. — Drei anhangende Siegel, alle beschädigt.

482 *1464 August 7* (geben zu der Neustat am erchtag vor sant Larentzentag unsers kaisertumbs im 13. jare).

Kaiser Friedrich III. befiehlt allen Hauptleuten, seinen Getreuen Englharten Auersperger, *welchem er seinen* see in der Zierklnitz mitsambt der vischwaid daselbs verschriben *hat, bei der Fischerei nicht zu belästigen. — Am unteren Rande stand:* Commissio domini imperatoris.

Kopie, Pap. des 16. Jahrh.

[1] [illegible] Wort.

483 *1465 August 10* (an sand Larenczentag des heiligen martrer).

Andre Lamberger phleger in der Reyfnicz *verkauft einen Lehenszehent der Aquileier Kirche zu* Grossen pergk *auf 6 Huben* — Perecz *sitzt auf 2,* Mathia Alsicz *auf 1,* Herandt sun *auf 2,* Esell *auf 1 Hube* — in Oblacker pharr gelegen *dem* edlen und vesten Engelharten Awrsperger *und seinen Erben um eine Summe* gelts. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, der* 2. den ersamen und gaistleichen herrn Clementen pharrer in der Reyfnitz *um die Besiegelung bat.*

Orig. Perg. — Testamentslibell Fol. 115 a. — Zwei anhangende Siegel. Dimitz, Regesten 5 nº 20 Regest.

484 *1465.*

Ein khayserlicher Bevelch an den Verweser in Crain, khein Recht Herrn Sigmunden von Sebriach wider Englharden von Auersperg vor ihm ergehen zu lassen.

Testamentslibell Fol. 112 b.

485 *1466 Mai 4* (an suntag sand Florianstag).

Jacob von Raunach und Haidenraich Oberburger *beurkunden, daß sie dem* erbern Johannesen Meyresar *300 gute* gulden Unger und ducaten gerecht gold und wag an ainer taiding, *die sie mit ihm anstatt des* wolgeporn hern hern Wolfgangen von Walsse *geschloßen, wofür sich die Aussteller zu* rechten selbgeschollen gesatzt haben, *schulden, rückzahlbar am nächsten* sand Jorgentag. — *Besiegelt war die Urkunde mit den Siegeln: 1. und 2. der Aussteller, welche* 3. den edlen und strengen ritter hern Merthen von Raunach *um die Besiegelung baten.*

Kopie, Pap. des 15. Jahrh.

486 *1466 Juni 1* (an suntag nach den heyligen phingstag) *Neustadt.*

Wolfgang von Ballsee her zu Thybein und am Charst obrister marschalk in Osteraich obrister druksas in Stayr etc. *trifft mit dem* erbern Johannesen Meyresar *hinsichtlich aller an ihn zu erstattenden Schuldforderungen eine Einigung, welche auf seine Bitte seine Getreuen die* edlen und der vest ritter her Jacob von Raunach und Haidenraich Oberburger *zustande brachten, so daß* Meyresar *vollkommen* entricht und benuegig gemacht *wurde. Besiegelt war die Urkunde mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, welcher* 2. den edlen *seinen* lieben getreuen Haidenraich Oberburger *um die Besiegelung bat.*

Kopie, Pap. des 15. Jahrh.

487 *1467 Jänner 26* (an mantag nach sand Vinczencztag) *Sittich.*

Albrecht Melcz *verordnet, daß der Schuldbrief nº 485 dem Abte Ulrich und dem Konvent von Sittich übergeben werde, wofür das*

Kloster 2 ñ Pfen. für das ewige Licht in sand Cantzian *stiften soll, weil dort* Johannes Meysser *begraben ligt.*

Kopie, Pap. des 15. Jahrh.

488 *1467 Juli 22* (an sand Marie Magdalenetag).

Güterteilung in der Auerspergischen Familie.

Ich Wilhalm von Awerspergk obrister marschalkh in Krain und an der March und ich Jörg auch von Awerspergk sein bruder anstat unser selbs und unser swester, dafur wir uns wissentlich mit dem brief annemen, ich Pangracz von Awerspergk obrister kamrer in Krain und an der March und ich Larencz auch von Awerspergk sein bruder anstat unser selbs, desgleichs unsers bruders des Volkharten und unser swestern, dafür wir uns auch wissentlich mit dem brief annemen, bekennen all veraintlich fur uns und all unser erben und tun kund mit dem brief allermenigklich, den er furkumbt, die in sehent, horent oder lesent, als von alles des erbs und guts wegen, so unser vatter Volkart und Engelhart auch gebruder von Awrsperg salig hinder inn haben gelassen, es sey aigen, lehen, geistlich oder weltlich vogtey oder kirchenlehen, gekaufts, versaczts, verdients, aufligundes oder varundes gut, parschaft oder geltschuld, verbriefts oder unverbriefts, ein yedes, wie das genant oder wo das gelegen sey, nichts ausgenomen, sunder alles hie inne beslossen, das wir solich vermelt erb und gut, als die nachsten naturlichen erben recht, redlich und unwiderrueflich, auch gancz ledigklich getailt und solich taylung auf zwen taill auf uns eegenant Wilhalmen und Jorgen gebruder von Awerspergk und unser eegenante swestern, dafür wir uns wissentlich mit dem brief angenomen haben, ain taill und aber auf uns obbestimbt Pangracz und Larencz auch gebruder von Awersperg mitsambt unsern berurten geswistretten, dafür wir uns auch wissentlich mit dem brief angenomen haben auch ain taill und was nu auf yedem solichen taill seins tails verfolgt ist mit namen ausgeczaigt und geseczt haben, taillen, ausczaigen und seczen auch wissentlich und in kraft des briefs als hernach geschriben stet, daran uns all und ein yeden in sunderhait woll benugt hat:

Item von erst so ist uns obgenant Wilhalm und Jorgen gebrudern von Awersperg und unser benant swester, dafur wir uns wissentlich angenomen haben, an solhem angerurten erb und gut zu geleichem erbtayll verfolgt und gefallen das geslos Schonbergk mit pau, akhern und wysmatten, mayrhoff, stogk, stain, fyschwaid, wasser und rain, auch der gross varst daselbs, auch all andre holcz und holczrecht und was dann zu dem obbemelten geslocz und forsten gehort oder gehoren solt oder mocht nichts ausgenomen sunder alles hie inne beslossen. Item und auch der wald zu Geschies und der wald zu Kremenicz und

der wald zu Pades und wer in den obgenanten walden kainerlay suchung will haben, der soll das mit unsern willen tun und gen Schonbergk darumb stellen. Item uns ist auch nachgefolgt die lehenschaft der pfarrkirchen Rossegk an der Topplicz mit den paden und vogtey, rabat und alle herrlikhait und genyes daselbs nichts ausgenomen, so einem lehensherren rechtlih oder billeich gehort oder von alter herkomen ist. Item so ist uns auch nachgefolgt die lehenschafft der capplaney an der Obergurgk, item auch alle vogtey so unser vorfarder gehabt vnd nu an uns komen ist auf allen den guttern, was von unsern vorfardern von den von Schonbergk gen Sitich auf das gotshaus und ander ennde gestifft und geben ist worden, desgeleichs auch all andre vogtey, sy sein erblich oder von dem leib, wie und die in dem register der erbschafft oder brieflichen kuntschafften ausgeczaichent und geschriben sten, was solicher vogtey nyderhalb sand Canczianer und Guttenfelder pfarren gen Schonbergk werczs gelegen weren aber nichts ausgenomen. Item und die erbvogtey auf den hernach geschriben guttern: von erst zu Stokchendorff auf 11 huben; i.[2] zu Darnach auf 5 huben; i. zu Saleis von 3 huben; i. zu Lokwicz von 2 huben; i. zu Artmansdorf von 1 huben; i. zu Lyppowicz von 1 huben; i. zu Dobraw von 1 huben; i. zu Klain Dulach von 1 huben; i. und auch alle vogtey, die sy von irem leib zu dem geslos Schonbergk gefogt haben.

Item auch soll ich Wilhalm von Awerspergk als der eltist des namen yecz und aber nachmalens nach mir albeg der eltist manserb unsers namen von Awrsperg alle unsre erblichen lehen und manschaft leichen und handlen als sich gepurt. Item so ist uns erblich gefallen und verfolgt: 9 huben zu Yebowicz; i. 2 huben zu Rutschewicz, darauf Janes und Michel siczent; i. 8 huben zu Arlakchen; i. 2 huben zu Hynderpergk, darauf Tscherne und Janko sizent; i. Gabrouigk 6 huben; i. zu Polan 3 huben, darauf Juri Nouagk, Miklau und Jurse Mosyna siczent; i. 1 ode huben zu sand Margreten, die hat der Miklaw inne; i. zu Praprotsch 3 huben, darauf Miklau, Matko und Perkocz siczent; i. 2 klaine wysen daselbs, die hat der Matko inne; i. ein mull daselbs, die hat der Miklau inn; i. ein hofstat zu Sewsenberg, die der Fischnawer inne hat; i. aber ein hofstat daselbs und ein hoff, da der Czewndorffer aufsiczt; i. zu Plyschiuecz 5 huben, auf 2 siczt Paull, auf den andern 2 Juri, auf der funften Juri Nouagk; i. zu Woltendorf 2 huben, 1 mull und ain fischwaid, das alles der Mathia Mulner inn hat; i. zum Hoff ein mull, die der Marko inn hat; i. zu Garmuschad ein ode huben; i. zu Treuen in dem markcht 10 hofstet, darauf gesessen sein Marin Genicz, Jacob Dobricha, Andrey Kuppar, Anka Johannicza, Juri Ferle,

[2] Das oft vorkommende item wird durch die Kürzung i. wiedergegeben.

Paul Schuster, Nesa Staindorferin, Marin Parfues, Peter Parfues und Marin Kurpacz; i. zu Hofstetten 6 huben; item aber ein ode huben daselbs, die ist der kirchen und wan sy beseczt ist, so dient sy erbvogtey auch nach laut des register; i. ein traidczehent zu Grossendulach; i. zu der Leyten 14 huben; i. zu Saleys ein huben, darauf Crise siczt; i. zu Douernigk ein huben, darauf Primos Skuryanicz siczt; i. zum Logk ein huben, darauf Lukas siczt; i. zum Jordankall 2 huben, darauf Janes und Tscherne sizent; i. zu Wolfsgruben ein huben, die der Juri inn hat; i. ein zehennt zu Morawtsch; i. zu Gunbitschcz ein huben, darauf Jurko siczt; i. zu der Stauden 10 huben, darauf gesessen sind Juri Suppan, Matko, Matheus, Janes, Clemen, Symon, Zore, Michel, Marin und die zehente die ist od und die hat der Matheus inn; i. zu Kletsch 4 huben, darauf siczent Martin Wolff, Janes, Voltschiczs und aber Janes Wlko; i. zu sand Michel ein huben, darauf Clemen Suppan siczt; i. zu Dewtschendorf 4 huben, darauf Jarne Suppan, Marin, Zore und Michel siczent; i. zu der Gruben ein huben, da Steffan auf siczt und daselbs auch ein mull, die der Lienhart inne hat; i. zu Wodigensdorf 3 huben, darauf Thumecz, Marin und Primos Chotschewer siczent; i. zu Stranskdorff ein huben, darauf Tscherne siczt; i. zu Ambtmansdorf 16 huben; i. zu der Hulben ein huben, darauf siczt Juri Kuntschicz; i. zu Varbonicz ein huben, darauf Marin Esell siczt; i. zu Heydouicz ein huben, darauf Paull siczt; i. zu Pirkhleytten 2 huben, darauf siczent Jacob und Gorsche; i. zu Oberndorff 2 huben, darauf siczent Juri und aber Juri des Kursner sun; i. zu Schobowicz ain huben, darauf Gregor Golob siczt; i. zu Triebesdorf ein huben, darauf Marin Wande siczt; i. zu Sagoricz 8 huben.

Item zu Sewsenberg das gemeur des geslos und 12 hofstet daselbs, die inne haben: Valle Fleischakger, Vle, Jerne, Symon Schuster, Clemen Mulner, Nesa, Puchsenstainer, Turpinka, Sylbersagk, Wolfgang, Juri, Gouedu; i. das feyllpad daselbs; i. ein akher an der Gruben, der hat der Mulner inn; i. 2 wysen daselbs; i. zu Swercz 13 huben; i. zu Naratt 11 huben; i. zu Kyenach 4 huben, darauf Clemen, Marin, Mathia und Gregor siczent; i. zu Grossen Lieplach 10 huben; i. zu Klain Lieplach 5 huben, darauf siczent Jacob Suppan, Marin, aber Jacob, die zwo sind od; i. zu Pribsdorf 8 huben; i. zu Kall 4 huben, darauf Steffan, Juri, Marin, und Thomas siczent; i. zu Schewnicz 10 huben und ein mull und ein wysen; i. zu Sagoricz 5 huben, die Marinecz, Paull und Primos inne haben; i. zu Dobrow ein huben, darauf Marin siczt; i. zu Swarczenpach ein huben, darauf Gregor siczt; i. zu Rarbach 9½ huben; i. zu Praprotschach 2 huben, darauf Martin Kolenicz und Jense siczent; i. zu Pawmgarten ein huben, i. zu Auch 7 huben; i. zum Feld 2 huben, darauf Philipp und Marin siczent; i. zu Prampach

6 huben; item die akher an der freyung zu Nassenfues, hat der Mathe Pernegk inn und ein gartten daselbs, den hat der Lausche inn; i. zu Martensdorf ein huben, da Juri auf siczt; i. zu Ober Loknicz 9 1/2 huben; i. zu Nyder Loknicz ein huben, darauf Martin Suppan siczt und ein mull daselbs, die hat Michel Yebucz inn; i. 2 wysen auch daselbs; i. zu Neyrdorf 5 huben; i. zu Stermecz 5 huben und ein mull; i. zu Gostinecz ein huben, darauf Martin Zlade siczt; i. zu Czikaua ein ode huben; i. zu Pawmgarten ein huben, ain mull und ein wisen, das alles der Mikecz Zlade inne hat; i. zu Edersperg 5 huben; i. zu Lukouigk 3 huben, die der Martin und Juri Kosar innhaben; i. zu der Lynden ein huben und ein mull, hat der Martin inn; i. under Rewttenberg ein huben, darauf Janes Smid gesessen ist; i. zu Pawmgarten 2 huben, hat der Gregor inn; i. zu Pawlsdorf 2 huben, darauf Peter und Jacob siczent; i. zu Truschin 3 huben; darauf Janse, Juri und aber Jense siczent; i. an der strassen 2 huben, darauf Matheus und Jense siczent; i. zu Schonpuchell 1 1/2 huben, die hat Juri Webar inn; i. zu Slawnsperg 7 huben, darauf Gregor, Miklau, Jansekh, Janes, Herman, Tscherne und Jacob Turman siczen; i. zu Vepriach 3 huben, darauf Zorecz Suppan, Pernhart und Pernitsch siczent; i. zu Kressenpergk 6 huben; i. zu Altendorf 6 huben, darauf Jakell, Martin Lyposch, Peter, Jurse sun, aber Peter Kapun und Janes siczent; i. zu Swur 3 huben, darauf Tscherne, Jacob und Martin siczen; i. ein klaine wisen daselbs; i. zu Polan 2 huben, darauf Gregor und Paul siczent; i. zu Sagrad 4 1/2 huben, darauf Andre, Tscherne, Mramor, Fride, Trocha siczent; i. zu Bresouicz 8 huben; i. zu Oberch 3 huben; i. zu Tschelach ein huben; i. zu Vresnigk ein huben, darauf Andrey siczt; i. ein garten zu Trag, den hat der Martin inn; i. ein mull zu Draschkuuecz, die hat der Gregor inn; i. zu Gschies 3 huben, darauf Juri, Vrban und Tscherne siczent; i. zu Forst 5 huben, darauf Tscherne, Stulecz, Koczyan, Marin Tscherne Helias sun Marin Vestschicz und Helias siczent; i. auch daselbs haben die Helias 2 huben und dienen dauon 14 emper most; i. zu sand Margretten ein haus.

Item ein zehent in sannd Ruprechts pfarr in der hernach geschriben dorffern alle zehentliche rechten, garben und jungat und peynstogk, aber hiers und harr haben wir nicht zu nemen: Item zu Neydegk hie dyssolb der Neyrin auf 8 huben; i. zu Roy auf einer huben; i. zu Rorbach auf 12 huben; i. zu der Wart auf 5 huben; i. zu Farm auf 5 huben; i. zu Aich auf 7 huben; i. zu Pawmgarten auf einer huben; i. zu Nyder Krewssenpach auf 7 huben; i. zu Oberkrewssenpach auf 3 huben; i. Prylog auf einer huben; i. zu Snegkendorf auf 7 huben; i. zu Rawnigk auf 5 1/2 huben; i. zu Greylaw auf 6 huben; i. zu sand Ruprecht auf 9 huben; i. am Perg auf 11 huben; i. am

Rain auf einer huben; i. zu Kremen von dem hoff; i. zu Prieles auf 7 huben; i. zu Feystricz auf 13 huben; i. zu Sagoricz auf 5 huben; i. zu Ober Drachselpach auf 7 huben; i. zu Nyder Drachselpach auf 8 huben; i. zu Ober Mladotitsch auf 8 huben; i. zu Nyder Mladotitsch auf 8 huben; i. zu Pyauicz auf 6 huben; i. zum Feld auf 10 huben; i. zu Wildenczernigk auf 3 1/2 huben; i. zu Schernpuchell auf 4 huben; i. zu Rindertall auf 3 huben; i. zu klain Vichna auf 10 huben; i. zu Pirgk auf 5 huben; i. zu Stainpach auf 9 huben; i. zu Kaluder auf 5 huben; i. zu Gomil auf 3 huben; i. am Wydem auf 3 huben; i. zu Werndorf auf 6 huben; i. zu dem Hoff auf 3 huben; i. zu Kerstetten auf 8 1/2 huben; i. zu Turen auf einer huben; i. zu Gabriach auf 2 huben; i. zu Skrylnigk auf 9 huben; i. zu Brundorf auf 5 huben; i. zu Pruklein auf 9 huben; i. am Pach auf 2 huben; i. im Mayrhoff auf einer huben; i. zu Grossen Vichna auf 9 huben; i. zum Forst auf 7 huben und auf einen hoff; i. zu Premstoll auf einer huben; i. zu Cholben auf 4 huben; i. zu Gabriach auf 4 huben; i. zu Dobouicz auf 2 huben; i. zu Leskowicz auf 7 1/2 huben; i. zu der Rupp auf 1 1/2 huben; i. zu Osredegk auf 6 huben; i. zu Vodicz auf 3 huben; i. zu Kladye auf 5 huben; i. zu Grecz auf 3 huben; i. zu Oberfranskh auf 3 huben; i. zu Vnderfransk auf 3 huben; i. zu Grossenkall auf 8 huben; i. zu Pirgk under Kall auf 2 huben; i. zu Tschresneuicz auf 4 huben; i. zu der Nunnen awen auf 4 huben; i. zu des Mathia awen auf 4 huben; i. zu Posartsch auf 5 huben; i. zu Sriednikg auf 3 huben; i. zu Ober Swinsko auf 6 huben; i. zu Nyder Swinsko auf 6 huben; i. in dem Egk auf einer huben; i. zu grossen Czernigk auf 7 1/2 huben; i. zu klain Czernigk auf 4 huben; i. zu Strasperg auf 4 huben; i. zu Gschies auf 6 huben; i. zu Rosenberg auf 3 1/2 huben; i. zu Vnder Chrast auf 2 huben; i. zu Ober Chrast auf 5 huben; i. zu Slapp auf 3 huben; i. zu Perntall auf 3 huben; i. zu Sylewicz auf 2 huben; i. zu Vederin auf 3 huben; i. zu Bischofrawen auf 2 1/2 huben; i. zu Kolben auf 4 huben; i. zu Kestendorf auf 8 huben; i. zu Erlach auf 4 huben; i. zu Stermicz auf 3 huben; i. zu Habern auf 4 huben; i. zu Ober Hirsenfeld auf 5 huben; i. zu Nyder Hirsenfeld auf 9 huben; i. zu Kall ob dem Tall auf 4 huben; i. zum Tall auf 6 huben; i. zu Berynegk auf 7 huben; i. zu Suchodoll auf 3 huben; i. zu Slauyn auf 4 huben; i. zu Selecz auf 6 huben; i. zu Saxen Rawn auf 5 huben; i. am Perg auf 4 huben; i. zu Preyuall auf 4 huben; i. zu Olaschin auf einer huben; i. zu Salog auf 4 huben; i. zu Oberpuch auf 4 huben; i. zu Nyderpuch auf 7 huben; i. zu Rosenberg auf einer huben; i. zu Kosyngk auf 4 huben; i. zu Sunowicz auf 1 huben; i. am Kalcz auf 1 huben. in dem obgenant zehent haben wir von dem dryttail 2 taill zu nemen.

Item den zehent in Trefner pfarr zu Oberponikhell auf 9 huben; i. bey sand Margreten auf 2 huben; i. zu der Stauden auf 4 huben; i. zu Dewtschendorf auf 2 huben; i. zu Weinpuchell auf 4 huben; i. zu Vnder Perntall auf 6 huben; i. zu Ober Perntall auf 7 huben; i. zu Praprotschach auf 4 huben; i. im markcht zu Treuen auf 31 heusern; i. zu Prampach auf 6 huben.

Item den zehent in Ober Nassenfuesser pharr; i. am Wydem bey dem pharrhoff auf 3 huben; i. zu Welesperg auf 1 huben; i. zu Stermicz auf 7 huben; i. zu Gschies auf 3 huben; i. zu Paulsdorf auf 11 huben.

Item den zehent in Guttenwerder phfarr; i. zu Grossen Polan auf 16 huben; i. zu Klainpolan auf 6 huben und auf 2 mullen daselbs; i. zu Altendorf auf 8 huben; i. zu Kressenperg auf 6 huben.

Item den zehent in sand Margreten phfarr; i. zu sand Margreten auf 11 huben; item zu Oberdorf auf 14 huben; i. zu Kestenholcz auf 6 huben; i. zu Gritsch auf 6 huben; i. zu Geschies ein weingarten; i. zu Lyppenstain ain weingarten.

Item den zehent in der Durrenkrain und in Obergurkher pfarr als vill uns des von Glanern herkomen und angeerbt ist.

Item den zehent in Douernigker pharr zu Ambtmansdorf auf 16 huben.

Item den zehent in Honigstainer pfarr zu Verchpetsch auf 9 huben; i. aber ein zehent in Honigstainer pharr; i. zu Ober Kamenicz; i. zu Posen; i. zu Prietschin; i. Tschesdorf; i. zu Grubla; i. zu der Pagkh; i. zu Kosor Kall.

Item ain wald zu Lyppowicz; i. ein wald ob Landespreis gen Langenpuch und all die wald, die uns erblich daselbs mit allen iren dinsten und nuczen angeerbt und angefallen sein, ausgenomen den forst, der zu der huben Cziselpach gehort und die andern gutter, die unsern vettern Pangraczen und Larenczen von Awrsperg in taill gefallen sein daselbs, umb die sullen all ir wannung in den vorbestimbten walden und holczern haben mit allerlay als von alter herkomen ist.

Item auch ist uns nachgefolgt und auf unsern taill gefallen die hernach geschriben gutter in der Mettling gelegen:

Item zu Horrenpogen 9 huben, darauf gesessen sein Mathe, Jacob, Smole, Janes, Tscherne, Mayczin, Juri, Peter, Juri; i. zu Tuschentall 3 huben, darauf Thomas, Juri und Flauitsch gesessen sein.

Item der weingarten Staripaull halber; i. zu Aich 5 huben, darauf Anthon, Juri, Larencz, Iban, Blas gesessen sein; i. zu Lachina 6 huben, darauf Gregor, Thoman, Paull, Martin, Juri, Oswalt gesessen sein; i. zu Wardaricz 5 huben, darauf siczent Smole Suppan, Tscherne, Kusche

Kumer, Helias Pfeiffer, Kusche Zagortschicz: i. zu Lokwicz 3 huben, darauf siczent Gardin, Juri und Miklaus; i. zu Wuschendorf 4 huben, darauf siczent Mixe, Martin Sabell, Peter ...[3] Mathe Meich; i. im Winkell 1 huben, da der Marin Trebusch auf siczt; i. zu sand Larenczen 5 huben, darauf siczent Andre Suppan, Kusche, Gregor Chotschewer, Laure und Rade; i. zwen garten daselbs; i. zu Nareycz 3 huben, darauf Vrban und Gregor siczent und dy dritte ist od; i. zu Polcz 3 od huben; i. allen den zehent auf allen guttern, sovill ir in der Mettling ligen und von Horenpogen hergeschriben stent; i. zu Michelsdorf 4 huben, darauf siczen Marin ambtman, Thomas, Gerde und Juri; i. zu Petersdorf 1 huben, die Michel inne hat; i. zu Brestowicz 3 1/2 huben, auf zwain siczent Martin und sein sun, anderhalbe ist od; i. am Perg 2 huben, darauf Tcherne und Marin siczent; i. zu Vnder Chrast 2 huben, die Janse und Zaye inne haben; i. zu Koroschendorf under Maichaw 2 huben, darauf Jurse und Paul siczent; i. zum Forst bey Honigstain 1 huben; i. in allen weinczehenten und pergkrechten, wo und in welicher pfarr die gelegen und uns nach laut unser kuntschafft erblich angefallen sein, geleich halbs ember weys zu tayllen; i. so ist uns auch unser mutterlicher sacz von dem von Pernegk ledikleichen gefallen.

Da entgegen ist uns obgenanten Pangraczen und Larenczen gebrudern von Awersperg mitsambt unsern eegemelten bruder und swester, dafur wir uns wissentlich mit dem brief angenomen haben, zu geleichem erbtaill verfolgt und gefallen: von erst mit namen das geslos Awersperg mit dem mayrhoff und puchell und mit dem forst und akchern und wysmatten, auch in der Salein und Raschicz, und auch ungeverlich mit aller seiner zugehorung, mit gericht, stokh und galgen und fischwaid nichts ausgenomen als von alter ye darczue gehort hat oder gehoren soll.

Item in des Rabarambt; i. Rab ein huben, darauf Jurse siczt; i. under dem Klain Osselnigk ein huben, darauf Canczian siczt, i. am Klain Osselnigk 6 huben, darauf siczent Juri Suppan, Enko, Pynko, Martin Koposchcz, Jurse und Prasnigk, i. am Pugled 1 huben, darauf Juri siczt, i. zu Kneya 2 huben und 1 mull, darauf Mathia und Juri Stopar siczent, i. an der Raschicz 13 huben, darauf siczent Emrich, Primos, aber Emrich, Marin Mulner, Kukmagker, Crise Schuster, Jacob Smid, Steffan, Gorsche, Hanns Smid, Marin Chrenicz, Marin Sluga, Hanse Mulner, i. am Kukmagk 1 huben und ein ode mulstat, darauf Juri siczt; i. in der Stauden 1 huben, 1 akher und 1 flekh daselbs, die vor an die Raschicz gehort haben, darauf Gregor siczt, i. zu der Od 2 huben, darauf Havnicz Smid und Paull siczent, i. am Pirichabin

[3] Ein unleserliches Wort am Buge befindlich.

1 huben, darauf Gregor siczt; i. an der strassen 1 huben, darauf Michel Gardomilecz siczt; i. under der Wolagk 1 huben und 1 wismat, die der Martin inne hat; i. an der Woltschicz 4 huben, darauf Juri Opalekh, Steffan Smid, Machne, Peter siczent; i. zu Gritsch 1 huben, darauf Gregor siczt; i. an der Karkobin 1 huben, darauf Gregor siczt; i. zu Galisch 2 huben, auf der einer siczt Primos, auf der andern Gregor; i. zu Plesch 1 huben, darauf der Krump Marin siczt; item under dem Stermicz 3 huben, darauf siczent Andre Mochor, Juri, Radislaw; i. ob dem Stermicz 3 huben, darauf siczent Marko, Peter Mochor und Primos; i. im Gerewt 6 huben, darauf siczent Gera witib, Steffan, Paul Perecz, Janes, Michel, Yaswicz; i. under dem Stain 1 huben, darauff Caspar siczt; i. im Deydingk 1 huben, darauf Steffan siczt; i. am Wann 1 huben, darauf Gregor siczt; i. zu Grewt 1 huben, darauf Marin Kursner siczt; i. am Purgkhait 1 huben, darauf Janes siczt; i. zu Mystomira 2 huben, auf der ein siczt Steffan, auf der ander Martin; i. am Furt 1 huben, darauf Jure siczt; i. zu Gradisch 1 huben, darauf Martin siczt; i. im Tall 1 huben, darauf Marin siczt; i. zu Purgkstall 1 huben, darauf Marin Webar siczt; i. under dem Perg 2 huben, darauf siczent Michel und Janes Rogell; i. an der Sag 1 huben, darauf Peter siczt; i. zu Puedlog 6 huben, darauf siczent Jacob, Crise, Lienhart, Marin Lypouicz, Lienhart Lischnakh und Janes; i. im Osredegk 2 huben, darauf Martin und Gregor Schuster siczent; i. am Lass 3 huben, darauf siczent Martin, Vle, Janes; i am Jawbornigk 1 huben, darauf siczt Lienhart; i. am Gross Osselnigk 7 huben, darauf Gregor, Janes, Martin Suppan, Thomas, Pernhart, Clemen, Mathia siczent; i. im Pluetigen stain 6 huben, darauf siczent Jacob, Laure, Martin, Gregor, Jurse, Juri Matschek; i. zu der Aysch 1 huben, darauf siczt Janes Nared und alle zehentliche recht auf den obgeschribnen guttern; i. auch die maut an der Raschicz mitsambt der phennig gult und vogtey der dorffer ungeferlich mit aller ir zugehorung.

Auch schullen wir und unser erben fur und fur ewigklich von dem genant geslos Awersperg die kirchen zu sand Canczian leichen und die vogtey auf iren guttern haben.

Item das ambt Salein; i. in Tschrietes 2 huben, darauf siczent Miklau und Matko; i. zu Hinderpuch 2 huben, darauf siczt Mathia; i. zu Klain Lieplach 1 huben, darauf Miklaus siczt; i. am Grades 1 huben und etlich akher daselbs, darauf Janes siczt; i. am Obern Grades 3 huben, auf den zwain siczent Laure und Martin, die dritte ist od; i. am Grossen Lotschnigk 6 huben, darauf siczent Gorsche, Kmetisch, Paul Drobisch, Martin, Marin, Jurse Ruprecht; i. sand Johanns perg dorob gelegen mitsambt dem holcz auch dem wald

Medwedicz; i. zu Verbitsch 3 huben, darauf Gorsche, Marin und Gregor siczent; i. under dem Weyer 1 huben und 1 mull und 1 wysen.

Item zu Rogatecz 3 huben, darauf siczent Mathia, Juri Suppan und Martin; i. zu Herczogtumb 1 huben, darauf Vlreich Phister siczt; i. zu Smiryoch 1 huben, darauf Gregor Kokoll siczt; i. zu Drenigk 2 huben, darauf Mathia und Crise siczent; i. zu Perg 5 huben, darauf siczent Mosicz, Jure, des Habele sun, Putrich, Marin; i. zu Purgkstall 6 huben, darauf siczen Matko Lukman, Marin, Kokoll, Jarne, Fricze, Peter; i. zu Pyauitschpuchell 3 huben, darauf siczent Geran, Thomas, Mathecz; i. zu der Kremenicz 3 huben, darauf siczent Janes, Matko, Clemen; i. zum Prun 3 huben und 1 mull, darauf siczen Crise Fischer, Mike Poczurall, Pangracz Hofner und auf der mull der Vingk; i. im Winkell 1 huben, darauf Pischekh siczt; i. under dem Waldlein 2 huben, darauf siczen Martin und Jurse; i. im Selnigk 2 huben, darauf siczen Thomas und Matheus; i. zu Nuspawm und zu der Durr 5 huben, darauf siczent Peter, Martin, Marin Muglicz, Martin Czimerman, Jacob Fuchs; i. in der Salein 5 huben und 4 mull, darauf siczent Marin, Ambtman, Juri, Cristan, Peter, Martin, Phister, Thomas und Andre; i. im Lapuschnigk 1 huben, darauf Michel siczt, i. zu Rogatecz 3 huben, darauf siczent Peter, Lucas und Martin; i. zu Pollan 1 huben, darauf Mathe siczt; i. zu Weysagk 6 huben, darauf siczen Mochor, Juri, Lucas, Crise, Matko und Gregor; i. zu Sapotogk 5 huben, darauf siczent Martin Hofner, Juri, Mike, Marin und Gregor, i. under dem gslos Awrsperg 2 huben und ein mull, darauf Jorg Taller und Caspar siczen; i. zum Lupoglaw 7 ganczer huben, darauf gesessen sind Peter, Marin, Peter Leben, Andre, Marin, Crise, Laure, Primos, Matheus, Gregor, Janse Thumecz und Matheus Sneyder; i. und auf den obgeschribnen guttern alle zehentliche rechten; i. und das wysmat gegen Pyauitschpuhell gelegen, auch das das vorczeitten des Krumbach gewesen ist und ungeferlich was des ist.

Item auch alles das holczrecht, das man von alter gen Awrsperg gedient hat.

Item das ambt zu Oblagk, i. das darf zu Michel Oblagk, darin 15 huben sein, darauf siczent Gregor Suppan, Caspar, Canczian, Michel, Lienhart, Steffan, Janes Gerschicz, Marko, Miklau, Gregor, Ferlan, Paul, Juri, Clemen und Thomas, i. 1 ode huben zum Pupawm, i. zu Kalten Prun 1 huben, darauf siczt Oswalt, i. zu Grossenperg 8 huben, darauf siczen Primos, Vrban, Clemen, Perecz, Primos, Michel und zwo sind od; i. zu Radobligk 4 huben, darauf siczent Andre, Peter, aber Andre und ein ist od.

Item im Nadlitschegk 56 huben mit aller irer zugehorung daselbs und alle zehentliche rechten auf den obgeschribnen guttern ze nemen

Item das ambt in der Mettling; i. zu der Lakhen 8 huben, darauf siczent Lucas, Michel, Tscherne, Juri, Schuller, Marin Smole und Michel Wolf und Paull; i. zu Petersdorf 6 huben, darauf siczen Andre, Tscherne, Maichin, Paul und Iban; i. von einem weingarten zehent daselbs; i. von drein weingarten daselbs den zehent halben taill zu nemen; i. ein weingarten zu Syenitsch, der genant ist Staripaull, halber; i. in einen perg in Tschernomler pfarr den weinzehent halben taill; i. zu der Lynden 8 huben, darauf siczen Wyde, Tscherne, Marin, Kusche, Markogmas, Kusche, Preltschicz, Miklau und Peter Pyntter; i. zu Dresnigk 2 huben, darauf Martin und Iban siczent; i. zu der Lokwicz 2 huben, darauf siczent Mike Suppan und Martin Wukerman; i. ein weinzehent in dem perg Pleschiuecz gegen dem dorf Lokuicz uber gelegen halben taill zu nemen; i. zu Wuschendorf 4 huben, darauf siczen Michel, Mathia, Jacob Peyuicz und Martin Chotschewer; i. im Winkhel 1 huben, darauf siczt Jacob; i. von 2 weingarten daselbs den zehent halben taill zu nemen; i. zu sand Larenczen 5 huben, darauf siczent Juri Mulner, Laure Stakor, Juri Tumtschicz, Martin Kusche, Kopriuecz und Crise, die funft ist od; i. 2 garten daselbs und ein fischwaid und ein mul auch daselbs bey sand Larenczen; i. zu Rutschendorf 1 huben, darauf siczt Michel des Zlade sun; i. zu Nareycz 2 huben, darauf Crise und Maley siczent.

Item des Dieprants gut; i. zu Stopelsdorf 4 huben; darauf siczent Martin Schestagk, Steffan, Mike, Michel; i. ein ode huben auch daselbs; i. zu Sterfitsch 1 huben, die ist auch od; i. zu Kotsche bey Tschernomell 5 huben, darauf siczent Symon, Martin, Miklaus, Lienhart und Juri Hofner; i. zu Tschernomell 1 hofstat; i. bei Syenitsch $2\,^1/_2$ huben, darauf siczt Herman Pheiffer; i. zu Gritsch im Tal 2 huben, darauf siczen Vrban und Tscherne; i. zu sand Veyt 2 huben, darauf siczen Wile und Gregor; i. zu Koroschendorf under Maichaw 3 huben, darauf siczent Vrban, Peter und Marin des Paul sun; i. zu Tewffentall bey Honigstain 1 huben, darauf siczt Tscherne; i. auf den obgeschribnen guttern alle zehentliche rechten zu nemen.

Item das ambt bei Nassenfues; i. am Puklegk 1 huben, darauf siczt Jacob; i. zu Trobell 5 huben und 1 mull, darauf siczen Janse, Drachsell, Andre, Matko, Peterli und Oswalt; i. zu Cziselpach 1 huben und der farst dabey, darauf Primos siczt; i. zu Langenpuch 3 huben, darauf siczent Jure und Matheus Poskokh; i. zum Perglein 1 huben, darauf Janes siczt; i. zu Wyttendorf 5 huben, darauf siczent Niclas, Clemen, Matheus und Jarne; i. zu Radendorf 5 huben, darauf siczent Jure, Jacob, Jurko und Mike; i. zu Czeruuecz 3 huben, darauf siczen Crise Wobner, Marin und Jurse; i. und 1 wysen auch daselbs. Die obgenanten gutter Langenpuch, Perglein, Wittendorf, Radendorf und

Czeruuecz sullen und mugen alle ire suchung in dem wald zu Langenpuch haben mit prennholcz, czimerholcz, pretter und alles das als von alter herkomen ist und als sew vor getan haben nichts ausgenomen desgleichs wad und oss und sullen davon nymant diennen. I. zu Pirgk 4 huben, darauf siczen Iban, Thomas, Gregor und Jense; i zu Ausseczen tall 1 huben, darauf Juri siczt; i. zu Eybesdorf 4 huben und 1 mull, darauf siczent Martin Suppan, Janse, Matko und Michel Zenitsch; i. zu Honigstain 6 huben, darauf siczent Marinicz, Jure, Gregor und Michel; i. zu Magensdorf 6 huben, darauf siczen Michel Suppan, Gorsche, Peter Robar, Janes Radicz, Jense Czziselpach und Jane; i. die grosse wysen zu Swur und Klingenfels; i. ein weingarten im Milczperg; i. ein weingarten im Weynigk, i. zu Radell auf dem ganczen dorf das holczrecht.

Item der zehent in Ober Nassenfuesser pharr; i. zu Ober Loknicz auf 7 huben den drittaill zu nemen; i. zu Cziselpach auf 6 huben zehent drittail zu nemen; i. zu Malnig auf 3 huben zehent zway tail zu nemen; i. am Puklegk auf 1 huben zehent zway tail zu nemen; i. in dem mayrhoff zu Ober Nassenfues zehent traid zway tail zu nemen.

Item der zehent in Guttenwerder pharr von erst zu Sagrad auf 11 huben zway tail zehent traid zu nemen; i. zu Klynouigk auf 6 huben zehent traid den drittail zu nemen; i. zu Schuczen auf 7 huben zehent traid zway tail zu nemen; i. auf des Schutter hoff den zehent traid zway tail zu nemen; i. zu Nyderdorf auf 13 huben zehent traid zway tail zu nemen; i. auf des Preloger hoff zehent traid zway tail zu nemen; i. zu Geschies von 1 huben zehent traid zway tail zu nemen; i. auf zwain mullen zehent traid zway tail zu nemen, i. zu Oberndorf auf 16 huben zehent traid zway tail zu nemen, i. zum Tall auf 9 huben zehent traid zway tail zu nemen; i. zu Raddel auf 12 huben zehent traid zway tail zu nemen.

Item in allen weinzehenten und pergkrechten wo und in welicher pfarr dy gelegen und uns erblich angefallen sein nach laut und kuntschaft geleich halbs ember weys zu taillen. Auch sullen und wellen wir obgenant Pangracz und Larencz von Awersperg und unser erben und nachkumen zu unser gestifft gen Sitich alle jar raichen und geben 13 pfunt phennig fur uns und unsern vettern zu ewigen czeitten. Auch so ist uns Pangraczen und Larenczen und unsern geswistretten das geslos Samobor mit aller seiner herrlikait und zugehorung nach inhaltung unser kuntschaft, die wir darumb haben auf unsern tail nachgefolgt.

Darauf geloben wir all obgenant Wilhalm, Jorg, Pangracz und Larencz von Awersperg anstat unser selbs auch unser swestern und bruder dafur wir uns wissentlich mit dem brief angenomen haben und fur all unser erben in krafft des gegenwartigen briefs wir all und ein

yeder besunderlich an solhen obbestimbten geslossern, stugken, leuten und guttern auch dem taill, so einen yeden besunderlich oben an dem brief ausgeczaigt und benennet und in solher erbschaft nachgefolgt und desgeleichs aber einen yeden mit namen in seinem vermelten taill geseczt und bestimbt ist ein ganczes benugen zu haben und ein taill den andern auch ir erben bey irem zugetailten erb und guttern, was sy der inne haben und in solher taylung auf sew gefallen und oben an dem brief geschriben sein ungeirret und unbekhumert beleiben zu lassen, sy auch darinne und darumb yecz und hinfur zu ewigen czeitten aller zuspruch und vardrung zu vertragen. Auch ob beschech das ein tail oder der ander umb stugk und gutter die an dem kegenwurtigen brief in seinem taill geseczt und zu taill ausgezaigt und bestimbt sein von yemants mit dem rechten angesucht und bekhumert wurde umb was ursach oder wie sich das begäb. Geloben wir aber fur uns und all unser erben dieselben stugk und gutter mitsambt demselben taill der mit recht darumb bekhumert wer auf unser selbs czerung und darlegen zu verantwurten und mit dem rechten zu vertretten und mit demselben taill in der ursach und den zusteen und mit zu handlen als unser selbst sachen ungeferlich sunder vorbehalten ob auswendig der obbegriffen tayllung ychts erfaren wurde, es sey parrschaft geltschuld anligundes oder varundes gut auch nichts ausgenomen, das soll noch zu unser aller handen und taylung sten angeferd. Auch ob einer oder welher under uns seiner obberürten stugk und gutter ains oder mer verkauffen oder in andern wegen an werden und verkumern wolde, der soll den andern taill am ersten damit benotten und im die nach billeichen und einen landleuffigen kauff oder sacz widerfaren lassen, doch ob derselb taill die in derselben weys und also vertretten will, wolde er aber die also nicht haben nach in der weis vertretten so soll und mag derselb taill mit seinen stugken und guttern furbasser nach allem seinem willen handlen und die nach seinen frumen keren an des andern taill irrung und widersprechen auch angeferd, ausgenomen die zwa geslos Awersperg und Schonberg mit iren zugehorungen, die sullen dem namen von Awrsperg frey und unverkhumert beleyben yedes auf dem taill, auf den das dann gefallen ist. Auch soll nu ein yeder taill die verlehenten gutter, auf welhen taill die zu taill gefallen sein, mit den lehen selbs austragen und die furbasser zu lehen emphahen. War auch das under uns obbemelten taillen ein taill an leibes erben das sun gehaissen sein abgieng, das got lang nicht enwelle, so sullen die bemelten geslos ein yedes mit seiner zugehorung auf den andern taill ledigklich gefallen. Wurden aber tochter vorhanden, so soll ein yede derselbn tochter von dem erb und gut mit 600 guldein

ausgesteuert und verhayrat werden. Wer aber das einer under uns oder welher an solhen obbemelten geslossen mitsambt den stugken und guttern und der taylung so vor aigenlich begriffen und im seins tails nachgefolgt ist nicht ein ganczes benugen haben und dem andern taill umb sein taill, so im nach laut des kegenwurtigen tailbriefs hat nachgefolgt vermainet schaden zuzecziehen, wie sich das begab auch ein tail den andern nicht schermen noch auf sein selbs darlegen gen manigklich verantwurten wolde, auch solhem allem als oben an dem brief geschriben stet nicht genczlich und treulich nach giengen und welher taill dawider tett der hat gegen dem andern taill an dem solichs ze prochen wurde vor an seine rechten verloren. Was auch derselb taill des schaden nem kain schaden ausgenomen denselben schaden allen mitsambt dem haubtgut ist nu der der solich taylung uber fur und dawider tet mit allem dem erb und gut so er yecz hat oder noch hinfur gewinnet wie das genant oder wo das gelegen ist nichts ausgenomen schuldig und mit dem gegenwurtigen brief verbunden abzulegen und widerzukeren auch getreulich und ungeferlich. Mit urkund des briefs der besigelt ist mit unsern obgenanten Wilhalms und Pangraczens von Awersperg bayder aigner anhangunden insigeln, die wir fur uns selbs und fur unser geswistret dafur wir uns dann wissentlich annemen angehangen haben und zu merer geczeugnus der warhait haben wir obbestimbt Wilhalm und Jorg gebruder von Awrsperg anstat unser selbs und unser swester dafur wir uns wissentlich annemen und des gleichs ich Pangrecz und Larencz auch gebruder von Awersperg auch anstat unser selbs und unsers bruders und swester dafur wir uns auch wissentlich annemen mit fleys gebetten den hochwirdigen in got vatter und herrn herrn Sigmunden bischoven zu Laybach und die edlen herrn herrn Anndren freyherrn zu Kreyg unsern lieben ohem und herrn Jorgen und herrn Casparn gebruder von Tschernomell, das sew ire insigell an disen gegenwurtigen tailbrief gehangen haben in und allen iren nachkumen und erben an schaden, darunder wir uns offtgenant Wilhalm, Jorg, Pangrecz und Larencz von Awersperg fur uns und die eegenanten unsern bruder und unser swestern dafur wir uns wissentlich mit dem brief annemen und fur all unser erben verpintten alles das war und stat ze halden und zu voltueren das oben an dem brief geschriben stet. Der geben ist an sannd Marie Magdalene tag nach Kristi gepurd 1467.

Zwei gleichlautende Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 106 a. — Sechs anhangende Siegel, beschädigt.

Richter, Die F. s. A. 708 ff. — Radics, Herbard VIII, 34 ff.

(Schluß folgt.)

Verzeichnis

der bisher in Krain beobachteten Großschmetterlinge.

Von J. Hafner.

Fortsetzung.

Bombycia Stph.

350. viminalis F. Radmannsdorf, e. l. 18. August 1890, larva in foliis salicis (M.); Mojstrana, Lichtfang, mehrfach (Winz.).

Miana Stph.

351. strigilis Cl. Laibach, an Zäunen; fliegt auch zum Licht und Köder (sehr häufig), Ende Mai, Juni; Feistritztal bei Stein, 5. Juli (Hafn.), Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Juli (Galv. et teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain und Kumberg (M. H.); Feistenberg, von Eichen geklopft und am Köder, häufig (Hafn.); Wippach und Kolk (Hafn., Mn., Preiss.).

a) ab. latruncula Hb. Ebenso häufig, unter der Stammform.

b) ab. aethiops Hw. Selten unter der Stammform.

352. bicoloria Vill. Laibach, an einem Zaun ein abgeflogenes Stück gefunden, 22. August (Hafn.); Senožeče, ein aberratives Stück, 3. August (M. H.); Wippach, Ende Juli, August, Köderfang, nicht häufig (Hafn.).

Bryophila Tr.

353. raptricula Hb. Laibach, Lichtfang, an Zäunen und an Baumstämmen, selten, Ende Juli, August.

a) ab. deceptricula Hb. Ebenso.

354. ravula Hb. v. ereptricula Tr. In der Umgebung von Laibach, Ende Juni, Juli. Ratschach in Unterkrain, 1. und 20. Juni, Juli (M. H.); Rudolfswert, Raupe (Hafn.).

Die in der ersten Maihälfte erwachsene Raupe ist an Straßenrainsteinen in Anzahl zu finden. Sie hält sich tagsüber in kleinen Vertiefungen auf, über welche sie einen Deckel gesponnen hat.

355. algae F. mit ab. mendacula Hb. und Übergängen, Ratschach in Unterkrain (M. H.), Feistenberg (Hafn.), Wippach (Hafn.), Juli, August, am Köder, nicht selten.

356. muralis Forst. Landstraß, 27. Juli (M. H.); Möttling (Cvetko); Wippach, an Mauern und Steinen, nicht häufig, 22. Juli, 11. August, 3. September (Hafn.).

357. perla F. Laibach, Lichtfang, 28. Juli, 3. August (Hafn.), Lengenfeld, an Felsen (Galv.); Senožeče, Köderfang, im August mehrere Stücke (M. H.).

Diloba B.

358. caeruleocephala L. Laibach, im Oktober am Licht häufig. Die Raupe öfter auch an Eberesche gefunden. Die Art dürfte nirgends fehlen; wurde auch in Gebirge beobachtet: Črna Prst, 25. Juni, Raupe (Flschm., Schwing.).

Valeria Stph.

359. oleagina F. Laibach, Lichtfang, ein ♂, 16. April 1909 (Spl.); Köderfang, 18. April (Dob.); ebenda, Lichtfang, 26. März 1910 (Hafn.).

Celaena Stph.

360. matura Hufn. Feistenberg, Köderfang, in der ersten Augusthälfte, nicht selten (Hafn.); Adelsberg, Köderfang, 19. August (Preiss.); Senožeče (M. H.); Wippach, 20. August (Hafn.).

Hadena Schrk.

361. porphyrea Esp. Laibach, Köderfang, September, nicht selten (Hafn., Spl.); Altlack bei Bischoflack, Ende August (Tavč.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, zahlreich (Galv.); Ratschach und Landstraß, September, Köderfang (M. H.); St. Barthlmä, ein defektes Stück an einem Baumstamm gefunden, 15. Oktober (Hafn.).

362. funerea Hein. Laibach, Tivoliwald, ein frisches ♂ am Fuße einer Eiche gefunden, 12. Juni 1901 (Hafn

363. solieri B. Senožeče, Köderfang, 3. September (M. H.); Wippach, nicht selten am Köder, August, Anfang September (Hafn., Preiss., Wagn.).

364. adusta Esp. Voßhütte, Lichtfang, 8. Juli (Schwing.); Stein (Doll.).

365. zeta Tr. Mojstrana, Lichtfang, 28. Juli (Galv.).

a) v. pernix HG. Mojstrovka, 1. Juli, an Felsen sitzend (Schwing.).

366. maillardi HG. Voßhütte, Lichtfang, 8. Juli, Mojstrana, Lichtfang, Mojstrovka, an Felsen, Juli (Schwing.).

367. gemmea Tr. Weißenfels (M.); Senožeče, Köderfang, 30. Juli (M. H).

368. rubrirena Tr. Mojstrana, Lichtfang, ein ♂ (Winz.).

369. monoglypha Hufn. Laibach, nicht selten, an Baumstämmen und am Köder. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Schwing., Galv.); Voßhütte, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, häufig am Köder (Hafn.). Juni — August.

370. lithoxylea F. Laibach, an Zäunen, nicht häufig, Juni, Juli; Stein (Doll.); Radmannsdorf, 12. Juli (M.); Mojstrana, Lichtfang, 6. Juli (Kgr. Kautz); Ratschach in Unterkrain, [illegible]—[illegible]. Juli (M. H.); Landstraß, [illegible]. Juli (M. H.); Feistenberg, am Köder, sehr häufig, Juni, Juli; Wippach, 26. Juli (Preiss.).

371. sublustris Esp. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni (Flschm., Schwing.).

372. rurea F. Nur:

a) v. alopecurus Esp. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.).

373. hepatica Hb. Stein (Doll.); [illegible], [illegible]. Juni (Ing. Kautz); Feistenberg, Köderfang, 26. Juni, 4. Juli (Hafn.).

374. scolopacina Esp. Laibach, ein Stück (M. H.); Stein (Doll. vid. Rbl.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Juli, selten.

375. basilinea F. Stein? (Doll.). Die Provenienz des Stückes nicht sicher.

376. secalis L. Laibach, nicht selten, Ende Juni bis August; Ratschach in Unterkrain, 27., 30. Juli und 25. August, Landstraß, 22. August (M. H.); Feistenberg, sehr häufig, von Mitte Juni bis August (Hafn.); Senožeče, 13. September, defekt (M. H.); Wippach, 20. August, Köderfang (Hafn.). Auch im Gebirge: Triglavgletscher (2400 *m*) ein lichtes Stück, 26. August (Ing. Schwing.). — Ab. secalina Hb. wohl überall unter der Stammform.

a) ab. nictitans Esp. Feistenberg, Köderfang, 25. Juni, 3. Juli (Hafn.).

b) ab. leucostigma Esp. Laibach, 28. Juni, 1. Juli (Hafn.); Feistenberg, 28. Juni (Hafn.).

Aporophyla Gn.

377. lutulenta Bkh. Stein (Doll. det. Rbl.); Ratschach in Unterkrain, Köderfang, einige Stücke, Oktober (M. H.).

378. nigra Hw. Berge-Rebel, Schmetterlingsbuch, IX. Aufl., p. 204.

Ammoconia Ld.

379. caecimacula F. Laibach, nicht häufig, Ende September, Oktober, Köderfang (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 21. September, 14. Oktober (M.); Mojstrana, Lichtfang, zwei helle Stücke (Winz.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, häufig, 20.—30. September und Anfang Oktober (M. H.); Feistenberg, 4. Oktober und Rudolfswert, 14. Oktober, Köderfang (Hafn.).

Polia O. Tr.

380. serpentina Tr. Staud. Reb. Cat. p. 179.

381. polymita L. Radmannsdorf (M.); Mojstrana, 21. August, auf einem Zwetschkenbaum (Ing. Schwing.), ebenda, Lichtfang (Winz.).

382. flavicincta F. Rudolfswert, 14. und 15. Oktober, vier Stücke an Steinen gefunden (Hafn.); ebenda, noch Anfang November (Buč.); Ratschach in Unterkrain, 8. Oktober (M. H.); Wippach, am Nanosabhange bei der Burgruine, am 8. Oktober ein ♂ an einem Felsblock gefunden (Hafn.); ebenda, Ende Mai zwei erwachsene Raupen; die Falter schlüpften im Oktober (Hafn.). — Die meisten Stücke zeigen sehr wenig, einige gar keine gelbe Beschuppung.

383. xanthomista Hb. Nur:

a) v. nigrocincta Tr. Mojstrana, Lichtfang, zahlreich (Galv.).

384. canescens Dup. Adelsberg, 29. September 1904 (Galv.).

385. chi L. Laibach, Tivoliwald, an Baum-, vorzugsweise Kiefernstämmen, Ende August (31. VIII.) bis Ende September, nicht häufig. Stein, häufig (Doll.); Egg ob Podpeč (M. H.); Lees (M.); Veldes, 8. September (Hafn.); Weißenfels, 29. September (M.); Ratschach in Unterkrain (M. H.). Wippach (Hafn.). — Durch die Zucht bereits Ende Juli erhalten.

Brachionycha Hb.

386. nubeculosa Esp. Mojstrana, 15. April, Lichtfang (Winz.).

387. sphinx Hufn. Laibach, an einem Baumstamm, 7. November 1903 (Hafn.), ebenda, 11. November 1908, nach dem Schneefall, Lichtfang (Hafn.); Stein, nicht selten (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, zwei gelbliche ♂ ♂ (Winz. — Galv.); Ratschach in Unterkrain, November (M. H.). — Große Exemplare.

Miselia O.

388. oxyacanthae L. Laibach, nicht häufig (Hafn., Spl.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, drei Exemplare (Galv.). In Unterkrain häufig: Ratschach und Landstraß (M. H.), Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.). Im Oktober am Köder.

Chariptera Gn.

389. viridana Walch. Feistenberg, Ende Juni, Anfang Juli, Köderfang, 16 frische Exemplare (Hafn.), Landstraß, e larva 20. Juni (M. H.); Wippach, Köderfang, ein Stück, 27. Juni (Preiss.).

Dichonia Hb.

390. aprilina L. Laibach, Tivoliwald und Golovec, manches Jahr nicht selten, an Eichenstämmen, Ende September, Oktober. Raupe Mitte Mai erwachsen; bei Tage an Eichenstämmen in Rindenspalten zu finden. — Mojstrana, ein ♂ (Winz.); Radmannsdorf, 7. Oktober (M.); Landstraß, 15. September (M. H.).

391. convergens F. Laibach, am Stamme einer Eiche im Tivoliwalde, 1. Oktober und e larva 14. Oktober (Hafn.); ebenda e l. 24. August (Spl.); Landstraß, 20. September (M. H.).

Thecophora Ld.

392. fovea Tr. Ende Mai 1907 bei Gradišče ob Wippach eine Raupe vom Eichengebüsch geklopft. Der Falter, ein ♀, schlüpfte am 25. Oktober (Hafn.). — Außerdem Staud. Reb. Cat. p. 182.

Dryobota Ld.

393. protea Bkh. Laibach, ein ♂ an einem Zaun gefunden, 9. Oktober 1908 (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, Herbst, ein lebhaft gezeichnetes ♂ (Winz.), Landstraß, e larva 7. September (M. H.).

Dipterygia Stph.

394. scabriuscula L. Köder, Ratschach und Landstraß (M. H.), Feistenberg häufig (Hafn.), Ende Juni — August, Wippach, Köderfang, 13. August (Hafn.).

Hyppa Dup.

395. rectilinea Esp. Woch. Feistritz, 18. Juli (Penth.); Mojstrana, Lichtfang und an Felsen (Schwing.).

Rhizogramma Ld.

396. d e t e r s a Esp. St. Katharina, an Kiefernstämmen, 30. Juni, 5. Juli (Hafn.); Steinbüchel, 28. August (M.); Mojstrana (Galv.); Ratschach in Unterkrain, Juli (M. H.); Feistenberg, Köderfang, Juli (Hafn.); Loitsch, ein ♂ an einem Zaun, 2. Juli (Hafn.); Senožeče (M. H.); Ende Juni bei Wippach an Mauern einige gefunden (Mn.).

Chloantha Gn.

397. p o l y o d o n Cl. Wahrscheinlich in zwei Generationen. Laibach, 1. Juni, abgeflogen (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 1 ♂ (Winz.); Stein (Doll.); Landstraß, 18. Juli, 10., 15., 22. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 21. Juli (Hafn.).

398. h y p e r i c i F. mit ab. d i l u t i o r Wagn. Im Juni bei Wippach einige an alten Mauern gefunden (Mn.); ebenda im August (Wagn.). Gradišče ob Wippach, Köderfang, 10. August, defekt (Hafn.).

Callopistria Hb.

399. p u r p u r e o f a s c i a t a Piller. Laibach, Tivoliwald und Golovec, nicht häufig; sitzt gern an Farnkräutern. Feistenberg, von Kastanien geklopft und auch am Köder gefangen. (Hafn.). Von Mitte Juni bis Anfang August.

400. l a t r e i l l e i Dup. An den Abhängen des Nanos bei Wippach an Felsen; fliegt auch zum Köder, Juni, Anfang Juli und wieder Ende August, September. Nicht selten.

Polyphaenis B.

401. s e r i c a t a Esp. Ratschach in Unterkrain, 23. Juli, 1. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 17. und 18. Juli (Hafn.); Rudolfswert, Köderfang, 24. Juli (Buč.).

Trachea Hb.

402. a t r i p l i c i s L. Wohl überal; stellenweise häufig; am Licht und am Köder, jedoch auch an Zäunen zu finden. Mai bis September, in zwei Generationen.

Euplexia Stph.

403. l u c i p a r a L. Jedenfalls in zwei Generationen, jedoch nicht häufig. Laibach, Köderfang, 13. Juni (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 12. Juni (M.); Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 27. Juli und im August, Landstraß 10. und 15. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 28. Juni (Hafn.); Möttling (Cvetko); Wippach, Ende Mai einige aus Gesträuch gescheucht (Mn.); ebenda, Köderfang, 20. August (Hafn.).

Phlogophora Tr.

404. s c i t a Hb. Staud. Reb. Cat. p. 185.

Brotolomia Ld.

405. meticulosa L. Überall gemein. April, Mai und August bis Oktober.

Mania Tr.

406. maura L. Laibach, Köderfang, Juli bis Anfang September; Stein häufig (Doll.); Altlack bei Bischoflack (Tavč.); Mojstrana, 17. Juli (Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Landstraß, sehr häufig, Ende Juni — August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, vier Stücke, Juli (Hafn.); Wippach, Köderfang, August, nicht selten (Hafn.).

Naenia Stph.

407. typica L. Überall, ziemlich selten. Laibach; Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 3. und 4. Juli (Hafn.).

Jaspidea B.

408. celsia L. Ratschach in Unterkrain, vom 22. September bis 10. Oktober 1902 fünf Stücke am Köder gefangen (M. H.).

Hydroecia Gn.

409. nictitans Bkh. Laibach, Köderfang, 6. September (Hafn.), 8. September (Spl.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 5. September (M. H.); Rudolfswert, auf einer Blüte gefunden, 5. September (Hafn.).

410. petasitis Dbld. Stein? ein ♀ (Doll. vid. Rbl.).

Gortyna Hb.

411. ochracea Hb. Stein, nicht selten (Doll.).

Nonagria O.

412. cannae O. Stein, aus im Schilf gefundenen Raupen mehrere Stücke gezogen (Doll. det. Rbl.).

Calamia Hb.

413. lutosa Hb. Laibach, Lichtfang ein ♀, 21. September 1909 (Winkl.).

Leucania Hb.

414. pallens L. Laibach, Köderfang (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. August (Hafn.); Landstraß, Köderfang, 4., 10. und 22. August (M. H.); Wippach, Köderfang, 20. August (Hafn.).

a) ab. ectypa Hb. Wippach, Köderfang, 20. August (Hafn.).

415. scirpi Dup. Wippach, Lichtfang, 8. Juni (Hafn.); ebenda im August am Köder nicht selten, zu ab. dactylidis Hb. gehörig (Hafn.).

416. putrescens Hb. Wippach, Köderfang, August, nicht selten (Hafn.).

417. comma L. Črna Prst, este Terasse, 1200 *m*, im Sonnenschein schwärmend, 28. Juni (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Schwing.); Gorjanci, im Sonnenschein auf Blumen schwärmend, 25. Juni (Hafn.).

418. andereggii B. Übergang zu v. cinis Frr. Mojstrana, ein ♀ am 18. Juli 1909 (Rgr. Kautz).

419. L album L. Laibach. ein Stück an einem Baumstamme, 30. Juni (Hafn.); ein Stück e l. 28. September (Spl.); Ratschach in Unterkrain und Senožeče, ziemlich häufig am Köder, August, September (M. H.); Wippach, Mai und Juni an alten Mauern frisch ausgekrochen gefunden, wo die Puppen zwischen den Fugen der Steine sich fanden (Mn.); ebenda Köderfang, August (Hafn.).

420. vitellina Hb. Laibach, Köderfang im September, nicht selten; Stein (Doll,); Ratschach in Unterkrain, 25. September (M. H.); Gradišče ob Wippach, Ende Mai ein schlechtes Exemplar an einem Felsen gefunden (Mn.); Wippach, Köderfang, 20. August und 3. September, mehrere Stücke (Hafn.).

421. evidens Hb. Mojstrana, 28. Juli, Lichtfang, ein sehr großes Stück (40 *mm* Exp.) mit breitem dunklen Mittelschatten (Galv.).

422. albipuncta F. Laibach, Ende Mai (selten) und Juli, August (häufiger); Stein (Doll.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, Ende Juli und August (M. H.); Feistenberg, am Köder im August sehr häufig (Hafn.); Adelsberg, Köderfang, 19. August (Preiss.); Wippach, ziemlich häufig, August (Hafn.).

423. lythargyria Esp. Stein (Doll.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg, in der zweiten Julihälfte einzeln, im August häufig am Köder (Hafn.); Adelsberg, Köderfang, 19. August (Preiss.); Wippach, am Köder im August nicht selten, rotbraune und grubraune Stücke (Hafn.).

424. turca L. Feistenberg, in der ersten Augusthälfte sehr häufig am Köder (Hafn.); Landstraß, 15. Mai und Ende Juli, August (M. H.).

Grammesia Stph.

425. trigrammica Hufn. Laibach, geradezu gemein, am Köder, Ende Mai, Juni; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Mojstrovka, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.); Kronau, Lichtfang, 30. Juni (Ing. Kautz); Ratschach und Landstraß in Unterkrain (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Wippach, vor Mitte Mai, mehrere Stücke aus Ahornhecken gescheucht (Hafn.).

a) ab. bilinea Hb. Unter der Stammform nicht häufig: Laibach (Högl., Spl.); Stein (Doll.); Woch. Feistritz, aus Fichten gescheucht, 11. und 25. Juni (Hafn.); Ratschach in Unterkrain, 10. Juni (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 25. Juni, defekt (Hafn.); Wippach, Köderfang, 1. Juni, abgeflogen (Preiss.).

Caradrina O.

426. exigua Hb. Laibach, Lichtfang, 24. August und 2. September 1901 (Hafn.); Wippach, nicht selten am Köder im August, Anfang September (Hafn.);

427. **quadripunctata** F. Überal häufig vom Mai bis September, vereinzelt noch im Oktober, an Baumstämmen und in Gebüschen; fliegt gern zum Licht und zum Köder.

428. **selini** B. Mojstrana, Lichtfang, Juni, ein scharf gezeichnetes Stück (Winz., det. Galv.); Ratschach in Unterkrain, ein Stück, 17. Juli (M. H.).

429. **kadenii** Frr. Staud. Rbl. Cat. p. 197.

430. **gilva** Donz. Mojstrana, 15. Juli, Lichtfang, ein ganz frisches Exemplar (Schwing.); ebenda, Lichtfang, 27. Juni, ganz rein und Mitte Juli verflogen, je ein Stück (teste Schwing.).

431. **respersa** Hb. Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang (Schwing.); Wippach. Lichtfang, 19. und 23. Juni (Preiss.).

432. **morpheus** Hufn. Črna Prst (zirka 1200 *m*) aus Gebüsch aufgescheucht, 29. Juni, bei 1400 *m*, 20. Juni im Sonnenschein fliegend (Hafn.); Kumberg, 24. Juli (M. H. vid. Rbl.); Gradišče ob Wippach, Köderfang, 10. August, stark geflogen, jedoch wahrscheinlich hieher gehörig (Hafn. vid. Rbl.).

433. **alsines** Brahm. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Woch. Feistritz, 5. Juli (Penth.); Feistenberg, Köderfang, 28. Juni (Hafn.); Landstraß, Köderfang, 5. August (M. H.).

434. **taraxaci** Hb. Laibach, Köderfang, Ende Juli, Anfang August, nicht selten. Mojstrana und Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, Köderfang, Juli, August (M. H.); Feistenberg, Ende Juli, August, häufig am Köder und auch in der Dämmerung auf Gartenblumen (Hafn.).

435. **ambigua** F. Ratschach und Landstraß in Unterkrain, nicht selten am Köder, August (M. H.); Feistenberg, Ende Juli, zwei abgeflogene Stücke (Hafn.); Wippach, 9. Juni, aus Epheu gescheucht (Preiss.); ebenda, Köderfang, August, September, häufig (Hafn.).

436. **pulmonaris** Esp. Licht- und Köderfang, Feistenberg, 25., 28. Juni und 3. Juli (Hafn.).

Hydrilla B.

437. **glutcosa** Tr. Wippach, im August, nicht selten am Köder; dunkle und hellbraune Stücke (Hafn.).

Acosmetia Stph.

438. **caliginosa** Hb. An Waldrändern im Grase, ziemlich selten. Laibach, 3. Juni, Rudolfswert, 11. Juni, Feistenberg, Ende Juni (Hafn.).

Rusina Stph.

439. **umbratica** Goeze. Köderfang, Laibach, 1 Stück (M. H.); Stein, häufig (Doll.); Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Mojstrana, ebenso; Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, häufig (Hafn.), von Ende Juni bis Anfang August. Ein partiell albinotisches Stück wurde bei Ratschach gefangen (M. H.).

Amphipyra O.

440. tragopoginis L. Laibach, ein zerfetztes ♀, 8. November (Hafn.). Die Zucht ab ovo ergab die Falter gegen Mitte Juni. Voßhütte, Lichtfang, 12. Juli, (Schwing.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 25. August und Landstraß, 17. Juli, Köderfang (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. und 20. Juli (Hafn.); Wippach, anfangs Mai einige verflogene Stücke an einer Mauer gefunden (Mn.)

441. tetra F. Auf dem Nanos ob Wippach, in der Rindenspalte einer alten Pappel drei Stücke gefunden, 30. Juli 1905 (Hafn.); ebenda an Felsen (Wagn.).

442. livida F. Laibach, Köderfang, Ende Juli (M. H.); ebenda, Lichtfang, Ende September, abgeflogen (Hafn.); Altlack bei Bischoflack, Köderfang, 12. August (Tavč.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, Köderfang, August, September (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 2. und 4. August (Hafn.).

443. perflua F. Laibach, Köderfang, (Kavč.); Altlack bei Bischoflack, Köderfang, 26. August (Tavč.); Mojstrana, Lichtfang, 21. August (Rgr. Kautz.).

444. pyramidea L. Licht- und Köderfang, Laibach, nicht häufig; Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, August (Tavč.); Radmannsdorf, 22. Juli (M.); Ratschach und Landstraß, sehr häufig (M. H.); Feistenberg, ebenfalls häufig (Hafn.); Rudolfswert (Buč.); Möttling (Cvet.) von Anfang Juli bis nach Mitte Oktober.

Taeniocampa Gn.

445. gothica L. Laibach, häufig am Köder, Ende März, April; Radmannsdorf, 8. und 9. April (M.); Lengenfeld (Galv.); Mojstrana, Lichtfang, März (Winz.); Landstraß (M. H.); Wippach, anfangs Mai einige an Weingärtenmauern getroffen (Mn.).

446. miniosa F. Laibach, nicht häufig, April (Hafn.); St. Katharina, ein Raupennest auf einer Eiche gefunden, 24. Mai (M. H.); Stein (Doll.); Landstraß (M. H.); Wippach, 29. März, Lichtfang (Preiss.).

447. pulverulenta Esp. Laibach, Licht- und Köderfang, März, April nicht selten; Landstraß, Raupen auf Eichen gefunden; die Falter schlüpften im März, April (M. H.); Senožeče, Köderfang, April (M. H.).

448. stabilis View. Laibach, an Baumstämmen, auch am Licht und am Köder, März, April, nicht selten. Landstraß, e larva (M. H.); Senožeče, Köderfang (M. H).

449. incerta Hufn. Laibach, ziemlich häufig, Ende März, April, am Köder, auch an Baumstämmen; Mojstrana, Lichtfang, März (Winz.); Landstraß (M. H.); Senožeče (M. H.).

a) ab. fuscata Hw. Ebenfals nicht selten.

b) ab. pallida Lampa. Laibach, 1 ♂ an einem Baumstamm, 29. März 1904 (Hafn. vid. Bohatsch).

450. opima Hb. Laibach, Licht- und Köderfang, nicht häufig, im April (Hafn. Spl. Winkl.); Landstraß (M. H.).

451. gracilis F. Laibach, Ende März, April, am Köder, nicht selten; Ratschach in Unterkrain und Senožeče (M. H.).

452. m u n d a Esp. Laibach, nicht selten im März, April am Köder, Landstraß (M. H.).

a) ab i m m a c u l a t a Stgr. Laibach, Köderfang, mehrfach; Landstraß (M. H.).

Panolis Hb.

453. g r i s e o v a r i e g a t a Goeze. Laibach, im April einige Stücke von Fichten und Föhren geklopft (Hafn.); abends an Weidenkätzchen gefangen (Dob.); Mojstrana, Lichtfang, Ende April (Winz.).

Mesogona B.

454. o x a l i n a Hb. Laibach, Lichtfang, ein ♂, 2. September 1899 (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, ein auffallend hell-rötlich-graues ♂ (Winz); Stein, nicht selten, noch im Oktober erbeutet (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 6. Juli (M. H.).

455. a c e t o s e l a e F. Laibach, Köderfang, 5. September und ein Stück am Zweige einer Föhre gefunden, 19. September (Hafn.).

Dicycla Gn.

456. o o L. Wippach und Gradišče ob Wippach, Köderfang in der zweiten Junihälfte (Preiss.). Darunter auch

a) ab. r e n a g o Hw.

Calymnia Hb.

457. p y r a l i n a View. Ratschach und Landstraß, im Juli (M. H.); Feistenberg, 29. Juni, 17. Juli, Licht- und Köderfang (Hafn.).

458. a f f i n i s L. Feistenberg, Köderfang, 18. Juli (Hafn.).

459. t r a p e z i n a L. Laibach, die Raupe nicht selten im Mai auf Eichen; die Falter Ende Juni, Juli. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Anfang August (teste Schwing.); Ratschach und Landstraß, Juni, Juli (M. H.); Kumberg, 24. Juli (M. H.); Feistenberg, häufig, Juli, Anfang August (Hafn.). Ein am 23. Juli 1899 auf dem Ljubnik bei Bischoflack erbeutetes Stück (Hafn.) dürfte zu ab. r u f a Tutt gehören.

Dyshorista Ld.

460. f i s s i p u n c t a Hw. Stein, an einer Mauer, 5. Juli (Hafn.); ebenda (Doll.); Landstraß, 18. Juni (M. H.); auf dem Laibacher Moor bei [illegible], ein Stück am Stamme einer Weide, 10. Juli (Hafn.); Wippach, Köderfang, 18. Juni (Preiss.).

Plastenis B.

461. r e t u s a L. Mojstrana, 4. Juli, Raupe, Imago entwickelt, 12. August (Schwing.); ebendaselbst, Lichtfang (Winz.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain, Köderfang, nicht selten, 3. Juli — 8. August (M. H.); Wippach, 18. Juni, 4. Juli, abgeflogen (Preiss.).

462. subtusa F. Feistenberg, Köderfang, 13. Juli (Hafn.); Wippach, aus einem Gebüsch gescheucht, abgeflogen, 15. Juli (Hafn.).

Orthosia O.

463. lota Cl. Laibach, häufig am Köder, Ende September, Oktober (nur die dunkelgraue Form). Stein (Doll.); Egg ob Podpeč (M. H.); Mojstrana, Lichtfang, ein dunkles ♀ (Winz.); Ratschach in Unterkrain (M. H.).

464. macilenta Hb. Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winz.); Ratschach in Unterkrain in der ersten Oktoberhälfte (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 4. Oktober Hafn.).

465. circellaris Hufn. Laibach, Ende September, Oktober, am Köder. Stein (Doll.); Ratschach, Landstraß (M. H.) und Feistenberg (Hafn.) häufig; Senožeče (M. H.).

466. helvola L. Laibach, im Oktober, nicht häufig. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winz.); Ratschach in Unterkrain, häufig (M. H.).

467. nitida F. Laibach, Köderfang, 6. September (Hafn.); Ratschach und Landstraß, im September; nicht häufig (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 6. September (Hafn.).

468. litura L. Laibach, ziemlich häufig am Köder, September, Oktober. Stein (Doll.); Radmannsdorf, 31. August (M.); Ratschach und Landstraß, Ende August bis Oktober (M. H.).

Xanthia O.

469. citrago L. Laibach, ein Stück von einer Eiche geklopft, 16. September (Hafn.); Altlack bei Bischoflack, Ende August. Köderfang (Tavč.); Landstraß in Unterkrain, e larva, Ende August, September (M. H.).

470. sulphurago F. Altlack bei Bischoflack, Köderfang, Ende August, ein ♂ (Tavč.).

471. aurago F. Laibach, Köderfang (Dob.); Altlack bei Bischoflack, Ende August (Tavč.); Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winz.); Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 22. September (M. H.); ebenda, 4. Oktober (Hafn.).

a) ab. fucata Esp. Mojstrana, die vorherrschende Form (Galv.).

472. lutea Ström. Ratschach und Landstraß in Unterkrain, September, Oktober, Köderfang (M. H.).

473. fulvago L. Laibach, 29. August und Köderfang, 1. Oktober (Hafn.); Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, Ende August (Tavč.); Mojstrana, Lichtfang, 26. August (Rgr. Kautz); Landstraß, Köderfang 7. Sept. (M. H.).

Hoporina Blanch.

474. croceago F. Laibach, am Fuße einer Eiche ein Stück, 30. September (Hafn.); ebenda e l. (Spl.); ebenda, Köderfang, Ende März (nach der Überwinterung, Dob., Tavč.); Ratschach in Unterkrain, 27. März (M. H.); Senožeče (M. H.); am Fuße des Nanos bei Wippach, anfangs Mai von Eichen abgeklopft (Mn.)

Orrhodia Hb.

475. erythrocephala F. mit ab. impunctata Spul. und ab. glabra Hb. Laibach; fliegt im Oktober spärlich, nach der Überwinterung im März, April oft massenhaft zum Köder; Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 2. November (M. H.); Rudolfswert, Köderfang, 14. Oktober (Hafn.).

476. vau punctatum Esp. Laibach, einige Stücke nach der Überwinterung im März am Köder erbeutet (Dob., Winkl.). Senožeče, Köderfang, Oktober (M. H.); Gradišče ob Wippach, Köderfang, 29. März (Preiss.).

477. vaccinii L. Überall gemein, Köder, September bis April.

a) ab. spadicea Hb. Laibach, einige am Köder erbeutet (Dob.); Feistenberg, Köderfang; 4. Oktober (Hafn.).

b) ab. mixta Stgr. Überall und ebenso häufig wie die Stammform.

478. ligula Esp. Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 6. Juli (M. H. vid. Bohatsch).

479. rubiginea F. Laibach (Hafn., M. H.); Radmannsdorf 22. Sept. (M.); Ratschach in Unterkrain, häufig (M. H.); Feistenberg, ebenso (Hafn.). Am Köder, von Mitte September an; überwintert (Spl.). Auch ab. tigerina Esp. und ab. unicolor Tutt. darunter.

480. torrida Ld. Staud. Rbl. Cat. p. 210.

Scopelosoma Curt.

481. satellitia L. Laibach; Stein (Doll.); Radmannsdorf, 17. Sept. (M.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.). Von Mitte September bis April. Fliegt im Herbst nur vereinzelt, nach der Überwinterung jedoch massenhaft zum Köder.

a) ab. brunnea Lampa. Unter der Stammform nicht selten.

Xylina Tr.

482. semibrunea Hw. Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 1. Oktober (M. H.).

483. socia Rott. Laibach, im September und nach der Überwinterung im April, an Zäunen; auch am Köder gefangen (Hafn.); Stein (Doll.); Ratschach und Landstraß (hier bereits 20. August, M. H.).

484. furcifera Hufn. Herbst bis April. Nach der Überwinterung häufiger anzutreffen. Laibach, Ende März, Anfang April, ziemlich häufig am Köder; auch an Zäunen und an Baumstämmen (Bul., Hafn., M. H.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 6. April (M.); Mojstrana, 21. April, Lichtfang (Winz.); Ratschach in Unterkrain, 16. Oktober (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 4. Oktober (Hafn.).

485. ingrica HS. Mojstrana, Lichtfang, Herbst, ein frisches ♂ (Winz.).

486. ornithopus Rott. An Zäunen, Baumstämmen, namentlich an Kiefern, fliegt auch zum Köder. Laibach, häufig. Stein (Doll.); Radmannsdorf, 10. April (M.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain (M. H.); Rudolfswert (Hafn.), September bis April. Wippach, anfangs Mai von Eichen abgeklopft (Mn.).

Calocampa Stph.

487. vetusta Hb. Laibach; Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Wippach (Mn.). Vom Herbst bis zum Frühjahr, an Zäunen, nach der Überwinterung auch am Köder.

488. exoleta L. Herbst bis April. Laibach, nach der Überwinterung oft massenhaft am Köder; Raupen auf jungen Weiden gefunden (Hafn., M. H.); Lancovo bei Radmannsdorf, im September (M.); Ratschach in Unterkrain und Landstraß (M. H.); Wippach, Raupe auf Chenopodium nicht selten, Juni (Mn.).

489. solidaginis Hb. Mojstrana, Lichtfang, zwei ♂ ♂ (Winz.-Galv.).

Xylomiges Gn.

490. conspicillaris L. und

a) ab intermedia Tutt

b) ab. melaleuca View. Laibach, an Zäunen und bei Straßenlaternen von Mitte April bis Mitte Mai nicht gerade selten; Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 21. April (Winz.-Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Möttling (Cvet.).

Lithocampa Gn.

491. ramosa Esp. Mojstrana, 13. Juli, Lichtfang, abgeflogen (Schwing.); Kunberg, ein sehr schönes Stück, 24. Juli (M. H.).

Chalophasia Stph.

492. platyptera Esp. Im Juni bei Oberfeld ob Wippach einige auf Marrubium gefangen (Mn.).

493. lunula Hufn. Laibach, am 11. August 1909 ein abgeflogenes Stück am Stamme einer Ulme angetroffen; ebenda 22. Mai ein Gespinst an einem Stein gefunden, der Falter schlüpfte am 2. Juni (Hafn.); ebenda, 15. Juni und bei Landstraß am 8. Juli gefangen (M. H.); Ende Juni bei Gradišče und Slap ob Wippach einige an Mauern gefunden (Mn.).

Cucullia Schrk.

494. prenanthis B. Laibach (F. Schmidt, Verh. zool. bot. Ver. 1854, p. 111); ebenda an einem Baumstamme ein frisches ♂ gefunden, 10. Mai 1901 (Hafn.); Landstraß, aus Raupen in Mehrzahl erzogen (M. H.).

495. verbasci L. Im Juni auf dem Nanos die Raupen häufig gesehen (Mn.).

496. scrophulariae Capieux. Laibach, Raupen in Anzahl gefunden; sie waren vielfach angestochen (M. H., Spl.); Lancovo bei Radmannsdorf (M); Wocheiner See, 26. Juni (Flschm., Schwing.); Mojstrana, Lichtfang, Anfang Juli (teste Schwing.); Landstraß (M. H.); Feistenberg (Hafn.). Die Falter schlüpfen im Mai, Juni.

497. lychnitis Rbr. Feistenberg, e larva, Ende Mai, Anfang Juni (Hafn. det. Wagn.).

498. blattariae Esp. Laibach (F. Schmidt, Verh. zool. bot. Ver. 1854, p. 111). Wippach (Streckfuß).

499. tanaceti Schiff. Landstraß (M. H.); Feistenberg, drei Raupen im Juli 1900 auf Vermut gefunden; ein Falter schlüpfte bereits am 18. August 1900; eine Puppe überwinterte und lieferte den Falter am 29. Juni 1901; die dritte Puppe ging ein.

500. umbratica L. Überall an Zäunen; auch in der Dämmerung auf Blumen schwärmend. Ende Mai, Juni und wieder Ende Juli, August.

501. lucifuga Hb. Laibach, an Zäunen nicht selten, im Mai; auch in der zweiten Julihälfte frische Stücke angetroffen; Großkahlenberg, 5. Mai (Hafn.); Mojstrana, Anfang Juli (Ing. Schwing.) und Ende Juli, Lichtfang (teste Schwing.); ebenda, kleine Stücke (Galv.); Luegg bei Rudolfswert, 13. Mai, ein frisches ♀ auf einem Blatte gefunden (Hafn.); ebenda am 8. Juni eine fast erwachsene Raupe auf Hieracium angetroffen, die Puppe überwinterte (Hafn.).

502. lactucae Esp. Lancovo bei Radmannsdorf, 25. Mai (M.); Treffen (Cvet.); Feistenberg, e l. 5. Juni (Hafn.); Landstraß (M. H.).

503. chamomillae Schiff. Laibach, an Zäunen und an Baumstämmen in der zweiten Aprilhälfte und anfangs Mai, nicht häufig (Hafn.); Treffen (Cvet.).

504. absinthii L. Laibach, ein Stück an einem Zaun gefunden, Juli 1896 (Hafn.); ebenda (Högl.).

Eutelia Hb.

505. adulatrix Hb. Im Mai bei Wippach und Gradišče, teils auf Pflanzen frisch gefunden (Mn.); bei Gradišče ob Wippach am 4. August 1907 ein Stück aus einer Hecke gescheucht, ein Stück am Köder gefangen (Hafn.).

Anarta Hb.

506. myrtilli L. Laibach, Tivoliwald, ein ♂ am 19. August 1899 abends auf Haidekraut sitzend gefunden (Hafn.); Kronau, 30. Juni, ein ♂ der Stammform zwischen Föhren fliegend erbeutet (Ing. Kautz).

507. cordigera Thubg. Crna Prst, Gipfel, 26. Juni (Flschm.); Krma, 28. Juni (Flschm., Schwing.). Mojstrovka, 1.—13. Juli. An letzterer Lokalität wurden die Schmetterlinge aus den Legföhren, auf deren Ästen sie jedenfalls bei Nacht sitzen, morgens aufgescheucht. Später sassen sie auf den Blüten von Erica und Rhododendron, sind aber äußerst flüchtig und daher schwer zu erbeuten. Auch sehen sie in der Ruhe als im Fluge einer dort vorkommenden Geometride ähnlich, wodurch man oft getäuscht wird (Schwing.).

508. melanopa Thnbg.

a) v. rupestralis Hb. Triglav, 2400 *m*, 25. Juli (Spitz).

509. nigrita B. Triglav, am 1. Juli 1908 auf Felsen sitzend, ein prächtiger frisch geschlüpfter ♂, ausgezeichnet durch [illegible] Zeichnung im Saumfelde der Vorderflügel (Ing. Kautz).

Heliaca Hb.

510. tenebrata Sc. Überall auf Wiesen, an Waldrändern und auf Waldblößen, Ende April bis Anfang Juni. Scheint jedoch im oberen Savetale zu fehlen.

Heliothis O.

511. ononis F. Laibach, St. Katharina (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Feistenberg (Hafn.). Auf Wiesen und grasreichen Berglehnen, in Sonnenschein schwärmend. Ziemlich selten, Mai und Ende Juli, August.

512. dipsacea L. Auf Wiesen und an grasreichen Abhängen im Sonnenschein schwärmend. Mai, Juni und Ende Juli, August, Laibach, nicht häufig; Stein (Doll.); St. Katharina, häufig (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Juli (teste Schwing. und Winz); Landstraß (M. H.); Rudolfswert (Hafn.); an den Abhängen des Nanos und des Kolk, häufig.

513. scutosa Schiff. Ober Poganitz bei Rudolfswert auf einer Wiese am Waldrande ein ♂ gefangen, 11. Juni 1900 (Hafn.).

514. peltigera Schiff. Im Juni bei Gradišče ob Wippach auf Skabiosen (Mn.); ebenda, ein abgeflogenes Stück, am 22. Juni 1907 (Hafn.); ebenda, 5. Juli 1907 und auf der Policawiese bei Wippach am 15. August 1905 je ein Stück gefangen (Preiss.).

515. armigera Hb. Laibach, Köderfang, Ende August, September (Hafn.); im Juni hinter Oberfeld ob Wippach auf den grasreichen Hutweiden einige gefangen, aber alle ziemlich abgeflogen (Mn.); Wippach, Köderfang, August (Hafn.).

Pyrrhia Hb.

516. umbra Hufn. Laibach, Lichtfang, ein Stück im August (Hafn.); Radmannsdorf, 12. August (M.); Mojstrana, Lichtfang, Juli (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 14. Juni, 27. Juli, 4. August, Landstraß, 8. August (M. H); Feistenberg, in der Dämmerung auf Blumen schwärmend, auch am Köder nicht selten, Juli, August (Hafn,); Senožeče (M. H.); Wippach, häufig am Köder, August, Anfang September (Hafn.).

Acontia Ld.

517. lucida Hufn. Im Juni bei Wippach und bei St. Veit ob Wippach auf Berglehnen auf wilden Malven geflogen, die meisten waren hell in der Färbung (Mn.); Gradišče ob Wippach, 23. Juni 1907 ein Stück im Grase gefunden (Preiss.)

518. luctuosa Esp. An trockenen Abhängen, im Sonnenschein schwärmend; setzt sich gerne auf Blumen und im Gras. Laibach, Ende Mai (M. H.); ebenda, 12. August (Spl.); Ratschach in Unterkrain, August (M. H.); Landstraß, 25. April, 24. Mai, 8. August (M. H.); Feistenberg, 17. Juni, 21. Juli Lichtfang, 10. August Köderfang (Hafn.); an den Nanosabhängen bei Wippach ziemlich häufig im Mai, Juni und wieder im August.

Eublemma Hb.

519. suava Hb. An den Nanosabhängen bei Oberfeld, bei der Burgruine und bei Gradišče ob Wippach, in der zweiten Junihälfte bis gegen Mitte Juli. Das Tier fliegt aufgescheucht aus dem Grase und setzt

sich in einer Entfernung von etwa vier bis sechs Metern wieder ins Gras. Wenn der Schatten des Sammlers auf den Falter fällt, fliegt er gleich wieder fort. Die aufgescheuchten selteneren ♀ ♀ verkriechen sich ins Gras und sind oft schwer zu finden. Die Flugzeit dauert von zirka halbelf vormittags bis zum Abend. Die ♂ ♂ fliegen auch gerne zum Licht (Hafn., Mn., Preiss.).

520. jucunda Hb. Dr. Rothe, Verz. p. 28. (?)

Thalpochares Ld.

521. velox Hb. Gradišče ob Wippach, Lichtfang, 7. August 1905 (Preiss.).

522. dardouini B. Wippach, Lichtfang, 11. Juni 1909 (Hafn.); Burgruine, Köderfang, 1. August 1905 (Preiss.).

523. polygramma Dup. Bei Oberfeld, bei der Burgruine und bei Gradišče ob Wippach, Licht- und Köderfang, auch auf Steingeröll gefunden, 10. und 18. Juni, 4., 10., und 25. Juli und 4. August (Hafn., Preiss., Wagn.).

524. communimacula Hb. Gradišče ob Wippach, Lichtfang, ein ♂, 4. August 1907 (Hafn.).

525. purpurina Hb. Mitte Juni auf dem südlichen Abhange des Nanos ober Gradišče einige gefangen (Mn.); ebenda und bei der Burgruine aus dem Grase aufgescheucht und ein Stück am Köder gefangen, 15. August 1907 (Hafn.).

526. ostrina Hb. Mitte Juni an der Straße von Oberfeld nach Zoll auf einer Hutweide geflogen (Mn.)

527. parva Hb. Ende Juni bei Oberfeld ob Wippach einige auf Hutweiden gefangen (Mn.).

528. viridula Hb. Im Juni zwei Stücke am südlichen Nanosabhange ober Gradišče gefangen (Mn.).

529. elychrysi Rbr. Dr. Rothe, Verz. p. 29 (?)

Erastria O.

530. uncula Cl. Auf feuchten Wiesen, selten. Laibach, 19. Juni (Hafn); Wiesen bei Podutek, 12. Mai, zum Teil schon abgeflogen (M. H.); Landstraß, 4. Juni und 14., 15. August (M. H.); Preserje, 10. Juli (Hafn.).

531. pusilla View. Auf Waldblößen, Wiesen und in Hecken; fliegt auch zum Köder. Laibach, 24., 31. Mai, 25. Juni, 11. August (Hafn.); Stein (Dolf.); Mojstrana, Juni (Fleischm.); Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Žirovnica, 27. Juli (Galv.); Ratschach in Unterkrain, 1. Juli, 2. August (M. H.); Landstraß, 8. und 15. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 27. Juli (Hafn.); Prečna bei Rudolfswert, 13. Mai [illegible]

532. deceptoria Sc. In Wäldern um Idria (Scopoli). Die Art fehlt sonst überall in Krain.

533. fasciana L. Überall gemein. Ende Mai bis gegen Mitte Juli. Wahrscheinlich nur eine Generation. Bei Wippach wurde Ende Juli, August eine zweite Brut beobachtet, welche stark zu ab. [illegible] Faltern hinneigt. Ein typisches Stück dieser Form wurde von Fritz Preissecker am 29. Juli 1905 am Licht gefangen.

Rivula Gn.

534. sericealis Sc. In Hecken; fliegt auch zum Licht und zum Köder. Ende Mai bis September. Stellenweise nicht selten. Laibach (Hafn., Scop.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Landstraß, 20. Juni, 20. August, 10. September (M. H.); Feistenberg, 28. Juli, 2. und 10. August (Hafn.); Wippach, Köderfang, 13., 20. August, 3. September (Hafn.); ebenda, 18. Juni (Preiss.).

Prothymnia Hb.

535. viridaria Cl. In lichten Waldungen, auf Waldblößen, an Waldrändern, auf Berglehnen, im Grase; überall ziemlich häufig. April, Mai und Juli, August. Im Gebirge wahrscheinlich in nur einer Generation (Ende Juni, Juli).

a) ab. modesta Carad. Unter der Stammform nicht selten. Im Gebirge Oberkrains fast ausschließlich in dieser Form (Rbl.).

Emmelia Hb.

536. trabealis Sc. Auf Wiesen und grasreichen Lehnen, stellenweise häufig. Mai, Juni und wieder Ende Juli, August. Laibach, am Bahndamm bei Udmat, nicht selten (Spl.), auch am Licht (Hafn.); Stein (Doll.); Bischoflack (Hafn.); Wocheiner Feistritz, Lichtfang (Preiss.); Obergörjach, Lichtfang (Schwing.); Ratschach in Unterkrain und Landstraß (M. H.); Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.); Wippachtal, häufig (Hafn.).

Metoponia Gn.

537. koekeritziana Hb. Dr. Rothe, Verz., p. 29.; Berge-Rebel, Schmetterlingsbuch, IX. Aufl., p. 274.

538. vespertalis Hb. Staud. Reb. Cat., p. 233. Im Küstenlande, nahe an der krainischen Grenze, hinter Lokavec am Abhange des Čaven wurden von Mann zwei Stücke dieser Art im Juni gefangen.

Scolioptery Scoliopteryx Germ.

539. libatrix L. Überall ziemlich häufig; September, Oktober und nach den Überwinterung bis Juni.

Calpe Tr.

540 capucina Esp. Laibach (Schmidt, Verh. zool. bot. Ver. 1854, p. 111.); Neuming in der Wochein, am 9. Juni 1909 eine erwachsene Raupe gefunden; der Falter, ein großes ♂ (Expans. $49\frac{1}{2}$ *mm*) schlüpfte am 4. Juli (Hafn.). Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 21. und 23. Juli, drei Stücke (M. H.).

Telesilla HS.

541. a m e t h y s t i n a Hb. Landstraß, Köderfang, 2., 29. Juli, 10. August (M. H.), Feistenberg, Köderfang, 3. Juli, defekt (Hafn.), Wippach, ziemlich häufig am Köder, 13. und 20. August (Hafn.).

Abrostola O.

542. t r i p l a s i a L. Laibach, Lichtfang, 14. August (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 27. Juni (M.); Mojstrana, Lichtfang, 5. Juli (Schwing.); Wippach, im Juni, einzeln um Gräben auf Nesseln (Mn.); ebenda, 11. Juni, 4. Juli (Preiss.), Köderfang, 20. August (Hafn.).

543. a s c l e p i a d i s Schiff. Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Ratschach in Unterkrain und Senožeče, Köderfang (M. H.).

544. t r i p a r t i t a Hufn. Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Votshütte, Lichtfang, 9. Juli (Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 24. Juni, Senožeče, 13. Augnst (M. H.).

Plusia O.

545. **c a u r e u m** Kusch. Stein? (Doll.). — Die Provenienz des Stückes nicht sicher.

546. **d e a u r a t a** Esp. Laibach (Schmidt, Verh. zool. bot. Ver. 1854, p. 111).

547. m o n e t a F. Stein (Doll.); Wocheiner See, Raupe erwachsen Ende Juni auf Aconitum (Flschm., Schwing.); Mojstrana, Lichtfang, 20. August (Rgr. Kautz).

548. v a r i a b i l i s Piller. Črna Prst, 1400 *m*, einzelne Raupen am 20. Juni schon erwachsen (Hafn., Spl.); 13. Juli erwachsene Raupen in Anzahl und auch schon einen frischen Falter gefunden (M. H.); Mojstrovka, Raupe bei 1700 *m*, e l. 30. Juli (Schwing.); Triglav, circa 1800 *m* (Penth.).

549. m o d e s t a Hb. Mojstrana, 22. Juli 1908, Nachtfang (Ing. Kautz).

550. c h r y s i t i s L. Laibach, 30. Mai, e l. 1. Juni, Lichtfang 19. August, Dobrova 24. Mai (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Landstraß, 9. Juni (M. H.); Feistenberg (Hafn.); im Juni bei Maria-Au nächst Wippach auf Wiesen nicht selten (Mn.); Wippach, Köderfang, August (Hafn.).

551. c h r y s o n Esp. Feistenberg, 25. Juli ein sehr grosses ♂ (Expans. 48 *mm*) aus einer Hecke gescheucht (Hafn.).

552. b r a c t e a F. Mojstrana, Lichtfang, 15. Juli (Schwing.).

553. f e s t u c a e L. Laibach, in der Dämmerung auf Blumen schwärmend, 29. und 30. Juli (Spl.); Mojstrana, 24. Juli, Nachtfang (Ing. Kautz).

554. v a r g e n t e u m Esp. Mojstrana, 27. August, Nachtfang, stark geflogen (Ing. Kautz); außerdem Staud. Reb. Cat. p. 237.

555. g u t t a Gn. Laibach (M. H.), ebenda, Lichtfang 1. Oktober (Hafn.), ebenda Anfang Oktober in Gesellschaft von g a m m a im Sonnenschein auf Blumen schwärmend, mehrfach angetroffen (Dob.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 23. Juli, 1. Oktober (M. H.), Wippach, aus einer Hecke gescheucht, 23. Juni (Hafn.).

556. c h a l c y t e s Esp. Staud. Reb. Cat., p. 238.

557. p u l c h r i n a Hw. Laibach, Golovec, ein frisches Stück am Zweige eines Weidenstrauches gefunden, 31. Mai 1898 (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing. et Galv.).

558. j o t a L. Im Juni auf dem Nanos in einem Gebüsch ein Paar in copula gefunden (Mn).

559. g a m m a L. Überall, vom Frühjahr bis November, besonders häufig vom August bis Oktober, fliegt auch gern zum Köder. Überwintert.

560. n i Hb. Bei Haidenschaft ein Stück auf einer Wiese im Juni auf Kleeblüten gefangen (Mn.).

561. i n t e r r o g a t i o n i s L. Radmannsdorf, 3. August (M.); Mojstrana, Lichtfang, Schwing., Galv.); Steiner Alpen (Ing. Schwing.)

562. a i n Hochenw. Kankertal, aus einem Gebüsch gescheucht, 21. Juli 1897 (Hafn.); Kankersattel (Doll.); Mojstrana, Lichtfang (Schwing., Galv.).

Euclidia O.

563. m i Cl. Auf Wiesen, im Grase; von Mitte Mai bis Mitte Juni. Eine zweite Generation wurde nicht beobachtet. Laibach, ziemlich selten; Abhänge des St. Katharinaberges, ziemlich häufig; Nanos ob Präwald, 1200 *m*, 19. Juni (Preiss.); Wippach, auf den Wiesen hinter der Burgruine, nicht selten.

564. g l y p h i c a L. Auf Wiesen, überall gemein, vom letzten Aprildrittel bis gegen Ende August. Die beiden Generationen beinahe ohne Intervall.

Leucanitis Gn.

565. s t o l i d a F. Staud. Reb. Cat. p. 244.

Grammodes Gn.

566. a l g i r a L. Laibach. Lichtfang, Juli 1899, ein abgeflogenes Stück (Hafn.); in der Umgebung von Wippach, insbesondere an den Abhängen des Nanos, in Hecken ziemlich häufig; auch am Köder in Anzahl beobachtet. Ende Mai bis September.

567. g e o m e t r i c a F. Ende Juni ein ganz abgeflogenes Exemplar bei Haidenschaft auf einer Hutweide angetroffen (Mn.); Wippach, mehrere Stücke im August am Köder gefangen (Hafn., Preiss., Wagn.).

Pseudophia Gn.

568. l u n a r i s Schiff. Laibach, in der zweiten Maihälfte und Anfang Juni manches Jahr ziemlich häufig am Köder (Spl., Winkl,); Stein (Doll.); Preska, ein Stück aus einer Hecke gescheucht, 20. Mai 1896 (Hafn.); Feistenberg (Hafn.); Wippach, Licht- und Köderfang, je ein abgeflogenes Stück am 1. und am 19. Juni (Preiss.); im Juni auf dem Nanos aus Buchengesträuch gescheucht (Mn.).

Anophia Gn.

569. leucomelas L. Wippach, aus Raupen gezogen; die Falter schlüpften im Juni (Mn.). Ebenda, Köderfang im August und Anfang September, in Anzahl (Hafn., Preiss.).

Aedia Hb.

570. funesta Esp. Laibach, Lichtfang, 6. Juni (Spl.); Ratschach in Unterkrain, Köderfang, 20. Juni, 26. Juli (M. H.); Feistenberg, ein frisches Stück an einem Zaun gefunden, 20. Juni; sodann mehrfach am Köder beobachtet; das Tier ist sehr scheu und am Köder nicht leicht zu fangen (Hafn.).

Catephia O.

571 alchymista Schiff. Laibach, an Zäunen, 31. Mai, 7. und 14. Juni (Hafn.); Aßling, 6. Juni (M.).

Catocala Schr.

572. fraxini L. Laibach, am Stamme einer Föhre ein ♂ angetroffen, 13. September 1899 (Hafn.); ebenda, an Telegraphenpfählen zwei Stücke gefunden (Bul.); ebenda, einige Stücke am Köder gefangen (Dob.); Lukowitz (M. H.); Stein, nicht selten (Doll.); Altlack bei Bischoflack, Köderfang, mehrfach, August (Tavč.); Wocheiner Feistritz, ein defektes Stück am 9. September 1887 gefangen (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Winz.); Feistenberg (Hafn.).

573. electa Akh. Die häufigste Catocala; Juli bis September; an Zäunen, Baumstämmen und am Köder, Laibach; Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack (Tavč.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Rudolfswert (Buč.); Wippach. Ein Stück mit rötlichem Hinterleib (jedoch nicht so stark wie bei pacta L.) wurde bei Laibach gefangen (Kavč.).

574. elocata Esp. Laibach, Köderfang, 6. September (Hafn.); Altlack bei Bischoflack, August (Tavč.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, an Mauern, häufig, auch am Köder beobachtet, August (Hafn.); Wippach, nicht selten, Ende Juli bis September; Nanos, Raupen an Pappelstämmen und Puppen am Fuße der Pappeln unter der Rinde und unter Steinen gefunden, 30. Juli (Hafn.).

575. puerpera Giorna. Wippach, Köderfang, Ende Juli bis Mitte August (Preiss., Wagn.). Bei Budanje ob Wippach am 4. Juli eine erwachsene Raupe auf Pappelgebüsch gefunden, welche am 4. August ein großes, schön gezeichnetes ♀ ergab (Hafn.).

576. nupta L. Laibach, nur zwei Stücke am Köder gefangen, Ende August (Hafn., M. H.); Feistritztal bei Stein zwei Stücke an Felsen gefunden, Mitte Juli (Spl.); Altlack bei Bischoflack (Tavč.); Wocheiner Feistritz, zwei Stücke an Mauern, 18. August 1895 (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Winz.); Wippach, Ende Juni ein Stück an einer Mauer (Mn.); ebenda, 11. August ein defektes Stück an einem Baumstamme gefunden (Hafn.).

577. dilecta Hb. Laibach, Stadtwald, Köderfang (Hopf.); [illegible], Köderfang (M. H.); Wippach, Köderfang, 31. Juli (Preiss.).

Slovstvo.

Deželić Velimir dr., Slovenci za sjedinjenje s Hrvatskom god. 1848. Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskega arkiva. God. XII., sveska 1. i 2., Zagreb 1910.

V vseučiliški knjižnici zagrebški se nahaja sveženj spisov iz l. 1848. iz knjižnice dr. Lj. Gaja, nabiralnih pol za podpise prošenj slovenskih krajev ob Savi, ki žele biti združeni s Hrvatsko. Prošnjam se vidi, da so jim podpise zbirali preprosti ljudje, ki niso bili baš izurjeni stilisti. Te prošnje ali »pooblastila« so pisana večinoma nemški! Povod jim je pred vsem gospodarskega značaja. V Jelačića so imeli ti Slovenci popolno zaupanje; bansko njegovo dostojanstvo jim je tako imponiralo, da ga v eni izjavi imenujejo »kralja v Zagrebu« [1].

Tako na pr. prosi 5 vasi v krškem (ena v kostanjeviškem) okraju [2]: »Wir unterthänigste arme Leute von Land Krain von Bezirk Gurkfeld und von Pfare Zirkle wir bitten, wenn es möglich ist, weil wir schon Nächsten sind, sollen wir noch Brüder werden, dasz wäre das Land Krain mit Kroatischen geschloszen . . .« (76 podpisov).

Druga taka izjava je iz župe Leskovca in Cerkelj v krškem okraju (100 podpisov) [3]; najvdaneje prosijo: »den Herrn König von Agram, das Sie uns beyhilflich seyn möchten, indem wir keine Rewöller seyn, nur dasz unsere Gaben gemildert werden, und unter Krowatzien wollen wir einverstanden seyn, wie bey ihnen die Regierung wird, so möchten wir auch haben . . .« (Podpis občine Malo Mraševo v cerkljanski občini, 4. junija).

In zopet izjavlja 276 posestnikov iz okraja Kostanjevica — Sv. Križ: ». . . wollen lieber unter den Schutz des Herrn Ban in Agram sich unterziehen, wenn wir von Sr. Majestät unsers Kaisers Ferdinand unter Agram übergeben worden sind«. (Sv. Križ, 6. junija 1848).

Zopet drugi iz nekaterih vasi cerkljanske in krške občine v krškem okraju zahtevajo: ». . . daß wir unter Ihre Regierung, wie es in Kroatien ist, seyn möchten«.

Slično se jih izjavlja 105 iz sv.-kriške občine. Mnogoštevilni so podpisi iz sevniškega okraja. Podpisani se zavezujejo, da nočejo privoliti v nobeno nemško zvezo, »ampak k slovenskemu svezu, to je: s Kranjci in Hrvati želimo in hočemo biti vkup« (163 podpisov), a na to nemški: »Wir Gemeindeinsaßen aus dem Bezirke Rann, Zillierkreis in Steiermark . . .

---

[1] Kako je Jelačičevo banstvo vplivalo na Slovence, nam priča dogodba, ki jo po „Südslav. Ztg.“ pripoveduje „Ljubljanski Časnik“ (dne 17. septembra 1850): Kmetje iz Dolenjske in Štajerske so prišli k banu in so ga vprašali, ali naj volijo občinske predstojnike (takrat nova uredba) ali ne, češ, na bana zaupamo, da bo povedal pravico, ker so Hrvati sami prosili, da bi jim postal glavar, in ker je ban prijatelj cesarjev. Ban jih je sprejel ljubeznivo in jih poučil, a kmetje so se vrnili veseli, ker so slišali, kako koristen je občinski red.

[2] Imena nekaterih vasi pač Deželić ni pravilno čital.

[3] Občina Tekavec?

wir sind Slaven, Nachbarn mit Krain und Kroatien, Brüder die einerlei Muttersprache reden, vereint leben, wünschen kunftighin immer zum slavischen Bunde oder dessen Nation, wie wir jemals waren, beibehalten zu werden . . .«

V celem je peticioniralo iz krškega okraja 12 vasi, iz kostanjeviškega 33 vasi; v sevniškem okraju samem se je nabralo preko 1000 podpisov.

Podpisana je občina M. Mraševo (M. Mrascha), in sicer: Mathias Jurezhigh (Jurečič), češ, »Bestätigung dessen Überbringer«. Izjavo sv.-kriško je podpisal Mihael Štefanič in v potrdilo se zopet sklicuje na »Überbringer dieses«. Istotako želi izjava iz Pristave itd., »das weitere von Überbringer dieses sich durch mündliches Reden und Bitten zu überzeugen«. Enako iz Bušeče Vasi itd. Na eni sevniški izjavi so pa naravnost imenovani pooblaščenci: Anton Dvošek (?), Anton Mirt, Martin Kriegel.

Kdo da je gibal ves ta posavski pokret, nam doslej ni znano; zdi se mi, da se je stvar započela v preprostejših slojih, ki so l. 1848. šli pred vsem za socialnimi svrhami. S to mislijo se ujema, kar nam poroča celjski kaplan Orožen Ignacij meseca maja l. 1848.; takrat so v Celju pričakovali neko hrvatsko deputacijo, vsaj vest o njej se je bila raznesla. Orožen je mogel verjeti to vest — »so viel ist gewiß — je pisal Muršcu 24. maja[4] — daß die Bauern aus den Bezirken Rann, Reichenburg, Lichtenwald und einigen an der Grenze gelegenen Bezirken mittelst Deputationen in Dobova mit den Kroaten über Vereinigung beyder Teile und über Aufhebung der Zollinie unterhandeln«.

V direktni zvezi z Dežеlićnim odkritjem pa je to, kar razpravljam v »Bleiweisovem Zborniku« na str. 282. v 3. opombi pod tekstom[5]. Zasledil sem v nekaterih novinah poročilo o mnogoštevilni »kranjski« (slovenski) deputaciji, ki je 6. junija hrvatskemu saboru izročila peticijo o zvezi s Hrvatsko z več tisoč podpisi. Ta »kranjska« deputacija mi je bila doslej zagonetka; razgonetnila nam jo je, evo, Deželićeva objava. Ta slovensko-hrvatski pokret je mogel dati povod poloficielni brošuri, ki so jo koncem maja 1848 uradni okrožni posli širili med narodom, brošuri »Kranj Kranjcam« (spisal »Odkritosrčni Kranjc«), ta brošura je — zlasti z gospodarskega stališča — v nebo povzdigovala zvezo z Nemci in odvračala od Hrvatov (»Bleiweisov Zbornik« 310—311). Sploh je želja po zvezi s Hrvatsko tem bolj stopala v ospredje, čim bolj so Nemci tudi slovenske dežele silili v Frankfurt (ib., str. 305). S tem se povsem strinja dejstvo, da Deželićeve izjave istotako odbijajo zvezo s Frankfurtom, kakor si žele zveze s Hrvatsko.

Ta politična misel pa svedoči, da so podpisanci vendar bili informirani o čisto političnih vprašanjih burnega l. 1848. Naj omenim tole:

Takoj začetkom aprila meseca 1848. se je iz Celovca širila spomenica s slovenskimi zahtevami; med temi je bila tudi točka o zvezi s Hrvati, a ta točka je — pač kot preradikalna — nekje na poti po Slovenskem (najbrž pod vplivom mož, kakor sta bila Bleiweis, Miklošič) izginila iz »[illegible]« slovenskih zahtev. Kljub temu je okrožnica s to vsebino sredi maja krožila med narodom ter imela takrat več tisoč podpisov[6].

[4] Korespondenca dr. Jos. Muršca v „Zborniku" Matice Slov. 1904, 186.

[5] Prim. tudi ibid., str. 307.

[6] Bleiweisov Zbornik, 283.

Ta Majerjeva okrožnica je bila namenjena gotovo avstrijski vladi, a je mogla dati povod, da so se drugi s sličnimi prošnjami obrnili do drugega faktorja, ki je tu prišel v poštev, do banske vlade v Zagrebu. Sicer pa je Jelačičev nastop moral sam indirektno zbuditi vso pozornost slovenskega Posavja, ki po svoji naravni legi nagiblje v Zagreb, zlasti vest o saboru, ki se je sestal baš prve dni meseca junija.

Da so se te slovenske peticije našle baš v Gajevi ostalini, to si razlagam s tem, ker je Jelačič leta 1848. Gaju odkazal diplomatična ali »inostrana djela«[7]. Pri Gaju so pa obtičale najbrž zato, ker je Gaja baš začetkom junija doletela znana Miloševa afera in ga potisnila v ozadje; a pozneje je vojna absorbirala vse zanimanje.

Značilno je, da so o tem kmetskem pokretu čisto molčale Bleiweisove »Novice«; Bleiweisu se je kakor Slomšku kaj takega zdelo preradikalno. — Dodatno k tem peticijam priobčuje Deželić še pismo, ki ga je pisal l. 1848. Fr. Muršić »od Mure v slovenjih Goricah« Gaju.

Znano je, kako vrlo se je l. 1848. pri volitvah držal ptujski okraj. Predno so šli ljutomerski kmetje k volitvam v Ptuj, jim je Fr. Muršić v Cezanjevcih govoril[8] in ta svoj govor poslal Gaju, češ, naj sodi, »je li je krivo ili pravo«. Nagovarja jih kot »brate Slavensko Ilirske kervi« ter govori o vprašanju, ki so ga baje »ravnitelji« mariborskega okrožja v pismih razposlali vsem večjim »varošem« slovenskim, ki ga pa okrajna oblastva niso narodu priobčili — v Ljutomeru so o tem zvedeli od graščinskih komisij v Ormožu, Veliki Nedelji in Lukavcu — o vprašanju: »Kaj mi Slovenci mislimo? jeli očemo z drugemi slovenskimi narodi, to je, z Ilirci Horvackemi deržati, ali z Nemci«. In to vprašanje je hotel v Cezanjevcih Muršić s kmeti pretresti. Nekdaj silni »Ilirci« so se razdelili in stopili pred razne krone (Hrvati pod ogrsko, »mi i Kranjci i Korošci« smo se združili z Nemci), le »Ruski Slavenci, kojem skoro niti broja ne znamo«, imajo svojega cara. (Citira Danico 1835), izdajica je, kdor trdi, da je »Slovencev le mala šaka«. Nam je držati z našimi brati, »čemo učeni Slovensko Ilirski materinski jezik na novo kao naši susedi, brati Horvati itd. i Kranjci podiči«.

In ti tako »ilirski« ogovorjeni kmetje so se pokazali pri volitvah kot najodločnejši Slovenci. O Muršiću samem glej »Korespondenco dr. Jos. Muršca«, str. 268, odn. 126—129.

Za ilustracijo razmer naj priobčim tu še dopis, ki so ga prinesle Miloš Popovićeve belgrajske »Srbske Novine« v »Dodatku k št. 70 od 30. julija 1848«:

* Iz Zagreba, 11. Maja. Pisma, koja nam iz gornji strana naše domovine dolaze, sva se slažu u tome, da je narod slovenskih krěpko prionuo za narodnost svoju i da neće da zna za svezu němačku (deutscher Bund). Istina je, da su u onim stranama raspisani izbori za taj němačkij parlament i da seljak slovenskij dolazi na města izbora. No kad tamo, on zajedno izjavlja, da neće da bira poslanika, preteći svakome slabome svome bratu, koji bi se mašio u taj posao, da će mu živu ruku odsěči. U Seonice (Lichtenwald) na Štajeru došli su seljaci da izberu poslanika te izabravši ga kazaše mu, da ako neizradi tamo u Frankfurtu, da se svi

[7] Gradja za povijest knj. hrv. VI, str. 347.

[8] Ne v Ptuju, kakor piše Deželić. Cezanjevci je vas med Branekom (gradom) in Ljutomerom ob Muri.

Slovenci slože s Hrvatskom i Slavonijom, nek ijm se ne vrati živ kući. Pa kad na to ne prista, bogme zlo, i jedva ti se živ kurtalisa, izjavivši svečano, da on neče tamo da ide. I na tome stvar ostane. Iz nekoji města slovenski (istina) otišli su poslanici u Frankfurt; no tu izbor ne bijaše čist posao. Tako se n. pr. u Optaju (Pettau) na malom Štajeru obavi izbor sasvim nezakonitim koncem. Bilo je tu 146 izbornika i varošana i seljaka, koji se skupiše na dan izbora svi glavom. No 116 izmedju nji, sami knezovi seoski i gděkoji varošanin, izjaviše, da oni neće da šilju poslanike u tudje zemlje i Bog ti znao za čie babe dušu; no ostali 30 (ponajviše gladni beamtera, bojeci se izgubiti kao tudjinci bělij svoj slověnskij hlěb) izaberu, ni pet ni devet, čoveka, koji medjutim, kao Slovenac i uvidivši krivnju posla, ne otide. Ima opet drugi mesta, gdě se cěo narod usprotivio izboru, no beamteri, držeći se onoga: »tres faciunt collegium«, izabraše izmedju sebe i poslaše u Frankfurt poslanika. No narod je protestaciju svoju izložio protiv takovog samovoljstva. Mrzota ti je, brate moj, slušati sve istinite pripověsti, kako su beamteri gatali i zanovetali, da narod zaslěpe i sklone na izbor. Tu bi ti jedan kazao, da sve nove slobode, koje ijm je car podělio, ne imaju sile, dok njiovima poslanicima ne izvade dopuštenja i potvrdjenja u Frankfurtu. Drugij bi opet kazivao, da će pasti pod batine hrvatske i pod robiju madjarsku i Bog ti ga zna pod što ne sve, ako ne izberu za Frankfurt. Eto vam krasnij karakter zastupnika *velike i tobože jedine* Germanije kod nas na Štajeru, Kranjskoj i Koruškoj. Na čast ti ij, tanka i plavokosa Teutonie! i blagodarićemo ti svi Slovenci od Dobrača pa do Sutle, od Mure pa do sinjeg mora, ako ij ukloniš iz krila našeg, pa primiš u blagoslovena i jedino spasujuća naručja svoja!

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Franz Xaver Zahnbrecher. Die Kolonisationstätigkeit des Hochstifts Freising in den Ostalpenländern. (Beiträge zur Geschichte, Topographie und Statistik des Erzbistums München und Freising von Deutinger und Specht; X. Band, neue Folge IV. Band. München 1907, Lindauer. S. S. 56—139).

Na podlagi listin, tradicijskih knjig in urbarjev nam opisuje pisatelj razvoj freisinškega posestva v vzhodnih Alpah, njega naselitev, obdelovanje in upravo. Nadrobno nam pripoveduje o mnogih obmejnih bojih med Bavarci in Slovenci, ki so se v 2. polovici 6. stoletja, po odhodu Langobardov v Italijo, začeli naseljevati po zapuščenih krajih ter so se po dolinah in ob rekah pomikali vedno bolj proti zapadu. Bavarski vojvoda Tassilo II. je pa skušal tu na vzhodu utrditi svoje stališče in se tako okrepiti napram prodirajočim Frankom, kot pionirji v slovenskih deželah pa naj bi bili misijonarji. In kot pozneje na Pomorjanskem zgodilo se je enako tudi tu: kamor je prišel blagovestnik s križem v roki, tam je zasadil kmalu tudi vojščak svoj meč. Na meji je ustanovil Tassilo II. l. 769 benediktinski samostan Innichen, »da bi se pripeljali neverni Slovenci na pravo pot«, s čimer so freisinški škofje prevzeli prevažno nalogo. Innichen so bila vrata do Koroške, Kranjske in Štajerske. Ob reki Dravi so prodirali škofje vedno bolj proti vzhodu in jugu ter si pridobivali nove zemlje za kolonizacijo, tako, da so se že pred letom 822 naselili ob Vrbskem jezeru. Od tod kot

iz središča so naselili najprej bližnjo okolico, potem so pa obrnili svoje oči na Kranjsko, Štajersko in Avstrijsko.

Leta 973. podari cesar Oton II. freisinškemu škofu Abrahamu vse ozemlje, ki tvori porečje selške Sore, katero posestvo je Henrik II. (1002 in 1011) zopet nekoliko razširil. Iz središča Škofje Loke so prodirali (kakor nekoč iz Innichena) kolonizatorji proti jugovzhodu, na ljubljansko polje in na zapad v selško ter poljansko dolino. Tudi na Dolenjskem so imeli škofje svoja posestva okrog Mokronoga, Škocjana, Šmarjete in Bele cerkve, ki pa so bila šestkrat manjša od škofjeloških.

Na Štajerskem so dobili škofje prva posestva v dar šele leta 1007. (Oberwelz, Lind in Katsch v murski dolini), na Sp. Avstrijskem pa v istem stoletju obširna zemljišča ob Donavi in reki Ibbs. — Začetkom 12. stoletja neha doba darov, zato so pa tem pogosteje kupne in menjalne pogodbe, ker so škofje tako s tujimi posestvi lastna zaokrožili, kar je bilo v gospodarskem oziru posebne važnosti.

Kar se tiče takrat slovenskih dežel so bile jako pičlo obljudene, zato so jih škofje začeli naseljevati z Nemci. Na lepo in rodovitno ravan med Kranjem in Loko so privedli svoje bavarske rojake (officium Bavarorum) in zasnovali okrog slov. Žabnice več nemških vasi. Ob desnem bregu polj. Sore so škofje naselili Korošce (officium Karentanorum). Še dandanes spominjajo osebna, vodna in krajevna imena tod na nemško naselitev. V samotne in gozdnate kraje sedanje Sorice je škof Emihon l. 1283. naselil nemške Tirolce iz pustriške doline.

Zahnbrecher se je lotil tudi raziskavanja krajevnih imen; vendar je v tem delu svoje razprave popolnoma nesamostojen in se naslanja večinoma na rezultate avstrijskih raziskovalcev (Krones, Kämmel, Redlich). Mestoma razpravlja o vsem tem preveč teoretično. Redke slovenske naselbine na Avstrijskem, Zgor. Koroškem in Štajerskem so utonile v nemškem morju, prebivalci so bili zasužnjeni, narodno plemstvo pa se je strnilo z nemškim veleposestvom. Slovenske naselbine je absorbirala nemška, od državne oblasti podpirana premoč; le imena vodâ, gorâ in krajev spominjajo še sedaj na slovensko prošlost.

Naseljevali so se pa Slovenci družabno, v vaseh, — medtem ko so Nemcu, posebno po goratih krajih, ljubša selišča (Einzelhofsystem). Obdelovali so polje in vinograd ter se pečali z živinorejo, — posebno z drobnico; vrhutega so cvetele tudi raznovrstne panoge obrti, trgovstva in rudarstva. Tudi ta stran razprave je preveč teoretično opremljena; enako se ponavljajo v § 4 stvari, ki jih dobiš v vsaki pravnozgodovinski učni knjigi, vse preveč splošnega značaja, kar bo laiku bolj ugajalo kot strokovnjaku. Tu nam pripoveduje pisatelj o roboti in o davščinah, o sodstvu, upravi in uradništvu. Napačna je trditev, kot da bi bavarska in slovenska huba označevali narodnost imetnika, — tu moramo marveč misliti na gotovo kvantitativno, dosedaj še ne določeno razliko posestva. Splošno se podložnim kmetom škofov ni slabo godilo, saj pravi srednjeveška prislovica, »da ni slabo bivati pod krivo (= škofovsko) palico«. Škof Abraham (okoli 980) je posvečal posebno pozornost svojim kolonijam (najstarejši slovenski, takozvani freisinški spomeniki!).

Te kolonije freisinških škofov so bile v gospodarskem, narodnem in verskem oziru posebno za Slovence dalekosežnega pomena: bile so n o s i - teljice k o l o n i z a c i j e, g e r m a n i z a c i j e in k r š č a n s t v a ter so tudi v p r a v n e m oziru pritisnile podložnim deželam b a v a r s k i pečat.

Dr. J. Mal.

***Karl Kovač*, *Ein Zehentverzeichnis aus der Diözese Aquileja vom J. 1296*.** (Mitteilungen des Inst. für österr. Geschichtsforschung, Bd. XXX, 4, 1909. S. S. 607—637).

Za spoznavanje kurialnega finančnega gospodarstva, kakor tudi za topografijo in gospodarske razmere celih pokrajin važni viri so zlasti desetinski zapiski (libri receptorum decimae). En tak zapisek pobiranja desetine v oglejskem patriarhatu se je ohranil v fasc. 131, Cameralia, vatikanskega arhiva, ki je obenem najstarejši dosedaj znani desetinski register in zaznamek farâ in beneficiatov naših pokrajin.

V omenjeni razpravi so odtisnjeni zapiski prejemkov papeževih subkolektorjev Pagana della Torre in Jakoba Videmskega, ki sta pod generalnim kolektorjem Jernejem Quirini pobirala v oglejskem patriarhatu desetino, ki jo je l. 1295. razpisal Bonifacij VIII. »pro negotio regni Siciliae«. — V furlanskem delu se naštevajo prebende po njih odvisnosti ali pripadnosti skupaj, vendar pisatelj posameznih krajev tu ni identificiral, na Spod. Koroškem, Spod. Štajerskem in Kranjskem pa moremo iz razporedbe in razvrstitve far in beneficijev popolnoma dobro spoznati kolektorjevo pot. Tu naletimo na nekatera krajepisno znamenita imena in druga, ki se ne dajo z gotovostjo določiti: »Thotundorf« bo morda Tutendorf, »Zremsenik« pa niso Kresnice, marveč Čemšenik nad Zagorjem, enako St. Vitus ultra Laybacum Št. Vid nad Ljubljano (ne pri Zatičini). Zanimivo je dejstvo, da se med farami dolenjske marke našteva tudi »Sicherberch«, sedaj provizorično Hrvatski priklopljen kranjski Šumberk. *Dr. Jos. Mal.*

***Dr. Ljudevit Pivko*, *Zgodovina Slovencev*.** I. snopič. (Poljudno znanstvena knjižnica. Izdaja Slovenska Šolska Matica v Ljubljani).

Izza Trdinove dobe je to prvi poizkus sistematične slovenske zgodovine. Pisatelj jo je namenil učiteljstvu, da se more samo poučiti o domači zgodovini in z njo buditi domoljubje pri mladini.

Težavno je spraviti našo zgodovino v organično celoto in jo porazdeliti v posamezne dobe, težavno zaradi tega, ker so imeli posamezni deli slovenskega ozemlja razne gospodarje in se je narodno življenje po takih krajih samostojno razvijalo. Ta težkoča se pojavlja tudi v Pivkovi knjigi. Slovensko zgodovino je razdelil pisatelj v šest dob: prva doba do leta 568. (slovenski vek), druga doba od l. 568. do l. 800 (pogansko slovenski vek), tretja od l. 800 do l. 1276 (vek ponemčevanja in propadanja v tlačanstvo), četrta od l. 1276 do l. 1550 (vek najhujših narodnih stisk), peta od l. 1550 do l. 1800 (vek verskih bojev ali novi vek), šesta doba od l. 1800 do naših dni (vek narodnega preporoda ali naš vek). — Že na prvi pogled se vidi, da je razdelitev izvzemši prvih dveh dob, popolnoma svojevoljna. Včasih so vnanji razlogi (pričetek habsburške oblasti, francosko gospodarstvo) včasih notranji (pričetek novoslovenske književnosti (!), narodni preporod) povod delitve. Zakaj naj bi bil čas od l. 1276. do 1500 (vek najhujših narodnih

stisk«? Nič večje in nič manjše narodne stiske nahajamo preje in pozneje. In verski boji niso trajali do l. 1800. Že okoli l. 1618 je bil boj s protestanstvom popolnoma končan.

Izmed šesterih dob so v prvem zvezku (108 str.) obdelane tri. Že iz tega se da sklepati, da pisatelj ni segel globoko. Komaj glavni obrisi so površno začrtani. Prav zato pa je zlasti tretja doba zelo medla. Knjigi manjka živahno opisanih zgodovinskih oseb in konkretnih dogodkov, ki napravijo še le zgodovino zanimivo in vplivajo na mladinsko srce. — Kulturna zgodovina zgodnjega srednjega veka se nič ne omenja. Vse kar zvemo o dobi med l. 843—1276 je nekaj imen koroških vojvodov in mejnih grofov. Vsaj češki kralj Otokar (katerega pisatelj vedno imenuje »Premisel II.) bi bil vreden večje pozornosti. Površnost v posameznih poglavjih včasih prav neprijetno dirne. Kaj naj rečemo ako se mladostna doba sv. Cirila in Metoda odpravi s sledečima stavkoma: »Brata Konstantin in Metod sta bila rodom iz Soluna ob Egejskem morju, kjer sta se naučila že v mladosti slovanskega jezika. Rada sta sprejela ponudbo moravskega kneza Rastislava in šla l. 863 na Moravsko«. Tudi krivih sodeb in trditev je v knjigi polno. — V interesu slovenskega učiteljstva in mladine je želeti, da bi bili prihodnji zvezki temeljitejši. *Dr. Jos. Gruden.*

Janko Barle, Slika sv. Kümernisse u kapeli v Velikoj Mlaki. (Preštampano iz „Prosvjete", Zagreb 1909. Naklada piščeva 28 str.).

Mala knjižica je zanimiv donesek k razvoju srednjeveških legend. Slika sv. Kümernisse, ki je tu opisana, izpričuje da je nekdaj tudi po Slovenskem in Hrvaškem bila razširjena ona ljudska zmota, ki je iz oblečenega Kristusa na križu napravila legendarno devico Kümernisso ali Wilgefortis in o njej zasnovala raznovrstne pripovedke. *Dr. Jos. Gruden.*

Dr. Walter Schmid, Emona oder Aquilina? (Laibacher Zeit., 5./IV., 6./IV., 7./IV., 8./IV. 1910).

Alf. Müllner stellte in seinem Werke »Emona« (Laibach 1879) die Hypothese auf: »Die römische und vorrömische (tauriskische) Emona lag nicht an der Stelle von Laibach, sondern um Sonnegg, dort wo das Dorf Brunndorf sich befindet, während an der Stelle von Laibach sich aus dem ursprünglichen Militärlager eine Handelstadt mit eigenem Namen und selbständiger Bevölkerung entwickelte, welche in späterer Zeit den Rang der alten Stadt Emona ablief und Bedeutung behielt, als Emona lange in der Geschichte untergegangen war.«. Diese Behauptung wurde durch anderweitige Forschungen zu Falle gebracht, doch hat man in letzter Zeit wieder mit einer Warscheinlichkeit derselben gerechnet. Dr. W. Schmid weist die Unhaltbarkeit der Müllnerschen Hypotese nach. Im Folgenden die Hauptzüge seiner Beweisführung:

Müllner beruft sich auf einen in Laibach gefundenen Weihaltar, der das Gedächtnis des T. Vellius Onesimus (oder Onesiphorus, Onesidorus) feiert, der Mitglied eines sechsgliedrigen Ratskollegiums und des Priesterkollegiums der Augustalen in Emona sowie Mitglied eines fünfgliedrigen Kollegiums in Aquileja und Parenzo war: »... In memoriam T(iti) Velli(i) Ones(imi) IIIIII vir(i) et Aug(ustalis) Emon(ae), IIIII vir(i) Aq(uileiae) Paren(tii).« In der Nähe fand man eine zweite Inschrift, in der die gleichen Würden

genannt werden: »IIII vir(i) Aqui(leiae) Aug(ustalis) Parent(i)«. Die Erklärung der Abkürzung Aq und Aqui für »Aquileja« ist ganz naheliegend und findet sich auf unzähligen Münzen als Bezeichnung der Prägestätte. Jedoch Müllner ergänzt Aquil zu Aquilinae und konstruiert so die Hypothese, daß Aquilina der Name einer römischen Siedlung an der Stelle des heutigen Laibach sei. Zur Bekräftigung seiner Behauptung beruft er sich auf die Kirchengeschichte des Sozomenus, der einen Fluß Aquilis erwähnt, in den die Argonauten ihr Schiff gebracht hätten, nachdem sie es von Emona weg beiläufig 400 Stadien mit Walzen am Lande fortgezogen hatten. Aquilis hält Müllner für den Laibachfluß, die Stadt an demselben habe Aquilina castra oder kurz »Aquilina« geheißen. Allein nach Sozomenus mündet der Aquilis in den Eridanus (Po). Weiter erwähnt Müllner die Angabe des Zosimus, wonach Alarich auf dem Zuge von Emona nach Norikum im Jahre 408 den Fluß Aquilis und das apenninische Gebirge überschreiten mußte. Diese Stelle erklärt Dr. Schmid in der Weise, daß Alarich von Emona in die oberitalienische Ebene zog, dann den Fluß Aquilis und das apenninische Gebirge, worunter Zosimus hier und an anderen Stelle die Alpen meint, in einem Passe (Predil? Plöcken?) überschritt, um nach Norikum zu gelangen. Wenn der Geograph Stephanus Byzantinus eine Stadt in Illyrien »Akylina polis Illyriké« nennt, so ist damit nicht gesagt, daß dies Laibach sei.

Das Hauptbeweismittel Müllners ist die Peutingersche Tafel. In derselben werden für Emona folgende Entfernungen angegeben: 12 Meilen[1] von Nauportus, 9 Meilen zur Station Saus Fluvius und 18 Meilen zur Station Acervo. Müllner legt das Hauptgewicht auf die neun Meilen (= 13·32 *km*) zur Station am Saveflusse, die er bei Črnuče sucht, wo 1901 die Überreste einer römischen Brücke zum Vorschein gekommen sind. Für Laibach stimmen die 13·32 *km* allerdings nicht, aber auch nicht für Brunndorf. Von Tauzherhof bei Črnuče auf der Straße nach Laibach und weiter über Lavrica und Babna Gorica bis Kremenica sind zusammen 17·8 *km*, von Kremenica nach Brunndorf kommen noch 2 dazu, die Entfernung 13·32 *km* wäre bei Babna Gorica mitten im Moore zu suchen. Die Station Saus fluvius dürfte nach Dr. Schmids Vermutung nicht am Flußübergange, sondern nördlich in der Richtung gegen Mannsburg zu suchen sein. — Anders steht es hingegen mit den Entfernungen Emonas von Nauportus und Acervo, die Müllner aus dem Spiele läßt. Die Entfernung vom Oberlaibacher Bahnhofe bis zum Eingange in die Rimska cesta in Laibach beträgt 17·76 *km*. Dies stimmt überein mit der Entfernung der Peutingerschen Tafel von Emona nach der bürgerlichen Niederlassung Nauportus, die auf der Hochfläche Hruševica ober dem Oberlaibacher Bahnhofe zu suchen ist, nämlich 12 Meilen (= 17·8 *km*). Bei Log trifft man einen Meilenstein mit der Ziffer VIII (d. h. 8 Meilen = 11·84 *km* von Emona); unweit von ihm steht der Kilometerstein 12·8 *km* (von Laibach gerechnet), wobei 1 *km* abzuziehen ist, da die heutige Kilometerzählung in der Nähe des Laibacher Hauptpostgebäudes beginnt, während die römische Straße 1 *km* weit von dort in Emona einmündete. Im Zusammenhange damit verzeichnet das Itinerarium Hierosolymitanum zwischen Log und Kamen Potok die mutatio ad Nonum (d. i. den Pferdewechsel beim neunten Meilenstein).

[1] Römische Meile = 1480 *m*.

Damit stimmt auch, daß man in Brezovica einen römischen Meilenstein in der Entfernung von 4 römischen Meilen (von Emona) fand. Acervo ist wahrscheinlich in Draga oder Hudo bei Weichselburg zu suchen. In Stranska Vas bei Hudo fand man einen Meilenstein mit der Angabe 44 Meilen von Neviodunum (Drnovo bei Gurkfeld). Acervo ist nach der Peutingerschen Tafel von Neviodunum 46 Meilen (also 2 Meilen weiter als der Meilenstein in Stranska Vas), von Emona 18 Meilen entfernt. Emona ist also vom Meilenstein in Stranska Vas 20 Meilen (= 29·6 *km*) entfernt. Und wirklich beträgt die Entfernung zwischen der Laibacher Deutschordenskirche, wo das Osttor der römischen Stadt Emona war, längs der Unterkrainer Straße bis Stranska Vas 30 *km*, was bis auf 400 *m* übereinstimmt. Die Entfernung dagegen zwischen Stranska Vas und Kremenica bei Brunndorf, in deren Richtung Müllner alte Straßenspuren für eine Römerstraße sucht, beträgt nur 23·8 *km*.

Übrigens sprechen auch praktische Erwägungen dagegen, daß die römische Hauptstraße aus Italien von Nauportus nach Brunndorf und von da über das Moor bei Lavrica nach Laibach geführt hätte, statt den festen Boden am Westrande des Moores zu benützen. — So widerlegt Dr. Schmid Müllners Hypothese, daß die Römerstadt Emona in Brunndorf zu suchen sei. Brunndorf war zur Römerzeit nur ein »Weiler, der zu Augustus Zeiten im Jahre 14 von den im Sommerlager bei Nauportus meuternden Soldaten geplündert wurde (Tacitus Annal. 1, 20: direptis proximis vicis ipsoque Nauporto) und in dem sich wegen seiner Abgeschiedenheit von der Heeresstraße noch eine größere Anzahl von Inschriften erhalten hat«.

Der Meilenstein von Stranska Vas bei Hudo bezeugt, daß dort das Territorium von Neviodunum begann; »hier war man schon in Pannonien, während Emona bekanntlich noch zu Italien gehörte. Die Grenzen zwischen beiden Provinzen werden die Höhen Goli Vrh, Veliki Laz, Gatinski Boršti, Kovačevec und Bersin gebildet haben (heute ungefähr die Grenze zwischen der Bezirkshauptmannschaft Laibach Umgebung und der Bezirkshauptmannschaft Littai Gerichtsbezirk Weichselburg). Und es dürfte nicht bloßer Zufall gewesen sein, sondern dem Gesetze der geschichtlichen Kontinuität entsprechen, daß im 9. Jahrhundert die Kreina marcha, Carniola, neben Oberkrain auch Laibach und seine Moorumgebung umfaßte, während sich jenseits der östlichen Grenzberge die Windische Mark ausbreitete«. *M. Pajk.*

Dr. Boris Zarnik: Vergleichende Studien über den Bau der Niere von Echidna und der Reptilienniere. (Habilitationsschrift. Mit 10 Tafeln und 41 Figuren im Text. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1910).

Pisatelj je po srečnem slučaju prišel v last enega eksemplarja redkega avstralskega kljunatega ježka (Echidna aculeata Cuv.) in se je lotil hvalevrednega dela, da mu preišče ustroj obisti.

V dveh ozirih smemo imenovati njegovo delo jako uspešno. Na eni strani je ugotovil pisatelj v vsem grobem anatomskem ustroju tako veliko sorodstvo ježkovih obisti z obistmi višjih sesalcev, da jih lahko nazivljemo »tipično sesalske«. Obenem pa so njegova raziskovanja iznova potrdila upravičenost, da stavljamo kljunaše v sistemu v neposrednjo bližino onih primitivnih bitij, iz kterih se je razrastlo deblo placentalij. Premnogi

primitivni znaki, ki jih je našel v ustroju obisti nam pričajo o tem in nam deloma tudi kažejo, kako si imamo predstavljati postanek diferencijacij v višjih redovih sesalcev; taki prvotni znaki so n. pr. enotnost obisti, nepopolni razvoj in maloštevilnost dolgih pentelj, brezskladnost obistne sredice.

Na drugi strani pa se je pisatelju posrečilo v finejšem ustroju ježkovih obisti odkriti nektere znake, ki tako jasno spominjajo na razmere pri plazilcih, da si jih težko razlagamo drugače kot s pomočjo filogenetskega sorodstva, dasi se tudi sedaj še ni posrečilo nedvoumno homologizirati vseh onih sesalskih in plazilskih obistnih delov, kolikor jih sploh smemo smatrati skupnim.

Omenjam naj pred vsem najdbo n e o g e n s k e g a p a s a na periferiji ježkovih obisti. V tem pasu namreč pri ježku tudi po končanem embrionalnem razvoju še vedno poganjajo nove obistne cevke, v skorji obisti ostane torej celo v starosti plast embrijonalnega staničja, iz kterega neprestano rasto nedorastle »pritlikave obistne cevke«.

To pa je znak, ki ga izgube vsi višji s e s a l c i že ob porodu ali par dni po njem, pri p l a z i l c i h p a o s t a n e neogenska embrionalna plast ohranjena tudi v poznejšem življenju. Ako vrhutega vpoštevamo, da je pisatelj našel pri e h i d n i obistna telesca komaj malo bolj široka kot je glavni del cevke, ki pri višjih sesalcih zaostaja v relativni debelosti trikrat do štirikrat, tedaj nas tudi ta značaj mnogo bolj spominja plazilskih odnošajev kakor pa sesalskih.

Ko pisatelj končno hoče primerjati gotove dele sesalskih in plazilskih obisti, najde z ehidno najbolj sorodne znake pri gekonih, enem najbolj primitivnih redov razreda plazilcev, in sklepa, da se predniki sesalcev in plazilcev strnejo samo ob korenini, ki je pognala iz skupnih prednikov.

Omenimo naj, da v prilog tej hipotezi govori tudi paleontologija, ki je v permičnih in triadnih t e r o m o r f i h odkrila kolektiven tipus, ki spaja v sebi lastnosti nekterih redov plazilcev, a se obenem približujejo sesalcem.

Razprava je opremljena z mnogimi lepimi slikami, ki jih je prav skrbno izvršil pisatelj sam. *Dr. Pavel Grošelj.*

Beck G. v., Vegetationsstudien in den Ostalpen. II. Die illyrische und mitteleuropäische alpine Flora im oberen Savetale Krains. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, mathem.-naturw. Klasse, Bd. CXVII, Abt. I., 1908, pag. 97—155. 8°. 1 rastlinski zemljevid.

V navedeni razpravi je priobčil pisatelj, ki se zelo zanima za Kranjsko cvetano, obilo zanimivega gradiva. V končnem pregledu je zbral vse važnejše točke in jih je pregledno razvrstil. Dasiravno se ne more vsem popolnoma pritrditi in so mnoge še zelo hipotetične, jih vendar priobčujem, ker bodo gotovo zanimale domače rastlinoslovce in jih bodo izpodbudile k razmotrivanju tega ali onega vprašanja.

Zaključni pregled je razdeljen na sledeče odstavke:

»1. Ilirske rastline so se preselile iz zapitega ilirskega ozemlja v zgornjo kranjsko savsko dolino najbrže med Gorjanci in Kranjskim Snežnikom na Dolenjsko in odtod v zgornjo savsko dolino. Iz Dolenjskega so

se bržčas razširile večinoma v toplejši dobi tudi na Štajersko in dalje proti severu.

2. Cvetana Šmarne gore pri Ljubljani ima 25·6 % ilirskih rastlin, ki so pa po savski dolini navzgor vedno redkejše in rastejo zlasti na prisojnem apnenčevem skalovju in diluvialnih gramoznih plasteh. Na savskem bregovju med Javornikom in bleškim mostom pri Lescah jih je le še 13·2 %.

3. V tej meri kakor pada stopoma število ilirskih rastlin v zgornji savski dolini, se množi predalpsko in alpsko rastlinstvo; ilirske rastline izginejo v predalpski vegetaciji približno pri nadmorski višini 800—1000 m.

4. Hmeljasti gaber (ostrya carpinifolia Scop.) in mali jesen (fraxinus ornus L.) rasteta poslednjič na levem pobočju Save-Dolinke pri Kranjski gori v nadmorski višini 750—800 m.

5. Na južnem robu Karavank je ozek, komaj 350 m. širok pas ilirskih rastlin, katerega zgornja meja leži pri 900—800 m. nadmorske višine. Taisti se zožuje od Žirovnice po dolini navzgor, se končno raztrga na manjše dele in izgine pri Kranjski gori, kjer doseže savsko podolje naznačeno nadmorsko višino.

6. Na severnem pobočju Triglavskega pogorja dobimo ilirske rastline v večji množini le zahodno od Mojstrane pri vhodu v Vrata.

7. Na bleškem gradu zavzemajo ilirske rastline samo še 17·4 % vse cvetane.

8. Nasprotno napravljajo na levem bohinjskem pobočju nad Nomenom in Bistrico sredi predalpske vegetacije nekak otok kraške lesne formacije, v kateri je še 23 % ilirskih rastlin.

9. Omenjeno najdišče kaže v višini 480—800 m. sredi predalpskega pasa ravno tako ugoden razvoj ilirske cvetane, kakor na Šmarni gori v višini 310—675 m. sredi gorske vegetacije.

10. Posamezne ilirske rastline segajo še do Savice.

11. Osamljena najdišča ilirske cvetane od Radovljice po dolini navzgor so ostanki prodiranja ilirske cvetane v kserotermični postglacialni periodi med Gschnitz in Daunstadijem. Tudi tukaj rastejo ilirske rastline v družbi srednje-evropske alpske vegetacije in ne kažejo nikake zmožnosti razširjevanja.

12. Vegetacija pogorskega pasa zgornje savske doline ima izdatno število predalpskih in alpskih rastlin. Na Šmarni gori jih je 43 vrst, to je 20·8 % vse cvetane.

13. V savski soteski med Medvodami in Smlednikom raste 31, med bleškim mostom in Javornikom 71 predalpskih in alpskih rastlin; na poslednjem najdišču 40·5 % vse cvetane. Naselile so se v hladnejši periodi postglacialne dobe, pod Radovljico gotovo že v würmski ledeni dobi.

14. Kserotermično dobo med Gschnitz in Daunstadijem so prestale na mestu ravnotako kakor srednje evropsko-alpsko rastlinstvo na strmih bregovih Soče v gorki goriški kotlini.

15. Izpodrivanje alpske cvetane iz savskega podolja tudi še sedaj ni zavzelo velikega obsega, kljub temu, da se je umaknila ločnica večnega snega v Julijskih alpah do višine 2600 m.

16. Vsled vsako leto ponavljajočega se naplavljanja semen se je naselilo na savskem produ od Mojstrane navzdol 23 predalpskih in alpskih rastlin. Mnoge izmed njih so bile zanesene daleč navzdol, tako da dobimo še pri Črnučah in Ježici na Ljubljanskem polju na savskem produ 11 vrst.

17. Spodnja višinska meja predalpskega pasa, označena po mnogoštevilnih predalpskih rastlinah, pelje sedaj okrog Blegaša pri Železnikih in Jelovice nad Kropo proti Boh. Beli, zatem okrog vzhodnega in severnega Triglavskega predgorja v dolino Save-Dolinke, kjer se združi s karavanško tovrstno mejo med Gozdom in Kranjsko goro.

18. Apnenčevo skalovje v zgornji savski dolini je poraščeno pod 1000 m. nadmorske višine od Kranjske gore do Most z številnimi alpskimi rastlinami, posebno pa pri Koroški Beli in Žirovnici.

19. Tudi pritlikovo borovje (pinus mughus) je tipično razvito pri vhodu v Pišenco poleg Kranjske gore v višini 800—839 m., v savskem podolju med Kranjsko goro in Logom, na severnozahodnem vznožju Jerebikovca pri Mojstrani in pri Koroški Beli. Pritlikovi borovci rastejo po dolini navzdol do Dovjega.

Kljub svoje zanimivosti nas delo vendar ne more docela zadovoljiti, ker so posamezna važna vprašanja prepovršno obdelana. Sicer se ozira pisatelj na poznane kranjske botanike (Paulin, Drganc, Krašan, Deschmann, Fleischmann, Graf, Scopoli, Voss), toda za stavljeno nalogo to ne zadostuje, ampak je potrebno popolnoma natančno poznanje krajevnih rastlinskih razmer in to se ne more pridobiti na parkratnem potovanju skozi deželo. Bati se je, da so se že nekoliko preveč udomačila na škodo znanstva preiskavanja in izvajanja na podlagi takozvanih »flüchtige und unzureichende Durchforschungen.«

Tako se n. pr. trdi o cvetlici »satureja montana L.«, ki raste na enem samem kraju na Dolenjskem in potem šele v Bohinjski dolini, da se je priselila tjekaj preko Dolenjskega. Zakaj neki bi je ne pripeljala v bohinjsko dolino bližnja pot čez Črno prst, kjer se nahaja po Paulinu zelo pogosto na drugi strani. Ravno isto velja še za druge rastline, ki se nahajajo le poredkoma na dolenjskem ozemlju, v večjem številu pa v bohinjski dolini in na Črni prsti. Zaradi tega je v Beckovi razpravi še mnogo vprašanj, ki čakajo končne rešitve.

Besedilo motijo nekatere netočnosti pri zemljepisnih imenih, tako n. pr. Ilovca-Wald (napaka, ki izvira najbrže iz specialnega avstrijskega zemljevida) pravilno Jelovica, Jeretikouz pravilno Jerebikovec i. dr.

Dr. Gv. Sajovic.

Mali zapiski.

Ivan Šašelj, Biserniče iz belokranjskega narodnega zaklada. V Adlešičah nabral I. Š., župnik. I. Založilo »Katoliško tiskovno društvo« v Ljubljani. Tisk J. Krajec nasl. (sic! Tiskal J. Krajca naslednik), v Rudolfovem 1906. in 8° 329 str., II. 1909. 264 str. in 7 podob.

Čeprav je izšel prvi zvezek že predveč nego tremi leti, sem vendar mnenja, da se knjiga sedaj, ko je izšel tudi drugi zvezek, oceni celotno še enkrat, in da se po moči popolni tolmač knjigi, katerega je potrebna za razumevanje. Zatorej mislim, da je koristen trud, ki sem ga vložil v to delo, da razbistrim nekatere nejasne strani in odpravim očitne pogreške ter pospešim umevanje pesmi samih iz rabo slovarčka.

Iz pesni zbranih v teh dveh zvezkih je jasno, da imamo razlikovati dve glavni plasti národnega pesništva in pripovedovanja v Beli Krajini. Prva plast je hrvaška ali morebiti bolje rečeno štokavska, druga je kajkavska (ali slovenska). Pa tudi prva plast ni jednotna; najstarejše pesmi so ijekavske, t. j. jezik je južni. Take oblike so: vjerna, lijepa, mjesec, pjevati, bijela itd. Druga oblika je ikavska, t. j. jezik je zapadni: divojko, lipo, misec itd. Tretja oblika je ekavska, t. j. vztočni jezik: lepa, devojka, pevati itd. Tudi že rabi prihodnjik s pomožnim glagolom bum, nm. hoću, ću. — Sicer pa v eni in isti pesmi najdeš oblike iz vseh treh narečij. N. pr. 31^{1} Lepa Kata. 31_{12} X. leto. 31_{3} pa pjesme ne pjevale. — 24^{5} Vsu krščansku vjeru razpoznala. 24^{6} Eto tebi lipo premaliče. 14^{10} U planinah snegi prekopnijo. — Temu se ne bodemo čudili. — Uskoki so pribežali iz Bosne, kjer so govorili ijekavščino, pred Turki v Hrvatsko deželo in en del je bil nameščen v Senju. Ker je prebivalstvo Senja čakavsko in ikavsko, priučili so se s časom tudi ikavščine. Ko so potem l. 1612. morali Uskoki zapustiti Senj, jih je vlada naselila deloma v Žumberku. Tu so stanovali v bližini hrvaških kajkavcev; nekaj pa se jih je naselilo na Kranjskem v Metliškem okraju, kjer so s časom pozabili svoj materinski jezik in jim rabi samo še v narodnih pesnih. Oni del Uskokov, ki je ostal pravoslaven ali je pristopil v unijatstvo, je ohranil svoj štokavski jezik in svoje prvotne običaje do dandanašnjega dne. Oni del pa, ki se je pokatoličanil, je prišel pod civilno oblast avstrijsko in v teku stoletij so šola, ured in cerkev temeljito izpremenili jezik prvotnih štokavcev. — Dejstvo, da so mnogo časa bivali v Senju in njega okolici in da je ob morju vladala v mestih italijanščina, nam pojašnjuje tudi to, da so z morja seboj prinesli mnogo italijanskih besedi, kterih so se priučili v občevanju z meščani in na morju z Italijani (Benečani), s kterimi so vodili vedne boje. Pa tudi to je mogoče, da so prihajali k njim zidarji in drugi rokodelci z Reke ter so zanesli k njim nektere italijanske besede; nekaj pa so jih tudi vojaki prinesli iz Italije, dokler je še Avstrija gospodovala v Benečiji in Lombardiji.

Druga plast je že povsem slovenska; jezik in vsebina se znatno razlikujeta. Prvotna plast se odlikuje po pristni narodni naivnosti ter je jasni odsev prirodne narodne duše. Vsi umni tvori so izliv narodne duše brez tuje primesi, ktero so pozneje šola, cerkev in urad med nje zanesli. V slovenski dobi so predmeti narodne poezije navadno pobožne, asketske vsebine; vse se nanaša na onkrajno življenje ter je osladno po svojem moralizovanju.

Prva knjiga ima tele odstavke: I. Pregovori in reki. II. Pesni, A) pripovedne. B) lirične (lirske). C) a) kolednice in božičnice, b) kresnice, c) zdravice, d) posmrtnice. Č) pobožne. D) vojaške. E) različne pesmi. III. Vraže, prazne vere, narodni običaji. IV. Bajeslovne stvari. V. Pripovedke in pravljice. VI. Slovarček in slednjič še tolmač neznanih besed, ki se nahajajo v narodnih pesmih (pesnih).

Druga knjiga ima tole vsebino: I. Pregovori in reki. II. Pesmi, A) pripovedne. B) lirične. C) Pobožne in moralne. D) a) vojaške, b) otroške, c) beraške. E) Šaljive in zabavljice. III. Vraže, praznovere (prazne vere) in narodni običaji. IV. Pripovedke in pravljice. V. Slovarček.

Vže preje sem omenil, da se ne smemo čuditi, ako nahajamo vse vprek oblike vseh treh narečij, ijekavskega, ikavskega in ekavskega. Vendar

po mojem mnenju ni krivo tej mešanici samo bivanje Uskokov v različnih krajih, nego najbrže tudi nespretnost zapisovalcev. Kdor hoče natančno beležiti narodne pesmi, mora jezik temeljito poznati in ne sme ljudi nikdar opozarjati na to, da hoče zbrano blago objaviti, ker se potem navlašč pačijo in hočejo pokazati, da so izobraženi, narodno blago pa se čuje najboljše iz ust nepismenih ljudi. Zato je tudi drugi zvezek veliko slabši nego prvi, ker so domačini sami zapisovali pesni in pri tem po svoje popravljali.

Sicer pa se bodemo prepričali pri pretresu posameznih pesni, da so stari jezik že mnogo predrugačili. Pevci sami ne razumejo več mnogih besedi, pa tudi ne smisla in vsebine posameznih granesov. Ortografija je čisto slovenska; oni ne razlikujejo več „č in ć", pišejo „čerka" m. „ćerka", „ču" m. „ću", „hoču", čud m. „ćud", „plača" m. „plaća", „sreča" m. „sreća", „črna" m. „crna" itd. Po kajkavskem vteku izpuščajo „v" pred l-om, n. pr. „latek" m. „vlatek", pred s-om in z-jem n. pr. „zel" m. „vzel", „se" m. „vse", „seh" m. „vseh". Tudi mnogo nemščine se je navleklo v jezik; seveda je temu kriva posebno vojaščina, kjer se slovenščina grdo mrcvari. Vtek slovenščine, ali recimo gorenjščine pa se kaže v tem, da zamenjujejo prvotni „u" z „o", n. pr. „k onemo mojemo kmetičo; Jezos; poškico; jonak" itd.

V predgovoru (pristopu) opisuje pisatelj „Belo Krajino". (Tako piše prav v prvem zvezku; v drugem že piše „Belokranjci" m. „Beli kranjci", na „Črnokranjskem" m. na „Črnem Kranjskem".

Pregovori se odlikujejo po jedrnatosti. Pripovedne pesni so do malega vse iz prve plasti. Kakor smo že omenili, je jezik v nekaterih pesnih še zelo podoben pravi štokavščini, v drugih manj, v novejših pa povsem slovenski. Zatorej pa tudi ne želimo z gospodom izdajateljem, da bi se Žumberčani zopet vrnili pod Kranjsko upravo, kjer bi svoj lepi čisti jezik tako pokvarili, kakor je slovenski jezik potujčen. Čim se začenjajo pesni o svetnikih in o Mariji, pojema pesniška svežost in jezik je povsem slovenski, seveda pokvarjen z nemškimi tujkami, rekli in nemško skladnjo. Med lirskimi pesnimi so starejše biseri, slovenske so že medlejše. Kolednice, kresnice, posmrtnice, pobožne ter moralne pesni, kakor tudi vojaške in različne so vse iz novejše dobe in po jeziku in po vsebini manj vredne. — Prav zanimive so vraže, prazne vere in narodni običaji. Bajeslovno blago, pripovedke in pravljice so očividno iz prve plasti.

Da so bili Beli Kranjci nekdaj pristni štokavci, to vidimo iz njihovega besedišča, kjer je vse polno besedi, ki so bile prvotno samo pri štokavcih v rabi.

Tako so tudi premnoge turške besede v njih jeziku; pa tudi spomini o „Gomirski djevojki" [gojmerski. Gomirje je neki pravoslavni samostan v Hrvatski], o „Carigradu", o „Moravi" [reki sestavljeni iz Bolgarske in srbske Morave, ki se z Ibrom vred izliva izpod Smederevega v Dunaj], o Petrovaraždinu [m. Petrovaradinu, mestu in trdnjavi v Slavoniji, nasproti Novemu Sadu ob desnem bregu Dunaja], imena „Omer" in „Omerica", ki se nahajata samo v srbskih narodnih pesnih.

Kakor smo rekli, je drugi zvezek spisan od ljudi, ki so preveč v šolo hodili, da bi zapisovali čisti narodni jezik, nego so ga popravljali, pa so zopet premalo izobraženi, da bi vedeli ceniti natančno beleženje narodnega blaga. Zatorej ponuja ta zvezek manj zaupanja v vernost zabeleženih na

rodnih umotvorov, nego prvi. Težko se da določiti, kaj spada v štokavsko in kaj v slovensko dobo, ker se kažejo med obema skrajnostima mnogi prehodi. Tako so v I. zv. 1—12, 17, 18 *a* in *b*, 37—44, 46, 53, 67—69, 127, 130 *č*, 134 štokavske, 54, 62—64, 66 že bolj kajkavske, ostale pesni in povesti so slovenske. V drugem delu 1—12, 17 *a*, 39, 42 *a b*, 43, 46, 48, 60, 72, 74 *a b*, 127, 134, so prvotno štokavske; vse druge so kajkavske ali slovenske.

Oglejmo si po vrsti vse kose in kjer je treba, pristavimo tolmač neznanih besed ali pa poskusimo zaslediti pravilno obliko teksta. — Strani so označene z veliko številko, vrstice od zgoraj so označene z malimi številkami zgoraj, vrstice od spodaj z malimi številkami spodaj. s. = srbski, stsl. = starislovenski, n. = nemški, t. = turški, it. = italijanski. 3^8 hora (ura) pomenja čas, in sicer pravi čas. g. καιρός, tempus. 3_4 kaj, nima nič skupnega z našo vprašalno čestico „kaj“, nego stoji m. kô, kâ (kao) + i = kakor tudi. 5^3 dražica-lažica. Kdor draži, vedoma neresnico govori. 3^4 dražica ni lažica = was sich liebt, das neckt sich. 7_3 oglavnik ni uzda, nego povodec, Halfterstrick. $8^{10, 13}$ ako pravijo ljudje res „kokoškica“, potem je to vtek slovenščine; pravi štokavec bi dejal „kokoščica“. 10^{10} kakoš, tiskovna pomota m. kokoš. 10_{11} naračajo = pišejo oporoke. Ta oblika glagola je analožna tvorba po primeru „nositi, prinašati“. Sicer nosni „ǫ“ = porǫčati ne sme menjati svoje oblike. Tudi ogrski Slovenci govore „poračati“ m. porôčati. 11^5 „tor“ je ograja za živino, kjer ta svoje odpadke tere, (toriti = srati); bor je it. beseda „boro“ = denar, nastala je iz nemške „bar“, bares Geld. — Nima živine in ne denarja. 15^{12} vz = s. uz stsl. vъzъ = pri, poleg. 21_{12} „tamo zbere momce in junake“, — „momce“ je analožna oblika po nominativu „momci“ — („momak“), pravilno „momke“. 22_{11} „dosveti se“ je napravljeno po narodni etimologije prema besedi světъ = consilium. — Prava štokavska beseda je „dosjeti se“ (stsl. sětiti se, = spominjati se). 23^3 štilaj = postavi, stelle auf (iz vojaščine). 24^5 kinčen, je kontaminacija srbskega pret. trpnega deležnika: kićen (kititi) in beseda „kinč“ magj. kincs. 24^{12} kako = kakor. 31_1 gorak = grenak, gorjup. 32_{10} štihek, ubod (Stich). 35^9 pojt = poiti, pojti, poći. 38^2 „Mjesec kala izza Carigrada, za njim kala ta danica zveza“. G. izdajatelj tolmači, da se pravi kalati = kopati se. Čudno bi bilo kopanje v kalu. Smisel teh besedi je: mesec zapada in za njim zapada danica (ob vzhodu solnca), it. calare, zvišine spuščati v nižino, zapadati, nižati se, giniti. — 38_1 seč’te = sedite, s. sedjite. Čim se izpusti „i“ se izpremeni „dj“ v „č“. 39^6 srdaštva pravilna oblika je srdašce, srdašca = srčece. 39_5 snila = snijela = znesla. 43^{13} vada = svada, prepir. 62_{13} „sveta mati božja“, stih zahteva „božija“, „škura ročka“ (it. scuro, oscuro, temen; l. obscurus). 63_2 „Telo prošlo na solnčni prah“ („na prah“ se ne odhaja in mera zahteva „v“ = Telo prošlo v solnčni prah. 65^{10} na grobu zrastla. Mera zahteva „na grob“. — V Črni gori rabi tožilnik na vprašanje kje? „na tron sjedi“ = „na tronu sjedi“. 68^1 Gavan. V samostanu Trnoši v Jadru je bil z desne strani pri vratih naslikan gol starec, kterega so opasale kače ter ga koljejo in mu pijejo sise. Kakor roditelji navadno različne podobe po cerkvah in samostanih tolmačijo deci, tako je meni moj oče pravil, da se oni starec zove „Bogati Gavan“ in da je bil poleg vsega svojega bogatstva tako trd in nemilostiv, pa ga je Bog obsodil. Vuk Rječnik. — Pregovor: „Ako nijesam

Gavan, nijesam ni siromak“. 72_{13} proti gradu milo r o z i j u j e. Tako je tiskan ta stih tudi pri Štreklju I, 629. Kaj pomenja „rozijuje“ . . Zastonj iščeš take besede v besednjakih. Najbrže se pevec ni več zavedal prave besede, ali pa je zapisovalec krivo slišal. Menda je pač „proziruje“ = gleda. 86^3 l a j e n = ohlajen, s. ladjan. 92^1 Boj med Savo in D r a v o . . m. „Moravo“. — 94_7 „ja i m a m jen prstenek zlati“. Mera zahteva obliko „imadem“. — 96_6 b r d i l a množ. sr. je oni kraj na statvah, kjer stoji brdo = Weberblatt. 96_5 č u n e k = čolnič, c e v = Weberspule. 95_2 s u r = siv $_2$ t. beseda „soro“. 101_2 oče = hoće. 102_2 j e r š e n i c a = jara pšenica. 105^3 Iz P e t r o v a r a ž d i n a. Petrovaraždina ni; pomotoma namesto „Petrovaradina“. 115_{11} k i t a = strôk (pušeljc). 116^6 l j u h t = luft = zrak, vzduh. 125^4 u ž m. uz (vz). 126^6 o t j e = hoće. 126_7 o b r š e = obršje (ob-vršije), gornji del vinograda. 135^5 k r a h t = Kraft = moč. 137_8 b a n k d a v a t i pri igri „Bank halten“. 137^6 k e c = kljun, adut (à tout). 136_5 k a p u t suknja (capoto), d r p a t i (drapati, dreti). 145_2^{10} t a l a t i = deliti. 145_2 Š e r i n g e r = Žerinjkar. 151^{13} j e m l j e d o (znadu, imadu, peljadu itd. m imaju, znaju, jemlju). 151^{13} o m e g l i, megla se ji dela pred očmi = medli. 153_1 Tretjo p a s a m o svojo, m. „sam svojo“. 166^3 t a m = tjakaj. 178^8 r e g u l a š = vojak redovite vojske. 177^4 „z a k“ = zakaj, zač; v u j n a = ujna. 178_3 k o p i c e = ženske nogavice. 185_2 s o l i k a = babje pšeno (pr. slana). 186^3 b o d l j a j (b o d l j a k = Weißdorn), m a c i k a = mačica (vrbina). k r č e l j, hypericum. k u č a = strok, snop, kita. 187^7 z l o g = (Fuge), sklep, spah, stih). $190_3{}^{11}$ s t a u n i l, str(p)niti se = zgostiti se, o kruhu, ako ni vzšel ter ni rahel. 190_{12} z u b = m. zob, i, oves. 192_1 i z r a s l o (m.) izrasla. 193_{10} r a s t a v i c a, pomanjševalna beseda za „razstavek“, več po koncu postavljenih snopov. 193_3 ć e d o = hočejo (ćedu), č i r k a (cerka, hčerka). 191^5 r u n k a (na str. 192. runjka; ta poslednja oblika je pravilna, r u n j a v = kosmat). 200^8 t u r š i c a = turščica. 215^6 d e b e l k a = debeljača, turščica. 219_5 m a l e n i c a = malin, mlin. 220_4 s t o ž i n a = velik stog. 246^4 v enega n a m „ne sme“.

II. 3^8 z a g v o z d e n a (pravilno s. zagvoždjena. sl. zagvožjena, od zagvozditi. $5^?$ ni tvora m. tvora. 11^{16} s e z a v a in 11^{17} z a z a v a [illegible] — Pesen, Ive parilnik* je v mnogih stvareh zagonetna. 12_9 „L e n i l a s e jabuka zelena, ne od vetra, ne od sunca žarka“ itd. Očividno je prva beseda kriva, ker nima nobenega pomena, jabolka se ne more leniti od vetra. Najbrže stoji mesto „L e l j a s e“ = zibljc se. $12_{?}$ za Ivana n e p a r i o n j e g a, zak' je Ive v e l p a r i o n j i c a. — Ako je pravilen naslov pesni „parilnik“, tedaj je po krivici zašel, j v neparionjega in velparionjica m. neparionoga in velparionica. Pa tudi „neparioni“ i „velparionica“ nista pristna, ker enkrat ne more biti Ive neparionil v drugič pa velparilnik**. — $12_?$ b e r m e t = Wehrmut, r a k i j a (arabska beseda) = žganje. 13^{10} d u g l j e = dulje, 2 stopnja od dugo = dolgo. 14^1 [illegible], pri glagol, navaditi se. $16^?$ za njo majka g u s t e glase [illegible]. — Očividna napaka. Kaj so gosti glasovi? — Treba, da stoji „p u s t e“ glasove = glas o [illegible]

* V Ive [illegible] pesmi [illegible] romance in balade je od strani 218 [illegible] pesni „Vojnu [illegible]“ [illegible].

** Beseda je vsak način pokvarjena. V [illegible] pesmi [illegible] dve [illegible] „Što je Mare za Ivana dala, to je Ivan [illegible]“

16^6 stari svekre (vok. m. nom.), kaj (kâ i), milani (miljeni), čačko (otec). 16^7 kaj milana = kâ i miljena. 16_6 omerka m. Omerka, lastno ime, kakor Omer. 20^5 Ko = kao, kakor. 24_5 junuj = i u onoj. 24_{10} kapenak (pogl. I. 48_2 kapenik. — plašč). t. b. 26^5 landrovec = vandrovec. 33_7 priarati (vb. frequentativum) od glagola „orati“. 36^1 kolčece = voziček, zibka. 36^4 oster mešter kujem, je neumevno. oster meč der kujem. „de“ je t. beseda in pomenja „daj“; „r“ = stsl. „že“. prim. kako-r, ka-r. 36^{10} zrelce m. žrelce. der = ded, dej! žrelo = studenec. „nijeno“ nima smisla. Pesen 18. b. kaže pravo: „pod zeleno zdence“. 41_3 štuke zvoniti = ob smrti se zvoni v več odmorih (štuk), 5 stücke läuten. 47_3 seksar (stara šestica = 20·5 vinarjev). 53 damuh = domov. 63 lobica = ljubica. 65_8 unem = u onem. 67^8 šajka = ladja t. beseda. 67_2 pofaljeno = z napakami obloženo. 68_8 kopin m. kôpina. 68_3 nešto = neće = ne hočejo. 70_5 vam = ven, izven, razven. — 81^4 čačka potrkeče, povsem neumevno zveriženo iz čačka protrkat će = priteče (Srbin rabi često prihodnjik nam. nezloženega dovršnega glagola, reći će = reče). 81^5 prazen pitek domigeče = donijet (donesti) će. 83^5 bumbur = bumbul (perz. beseda bülbül) = slavec. mera zahteva „ljube“ ne „ljubijo“ in bumbera mlada, kakor je v 83^9. „83^8 Ko ga un' prevaža = koga un' = (v njem) prevaža. 83_6 vučakovskem grado = u čakavskom gradu. 85_9 dila = deska = mrtvaški oder. 92^5 ruha = obleka, ruho (prim. rjuha). 93_8 bil' ga, bil' ga podila, m. pokadila. 94^4 snoči mi je štata došla, it. staffeta — človek ki dirja na konju, da prinese hitro poročilo, ali poročilo samo. 95_6 Pred pesnijo: Boj se ostaviti čačko, majko! manjka številka 71. 98_8 slavon = slavuj, slavulj = slavec. 98_9 oraneti, prav: uraniti. $98_{6\,5}$ Al na delo joli, joli vadi; joli vadi trava diteljina!! Povsem neumevno. „al' na delo ali na livado, na livadi trava deteljina. — 98 jo (m. je) ljubiti, pa je ostaviti: (srbski tožilnik ž. sp. ni ju, nego je), kakor je pravilno na drugem mestu napisano. $110_{3\,2}$ Ki se lepo zadrže in Marijo počaste. Tukaj je jasen vtek pokvarjene slovenščine, ki stavlja dovršnike, kjer bi morali rabiti nedovršniki (ki se lepo vedejo, in Marijo časté). 113 tišca = tič'ca = tičica. $113_{4\,3}$ zahteva mera mesto „deklice“ in „device“, „dekle, deve“. 114^4 se tri neso teško tovorijo (vse, tovor). $117^{1\,9}$ če zjutraj zmiraj gori grem. — „zmiraj“ je na tem mestu popolnoma neumevno, menda m. zarana (zgodaj, rano). 122^3 udov = vdóv. 122_2 pofalil = pohvalil. 122_7 opcet = ofcet = Hochzeit. 126^8 tuš (n. Tusch, dumpfer Schall, eine festliche Begrüssung mit Trompeten- u. Paukenschall, bes. beim Gesundheitstrinken). 126^{10} Iše = i še. $131_{8\,9\,10}$ Vas objamem, poljubim lice; vam podam roko m. vas objemam, ljubim lice, dajem roko. 132_{10} potent = lettera patente = odprto pismo, 134^{11} Petrino m. Petrinjo. 137^8 rozinkraut m. roženkraut. 141^5 čedo = čedu. 127^2 Stih zahteva v poslednji vrstici pesnice „bedačeka“ m. bedaka.

$149_{1,2}$ mimo šeče o Marija m. mimo šečejo Marija, in mu milo govorila = m. govorijo. (Vtek slovenščine, ki o spoštovanja vrednih osebah v množini govori.) 153^6 podam (m. podajam). 156_{10} hvaljen bodi večni Bog, Oče, Sin in sveti Duh. Rima zahteva „Buh“ m. Bog. — 158_8 tretica = tratica. 160^3 koplerec = Kuppler, posrednik. 158_5 keljuh = kelih. 163^8 vičana = navajena, naučena (navičan). 163_7 gli' = glih =

jednako. 167_1 haltman = Hauptmann. 168^4 pretuntaš = Proviantbrod, komis. 168^{11} šilbot = Schildwache. $169_{5\,6\,7}$ otameš = otmeš. 170^5 lušni (lušten, lustig). 170^8 štuki = kanoni, prim. n. Stück, it. pezzo, fr. pièce). 179_2 stočiti = točiti = drechseln; crvotočan, od črva izjeden. 187^2 Korana, reka, ki teče v Savo. Ob Korani leži Karlovec. 187_7 „A“ — divojke pisane kopice. 188_4 muma s. moma, (prim n. Muhme). 189_6 i pomumi = i po mumi (momi). 189_7 unda = i onda = in potem. 191_8 šopoče = ropoče). sopotati, soptati = röcheln. (sopsti, sapa). 193^4 nadrastiti (drzen), naščuvati. 193_8 iše = i še. 197_9 žbanj = posoda. 198^{11} tlano = tnalo. 202^5 brlati = prljati = mazati. 203^6 Mikota (m. Mika). (sl. vtek!). $204_{8\,7}$ Ona imade dva traka, dva traka oba zlata m. Ona ima do dva traka, do dva traka, oba zlata. $204_{3\,2}$ Odnesel ji je dva traka, dva traka, oba zlata, i dva pera pavonova m. Odnese joj do dva traka, do dva traka, oba zlata, do dva pera paunova. $205_{5\,4}$ donesel ji je dva traka, dva traka oba zlata i dva pera pavonova m. donese joj do dva traka, do dva traka, oba zlata, do dva pera paunova. — 205_2 a joj meni ika mene! o joj mene i ka (kao) mene = i kakor. 109^3 čez = skozi (skvozi). 209^5 Mihate hajduk (Mihate, vok. m. nominativa „Midhat“, turško ime). $209_{5,\,10}$ Midhate = m. Midhatu (samo namesto imenovalnika stoji zvalnik, nikdar namesto drugega katerega sklona). 209_1 sigda = vsegdar. 209_1 za metati, prav. za metanje. 211^2 tam vidi... vojake mrtve ležati (m. ležeče). 211^3 kabanica = gaban (plašč)! 212_8 in ju (ji) pravi. 219_5 kmalo (u) potem je prisegel **k** vojakom (za vojaka). 219_3 to da (zaradi) tega so bili njegovi starši jako žalostni. 222_{10} legištre in prebirje = registre in brevirje. 229^6 prtliček = prt. 235^1 maniški = meniški. 235^7 rumare = numare. vrtanec = okrogel kruh. 239^2 hiljada = tisoća (*[illegible]*). 240^1 blago = živina. 245_1 križemte = krizme ti. 247^3 senje = senjem, sejem. 249_9 spek m. spet.

Kakor sem že v tem pregledu pri nekaterih prilikah omenil, je jezik precej pokvarjen. 220_4. 221^2 „odnešena“ m. „odnesena“. 222_4 „privezi“ = m. „privezi“. 223^9 stricovih = m. „stričevih“. 223^{10} „jajčke“ = m. jajčeca. 223_{17} da tretje jajce ne ubije m. „da tretjega jajca ne ubije“. 224^4 solnce pekoče me je „očrnelo“ m. očrnilo. 224_6 ciganka (se je zopet) naredila „bolni“ m. bolno. 224_7 dokler tega dreva ne poseka in ga (ne) vrže v ogenj. 225_2 Kaj bomo s toliko m. tolikimi prašiči. 228^2 in ni več ozdravila m. ozdravéla. Svojemu možu je rekla, da, ako se bo še ženil po njeni smrti, ne sme zeti druge = m. Svojemu možu je rekla, ako se bo še ženil . . ., da ne sme itd. 228_7 dokler mi tretjo obleko m. tretje obleke ne prinesete. 231_{11} začudeno! = m. čudeč se, začudivši se. 249, 21. Na božjem blagoslovu je vse ležeče (ist alles gelegen) = Vse je do božjega blagoslova. 249_5 in prašajo „da če jim je suho“ — m. jeli jim je suho. 249 Kaj mislite, će bo kmalu dež m. bo li kmalu dež.

Slovarček.

aždaj, s. m. = aždaja, aždaha, perz. aždeh, [illegible]. — aždorha, aždaha, *baba-tulja**. *bavati* = *baubati* gr. [illegible] (bodjti). *bavina*, *batak*, *bataljic*

* Turki pravijo [illegible], slično [illegible]. Bolgari imajo isto besedo in tudi „[illegible]“. Iz tega „ba“ je nastala „baba“. Kako pa je iz „[illegible]“ nastala „tulja“, tega se ne vem tolmačiti.

(sl. bèt). Kij, bat; koruzni strok; noga puške (Maiskolben, Gewehrkolben). *gnjat*. (prim. n. „schlegel" od schlagen) stegno. ***badnik***, dan pred božičem od glagola *bdéti*, ker takrat vso noč čujejo. ***badljati***. it. ben. bagolar = premikati se sem ter tja; plapolati; obotavljati se, neresno delati. ***balati***. metati = gr. βάλλειν, pometati. fr. balayer. balay = metla. Morebiti jim je ostala ta beseda iz francoske dobe. *banjati, banjkati* se: kopati se v banji. n. wanne iz l. vannus, f. die Futterschwinge. *bartuda, batuda*. ital. battuta, ben. batuda; zbita, potlakana tla = pravzaprav „razbit kamen". ***bena***. t. beseda. bedak. (bed, perz. beseda. zločest.) — ***bersa*** l. brīsa, ae. vinske tropine. ***beteg***. magj. beseda. *bijencija*. bitje z latinsko končnico, kakor še mnogo drugih, ki so jih Hrvatje napravili po primeru latinskih, ker jim je še v prvi polovici prejšnjega stoletja rabila v javnem življenju latinščina. ***blajsati*** = plajhati. *blazče* (m. blažče. demin. od blago = živinče.) ***blitva***. (gr. βλίτον. l. blitum). *bobovača* = bobovnik. *bok*. stran. ***bokač,*** kdor po strani gleda, škili. ***bolet***. it. bolletta, bulletta (l. bulla: bula, prišč; vodni mehurček; pečat; pečatano pismo, za potrjilo javnih listin. *bombak* — bombaž gr. βόμβυξ; υκος, sviloprejka. *brašnja* = brašno. *brazdjak*. ogrc. ker živi v brazdah., ***brazik*** = trak (***brazda***) proga, plaz. *bréberin*. s. brèberina. anemone nemoiosa, veternica. ***brecati***. kolcati se. n. brechen. (bruhati). ***brukniti, brekonja*** kričač. s. brèka, vikanje. *brinda*. s. brundati (mrmrati). ***brklja*** s. kolec, vejat les v zemljo zabit. *brnkice* = brnjice (brněti) = bučiti, bučati. ***bugariti***. hrvat. s. glasiti se, cviliti, popevati. (posebno žalostno). ***bujica***. t. beseda, buj, böjük = velik. *buta*. it. buttare pomenja tudi brstiti o cvetju. Tudi prišč se razvija kakor cvet. ***candrati***. n. zettern z vtaknjenim n-om. ***campati***. it. zampare, udarjati z nogo. ***capa***. ben. zampa, zapa = živalska noga. ***capo***. prim. it. chiappa, ben. ćapa = primi, vgrizni. ***cerik***. cerov log = l. cerrus. n. Zerreiche. ***cavrati***. s. čavrljati (m. čavrati). ***cansati***. n. zansen. ***cimati***. it. cimare, striči, puliti, vrhove dlake in las odpravljati. ***cokelj*** = coklja. it. zoccolo = tenka opeka, s katero se pokrivajo strehe; obutalo brez pete; obutalo leseno; podlaga za kipe, stebre, posode itd. ***cota***. n. Zotte. ***cvrzugati***. s. cvrzukati. *ćambuk* onomatopoetska beseda. ***čamra***. s. čamiti = žděti. ***čapra***. it. chiappa ben. čapa Hinterbacke s parazitskim r-om. ***čapsati***. it. chiappare. ben. ćapar s pritaknenim s-om. ***čavkati***. kakor čavka (kavka) gobezdljati. ***čavljenjak***. čavelj, it. chiaviglia ben. ćaviglia. ***čeden***. s. ćedan t. ta-dan. ***čelina***. kar je na kraju ali vrhu. ***čemer***. s. ćemer. t. beseda k'emer. sreda života, pas (drugo je čemer, strup, čemerika). ***čeprlj***. gl. prlj. ***čerape***. s. čarapa, čorap, čerapa. t. čorab. ***čin***. žila (pr. činkav); navidezna, ne resnična žila. ***činiti*** se (stvn. scīnan. nvm. scheinen, sc = č, stvn. „sc" se izpreminja v slovenščini v „č", na pr. scouwan = čuvati). ***čmar***. s. danka. ***čoban***. pastir. perz. beseda čoban, čuban, šüban. prim. ***žban, čorati, čorav***. s. ćorav. t. beseda k'or = slěp. (k' = ć). ***črn-črm*** (črmen = rdeč) rdečica, zapala, oteklina. ***čubati*** se = šobiti se. ***čud*** s. ćud, stsl. študs-nrav. ***čuka, čukec*** = s. ćuka, ćukac = tuka, tukac = pura, puran. ***čuvaren*** (čuvati, varovati, hraniti). ***dakaj*** s. dakako. *ded*, osat. s. *ded* in *dede* Kratzdistel. ***dégmant***. ἀδάμαντος, jekleni, pozlačeni vrh strelovoda. ***divan***, perz. beseda, dvor, svet, zbor, govor (s. zboriti = govoriti). ***dižma***. žila (v kamenu). it. dismagàre = s pravega pota spraviti, menjati, razlikovati, kvariti. ***dofiniti***. pr. *finiti*. ***dolgovanje***. Kar dolguje ženin svojim tovarišem, kadar stopi v zakon.) d o k, dokler (do-kъ+le+že). *dosprimiti* s. dospremiti (prem = directus, spremiti = dirigere). ***dosvetiti***

se. = s. dosjetiti se (ljudska etimologija od svět). *dovarkati.* n. dovaljkati. *dračiti* (drač — kar dere ali vleče). *drajsan* (vino ki dere čreva). *drapan* (drapati = drěti). *drgétati.* pri vožnjih se človek na slabih potih trese, tako da drgeče. *dŕlast.* s. drljav. krmežljiv (dŕljo, drljavac). *drljav.* (dreti se). *drmati.* s. dŕmati = tresti, quassare. *drokoti* = m. drokati. drokniti = *dregniti.* — *drum.* gr. δρόμος = pôt. *dudan*, slabo vino. s. dùdati, leno hoditi, menda vino, ki ne teče rado skozi grlo. *duhan.* magj. dohány. *dupljak.* it. doppiero-ere. *dupljati* = lat. duplicare. *durati.* it. durare trajati. *duriti.* s. *drmiti* strmo gledati. *durati, durkati, durkniti, durniti.* s. turiti (t n in d menjata). *dusati, dusniti* — durati-durniti. *enolečič* — jednolečič. *fajtati* — fatati, hvatati. *fatljati.* it. fattachiare, čarati, urekati. *fela.* magj. beseda. (fél polovica) *finiti.* it. finire. *flaža.* morebiti svn. vlansch. Zipfel. *frudati* s. vrundati, plesti na veliko vreteno, gobezdljati. *fučiti.* drseti. n. pfitzen (pfützen) reißen, herausbrechen, herausplatzen. *fučkati, fučkétati, fuličkati.* hr. fučkati. *funduš* l. fundus. *furla, furlati.* it. burla, burlare, šaliti se, norčevati se. *gacati* = hacati. n. hatschen. *glisnica* (glistnica, — gliste.) srvn. geliste. Geleiste. *globuš.* l. globus. *gnjaviti.* s. pritiskati, gněviti, gnêsti. *gnjača* (idem). *godina.* dež. prim lěto od *liti, lijem.* *grana.* s. grana, veja in kar je podobno veji, rokav reke; gornji del noge — Rist. nart. *gŕčina* (gŕdčina) — velikan s. grdan — govori se „o čemu veliku i strašnu". *grden*, s. grdan.

(Se nadaljuje) *Prof. R. Perušek.*

Spomin na Anastazija Grüna. Deželni muzej kranjski je dobil opravo sobe, v kateri je delal naš nemški deželan in pesnik, grof Aleksander Auersperg. Oprava je kulturno zanimiva sama zase. Kaže nam opravo graščaka sredi 19. veka in nam tolmači navade in potrebe tedanje dobe, ki so bile seveda tudi njegove. Zbrane so vse zanimive stvari, od rojstva do groba. Razen oprave je prišla v muzej tudi Grünova knjižnica, iz katere je sam črpal svojo vedo. Med to literaturo je več vrlo zanimivih publikacij, ki imajo tudi ali znanstveno ali bibliografično vrednost. Pripovedujejo nam, s katerimi duhovi je Grün občeval. V prvi vrsti so bili to rimski klasiki, ki so zastopani jako častno v izvrstnih komentiranih francoskih in laških izdajah, osobito iz 18. veka. Grških pisateljev je manj. Nemški prevodi so zastopani, a precej slabo. V drugi vrsti so juridične in upravne knjige, ki jih je rabil kot politik. Kulturno-zgodovinskega slovstva je pa presenetljivo malo. Več knjig orientalskega slovstva je najbrže po osebnih zvezah prišlo v knjižnico. Hammer-Purgstall je pošiljal Grünu svoje izdaje kot dar. Brezdvomno je bil pri teh spisih nemški prevod glavna stvar za grofa-pesnika. Njegove vsakdanje navade komentira 32 pip, večjidel od »morske pene« in pa drugo orodje in razne priprave.

Posebno zbirko tvori 42 adres in diplom, ki jih je dobil Grün ob svoji sedemdesetletnici. Portrěti njegovih staršev, starega očeta in stare matere, potem nekaj litografiranih portretov nemških pesnikov in več oljnatih slik njegove žene, večjidel cvetice, zaokrožujejo sobno opravo. *M.*

Bratovščina krščanskega nauka v Trstu in na Hrvatskem. V razpravi »Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stoletju«, ki sem jo l. 1906. priobčil v mariborskem »Časopisu za zgodovino in narodopisje«, sem poročal o širitvi bratovščine krščanskega nauka po Štajerskem sredi

18. stoletja. O isti bratovščini na Kranjskem sem pisal v »Izvestjih Muz. društva za Kranjsko«.

Tu naj dodam dvoje beležk, ki se tičeta Trsta in Hrvatske [1]:

Dones ta *23.* Dan tega Mefsza *Aprila* v Leitu *1775.* Je *Anton Pertot.* V' shtivilu nashih v' Chriſtuſsu Lubeſnivih Bratou Inu Seſter te zhaſtitlive Bratoushine S. Kerſtianskiga Nauka Crainskiga v' Terſti gori uſet (uſeta) inu skuſi to je usih Duhouskih Gnad, inu Odpuſtkou, katiri ſo te S. Bratouſchine od Rimskih papeshou gnadlivu, inu miloſtou dodeleni, vreden poſtou (vredna postala) Sraven tega ſe uſſakaterimu na ſnaine da, de ta Zegelz po ſmerti ſe more temu zhaſtitlivimu Duhouskimu Uzheniku, ali gospudi Rectorju od te S. Bratoushine naſai poſlat, de se bode potlei od uſih Bratou, inu Seſter v' kupei ta molitou ſa negovo Dusho opravila, inu te ſvete Mashe brale, kadire se tudi ſa shive bero. Patrona te Svete Bratoushine je Mati Boshja od Objeskaina, ſatega volo ſe tiſti Dan ſgudei dershi ena peita Masha, inu Prediga, v' Nedelo pak katira pade potem S. Gudi Prezeſſya po Meiſtu grede, h te je uſſak Brat, inu ſeltra provablen prit, inu bode poſſebne Odpuſtke ſadubou, kir bode te otroke hkerſtianskimu Nauku klizou, inu perpelou, inu ſtemi G. Boga proſſou ſa pogmireine te S. Bratoushine katira ſa drugi zil, inu konz ne gori poſtaulena, koker de bi ta zhlovek ſadosti podouzhen v' skriunuſtach te S. kath: Rimske Vyre bul brumnu shivu, inu Soye Dushi ſvelizhaine doſſegou, katiru nam uſſim doſſezhi dodeli Buh ozha, Buh Syn, Buh S. Duh. Danu v' Terſti koker Sgorei.

Podpisani so: Valentinus Ubedu (?), Cur: inu Congreg: Proseſ (?), Georgis Urbas, P: Josephus Kozian.

Na zadnji strani lista: dedit 4. feb. 767. Dedit 16. Februarii 1777. Dedit 10. Maij 778. Dedit 27 Junij 779. Dedit 4. Junia 1780. Dedit 1. Julio 1781. Ded 9 7bra (= septembra) 1782. — List ima s tinto pisano številko 253.

Ta listina je zanimiva iz sledečih vzrokov: 1. Menda je to doslej edina priča, da se je bratovščina kršč. nauka širila tudi preko Kranjske v Primorje. 2. V Trstu se imenuje: »Bratovščina krščanskega nauka k r a n j s k e g a«; to je pač jezikovno nazivlje, ki naj loči s l o v e n s k o bratovščino od i t a l i j a n s k e, in je zanimivo radi tega, ker kaže, da se je izraz »kranjski» za ime našega jezika v prvi polovici 18. stoletja širil tudi v Primorju. 3. Ta listina nam kaže vnanje postopanje pri sprejemanju članov, opombe »dedit itd.« pa tudi, da so bratovščinarji očividno vsako leto morali nekoliko prispevati za bratovščinske namene. 4. Z l. 1782 je vse prenehalo, ker je cesar Jožef II. ukinil bratovščine.

V znanih »Historiah« krapinskega župnika Štefana Fučka (Zagreb, 1735), ki so se pred 25 leti kot knjiga strahu in groze čitale tudi po Slov. Štajerskem, nahajam na str. 246 sl. tole:

»Osebujno velika proščenja ima Bratovčina Navuka kerščanskega vu vsake fare Biskupie Zagrebečke podignjena, i n a j p e r v o: kada se koji ali koja poda i zapiše vu rečenu bratovčinu, katerigoder dan čez leto tu vučini, onda stalno proščenje dobi, ako se spove i pričesti. D r u g o č vsi brati i sestre na dan svetka ove bratovčine zadobe obilno proščenje, ako se onda spovedu i pričeste. . . . 7. Koji doma vuče decu ali druge nevmetelne Boga

[1] Kar je tu ležeče tiskano, je v izvirniku (tiskovini) s črnilom pripisano.

moliti ali drugi navuk kerščanski, za vsakikrat dobe sto dni prošćenja. 8. Koji okolu idu po hišah ali vulicah, nagovariajuć decu i druge nevmetelne, da bi na navuk krščanski išli, i nje peljaju na navuk, za to za vsaki put dobe sedem let proščenja . . .«

To je vsekakor rano, l. 1735. Bratovščina je bila sicer mnogo starejša, a na Dunaju je bila uvedena šele l. 1732. in se je glavni pokret te bratovščine z Dunaja proti jugu obrnil šele okoli l. 1755.

Dr. Fr. Ilešič.

Bober v Emoni. — De fibro Emonae reperto. Pri lanskem izkopavanju stare Emone na ljubljanskem Mirju so našli v stranskem kanalu velike Primitivianove hiše med drugimi kostmi bobrovo desno spodnjo čeljust z močnim glodačem, nekaj vretenc in nožnih kosti. To so najnovejši in najmlajši ostanki bobra na Kranjskem, ki je bil nekdaj v Evropi zelo razširjen, toda strastno preganjanje ga je tu skoraj docela zatrlo.

Najstarejše bobrove sledove so zasledili v velikem številu po vsej Evropi in Severni Ameriki v miocenskih plasteh. V mostičarski dobi (pri nas 4. in 3. tisočletje pred Kristom) so se bobri nenavadno močno zaplodili in razširili. Takrat so stavili svoja kopičasta bivališča tudi ob vodah na Kranjskem. To dokazujejo mnogoštevilne izkopnine. Ko so izkopavali na južnem obronku Ljubljanskega barja ob okrajni cesti na Ig l. 1875. stavbe na koleh, so našli med mnogovrstnimi kostmi 6% bobrovih, ki so prvikrat pričale o nekdanjem bivanju bobrov v naši deželi (navedeno število odstotkov navaja Ed. Freih. v. Sacken v razpravi »Der Pfahlbau im Laibacher Moore«, Mitteilg. d. k. k. Zentralkommission, Jahrg. II., 1876, pag. 24—34). Deželni muzej hrani iz omenjenega najdišča zelo mnogo bobrovih ostankov; več sto nožnih kosti, nad sto lobanj in spodnjih čeljusti, mnogo posameznih zob-glodačev in 5 hrbtnih vretenc. Zanimive so zlasti lobanje, ki so večinoma močno razvite in dobro ohranjene. Nenavadno velika je lobanja inv. štev. 2452, ki meri v dolžini 14·6 cm.

Med drugimi izkopaninami so dobili tudi veliko past, ki je služila mostičarjem baje pri lovu na bobre. Pozneje so našli na Barju še več enakih pasti, ki jim pravijo Barjani »čolnički«. Vendar te pasti niso mogle služiti za lov na bobre, ker imajo premajhne lovne odprtine. Sicer tudi ne spadajo med neolitične predmete, ker so obdelane z železnim orodjem (žago in obličem ali podobnim nožem). O tem je že razpravljal prof. Alf. Müllner (Argo, Jahrg. III, 1894, »Die räthselhaften Fallen vom Laibacher Moore«, pag. 153, 165 in 237), ki poleg drugih razmotrivanj poudarja zlasti dejstvo, da se pasti niso našle v plasti poznoneolitskih najdenin, ampak mnogo više nad njo. Bolj temeljito je proučil omenjene pasti konservator berlinskega etnografskega muzeja, Ed. Krause, v svojem obširnem delu »Vorgeschichtliche Fischereigeräte und neuere Vergleichstücke« (tvrdka Borntraeger, Berlin 1904), ki je prišel do zaključka, da so najbrže služile za lov na divje race, nikakor pa ne za bobre ali vidre.

Leta 1907 in 1908 so našli v mostičarskem najdišču pri Notranjih Goricah, ki je vsled starinskih lončenih posod in kamenitega orodja starejše od ižanskega, med izkopanimi kostmi 2% bobrovih (dr. W. Schmid »Archeologischer Fundbericht aus Krain«, Jahrbuch für Altertumskunde 1909).

Iz poznejših dob nimamo nikakih ostankov ali poročil o bobru na Kranjskem, dasi je bil v tem času še mnogoštevilno zaplojen po Evropi

Sicer manj poznan v južno-evropskih deželah, je bival v klasičnem veku v velikem številu v podonavskih deželah, po sedanjem nemškem ozemlju, v Britaniji itd.

Zaznamovali so ga z različnimi imeni. Grki so ga nazivali *κάδτωρ*, *λάταξ*, *σαδέριον*, *σατύριον*, Rimljani pa fiber in castor. Aristoteles (h. a. VIII, 5) navaja za vsako grško ime posebno žival, toda novejši preiskovalci (Sundevall) so dognali, da značijo vsa štiri grška imena le bobra. Besedi *σαδέριον* in *σατύριον* sta barbarskega izvora; *λάταξ* označuje bobrovino, *κάστωρ* pa pomeni lesnega cepilca. Latinsko ime fiber, splošno in srednjelatinsko biber, beber, bever, slovensko bober, nemško Biber, keltsko bebros, je sorodna beseda z viverra (belični dehor), — arabsko wabr — in pomenja sprva majhno žival z mehkodlakim kožuhom. Večina raziskovalcev je pa mnenja, da je prvotni pomem te besede »rjav«.

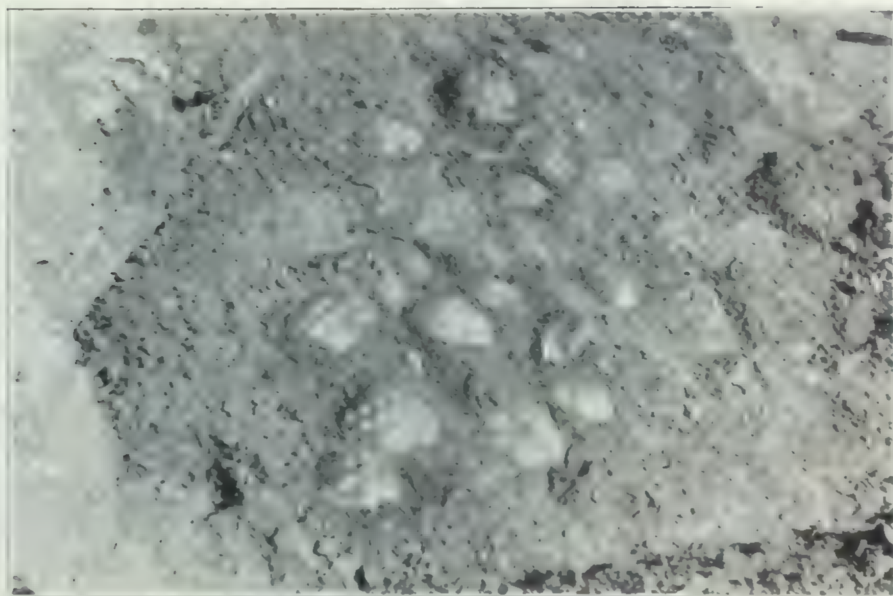
V Italiji je živel bober za časa Rimljanov v malem številu po več krajih. Strabo omenja njegova bivališča na obrežju ob Padovem ustju, — v okolici Placencije nas spominja nanj ime Bebriacum, v Laciju potok Fibrenus, — Varro ga pozna od bregov raznih rek v Laciju (»Ut Aegypti in flumine quadrupes, sic in Latio . . . fiber«, Varro, De lingua latina lib. V, cap. 12, § 79) in tudi Plautu iz Umbrije je dober znanec (Arist. VIII, 5). Kljub temu, da so bili bobri v rimski dobi po Italiji še precej pogosti, je malo verjetno domnevanje, da bi dobil Emonec Primitivian bobra iz Italije. Prometna sredstva so bila v onih časih prepočasna in za enak prevoz nepripravna.

Mnogo verjetneje je, da izvirajo bobrovi ostanki, izkopani v emonskih razvalinah, od zaostalega potomca nekdanjih mostičarskih bobrov, ki seveda niso naenkrat poginili, ampak so jih le sčasoma zatrli. Zatorej ni izključeno, da so dočakale poedine bobrove družbe še rimskega gospodarstva nad kranjsko deželo. Ljubljansko barje, ki še sedaj slovi po mnogoličnem živalskem življenju, je bilo tedaj zavetišče mnogovrstnih živali in obenem skoraj gotovo tudi priljubljeno lovišče emonskih lovcev. Tu je najbrže tudi Primitivian iz Emone ulovil svojega bobra.

Emonske bobrove kosti nam izpričujejo bivanje bobrov na Kranjskem še v starem veku, kar je gotovo zelo zanimivo za zgodovino kranjskega živalstva. *Dr. Gv. Sajovic.*

Želve v ljubljanski okolici. — Testudines, quae prope Labacum inventae sunt. V začetku marca je odkopal posestnik Fl. Lisjak v Štepanji vasi pri Ljubljani na njivi, ki leži na desnem bregu stare struge Ljubljanice, grobišče, polno zagonetnih »lobanj«, o katęrih so ljudje razno ugibali. Zanimivo najdišče si je ogledal tudi muzejski ravnatelj prof. dr. J. Mantuani; toda, ker je bilo le napol odkrito in vse razdrobljeno, kar je bilo izkopanega, ni bilo mogoče na mestu dognati, ali so v skrivnostnih poluoblastih grudah človeške glave ali ne. Pogrešal je v prvi vrsti čeljusti. Zato je vzel eno izmed dozdevnih lobanj, zavito v obilno prsteno odejo, s seboj in je odredil — znanstveno edino pravilno postopanje — da naj grobišče popolnoma odkrijejo, izpero in fotografirajo.

Slika odkopanega najdišča je bila zelo zanimiva. Namesto človeških lobanj so se namreč prikazali koščeni oklepi želv. Jaz sem si ogledal na Lisjakovi njivi odkrite želvine ostanke 15. marca v družbi muzejskega preparatorja g. Dobovška.

Slika 1.

Slika 2.

V dolžini 81 *m* so bile 9—23 *cm* globoko v zemljo zarite želve. Večinoma so ležale posamezno, le na treh mestih so bila večja skupna ležišča; v največjem sem naštel 36 želv (tab. II., slika 1.). Izkopal in pregledal sem jih 33. Vse so ležale na trebušni strani, le par jih je bilo obrnjenih narobe. Ohranjeni sta bili pri vsaki želvi hrbtna in trebušna črepinja; med njima so bili posamezni koščeni ostanki glave, hrbtenice in repa ter vse nožne kosti v isti legi, kakor jih ima želva, kadar jih potegne pod oklep. Iz tega sklepam, da so morale poginiti želve na mestu, kjer so se našle. Najbrže jih je zasačila huda zima v preplitvem prezimovališču (želve prespe zimo zarite v zemljo; glavo, rep in noge skrijejo pri tem pod oklep). Najdeni ostanki so bili močno preperéli. Pod roko so se kar drobili in zaradi tega ni bilo mogoče izkopati in dvigniti celih živali. To se je posrečilo le v enem slučaju (tab. II., slika 2.). Od roženih ploščic, ki pokrivajo želvin koščeni oklep, nismo dobili niti najmanjših drobcev.

Na Lisjakovi njivi sta se našli dve vrsti želv; sklednica ali močvirna želva (Sumpf oder Teichschildkröte, emys orbicularis L.) z nizko hrbtno in dvodelno trebušno črepinjo ter navadna kornjača (griechische Landschildkröte, testudo graeca L.) z visoko hrbtno in enodelno trebušno črepinjo (tab. II., slika 2.).

Nekdaj je bilo živalstvo Kranjske veliko mnogoličnejše kakor dandanes. Obljudenje in obdelovanje zemlje sta pregnala oziroma zatrla marsikatero živalsko vrsto v naših pokrajinah. Tudi sklednica je bila razširjena svoj čas po Kranjskem ob stoječih in počasi tekočih vodah. O tem nam priča prvi Valvazor, ki piše: »Der Schildkröten werden hiesiges Orts genug aufgesammelt und verspeist. Seynd unsren gemeinen Leuten eigendlich unter dem Namen ‚Skledénza' bekandt«. (Valvasor »Die Ehre des Herzogthums Krain«, 1689, III, 453). Pri posameznih graščinah so imeli celo posebne ribnike, ki so v njih gojili želve. (Valvasor, ravnotam XI, 574). Zatem se poroča o želvah na Kranjskem šele l. 1838. v muzejskem letnem poročilu (Landes-Museum in Herzogthume Krain, II. Jahresbericht, 1838, 16). To poročilo navaja sklednico, ki jo je ujel J. Serniz v ribniku pri Prilozju ter jo živo poslal muzeju. Poročilu je pristavljena opazka: ». . . . da dieß das erste Exemplar ist, das als freilebend im Lande beobachtet wurde, den Beweis hergestellt, daß auch diese Thierart in Krain einheimisch sey«. Želve, za časa Valvasorja (t. j. okoli l. 1689.) na Kranjskem še pogostne, so bile tedaj v četrtem desetletju devetnajstega stoletja že zelo redke.

L. 1842. je izšel Freyerjev zaznamek delnega kranjskega živalstva (H. Freyer, »Fauna der in Krain bekannten Säugetiere, Vögel, Reptilien und Fische«), ki določa za Kranjsko sklednico in kornjačo. Kot najdišči navaja za prvo vrsto Krupo in Prilozje pri Gradcu na Belokranjskem, za drugo pa gozd Čazme ob Kolpi. Te podatke je posnel po Freyerju tudi Fr. Erjavec v svojih »Domačih in tujih živalih v podobah« 1873, V, 9 in 16. Bolj kritično je pretresal Freyerjeve podatke Deschmann (Mittheilungen des Musealvereins für Krain, 1866, 223: »Ueber das Vorkommen der Schlammschildkröte, Emys lutaria L. (sedaj E. orbicularis L., opomba pisateljeva) in Krain«). Ko mu je bil namreč prinesel l. 1865. dr. Ahačič jun. živo sklednico, ki jo je bil ujel na Ljubljanskem barju, se je obrnil za pojasnila na razne strani. Stari krakovski ribiči so mu povedali, da je bilo nekdaj na Barju

dovolj sklednic; profesor Konschegg mu je pisal, da je dobil nekako pred sedmimi leti (torej l. 1858.) živo sklednico od ravnotam; iz Metlike je došlo obširno poročilo o želvah, ki so živele posamezno v l. 1820—1830. v ribniku pri gospodarskem poslopju grada Gradac, vendar so bile po mnenju pisca umetno zaplojene. Tako je prišel Deschmann na podlagi dobljenega gradiva do zaključka, da se je nahajala na Kranjskem samo sklednica. Isto navaja tudi dunajski herpetolog Fr. Werner v knjigi: »Die Reptilien und Amphibien Oesterreich-Ungarns und der Occupationsländer«, 1897, 7 in 17. Zadnja živa sklednica je bila ujeta pri Notranjih Goricah na Ljubljanskem barju l. 1890. Hrani jo deželni muzej (inventar o plazilcih in ribah štev. 62).

Iz navedenega lahko sklepamo, da je sklednica edina kranjska vrsta želv, ki je živela v preteklih stoletjih v veliki množini po naši deželi, a je pričela pozneje izmirati, tako da so se našli v devetnajstem stoletju le še posamezni eksemplarji. Kornjača pa, kolikor so jo baje pri nas opazovali, izvira iz ribnikov, v katerih so jo gojili graščaki.

Končno preostane še zanimivo vprašanje, kako so zašle želve na prostor, kjer se nahaja sedaj Lisjakova njiva. Pri sklednicah je možnih dvoje domnevanj. Mogoče je, da so se priselile tja po Ljubljanici z Barja. Ker jim je mesto ugajalo, so ostale, dokler jih ni dohitela smrt. Lahko je pa tudi, da so jih redili obenem s kornjačami in mogoče še drugimi želvami v ribniku pri Kodelovem gradu, kakor je bil običaj pri drugih graščinah. (O tem poročajo v že navedenih delih: Valvasor, Freyer, Deschmann, Erjavec). Ribnik na Kodelovem posestvu je označen še na Schmidburgovem zemljevidu mesta Ljubljane iz l. 1829. na levem bregu Ljubljanice. Ker se je iztekal vanjo, je bila želvam pot do nje odprta. Zato ni izključeno, da so zapustile ribnik in se naselile na omenjenem kraju, ki jim je bolj prijal. Vsaj o kornjačah, ki jih ne moremo prištevati kranjski fauni, je možno le to domnevanje. *Dr. Gv. Sajovic.*

Društvo za raziskavanje podzemskih jam na Kranjskem. Kranjska, ki obsega v zemljepisnem in prirodopisnem oziru zelo zanimivo ozemlje, slovi že od nekdaj po svojih podzemskih jamah, v katerih čaka še dovolj znanstvenega dela strokovnjake raznih strok. V to svrho se je ustanovilo po iniciativi dež. predsednika, barona T. Schwarza društvo, ki naj neguje sistematično raziskavanje in proučavanje podzemskih jam. Pri posvetovalni seji 24. febr. t. l. se je izvolil pripravljalni odbor, ki se mu je poverila sestava pravil za novo društvo. Ko je ta dovršil svojo nalogo, je sklical 12. majnika ustanovni občni zbor »Društva za raziskavanje podzemskih jam na Kranjskem«. Zborovanje je vodil ob navzočnosti številnih zastopnikov iz znanstvenih krogov dež. predsednik sam, ki je označil v nagovoru veliki znanstveni in praktično-gospodarski pomen ustanavljajočega se društva. Po pravilih, ki so se soglasno sprejela, pristopi lahko društvu vsak državljan, ki se zaveže podpirati na katerikoli način društvene težnje. Člani so pravi, dopisujoči in častni. Med pravimi člani plačajo na leto redni 6 K, podporni 12 K in dosmrtni enkratni znesek 200 K, ki se lahko vplača v 5 obrokih. — Društvo vodi odbor osmih članov, v katerega so bili izvoljeni: predsednik baron T. Schwarz, dež. predsednik; podpredsednika: prof. dr. J. Mantuani, muzejski ravnatelj in W. Schollmayer-Lichtenberg, gozdni in domenski ravnatelj; tajnika: gimn. učitelj dr. J. Bischoff in gimn.

učitelj dr. J. Cerk; blagajnik ing. I. Turk, vodja kem. preizkuševališča; odbornika: prof. Fr. Orožen in stavbeni svetnik Iv. Sbrizaj; preglednika (izven odbora) prof. A. Peterlin in finančni tajnik dr. J. Ponebšek. Poleg tega pripadajo odboru odposlanci dež. vlade, dež. odbora, dež. muzeja in muzejskega društva ter vsi načelniki znanstvenih sekcij, ki se bodo ustanovile v področju jamskega društva. — Dr. P. Grošelj nasvetuje osnutek posameznih odsekov, kar je pa toliko časa nemogoče, dokler ni izdelan poslovnik. Nameravani so sledeči odseki: 1. speleološki, 2. hidrografski, 3. geografično-geološki, 4. fizikalno-kemijsko-mineraloški, 5. botanično-zoološko-biološki, 6. fotografski. — Za znanstveno glasilo se določi »Carniola«, organ »Muzejskega društva za Kranjsko«. — Doslej šteje društvo 56 pravih članov, med njimi so 3 dosmrtni. — Ustanovitev jamskega društva je nedvomno važen korak do novega kulturnega dela v naši deželi.

Am 12. Mai 1910 wurde in Laibach die ***Gesellschaft für Höhlenforschung*** gegründet, welche die allseitige wissenschaftliche Erforschung der Höhlen Krains und der Nachbarländer zum Zwecke hat. Als Mitglied kann jeder Staatsbürger beitreten. Die Leitung liegt in den Händen eines achtgliedrigen Ausschusses, als dessen Präsident Freiherr von Schwarz, Landespräsident von Krain, gewählt wurde. Als wissenschaftliches Vereinsorgan wurde die »Carniola«, Publikation des »Musealvereins«, bestimmt.

Il s'est fàrmé le 12 mai o Ljubljana — Laibach, à l' iniciation de Monsieur le Président de la province, Théodor baron de Schwarz une nouvelle association, ayant pour titre ***Société d' exploration des grottes*** et dont le but est l'étude universelle scientifique des grottes de la Carniole, ainsi que de son terrain géographique. Chacun peut devenir, sans égard à la profession ou au sexe, membre de cette société, dont la direction se trouve dans les mains d' un comité, composé de huit personnes et sous la présidence du baron de Schwarz. L'organe de la „Société d' exploration de grottes“ est la »Carniola«. *M.*

Nakupljene umetnine. Deželni odbor se je udeležil nakupovanja umetnin pri zadnjih dveh razstavah. Iz II. Meduličeve razstave je nabavil za deželno galerijo: Bukovac: »Roman«. — Vidovič: »Amica quies« in Rašica: dva motiva iz Begunj. — Iz III. razstave (slovenskih umetnikov) so pa prišle te-le slike v deželni muzej: I. Grohar: »Na sedlu«. — R. Jakopič: »Svež sneg«. — M. Jama: »Breze«. — F. Klemenčič: »Študija«. — S. Magolič: »Iz mestnega loga«. — H. Šantel: »Deček«. — P. Žmitek: »Gozdna tišina«. — »Ribiška koča«. — »Coklar«. — »Iz Jesenic«. Dodal je ta umetnik še »Dvorišče«. — Letošnje leto je torej muzeju dalo prirastek 15 modernih umotvorov.

Razen teh je ravnateljstvo kupilo za umetniško-krajepisno zbirko veliko sliko, predočujočo Bistriški samostan, kakor je stal l. 1724. Slika je umetniško boljša, nego so navadno take podobe. Največjo skrb je polagal umetnik na samostansko poslopje in na cerkev. Naslikal je to častitljivo stavbo vrlo zanimivo, tako da se dajo na prvi pogled razločiti stari deli od novih. Manj so ga zanimala gospodarska poslopja, kakor se zdi, ali pa jim tehnično ni bil kos. — Obenem s to sliko je pridobil muzej kot darilo še štiri svetniške podobe, slikane od našega rojaka Bizjaka v Kranju 1850. *M.*

Društveni vestnik.

Nova člana »Muzejskega društva za Kranjsko« od 1. maja t. l. Dr. Vladimir Herlè, c. kr. prof. v Kranju in Dr. Pavel Kozina, c. kr. prof. v Ljubljani.

Poročilo o društvenem delovanju za leto 1909. Dne 11. febr. 1910. se je vršil v Rudolfinu občni zbor »Muzejskega društva za Kranjsko«. Občni zbor otvori predsednik dež. šol. nadzornik Fr. Levec. Pozdravi vse navzočne člane društva, zahvaljujoč se jim za obilno udeležbo. To kaže, da se člani društva čedalje bolj in bolj zanimajo za društvo, kažejo pa vedno večje in večje zanimanje tudi različna druga znamenja, ki so se pojavila v okrilju društva. Prej izredno slabo gmotno društveno stanje se sicer tudi letos ni bistveno izpremenilo ali vsaj upati je, da se napravi tudi tukaj preobrat in da društvo tudi glede finančnih razmer pride v redno stanje. Društvo prej brez doma in lastne hiše je sedaj dobilo v deželnem muzeju svojo sobo in s tem svoj dom. Deželni odbor se je velikodušno spomnil društva in mu je poleg navadne letne podpore dovolil še 1200 K izredne podpore. Gosp. predsednik zahvaljuje slavni deželni odbor za naklonjenost, ki jo je izkazal društvu, zahvaljuje pa tudi g. dež. odbornika prof. Jarca, ki je izposloval pri deželnem odboru omenjene podpore. Izreče iskreno zahvalo tudi novemu ravnatelju dež. muzeja g. dr. Mantuaniju, ki je društvu že pripravil prijeten dom v muzeju. Končno se zahvaljuje slavni učni upravi, ki letos ni samo povišala letno podporo, ampak je društvu naklonila še 300 kron izredne podpore. Opozarja občni zbor, da so je društveni odbor že posvetoval o tem, da se izpremene društvene publikacije in da bo odbor stavil občnemu zboru tozadevne predloge.

Društveni tajnik dr. Cerk poda sliko o društvenem delovanju pretečenega leta. 29. januarja 1909. se je vršil v deželnem muzeju občni zbor, dobro obiskan zaradi tega, ker so bile med drugimi točkami dnevnega reda tudi volitve novega odbora. Izvoljen je bil naslednji odbor: Z vzklikom je občni zbor izvolil predsednikom dosedanjega predsednika dež. šolskega nadzornika Fr. Levca. V odbor so bili izvoljeni naslednji gospodje: dr. J. Gruden, Viktor Steska, Milan Pajk, Luka Pintar, dr. Gvidon Sajovic, dr. Valter Schmid, dr. Jakob Žmavc in dr. Jos. Cerk.

Odbor se je konštituiral sledeče: podpredsednikom se je izvolil ravnatelj knezoškof. pisarne Viktor Steska, tajnikom dr. Cerk, blagajnikom prof. Milan Pajk, urednikom »Carniole« kustos dr. V. Schmid, urednikom »Izvestij« prof. dr. Jos. Gruden. Delovanje društva se da zaznati v dveh smereh. Ena skrb je izdavanje društvenih glasil. V tem oziru društvo upa, da je v polni meri izpolnilo svojo dolžnost. Obojno letošnje glasilo je tako, da je nanj ponosen lahko vsak društvenik. »Izvestja« obsegajo letos 200 strani z več celostranskimi slikami. »Carniola« obsega 179 strani, ima 4 tabele in 58 slik v tekstu. Izdavanje takih publikacij pa veliko stane; tako so stala »Izvestja« 1968 K 55 h, »Carniola« pa 2248 K 14 h. Društvena statistika izkazuje prav lepo naraščanje članov, ki jih je bilo letos 265. Ima še enega častnega in enega dopisujočega člana. Posebnih naročnikov so imela »Izvestja« 18, »Carniola« pa 4.

Nemila smrt je tudi letos društvu pobrala marsikterega člana. V Toplicah je umrl duhovni svetnik Ivan Podboj, preminul je dolgoleten član dr. Ivan Hribar, v Idriji je društvo izgubilo rudn. svetnika Karla Svobodo, v Ljubljani je umrl predsednik Društva za krščansko umetnost prelat Jožef Smrekar, dolgoletni član in večletni društveni odbornik. Spomni se še društvenega sluge F. Kobala, ki je mnogo storil za društvo. Občni zbor vstane v znak sožalja iz sedežev. Vis. ministrstvo za bogočastje in nauk je zvišalo podporo na 800 K, zahvaliti se je društvenemu predsedniku, ki je podporo izposloval že v zadnjem trenotku. Podporo 300 K, ki jih je društvo dobilo za izkopanje na Mirju je društvo porabilo za publikacije, zakaj na Mirju je pričel izkopavati Dr. Schmid. Slav. dež. odbor kranjski je naklonil društvu 1200 K izredne in 800 letne podpore. Tudi na druge strani se je obrnilo društvo za podporo, a žal brezuspešno. Doseglo se je letos vsaj toliko, da se bodo v prihodnje podpore redno izplačevale.

Notranje delovanje društva se je kazalo v odborovih sejah. Društveni odbor je imel preteklo leto 3 seje. Vsebina teh sej je orisana že prej. Društvo tudi letos še ni doseglo tega, kar je želelo, zediniti vse znanstvenike ne samo Kranjske ampak vse Slovenije, pospeševati znanstveno delovanje, podpirati medsebojno spoznavanje, vendar pa se nadja, da se to zgodi v bodoče. Skrbel bode društveni odbor, da se ured. čitalnica, publikacije bodo potem lahko dostopne, prizadeval si bo, da z urejeno knjižnico in predavanji zanese med svoje člane svežega duha in da se poživi znanstveno delovanje sploh.

Društveni blagajnik prof. Pajk poroča o gmotnem društvenem stanju.

Dohodki.

Prenos iz leta 1908	K 221·35
Članarina in naročnina	„ 1650·—
Obresti poštne hranilnice za leto 1908	„ 3·35
Podpora naučnega ministrstva za leto 1909	„ 800·—
Izredna podpora „ „ „	„ 300·—
Podpora deželnega odbora za leto 1909	„ 800·—
Izredna podpora	„ 1200·—
Odškodnina dež. odbora za objavljanje letnega poročila v „Carnioli"	„ 250·—
Za stare letnike in posamezne številke	„ 96·78
Skupaj	K 5321·48

Izdatki.

Zaostale uredniške nagrade za leto 1908	K 160·—
Zaostale pisateljske nagrade za „Izvestja" za leto 1908	„ 89·—
Zaostale pisateljske nagrade za „Carniolo" za leto 1908	„ 253·—
Preostanek tiska „Izvestij" 1908	„ 515·—
Tisk in vezava „Carniole" 1908	„ 1905·55
Vezava „Izvestij" 1908	„ 45·—
Skupaj	K 2967·55

„Izvestja" 1909

Uredniška nagrada	K 200·—
Pisateljske nagrade	„ 184·—
Slike	„ 699·62
Tisk	„ 1102·—
Vezava	„ 16·—

„Carniola“ 1909:

Uredniška nagrada	„	200·—
Pisateljske nagrade	„	482·—
Slike	„	184·88
Tisk in vezava	„	1381·26

Ostali izdatki leta 1909:

Muzejski sluga	„	58·—
Tiskovine, ekspedicija in drugo	„	200·73
Izdatki	K	7376·04
Dohodki	„	5321·48
Primanjkljaj	K	2054·56

Opominja, da za malo letnino društvo zelo mnogo nudi svojim članom, zato pa društveni primankljaj.

Namesto odstopivšega kustosa dr. W. Schmida, se izvoli v odbor sedanji muzejski ravnatelj dr. Mantuani. Tedaj pa se oglasi k besedi dr. Beno Saboty. Poudarja, da mu čut hvaležnosti navdaja besede ki jih govori, slika velike zasluge ki jih je imel odstopivši urednik »Carniole«, za to in pa za društvo sploh, povdarjajoč kako dobra in delavna moč na znanstvenem polju je dr. Schmid. Pri nas doma se večkrat ne pripoznajo zasluge različnim možem, tujina je te zasluge dr. Schmidu že priznala. Dr. Schmid je pravzaprav zbudil zanimanje za važen del zgodovine za arheologijo, njegova izkopavanja na Mirju postajajo vedno zanimivejša. Predlaga, naj tudi domače društvo pripozna njegove zasluge za domovino in društvo in naj ga voli dopisujočim članom. Občni zbor je z živahno pohvalo vzel Sabotyjeve besede na znanje in sprejel njegov predlog.

Nato povzame besedo dr. Gvidon Sajovic. Z ozirom na sklep zadnje odborove seje predlaga, da se za enkrat opusti dvojno glasilo, slovensko in nemško ter naj se strne v enotno poliglotsko. Poda za svoj predlog polno dobro podprtih in dobro izbranih razlogov. Gmotno stanje govori za enotno glasilo, to bo veliko manj stalo in lahko nudilo za isto ceno društvenikom veliko več. Govori za enotno glasilo narodno-kulturni moment. Ni na Kranjskem polovico Nemcev in polovico Slovencev, kakor bi kdo lahko sodil po društvenih publikacijah, pečat dvojezičnosti naj se odstrani in princip, vsak jezik je enakopraven, obveljaj. Pri poliglotskem glasilu bo uničena tudi ost politične občutljivosti. Po dolgi debati in različnih pomislekih obvelja naposled odborov predlog: občni zbor sklene izdajo enotnega poliglotskega glasila, prepusti pa odboru, da ukrene vse potrebno. — Dr. Sajovic se občnemu zboru zahvali, kazoč da bode novo glasilo zbiralo več znanstvenikov nego doslej in da bo to najboljša pot do velikega našega smotra — do bodoče slovenske visoke šole.

G. predsednik zaključuje občni zbor zahvaljujoč se še enkrat za obilni poset in živahno zanimanje, ki ga je kazal občni zbor.

Dr. Jos. Cerk, tč. tajnik.

Izdaja in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko“.

Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

Andrej Herrlein:

Lastni portrêt.

[illegible]

[illegible]

Slikar Andrej Herrlein.

Spisal Viktor Steska.

Naši veliki slikarji 18. veka so drugi za drugim legli v grob. Valentin Mencinger je umrl 12. marca 1759., Frančišek Jelovšek 31. maja 1764., Fortunat Wergant 31. marca 1769., istotako sta zapustila svet Frančišek Jamšek in Anton Cebej (Zebey), sebi vrednih naslednikov pa ti možje niso zapustili. Kakor splošno v Evropi se je tudi pri nas v drugi polovici 18. veka mnogo izpremenilo. Cesarica Marija Terezija je zlasti l. 1747. izpremenila upravo svojih dežela. Vsa moč naj bi se osredotočila v osrednji vladi; mestni in deželni zastopniki so izgubili skoro ves vpliv. Od vladne strani so se pričele tudi cerkvene preuredbe, ki so jemale svetnim duhovnikom in redovom veljavo in pogum za nove naprave. Obenem se je ves tok javnega mišljenja nekoliko zasukal. Na mesto umetnosti je stopila veda, ki je potegnila skoro vse duhove za seboj. Umetnosti je ostalo le še malo prostora. Osrednja vlada ni imela časa in prilike, da bi pospeševala umetnosti, krajevni zastopniki so bili brez vpliva, cerkev, ki je prej največ storila za umetnost, je imela vezane roke. Kako naj bi umetniki veselo delovali, če jim je manjkalo vzpodbude in zaslužka? Po taki lepi pomladi na polju umetnosti v Ljubljani, kakršna je bila od l. 1700—1770, je nastopila nenadno zima; vendar tudi v tej zimi življenje ni popolnoma zaspalo. V Kranju so Leyerji delali častno izjemo, v Ljubljani sta pa nastopila dva slikarja, ki sta vredna naše pozornosti: Janez Potočnik in pa Andrej Herrlein. O tem poslednjem naj sledi tu nekaj vrstic.

I.

Andrej Janez Herrlein je bil rojen v Würzburgu[1] na Bavarskem okoli l. 1739.[2] Kdaj in kako je prišel na Kranjsko ni znano. Edvard pl.

[1] Jahresbericht der k. k. Musterhaupt- und Lehrerbildungsschule zu Laibach. [illegible], str. 7.

[2] Müller-Singer, Allgemeines Künstler-Lexikon, II., 167 piše o nekem drugem slikarju Janezu Andreju Herrleinu, ki je bil rojen v Würzburgu l. 1720. in je l. 1796. umrl v Fuldi. Slikal je najraznovrstnejše stvari. Njegova risba je pravilna, izpeljava [illegible], barve pa [illegible]. Bil je [illegible] slikar [illegible] šole. Njegove slike hranijo nemški muzeji: Frankfurt, Darmstadt, Kassel, Nürnberg in Praga. Gotovo je bil sorodnik [illegible] našega slikarja.

Strahl[3] sodi, da je še mlad došel v Ljubljano in da ga je knez Auersperg priporočil za učitelja risanja na ljubljanski normalki, ki je bila 5. novembra 1775. otvorjena. Na tej učilnici so izpočetka delovali ravnatelj Blaž Kumerdej, štirje učitelji in en namestnik.

Grof Edling je deloval na to, da bi se namestil na tej šoli tudi risarski učitelj. Res je dunajska dvorna kancelija 7. maja 1778. dovolila takega učitelja, da bi pouk koristil posebno takim učencem, ki bi se posvetili rokodelstvu ali umetnosti.[4]

Prvi risarski učitelj na ljubljanski normalki je bil Andrej Herrlein, ki je službo nastopil l. 1778. V začetku je imel malo učencev in malo posla. Šele, ko se je normalka preselila v licejsko poslopje, t. j. od l. 1789. dalje, je imel na teden po osem ur. Najprej je imel, kakor drugi učitelji, plače letnih 250 gold., pozneje po 300 gold., kar je bila za ono dobo dovoljna plača.

Že l. 1804. pa je stopil Herrlein v pokoj. Njegov naslednik je bil Dunajčan Vincenc Dorfmeister, ki je dobil plače letnih 400 gold., iz česar smemo sklepati, da je nazadnje tudi Herrlein toliko dobival.[5] Dve tretjini tega zneska je potem dobival za pokojnino, namreč 266 gold. 40 kr. kovanega denarja. Po odhodu Francozov s Kranjskega mu je bil ta znesek zopet nakazan 18. novembra 1814, št. 16.291.[6]

Plačo so pa v tistih nemirnih časih Herrleinu zelo neredno izplačevali. Šolska komisija toži spomladi l. 1781., da Herrlein že poldrugo leto ni dobil plače. Ko je začetkom l. 1782. Herrlein zopet tožil in prosil, naj mu izplačajo zaslužek za dve leti in pol, je morala šolska komisija beračiti na Dunaju za 1000 gold. iz državne in 500 gold. iz jezuitske zaloge. Leto pa je preteklo in Herrlein ni dobil zaslužene plače. Naposled so mu na Dunaju dovolili pokritje iz normalnošolskega zaklada.[7]

Jasno je, da pri teh razmerah Herrlein ob svoji učiteljski plači ne bi mogel živeti. Kje je torej dobil potrebne zneske? Delal je kot slikar zasebno za cerkve in za gospodo in si pri tem potrebno zaslužil.

Časa je imel dovolj na razpolago, saj je učil le po 8 ur na teden, pa dostikrat še teh ne. Ko je konec prvega polletja 1797. francoska vojna pod Bernardottom zasedla Kranjsko, so šolarje razpustili domov. L. 1801. so šolsko poslopje porabili za vojaško bolnico, šole so se pa

[3] E. v. Strahl, Die Kunstzustände Krains, 1884, str. 33: „Einer schwäbischen Künstlerfamilie entsprossen, kam er schon in früher Jugend nach Laibach".

[4] Apih v Letopisu Matice Slovenske, 1894, str. 306.

[5] Jahresbericht der k. k. Musterhaupt- und L.-B.-Schule, 1868, 5.

[6] Arhiv c. kr. dež. vlade

[7] Apih, l. c., str. 315.

potikale po raznih samostanih, na pr. frančiškanskem, kapucinskem in uršulinskem.[8] Poleg teh izrednih počitnic je pa imel Herrlein tudi še redne počitnice, ki jih je pridno uporabljal v korist svoji slikarsk umetnosti.

Herrleinovo risarsko šolo je obiskal 16. aprila 1791. knez Ivan Adam Auersperg. Herrlein mu je pri tej priliki pokazal sliko medvedjega lova na Igu, ki je knezu izredno ugajala. Cesar Leopold II. je namreč prišel 17. marca 1791. v Ljubljano. Spremljalo ga je več nadvojvodov in knezov. Tu sem je že dan poprej dospel neapolitanski kralj, da bi se udeležil medvedjega lova na Igu. Ta lov je trajal dva dni, 17. in 18. marca. Priprave so bile velikanske. 4500 gonjačev je 8 milj na okrog gonilo divjačino in zverjad na manjši prostor. Neapeljski kralj je res ustrelil 17. marca medveda in volka in naslednji dan zopet velikega medveda. Herrlein je uporabil to priliko in pokazal sliko tega lova prireditelju knezu Iv. Ad. Auerspergu, ko je posetil njegovo šolo.[9]

Herrlein je bil oženjen. Svojo zlato poroko je obhajal 23. maja 1813. Otroci so mu pa vsi pomrli. Hči Rozalija je umrla 13. junija 1778. stara 4½ leta. Leto pozneje 23. aprila 1779. mu je umrl sin Janez Nepomuk v Kapucinskem predmestju štev. 50, šele en mesec star. V mestu št. 148 je umrl 3. febr. 1785.[10] Andrej Herrlein, samski inženir, 20 let star. Je li bil tudi ta njegov sin, nisem mogel dognati; verjetno pa je. Bržkone je bil njegov prvorojenec, zato mu je dal ime Andrej.

Mnogo je Herrlein deloval v društvenem življenju. L. 1794.[11] je vstopil v akademijo Philoharmonicorum, še prej l. 1783. pa v družbo strelcev, kjer je zavzemal zvrstoma najbolj častna mesta. L. 1784. so ga izvolili za namestnega strelskega mojstra (Unterschützenmeister), leta 1803. pa za strelskega mojstra (Oberschützenmeister). V tej časti si je pridobil mnogo zaslug, da je sezidal l. 1804. novo strelišče v Strelških ulicah. Prevzel je tudi delnico za 250 gld.[12] Pročelje je okrasil s freskami sam; žal, da se slike vsled vremenskih nezgod niso ohranile. L. 1806., po smrti Jakoba Samassa, je dosegel najvišjo čast v tej družbi, postal je ravnatelj. Neizbrisen spomin pa je zapustil strelski družbi, ker je vse tedanje ude te družbe portretiral.[13] Izpod Herrleinovega čopića visi 39 portretov v dvorani novega strelišča. Številka 27. kaže Herrleina samega. Te portrete je slikal sicer brezplačno, vendar

[8] Jahresbericht etc., 1868, str. 8.

[9] Dimitz, Geschichte Krains, IV, 245.

[10] Mrliška matica stolne cerkve.

[11] Blätter aus Krain, 1862, 141.

[12] Delo je trajalo od 1. aprila do 2. decembra 1804. Stalo je 16.680 gold. 45 kr.

[13] P. v. Radics, Geschichte d. Laibacher Schützengesellschaft v „Blätter aus Krain", 1862 str. 61, 91, 99, 102. — Dimitz, Geschichte Krains IV, 262.

omenja Edv. pl. Strahl, da so mu člani poklonili za vsak portret po en cekin.[14]

Pri ljubljanskem meščanskem zboru je bil pred l. 1807. načelnikov namestnik (Capitänlieutenant).[15]

Da je bil prijazen in zato splošno priljubljen mož, spričuje potopisec Benedikt Franc Hermann,[16] ki se ga prav laskavo spominja pišoč: ein überaus gefälliger Mann, er besorgt das Zeichnungsfach und ist auch selbst ein sehr guter Portraitzeichner.

Herrlein je umrl v visoki starosti 78 let, dne 2. maja 1817. vsled oslabelosti, in sicer v tedanji Špitalski ulici št. 269.[17]

Njegov glavni dedič je bil Janez Kilian Herrlein, akademični slikar in zapriseženi slikarski in umetniški cenivec na Dunaju. Ta je prosil po svojem zastopniku Alojziju Travnu 10. nov. 1817., naj se mu dovoli vzdigniti obresti domestikalne zadolžnice iz l. 1789.[18] za 400 gld. in državne zadolžnice iz l. 1796. za 200 gld. Jasno je, da je Herrlein umrl v ugodnih gmotnih odnošajih.

Herrlein je bil risarski učitelj, zato v prvi vrsti risar. Kakor je moral druge poučevati v pravilnem risanju, tako je moral tudi sam najbolj paziti na pravilnost svojih risb. Pa tudi kot kolorist ni napačen. Nekatere njegove slike se odlikujejo po lepih barvah. Slikal je navadno na rdečo podsnovo. Njegove slike so z malimi izjemami precej temne, le glavne osebe imajo bolj žive barve, da stopajo nekoliko bolj v ospredje. Jasnih, svetlih slik izpod njegovega čopiča je malo, na pr. slika sv. Florijana v cerkvi enakega imena v Ljubljani.

Mnogo njegovih slik ni originalnih. Posnemal jih je po starih bakrorezih ali pa tudi po starejših domačih slikah. Kadar je pa slikal izvirne slike, se je oziral premalo na idealne obraze, kar mu pri Marijinih slikah očita E. vit. Strahl, češ, da je kopiral vsakdanje ženske obraze. Isti sodi, da spominjajo Herrleinove slike na Veronca Cignarolija, Benečana Piazetta, čeprav ni znano, da bi se bil v Italiji učil.

Posebno veselje in veliko spretnost je imel za portretno slikanje. Gotovo nimamo nobenega domačega slikarja prejšnje dobe, ki bi bil dovršil toliko portretov. Za strelsko društvo jih je napravil 39, za licealno knjižnico 6, mnogo za turjaške grofe in za posamezne zasebnike. Pri teh portretih pogrešamo semintja plastike in življenja, natančno so pa vsi izdelani.

[14] Ed. v. Strahl, Die Kunstzustände Krains, 33.

[15] Mittheil. d. Musealvereins f. Krain, 1893, 107.

[16] Reisen durch Österreich, Steyermark, Kärnten, Krain etc., Wien, 1781, II, 18.

[17] Mrliška matica stolne cerkve; isto Laibacher Zeitung, l. 1817. — Strahl piše v. c. str. 33, da je umrl „als Greis von 84 Jahren, nachdem er das Unglück hatte, einige Zeit vor dem Tode zu erblinden". Število let je pač netočno zaznamovano.

[18] Arhiv c. kr. dež. vlade.

II.

Herrleinove slike so:

V Ljubljani: v cerkvi sv. Florijana na velikem oltarju slika sv. Florijana iz l. 1786.; slika sv. Rozalije iz l. 1789. To sliko je prenovil L. Grilc. V cerkvi sv. Jakoba: Immaculata za advent iz l. 1814 [19]; slikana je neki po Kremser-Schmidtu. V frančiškanski cerkvi: Sv. Trije kralji. [20]

V frančiškanski knjižnici v Ljubljani portret P. Hugona Vodnika, frančiškanskega provinciala, ki je bil rojen na Brodu pri Škofji Loki l. 1716., (Simon) in je umrl v Ljubljani 25. junija 1785. [21]

V stolnici je v zadnji kapeli na listni strani mala slika sv. Frančiška Ksav. — Na Dizmovem oltarju je pa bila slika Marije Pomočnice, dokler ni Jos. Plank sedanje napravil.[22] Kje je sedaj, ni znano.

V deželni bolnici. G. konz. svetnik, kurat Karel Heidrich je našel v nekdanji bolnici ob Dunajski cesti pod streho lepo sliko Marije Pomočnice. Marijina in Jezuščkova obleka je, žal, z zlatom obrobljena. Slika se nahaja v pisarni duhovnijskega urada deželne bolnice. [23]

V Gruberjevi (Virantovi) hiši je vrhu stopnišča na oboku freska, ki alegorično proslavlja trgovino, obrt in tehniko. Napis Herrlein pinxit 1786.

V škofijskem muzeju: Jokajoči sv. Peter.

V licealni knjižnici: [24] Portreti 1. generalnega vikarja dr. Karola pl. Peera († 1776), 2. generalnega vikarja Jakoba Schillinga, 3. Sigmunda Antona grofa Hohenwarta, dunajskega nadškofa (1730—1820), 4. Sigmunda barona Zoisa, 5. Jurija Jakoba grofa Hohenwarta, predsednika »kmetiške družbe«, 6. Huberta grofa Barbo, tajnika deželnega glavarstva. — L. 1809. je namreč stavil knjižničar Wilde predlog, naj se prvim ustanovnikom licejske knjižnice v hvaležni spomin napravijo portreti. Predlog je deželna vlada sprejela in Herrlein je dobil nalog, naj te portrete dovrši. Za vsak portret je bilo določenih 25 gld. [25]

V Rudolfinumu: Henrik Hohn [26] je daroval muzeju 8 slik, ki jih je naslikal zanj prijatelj mu Andrej Herrlein, pod pogojem, da ne pridejo nikdar s Kranjske razen, ko bi jih darovavec sam nazaj zahteval. Te slike je Herrlein dovršil l. 1808., in sicer prvo na baker, ostale na platno. Slike so: 1. Amor in Venera (60 × 45 *cm*), 2. Bog stvarnik, 3. prva človeka pred grehom, 4. prva človeka po grehu, 5. prva človeka izgnana iz raja, 6. Abelova smrt, 7. vesoljni potop, 8. Noetova zahvalna daritev.

---

[19] Heinrich Hohn, burgerl. Buchbinder, hat das schöne Bild Maria Empfängnis nebst vergold. Rahmen am Hauptaltar für die Novene machen lassen. Župn. spomenica.

[20] Slika v Dom in Svetu, 1906, 33.

[21] Danica, 1877, 331.

[22] Gustav Dzimski, Laibach und seine Umgebung, 1860, 23.

[23] Iv. Vrhovnik, Danica 1905, 307.

[24] Slovnik umjetnikah jugoslavenskih, od Iv. Kukuljevica Sakcinskoga, Zagreb, 1858, 113.

[25] Konrad Stephan, Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studien-Bibliothek in Laibach, str. 53. — Mittheil. d. h. V. f. Krain, 1855, 63.

[26] Illyr. Blatt. 1840, str. 249.

Dalje so v Rudolfinumu še nekatere Herrleinove slike: portret ljubljanskega kanonika prof. Jakoba Knauerja. Dr. Sigmund Graf je daroval muzeju 2 ½ črevlja visoko oljnato sliko predstavljajočo psa prepeličarja.[27]

Samassa je daroval muzeju dve sliki, predstavljajoči prizore iz življenja.[28] — Polkovnikova soproga Avgusta pl. Borota roj. Malič je v novembru 1906. z Dunaja darovala Rudolfinumu štiri oljnate Herrleinove slike iz l. 1798., kažoče Ljubljano koncem 18. veka, poživljene z množicami ljudi, kar je važno za spoznavanje tedanje noše.[29]

Istotam se nahajata dve sliki iz zadnjih Herrleinovih let: Sv. Katarina v rdeči halji in sv Barbara v modri obleki. A. Herrlein pinx. 1815 in dva portreta Antonije Scheuchenstuel in Franca Sinn (1746—1809), ki je bil pristav bančnega nadzorništva.[30]

Deželni muzej je prejel l. 1910. iz Šrajbarskega turna (Thurn am Hart) dva originalna portreta na eni sliki, grofa Riharda Auersperg in grofinje Beatrice Auersperg roj. grofinje Falkenheyn, ki sta bila ded in stara mati Anastazija Grüna. Pinxit Herrlein 1774.[31]

Na strelišču: Kakor že omenjeno, je naslikal Herrlein 38 portretov članov strelskega društva v Ljubljani ob času, ko je bil on načelnik. Osebe, ki jih ti portreti kažejo, so: 1. Leopold Egger, tiskar, 2. Kristjan Göck, krojač, 3. Ivan Jakob Samassa, zvonar, načelnik l. 1803, 4. Vincenc Samassa, zvonar, 5. Martin Dolinšek, puškar, 6. Bernard Peško, trgovec, 7. Anton Wallner, puškar, 8. Jakob Appey, trgovec, 9. Nikolaj Kreidel, preglednik drž. blagajne, 10. Friderik Exner, sedlar, 11. Ernest Rosmann, doktor prava, 12. Franc Zollner, mestni ranocelnik, 13. Ivan Graf, steklar, 14. Ivan Juri Herleinsperger, kovač, 15. Karol Wagner, doktor zdravilstva, 16. Vincenc Vanino, c. kr. deželne registrature uradnik, 17. Franc Pollak, špitalski oskrbnik, 18. Simon Pessiak, trgovec, 19. Jos. Ferdinand Wagner, lekar, 20. Tomaž Dreo, trgovec, 21. Josip Alborgetti, trgovec, 22. Mihael Kukh, trgovec, 23, Franc Auerperger, mestni blagajnik, 24. Mihael Pessiak, trgovec, 25. Anton Reßmann, graščinski oskrbnik, 26. Martin Kamenisch, kavarnar, 27. Andrej Herrlein, risarski učitelj, načelnik l. 1804., 28. Valentin Dreo, trgovec, načelnik l. 1806., 29. Dizma grof Barbo, graščak, 30. Alojzij baron Tauffrer, c. kr. okrožni tajnik, 31. Ivan Nep. Rosmann, doktor in apelacijski svetnik, 32. Anton baron Schweiger, graščak, 33. Ivan Nep. Wutscher, trgovec, 34. Anton Rudolf, trgovec, 35. Alojzij grof Gavasini, c. kr. generalni major, 36. Žiga Zois, graščak in še dva druga poleg nadvojvoda Ivana, ki se je od 23.—25. junija 1807. trajajoče strelske tekme udeležil in je bila vsled tega 4. oktobra 1807. njegova podoba v streliščni dvorani obešena. Freske na pročelju starega strelišča iz l. 1804 je uničil časov zob.[32]

Brežice ob Savi. V frančiškanski cerkvi: Smrt sv. Jožefa 1780.

---

[27] Illyr. Blatt, 1837, 12.

[28] Ibidem, 1841, 58.

[29] Laib. Zeitung.

[30] Führer d. d. Krain. Landesmuseum, str. 77.

[31] Poročilo prof. dr. Josipa Mantuani.

[32] P. pl. Radics, Blätter aus Krain, 1862, 104.

Dobravica pri Igu: Sv. Gregor Veliki v glavnem oltarju; sv. Ignacij.[33]

Ježica pri Ljubljani: Slika sv. Križa na listni strani, baje kopija po neki dunajski sliki. Oltar sta darovali l. 1802. Terezija Simonetti in Marija Soder.[34]

Krško: V nekdanji grajski (Auerspergovi) cerkvi sv. Duha so tri oltarne slike iz l. 1775.: 1. Prihod sv. Duha, 2. sv. Elizabeta, posneta po Schoonjansovi v križanski cerkvi v Ljubljani, 3. sv. Mihael.

Leskovec: 1. Marijino kronanje. Barve so prav lepe. L. 1835. je sliko slabo prenovil M. Brodnik, bolje l. 1901. Lud. Grilc, 2. Sv. Janez Nepomuk, 3. Sv. Fabian in Sebastian.

Naklo. Herrlein je narisal načrt za veliki oltar, ki ga je l. 1794. izvršil Janez Stimmer. Tega oltarja sedaj ni več.[35]

Novo mesto. V frančiškanski cerkvi: 1. sv. Anton Padovanski. 2. Smrt sv. Frančiška. Krasna slika iz l. 1779.

Orehek (ž. Hrenovice): sv. Florijan.

Polhov gradec: Marijino rojstvo v velikem oltarju.

Postojna. Cerkev je bila na novo sezidana l. 1777 in posvečena l. 1798. Herrlein je naslikal zanjo sv. Frančiška Ser. l. 1796.[36]

Rakitnik: Marijina zaroka.

Razdrto: Kronanje Marijino.

Sava (ž. Jesenice): Oltarna slika na ep. strani (200 × 127 *cm*): Sv. Anton Padovanski.[37]

Senožeče: 1. Sv. Trojica, 2. sv. maša, simbolična slika.

Smerja (ž. Prem): sv. Janez Krstnik 1799.

Stara Loka. V Strahlovi zbirki se nahaja mala slika Darovanje v templu poleg nekoliko portretov. Tu je tudi Herrleinov portret, ki ga je narisal z rdečim črtnikom Josip Hauptmann, njegov mnogoletni prijatelj.[38]

Šempeter pri N. M. Stene te cerkve so bile znotraj poslikane s podobami iz Kristusovega trpljenja. Sedaj o njih že več let ni nobenega sledu.[39]

Šmarjeta na Dolenjskem: za postni čas se rabi lepa slika Kristusa na križu. Bila je nekdaj na Slapéh med zavrženo šaro.[40]

Štanga. Podoba velikega oltarja kaže sv. Antona Padovanskega pred Marijo z Ježuščkom s skupino siromakov.

Turjak. V turjaškem gradu so portreti starih turjaških grofov, posneti po starih slikah, v naravni velikosti po celi dolžini.[41]

---

[33] Poročilo g. Jos. Dostala.

[34] Schumi, Archiv, II. 165.

[35] Zgodovina nakl. fare, str. 41.

[36] Mittheilungen d. h. V. f. Krain, 1853, 52.

[37] Poročilo župnika Fr. S. Pokorna.

[38] Strahl, o. c. 29.

[39] Ivan Šašelj, Zgod. Šempeterske fare. 11. — Strahl, o. c. 31.

[40] Jan. Volčič, Življenje prebl. D. M. in sv. Jožefa, X, 208. in Zgod. šmarjetske fare, 41.

[41] Iv. Kukuljević Sakcinski, o. c. 113 id. in Mitth. d. h. V. f. Krain, 1857, 28. „Der Saal und das Audienzzimmer waren ehemals mit Aufwand meublirt und mit

V Erbergovem gradu v Dolu je bil portret barona Erberga in mala slika pod steklom maročanskega poslanika, ki je l. 1780. potoval skozi Ljubljano.[42] V tem gradu je bil tudi portret jezuita Antona Erberga (1695—1744), ki ga je Herrlein s tušem narisal po drugi sliki. Sedaj je v cesarski ročni knjižnici na Dunaju v zbirki:[43] Sammlung der größtenteils in Kupfer gestochenen Porträts geborener Krainer.[44]

Herrlein je ilustriral tudi knjige. Svojemu prijatelju in podporniku knjigovezu in založniku H. Hohnu je napravil ilustracije za knjigo: SVETI KRISHOVI POT, ki je izšla l. 1806. v Ljubljani v velikosti 9·8 × 16·5 *cm*. Bakrorezi so natisnjeni na boljši papir kakor besedilo. Slik je 14, pa so drugačne, kakor sedaj navadne pri križevih potih, ker se prva postaja začne s Kristusom, ki krvavi pot poti. Imenuje se ta vrsta križevih potov janzenistovska.[45]

V tretjem zvezku Hermanns Reisen durch Österreich se nahajata dve podobi, namreč kranjski kmet in kmetica v narodni noši.[46] Pisatelju se je zdela ta noša najznačilnejša v celi južni Avstriji. Zato je edinole ti dve sliki sprejel v svoje obširno delo. Narisal mu jih je pa Herrlein.

Kulturnozgodovinski paberki iz let 1842–1849.

Sestavil prof. Jos. Wester.

V arhivu deželnega muzeja Rudolfina se nahaja rokopisna knjižica v mali osmerki (brez invent. štev.), ki bi po svoji splošni vsebini sicer ne zbujala znanstvenega zanimanja, a v posameznem nudi dokaj verodostojnih, tedanjo dobo kaj dobro osvetljujočih podatkov kulturnega in zgodovinskega značaja. Ta rokopis je namreč oznanilna knjiga škocjanske fare na Dolenjskem; vezana je v trdo lepenko in šteje 236 strani, prvih 227 je paginiranih s tekočimi številkami, 228. (nepagin.) ima župnikovo nemško opazko, zadnjih 8 pa je praznih. Na prvi strani

schönen Porträten der Inhaber dieser Grafschaft und anderer aus dieser Familie, nach den uralten Originalstücken von der Kunsthand des Herrn And. v. Herrlein copirt, in Lebensgröße behangen".

[42] Strahl, o. c. 35.

[43] Iv. Kukuljević, o. c. 113.

[44] Mittheilungen d. h. V. f. Krain, 1853, 92.

[45] Iv. Vrhovnik, Slikar Herrlein ilustrator slovenske knjige, Izvest. Muz. društva, 1899, 137.

[46] B. Fr. Hermanns Reisen durch Österreich etc., Wien, 1783, III, 39: „Keine Kleiderpracht aber zeichnet sich in diesem Theile der österreichischen Monarchie mehr aus als die Krainerische. Ich hoffe Ihnen kein geringes Vergnügen zu machen, indem ich Ihnen gegenwärtig zwey Bilderchen beylege".

Tab. IV.

Andrej Herrlein:

Grof Rihard Turjaški in soproga Beatriks.

(1774)

Izvirna slika v drž. muzeju v Ljubljani.

Fot. dr. Josip Cerk.

Andrej Herrlein: Pokrajina iz ljubljanske okolice.

Izvirna slika v dež. muzeju v Ljubljani. Fot. dr. Jos. Cerk.

platnic je naslov: O s n a n i l a v S h k o z i a n u od l e t a 1842—1849. Vsebina se nanaša na dobo od prve nedelje po Novem letu (Dom. infra Oct. Circumcis. D. N. I. Ch.), t. j. 2. januarja 1842., do Velike noči 1849 (Dom. Resurrect. D. N. I. Ch.), t. j. 8. aprila 1849. Na koncu rokopisa (pag. 228) je čitati naslednja župnikova opazka: „Wird dem historischen Landesverein zu Laibach als ein wichtiges Pfarrdocument zur Aufbewahrung u. zur allfälligen Benützung bei der Verfassung der Landesgeschichte eingesandt. Pfarr St. Canzian bei Gutenwerth am 15. April 1849. Joh. Salokar Pfr. u. Mandatar des Hist. Vereines“.

Spisovalec teh oznanil je torej župnik J a n e z Z a l o k a r, znani slovenski pisatelj, sodobnik in prijatelj Metelkov, eden izmed tistih redkih mož, ki so hoteli metelčico uveljaviti. Glaser piše v svoji slovstveni zgodovini, da je ostal Zalokar zvest prijatelj metelčici, dokler je bilo možno, zakaj še l. 1844. je spisal v „Extrabeilage zur Laibacher Zeitung“ članek: „Noch ein Wort über die neue slovenische Ortographie“, v katerem še vedno zagovarja metelčico, dasi je že od l. 1840. dalje lahko veljala za odpravljeno. V tej oznanilni knjigi pa piše dosledno vse slovensko besedilo v bohoričici, le na par mestih je nekaj latinski se glasečih objav.

Kakor je znano, je oznanilna knjiga nekak tednik župnijskih poslov; ob nedeljah po pridigi se ljudstvu raz prižnico oznanjujejo bogoslužni in cerkve ali župnije se tičoči posli naslednjega tedna. Ti podatki sami na sebi nimajo nikake važnosti za poznavanje dotične dobe. A župnik Zalokar je vpletel med ta običajna obvestila tudi še druga oznanila, ki so vredna, da se tu dokumentarno zabeležijo. Zakaj na podlagi teh objav dobimo dokaj jasen pogled v naziranje preprostega ljudstva in v njega navade ter razvade; obenem pa nam pričajo, kako previden in skrben dušni pastir je bil škocjanski župnik Zalokar. Svoje ljudi je kaj dobro poznal od dobre, še bolj pa od slabe strani, in tega poznavanja tudi nikoli ne prikriva. Če bi današnji Škocjanci čitali, kako je Zalokar njih prednike dobrohotno poučeval, jim razjasnjeval pomen in upravičenost tlake, kako jih je svaril pred „puntom“, kaj jim je povedal o marčni revoluciji l. 1848., o koristi in nevarnosti nove (južne) železne ceste, ki se je prav v tistih letih gradila, kako jim je razlagal bistvo nove ustave, bi se čudili, kako malo pravih pojmov so imeli takrat njih dedje; razun tega niso znali ne sadnega drevja gojiti, ne vinske trte obdelovati, ne grozdja o pravem času brati, ne krompirja saditi, niti z njim prav ravnati. Vsega tega jih je učil njih skrbni župnik ob nedeljah s prižnice. Hvale jim pri teh naukih ni mogel dosti izrekati, a tem češče jih je brez ovinkov pograjal kot lene, zanikarne in zagovedne „farmane“.

V sledečem hočem navesti dobesedno nekaj teh Zalokarjevih oznanil. Prvotno besedilo sem točno pridržal, da podam tako tudi živo sliko njegovega jezika in sloga; le v toliko je izpremenjena oblika, da sem bohoričico zamenjal z današnjo gajico in da sem namestil ločila tudi tam, kjer so v izvirniku izpuščena. Ti vzorci znova pričajo, da je bil Zalokar dober stilist, tako da njegovemu slogu tudi po dandanes veljavnih pravilih ni dosti prirekati; nekatera poučna oznanila, kakor na pr. o tlaki, so naravnost retorični sestavki, ki kažejo, kako dobro izobražen jezikovni čut je imel Zalokar. Iz vsega pa, tudi iz osornih in grajalnih njegovih besed, veje dobrohotnost in skrb za telesno in dušno blagostanje Škocjancev.

* * *

1. Župnik Zalokar naroča svojim župljanom, kako jim je ravnati z bolniki, obolelimi za kozami.

1845. Dom. Sexag.

„Od novomeške Kresije se vam oznani, de, ker so se koze v tem kraji zlo razširile in posebno tiste, kteri stavljenih niso imeli, narhuji popadle, naj ljudje gledajo, de tacih bolnikov ne zapuste, ali pa po nerodnim ž njimi ne ravnajo. Naj hiše, kjer so taki bolniki, ne bodo preveč gorke, naj jih vun ne pušajo, naj bodo, kar je prav, odeti, naj jim od bezgoviga cvetja ali pa lipovega mlačno pijačo napravijo, vina pa, ko že takó veliko vročino terpé, jim nikar ne dajo. Silno napak je misliti, de vino bo takim pomagalo; se vé de pomagalo jim bo k smerti, k zdravju pa nè; zakaj v vročini, bodi kakoršna hoče, torej tudi v vročinski bolezni ali pa, ko se pluča obotavljajo, je vino strup." (pag. 96).

2. Oznanilo o „izučenem" zdravniku za ljudi in živino.

1846. Dom. V. post. Pent.

„Ker smo dobili semkaj v Škocjan zučeniga zdravnika, se vam oznani, de bolni vsi, kteri pomoči žele, jo tukej dobé, vsak dan, in tudi za živino bolno, če hočejo." (pag. 145).

3. Nravstvene nevarnosti nove železnice.

1846. Dom. quinq.

„Še nekaj, farmanje, bi vam rad zdej perporočil, desi vém, de neradi bogate, kadar vam kaj dobriga svetvamo; pa vendar storil bom. Vém, farmanje, de eni med vami čakajo, de, ko se bo začelo spet delati na železni cesti, pojdejo tje. Vém, de tudi ženskih nekaj, ki niso hotle služit iti, na to čakajo. Očetje in matere, bratje in sestre, gospodari in žlahta, prosim vas ter prosim za Boga in za vaše duše, nikar ne perpustite dekletam v tako nevarnost hoditi. Nobena poštena in pametna ženska ne gre v take kraje, in ktera gre,

je že zaznamnjana, kaj de je. Ktera delati hoče, ima dela domá dovolj. Vsej iz naše fare naj nobena ne gre; pa sej naj tudi iz druzih far ne.“ (pag. 135).

4. Zdravstvene nevarnosti ob novi železnici.

1846. Dom. III. Quadrag.

„Po volji vikših vam tudi oznanimo, de per železni cesti se je začela in se zlo razširuje huda in kužna vročinska bolezen, ki jih vsak dan silno veliko prime in zlo merjó, po 10, po 12 in še več en dan. Ni za take reveže tamkej ne hiš, de bi pod streho bili, ne postrežbe, pod kozolcmi leže brez odeje v mrazu. Prav lahko bi se zgodilo, de bi tako bolezen kter tudi k nam zanesel; zatorej vam to povémo, de bi ne hodili tje, dokler nevarnost ne mine.“ (pag. 136).

5. Vojakom na Ogrskem naj se po pošti nič ne pošilja.

1849. Dom. III. Quadrag.

„Po povelji novomeške Kresije . . . se vam oznani, de so oficirji našiga Regimenta tistih kompanij, ki so zdej na Ogerskim, pisali, de žlahta soldatov tacih naj nič pošiljajo in naj ne pišejo tem soldatom, ki so zdej na Ogerskim, ker pisma take težko pridejo do tistih soldatov, ki niso zmirej v enim kraji, in se dnarji poslani lahko zgubé, in pa, ker soldatje na Ogerskim tacih darov zdej ne potrebujejo, ki so z vsim potrebnim preskerbljeni.“ (pag. 224).

6. Dva ukradena vola najdena.

1846. Dom VI. post. pascha.

„V Krakovim v Goši so predvčeranjem dva vola najdena, ju je tat mislil mende na smenj gnati; če bi kdo po njih poprašoval, povejte mu, de v radelski grešini so.“ (pag. 141).

7. Dvoje zanimivih oznanil o ženinih in nevestah.

a) 1842. Dom. II. post. Epiph.

„Se vam oznani, kar tiče tiste, ki pridejo k poroki, de skušnja nas je učila, de nekteri ženini in neveste ne vedó dati zapisati imen svojih staršev, to je, ne vedó, kakó jim je ime bilo; posebno pa jih je več, ki ne vedó povedati, kakó so se njih matere po svojih starših pisale. Odsihmal ne bo nobeden poročen, dokler ne bo prav vedil povedati, kakó je ženinovemu očetu ime, kakó materi in pa, kakó se mati pišejo po svojih starših. Ravno takó tudi od nevestnih staršev, kakó je nevestnimu očetu ime, kakó materi in pa, kako se tudi nevestna mati piše po svojih starših. Kteri tega ne bo vedil, ne bo v poročivne bukve zapisan in torej tudi ne bo poročen, dokler ne bo vedil tega povedati, ampak bo domú poslan vprašat. De ne boste torej zaderžani, se vam to oznani. Tudi morata vsak ženin in vsaka nevesta vediti Numero svoje hiše in pa, koliko de je kteri star.“ (pag. 2 in 3).

b) 1846. Dom. IV. post Epiph.

„Se vam oznani, de ženini in neveste, kteri niso še 24 let stari in imajo še živih očeta, k poroki morajo tudi očeta perpeljati, de se bodo podkrižali, de pervolijo v poroko. Kteri ne bodo tako storili, ne bodo poročeni, dokler oče ne pride. To je zdej nova ces. postava." (pag. 133 in 134).

8. Župnik navaja svoje farmane z ostrimi besedami k opreznosti, snagi in redu.

a) 1842. Dom. II. adventus.

„Nekaj časa semkaj vidim, de so se ljudje, kar jih je iz spodnih vasi, navadili tukej k farni cerkvi po mojim vertu hoditi, in kadar je tmá — z lučjo gredó. Ker po mojim vertu ni nobena ljudska cesta, ker po mojim vertu ni ne bliže ne lepši kakor tam po cesti v cerkuv iti, ker s to navado ljudje meni škodo delajo, ín bi se še lahko permerilo, de, ko z lučjo mem kopičev in slame hodijo, bi nas še morebiti požgali, se vam oznani, de tega nič več ne terpim in ne perpustim, in če bi kter za to prepoved ne maral, bo pervikrat nazaj na cesto obrnjen, če bo pa silo delal, bo rubljen. Dobro ohranite!" (pag. 30).

b) 1845. Dom. infra Oct. Nat. D. N. I. Ch.

„Se vam oznani, de okoli cerkve in po britofi ne sme nobeden srati ali kake nečednosti delati; kteriga bomo taciga najdli, ga bomo v štrafingo v komesijo poslali." (pag. 130).

c) 1846. Dom. infra Oct. Círcumcis. D. N. I. Ch.

„Tudi se vam še enkrat oznani, de fantinov, kteri nimajo sedežev na kori, ne terpim na kori, in bodo štrafani, če bodo na kor hodili. Ravno takó tudi ne terpim, de bi se na postranske oltarje naslanjali, nanje klobuke, mrele, cula (!) itd. pokladali; bodo štrafani, če ne bodo marali. Tudi okoli cerkve nesnag ne terpim, bodo štrafani, ktere bomo najdli." (pag. 131).

d) 1847. Dom IV. adv.

„Aliquid dicendum de luminaribus, quibuscum portantes facillime incendia causare possent; quod ne fiat, summa cautella opus est. (pag. 192).

e) 1847. Dom. III. Quadrag.

„Kakor so vaši otroci vam nepokorni, tako ste tudi vi nam nepokorni in navajeni, če brič s palco za herbtam ni, ne bogati. Dans tjeden smo vam oznanili, kteri de nej ta tjeden k spovdi pridejo, in niso skorej nič prišli. Gorenci dolencam očitajo, de so leni, in morem reči, kakor ste v domačih rečéh in v vsim zarés leni in ničvredni gospodari, takó tudi v božjih rečéh. Če vam oznanimo k vašimu

pridu, té dni naj ti in ti pridejo k spovedi, gotovo jih ni ne vlani ne letas. Lenoba to stori, de ne bogate. Če rečem, jutri naj pridejo k spovedi iz Hrov. broda itd. . . ., berž ko ne, de ne bodo prišli. Se bodo raji kak drug dan vsi po svoji glavi nabrali in prišli, de jih bo per spovednicah kakor žerjavov, in ne bodo mogli vsi na versto priti, potlej bodo pa izgovarjali se in rekli, de ni bilo mogoče velikonočne spovdi opraviti. O gerdobija ležnjiva!" (pag. 162, 163).

f) 1844. Dom. infra Octav. Corp. Christi; II. post Pent.

To nedeljo je bilo oznanilo o otrocih, ki naj pridejo k prvi izpovedi. Med drugim stoji napisano: „Per ti perložnosti moram nekaj staršev pohvaliti, de so za otroke vendar nekaj skerbeli, de so letas bolj naučili jih kakor pa vlani. — Vendar jih je pa nekaj še staršev v naši fari, **ki otrok druziga ne uče kakor jesti, kleti, krasti itd.** Nikoli skorej, kakor se meni zdi in iz otrók spoznam, per svojih starših nič božjega ne slišijo in nič lepiga izgleda per njih ne vidijo, in vender (žalostno je reči) tacih staršev, kakor kaže, vest ne peče in se ne spomnijo, de je to njih dolžnost, ko je velik greh jo opustiti; nikoli mende se tacih grehov ne spovdó. Kaj bo per sodbi?" (pag. 79 in 80).

8. Posebno neprijetne preglavice je delala župniku poprava cerkvenega stolpa. Že l. 1843. sedmo nedeljo po Binkoštih je pričel Zalokar svoje župljane nagovarjati, da bi vsak po svojih močeh prispevali za neobhodno potrebno popravljanje „turna domače cerkve." A vse prošnje in naročila so ostala, kakor pričajo razna oznanila, brez uspeha. Še l. 1845. četrto nedeljo po Binkoštih prigovarja nepokornim ljudem, da bi vendar prispevali za čast svoje cerkve. Kdaj da se je stolp res popravil, se iz pričujoče oznanilne knjige ne da dognati. Zanimivo je zasledovati, s kakimi razlogi in retoričnimi sredstvi prigovarja Zalokar svojim farmanom, ki so bili, kakor je videti, sila trdokorni ljudje, kadar **je šlo za kako plačevanje.**

a) 1843. Dom. VII. post Pent.

„Dans teden naj pridejo iz vsake vasi dva moža k meni, se bomo pogovorili zavoljo popravljanja turna domače cerkve. Naj pridejo richtarji in perseženi možje, će hočejo, tudi danes." (pag. 48).

b) 1843. Dom. IX. post Pent.

„Kar tiče popravljanja turna, smo se unkrat z možmi tako zgovorili, de bo nas eden ta teden po fari šel in zanj bral. Pride na vsak grunt po 3 f. Polovica mora biti zdej, druga polovica pa prec po vsih Svetih letas. Tisti, kteri bo zdej vse plačal ali dal, bo zapisan, koliko je dal; tisti pa, kteri ne bo vsiga zdej dal, se bo podkrižal, de bo gotovo o vsih Svetih dal, kar manjka. Farmanje! Skusite, kolikor boste nar bolj mogli, de boste to vkup spravili, ker vidite sami, de turen

more narejen biti, in če bi se odlašalo, bi potlej le veliko več škoda bila.“ (pag. 49).

c) 1843. Dom. XI. post Pent.

„Farmanje! Kakor smo bili unkrat z možmi se zmenili, smo bili dozdej poslali trikrat za turn brat. V spodnjim kraji niso ljudje nič pregovarjali, ampak so vsi pri volji bili pomagati. Hribovci pa so se eni poskrili in otroke učili legati, de niso doma, ki so bili; drugi pa so Gospodam ne le debele grobosti delali in povedali, ampak tudi nobene pomoči ne obljubili. Gori so se zgovarjali, de imajo za svoje cerkve skrbeti, kakor de bi tiste njih fare bile. Mende tedej niso pod Škocjan, in dozdej nisem še vedil, de se oni ne štejejo pod Škocjan v faro. Mende imajo tedej oni svoje učenike in mašnike v hribih. Farmanje! nikar ne mislite, de mi, ki za turn beremo, zá se beremo. Okoli 100 f so, večdelj iz spodnjih krajev, ljudje dali. S temi pa ne moremo nič početi. Torej tisti, kteri so jih dali, naj pridejo po svoje dnarje, jih bomo jim nazaj dali. Nikoli bi jez ne bil mislil, de so naši hribovci takó grobi in za farno cerkuv nič vneti, v kteri so keršeni, kjer ss. zakramente prejemajo in božjo besedo slišijo. Vaši spredniki so tukej cerkuv, turn zidali, koliko terpljenja, vožnje, plačila je bilo; vi pa, njih otroci, boste pustili, de bo to, kar so oni k pridu vas vsih preskerbeli in s tolikim trudam in koštanjem dodelali, konec vzelo. Farmanje! ne le prosta volja, ampak dolžnost vaša je, cerkuv v dobrim stanu ohraniti, ker je vaša; kdo drug bo za vašo cerkuv skrbel kakor vi?“ (pag. 50, 51).

To oznanilo, namenjeno za 11. nedeljo po Binkoštih, je s svinčnikom prečrtano in nato sledi za 12. pobinkoštno nedeljo ista snov, samo da je odstavek, da naj pridejo po svoje denarje tisti, ki so jih dali, izpuščen in se besedilo v predrugačeni obliki tako nadaljuje:

„Okoli 100 f smo, večdelj v spodnjih krajih zberačili; s tem pa ne moremo nič početi. Večdelj so v naši fari $^1/_2$ gruntari, če eden 30 grošev k temu tako potrebnimu delu vloži, kaj je neki to taka reč? Za tožbe pa imajo vselej dnarjev dosti. V druzih farah, v Šentjernejski itd., so že večkrat in več dali. Če nočete zdej dati, boste pa mogli poznej več dati, ko bo veči škoda. Dokler ne bo dnarjev vkup ali pa vsaj podkrižana obljuba, ne bomo nič začeli, ampak grušt bomo odvzeli in turn vremenu in vetrovam prepustili. Pa ste enkrat se ustili, de hočete še četerti in veči zvon napraviti; ta bi pa še več koštal, turna pa nočete pred vremenam obvarovati. Vém, de niso vsi taki, pa hribovci so veči delj. Tistih, kteri imajo kaj uma, to nič ne zadene. Povém vam pa vsim, de, če v kratkim nočejo ljudje ne pernesti, ne obljubiti, bomo tistim, kteri so kaj vložili, dnarje nazaj

dali. V 14 dneh se mora to skazati, in toliko bomo še čakali. — Farmanje! Sej veste, de so cerkvene reči vse druge, vse sim dal po zastopnih ljudeh ceno narediti; če hoče to delo kter hribovcev za manjši plačilo prevzeti, če bo le dobro napravil, mu prav rad prepustim, bo pa dobiček v svojo škrinjo djal; če bo pa manjkalo, bo pa dodal, toda vse in dobro mora narediti. Hudo je, farmanje, toliko skerbi ne zase, ampak za vas imeti, pa še zgubo in škodo terpeti, in pa še zraven debele grobosti požirati. Le v nimar pustite, bomo vidili, če bo kter se najdil, de bo vam turn zastonj popravil.“ (pag. 52, 53).

d) 1843. Dom. XIV. post Pent.

„Quod attinet reparationem turris, pecuniam, quam hucusque collegimus, adhuc retinebimus, usque dum spes aliquantula affulgeat, fore ut parochiani forsan pedetentim adjiciunt, ut saltem vernali tempore proxime venturo reparatio ista fiat.“ (pag. 54).

e) 1845. Dom. V. post pascha.

— „Per ti perložnosti bodo ali donesli, kar je rečeno za turn, ali pa se bodo podpisali, kdaj de bodo dali, de bomo vedli z delavci zgovoriti se.“ (pag. 104).

f) 1845. Dom IV. post Pent.

„Unkrat, ko sim cegelce pobiral, ste vsi rekli, de boste za turn pernesli precej, kakor hitro bo turn začel delati se, in lejte, nobeden zdej nič ne pernese. Prosim tedej, ne odlašajte vložiti, kar ste obljubili, de ne bomo zaderžani.“ (pag. 107).

10. Laglje je bilo nabrati potrebno vsoto za „nove levite“ in „mašni plajšč“; zato je zadoščalo eno oznanilo.

1847. Dom. I. adventus.

„Farmanje! Ker mi za našo domačo cerkuv potrebujemo za velke praznike novih levitov in pa eniga mašniga plajša za velke praznike, bomo zdej per sprašovanji brali zanje in ste prošeni, zakonski in ledki, podeliti, kar kteri uterpi. Če boste več dali, bomo lepši naredili, če pa manj, pa manj lepe. Upam pa, de če boste vero in ajfer pokazali do cerkve, vam bo Bog obilno povernil. Na zadnje vam bomo pa povedali, koliko smo nabrali in vas bomo zahvalili.“ (pag. 188).

11. Zanimiva so tista oznanila, v katerih govori svojim župljanom o gospodarskih zadevah. Zalokar je bil veščak v gospodarski stroki, saj je bil odličen slovenski strokovni pisatelj. Zato je pač naravno, da je svojim vernikom ob ugodnih prilikah tudi z lece povedal marsikak dober gospodarski nauk.

a) 1843. Dom. XVIII. post Pent.

„Bog nam je ta tjeden lepó vreme dal, naša dolžnost ga je zató zahvaliti, upamo pa tudi od njegoviga usmiljenja, de bo nan (!) tudi ta

tjeden še ga dal. Farmanje! vaša navada je, ne zelene pšenice, ne bele ajde žeti, ampak čakate, de je oboje zrelo; grozdje, farmanje, bi, če bi še ta tjeden hoteli poterpeti, dozorilo, de bi dobro vino imeli, kjer zdej še ni dosti zrelo, ki je še kislo. Sej mende vender jesiha ne boste namest vina perpravljali. Jest bi rad, de bi naše vino bolj v čast peršlo." (pag. 56).

b) Kaj ugodno priliko za tak nauk mu nudi evangelij o delavcih v vinogradu.

1844. Dom. Septuag.

„Ker je dans s. evangeli od delovcov v vinogradu, vam hočem tudi jez nekaj perporočiti, kar mislim, de bo vam k pridu. Vem, de je v naši fari veliko lepiga in dobriga sadja, veliko lepih sadnih dreves, pa vender mislim, de jih ni nikoli preveč. Sej veste, kako prijetno je po leti, v jeseni in po zimi, ako se žlahno sadje lahko povsot dobi, koliko otrokam in odrašenim zaleže, kako lahko se tudi proda in marsikakšin krajcar zanj dobi, takó de od tega ni treba nič govoriti, ker je povsot znano. Veste pa tudi, de imate še veliko prestorov, kjer bi lahko lepo sadje raslo in ga ni. Perporočim vam tedej, farmanje, nasadite si toliko sadnih dreves, kolikor nar bolj morete zgodniga, sredniga in pozniga sadja, žlahniga in navadniga, češenj, češpelj, hrušk, jabelk, breskov, orehov itd. Nikar ne recite: kdo bo sad dočakal? Ker veste, de, če drevesa pred škodo obvarjete in lepo oskerbljujete, kmalu sad dočakate. In pa spomnite se, de so vaši sprednikí ga sadili in cepili, in vi ga zdej vživate in ga bodo vaši otroci za vami. Bodite svojim sprednikam hvaležni in tudi vi kaj taciga tistim, ki bodo za vami peršli, perpravite; gotovo, če imate dobro serce, vas bo veselilo. Tudi ne bo toliko tatov sadja, če bo povsod dovolj ga. Ker se bo zdej kmalo pomlad začenjala, vam perporočim, možje in fantje, nasadite in nacepite sadnih dreves povsot, kjer koli se da pred živino obvarovati, tudi clo ob germovji in po hostah, ne po dvoje ali troje, ampak po sto in sto. Kaj pa škodi, če ga bodo otroci, pastirji vživali? Samo po nogradih in ob njivah visocih dreves ne sadite. Po gmajnah in po vertih pa kolikor narveč morete. Učite se, fantje, vsi drevesa cepiti, de si boste za svoje stare dni in za druge lepo pomoč perpravili. Bogajte, in kolikor nar več morete, že letas in potlej vsako leto to storite in otrokam perporočujte, de naj ga zvestó varjejo, ker bo tudi njim k pridu, in je greh, ga hudobno poškodovati. Če bi se drevesa včasi bolj očedila, včasi pognoile, bi vidili, kakó bi rodile, kakor vinska terta, ki ima drevesno natoro, če bi je ne očedili, bi malo ali pa nič ne imela." (pag. 68, 69).

č) 1847. Dom. XXIV. post Pent.

„Mislim, farmanje, vam danes nekaj *od letašne letne* povedati, kar vsim morebiti ne bo ljubo, pa vender, ker vam dobro želim, ne morem zamolčati. Sploh se per nas vidi, de *gospodarstvo je v našim kraji slabo*. Ljudje ne mislijo nič na hude leta, ki utegnejo priti, nič na starost, ko delati več ne boste mogli. To bi bilo prav potrebno, de bi se ljudje spametovali in boljši gospodariti začeli. Nikar ne recite: ni mogoče. Vse je mogoče tistim, kteri hočejo. So eni med vami, ki dobro gospodarijo, ti zamorejo; za kaj bi drugi ne zamogli? Letašna letna je po svetu večdelj srednja, v nekterih krajih slaba; zatorej je žito zmirej še zlo dragó; in tudi v naši fari so spodne vasi precej slabo letno letas imele. Bo treba tedaj zlo zlo varovati, de pomanjkanja preveliciga ne bo, in zdej že prec od začetka je treba varovati, de pozneje prepozno ne bo. Letašna božja šiba, ki je nas obiskala, po božji nezapopadljivi, pa vselej pravični in ljubeznjivi modrosti, naj k pokori vabi. — Bog ima v svoji shrambi še več šib hranjenih, če ena ne bo izdala, bo drugo v roke vzel; če lakot ne bo ponižala, bo vojsko in bolezni poslal. Bog nas obvari pred vsim tém in nam daj duhá prave pameti.

Vina nam je letas Bog precej veliko dal, pa se bojim, de nam bo malo teknilo, ker je slabo in v kup ne bo šlo. Nar slabši vino imajo per nas letas tisti, kteri so ali iz neumnosti ali iz požrešnosti prezgodej brali, ko grozdje še sladko in zrelo ni bilo. — Pšenice, ajde ne žanjete, dokler zrela ni, samo *grozdje nezrelo berete*. Boste vidili, ko bo železna cesta dodelana, kakó bodo naše vina v nemar pušene, nobeden jih kupiti ne bo hotel, ker bojo iz druzih krajev boljšiga in po ceni dovolj dobili. Tega se je zlo bati, in kaj je storiti? Vino bolj žlahno napravljati, de bo tudi naše vino ime in slov dobilo. — Ne mislite, de vam prazne reči perpovedujem, vaša škoda bo, če ne boste poslušali. Verjemite, de drugi ljudje tudi kaj vedo, ne le vi. Vaši izgovori, de gnije, de na tla pada, so prazni. Poberite, kar pade in škodo terpi, drugo pa pustite, de bo dozorilo. Če kaka hruška že zgodej iz drevesa pade, ali boste zato hruško čisto otresli, ki nima še zrelih hrušk? Ali boste belo ajdo poželi, če je kako zerno na nji že černo? Ali boste zele precej vse posekali, o veliki maši že, če je nekaj glav gnilih? *Ali ni boljši en glaž zreliga vina kakor en poln škaf nezreliga, sroviga?* Tudi zdrava taka srovina biti ne more, kakor nobena ne. Zatorej vas prosim, farmanje, de se bo naše vino slovilo, de kupci bodo per nas ostali, ne pa dalej šli, bogajte in vselej čakajte, de bo grozdje zrelo, kakor vselej, in bodi vreme kakoršno hoče, čakate, de ajda dozori, in je prej ne žanjete." (pag. 183—185).

12. Najpomembnejša izmed Zalokarjevih cerkvenih oznanil so pač tista, ki se nanašajo na tedanje politične razmere. To niso več suhoparna, objektivna oznanila, temveč so retorično zasnovani svarilni govori, v katerih razlaga župnik bistvo tlake, pripoveduje o nemirnih dogodkih po Evropi, o bližanju „punta“, o dunajski marčni „revoluciji“, o novem „katastru“ kranjske dežele, o bistvu konstitucije, o volitvah v državni zbor frankfurtski itd. Iz vsega tega je razvidno, da je Zalokar pripravljal svoje župljane na vse tedanje dogodke in prevrate v političnem življenju. Čujmo najprej, kako utemeljuje opravičenost tlake!

1845. Dom IV. post Pent.

„Farmanje! Slišim, de se punt začenja v naših krajih in nekaj jih je že tudi mojih farmanov, ki so začeli ž njimi vleči. Če hočete, farmanje, moj svet poslušati, vam bom tukej povedal vse, kar k ti reči gre; zakaj jez se bojim za vas, ker vem, de še nikoli iz nobenega punta nič prida ni peršlo. Poslušajte, farmanje, de vam povém, kakó se je tlaka začela. Veste, de so v nekdajnih časih vsi vaši gruntje grešinski bili; potlej pa, ko grešine toliko sveta sami niso mogli obdelati, so jih med svoje hlapce in med druge ljudi, kteri so hoteli, razdelili in jim nekaj svojiga svetá dali, de so na njih smeli hiše in drugo poslopje postaviti, si njive, travnike narediti. Tako so gruntje začeli se. Ker pa taki gruntarji grešinam gruntov niso plačali, ki niso imeli s čem, ampak so jih le tako rekoč od grešin v najem vzeli, so bili mitni (najemni), so si grešine kaj maliga plačila v dnarjih kakor činž (obresti) izgovorili, drugo pa, ker so delovcov potrebovali, si dela 2, 3, 4 dni v tedni peš ali pa z živino izgovorili, in to so ljudje tlako imenovali. Tako so ljudje grunte (zemljiša) prevzeli, in če kter ni hotel kontrakta deržati, s kterim je grunt od grešine prevzel, je gospod imel pravico taciga kmeta iz grunta spoditi in grunt drugimu dati, kakor ima še dan današnji vsak pravico štantmana spoditi, če štantniga kontrakta noče deržati. Veliko sto let so kmetje per nas takó bili, so bili njih grunti mitni in jih niso v last imeli. To je lej ravno takó, kakor ako bi ti imel veliko polja, vinogradov itd., de bi jih sam ne mogel obdelati, bi kakšno njivo ali pa več komu dal, de bi si ondi hišo postavil in bi od nje živel, tebi pa za činž vsako leto nekaj v dnarjih plačoval, drugo pa, postavim, vsak mesec ali tjeden en dan tlake opravljal. Če bi on ali pa poznej njegov sin se ti vstavil, se zoper tebe spuntal in ti ne hotel nič več tlake opravljati, bi ti pravico imel, mu njivo spet vzeti in jo ali sam imeti, ali pa komu drugimu spet takó v štant dati.

Rajnki presvitli Cesar Jožef je grešinam vkazal svojim kmetam pervoliti, de smejo kmetje svoje grunte nekoliko plačati ali kaufrati

zato, de grešine kmetov ne morejo več tako lahko kakor kake štantmane iz gruntov izgnati in jim grunte vzeti kakor poprej, ampak de jih nekoliko v last imajo. Od tistiga časa so gruntje večdelj že kaufrani, in clo malo jih je že zdej, de bi ne bili. To je dobiček bil za kmeta in za gospoda. Pa veste, de s kaufertom kmetje niso gruntov popolnoma v last kupili, zakaj kaufert je bil večdelj clo majhin, po 60, 70, 80, 100 f, grunti pa so bili več vredni, po 600—1200 f in nekteri še več. Kmetje niso mogli zmagati toliko plačati in grunte popolnoma od grešin v last kupiti, zatorej je še veliko koptala grešinam na gruntih ostalo. Od tega ne še plačaniga koptalja morajo še kmetje činž vsako leto opravljati, činžin dnar, kazen; drugo pa z delam, s tlako, peš in živino, posebno ker grešine za svoje posestva delovcov potrebujejo. Tega koptalja, ki je še na gruntih, grešine ne morejo zgubiti, imajo po kontraktih pravico do njih, in s puntanjem kmetje ne morejo nič opraviti, ampak se le še bolj nesrečne store.

Vidite, farmanje moji, takó so te reči, in prav takó vse po resnici in nič drugač ne, in kteri me in to, kar sim povedal, prav umejo, lahko spoznajo, de p u n t j e h u d o b i j a, ki je vsi pravici nasproti in kontraktam in dolžnostim in so kazni vredni in nič dobrega ne morejo pernesti. Če bi kontrakte tako lahko ljudje overgli, kadar bi se jim zdelo, kakšna bi se tudi vam godila, ker vsak človek ima kakšen kontrakt s kom? Kje bi bila pravica? Kje poštenje? Kje vera med ljudmi? Kje bi kdo mogel kaj svojiga imenovati in brez skerbi imeti? Kje bi kter dolžnik hotel spoznati, de je dolžnik?

Vidite, farmanje moji, kakó silno vas tisti ali iz nevednosti, ki teh reči ne umejo, ali pa iz hudobije golufajo, ki vas šuntajo in k puntu vnemajo, iz kteriga nič dobriga priti ne more. Vidite tudi, de ni hudobni duh, kakor pravite, tlake iznajdil, ampak vaši sprednikі so z grešinami v take kontrakte radovoljno pervolili in grunte tako prevzeli, ki jih plačati niso mogli, in vi, njih erbi, ste v te pravice stopili, in tudi cesar ne bo pervolil, de bi ljudje puntali se in de bí sami sebi pravico delali in stare kontrakte zató, ki so jim zoperni, overgli. Verjemite mi, de s puntam razžalite Bogá, ki hoče, de se kontrakti derže in ki zapoveduje gosposki pokoršino in ki v svetim pismu oznanuje, de si tist sam nesrečo in pogubljenje nakopuje, kteri se vikši oblasti vstavlja. Cesar ima soldate, ima moč vžugati puntarje, je ena kompanija soldatov premalo, jih bo poslal en regiment, dva, tri, če bo potreba. Kaj boste vi storili? Kaj opravili? Kakšno sramoto in škodo boste imeli? Ali se spomnite, farmanje, de pred več letmi so se bili nekteri kmetje zoper turnsko grešino spuntali? Kaj se je zgodilo, ki se niso hoteli podati? Nekteri so bili ubiti, nekteri neusmileno tepeni, nekteri

so ob vse peršli. Se spomnite, kaj se je pred 3, 4 letmi ż nekimi kmeti Bajnovškimi zgodilo, ki so se spuntali? Cela kompanija soldatov je peršla, so jih tepli, de je bil strah, so jim vse pobrali, kar so imeli, nekterim so pa grunte vzeli. Po cesarski postavi ima gruntna gosposka pravico kmeta, ki se punta, abstiftati, to je, ga iz grunta spoditi, če kontrakta noče deržati, s kterim je grunt prevzel, in se punta. Kaj je dozdaj pomagalo kmetam, ki so se puntali? Ali nimajo zato nič tlake?

Verjemite, farmanje, de jez in tudi več delj grešin, ki imamo tlačane, želimo, de bi tlake ne bilo, toda pustiti jo, dokler plačana ni, ne moremo in ne smemo. Ne moremo ker tolciga koptalja, ki je v tlaki, pogrešiti in zgubiti ne moremo, in ne smemo, ker se to brez pervolenja vikših zgoditi ne sme. Tlaka bo minula morebiti kterkrat, in prav resnično želim, de bi, pa nikdar ne s puntanjem. Po dveh potih zamore to zgoditi se: 1.) če kmetje tlako v last plačajo, kakor so jo nekteri že v klevevško grešino plačali; 2.) če cesar grešinam tlako plača, tode bi mogli pa kmetje cesarju to počasi poverniti. Nobeno teh dvojih pa se naenkrat zgoditi ne more, ne od kmetov, ker nimajo vsi toliko dnarjev, de bi mogli grešinam tlako v last precej plačati, ne od cesarja, ker tudi cesarske kase nimajo takó veliko dnarjev, de bi za vse kmete na enkrat tlako plačale. Verjemite, farmanje, de naš milostivi cesar tudi misli na vas, tudi on ve, de tlako delate; verjemite, de ni boljšiga, bolj miroljubnega serca mem njegoviga (ki noče nobenimu krivice); pa z eno samo besedo, z enim ukazam se to ne dá ovreči in grešinam tolikšna škoda brez povračila narediti. Morebiti in upati je, de naš milostivi cesar že davnej misli na pota, po kterih bi se to dalo storiti; počakajte, de izpeljajo, de bo brez škode grešinam in vam. S puntanjem bi vi utegnili njegove misli in sklepe (le) razdreti ali pa jih še bolj v daljne čase odriniti. Ne verjemite šuntarjem, naj bo kdor hoče in kjer koli hoče. Golufajo vas in v nesrečo spravljajo, ki vam ne bodo hoteli potlej nič ne poverniti in pomagati, ki boste škodo imeli, ampak se bodo skrili in svoje poprešne besede tajili. Pa tudi štrafani bodo.

Iz tega tedaj lahko spoznate, farmanje, de punti vas gotovo ne bodo peljali izpolniti vaše želje, ampak vas bodo v prav veliko škodo spravili; torej nehajte in čakajte, kar bodo vikši sklenili! Če imate pa kakšno pravično tožbo, imate kresijo in lantovž in druge vikši, ondi se oglasite in pravice išite, ne s puntam. Ktir ima pamet, me bo zastopil in se po tem ravnal.“ (pag. 107—112).

13. Župnik daje posestnikom navodila, kako naj se ravnajo pri novi cenitvi zemljišč. Iz raznih njegovih opominov razvidimo, kako so bili

kmetje navajeni cenilcem vedoma napačne podatke podajati, da so se radi prepirali in se v ta namen celo „korajže napijali“ itd.

1845. Dom XVII. post Pent.

„Farmanje! Slišali ste, de so naš presvitli cesar po prošnjah deželnih stanov pervolili, de bo naša krajnska dežela še enkrat šacana, zató ker so se povsot ljudje pertožili, de pervo šacilo ni bilo po resnici in pravici. Ker naš presvitli cesar nočejo nobenimu krivice in kmetiškiga, takó potrebniga in koristniga stanu nočejo in brez velike škode cele dežele tudi ne morejo zatreti, se bo pa naša dežela še enkrat cenila. Že so komisarji poslani in bodo precej se po komisijah razšli. — Boste že zvedili, kdaj de bodo do nas peršli. Prejden pa se to zgodi, vas hočem, farmanje, od teh reči nekoliko podučiti, ker veste, de je na tem silno veliko ležeče.

1. Farmanje, skerbite, de bo vsak per svojih delih, per njivah, travnikih, nogradih in hostah, in de bo vsak svoje posestvo odkazal in de ne bo germovje za nograde, spašina za travnike itd. šacovano, de tacih pomot potlej popravljati ne bo potreba.

2. Kar boste govorili, govorite s premislikam in moško, vsih nepotrebnih besedi in okolistav se zaderžite, tudi vsiga vpitja itd. se varujte, ker bi vas zato le zaničovali, ne pa poslušali, in bi takó sami sebi škodovali. Možje, rihtarji in persežniki bodo sicer od vsiga mogli nar bolj odgovor dajati, pa vender tudi gospodarji vsak od svojiga. Pametne in umne, ob kratkem zastopno povedane besede se perležejo in jih vsak rad posluša, neumnih pa je kmalo preveč. Torej trezni bodite, ne pijani, ker pijanost ne da nobene prave serčnosti, ampak le prav veliko neumnosti. Bodite manirlich in resnični, pa nič boječi ne. Resnica bo nar bolj veljala, zvijača in laž malo časa veljate. Me bo veselilo, če bodo moji farmanje povsot prav pametno in možko govorili, de bo čast nam in k pridu. Zatorej poprej vse prerajtajte in vse premislite, koliko vsako obdelovanje košta in koliko praviga resničnega dobička verže. Moremo biti eden za vse in vsi za eniga, to je, vsi vkup deržati.

3. — Kteri so bolj umni in zastopni med vami in znajo prav na kratko vsako reč dopovedati, tisti naj se komesarjev bolj derže in naj zase in za sosede po resnici in pravici govore in možem, ki bodo šacovali, naj pomagajo. Nikoli ne recite, ta ali ta njiva je boljši, tudi od sosedov ne, in če bi tudi sovražnik bil.

Farmanje! Ker naš presvitli cesar nam gotovo dobro hočejo in nas nočejo nesrečnih storiti, ker mi vemo, de davki morajo biti in je naša dolžnost tako k sreči kraljestva pomagati, se davkov ne moremo ubraniti, pa tudi povedati vender smemo, de bi tudi mi radi živ-

ljenja veseli, ne žalostni bili, in de jim le to damo, kar zamoremo, ne, kar ne zamoremo. — —" (pag. 116—118).

14. Na praznik Marijinega oznanjenja, t. j. 25. marca 1848., torej 11 dni po dunajskih marčevih dogodkih, je Zalokar s prižnice povedal, kaj se je zadnje čase po svetu prigodilo, kako se je revolucija iz Italije prek Francije in Nemčije razširila tudi v Avstrijo in bruhnila na Dunaju in v Gradcu na dan. Previdno svari svoje ljudi pred nepremišljenimi koraki, češ, naj rajši počakajo in naj ne skušajo sami s silo kaj doseči. „Kar bodo drugi dosegli, boste tudi vi". S temi besedami končava svoje kaj premišljeno in pomirljivo sestavljeno oznanilo.

1848. Dom. III. Quadrag. Sabato antea, die festo Annunciat. B. M. V.

„Farmanje! dans 14 dni, 1. nedeljo v posti, sim vam bil že nekaj med pridgo povédal, de se čudne reči po svetu godé. Takrat še vi niste nič vedli, kaj; zdej pa že sami veste, de se hudo vreme že semkaj vleče. Ker ljudje veliko govore in ne vedó, kaj je, vam hočem dans vse razložiti, kar je v cajtingah in druzih pismih, ki smo jih dobili, povedano, de boste vedli, kaj de je in kako se vam je v tih čudnih okolistavah zaderžati. Poslušajte!

Znano vam je, de že od vlanske jeseni so po vsih laških deželah strašni puntje in zató so naši soldatje in veliko regimentov iz druzih estrajških dežel na Laško šli. Kar je Laških dežel pod našim cesarjem, je ondi zdej vse polno estrajških soldatov in ni še dozdej ondi nič vojske bilo in je berž ko ne tudi ne bo. Med tém je ta dan pred s. Matijam letas v Parizu na Francoskim na enkrat strašin punt vstal, takó de je njih kralj Ludwik Filip mogel bežati (in se skriti). Gerdo so kraljeve hiše po tem razrupali. Če vprašamo, zakaj so to storili, ne moremo v cajtingah nič praviga, veljavniga uržoha najti. Samo to najdemo, de je perložnost dala k puntu prepoved, de ne smejo na balih početi, kar bi hotli. Ta francoski punt je hitro perhrumil v nemške dežele in v vse kraje; zagnale so berž punte nemške dežele per Rajni, virtenbergska, hesenska, pajerska, in so ljudje persilili svoje kralje jim tri reči pervoliti: 1. de smejo pisati v cajtingah in v druzih bukvah, kar hočejo, in govoriti tudi od vikših, kar hočejo, de nobeden jim tega ne sme braniti. 2. Nazionalgardo, to je, pravico, de ljudje imajo za svojo brambo svoje soldate, kralji pa spet svoje, kakor de bi kralj in pa ljudstvo ne bili vsi eno, ampak sovražniki med seboj. 3. Konstitucijo (vstavo), to je, postavo in pravico, de podložni vsih krajev smejo vkup priti v velko mesto, smejo izvoliti po postavi svoje namestnike, de bojo za njih govorili in vkup sklenili, kar je kraljem treba dati in storiti in druge na-

prave po deželah napravljati. Po tem je 14. dan tega mesca, ki smo še v njem, to je, ravno pred enajstmi dnemi, ko smo se nar manj nadjali, zahrumil punt tudi na Dunaji in drugi dan potem tudi v Gradcu in so persilili našiga milostiviga in dobriga Cesarja jim tudi te tri reči pervoliti, namreč prostost v govorjenji in pisanji, nazionalgardo pa konstitucijo. Perve dve reči je Cesar precej pervolil; za tretjo pa je obljubil poklicati na Landtag na Dunaj iz vsih dežel nemških, laških in slovenskih, kar jih je pod Cesarjem, te, ki so že dozdej imeli pravico, gospoda in burgerji, na landtage hoditi, za kmete pa še posebe več, kmečke ljudi ali pa druge, ktere bodo kmetje sami izvolili in za njih govorili, kakor bo v kratkim oznanjeno, kdaj in kako. — V Gradcu pa niso le samo to hoteli, kar Dunajčanje, ampak še veliko druzih reči, ki so jih do Cesarja poslali, de jim naj pervoli, postavim, de bi dac nehal, postava za štempelne druga bila, de bi sodbe krajše in očitne bile, in take reči. Teh gracarskih reči pa ni še dozdej nobena pervolena, ampak je obljubljeno, de se bo od teh in še druzih reči na velkim landtagu v zboru govorilo, in kakor bodo vsi vkup tam sklenili, bo veljalo. — Vas tedej opominjam, farmanje, ostanite per dozdejni postavi mirni in čakajte, kar bo sklenjeniga. Ne bodite silni, neusmileni, hudobni, ampak modri in pametni, de ne boste v škodo peršli. Vse dozdejne pravice naj se opravljajo kakor dozdej, de ne boste nikomur škode delali, tudi gospodi ne. Poterpite, de greha ne bo, in pa, de ne boste sami sebe zavirali, če bi nepokojni bili, in bi se morebiti zavolj vas velki zbor takó berž oznaniti ne mogel. Govoriti nam je zdej scer perpušeno, pa sami si vendar pravice delati ne smemo in druge ljudi v škodo perpravljati.

Če bojo te reči dobre ali ne, Bog vé. Upati je, de bo marsikako polajšanje za ljudi. Na drugi strani pa se bojim, de bo tudi veliko hudiga iz tega peršlo. Pervič že, skorej vsak bo soldat. Drugič, med veliko dobrimi bukvami bo tudi veliko zapelivih in slabih, ki nevedna mladost rada po njih seže in nejevero in strup iz njih pije. Dalej se bojim, de bodo ljudje cerkuv in keršanske nauke še bolj zaničovali kakor dozdej, in pa mislim, de v taki persileni naredbi bo zmirej zerno in kal ležalo prihodnih pogostnih puntov. — Iz puntov je malokdaj še kaj prida peršlo. V čudnih časih živimo, samopašnost uka, pametni ljudje se jokajo. Hudobija kralјuje, poštenost je zaničovana, vera ugasuje, mende zadni časi sveta se bližajo.

Farmanje! Verjemite, de vam dobro hočem, bogajte, boste vidili, de bo prav. Ko bo vihar minul, nas bodo hvalili. Kar bodo drugi dosegli, boste tudi vi.“ (pag. 198—201).

15. Belo nedeljo l. 1848. naznani župnik volivno postopanje za volitve v državni zbor v Frankfurt. Bile so to posredne volitve po volilnih možeh. Dalje se tudi še napoveduje volitev v državni zbor na Dunaju, ki bo sklican na podlagi Ferdinandove konstitucije.

1848. Dom. in albis. 30. april.

„Po povelji vikših Ljubljanskiga lantovža 20. dne tega mesca in novomeške kresije 23. dne tega mesca se vam oznani ta takó velika in imenitna reč, de v vsaki fari bo pojutrišnjim ob 9. dopoldne volituv tistih mož, kteri bodo potlej v vašim imenu in kakor od vas pooblasteni volili može, ki pojdejo čez malo dni na Nemško v mesto Frankfurt, da se bo tam začelo delo in takó rekoč osnova konstitucije za vse nemške dežele. Vsi posestniki imajo pravico voliti, kteri niso zavoljo kake pregrehe zaperti ali pa kteri od vbogajmé ne žive. Vsi drugi pa imajo to pravico in oblast.

To volenje bo v naši fari takóle. Pojutrišnjim ob 9. zjutraj imajo priti semkaj v Škocjan in bo tukej v farovžu volenje iz vsih vasi gospodarji, ne le iz Mokronoške, ampak tudi iz Kerške komesije, Zakrakovčanje, in bodo od 500 duš do 800 in 1000 izvolili eniga izmed sebe, tako bo v naši fari, ki ima čez 4000 [1] duš, 8 ali pa 7 izvolenih, iz vsake gmajnje eden. Od Kresije postavljen komesár per ti reči per nas so g. Andolšek, c. k. Mokronoški davkov prejemar. Premislite tedej, kteriga boste iz vsake gmajnje ali srednje drugi izvolili, de ne bo volenje predolgo terpelo.

Iz naše kresije bo takó potlej v treh krajih od teh od farmanov in gmanj ali sredinj izvolenih mož volenje tistih mož, kteri pojdejo v Frankfurt. V vsakim teh treh krajev, namreč v Novim mestu, v Kočevji in pa na Mirni bodo vsi ti prej izvoleni volili enega moža ali pa gospoda, v kteriga imajo zaupanje, de pojde v njih imenu v Frankfurt. Takó bodo v naši dolenski Kresii za to izvoleni 3, v Ljubljanski Kresii tudi 3, v postojnski 1, tedej iz cele naše dežele 7. Koroška dežela je tudi pod naš Lantovž; v celovski Kresii bodo izvoleni 3, v Blaški pa 2, to jih je 5. Vsih pa na Kranjskim in Koroškim 12.

Iz naše fare itd. pojdejo, kadar bo povedano, ti od vas izvoleni, de bodo v vašim imenu volili eniga, kteriga bodo hoteli, v novo mesto. V novim mestu bodo vsi ti od fár in sredinj izvoleni možje, kteri so v kresiiskim (?) vkazu k novim mestu djani —, volili eniga, kteriga bodo hoteli, de imajo zaupanje vanj, de bo v njih imenu vedil govoriti za nje. De za takó veliko opravilo in na Nemškim, kjer le samo Nemško govoré, in ko bo okoli 1000 tacih iz vsih nemških krajev poslanih, prebrisanih učenih in modrih mož in gospodov izbranih, ki bodo velike

[1] „Catalogus cleri" za l. 1848. navaja 4190 duš.

reči imeli premisliti in presoditi in postaviti, le taki, ki so nemškiga jezika dobro vajeni, dobro učeni, skušeni in vse potrebe naše poznajo, so izvoliti, sami lahko spoznate. — —

Potlej, ko bo v Frankfurtu to delo dodelano in od vsih podpisano, bo (upamo) v naših deželah volenje za veliki zbor na Dunaji, kjer bodo vsi deželni stanovi iz vsih deželj izbrani in tudi kmetijski ljudje, ali tisti, kteri bodo od njih izvoleni, kakor je upati, poslani, de bodo nove postave naredili, in za kmete tudi posebno (za tlako in druge reči)[2] govorili in postavili. Vidite tedej, kaj je to in kaj in kakó vam je treba vse to premisliti." (pag. 204—207).

16. Zadnje oznanilo političnega značaja se tiče nove konstitucije. 1849. Dom. III. Quadrag.

„V četrtik 11. dan sušca je leto, kar so presvitli Cesar Ferdinand I. vlani svojim ljudstvam konstitucijo dali. V zahvalo te tolikšne prigodbe bo po povelji Ljub. škofije v četertik zjutrej v ta spomin peta maša in zahvaljna pesem." (pag. 225).

* * *

Ob sklepu te črtice mi bodi dovoljenih še nekaj splošnih opazk o zgodovinski vrednosti takih paberkov iz oznanilnih knjig. Župnik Zalokar je prav dobro uvideval kulturnozgodovinsko važnost take knjige in jo je tudi poslal deželnemu zgodovinskemu društvu „zur allfälligen Benützung bei der Verfassung der Landesgeschichte". Pomislimo, koliko takih drobtin bi se dalo nabrati iz oznanilnih knjig drugih kranjskih župnij in še iz starejših dob. Toda, kje se hranijo vse te knjige? Dosti jih ostane gotovo doma v župnijskem arhivu, nekaj jih je izvestno tudi v škofijskem arhivu, toda mnogo se jih je najbrž tudi že pozgubilo ali založilo. Ali bi ne bilo umestno, da bi se vse še ohranjene oznanilne knjige shranile na enem mestu, ali v knezoškofijskem ali pa v kranjskem deželnem arhivu? Preiskovalcu domače zgodovine bi bilo delo s tem olajšano ali sploh omogočeno; zakaj prav v teh knjigah utegne najti toliko zanimivih in važnih podrobnosti, da z njimi lahko zamaši vrzeli, ki motijo kulturno sliko v celoti. Tudi jezikoslovec bi našel v njih marsikako drobtino, ki doslej še ni zabeležena.[3]

[2] Kar je v oklepaju, je v rokopisu prečrtano.

[3] Tako na pr. rabi Zalokar za ljubljanske ali tržaške najdenčke, ki so jih imele škofjeloške žene v rejo, izraz „cesarski otroci". Prim. „V soboto naj pridejo semkaj tiste žene, ktere imajo cesarske otroke, s svojimi pismami po plačilo za 1/4 leta." (pag. 17). Ali:

„V ... naj pridejo po plačilo tiste žene, ktere imajo teržaške ali pa ljubljanske otroke v rejo." (pag. 14). Dalje

K političnemu programu Antona Auersperga l. 1860.

Priobčil dr. Jos. Tominšek.

Pravo politično — ter parlamentarno — delovanje grofa Antona Auersperga se začenja z letom 1860.[1]

Dne 29. aprila l. 1860. je bil namreč izvoljen za člana „deržavnega svetovavstva“ (Reichsrat), in sicer kot zastopnik Kranjske. To vest so zabeležile Bleiweisove Novice v 19. listu, dne 9. maja,[2] kot novico z Dunaja. V prihodnjem (20.) listu, z dne 16. maja,[3] pa so v obliki dopisa iz Ljubljane[4] novoizvoljenemu državnemu svetniku posvečene sledeče besede: „Kakor je novica, da je slavni naš grof Anton Auersperg v državno svetovavstvo poklican, bila radostno sprejeta, tako bojo naši rojaki tudi z velikim veseljem brali vrstice, ki smo jih posneli iz nekega gospod grofovega pisma od 9. t. m., ktere sicer niso namenjene občinstvu, pa se nam na vsako stran tako važne zdijo, da nam prijazni gospod ne bojo zamerili, da jih povemo svojim bravcom: „„Da bi pač mogel tako srečen biti““ — pravi v omenjenem pismu grof Auersperg med drugim gospodu doktorju, ki mu je svoje veselje razodel nad njegovim poklicom v državni zbor — „„spolniti to, kar od mene pričakujete in saj nekoliko koristiti predragi deželi, ki me je rodila in ktero serčno ljubim?““

Tisti „gospod doktor,“ ki je bil Auerspergu častital in je zdaj s takim veseljem sprejel Auerspergove obljube, je bil seveda Bleiweis sam.

Kakor pa je Bleiweis z veseljem pozdravil Auerspergovo izvolitev in kakor se je požuril, širši javnosti sporočiti slovesno obljubo izvoljenčevo glede koristij — „predrage dežele“, tako je bil neprijetno iznenaden, ko se grof Auersperg pri prvi dani priliki ni oglasil za pravice prebivalstva svoje rodne dežele. Pri seji dne 21. junija se je namreč pri

„V sredo ob 9. dopoldne se bo za cesarske otroke plačilo od vlanskiga druziga polleta tukej v farovžu delilo. Kteri imajo take otroke v reji, naj jih v sredo, semkaj prepeljajo in svoje kontrakte naj seboj preneso.“ (pag. 146).

„Jutri ob 9. se bo plačilo delilo tukaj v farovžu ženam za tiste otroke ktere imajo iz Ljubljanskiga ali Tržaškiga Špitala.“ (pag. 211).

[1] Gl. S. Hock, Anton Auerspergs (Anastasius Grüns) Politische Reden und Schriften, Wien 1906 na str. IX.

[2] Novice 1860, str. 151.

[3] Novice 1860, str. 159.

[4] Ti dopisi izvirajo redno iz Bleiweisovega peresa.

razpravi o zemljiških knjigah naknadno sprožilo jezikovno vprašanje; vse narodnosti so odločno zastopale svoje stališče, zlasti Madžari in Hrvatje (Strossmayr!), za Slovence pa je Auersperg molčal.[5] V Ljubljani je to zbujalo sum, ki mu je dal Bleiweis v pismu do Auersperga (dne 1. julija) v toliko (dasi očitno v diplomatični obliki) duška, da je državni svetnik čutil nekako nezaupnico in da je smatral za potrebno, svoje postopanje v obširnem dopisu pojasniti in s tem opravičiti. Ta Auerspergov dopis z Dunaja z dne 12. julija, se je našel v Bleiweisovi korespondenci.

Glasi se tako:

»Euer Wohlgeboren! Verehrter Herr Profeßor!

Wenn ich Ihr überaus intereßantes und für mich so schmeichelhaftes, mir durch Hrn. Bürgermeister-Stellvertreter Guttmann überbrachtes Schreiben vom 1sten d. M. erst heute beantworte, so wollen Sie dieses unfreiwillige Versäumniß freundlichst durch den Umstand entschuldigen, daß ich sowohl zur Zeit des Hierseins der Laibacher Deputation[6] als auch seither von so vielseitigen und durch ihre Maßenhaftigkeit fast betäubenden Geschäftsobliegenheiten meist ungewohnter Art in Anspruch genommen war und noch bin, daß es mir fast unmöglich ward, ein Stündchen freier Muße zu erübrigen.

So sehr ich mich durch den Beifall, den die Novice meiner Ernennung zum Reichsrath zollten, ermuntert und geehrt fühlte, so nahe geht mir auch der in Ihrem Schreiben implicite ausgesprochene Tadel meines Schweigens anläßlich der im Reichsrathe jüngst per incidens verhandelten Sprachenfrage; dieß um so mehr, als mir jener Tadel ein unverdienter zu sein scheint. Sie wissen so gut wie ich selbst, daß meine Ernennung zum

[5] Prim. Novice 1860, str. 207, 213.

[6] Ta deputacija ima sledečo zgodovino: Z razlogom, da se prihranijo upravni stroški, je baš tedaj sklenila državna uprava, da se, kakor drugim manjšim deželam, tudi Kranjski odvzame deželno glavarstvo; Kranjska bi se naj združila s Tržaško in Goriško v eno glavarstvo s skupnim sedežem v Trstu! „In tako se bo ravno narobe zgodilo, kakor smo mislili, da namreč deželno poglavarstvo za Tržaško, Goriško in Kranjsko pride v Ljubljano," pišejo Novice 1860, str. 199, z dne 20. junija 1860, kot dostavek k tej „žalostni novici," ki je „predvčeranjim osupnila naše mesto." V prih. (26.) številki (27. junija) na str. 207 pišejo Novice obširneje o tej nameri, ki se namerava takoj izvršiti: s 1. julijem bo Tržaško glavarstvo prevzelo opravila dosedanjega Kranjskega, „konec meseca oktobra pa neha blizo do malega vse. Ta novica je poterla celo deželo tako," da je „mestna županija" sklenila, nemudoma poslati deputacijo k cesarju, češ, morda se še da zabraniti nesreča; „zakaj tudi l. 1814 je bil 20. novembra že ukaz sklican, da se ima deželno poglavarstvo Kranjsko podvreči Štajarskemu, in že so vozovi, ki so tirali kancelijske akte v Gradec, bili v Krašnji, kar je prišel 16. dec. ukaz, ki je preklical unega". — Dne 2. julija je odšla deputacija na Dunaj (prim. Novice str. 216) in je dosegla toliko, „da so ji cesar obljubili, da se bo ta reč še enkrat prevdarila" (Novice 11. julija, str. 223.) — S to deputacijo je došlo na Dunaj tudi Bleiweisovo pismo s 1. julija in po odhodu deputacije je pisal Auersperg svoj odgovor.

Reichsrathe ganz gegen meinen Wunsch und Willen, gegen meine Neigungen und Gewohnheiten erfolgt ist. Gehorsam und Anstandsgefühl verpflichteten mich zur Annahme des wahrlich nicht rosigen Postens. Ich bin ein trotz meines Sträubens zum Kriegsdienst aßentierter Soldat; als solcher aber will und werde ich meine Schuldigkeit thun, aber ich muß auch darauf gefaßt sein, daß jene, die nicht selbst im Feuer stehen, für die Beurtheilung meiner Pflichterfühlung nicht immer den richtigen Maßstab mitbringen.

Ich bin ein Freund geordneten Vorgehens und würde es noch jetzt für einen Fehler halten, wenn ich in der Sitzung vom 21.sten v. M. in Ihrem Sinne das Wort ergriffen hätte. Sich an einer unvorgesehen zur Unzeit und am unrechten Orte zufällig entbrannten, die Wogen der Leidenschaften unvermittelt aufbeschwörenden Debatte betheiligen, hätte soviel geheißen, als die Maße der von allen Seiten auf ein fremdes Terrain geschleuderten Steine des Anstosses auch meinerseits (ohne Noth und Aussicht auf irgend einen Erfolg) durch einen neuen Stein vermehren zu wollen. Die Nationalitäts- und Sprachenfrage ist — ich verkenne es durchaus nicht — eine der Lebensfragen für Österreich, die gelöst werden muß, aber nach meinen Ermessen im Wege der Verständigung und Versöhnung am besten zu lösen sein wird. In dem Comité zur Beurtheilung des Ministerialbudgets für Cultus und Unterricht wird diese Sache zunächst zu betreten, dort die Vermittlung der Gegensätze zu versuchen sein; denn dort ist der Ort, wo die ganze Sache hingehört. Ist in diesem Comité — dem ich zwar nicht angehöre, da ich in zweien andern beschäftigt bin — durch ruhigen Austausch der Meinungen das Terrain der Verständigung geebnet, wird die Frage dann in einer reiferen, milderen Form vor das Plenum gebracht und das leitende Prinzip festgestellt werden können. Ist das Prinzip aufgestellt, so ergibt sich dann die lohnende Anwendung auf die praktische Detailbehandlung in Schule und Kirche, in Amt und Geschäft daraus vom selbst. — Daß ich ein Herz für die Staatseinheit Österreichs habe, ein Herz für mein Heimatvolk und deßen gedeihliche Entwicklung und daß ich in diesem Sinne da oder dort, wo die paßende Gelegenheit dazu an mich herantritt, zu wirken trachten werde, das glaube ich Ihnen nicht erst ausdrücklich versichern zu sollen. Ob ich darüber Reden halten werde, denen zu lauschen der Mühe lohnt, weiß ich nicht. Ich werde nicht schweigen, wenn ich ein Intereße, das zu vertreten ich den patriotischen Beruf in meiner Brust fühle, wirklich gefährdet oder bedroht sehe und wenn sich kein geübterer Mund findet, es zu vertheidigen. Aber bloß reden, um nur geredet zu haben, werde ich nie. Ich mache kein Hehl daraus, daß ich zum Schön- und Vielredner keinen Beruf in mir fühle, indem die eigentliche Rednergabe, dieses edle Geschenk des Himmels und der parlamentarischen Erziehung, mir fehlt und nicht so schnell zu erwerben ist.[7]

---

[7] Prim. kar se o Auerspergu v tem oziru poroča od druge strani (Arneth, Aus meinen Leben, II, 146); jaz sem citat posnel po omenjeni Hockovi knjigi, Einleitung VI: „Er (Auersperg) besaß weder Schlagfertigkeit noch Geläufigkeit im

Darum werde ich, wenn ein anderer dasselbe, was ich zu sagen hätte, eben so gut oder beßer, als ich es vermöchte, bereits gesagt hat, weder die Zeit und Geduld der Versammlung noch die Dinte oder Druckerschwärze der Steno- und Typographen nutzlos vergeuden.

Entschuldigen Sie freundlich, verehrter Herr Profesor, diese etwas breit gerathene Erörtung und entziehen Sie mir darum ja nicht ihre ferneren gütigen Mittheilungen, durch die ich auf Manches aufmerksam gemacht werden kann, was mir bei der großen Entfernung von meiner Heimat vielleich sonst entgehen könnte. Ich kann es nicht genug betonen, daß ich dafür sehr dankbar und meinem Geburtslande vielleicht hie und da nützlich werden könnte, wenn ich mit ihm durch so freundliche und einsichtvolle Vermittlung wie die Ihrige in stetem herzlichen Zusammenhang zu bleiben vermöchte.

Mit dem Ausdrucke etc.

Euer Wohlgeboren
aufrichtig ergebener
A. Auersperg.«

Wien, am 12. Juli 1860.

To pismo je Bleiweis jako spretno porabil v tolažbo domačinov in za moralični pritisk na Auersperga, ki ga je čutil pač edino Auersperg in ki ga razumemo tudi mi šele zdaj, ko imamo v rokah izvirnik pisma. V „Novicah“ z dne 25. julija (str. 239.) je namreč Bleiweis, ne da bi naravnost povedal, odkod ima informacije in kdo jih je povzročil, objavil sledeči (svoj!) dopis „Iz Ljubljane“: „Ker se je v deržavnem zboru preuzvišeni gosp. škof Strossmajer že tako krepko oglasil za narodne pravice slovanskega naroda in ker se bratje naši na Horvaškem in Slavonskem radujejo že nad zaželjenimi preuredbami, ki jim jih je iz cesarjevih rok prinesel novi ban Sokčević, za pravice slovenskega naroda pa se na veljavnem mestu še ni slišal dosihmal noben glas, da bi se tudi njemu dalo, kar se daje drugim narodom našega cesarstva in mu tudi po pravici gre, — dobivajo Novice od mnogih strani v nekaki boječnosti pisane pisma, češ, da bo slovenski narod spet zadnji ali da se mu celó ne bojo dale pravice, ki grejo njegovemu jeziku v šolah, kancelijah itd. Čeravno se verno zanašamo na cesarjevo besedo, ki je . . . zagotovila vsakemu narodu brez izjeme njegove pravice, in čeravno radostni pričakujemo, da bojo slavni škof diakovarski tudi Slovence pod krilo svojega blagega rodoljubja vzeli (ker le Kranjci imamo svojega rojaka v deržavnem zboru, vsi drugi Slovenci pa nobenega), moramo v tolažbo boječim za gotovo povedati, da tudi naš grof Anton Auersperg, čeravno ni v zboru 21. dan p. m. »svojega

Sprechen und nur wenn ihm längere Zeit zur Vorbereitung gegönnt war, brachte er oft schöne und tiefe Gedanken, aber auch diese in so holpriger Form vor, daß es allezeit genußreicher war, seine Rede zu lesen, als sie zu hören“. — Ta nedostatek je očitneje stopal na dan šele v nastopnih letih, a značilno je, da je to svoje svojstvo Auersperg priznal — opravičujoč! — že zdaj.

glasa povzdignil«, se bo, kadarkoli bo treba, potegnil za »ljudstvo svoje domovine«." — Nato slede deloma v izvlečku, deloma v doslovnem prevodu citati iz navedenega Auerspergovega pisma, in sicer tisti, ki smo jih zgoraj označili z razprtim tiskom. Odkod ima Bleiweis te citate, je dal le slutiti iz neke mimogrede dodejane opazke („nam je dalje slavni grof zagotovil").

Ako vse te vljudne (Bleiweisove) besede pazno čitamo, nam ne bo prikrito, da je potrošen po njih hud poper za adresata Auersperga; pomislimo le, da se on šele na — tretjem mestu omenja kot branilec naroda, ki ga zastopa, in da se v tej vlogi apostrofuje kot — kranjski rojak Slovencev. S tem se je Bleiweis odzval na Auerspergovo pikro opazko na koncu drugega odstavka njegovega pisma („jene, die nicht selbst im Feuer stehen, für die Beurtheilung meiner Pflichterfüllung nicht immer den richtigen Maßtab mitbringen"), ki meri pač tudi na — Bleiweisa! — Istovetne z direktnim pozivom, kam naj obrne Auersperg smer svojega nastopa, pa so besede, s katerimi zaključuje Bleiweis svoj dopis: „S polnim zaupanjem moremo tedaj pričakovati, da mož s takimi domoljubnimi misli(mi) in ker so mu naše nadloge dobro znane, bo iskren branivec naših narodnih pravic v državnem zboru in da, stopivši v kolo s gosp. škofom Strossmajerjem, se bota oba krepko potegnila za blagor Avstrii vseskozi zvestega Jugoslovanstva . . ."

Besede se glase kaj enostavno in nedolžno, a kdor presodi položaj, ta sliši v njih očitke in si more tudi slikati občutke, ki so pač navdajali Auersperga ob priporočenem mu — pobratimstvu. — V vljudni obliki se tu že borita poznejša politična nasprotnika; spoznavamo pa tudi že oba: Bleiweis — prebrisan in previden ter zato uspešen organizator in propagator, Auersperg — „ein Freund geordneten Vorgehens", kakor pravi sam.

Ta epizoda nam obenem kaže, da je v Novicah treba iskati nekaj več nego le naivnih notic za člane Kmetijske Družbe; a o Bleiweisu more izreči sodbo le tisti, kdor ga studira, obsodbo seveda vsakdo, kdor le „mimo gre".

Še nekaj Čopovega.

Objavlja Avg. Žigon.

Izpopolniti mi je mogoče z novim prispevkom danes ono zbirko Čopovih listov in osnutkov, ki jo je objavil Zbornik Matice Slovenske za l. 1903. (na straneh 89—110). V IV. poglavju, ki govori o celotnosti,

oz. necelotnosti tiste „Levstik-Guttmanove“ zbirke, sem že naglasil takrat, da ima vsaka izmed tam objavljenih listin Čopovih gori v desnem kotu po eno svojo črko iz abecede, zaznamovano s svinčnikom (kar sem tudi ponatisnil tako, kakor sem to našel v izvirniku), a da vrsta črk ni po abecedni zaporednosti popolna, ampak pretrgana, in — če oklenem, kar je tam manjkalo — takole pomanjkljiva: (a), b, c, č, d, e, (f, g, h), i, j, k, (l), m. Vpraševal sem že tam, ali nam je šlo v izgubo teh pet listin? Kar ob pregledovanju rokopisov licejske knjižnice zasledim štiri, na isti način kakor v Zborniku V. gori v desnem oglu prve strani s posamno črko zaznamovane listine ízpod Čopovega peresa, in sicer zaznamovane tudi tu s svinčnikom, in — celó z isto roko, kakor tam takrat v Guttmanovi skupini, le da tu s črkami: **f, g, h, l.** In — ravno te črke manjkajo v oni vrsti, ki jo je objavil l. 1903. Zbornik Matice Slovenske! Potemtakem se nam tu zdaj izpopolni tista abecedna vrsta in ž njo zbirka listin Čopovih, vsa od **b—m,** torej vsa do edine in same prve črke **a,** ki je tudi tu nisem našel ohranjene. Naj sledi ta četvorica po abecedni zaporednosti njihove signature, ne po kronološkem njih redu.

Pripomniti moram le še nekaj besed o pomenu različnega tiska v tej objavi. Kar stoji tu z manjšimi črkami v oglatih oklepajih [gelinder], je v izvirniku Čop sam pač prvotno zapisal, a kesneje prečrtal; kar pa stoji v navadnem tisku med dvema navpičnima oklepajema |wehmüthiges|, je Čop pripisal prvotnemu tekstu n a d črto. Oglati oklepaji brez manjšega tiska v njih [es], pomenijo, da sem dotično posamno črko, ali dotični k o s besede dodal jaz, ker je očividno ob naglem pisanju Čopu le v peresu ostala. To za znanstveno uporabo objave. Kdor pa hoče čitati listino le radi njene vsebine, naj čita kar je v navadnem tisku, brez ozira na ta označena znamenja ter naj kar kratkomalo preskoči v s a oklenjena, z drobnejšim tiskom natisnjena mesta.

I. Kos lista neznancu; najbrže Kopitarju.

Lemberg, 27. 10^{br} 1825 **f**

Lieber Freund,

Aus Ihrem langen Stillschweigen könnte ich zwar schließen, daß Sie böse auf mich sind — aber ich will lieber voraussetzen, daß es Ihnen an Zeit, Stoff oder Lust mir zu schreiben fehle. Wie dem auch sey, ich kann meines Theils nicht umhin, Ihnen wenigstens für die geschickten Bücher, die mir vor einigen Tagen zugekommen sind, meinen Dank abzustatten. Die Grammatik habe ich bereits ziemlich durchgeblättert — grammatischer Sinn, Fleiß, aufmerksame Beobachtung des Sprachgebrauches ist darin nicht zu verkennen. Gegen Einzelnes möchte ich freylich Einwendungen machen, wenn Einwendungen von einem, der sich mit diesem Gegenstande so wenig beschäftigt hat, nicht überflüssig wären. So sehe ich keinen hinreichenden

Grund, warum man z. B. im Alphabet, um einige der mißförmlichen neuen Figuren zu ersparen, statt ŋ nicht c, statt ʒ nicht das einfache z, statt x nicht das gewöhnliche x gesetzt hat. Daß diese Buchstaben sonst anders lauteten, oder in andern Sprachen anders lauten, hat wenig zu sagen. Statt des ɛ hätte wohl auch das alte ę stehen[1], welches den polnischen Druck (wo es freylich etwas anders bezeichnet) gar nicht entstellt. Den Gebrauch des ɐ finde ich viel zu häufig —. Da dieser Laut es ist, der unsere Sprache so klanglos macht, so sollte man vielmehr trachten, wenigstens in der gebildetern Rede, den Vocal, den er vertritt, vernehmlicher zu sprechen. Es ist daher wohl nicht zu billigen, daß man sogar krɐh (Brot) &c schreibt — auch davon abgesehen, daß dieß die Biegung erschwert — krùh zu schreiben ist kein größerer Uibelstand, als kràj, dàj, was man doch krej &c aussprechen muß. Man müßte sich wenigstens consequent bleiben. Ich glaube man sollte in den Fällen, wo das ɐ in der Biegung in *i* übergeht, oder wo es bloß Flexions- oder Ausgangslaut ist, lieber y schreiben, womit auch die Pohlen wenigstens etwas Ähnliches bezeichnen, und man könnte es in der gebildetern Aussprache immer etwas mehr hören lassen, als gewöhnlich. Wir Oberkrainer sprechen ohnehin z. B. am Ende der Infinitive ein förmliches e. Vielleicht hat schon Kastelez das y so gebraucht, wenigstens schreibt er im Titel seines Buches (mehr kenne ich davon nicht) zyl darnach. — In andern Fällen aber könnte man d e n Vocal (mit dem gravis bezeichnet) schreiben, der in der Flexion zum Vorschein kommt. Wegen ein Paar Interjectionen war es wohl auch nicht nöthig das h zu verderben. Da wir sonst nur den Laut ch haben, so konnte man denselben wohl mit h bezeichnet seyn lassen. —

p a g. 4. Golùf (oder go lɐf, denn wir sprechen das l mouilliert, und solche Fälle wird es wohl viele geben, wo aber freylich jeder das seinige wird behaupten wollen) dieses golùf also sehe ich noch immer von goliti ableiten — das Wort ist d e u t s c h. Schilter III, 351 hat ausdrücklich: g e l f obliquum, f r a u s; g e l p h h e i t pravitas. Kilianus: g h e l f s, obliquus. Noch in den Nibelungen (2707 — »tragen gelfen mut«) erklärt Zeune g e l f durch f a l s c h (Hagen zwar durch: k e c k, ü b e r m ü t h i g, aber kaum nöthig). Sagen Sie doch das den Herren, damit sie sich nicht länger mit der Etymologie von goliti bemühen, die ohnehin gegen alle Analogie ist. Uibrigens mochte der Slawe freylich an sein goliti anspielen — da ihm die Wurzel fremd war. Es findet sich diese Bedeutung von ogoliti auch in andern slaw. Dialekten.

p a g. 5. Der echte Oberkrainer (der nähmlich die Hosen nicht mit der H a n d aufhält) spricht das *d* am Ende nie wie *s*, sondern wie der Castilianer in gleichem Falle, oder wie der Engländer das harte th, der Grieche das ϑ &c, was dem Oberkrainer bey der Erlernung dieser Sprachen gut zu Statten kommt. Gegen oder über die Oberkrainer ist auch sonst Mehreres nicht richtig bemerkt, so z. B. sagt der Oberkrainer nie drushi, sondern druji (pag. 8). Die Unterscheidung des doppelten ſh (p. 8) ist richtig — doch sagt man auch im hohen Oberkrain ſhzhipljem — in ſhiwam aber spricht man das [sh] schärfere ſh. Wir unterscheiden aber auf diese Art auch [auch] ein doppeltes sh (doch fällt mir kein Wort

[1] können — je ostalo Čopu v peresu.

ein, [das] wo wir auf die schärfere Art das sh aussprechen würden, nähmlich so wie man es bey Laibach gewöhnlich thut, oder wie das j im Französ. lautet, wir sprechen es wenigstens [gelinder] meistens gelinder; noch bestimmter aber unterscheiden wir ein doppeltes zh; schärfer in zhefhna (wir sprechen nicht u) zhevli &c; gelinder in zheda, zhaf. So würde bey uns jeder lachen, wenn man das Zh in meinem Nahmen so aussprechen würde, wie in zhaf. (A propos: Schreiben Sie doch nicht meinen Namen Tschop — hier heiße ich nicht so, man spricht das Zh ganz anders aus, und ich gebe mir gar keine Mühe die Aussprache zu berichtigen. Schlagen Sie im Linde [ct] czop nach, so werden Sie die Ursache finden.)

2. Kos lista drugemu neznancu, Kranjcu.

Lemberg, 10. April 1824. g

Lieber Freund

Dieß ist nun schon der dritte Brief, den ich Dir schreibe, ohne Antworten von Dir abzuwarten. Daher wirst Du beym Empfang desselben wohl vermuthen, ich habe Dir was besonders Wichtiges zu melden. Dieß ist nun aber keineswegs der Fall. Die Veranlassung zum gegenwärtigen Schreiben ist nur ein Brief, den ich von meinem Laibacher Freunde u. Agenten Masek erhalten, über dessen Inhalt ich Lust habe, mit jemand zu sprechen, und da Laibacher Sachen hier niemanden interessieren können, so wende ich mich an Dich — Du wirst mir diesen, vielleicht lästigen, Besuch zugutehalten.

Masek meldet mir erstens, daß aus meiner Hoffnung nach Laibach zu kommen, vor der Hand nichts wird, die Studien-Hof-Comm. habe dem Eisler die Pension nicht bewilligt, sondern nur bemerkt, daß wenn Eisler es am Laibacher Gymnasium nicht länger aushalten könne, er an ein minder starkes zu übersetzen sey, wozu sich Eisler natürlich nicht bequemen will.

Der Präfekt Hlad. läßt mir sagen, ich möchte auf mein Vaterland nicht vergessen, es werde sich in Laibach bald was erledigen, er selbst sey schon alt und kalt geworden, u. werde bald abtreten; alsdann würde einer von den dortigen Humlehrern seine Stelle erhalten; auch soll an allen Lyceen das 3te Jahr der Philosophie errichtet werden, folglich auch zu Laibach &c. Mas. sagt weiter, es verlaute stark, Rebizh werde nach Grätz als Prof. der Ästhetik kommen (?). Nach Ostern kommt Louschin Prof. d. Mathem. in Görz, als solcher nach Laibach.

Zum Bischof von Laibach ist ernannt worden — — der Gub-R. Wolf von Triest — — Kaj fe ti sdi? Pa fhkoda ko bi govoril, fej vem, de ravno tako miflih, kakor jeft. — Der vorige Bschf Gruber hat schon am 22 März (wie ich eben im Beobachter lese) in Salzburg als Fürst-Erzbischof seinen Einzug gehalten.

Sdaj pa fhe nekaj, — le fhkoda de tu' nifi, de bi ie en malo zhes take rezhi pogovorila! — Tle imafh Masekove befede: »Der Herr Raumcher (?), Meschutar (??) und Pauschek (???) &c, sind als — Gubernial Räthe

für Innspruck vorgeschlagen worden« — dieß doch wohl nur so zu verstehen seyn[2], daß sie um die dort erledigte geistliche Gubernial-Ratsstelle durch das Laibacher Gubern. eingekommen sind, und in Laibach in dieser Ordnung anempfohlen wurden. Dem R— könnte es indessen doch gelingen — al meni ſe sdí de ga bo ſhe grévalo — nikoli is dushele ni bil, perklanja ſe mu vſe po zelim' Kranju — zhe v' Tirole pride, mu bo tako vſe puſtó in dolgozhaſno, kakor je bilo meni, k' ſim na pervo na Dunej perſhel, al pa tebi v' Rezi od konza — De ſe pa uni reveshi podſtopio sa kaj takiga proſiti — take neſpametne lakomnoſti po zhaſti ſhe niſim vidil — Mende hozhjo bersh vſi ſhkofje biti, k' je Volf poſtal — De ſo lih taki moshje kakor on — al ſaj ne veliko ſlabſhi, je pazh réſ. To je ponishnoſt! — &c.

3. Začrt lista neznanemu Poljaku o Pan Tadeuszu.

h

Es sind schon wieder einige Tage verflossen, bevor ich Zeit fand, mein Schreiben fortzusetzen. Jetzt 1

Ich blieb beym Pan Tadeusz. Ueber diese[s Ged] [Dichtung] Gedicht werden wahrsch. nicht nur die Rozmaitości albern urtheilen (mit Recht machen [s]Sie hinter deren »wyszczególnia się pięknemi myślami drey !(!!!) — bey diesen Leuten hat Mickiewicz scharfe Züchtigung der Wa[h]rschauer-Recensenten noch nicht genützt!) sondern manche andern | poln. | Zeitschriften u. Leser. Man wird sich [nicht ohne] tadelnd verwundern, daß Mick. von der Erhabenheit Wallenrod &c. [so herabgesunken] zu dieser Gemeinheit — wofür man die echt-epische, und doch zugleich auch humoristische Einfachheit des Tadeusz nehmen wird — herabgesunken sey, ungefähr wie es die Engländer bey der Erscheinung von Byron's Don Juan thaten, die auch lange nicht begreifen wollten, daß Don Juan eine so große Dichtung sey wie Childe Harold. In humoristischer Beziehung läßt sich der Tadeusz auch wirklich mit Don Juan vergleichen, (ungeachtet des so sehr verschiedenen Stoffes); die natürlichste Vergleichung aber ist freylich mit Göthe's Hermann u. Dorothea, die [Mick.] dießmahl der erstere auch gar nicht zu scheuen braucht. — [ich hebe sage diefs, nachdem ich unmittelbar nach dem Tad. oh] Man findet zwar im Werk des letztern allerdings nicht deutsches Gemüth, oder Charaktere von [d] jener sittlichen Würde, wie nahmentlich der von Hermann's Mutter; aber dafür ist dieses Gemählde des polnischen Lebens reicher, mannigfaltiger (freylich ist auch [dieses] hier geschilderte Leben an sich poet. als das [deutsche] in Göthe's Gedicht), die Auffassung u. Darstellung [und] der litthanischen Naturscenen lebendiger, begeisterter und — ich möchte geradezu sagen [poetischer] dichterischer. (Das Ganze noch nationeller | volksthümlicher.)[3] [Den] Auch einen welthistorischen | die Handlung hebenden | Hintergrund hat [der] Tadeusz mit Hermann

[2] wird — ostalo v peresu. Op. priobč.

[3] Ta stavek je Čop pripisal izven teksta ob levem robu lista.

gemein; | so wie | bey diesem [bildet ihn] die französische Revolution | mit ihren Schrecknissen |, bildet ihn bey je[m]nem der russische Feldzug vom Jahre 1812, (nur daß | dieser doch | mehr in die Handlung eingreift[4] und [beynahe die] gewissermassen die Grundlage derselben wird. Kurz dieses Gedicht ist eine wahre Epopöe unserer Zeit, eben so sehr wie die sonst so unendlich verschiedenen Don Juan u. Hermann u. Dorothea, obwohl es in der Form [beynahe] noch mehr homerisiert als [letzteres] ersteres. Und dann ist ein | wehmüthiges | Lied der Sehnsucht nach der Heimath, und | doch | [selbst dies] schadet selbst dieses e l e g i s c h e Gefühl der epischen Objectivität durchaus nicht. Ich kann mich hier in kein Detail einlassen; nur das bemerke ich, daß die Beicht des Ks. Robak im 10. Gesange der bekannten des Byron'schen Giaour gewiß nicht nachsteht. Und was sagen Sie zu der Versification, zu dieser im Polnischen neuen Behandlung des Alexandriners? [Er] Dieser unterscheidet sich von dem unförmigen Feliński'schen eben so, wie der eines V. Hugo, [Sainte] A. de [la] Vigny, Sainte-Beuve, &c. von dem | steif-symmetrischen | des Boileau und Delille. Mickiewicz ist auch ohne Zweifel [zu den] durch die metrischen Freyheiten der neuen [po] franz. poetischen Schule zu den seinigen, der bewegli[sch]chen Cäsur, dem freyen enjambement (Ueberschlagen des Sinnes [in de] aus einem Verse in den folgenden), &c. veranlaßt worden; [und hat sie trefflich angewendet.] [aber] es gebührt ihm jedoch das Lob der glücklichsten Anwendung derselben. Was werden indessen die [altklassischen] polnischen Kritiker | von altem Schlage |, die selbst in der f r a n z ö s i s c h e n Literatur etwas zurück zu seyn pflegen, zu Versen sagen, wie die folgenden:

Ręką dał znak
On patrzył } I. p. 79.

Sie dürften selbst in folgendem die rechte Cäsur vermissen:

Słyhać świsty kul, zamków chrzęsty, sztęflów dzwięki.

Uibrigens ist dieses Gedicht auch in einer andern Beziehung eine erfreuliche Erscheinung. Die polnische Poesie droht, wie die neuste französische, in nichtige Phantasterey auszuarten, vorzüglich durch Leute, die den Mickiewicz überbiethen möchten. Ein neuer Beweis davon ist [unter] Słowacki's Kordjan, den ich zwar nur ganz flüchtig durchgesehen, dessen unnöthige | Hexereyen u. | Teufeleyen, [a la] [schlechte] Nachäffungen der Faustischen und Manfredischen (von Byron)[5] mich aber auch wenig zum Lesen einladen — [um v]Von der Kritik des närrischen A. Gurowski | will | nichts zu sagen,[6] der [das von dem] den, wahrscheinlichen eben so

[4] Nad te besede je zapisal Čop drugo varianto: dieser bedeutend mehr hervortritt.

[5] Tu je nekaj mest tako popravljenih, da ni mogoče izraziti to v ponatisku; zato bodi to v podčrtni opombi. Tu n. pr. je Čop najprej zapisal „Teufeleyen, a la Faust und Manfred (von Byron)“ — a kasneje to besedilo tako izdelal, kakor sem gori natisnil.

[6] Čop prvotno: „um von der Kritik des närrischen A. Gurowski nichts zu sagen“, potem pa prečrtal „um“ ter vtaknil [will], „zu“ pa prezrl prečrtati; zato je tu „zu“ brez potrebe. — V sledečem „wahrscheinlichen“ je „en“ odveč, pisna luba

närrischen A. Quinet u. sein (so viel [er] ich aus [der] einer Anzeige in einem deutschen Blatte schließen kann) [albern-] phantastisches Mystère »Ahasuerus« mit der lächerlichsten Emphase preis't, zunächst wohl nur darum, um dem Mick. etwas Unangenehmes zu sagen. (»Wyniesiony nie tylko — Czymborasso!!![7] Unter solchem[8] Umständen ist es gewiß sehr heilsam, daß ein [wahrer] echter Dichter [mit] [Gestalten bringt, wie] mit einer Schöpfung voll [echten] wahren u. [doch] poetischen Lebens hervortritt, [wie dieser Tadeusz]; mit Gestalten, [die] welche nicht Schatten sind, die ein künstlicher Fiebertraum erzeugte. Und um so erfreulicher ist es, daß gerade Mickiewicz dieses thut, den man sonst beschuldigen könnte, die poetische Phantasterey in [Pohlen] | der poln. Lit. | veranlaß[t] zu haben.

4. Kos lista Šafařiku o slovenski prozodiji.

I

Und doch müßte, denk ich, die vom Accente unabhängige Quantität eine allen slaw. Mundarten gemeine seyn; da gerade durch die verschiedene Accentirung dieselben so bedeutend von einander abweichen. Da entsteht aber vor allen die Frage: Haben wir außer dem Accent sichere Kennzeichen der Kürze und Länge? Oder: Machen im Slavischen die Di[ph] phthongen und Positionen immer Längen, und haben wir von Natur lange Vocale, und wie erkennen wir sie? Die Länge der Diphthongen kann man unsern weniger behaupten, da dieselben in den slawischen Mundarten nicht ganz das sind, was im Griechischen, ja nicht einmahl das, was die deutschen Diphthongen, weßwegen auch neuere poln. Sprachforscher die Diphthongen ihrer Sprache ganz absprechen, und consequent, wie man aw, ow etc schreibt, auch aj, oj (nicht ay, oy) schreiben, da das bisher in solchen Fällen geschriebene y in der Flexion in ein förmliches j übergeht, und von dem vorhergehenden Vocal, mit dem es einen Diphthong zu bilden scheint, getrennt ausgesprochen wird, z. B. kray, kra-ja (ganz anders im Deutschen, z. B. drey, drey-er, wo also ey ein wirklicher Diphth. ist.) Doch es ist hier nicht der Ort, dieses weiter auszuführen. Eben so wenig dürfte die Position bey uns wahre Längen machen, schon deßwegen nicht, weil unsere Organe so gewohnt sind, mehrere Consonanten nach einander ohne die geringste Schwierigkeit auszusprechen, dß wir durch dieselben zu gar keinem Verweilen [genöthiget] auf dem vorhergehenden Vocal genöthiget werden, so wenig als dieses auch im Deutschen der Fall ist. Für die Länge der einfachen Vocale aber dürften wir wohl kein anderes Kennzeichen |[9] haben, als den Accent; im Krainischen und Pohlnischen gewiß nicht; denn die großpohlnischen Dehnungen sind wohl nur eine andere Art von Accent, und eben so dürfte es mit dem seyn, was man im Böhmischen für accentlose Längen nehmen will. Ich bin zwar mit der letzten Sprache gar nicht näher bekannt, aber schon die Autorität Dobrowsky's (er ist ja doch wohl Ihr Recensent in den Wiener Jahrb. d. Litt.?)

[7] Tu je Čop oklepaj v listu izpustil.
[8] Čitaj: solchen; pisna hiba.
[9] Tu prične 2. stran lista.

macht mir das ganze böhmische und slowakische Metricisieren verdächtig. Ich weiß zwar, wie es blinde Enthusiasten in Böhmen dem Dobrowsky übel genommen haben, |[10] daß er sich in gewissen Dingen nicht, wie sie, aus verkehrtem Patriotismus [selbst] freywillig selbst täuschen wollte, aber gerade dieses muß ihn in der Achtung der Besonnenen um so höher stellen, u. hat ihn wirklich gestellt. [Uiberhaupt] Oder [haben etwa] können sich etwa [diese] jene Eiferer rühmen, [durch] durch Uibertreibungen &c. &c. die slawischen Studien mehr gefördert | u. zu größerer Bedeutsamkeit erhoben zu haben | zu haben,[11] als Dobrowsky durch seine echtkritischen Forschungen? [Wir Slawen haben zwar eine herrliche Sprache und viele schätzbaren Eigenschaften, aber deßwegen nicht gerade alles besser haben und in allem besser seyn | wollen | als andere Leute.]

Aber ich sehe ich komme von dem eigentlichen Gegenstande dieses Briefes immer weiter ab, und belästige Sie mit ungebührlich [langen Auseinandersetzungen von] weitläufigen Bemerkungen über Dinge[n], über [diese] die Sie wahrscheinlich meine Meinung gar nicht zu wissen verlangen. Entschuldigen Sie gütigst | die Länge | dieser Abschweifung,[12] und sollte Ihnen irgend ein Ausdruck in derselben zu absprechend scheinen, so wollen Sie denselben ja nicht so nehmen, als hätte ich für Ihre Ansichten nicht die gehörige Achtung, was um so ungeziemender wäre, da Sie im Gebiethe der slaw. Philologie u. Literatur ohne Vergleich umfassendere u. tiefere Forschungen angestellt zu haben,[13] als ich.

Für die mitgetheilten litt. Nachrichten danke ich verbündlichst. Ihre Abhandlung über die Abkunft der Slaw.[14] habe ich mir bis nun nicht angeschafft, da ich glaubte, es sey nur eine Uibersetz. der Schrift von Surowiecki, die ich im Original besitze.

Schließlich wiederhohle ich meine Bitte um die genauere Bestimmung der Zeit, bis zu welcher Sie die Notizen über unsere Litteratur unumgänglich brauchen würden, u. verharre mit der vollkommensten Hochachtung &c.

[Ihr ergebenster Diener
MZh]

[10] Tu skonča vrsta in kaligrafsko pisani del lista, ki se mu vidi, da ga je hotel Čop odposlati; a tu je prekinil in kasneje le še z jako naglo pisavo si začrtal koncept nadaljnjih misli.

[11] Čop je tu prvotno zapisal: „die slawischen Studien mehr gefördert zu haben", a kasneje nad črto pripisal, kar stoji tu zato v parantezi | u. zu größerer Bedeutsamkeit erhoben zu haben |", vsled tega dvakrat „zu haben" tu v natisku.

[12] Prvotno: Entschuldigen Sie gütigst diese Abschweifung. — a kasneje s temnejšim črnilom: die Länge dieser Abschweifung.

[13] Tu je moral še neki glagol ostati ob naglem pisanju v mislih Čopu, ker sicer bi bil „zu" na mestu.

[14] — der Slawen. Čop misli tu Šafařikovo knjigo, ki je izšla l. 1828: „Über die Abkunft der Slawen | nach Lorenz Surowiecki | von Paul Joseph Schaffarik . . . Ofen 1828. 8°."

Ljudsko šolstvo v ljubljanskem okrožju leta 1810.

Objavil A. Aškerc.

V ljubljanskem mestnem arhivu leži v fascikeljnu 18. francoske dobe akt 2., obstoječ iz štirih listov. Ta akt ima napis: „État des écoles éleméntaires allemands et carnioliennes en Carniole dans le Cercle de Laybach".

Ta zanimivi zgodovinski izkaz o stanju ljudskega šolstva je bil sestavil Jožef Walland, „chanoine et surintendant d' écoles élémentaires" 18. aprila 1810.

Ker je letos ravno 100 let izza tistega časa, objavljam ta izkaz. Prepričan sem, da utegne zanimati naše šolnike in izobražence sploh.

Akt je sestavljen v francoskem jeziku in obsega učni načrt „elementarnih" šol, potem imenik učiteljskih moči s plačami vred ter seznam šolskih krajev v ljubljanskem okrožju.

1. Učni načrt.

V rubriki „opombe" (franc.: remarques) stoji pred učnim načrtom samim stavek: „Les petites écoles allemands et carniolines étoient jusqu' à présent sous la survieillance d' evêque, de son consistoire et d' un surintendant général".

Za tem sledi učni načrt, ki ga podajam, kakor se spodobi za tak historičen dokument, v francoskem originalu. Glasi se:

„Dans la première classe, destinné aux plus petits enfants, on enseigne à connoitre les lettres, à épeler, le commencement à lire, à compter par coeur, le religion et le commencement à écrire.

Dans la seconde classe: la religion, les éléments de la langue allemande et d' orthographie, à lire les livres et les éscrits, à compter en chiffres, à écrire en allemand et latin.

Dans la troisième classe: la religion et l' exposition de l' evangile, les règles de la langue allemande et de l' ortographe, à bien lire, à bien écrire en allemand et latin ce qu' on dicte, les diverses espèces de compter, et à former les éscrits le plus communes dans la vie humaine par exemple: des quittances, des billets d' obligation etc.

Dans la quatrième classe, destinné à ceux, qui ne poursuivent pas leurs études, mais qui veulent s' appliquer aux arts, à la négociation

et autres métiers, on enseigne pendant le cours de deux années le perfectionnement, de lire et d' écrire bien, de compter et de former les écrits les plus necessaires dans la vie humaine, le style allemand ; outre cela l' architecture, la géométrie populaire, la géographie, la stéreométrie la méchanique, l' histoire naturelle et les éléments de la physique et aussi la religion.

Dans les écoles rurales consistantes en deux classes on n' enseigne que la religion, à lire, à écrire, à compter, les éleménts de la langue allemande et à former quelques écrits les plus nécessaires".

2. Šole in učiteljstvo.

A. V Ljubljani.

„École normale à Laibach consistante en 4 classes.

Eggenberger Jean, Directeur et professeur d' art pédagogique. Appointement 600 f.[1] Fond publique.

Wruss André, catéchiste. Appointement 400 f. Fond publique.

Dorfmeister Vincent, maître à dessigner. Appointement 500 f. F. p.

Sicherl George, précepteur de la 4tième classe. Appointement 400 f. F. p.

Gollob Joseph, précepteur de la langue allemande. Appointement 500 f. F. p.

Strohmayer Frédéric, maître à écrire. Appointement 400 f. F. p.

Winscheg Joseph, précepteur. Appointement 400 f. F. p.

Jessenovitz Urbain, précepteur. Appointement 400 f. F. p.

Kopitar André, adjoint et aide d' école. Appointement 250 f. F. p.

Klander Matthieu, régent d' école. Appointement 120 f. F. p.

B. Ljubljanska predmestja.

St. Pierre, faubourg de Laibach. — Suppan Antoine, précepteur et organiste. Appointement 120 f. Fondation de Schilling.

„ 20 „ l' église.

„ 10 „ écolage.

Tirnau, faubourg de Laibach. — Kuss Barthelemi, precepteur. Appointement 78 f. F. p.

„ 30 „ d' ordre teutonique.

„ 8 „ écolage.

[1] Pri svotah stoji znak f. ali fl. ter cr. — kar bi pomenjalo florins — goldinarje in krajcarje. Da bi bil pa imel Eggenberger 600 gld. plače, ali je verjetno?

Au couvent des Ursulines, écoles des filles consistante en une école intérieure et une extérieure. 9 Religieuses. Appointement 135 f. F. p. comme rémuneration. Chaque religieuse reçevoit annuellement une rémuneration de 15 fl.

St. Pierre, faubourg de Laibach. École des filles. — Suppan Ursule, maîtresse d' école. Appointement 25 f. F. p. comme rémuneration.

C. Izven Ljubljane.

Igg, paroisse et village. — Skubitz Sébastian, précepteur et organiste. Appointement 27 f. l' église.

„ 150 „ collecte de grains evalue en numéraire.

Pelland, paroisse et village. — Nothar Jean, précepteur et marguillier. Appointiment 70 f. Collecte de grains.

Seirach, paroisse et village. — Albrecht Martin, précepteur et marguilier. Appointement 70 f. Collecte de grains et 5 f. écolage.

Laak, ville et paroisse. — Widmar Paul, précepteur et organiste. Appointement 54 f. Fondation particulière, 71 f. l' église, 77 f. collecte de grains, 80 f. écolage. — Navoda Blaise, aide d' école et marguillier. Appointement 25 f. l' eglise; 80 f. écolage.

Laak, ville, au couvent d' Ursulines, école de filles. 9 religieuses. Tout le convent reçoit sa pension de fond public pour chaque religieuse 200 fl.

Krainbourg, ville et paroisse. École de trois classes. — Albrecht André, directeur et catéchiste. Appointement 150 f. fondation particulière. — Schugel Simon, précepter de la 3ème classe. Appointement 200 f. fond public d' écoles. — Petermann André, précepteur de la 1ère classe. Appointement 150 f. Fond public d' écoles, 50 f. écolage.

Pripomnje. La charge du précepteur de la 2. classe est vacante.

Cette école (v Kranju namreč) étant encore en érection est en péril de cesser, parceque les précepteurs ne recoinent pas leurs appointements de fond public. On leur avança par deux ans la somme nommé provisoirement de fond public d' école; mais cette année la haute Régence n' osa pas en faire l' assignation. La bourgeoisie de Krainbourg s' engagea à fonder les appointements des précepteurs, mais les dîmes, qui devroint fournir ce fond, se trouvent encore en contestation. — NB. Mr. Barthélemy Stritter, organiste a présenté des reseignements et certificats assez bons et suffissants pour être employé à l' école primaire de Krainbourg, ou quelqu' autre.

Höflein, paroisse et village. — P o t o t s c h n i g Barthélemy, précepteur et organiste. Appointement 64 f. 40 $\frac{1}{4}$ kr. Fond public; 14 f. 9 $\frac{3}{4}$ xr. l' église; 37 f. collecte de grains; 10 f. écolage.

Kropp, endroit de minière et paroisse. — T o m a s c h o w i t z Joseph, précepteur et organiste. Appointement 74 f. Fondation particulière; 21 f. l' église; 17 f. collecte de grains; 24 f. écolage.

Neumarktl, bourgade. — P i b e r n i k Antoine, précepteur et organiste. Appointement 94 f. Fondation particulière; 25 f. 30 xr. l' église; 27 f. collecte de grains; 50 f. écolage. — P e h a r z Joseph, aide d' école. Appointement 70 f. Fond public.

Radmannsdorf, ville et paroisse. Catéchiste et premier précepteur, Appointement 250 f. Fondation particulière; 50 f. collecte de grains. — E s c h Jean, second précepteur et organiste. Appointement 22 f. Fond public; 150 f. Fondation particulière; 20 f. l' église; 40 f. écolage.

Vigaun, village et paroisse. La charge du précepteur vacante. Appointement 18 f. l' église; 182 f. collecte de grains; 8 f. écolage.

Kronau, village et paroisse. — H r i b a r Antoine, précepteur et organiste. Appointement 120 f. Fond public d' écoles; 14 f. 39 xr. l' église; 43 f. collecte de grains; 20 f. écolage.

Mannsbourg, village et paroisse. — K r a h l Christophe, précepteur et organiste. Appointement 17 f. Fondation particulière; 12 f. l' église; 220 f. collecte de grains; 5 f. écolage.

Stein, ville et paroisse au couvent de cordeliers. 3 cordeliers. Appointement 80 f. Fond public; 168 f. Fondation particulière. — En même endroit école de filles. P e t s c h n i g Cécile, veuve, maîtresse d' école. Appointement 81 f. 54 xr. Fond particulière.

Aich, village et paroisse. — P e n g o u George, précepteur et marguillier. Appointement 8 f. l' église; 62 f. collecte de grains; 6 f. écolage.

Moräutsch, village et paroisse. — M a y e r Aloys, précepteur et organiste. Appointement 50 f. l' église; 170 f. collecte de grains; 6 f. écolage.

* * *

Kdor bi se čudil, da se v učnem načrtu izrecno ne navaja s l o v e n s k i ali — kakor bi se bil tiste čase imenoval — k r a n j s k i jezik, ta naj pazno čita napis Wallandovemu poročilu, kjer stoji: „Etat des écoles allemandes et c a r n i o l i e n n e s . . ." Écoles allemandes so n e m š k e šole in kot antiteza stoji zapisano: écoles c a r n i o l i e n n e s, t. j. k r a n j s k e ali s l o v e n s k e šole. To je jasno. Vrhutega imamo v

mestnem arhivu, francoska doba, fasc. 3., akt 13. še za pričo Valentina Vodnika samega, ki v svojem poročilu[2] na municipalno komisijo dne 28. marca l. 1812. piše med drugim: „V 1. razredu: gladko čitanje nemškega, francoskega in deželnega jezika . . ., gramatična umetnost v deželnem jeziku, na podlagi katerega naj se uče drugi deželni jeziki . . .“ Tako je pisal pred sto leti Vodnik popolnoma v duhu Komenskega. Inicijativo za organizacijo šolstva v Iliriji je bil dal, kakor je znano, maršal Marmont l. 1810.

Das Schloßarchiv in Auersperg.

Von Fr. Komatar. Schluß.

489 *1467 August 5* (an sand Oswald).

Theilung oder Vergleichung zvischen Wilhelm und Georgen von Auersperg Herrn zu Schönberg und Pangrazen, Lorenzen und Volkharden von Auersperg Freyherrn umb das Gschloß Samobor.

Testamentslibell fol. 105 b.
Richter, Die F. v. A. 708 cit. = Radics, Herbard VIII, 35 cit.

490 *1467 August 7* (am freytag vor sand Larenczentag).

Ulreich abbt ze Sittich und der gancz convent daselbst *beurkunden, daß* Pangracz von Awrsperg *mit den Klosterleuten zu* Runnskh gesessen *wegen der drei Äcker,* dy gelegen sind under dem Grassenperg *und die* Pangraczen Awrsperger *und seinen Brüdern gehören, in Streit geraten ist, und daß der Auersperger diese Äcker jetzt dem Kloster Sittich gegeben und den Klosterleuten zu* Runnskh *unter der Bedingung hat ausfolgen laßen, daß sie den Auerspergern jährlich zu* sand Mertenstag *zwei Kapaune reichen. — Besiegelt mit dem* klain aufgedrukten insigel *des Abtes.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse. — Wasserzeichen: Briquet Fig. 252.

491 *1467.*

Mathiasen Zellenbergers Aufsandtscopy an Herrn Pangrazen von Auersperg per ein öde Hueben.

Testamentslibell fol. 123 b.

492 *1468 April 13* (an mitichen vor dem heyligen Antlastag).

Prueder Cunradt die zeyt prior und der gancz convendt zu Sitich *bestätigen für das Jahr 1467 von dem* edlen und vesten Pangraczen

[2] To Vodnikovo poročilo sem bil objavil l. 1903. v „Ljubljanskem Zvonu“ na str. 342—344. *Pis.*

von Awrsperg *13 Pfund Pfen. erhalten zu haben, welche der Auersperger* von seiner vodren stift jarleich zu sand Luceintag *geben muß. Besiegelt mit dem* chlain aufgedrukchten insigel *des Konventes.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel unter der Papierdecke.

493 *1468 August 10* (an sand Larenczentag).

Bruder Christan prior und der gancz convent zu Frenicz carthuser ordens *beurkunden, daß sie gegeben haben* dem edlen und vesten Larenczen Krumpach zu Igdorff und Pynosa seiner eleichen wirtin umb die lieb und begier, *die diese zu dem Gotteshause hegen,* ir yedem besunder oder baiden mit einander, wann *die Aussteller* mit dem brief ermant werden, einen dreisiker oder dreisikch mess und darnach einen ebigen jartag in *dem Gotteshause nach des Ordens* gwanhait nach irer baider tod. — *Besiegelt mit dem Siegel des Klosters.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Ain verschreibung vom pryor zu Fränntz dem Larentzen Krumpach und seiner wirtin von wegen ainer begeung nach ihrem tod und abgangk in yrem closter ze halten verschriben. No. 28. *15. Jahrh.*

494 *1469 April 1* (die prima aprilis) *Aquileia.*

Andreas Dei et apostolice sedis gratia episcopus Ferentini et pro serenissimo domino nostro in patriarchatu Aquileiensi in spiritualibus et temporalibus vicarius et gubernator generalis *verleiht dem Diakon Jakob* quondam Hebardi Auspergher *die Priesterwürde. — Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers. — Rechts unter dem Buge, von anderer Hand:* P. de Sanctoninis canc(elarius) man(dato) s(ub)s(cripsit).

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 24 b. — An brauner Seidenschnur anhangendes Siegel. — Indorsat: Domini Jakobi Aursperger testimonium ad presbiteratus ordinem promoti. No. 99. *17 Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 708 cit. = Radics, Herbard VIII. 36 cit.

495 *1469 April 29* (penultima die mensis aprilis) *Laibach.*

Frater Andreas sacrae theologiae humilis lector sedis apostolicae nec non reverendissimi in Christo patris et domini domini Laurentii divina providentia episcopi Ferariensis per universam Germaniam legati de latere in principatu Carniole et in singulas ipsius provincias commissarius ordinis sancti Augustini fratrum eremitarum *erteilt die Absolution den* generosis ac magnae nobilitatis dominis domino Laurentio militi de Ausspurg et Wolfhardo fratri suo, *weil sie eine Beisteuer geleistet haben* pro exterminio haereticae pravitatis Bohemicae gentis, *und die Erlaubnis sich einen Beichtvater halten zu dürfen. — Besiegelt war die Urkunde vom Aussteller.*

Kopialbuch fol. 168 b bis 169 a.

Richter, Die F. v. A. 712 cit. = Radics, Herbard VIII. 20 cit.

496 *1469 September 10* (an suntag nach unser lieben frauntag der gepurd).

Doym von Frangepan graf zu Vegel, Czeng und Modrusch etc. *verspricht dem* edlen herrn Pangreczen von Aursperg obristen erbkamrer in Krain und an der Windischen March *die* wolgeborn junckhfrau Anna *seine* tochter *innerhalb dreier Jahre zur Gemahlin*[1] *zu geben. Im Falle des Ausstellers Ablebens vollziehen seine Gemahlin* Barbara *und seine Erben dies Versprechen; sollte dieses nicht erfüllt werden, so verfallen der Aussteller und seine Erben der Buße von 6000* gueter wolgewegner gulden Unger und ducaten *zahlbar im ersten Monat nach drei Jahren.* Der bemelt herr Pangrecz von Aursperg mocht dennoch die bolgeborn junckhfrau Anna *des Ausstellers* liebe tochter umb die gelüb der ee ersuechen und erlangen mit geistleichen rechten der gelüb halben, so sy herrn Larentz Desitz mit ieren handtgelobten treun an seiner statt vor *dem Aussteller* die ee gelobt und versprochen hat. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, der* 2. den edlen und strengen ritter herrn Larentz Desitz *um die Besiegelung bat.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel, 1. fehlt. — Indorsat: Ain verschreibung von graf Toyan von Frangepan, das er sich gegen hern Pangreczen von Awrsperg bey ain peenfall VI ^{m} Ungerischer gulden verschreibt, im sein tochter junkhfrau Anna zu ain elichen gemahel zu geben. *15. Jahrh.*

[1] *und ihr zur Heimsteuer 2000* gueter wolgewegner gulden Unger und ducaten. *Dieser Zusatz ist enthalten in einer Abschrift (Pap.) des 15. Jahrhunderts. Die Urkunden Nr. 496, 497 und 498 sind auch abschriftlich aus dem Ende des 15. Jahrhunderts auf 2 papierenen Blättern unter dem gemeinschaftlichen Titel:* Vermerkt solich verschreibung so der hachgeboren herr her Doym von Frangepan und ich gen ainander tan haben am suntag nach unser lieben frauntag der purd im LXVIIII *im Archive vorhanden.*

497 *1469 September 10 (= No. 496).*

Pangretz von Awersperg obrister kamrer in Krain und an der March *verspricht, da ihm der* hochgeboren herr herr Doym von Frangepan graf zu Vegl, Zeng und Modrusch etc. *seine* tochter junckfrau Anna zu einem eleichen gemachel mit 2000 gulden Unger und ducaten *gelobt hat zu geben, diese in den dreien Jahren zu heiraten, sonst ist er* herrn graf Doym 6000 gulden fellig. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers, der* die edlen herrn herrn 2. Andre freyherrn zu Kreig und 3. herrn Andre Hochenbartter obristen drucksacz in Krain und an der March haubtman in der Mettling *seinen* swager *um die Besiegelung ersuchte.*

Kopie, Pap. des 15. Jahrh.

498 *1469 September 10 (= No. 496).*

Pangrecz von Auersperg oberister kamrer in Krain und an der Windischen Markch *beurkundet, daß ihm der* hochgeporen herr her Doym von Frangepan graf etc. zu Czeng, Vegl und Modrusch etc. die wolgeporen junkchfrauen Anna *seine* tochter zu einem elichen gemachl, *und als Heimsteuer 2000* gueter wolgewegner gulden Unger und ducaten *gegeben, wofür der Aussteller seiner Frau als Wiederlegung und Morgengabe 1000* gueter wolgewegner gulden auch Unger und ducaten *ausgerichtet hat. Für die Heimsteuer und Morgengabe verweist der Aussteller seine Frau auf sein* gsloss mit namen Auersperg mit 300 gulden zugehorung jerlicher nucz und gult. *Stirbt der Aussteller vor seiner Gemahlin kinderlos, so zahlen ihr seine Erben, wenn sie nicht in Auersperg bleiben will, 14 Tage vor oder nach* sand Jorgentag, welicher tag und jar das ist, *3000* gulden *und ihr fahrendes Gut, sie dagegen tritt das Schloß an des Ausstellers Erben ab. Bleibt aber des Ausstellers Frau in Auersperg,* so dann schullen ir *des Ausstellers* brueder oder nagst erben auf sy und all ir junkchfrauen und diener ir erber notdurft als ir geburt zu geben, auch alle jar zu sand Jorgentag 100 gulden darzu schikchen. *Derselbe Fall tritt auch ein, wenn sie nach dem Tode ihres Gemahls bei den Kindern, die sie mit ihm haben würde, bleibe; verlasse nie dagegen die Kinder,* so scholl man ir fur all sach nicht mer denn 1000 gulden geben und das varund guet nach landes gewonhait und das ubrig scholl alls pey den kindern beleyben. *Stirbt dagegen die Frau vor ihrem Gemahl, verspricht er ihr, alle etwaigen Legate aus ihrer Heimsteuer auszuzahlen.* Lorencz und Volkchart gebrueder von Auersperg *bekräftigen, daß ihr* prueder her Pangrecz *mit ihrem Wissen und ihrer Einwilligung diese Verschreibung seiner Gemahlin gemacht hat. — Besiegelt mit den Siegeln 1. 2. 3. der drei genannten Brüder von Auersperg welche 4. den* edlen herrn herrn Andren freyhern zu Kreig *ihren* lieben ohaim, 5. hern Andre Hohenwartter obrister trugscheez in Krain und an der Markch haubtman in der Metling *ihren* lieben swager, 6. hern Andren Appholtrer *um die Besiegelung baten.*

Orig. Perg. — 4 anhangende Siegel, 2 u. 3. fehlen. — Durch Einschnitt kassiert.

Richter, Die F. v. A. 713 cit. — Radics, Herbard VIII, 35 cit. — Dimitz, Regesten 6 nº 21 Regest.

499 *1469.*

Ein lateinischer Brief von dem Bischof zu Ferrara, craft dessen dem Herrn Pangrazen von Auersperg die Autorität verliehen worden, ihme einen tauglichen Beichtvater zu erwählen und von allen seinen Sünden loszusprechen mit Ertheilung des vollkommenen Ablaß.

Testamentslibell fol. 106 b.

500 *1470 Mai 13* (geben zu Volkenmarkcht an suntag Jubilate nach Cristi geburde im 1470., unsers kaisertumbs im 19., unserr reich des romischen im 31. und des hungrischen im 12. jarn).

Kaiser Friedrich III. verleiht seinem Getreuen lieben Pangreczen Awrsperger *seinem* drugsassen und haubtman in der Mettling *sein* ambt daselbs in der Mettling mit sein nutzen, renten, zinsen und zugehorungen *in Bestand auf ein Jahr, vom* sand Jorgentag *dieses Jahres an gerechnet, für 200* Ungrisch und ducaten guldein. — ***Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers. — Auf der Rückseite:*** R[ta.]

Orig. Perg. — An Pergamentstreifen anhangendes Wappensiegel (Sava, Fig. 113) vom roten Wachse in ungefärbter Schale.

Richter, Die F. v. A. 713 cit. — Dimitz, Regesten 6 nº 22 Regest.

501 *1471 April 20* (geben zu Gretz an sambstag vor dem suntag Quasimodogeniti nach Christi gepurd im 1471., unsers kaisertumbs im 20., unserr reich des romischen im 32. und des hungrischen im 13. jaren).

Kaiser Friedrich III. beurkundet, daß ihn sein Getreuer lieber Wilhalm Awrsperger *sein* kamrer *ersuchte,* im als dem eltern und lehentrager anstat sein selbs und Jörgen Awrsperger *seines* drugsessen und phlegers zu Sewsenburg *dessen* bruders das erbmarschalhambt in *seinem* fürstentumb Krain und an der Windischen March *und die nachfolgenden Erbgüter zu Lehen zu verleihen. Der Kaiser gibt dem Gesuchsteller zu Lehen:* das gesloss Schönberg mitsambt dem burkhfrid, leuten, gütern und pymerkchen, dörfern, mayrhöfen, gerten, holtzern, wassern, gereuten und vorsten und allen andern iren zugehorungen; das gantz ambt in der Mettling mitsambt seiner zugehorung; das haus zu Laybach mit gantzer fürstlicher freyung bey dem Nidern kloster mit aller zugehorung; zu Arlakhen 4 huben; zu Jebabitz 5 huben; zu Hinderperg 2 huben; zu Polan 2 huben; zu Prapratsch 3 huben; zu Sewsenberg 4 hofstet und die undersassen daselbs bey der Prugken; zu Lyplach 4 huben; zu Swertz 4 huben; zu Noratt 4 huben; zu Pribstorff 3 huben; das dörfl zu Pleschibitz; 9 huben an der Scheunitz mitsambt dem perkhrecht und weinzehent daselbs; zu Sagoritz 5 huben; an der Dobrav 2 huben; zu Pranpach 6 huben und allerlay getraidzehent, perkhrecht und weinzehent daselbs; zu Edersperg 5 huben; ain getraidzehent zum Geschyess; ain getraidzehent zu Gritsch; ain getraidzehent zum Tal; ain getraidzehent zu Altendorf; zu Krisenperg weinzehent und getraidzehent; zu Oberpolan auf 14 huben getraidzehent; zu Niderpolan auf 6 huben getraidzehent; ain drittail ains weinzehent und perkhrecht in dem Loknitz; ain hyerszehent und weinzehent in dem Weinperg. — ***Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel***

des Ausstellers. — *Am unteren Rande stand:* Commissio domini imperatoris in consilio.

Kopie, Pap. des ausgehenden 18. Jahrh. — Kopialbuch fol. 169 b bis 171 a. — Indorsat lautete: Lehenbrief.

Richter, Die F. v. A. 714 cit. = Radics, Herbard VIII, 41 cit.

502 *1471 Dezember 13* (an sand Luceintag der heyligen junkchfraun) *Sittich.*

Ulreich abbt des gotzhaus zu Sittich und der gantz convent daselbs *bestätigen, daß der* edel und streng ritter her Larentz von Awerspergk *für das* selgerät von wegen der stift und ewigen mess, die dy von Awerspergk in sagrat hie zu Sittich auf sand Georgen altar haben, *13 Pfund Pfen. bezahlt hat, welche man alljährlich an* sand Luceintag *erstatten muß. — Besiegelt mit dem Siegel des Abtes.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel unter der Papierdecke.

503 *1472 Oktober 12* (an mantag vor sand Colmanstag). *Laibach.*

Mathes Czellenperger des edlen herrn herrn Sigmunden von Sebriach *seines* herrn verweser in Krain *beurkundet, daß* Stefan Schawr anstat des obemelten *seines* herrn des haubtmans heut vor gericht sein vierden und endhaften tag hat furtragen: ain hof zu Gritsch; die gueter zu Sabardie, darauf Marin, Matheus, Primas, Juri Lebacher, Herman, Sore, Lucas, Marin, Pawl und Michel gesessen sein; die gueter in dem dorf zu Schewnicz, darauf gesessen sein Clemen, Marin, Michel, Thomas, Juri, Martin, Marin Matheus, Hennse und Jursse; die gueter in dem dorf zu Wideczdorf, darauf gesessen sein Jennse, Martin, Marin und Gregor; die gueter zu Szell, darauf gesessen sein Gregor, Martin, aber Martin, Marin und Matheus; zu der Chin 2 hueben, darauf Juri und Pernhart siczent; 1 hueben zu Mingoricza, darauf Juri siczt; zu der Eben 1 hueben, darauf Syman siczt; zu Bresawicz 2 hueben, darauf Matheus und Jursse siczent; 1 zehent zu Glinikg; 1 zehent zu Czeel. Darauf der bemelt *sein* herr der haubtman mit gerichtsboten geweist von der behabnus wegen, so er hincz Ludweiges Mindorfer in dem landesrechten erlangt hat mit laut des behabbriefs von gericht darumb ausgangen. *Die Landleute sprechen diese Güter dem Landeshauptmann, da niemand dagegen Einsprache erhoben hat, zu und stellen* dem Stefan Schawr *anstatt des Landeshauptmanns den gerichtlichen Schirmbrief aus. — Besiegelt mit dem Siegel des Landesverwesers.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Ain schermbrief der in landsrechten zu Krain hern Sigmunden von Sebriach auf Ludweigen des Myndorfer güter erkannt und gegeben worden ist. *15. Jahrh.*

504 *1473 Dezember 13* (an mantag sand Luceintag) *Sittich.*

Ulreich abbt ze Sittich und der gancz convent daselbs *bestätigen, daß der* edel und streng ritter herr Larencz von Awrsperg *für das* selgerät von wegen der stift und ewigen mess, die dy von Awrsperg in sagrat hie zu Sitich auf sand Jorgen altar haben, *13 Pfund Pfen. gezahlt hat. — Besiegelt mit dem Siegel des Abtes.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, beschädigt.

505 *1474 August 24* (an sand Bartholome des heiligen zwelfpottentag).

Larentz Krumpach *verkauft dem* edlen gestrengen ritter hern Pangratz von Awersperg obristen erbkamrer in Chrain und in der Marich die zeit haubtman der grafschaft Metling *und seinen Erben um eine Summe* geltz *nachstehende Güter, welche zu Lehen vom Kaiser Friedrich III. herrühren:* den hof zu Igdarf, darauf ietz gesessen ist Paule Ambtman, *mit dem ganzen Zugehör;* 1 hueben zu Igdarf, darauf gesessen ist Terlitz; 3 hueben zum See, auf der ain sitzt Martin, auf der andern Michel Kleyfenge, auf der dritten Jarne Jurayan; zu Berblach 6 1/2 hueben, auf der ain sitzt Janes Vrenigk, auf der andern Laure Rueppl, auf der dritten Clemen, auf der vierden Kryse Pernhartz sun, auf der funften Tscherne und Martin, auf der sechsten Clemen Smid und Primus Jelenitz, auf der sibenthalben sitzt Supanitz, alles in Iger phar gelegen; 1 hofstatt under dem Stain auf der Laybach, darauf Weysska sitzt. — *Besiegelt mit den Siegeln der* edlen und vesten: 1. Pernhart Katter, 2. Ludbeig von Kosiagk die zeit phleger zu Maichaw, 3. Hanns Lenngenhaimer von Berdl, wann *der Aussteller* zu disen zeiten *sein* aigens grabens sigl nicht gehabt *hat.*

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 26 a. — Drei anhangende Siegel. — Indorsat: Ain kaufbrief umb den hof zu Ygdorf und umb etlich ander gueter in der pharr zu Ygg gelegen, so Larentz Khrumpach hern Pangretzen von Awrsperg ledigklich verchauft hat. n⁰ 109. *15. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 713 cit.

506 *1475 Februar 10.*

An Herrn Jacoben Auersperger lautender Verleichungsbrüf der Pfarr St. Rueprecht bey Nassenfueß.

Testamentslibell fol. 24 b.

507 *1476 Juni 9* (an sand Preimbs und sand Felicianstag der heiligen martrertag).

Pinosa Thamas Rittersperger säligen tochter und jetz Larentz Krumpach eliche hausfrau *beurkundet, daß ihr* elich hausbirt Larentz Krumpach *mit ihrer Einwilligung dem* edlen hern Pangretzen von Aursperg haubtman in der Metling den hof zu Igdarf und 1 hueben daselbs

und zu Werblein 6½ hueben in Iger phar gelegen und zum See 3 hueben und an der Laibach 1 öde hofstat — *Lehen des Kaisers Friedrich III.* — *um eine Summe* gulden *verkauft hat.* — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des erwirdigen hern Wolfgang Hann comentheur teutsch ordens in der Mettling, 2. des edlen und vesten Pernhart Katter die zeit verweser auch in der Mettling, wann die *Ausstellerin* kain aigen gegrabens insigil nicht *hat.*

Orig. Perg. — *Testamentslibell fol. 27 a.* — *Anhangendes Siegel, 2. fehlt. Richter, Die F. v. A. 713 cit.*

508 *1476 Jänner 6* (an der heiligen dreyer kunigentag).

Ursula weilent Erasem Stainer seligen tochter und Jorgen Greczer von Grecz seligen wittib *beurkundet, daß sie der* vorgenant Jorg Greczer *ihr* gemahel seliger umb 1000 guldein Unger und ducaten die gutes golds und recht swer an der wag sein auf das gesloss Grecz mit aller seiner zugehorung verweist und versorgt hat nach laut und inhalt *ihres* heiratbriefs, den *sie* von im darumb *hat* und den *sie* mit aller seiner gerechtigkait, punten und artikeln, so er inhaldet in der landschrann Metling offenlich furtragen und mit recht als sich gebüret bestät *hat* nach laut des bestätbriefs der darumb von gericht ist ausgangen. *Nun übergibt die Ausstellerin dieses Schloß* Grecz *den* edlen und gestrengen rittern herren Pangreczen und herren Larenczen gebrüdern von Awrsperg obristen erbkameren in Krain und an der Windischen March *und ihren Erben um die obgenannte Summe* guldein gut am gold und recht swer an der wag. — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. der edlen und des gestrengen ritter herren Andres Hohenwarter obristen drugsessen in Krain und an der Windischen March die zeit haubtman zu Obercili, 2. Herman des Rawber phleger zu Czobelsberg, 3. Merten Valkchen.

Orig. Perg. — *Drei anhangende Siegel.* — *Indorsat*: Ubergabbrief von frauen Ursula Grazerin wittib per ihr an dem gschloß Graz gehabte und herrn Pangrazen und herrn Lorenzen von Auersperg gebrüedern ubergebne und cedirte gerechtigkait. *16. Jahrh.*

Richter, Die F. v. A. 713 cit.

509 *1476 Jänner 6* (an der heyligen drey kunigtag).

Pangrecz und Larencz gebrueder die von Awrsperg obristen erbkamrer in Krain und an der Windischen Marich *beurkunden, daß sie der* edlen fraun fraun Ursula Jorigen Greczer von Grecz sälıgen witib *und ihren Erben 300* gulden Unger und ducaten, die all an gold und wag gerecht sein, *schulden, rückzahlbar vom heutigen Datum über zwei Jahre.* — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. und 2. der beiden Aussteller,*

die 3. den edlen und ernvesten Hannsen Lenghaimer vom Werdl phleger zu Weichslwerg *ihren* swager *um die Besiegelung baten.*

Orig. Perg. — Kopialbuch fol. 146 a bis 147 a. — Die Siegel fehlen. — Indorsat: Schuldbrief vom Herrn Pangrazen und Herrn Lorenzen von Auersperg an Frau Ursula Grazerin von Gräz witib per 300 ducaten in gold. *16. Jahrh. — Durch Einschnitt kassiert.*

510 *1477 März 3* (an montag nach dem sontag Reminiscere in der vasten) *Laibach.*

Caspar Melcz des edelen herrn Sigmunden von Sebriach *seines* herren verweser in Krain *beurkundet, daß* Florian und Jorg gebrueder die Archer heut vor gericht gaben zu erkennen wie Jorig Scheyrer ir freund sew angelanget und gepeten het, das sy im offen und verkunden solten wie nahent sy im an der syp gefreundt weren. Nu weren sy da und . . . verkundten im und meniklich, das des bemelten Jorgen Scheyrer vrau derselben Archer vatter seling rechte swester gewesen, wie auch derselb Jorg Scheyrer alles des erbs und guts, so sy iecz hetten oder noch hinfur gewunnen, naster und angeunder erb sey und nyemands anders. *Die Landleute stellen dem* Jorgen Scheyrer *einen gerichtlichen Zeugbrief über seine Verwandschaft mit den Archern aus. — Besiegelt mit dem Siegel des Landesverwesers.*

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Zeugbrief wie nahend Archer und Scheyrer gesypt fraind sein. n⁰ 134. *16. Jahrh.*

511 *1477.*

Ein Schuld- und Sazbrüf umb ein Hueben gelegen zu Skhapotschnig in Igger Pfarr, die Hanns Harrer Frauen Margareth Caspern des Leimtasch selige Wittib umb 15 ungerische Gulden verpfendt hat.

Testamentslibell fol. 110 b.

512 (= n⁰ 8, 9, 11) *1478 März 24* (datum in monasterio Sitticensi feria tercia in festo pasce).

Udalricus abbas monasterii beate Marie virginis in Sitich *und* Caspar Melcz prefectus in Carniola *vidimieren die Urkunden n⁰ 8, 9 und 11. — Besiegelt von den beiden Ausstellern des Vidimus.*

Orig. Perg. — Zwei anhangende Siegel, 1. beschädigt.

513 *1478 Mai 17* (des suntags der heyligen drivaltikait).

Hanns Harar *verkauft eine Wiese* gelegen unter Pyerkchpam an dem perig in der Selein und leyt bey des Novina wismaid und haist Nadoltzi *dem* Jannes Schoba von Prun *und seinen Erben um 7* gulden Ungern und ducaten wol gebegen. — *Besiegelt mit dem Siegel:* 1. des fuersichtigen erbern und weisen Jurse Huetter die zeit purger und rat zu Laybach.

Orig. Perg. — Anhangendes Siegel. — Indorsat: Ain kaufbrief umb 1 wisen gelegen under Piergkpem an dem perg in der Seelein, dy Hanns Harrer dem Jannes Schoba von Prunn verchauft hat. *15. Jahrh.*

514 *1479 Juni 30.*

Ehekontrakt zwischen Pancraz Auersperger und Anna Gräfin von Frangepan, Joann Trajans von Frangepan, Grafens zu Veglia Modrusch und Anna Gräfin von Schaumberg aus Österreich Tochter.

Wißgrill, Schauplatz I, 243 cit.

515 *1479 Dezember 13* (an sand Luceintag) *Sittich.*

Ulreich abbt zu Sittich und der gancz convent daselbist *bestätigen, daß der* edel und streng ritter her Pangracz von Awrsperg *für das* selgerat von wegen der stift und ewigen mess, die dy von Awrsperg in sagrat hie zu Sittich auf sand Jorgen altar haben, *13 Pfund Pfen. gezahlt hat. — Besiegelt mit dem Siegel des Abtes.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, abgesprungen.

516 *1479.*

Ein Sazbrūf umb ein Traidzehent auf 6 Hueben zu Gabriach in sand Merten Pfarr, so von Hannsche und Lucia seiner Hausfrauen den Zechleuten St. Canzianskürchen bey Auersperg umb 5 ℔ verpfendt ist worden.

Testamentslibell fol. 104 b.

517 *1480.*

Wilhelm Auersperg wendet der Gottesleichnamsbruderschaft in Neustadtl allerhand Leben.

Richter, die F. v. A. 715 cit.

518 *1481 Juli 23* (an montag vor sand Jacobstag im snydt).

Kunigund Merten des Fläming saling tochter ytz Jorgen des Liechtenwalder elichs gemahel *verkauft ihres freien ledigen eigenen Gutes eine Hube*, die da gelegen ist zum Tall bey sand Jobst in sand Mareiner pharr, die da vor gedint hat 3 markch schilling, *dem* erbern Peter Scoper, Urban und Oswalden all drey zechmaister zu sand Jobst *für 13* gueter Ungrisch und ducaten gulden *mit dem Vorbehalte des Wiederkaufes in den nächsten 5 Jahren, je 14 Tage vor oder nach* sand Michelstag *— Besiegelt mit den Siegeln der* fursichtigen erbern und weisen: 1. Casper Krobaten und 2. Jorgen Hueter baid burger und geswarn des rats zu Laibach.

Orig. Perg. — Zwei anhangende Siegel.

519 *1482 Jänner 6* (an aller drey kunigtag).

Walthesar Glowitzer *verkauft seines freien eigenen ledigen Gutes* ain öde hueben zu sand Rueprecht zu Hundtarn, darauf vor zeiten gewesen ist Marin Schkerwitz, die ander halbe öde hueben ist gelegen

zu Pless, darauf vor zeiten gesessen ist Paul Slana, ped in Igger phar gelegen, *dem* Hannsen Schoba *für* $10^1/_2$ gueter Ungrisch und ducaten gulden. — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des edlen gestrengen ritter herren Pangretzen von Awrsperg haubtman in der Mettling, 2. des fursichtigen erbern und weisen Casper Krobatt die zeit statrichter zu Laybach.

Orig. Perg. — Zwei anhangende Siegel, 1 beschädigt.

520 *1482 Dezember 13* (an sand Lucientag).

Oswald abbt zu Sittich und der gancz convent daselbs *bestätigen den Empfang von 13 Pfund Pfen.* Vendiger müns *von dem* edlen und vesten ritter herren Pangraczen von Awrsperg *für das* selgerät, *welches alljährlich an* sand Lucientag *bezahlt werden muß.*

Orig. Pap. — Vorne aufgedrücktes Siegel des Abtes vom grünen Wachse.

521 *1482.*

Ein Bevelch vom Khayser Fridrichen an Sigmunden von Sebriach Haubtman in Crain betreffend die Wälder in der Eytsch, darinen denen von Auersperg Eingriff beschicht.

Testamentslibell fol. 49 a.

522 *1484 Jänner 19* (an mantag vor sand Sebastianstag) *Sittich.*

Osbald abbt zu Sittich *bestätigt, daß er von dem* edlen und strengen ritter herrn Pangratzen von Awersperg an der jarlichen stift *für das Jahr 1483 13 Pfund Pfen. empfangen hat. — Besiegelt mit dem* pedschat *des Ausstellers.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, beschädigt.

523 *1484 Juli 6.*

Georg Auersperger präsentiert für die Pfarre Unser lieben Frauen in Töplitz den Udalrich Zettler, Prämonstratenser zu Greiffentheil, Salzburger Diözese.

Richter, Die F. v. A. 714 cit.

524 *1484 Dezember 13* (an sand Lucientag).

Oswald abbt zu Sittich und der gancz convent daselbs *empfangen von dem* edlen und vesten ritter herren Pangraczen von Awrsperg *13 Pfund Pfen. für das* selgrät und stift, *welche seine Vorfahren beim Gotteshause errichtet haben.*

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel vom grünen Wachse, abgesprungen.

525 *1485.*

Ladung ins Landsrecht Herrn Pangrazen von Auersperg.

Testamentslibell fol. 111 b.

526 *1486 März 12* (an sand Gregor ains pabsttag).

Walthesar Glowiczer *verkauft seines freien eigenen ledigen Gutes eine öde Hube* zu Praprotzach, da vor zeyten Thwmicz darauf gesessen ist, gelegen in Harlander pharr, *dem* ersamen und geistlichen hern Leonharten pharer und zechleuten zu sand Canczian *für 5* gulden Unger und ducaten. — *Besiegelt mit den Siegeln:* 1. des edlen und gestrengen ritter hern Pangretzen von Awrsperg hauptman in der Metling, 2. des edlen vesten Andree Puehler.

Orig. Perg. — Kopialbuch fol. 101 b. — Zwei anhangende Siegel.

527 *1486 März 25* (an unser lieben frauntag der kundung).

Jacob Wackin *bestätigt vom* heren Pangreczn von Aursperg 100 gulden in gold *empfangen zu haben, welche ihm seine Gemahlin* Susanna *als Heiratgut bringen sollte.* — *Mit des* Jacob Wackin hantgeschrift *und mit seinem* aufgedrukten insigl.

Orig. Pap. — Rückwärts aufgedrücktes Siegel unter der Papierdecke.

528 *1487 März 12* (an sand Gregory des hailigen pabsttag).

Chunigundt Mertein des Flaming saligen tochter jecz Jorgen Liechtenbalder elichs gemachel *verkauft ihres freien ledigen eigenen Gutes 2 Huben und den Forst,* der dapey ist, die gelegen sind zum Tal bey sand Jobsten in sand Mareiner phar, die vor gedient haben, die ain 3 mark schilling, die ander 1 mark schillig, *dem* edlen gestrengen ritter hern Pangreczen von Aursperg obristen erbchamrer in Krain und in der Windischen March *und seinen Erben um eine Summe* geltz guldein. — *Besiegelt mit den Siegeln der* edlen vesten: 1. Bartholome Mindorffer von Arich, 2. Andre Harrer; Jorg Liechtenbalder *beurkundet, daß seine Gemahlin diesen Verkauf mit seiner Einwilligung gemacht hat, und bat* 3. den erbern und weisen Caspar Krabatt die zeyt statrichter zu Laybach *um die Besiegelung.*

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 107 b. — Drei anhangende Siegel.

529 *1487 März 23* (an freitag vor Letare in der vasten).

Herman Rauber *tauscht seines Gutes eine Hube* zue Teuschendarff, da jecz siczt mit namen Paul, und ain oede hueben zue Bolfspach, da Andre des Jacoben sun von Teuschendorff vor zeiten aufgesessen ist gebesen, die in Oblacher phar gelegen sind — *Lehen der Patriarchen von Aquileia* — *mit dem* edlen gestrengen ritter hern Pangrecz von Aursperg obristen erbchamrer in Krain und in der Marich *um* den hof pey Sneperg in Lasser phar der vor zeyten Jacob Sneperger gebesen ist. — *Besiegelt mit den Siegeln: 1. des Ausstellers,* 2. der edlen und vesten Bartholome Mundorffer von Arich und 3. Andre Harer.

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 23 a. — Drei anhangende Siegel.

530 *1487.*

Indulgentiae 40 dierum propter tria altaria consecrata in ecclesia sancti Canciani prope Auersperg.

Testamentslibell fol. 25 a.

531 *1488.*

Herrn Hörwarden und Dietrichen Gebrueder Freyherrn zu Auersperg für sich selbst und anstatt ihres Brueders Herrn Weikharden Freyherrn zu Auersperg bittliches Anbringen an die Herrn Verordneten Lehenscommissarien in Crain: Ein Lehen des Gschloß Gräz in der Grafschaft Möttling gelegen, weliches Herr Pangraz von Auersperg Herrn Erasmen Mündorffer versezt betreffend. Darbey ein Reversbrüfscopy sambt beygelegten Urbarsregister gemelter Herrschaft Gräz.

Testamentslibell fol. 123 b.

532 *1489.*

Etliche alte von Khayser Fridrichen an Pangrazen Auersperger lautende Concept und darauf gevolgte Beantwortung.

Testamentslibell fol. 134 a.

533 *1490 Jänner 6* (an mittichen an der hayligen dray kunigtag).

Margreth bailend des bolgeporn graf Niclasn von Frangepan graven ze Vegl ze Zeng und Modrusch loblicher und seliger gedachtnus tochter und graf Wartholomes auch von Frangepan graven ze Vegl ze Zeng und ze Modrusch loblicher und saliger gedachtnus laipliche swester *beurkundet, daß* wailend der edel herr Wilhalbn von Liechtenstain von Niclaspurgk saliger gedachtnus *die Frau* Barbara auch des obgemelten graf Niclasn von Frangepan loblicher gedachtnus tochter sein elichs gemahel *ihre* swester auch salige *für ihre Heimsteuer, Wiederlegung und Morgengabe im Betrage von 5000 Pfund Pfen. zufolge des Heiratbriefes auf 500 Pfund Pfen.* ierlicher nutz und gult *verwiesen und ihr das* mit seinen versigelten registern *verschrieben hat auf sein erblich* geschlos Hernpawngarthen. *Da Frau Barbara kinderlos gestorben ist, fielen ihre Ansprüche auf das Schloß* Hernpawngarthen *an ihre Schwester* Margreth, *welche den genannten Heiratsbrief samt allen Forderungen an das obgemelte Schloß der Frau* Anna hern Pangreczen von Aursperg obristen erbkamrer in Krayn und in der Windischen Marich haubtman in der Mettling elichen gemahel *ihrer* muemen *übergibt.*

Die Ausstellerin bat um die Besiegelung: 1. den wolgeparn hern Micheln von Frangepan grave ze Vegl ze Zeng und ze Modrusch etc. *ihren* vetern, 2. die edeln und ernvesten Jorgen Niculiczicz von Woschin und 3. Iban Benefenud von Skrad.

Orig. Perg. — Die Siegel fehlen.

534 *1491 nach 1. November (nach Allerheiligen) Linz.*

Kaiser Friedrich III. bestätigt Pangrazen von Auersperg das Dorf Runersko im Landgerichte Ortenegg landesfürstlicher Vogtei, das der Auersperger von dem Kloster Sittich umgetauscht hatte.

Richter, Die F. v. A. 713 cit. — Testamentslibell fol. 28 b.

535 *1492 Jänner 17* (geben zu Lyntz an eritag sand Anthonientag nach Cristi geburde 1492, unsers kaisertumbs im 40., unser reiche des romischen im 52. und des hungrischen im 33. jaren).

Kaiser Friedrich III. tötet die Verschreibung, die sein Getreuer Pangretz Awrsperger *sein* hawbtman in der Mettling *ihm wegen der Hauptmannschaft, des Schloßes und Amtes* in der Mettling *gegeben hat, da der Auersperger dies alles dem Getreuen* Sigmunden Pierssen *abtreten mußte. — Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers. — Am unteren Rande stand:* Commissio domini imperatoris propria.

Kopialbuch fol. 162 b bis 163 b. — Indorsat lautete: Kaiserlich maiestät tötbrief und vorderbrief der haubtmanschaft und ambts in der Mettling, so her Pangretz von Awrsperg inngehabt, dem Sigmundem Pierssen abzetreten geschafft.

Richter, Die F. v. A. 713 cit.

536 *1492.*

Ein Lehenbruf von Kheyser Fridrichen ausgehend an Wilhelm von Auersperg umbwillen etlicher Weinzehent, Hof und Hueben lautend.

Testamentslibell fol. 113 b.

537 *1493 Juni 22* (geben zu Lyntz an sambstag sand Achacientag nach Cristi geburde 1493, unsers kaysertumbs im 42., unserr reiche des romischen in 54. und des hungrischen im 35. jaren).

Kaiser Friedrich III. beurkundet, daß sein Getreuer Pangretz Awrsperger *sein* phleger zu Zobelsperg und Herberg *sein* ambt in der Mettling *vom* sand Jörgentag *1470 bis zum* sand Jörgentag *1492 in Bestand gehabt und für diese Jahre das Bestandgeld entrichtet hat.*

Besiegelt mit dem Siegel des Ausstellers. — Auf dem Buge rechts unten von anderer Hand: Commissio domini imperatoris propria. — *Auf der Rückseite:* R^ta.

Orig. Perg. — Testamentslibell fol. 105 b. — An Pergamentstreifen anhangendes Wappensiegel (Sava, Fig. 113) vom roten Wachse in ungefärbter Schale. — Indorsat: Ain kayserlich quittung, das her Pangrecz von Awrsperg sein bestand vom ambt Mettling von XXII jaren kayserlicher mayestät betzalt hat. *15. Jahrh.*

538 *1493 Dezember 9* (an montag vor sand Luccintag).

Thomas abbt zu Sittich und der gantz convent daselbs *bestätigen, daß der* edel und streng ritter herr Pangretz von Awersperg *13 Pfund*

Pfen. für das selgerat von wegen der stift und ewigen mess, die dy von Awersperg in sagrat hie zu Sittich auf sand Jorgen altar haben, *bezahlt hat. — Besiegelt mit dem Siegel des Abtes.*

Orig. Pap. — Vorne aufgedrücktes Siegel unter der Papierdecke. — Wasserzeichen: Briquet Fig. 113.

539 *1493 Dezember 20* (geben zu Wien an freytag sanct Thomasabent des heilig zwelfboten nach Cristi geburd 1493, unser reich des römischen im 8. und des hungerischen im 4. jar).

König Maximilian I. beurkundet, daß sein Getreuer Wilhelm von Aursperg *sein* rat und haubtman zu Crain *ihn für sich und anstatt des Lehenträgers* Hannsen von Aursperg *seines Vetters ersuchte um die Belehnung mit dem Erbmarschalamte in Krain und an der Windischen Mark und den folgenden Erbgütern, welche* Wilhelmen und Georgen seinem brueder, der mit todt abgangen, *schon vom Kaiser Friedrich III. verliehen wurden. Der König gibt dem Gesuchsteller zu Lehen die in n° 501 angeführten Besitzungen. — Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers.*

Kopie, Pap. des 16. Jahrhunderts. — Vidimiert vom Erzherzog Ferdinand am 29. Jänner 1524.
Richter, Die F. v. A. 720 cit.

540 *1494 Oktober 4* (an sambstag nach sand Michelstag).

König Maximiliam I. verleiht Wilhalbm von Auersperg *folgende Besitzungen in Steiermark, welche er teils vom Kaiser Friedrich III. zu Lehen empfangen, teils von* Margrethen *des Getreuen* Jacoben Galln hausfrauen *gekauft hat, zu Lehen:* 26 hueben gelegen zu Obern und Nidern Gastrey; ain weinzehent 2 tail zu Praitnpueh; ain traidzehent 2 tail auch daselbs in dem dorf gelegen an dem Paher; zu Fresn und Lasestorf ain getraidzehent 2 tail gelegen daselbs in dem Paher; ainen traidzehent ganz auf ainer hueben underm Egg, auf ainer hueben ain mairhof in dem dorf zu Gruenburg und auf 2 hueben im Khallisch gelegen auf dem Paher; ain weinzehent gelegen am Puehperg auf dem Paher; ain harzehent an dem Thraveldt und auf dem Paher und enhalb der Thren und Schtetnberg auf allen den guetern die zu der vestn gehorn und in dem Grelis; 2 panwaser, ains genant Pulskha und das ander di Debm, alles gleih halbs.

Folgende Güter führte der Auersperger vom Kaiser Friedrich III. als Lehen der Grafschaft Cilli: ain hueben im Glantz ob Gamblitz; ain hueben und ain mull gelegen in der Grenach bei Gamblitz; 2 hueben gelegen ob Ernhausn zu dem Novagg.

In Krain empfing der Auersperger vom Kaiser Friedrich III. zu Lehen: ain weinzehent im Arnperg; ain weinzehent im Neuperg, 2 tail

zehent ze nemben; das pergrecht daselbs in den zwaien pergen; ain hof zumb Khall; ain hueben zumb Khall; 3 hueben zumb Gumbisch.

Vidimiert vom Erzherzog Ferdinand am 29. Jänner 1524.

541 *1496 Dezember 4* (geben an sontag sanct Barbaratag nach Cristi geburd 1496, unserer reiche des romischen im 11. und des hungerischen im 7. jaren).

König Maximilian I. beurkundet, daß ihn sein Getreuer Volckhardt Auersperger *ersuchte* ime als dem eltern anstat sein selbs und als lehenstrager und vormund Darius, Octavianus und Troians seiner vettern, weilend Pangratzen Auersperger seines bruedern sunen *folgende Erbgüter als Lehen zu verleihen:* das haus Aursperg und das alt haus darbei mit dem purgperg mit leuten und guetern, pimerken, dorfern, mayrhofen, gärten, höltzern, wassern, vischwaiden, gereuten und allen andern iren zuegehorungen; die gegend genant Nadlischeckh auch mit pimerken, wälden, höltzern, wassern und andern zuegehorungen; das camerambt in Crain und an der March; das ambt in der Mettling mit aller zuegehorung; das haus zu Laybach mit gantzer fürstlicher freiung bei dem Nidern closter mit aller zuegehorung; ainen hof am Pukhlach; ain hueben zu Wultschitsch; 3 hueben zu Rogatetz; 2 hueben und 2 müll in der Selain; ain müll in der Eisch und der wald; 7 hueben und ain müll zu Lipoglau; ain hof an dem Podleg; ain hueben zu Zerovetz; zu Perglein ain hueben; zu Trebel ainen hof; die zehent zu Sagrad auf 11 hueben zehentliche recht 2 tail zu nemen; zu Khlenebigkh auf 6 hueben den dritten tail zu nemen; zu Obern Lockhnitz auf 9 hueben ainen drittail aines weinzehents und pergrecht und getraidzehent auch in dem Lockhnitz; den zehent zu dem Tal und zu dem Gschiess mit wein und traid den zehent 2 tail zu nemen; ain hiersch- und weinzehent in dem Weinperg; item zu Altendorf; zu Griessenperg ain zehent mit wein und traid; in den pimerken und gegenden gelegen im . . . land Crain, die gehaissen sind Nadlischeckh und stossen an das patriarchtumb, stockh und galgen zu haben und zu richten uber leut und guet und umb all ander sachen nach dem rechten gemainiglich und ungeferlich als recht ist. — *Besiegelt war die Urkunde mit dem Siegel des Ausstellers.*

Kopie, Pap. des 16. Jahrhunderts.

Richter, Die F. v. A. 721 cit. — Radics, Herbard VIII, 44 cit.

542 *1497.*

Ein Brief von Volkhardt und Englharden Gebrueder von Auersperg, [illegible] dessen sie dem Merten [illegible] 2 Hueben, die gelegen sein an der Cremenz in Igger Pharr, verliehen [illegible].

Testamentslibell fol. 113 b.

543 *1497.*

Befehl des Kaisers Maximilian I. an Wilhelm von Auersperg, den Abt Martin von Sittich nicht zu hindern, wenn dieser sein Kloster zum Schutze gegen die Türken mit einer neuen Mauer umgeben wolle.

Richter, Die F. v. A. 720 cit.

544 *1499 Oktober 12* (an sand Marxentag) *Sittich.*

Mert abt zu Sittich *beklagt sich beim Landeshauptmann über* Mathco herren Volkartz von Awrspergk phleger auf Zowelsperg, *daß er seinen Untertanen Schaden zufügte, indem er einem* in der vasten vergangen zwen sam wallischen weins auf der strassen genomen hat *und den andern zwei Ochsen, die sich von den besetzten Gründen des Klosters auf die öden des Schloßes* Zowelsperg *verirrt hatten, niedergeschlagen, ohne in beiden Fällen einen Schadenersatz zu leisten. Zugleich ersucht der Abt den Landeshauptmann um Hilfe gegen* Mathco.

Orig. Pap. — Wasserzeichen: Briquet Fig. 24 = Piekosiński Fig. 506.

545 *1499.*

Ostermann der Auersperger verkauft eine Hofstätte im Dorfe St. Ruprecht.

Richter, Die F. v. A. 722 cit.

546 *Ende des 15. Jahrhunderts.*

Ewstach Meltz *beurkundet, daß er dem* edlen gestrengen ritter hern Pangretzen von Awrsperg *und seinen Erben 2000* gueter gulden Unger und ducaten, die guet am gold und gerecht an der wag sind, *schulde, rückzahlbar am nächsten* sand Michelstag. — *Besiegelt mit den Siegeln; 1. des Ausstellers, welcher* 2. den edlen gestrengen ritter hern Jorgen Snytzenpawmer von Sunegkh, 3. den edlen und erenvesten Andre Harrar phleger zu Meichaw *um die Besiegelung bat.*

Unausgefertigte Urkunde, denn sowohl die Datierung ist unvollständig, (*sie lautet*: der geben ist nach Cristi unsers herren geburde 1400) *auch die angekündigte Besiegelung wurde nicht vollzogen.*

547 *S. d.*

Etliche alte verbrüfte Khundschaften, daß die Herrn von Auersperg den Kürchtag zu sand Canzian, den Galgen zu Oblakh und die Maut zu Läschitsch je und allzeit innengehabt.

Testamentslibell fol. 21 a.

548 *S. d.*

Ein Aufsandbrüf umb die Lehen des Hofs zu Puegklekh bey Ober Nassenfuß gelegen.

Testamentslibell fol. 29 a.

549 *S. d.*

Von Khayser Fridrichen ein Totbrüf Englharden von Auersperg betreffend umb sein Gegenbrüf als ihm das Gschloß Nassenfuß versezt gewest und ihme widerumben abgelöst worden.

Testamentslibell fol. 29 a.

550 *S. d.*

Khaysers Fridrichen Zueschreiben an Englharden Auersperger craft dessen er die Maut an der Räschiz bey Auersperg dem Jörigen Rainer zu lösen geben solle.

Testamentslibell fol. 38 b.

551 *S. d.*

Eine Stiftung eines ewigen Jahrtags in sand Barthlme Pfarrkirchen von Herrn Hörwarden und Diepolden von Auersperg gestift worden.

Testamentslibell fol. 115 b.

Verzeichnis

der bisher in Krain beobachteten Großschmetterlinge.

Von J. Hafner. Fortsetzung.

578. sponsa L. Laibach, Tivoliwald, ein Stück am Stamme einer Eiche, Ende Juli (Hafn.); Laibach, Stadtwald, Köderfang, 29. Juli (Högl.); Preska und Flodnig, an Eichenstämmen, 12. Juli, mehrfach (Spl.); Altlack bei Bischoflack (Tavč.); Feistenberg, an Eichenstämmen, in der zweiten Julihälfte, ziemlich häufig (Hafn.); Rudolfswert (Buč.); Oberfeld ob Wippach, die Raupe auf Eichen gefunden, Juni (Mn.).

579. promissa Esp. Laibach, Ende Mai eine Raupe am Stamme einer Buche gefunden, dieselbe wurde weiter mit Buche gefüttert und ergab am 26. Juni ein ♂ (Hafn.). Ebenda, Raupen an Eichenstämmen (Spl.); Stadtwald, Köderfang (Högl., Winkl.); Toško čelo ob Podvtik, ein Stück am Stamme einer Eiche, 2. Juli (Hafn.); Altlack bei Bischoflack Köderfang, 22. Juli (Tavč.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, an Eichenstämmen, häufig, Juli, August, auch am Köder (Hafn.); Rudolfswert (Buč.), Möttling, häufig (Cvetko), Gradišče und Oberfeld ob Wippach, Köderfang, 26. Juni, 4. Juli (Preiss.).

580. lupina H. S. Bei Wippach von Streckfuß-Berlin gefangen. Belegstück im Wiener Hofmuseum (Rbl.).

581. hymenaea Schiff. Ende Juni bei Maria Au nächst Wippach aus Dornhecken, gescheucht (Mn.).

582. fulminea Scop. Laibach, Ewiger Weg, Ende Mai eine Raupe auf Prunus spinosa gefunden, der Falter schlüpfte am 20. Juni (Spl.); Tacen, Lichtfang, Anfang Juli (Winkl.); Landstraß, 10. Juni (M. H.); Feistenberg, Köderfang, in der ersten Julihälfte, mehrfach (Hafn.), auch bei Möttling einige Stücke geködert (Cvetko). »In Carniolia calidiore« (Scop.)

583. conversa Esp.

a) v. agamos Hb. Staud. Reb. Cat., p. 250.

Apopestes Hbl

584. spectrum Esp. Senožeče, ein frisch geschlüpftes Stück an einem Stein neben dem Gespinst gefunden, 2. Juli (Kavč.). Außerdem Staud. Reb. Cat., p. 250.

585. cataphanes Hb. Staud. Reb. Cat., p. 250.

586. dilucida Hb. Ende Mai bei Trillek ob Wippach an einem Felsen ein abgeflogenes Stück gesehen (Mn.); Anfang Juni 1909 bei der Burg Wippach eine erwachsene Raupe gefunden, der Falter schlüpfte am 21. Juli (Preiss.).

Exophyla Gn.

587. rectangularis Hg. Bei Maria Au und bei Wippach aus Hecken gescheucht, 15., 22. Juli und 4. August (Hafn.).

Toxocampa Gn.

588. viciae Hb. Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.).

589. craccae F. Laibach, 16. August (M. H.); Radmannsdorf, 26. August (M.); Voßhütte, 22. Juni 1908, ein ♂, Nachtfang (Ing. Kautz); Ratschach in Unterkrain, Juli (M. H.); Feistenberg, Lichtfang, Juli, abgeflogen (Hafn.); Wippach aus Gebüschen gescheucht, 11. und 26. Juni, auch später gefangen und noch am 3. Oktober an einem Felsen ein abgeflogenes Stück gefunden (Hafn.).[1]

Laspeyria Germ.

590. flexula Schiff. Laibach, ein Stück an Farnkraut gefunden, 13. Juni 1898 (Hafn.); Podvtik (Winkl.); Preska, aus Gebüschen gescheucht, 2. und 10. Juli (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwing., Galv.); Ratschach in Unterkrain, 1. Oktober (M. H.); Landstraß, 30. Mai und im August (M. H.); Družinska vas, ein auffallend kleines Stück, Juli (Tavč.); Rudolfswert, 9. Juni (Buč.); Bevke bei Oberlaibach, 10. Juli, Adelsberg, 18. Juni (Hafn.); Senožeče, 3. August (M. H.).

Parascotia Hb.

591. fuliginaria L. Laibach, ein ♂ an einer Mauer gefunden, 24. Juni (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwing., Galv.); Vratatal, 23. Juli (M. H., Spl.); Landstraß, Juni (M. H.).

Epizeuxis Hb.

592. calvaria F. Laibach, Tivoliwald Ende August ein abgeflogenes Stück gefunden (Hafn.); Stein (Doll.); Landstraß, 10. Oktober (M. H.); Feistenberg, 18. Juli, zwei Stücke an Eichenstämmen (Hafn.); Gradišče ob Wippach, Köderfang, 26. Juni (Preiss.); Wippach (Polica), Köderfang im August, mehrfach (Hafn., Preiss., Wagn.).

Zanclognatha Ld.

593. tarsiplumalis Hb. In Gebüschen und im Grase, im Juli. Umgebung von Laibach, nicht häufig (Hafn.); Sava an der Südbahn, ober-

[1] Im Jahre 1910 im letzten Junidrittel bei Wippach in Anzahl am Köder beobachtet.

halb der Station, 11. Juli (Hafn.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, häufig, Gorjanci, (Tisovec), nicht selten (Hafn.); Rudolfswert (Buč.); Senožeče (M. H.); Wippach, häufig (Hafn., Preiss.); bei Gradišče bereits am 10. Juni (Preiss.).

594. tarsipennalis Tr. Laibach, 18. Oktober (M. H.); Mojstrana, Lichtfang, 17. Juli (Galv.); Feistenberg, aus Hecken, gescheucht, 25. und 28. Juni (Hafn.); Wippach, 26. Juni (Hafn.).

595. tarsicrinalis Knoch. In Hecken, Juni, Juli. Bei Laibach nicht selten; Radmannsdorf (M.); Wocheiner Feistritz (Penth.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg häufig (Hafn.); Senožeče (M. H.); bei Wippach auch eine zweite Generation (8. September) beobachtet (Hafn.).

596. grisealis Hb. In Hecken, fliegt auch gern zum Köder; in der zweiten Maihälfte, Juni und wieder Ende Juli, August. Laibach, nicht selten; Črna Prst, 25. Juli, 700 *m* (Winkl.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg und Gorjancigebiet (Hafn.); Sovič bei Adelsberg, 14. Juni (Preiss.); Senožeče (M. H.).

597. tarsicristalis HS. Wippach und Gradišče, ziemlich häufig, in Hecken; fliegt auch gern zum Licht und Köder. Die Art erscheint zirka 6.—8. Juli[2] und ist noch gegen Mitte August — allerdings in defekten Stücken — zu finden. Ein am 4. August 1907 bei Gradišče gefangenes ♂ zeigt vor dem Saume aller Flügel eine dunkelbraune Punktreihe (Hafn.).

598. emortualis Schiff. Ziemlich selten. Laibach, aus Gebüschen gescheucht, 31. Mai, 7. Juni (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, ein ♀ (Winz.); Kermatal, 28. Juni (Flschm., Schwing.); Feistenberg, 18. Juni, 3. Juli (Hafn.);

Madopa Stph.

599. salicalis Schiff. Wocheiner Feistritz, in Weidengebüschen am Feistritzbache 11. Juni mehrfach (Hafn.); Wocheiner See, 26. Juni (Flschm., Schwing.); Ratschach in Unterkrain, Juni, Juli (M. H.); Landstraß, 30. Juli (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. August, abgeflogen (Hafn.); Wippach, anfangs Mai an Bachufern von Weidenbäumen gescheucht (Mn.); ebenda, Ende Juli, August (Hafn.).

Herminia Latr.

600. crinalis Tr. In der Umgebung von Wippach in Hecken und insbesondere im Epheu, häufig, fliegt auch gern zum Köder. Ende Mai, Juni und wieder im August. Die Falter der zweiten Generation kleiner als jene der ersten.

601. derivalis Hb. Laibach, Juni, Juli, in Gebüschen, selten; Großkahlenberg, 12. Juni 1910 in Mehrzahl beobachtet (Hafn.); Woch. Feistritz, 700 *m* 19. Juni (Dob.); Kumberg und Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, häufig, Juni, Juli in Hecken, auch am Köder beobachtet (Hafn.); Ende Juni hinter Oberfeld ob Wippach einige ♂♂ aus Dornhecken gescheucht (Mn.); Gradišče ob Wippach, 10. Juni (Preiss.).

602. tentacularia L. Auf Wiesen im Grase. Zwei Generationen im Gebirge wahrscheinlich nur eine Generation. Feistritztal bei Stein, 26. und 29. Juni (Hafn., Spl.); Črna Prst, Untere Alm, 700—800 *m*, häufig,

[2] Im J. 1910 bereits am 27. Juni geködert.

20., 29. Juni und 17. Juli (Hafn.); Mojstrana, Juli, Lichtfang (teste Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 30. Mai, 1. Juli (M. H.); Landstraß 1. und 6. August (M. H.); Feistenberg und Gorjancigebiet, Juni und August (Hafn.); Rudolfswert Wiesen an der Gurk, 16. Mai, 8. August (Buč., Hafn.); Sovič bei Adelsberg häufig, 18. Juni (Hafn.).

Pechipogon Hb.

603. barbalis Cl. In Gebüschen und in Hecken, auch am Köder, in der zweiten Maihälfte, Juni und wieder Ende Juli, August. Die Falter der zweiten Generation seltener und beträchtlich kleiner. In der Umgebung von Laibach nicht selten (Hafn.); Stein (Doll.); Großkahlenberg und St. Katharina (Hafn.); Wocheiner Feistritz, 31. Mai, 11. Juni (Hafn.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg und Rudolfswert (16. V.) (Hafn.); Senožeče (M. H.).

Bomolocha Hb.

604. fontis Thubg. In Wäldern und in Schluchten; liebt schattige Stellen und fliegt nahe am Boden; nicht selten. Mai (11. V.) bis Juli (15. Juni frisch). Laibach Umgebung, Preska (Hafn.); Ljubnik (Spl.); Woch. See, 26. Juni (Fleischm.); ebenda, 8. Juli (Hafn.); Črna Prst, 29. Juni (Ing. Schwing.); Mojstrana, Lichtfang, Anfang Juli (teste Schwing.); Kerma, 21 Juli, abgeflogen (Ing. Schwing.); Golica 19. Juli (Galv.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Rudolfswert (Buč.)

a) ab. ♂ terricularis Hb. Überall.

Ich habe nie ein ♂ der Stammform gefunden.

Hypena Schr.

605. proboscidalis L. In Gebüschen und Hecken, auch am Köder und am Licht; Juni, Anfang Juli und wieder im August, Anfang September. Überall ziemlich selten. Laibach, nicht häufig (Hafn.); Stein (Doll.); Feistritztal bei Stein (Hafn.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Gorjanci (Hafn.); Möttling (Cvetko); Senožeče (M. H.). Die Falter der zweiten Generation kleiner und nicht so hell als jene der ersten.

606. palpalis Hb. Ende Juni bei Gradišče ob Wippach einige aus Dornhecken gescheucht (Mn.).

607. obesalis Tr. Laibach, Ewiger Weg, ein Stück aus einem Gebüsche gescheucht, 25. Mai 1910 (Dob.); Stein mehrfach (Doll); Radmannsdorf 26. Mai (M.); Črna prst, Untere Alm, zirka 800 *m*, aus einem Gebüsche gescheucht, abgeflogen, 19. Juni 1909 (Spl.); Črna prst, zweite Terasse, 1200 *m*, frisch, 19. Juni 1909 (Dob.); Mojstrana, Lichtfang ein Stück (Winz.-Galv.).

608. obsitalis Hb. Wochein, 26. Juni (Flschm., Schwing.). — Ende Juni um Wippach an Mauern, in Hecken und an Parietaria. Wird der Falter aufgescheucht, so sucht er gleich wieder ins Dunkle zu kömmen; sind keine Pflanzen oder Sträucher, vorhanden, so kriecht er in Mauerspalten, um sich zu verbergen (Mn.).[3] — In der Umgebung von Wippach auch im August bis Oktober, gefangen (Hafn., Preiss., Wagn.).

---

[3] Ende Juni 1910 in Anzahl aus Epheu gescheucht (Hafn., Spl.)

609. rostralis L. Laibach, nicht selten; Stein (Doll); Ratschach und Landstraß, sehr häufig (M. H.); Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach, häufig. In Hecken, Häusern, am Köder. Vom Juli, August an; nach der Überwinterung im April, Mai.

a) ab. radiatalis Hb. Senožeče (M. H.).

b) ab. unicolor Tutt. Im männlichen Geschlecht die vorherrschende Form.

610. antiqualis Hb. Im Juni, Anfang Juli an den Abhängen des Nanos bei Oberfeld, Wippach und Gradišče auf geröllartigem Terrain bei spärlichem Pflanzenwuchs. Aufgescheucht fliegt das Tier eine kurze Strecke weit, um sich wieder auf den Boden zwischen Steine zu setzen. Fliegt auch zum Licht.

Eine Puppe, wurde Ende März unter einem Stein gefunden. (Preiss.).

Die Art wurde auch an den Abhängen des Kouk angetroffen (Mn.).

Orectis Ld.

611. proboscidata H. S. An den Nanosabhängen bei der Burgruine Wippach und bei Gradišče, Licht- und Köderfang, von Anfang Juni (4. VI.) bis Mitte August (Hafn., Preiss., Wagn.) Von Mann auch in Felsenspalten gefunden (catenalis Zll.). Das Tier wurde auch auf dem Sovič bei Adelsberg gefunden (Köderfang, 20. August 1905, Preiss.).

Cymatophoridae.

Habrosyne Hb.

612. derasa L. Laibach, an Zäunen, am Licht und am Köder gefangen im Juli (Hafn.); Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, August, Köderfang (Tavč.), Mojstrana, Lichtfang, 13. Juli (Schwing.); Ratschach in Unterkrain, Köderfang, Juli und Oktober (M. H.); Landstraß, 29. August (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. und 27. Juli (Hafn.).

Thyatira Hb.

613. batis L. Laibach, Köderfang, 1. und 6. Juni (Spl.); Licht- und Köderfang im August (Dob., Hafn.), Stein (Doll.), Altlack bei Bischoflack, August (Tavč.), Mojstrana, Lichtfang, 18. Juni (Ing. Schwing, et teste Galv.), Ratschach in Unterkrain, Juli, August (M. H.); Landstraß, 23. Mai, Ende Juli und im August (M. H.); Feistenberg, Licht- und Köderfang, Ende Juni bis Ende August, ziemlich häufig (Hafn.).

Cymatophora Tr.

614. or F. Laibach, hinter Kroisenegg, 18. Mai im Grase (Hafn.), ebenda, Köderfang, 1. und 6. Juni (Spl.), Lichtfang, 5. August (Hafn.), Stein (Doll.); Cerna Prst, ein Stück nach Mitte August (M. H.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, zwei Exemplare (Winz.), Ratschach in Unterkrain, 11. August (M. H.), Feistenberg, am Köder sehr häufig, Ende Juni, Juli (Hafn.), Rudolfswert, Köderfang, 30. Juli (Buč.)

615. octogesima Hb. Ratschach in Unterkrain, 30. Juli (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 3. Juli (Hafn.); Wippach Köderfang, 20. August (Hafn.) ebenda, 26., 30. Juli, 8. und 18. August (Preiss.);

616. duplaris L. Feistritztal bei Stein, zwei Stücke aus Gebüschen gescheucht, abgeflogen, 4. Juli (Hafn.); Črna Prst, zirka 1200 *m*, 21. Juni (Spl.); ebenda, bei 900 *m*, 28. Juni (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Galv.); Feistenberg, ein Stück von einer Eiche geklopft, 8. Juli (Hafn.).

Polyploca Hb.

617. ruficollis F. Staud. Reb. Cat., p. 260.

618. flavicornis L. Laibach, an Zäunen in der Nähe von Birken, 31. März, 4. April (Hafn.); auf jungen Birken, frisch geschlüpft 25. März (Winkl); wurde auch am Köder gefangen (Dob.).

619. ridens F. Laibach, Tivoliwald, am Stamme einer Eberesche ein frisches Stück gefunden, 14. April 1903 (Hafn.); Landstraß, e l. 7. März, ein auffallend geschwärztes Stück, vielleicht ab. nigricans Spul. (M. H.).

Brephidae

Brephos O.

620. parthenias L. Laibach, Golovec, Mitte März bis Anfang April auf Waldblössen im Sonnenschein schwärmend, setzt sich gern auf Weiden- und Pappelkätzchen.. Nicht selten.

621. nothum Hb. An denselben Stellen wie parthenias und gleichzeitig mit ihr; auch in Tivoliwalde beobachtet. Ziemlich häufig. — Radmannsdorf 25. März (M.); Landstraß, 20. März (M. H.).

Geometridae

Aplasta Hb.

622. ononaria Fuossel. Auf Wiesen und grasreichen Berglehnen, fliegt auch zum Licht. Laibach beim neuen Friedhof mehrfach gefunden (M. H.); einige Stücke der zweiten Generation am Licht gefangen (Hafn.); Großkahlenberg und St. Katharina, von Mitte Juni bis Mitte Juli und wieder im August nicht selten (Hafn.); Veldes, 28. Juni (M.); Loitsch, 2. Juli, mehrfach (Hafn.); Adelsberg. 28. Juni (Fritz Hoffmann)[4]; Senožeče, 19. Juli (M. H.); Wippach Burgruine, 10. Juni Hafn.); hinter Oberfeld ob Wippach und bei Gradišče auf Ononis spinosa angetroffen (Mn.)

a) gen. aest. faecataria Hb. Die Falter der zweiten Generation aus Wippach dürften grösstenteils dieser Form angehören.

Pseudoterpna Hb.

623. pruinata Hufn. Auf trockenen Berglehnen, auf Waldwiesen und auf Waldblössen in zwei Generationen von Mitte Juni bis in die zweite Augusthälfte. Laibach; Großkahlenberg und St. Katharina; Radmannsdorf,

16. Juli (M.) Črna prst, 25. Juli (Winkl.); Mojstrana, 20. August (Rgr. Kautz); Feistenberg (Hafn.); Möttling (Cvetko); Adelsberg, 28. Juni (Fritz Hoffmann); Senožeče (M. H.); Wippach bereits Anfang Juni (Hafn.); Nanos (Mn.).

Geometra L.

624. papilionaria L. Diese Art scheint in Krain selten zu sein. Laibach, Mitte Juli ein Stück aus einem Strauch gescheucht, abgeflogen (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Lichtfang, 28. Juli (Rgr. Kautz); Möttling (Cvetko); Wippach, Lichtfang, ein großes ♂, 23. Juni (Hafn.) und 25. Juni (Preiss.).

625. vernaria Hb. Laibach, ein frisch geschlüpftes ♀ in einem Garten gefunden, 4. Juni (Hafn.); Feistritztal bei Stein, aus Gebüschen, wo Clematis vitalba wuchs, mehrfach aufgescheucht, 5. Juli (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 28. Juli (Galv.); ebenda, Anfang August (teste Schwing.); Preska, 22. Juni (Hafn.); Landstraß, 20. Juli (M. H.); Feistenberg, nicht selten, Ende Juni, Juli (Hafn.); Möttling (Cvetko); Senožeče, August (M. H.); Oberfeld ob Wippach (Mn.); ebenda und bei Gradišče in Hecken nicht selten, Juli (Hafn.).

Euchloris Hb.

626. pustulata Hufn. Landstraß, 26. Juni (M. H.); Mitte Juni bei Slap ob Wippach einige von Pappeln gescheucht. Ihr Flug ist bald hoch, bald niedrig, lange ausdauernd (Mn.); Wippach, Lichtfang, 27. Juni (Preiss).

627. smaragdaria F. Ratschach in Unterkrain, ein abgeflogenes Stück, 21. Mai (M. H.).

Nemoria Hb.

628. viridata L. Stiege in der Wochein, rechtes Saveufer, nicht selten in Gebüschen, 31. Mai; am 9. Juni meist schon abgeflogen (Hafn.); Mojstrovka, Südseite, 1600 *m* 8. Juli (Schwing.); auf einer grasreichen Berglehne bei Idria, 10. Mai (Scopoli E. C. p. 215; porrinata Z. ?); Wippach im Juni einige aus Dornhecken gescheucht (Mn.).

629. porrinata Z. In Hecken und auf Wiesen ziemlich häufig. Laibach, von Anfang Mai bis Ende Juni und wieder im August. St. Katharina (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Črna Prst, Untere Alm, 800 *m*, 31. Mai und im Juni (Hafn.); Landstraß (M. H.); Feistenberg (Hafn.); Rudolfswert, 16. Mai (Hafn.); Wippach (Mn., Hafn.).

630. pulmentaria Gn. An den Nanosabhängen bei Wippach und Gradišče, 19., 26. Mai und 23. Juli (Hafn.), ebenda, 29.—31. Mai und Lichtfang 27. Juli, 1. August (Preiss.).

Thalera Hb.

631. fimbrialis Sc. Laibach, ein ♀ 18. Juli (Hafn.); Stadtwald, 1. Juli (Winkl.); Laibacher Moor (Dob.); Stein (Doll.); Kumberg, 29. Juli (M. H.); Feistenberg, Mitte Juli ein defektes ♂ aus einem Gebüsch auf-

gescheucht (Hafn.); Innerkrain (Scop.); Präwald, 11. Juli (Preiss.); Ende Juni am südl. Nanosabhange aus Sträuchern aufgejagt, selten (Mn.); ebenda, auch im Juli (Hafn.).

632. putata L. In Wäldern, wo Heidelbeern wachsen. Laibach, häufig, Mai, Juni, St. Katharina, Wocheiner Feistritz, 31. Mai, 2., 11. Juni (Hafn.); Črna Prst, (Penth.); Krma und Vratatal, Ende Juni, sehr häufig (Flschm., Schwing.); Kottal, 5. Juli (Schwing.); Mojstrovka, Südseite, 1600 *m*, 8. Juli (Schwing.); Karawanken, 9. Juni (Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, (Hafn.); Reifnitz (Hafn.).

633. lactearia L. In Wäldern, wie die vorige. Juni, Juli, einzelne Stücke noch im August. Laibach, nicht selten, Feistritztal bei Stein nicht selten, 5. Juli (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Wocheiner Feistritz, 2. und 11. Juni, (Hafn.); Črna Prst, 26. Juni, Krma und Vratatal (Flschm., Schwing.); Landstraß (M. H.); Feistenberg und Družinska vas (Hafn.); Trauerberg bei Presser (Hafn.); St. Veit ob Wippach, an der Straße nach Präwald, von Weiden geklopft, Mitte Juni (Mn.);

Hemithea Dup.

634. strigata Müll. Laibach, in Hecken und an Baumstämmen, nicht gerade selten, Ende Juni bis Anfang August (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf (M.); Mojstrana, 4. Juli 1908. ein ♂ (Ing. Kautz); Feistenberg, St. Anna bei Presser (Hafn.); Ende Juni hinter Oberfeld in jungen Eichengebüschen einzeln angetroffen (Mn.).

Acidalia Tr.

635. pygmaearia Hb. Auf Wiesen und Berglehnen in der Umgebung von Wippach, von Mitte Mai bis Mitte Juni und wieder im August, Anfang September nicht selten.

Die Begattungszeit sind die Mittagsstunden und des Abends vor Sonnenuntergang. Die Weibchen laufen zur Begattungszeit an den Grasstengeln bis zur Spitze hinauf, und erwarten die Männchen, welche zu dieser Zeit eifrig herumschwärmen (Mn.).

636. trilineata Sc. St. Anna bei Presser, auf der Wiese unterhalb der Kirche, Ende Juni, Anfang Juli, häufig; Sovič bei Adelsberg, 18. Juni in Anzahl angetroffen (Hafn.); ebenda, 28. Juni (Fritz Hoffmann); Präwald, 19. Juni (Preiss.); Zoll ob Wippach, Mitte Juni ein Stück auf einer Berglehne gefangen (Mn.); Nanos ob Wippach, häufig, 16. Juli (Hafn.); Gradišče ob Wippach, auf einer kleinen Wiese einige Stücke beobachtet, 5. Juli (Hafn.).

637. similata Thnbg. Auf Wiesen und auf Waldblößen, von Mitte Juni bis August. Umgebung von Laibach häufig. Großkahlenberg, St. Katharina, Feistritztal bei Stein (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Wocheiner Feistritz, Koprivnik und Črna Prst (Penth.); Umgebung von Mojstrana (Galv.); Karawanken (Galv.); Ratschach und Landstraß in Unterkrain (M. H.); Feistenberg, Gorjancigebiet und Rudolfswert (Hafn.); St. Anna bei Presser (Hafn.); Oberfeld ob Wippach und Nanos (Mn.).

638. ochrata Sc. Auf Wiesen und auf grasreichen Berglehnen, stellenweise nicht selten; Juli, Anfang August. Umgebung von Laibach,

St. Katharina, Bischoflack (Hafn.); Zadnjicatal, 26. Juli (Spitz); Gorjanci (Buč.); Feistenberg, Innergoritz und Presser (Hafn.); ober Gradišče ob Wippach bereits Mitte Juni (Mn.).

639. r u f a r i a Hb. Auf Berglehnen, nicht überall; Ende Juni bis Anfang August. St. Katharina 27. Juni (Hafn.); Črna Prst, Untere Alm, 25. Juli (Winkl.); Feistenberg, St. Josef bei Presser, Gradišče ob Wippach (Hafn.); auf dem Kolk nicht gar selten (Mn.).

640. m o n i l i a t a F. Großkahlenberg (M. H.); St. Katharina, 4. Juli einige aus Sträuchern gescheucht (Hafn.); Ljubnik, 21. Juli in Anzahl (M. H., Spl.); Črna Prst, 29. Juni (Ing. Kautz); bei der Haltestelle Presser ein ♀ aus einer Hecke gescheucht, 28. Juli 1902 (Hafn.); in der Umgebung von Wippach häufig in Hecken, Ende Juni, Juli.

641. m u r i c a t a Hufn. Laibach, Golovec, einige Stücke aus Gebüschen gescheucht, Juli, Prevalnik ob Podutik, 5. August ein frisches Stück gefangen (Hafn.); Družinska vas, 23. Juli 1900 zwei abgeflogene Stücke (Hafn.); Landstraß, 11. Juni, 8. August (M. H.); Kumberg, 29. Juli (M. H.).

642. d i m i d i a t a Hufn. Laibach, selten an Baumstämmen, Juli, August; Dobrova, 13. Juli ein frisches Stück (Hafn.); Stein (Doll.); Mojstrana, Juli, (Galv.); Feistenberg, Juli, abgeflogen (Hafn.); Landstraß, April (?), 3. Juli, 5. August und 7. September (M. H.); Wippach, im Juni sehr häufig in dem auf Mauern wuchernden Epheu; die zweite Generation im August, spärlich (Hafn.); bei Goče ob Wippach an der Straße aus Hecken gescheucht (Mn.). P r e i s s e c k e r erwähnt (Verh. zool bot. Ges. 1906 p. 87) zweier bei Wippach am 8. und am 18. August 1905 gefangenen ♂ ♂ dieser Art, welche in ihrer Färbung von gewöhnlichen Stücken in ähnlicher Weise wie v. o b s c u r a Mill. von A c i d. v i r g u l a r i a Hb. abweichen.

643. s o d a l i a r i a HS. Im Juni bei Wippach überall, wo Epheu an Mauern und Felsen wächst (Mn.). — Ich habe diese Art weder bei Wippach noch bei Görz angetroffen.

644. v i r g u l a r i a Hb. Laibach, nicht selten, Mai bis September (16. IX.); an Zäunen, Baumstämmen, Mauern, fliegt auch zum Licht. Feistritztal bei Stein, 29. Juni, drei Stücke an einer Wand gefunden (Spl.); Mojstrana Umgebung (Galv.); Ratschach, Landstraß und Senožeče (M. H.); Wippach sehr häufig, besonders im Epheu, welches dort überall an Mauern wächst.

a) ab. o b s c u r a Mill. Bei Wippach unter der Stammform, manches Jahr häufig (1899 Wagn.), sonst selten.

b) v. (ab.) a u s t r a l i s Z. Bei Wippach finden sich Stücke, welche sich mehr oder weniger dieser Form nähern; auch die von M a n n angeführte c a l c e a r i a Koll. dürfte hieher gehören.

645. p a l l i d a t a Bkh. St. Katharina, ein ♂ aus dem Grase gescheucht, 7. Juni (Hafn.), Stege in der Wochein, Wiesen auf dem rechten Saveufer, 31. Mai, 9. Juni, ziemlich häufig; Črna Prst, 1400 *m*, nicht selten, 28., 29. Juni (Hafn.); Črna Prst, Gipfel, 25. Juni (Fleischm., Schwingl); Ratschach in Unterkrain, 15. Mai (M. H.); Zelimlje, Auersperg und [illegible], 23. und 25. Mai (Hafn.); Nanos, Anfangs Juni, in Buchen und Haselgebüsch des Abends gefangen (Mn.).

646. s u b s e r i c e a t a Hw. In der Umgebung von Wippach, insbesondere bei Gradišče, in Hecken, nicht selten, in der zweiten Maihälfte

bis nach Mitte Juni, und wieder im August. Die Falter der zweiten Generation sind durchschnittlich etwas kleiner als jene der Frühjarsbrut. Die Art wurde auch am Köder gefangen.

647. straminata Tr. Mojstrana, 17. Juli (Galv.); ebenda 8. Juli, ein sehr grosses ♂ (Rgr. Kautz, det. Rbl.); Mitte Juni hinter Oberfeld auf einer Berghutweide nach Sonnenuntergang sehr nahe am Boden geflogen, selten (Mn.); Oberfeld 11. Juni 1909 (Hafn. det. Bohatsch).

648. laevigata Sc. Laibach, ein kleines ♂ an einer Mauer, 3. Juli (Hafn.); Pölland bei Bischoflack, 22. Juni (Dob.); Radmannsdorf, 4. Juli (M.); Wocheiner Feistritz, 6. August (Penth.); Landstraß, 21. und 25. Juni (M. H.); Feistenberg ein Stück am Köder gefangen, Juli (Hafn.); Rudolfswert, 15. Juni (Buč.).

649. obsoletaria Rbr. Ende Juni ein Stück auf dem Nanosabhange, gefangen (Mn.); Im August häufig in Hecken um Gradišče ob Wippach, auch hinter der Bergruine angetroffen (Hafn.).

650. incarnaria HS. Im Juni bei Oberfeld ob Wippach aus Hecken gescheucht. Scheint selten zu sein (Mn.).

651. herbariata F. Laibach einige Stücke an Mauern angetroffen, Juni, Juli, (Hafn.); ebenda (Spl.); Mojstrana, Ende Juni (Flschm., Schwing.); bei Wippach im Epheu häufig, Juni (Hafn.).

652. elongaria Rbr. Mojstrana, Lichtfang, August ein sehr grosses ♂ (Schwing. det. Rbl.).

653. bisetata Hufn. Laibach, nicht häufig, im Juli in Gebüschen; St. Katharina, 10. Juli, Črna Prst, 700—900 *m*, 31. Juli, 7. August (Hafn.); Mojstrana, Mitte Juli, in Anzahl (Rgr. Kautz); Feistenberg häufig im Juli (Hafn.); Landstraß (M. H.); Nanos, 16. Juli (Hafn.).

a) ab. extincta Stgr. Slap ob Wippach, 12. Juni 1909 ein ♂ (Preiss.).

654. trigeminata Hw. Im Juni bei Wippach, Oberfeld und Zoll aus Hecken gescheucht (Mn.); bei Gradišče ob Wippach ein ♂ aus einer Hecke gecheucht, 22. Juni (Hafn.); ebenda, 18. und 23. Juni (Preiss.).[4]

655. politata Hb. Am 23. Juni 1907 ein Stück, welches als zur Stammform gehörig zu betrachten sein dürfte, bei Wippach aus einer Hecke gescheucht (Hafn.).

a) v. (ab. ?) abmarginata Bhtsch. Bei Maria Au und in der nächsten Umgebung von Wippach in Hecken und im Epheu ziemlich häufig, im letzten Junidrittel, und in der ersten Julihälfte.

656. filicata Hb. Von Mitte Mai bis gegen Mitte Juni überall in der Umgebung von Wippach in Hecken, ziemlich häufig. Mitte August tritt eine zweite Brut auf, deren Falter etwas kleiner sind. Diese habe ich oft auch am Köder gefangen.

657. rusticata F. Mojstrana, 22. Juli (Spitz); Landstraß, 26. Juni (M. H.); Senožeče, im August (M. H.); in der Umgebung von Wippach sehr häufig in Hecken und im Epheu, Ende Juni bis August, darunter auch ab. vulpinaria HS.

658. dilutaria Hb. Großkahlenberg, 12. Juni, Preska in Gebüschen, 7. Juli, Wocheiner See, 8. Juli (Hafn.); Mojstrana, 16. Juli, Lengenfeld,

[4] Das Tier war im J. 1910 Ende Juni bei Manče und bei Gradišče in Hecken ziemlich häufig (Hafn., Spl.).

24. Juli (Galv.); Belcagraben, 31. Juli (Galv.); Želimlje, 19. Juli, Feistenberg, im Juli (Hafn.); in der Umgebung von Wippach nicht selten in Hecken von Mitte Juni bis Mitte Juli.

a) ab. praeustaria Mn. Im J. 1905 war bei Wippach dies die vorherrschende Form. (Det. Wagn.).

659. interjectaria B. Ratschach in Unterkrain, 6. Juli, Landstraß, 30. Juni (M. H.); in der Umgebung von Wippach Ende Juni bis Mitte Juli in Hecken, ziemlich häufig.

660. humiliata Hufn. Auf sonnigen Lehnen im Grase. Laibach, am Licht, 28. Juli (Hafn.); Großkahlenberg und St. Katharina, Ende Juni, Juli (Hafn.); Wocheiner Feistritz (Penth.); Črna Prst, Untere Alm, 800 *m*, 17. Juli in Anzahl beobachtet (Hafn.); Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Mojstrana, 16. Juli (Galv.); Feistenberg, Juni, Anfang Juli (Hafn.); Loitsch, 2. Juli, einige (Hafn.); Wippach, auf den Wiesen hinter der Burgruine, ziemlich häufig, im Juni (Hafn.).

661. nitidata HS. Laibach, Tivoli, 7. Juli 1882 aus Hecken gescheucht (Bohatsch.); Landstraß, 5. August (M. H.); Feistenberg, 18. Juli (Hafn.); Gradišče ob Wippach, 12. Juli (Preiss.).

662. degeneraria Hb. An den Abhängen bei Gradišče ob Wippach in Hecken, von Mitte Mai bis Mitte Juni und wieder Ende Juli, August nicht häufig.

a) ab. depravata Stgr. Ein nicht mehr reines ♂ vom 31. Mai Gradišče dürfte dieser Form angehören, da es keine Spur einer dunklen Binde besitzt (Preiss.).

663. rubraria Stgr. mit ab. bilinearia Fuchs. Mitte August an den Abhängen bei Gradišče ob Wippach aus Ahornhecken einige aufgescheucht (Hafn., Preiss., Spl.).

664. inornata Hw. Črna Prst, 29. Juni, 1209 *m* (Hafn.); Rudolfswert, 8. Juni, abgeflogen (Hafn.); auf dem südlichen Nanosabhange, Ende Juni, einige gefangen (Mn.).

665. deversaria HS. Laibach (Golovec), in Gebüschen, Ende Juni, Juli, nicht häufig; St. Katharina, 27. Juni, 4. Juli (Hafn.); Ljubnik, 21. Juli (Spl.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni (teste Schwing.), ebenda, 22. Juli (Spitz); Želimlje, 19. Juli (Hafn.); Landstraß (M. H.); in der Umgebung von Wippach, in Hecken und Sträuchern, ziemlich häufig, Juni, Anfang Juli.

666. aversata L. Laibach, 18. Juni, 6. August (Hafn.); Umgebung von Mojstrana (Galv.); Vratatal, 23. Juli (Spl.); Landstraß, 20. Juli (M. H.); Adelsberg, 18. Juni, (Hafn.). Ziemlich selten.

a) ab. spoliata Stgr. Viel häufiger als die Stammform. Laibach, 11., 28. Juni, 6. August (Hafn.); Kronau, 11. Juli (Schwing.), Ratschach und Landstraß (M. H.); Adelsberg, 18. Juni (Hafn.). Jedenfalls zwei Generationen.

667. emarginata L. Im Juni bei Oberfeld ob Wippach in jungen Gebüschen (Mn.).

668. immorata L. Umgebung von Laibach auf Wiesen, Podutik, Zwischenwässern, Rakitna bei [illegible] (Hafn.), Ratschach und Landstraß (M. H.), Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.), hinter Oberfeld auf Hutweiden (Mn.). In der zweiten Maihälfte, Anfang Juni und wieder Ende Juli, August. Nicht selten.

669. r u b i g i n a t a Hufn. Laibach, Juni bis August, oft am Licht beobachtet (Hafn.); St. Katharina, Radmannsdorf (M.); Landstraß, 10. August (M. H.); Rudolfswert, 11. Juni, Feistenberg, 17. Juni, 2. August (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach, überall in der Umgebung, auf Wiesen und auf grasreichen Lehnen, Mai bis Anfang September. Bei Wippach bestimmt, sonst warscheinlich in zwei Generationen.

670. m a r g i n e p u n c t a t a Göze. Laibach, ein Stück an einer Mauer gefunden, 22. Juli 1909 (Hafn.); ebenda, 10. Juni (Spl.); in der Umgebung von Mojstrana (Galv.); Ratschach in Unterkrain, Landstraß, 8. August (M. H.); Rudolfswert, Steinbrüche an der Gurk, an Steinen, 8. Juni, 8. August (Buč., Hafn.); in der Umgebung von Wippach an Steinen, besonders häufig an den Nanosabhängen an Felsen, Ende Mai, Juni und wieder im August und September.

671. l u r i d a t a Z.

a) v. c o n f i n a r i a HS. Laibach ein ♂ an einem Zaum gefunden, 22. Juli (Hafn.); bei Podutik an Felsen (Spl.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); ebenda, an Felsen, 4. Juli (Ing. Kautz); ebenda, Lichtfang, 10. August (Rgr. Kautz); Ratschach in Unterkrain, 15. und 20. Juni (M. H.); an den Abhängen des Nanos bei Wippach und Gradišče an Felsen und Steinen nicht selten, im Juli und wieder im August und Anfang September. — Auch an den Abhängen des Kolk (Mn.);

Die Ende Mai, Anfang Juni und wieder Anfang August; erwachsene Raupe ist bei Sonnenschein an Felsenkanten zu finden, wo sie sich nur mit den Hinterfüssen festhält und vom Steine fast wagrecht absteht.

672. s u b m u t a t a Tr. Wohl eine der schönsten Acidalien und jedenfalls auch einer der schönsten Spanner. Man muß das Tier jedoch lebend sehen, wenn es nach einem warmen Regen frisch geschlüpft am Felsen sitzt. Ein prächtiger Anblick! Leider geht nach dem Tode der schöne blaue Anflug fast verloren.[5]

An den Nanosabhängen bei Oberfeld, Wippach und Gradišče ziemlich häufig an Felsen, fliegt auch gern zum Licht. Von Anfang bis Ende Juni, (in abgeflogenen Stücken noch bis Mitte Juli) und wieder im August, Anfang September. Die Falter der zweiten Generation sind kleiner.

673. i n c a n a t a L. Großkahlenberg, 22. Mai, Neuming in der Wochein, 9. Juni, Črna Prst, 1400 *m* 29. Juni (Hafn.); ebenda (Penth.); Mojstrana (Galv.); Velika Planina (Steiner Alpen) 1500 *m*, 21. August (M. H.); Baba (Karawanken) und Stol, 25. und 29. Juli (Galv.); Ratschach in Unterkrain, 20. Juli (M. H.); Feistenberg und Gorjancigebiet, Rudolfswert, 8. Juni, 7. September (Hafn.); Presser, Ende Juni, Freudental bei Franzdorf, 15. August (Hafn.); in der Umgebung von Wippach häufig, Ende Mai, Juni, und im August. In Gebüschen und auch an Felsen.

674. f u m a t a Stph, mit ab. s i m p l a r i a Frr. Feistritztal bei Stein, 29. Juni, Wocheiner Feistritz, 25. Juni, (Hafn.); Črna Prst, Untere Alm, 600—800 *m* (Hafn., Ing. Kautz, Preiss.); Črna Prst, 1400 *m* noch im August frische Stücke (Hafn.); Mojstrana (Galv.); Kronau (Schwing.); ebenda 30. Juni, frische Stücke (Ing. Kautz); Golica, 28., 29. Juni (Galv.)

[5] Auch M a n n hat diese Wahrnehmung gemacht.

675. r e m u t a r i a Hb. Laibach, in Waldlichtungen von Mitte Mai bis Anfang Juli, nicht selten; St. Katharina, 15. Juni, aus Gebüschen gescheucht (Hafn.); Blegaš bei 900 *m*, 23. Juni (Hafn.); Stiege in der Wochein, 31. Mai. 9. Juni, Wocheiner Feistritz. 11. Juni (Hafn.); Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.); Nanos, Anfangs Mai im Buchengesträuch einige gefangen (Mn.).

676. p u n c t a t a Scop. Hl. Berg bei Littai, 11. Juli (Spl.); Mojstrana, Juli, Lichtfang (Schwing.); Ratschach in Unterkrain, 1. Juli (M. H.); bei Slap und St. Veit ob Wippach, Mitte Juni auf Sumpfwiesen (Mn.); bei Idria? (Scop.).

677. c a r i c a r i a Reutti. In der Umgebung von Wippach auf Wiesen und in Hecken, im Juni und wieder im August, nicht häufig; die erste Generation ziemlich selten. Die Art scheint manches Jahr sehr selten zu sein. Im J. 1906 habe ich weder bei Görz noch bei Wippach ein Stück gesehen.

678. i m m u t a t a L. Laibach, Juni, Juli in Hecken und auf Wiesen, nicht selten; auch am 9. September ein frisches Stück gefunden (Hafn.); Zadnjicatal, 26. Juli (Spitz.); Ratschach und Landstraß, Juni und August (M. H.), Rudolfswert, Wippach (Hafn.); an den Abhängen des Nanos und des Kouk an Felsen und an Steinen sitzend gefunden, im Juni (Mn.).

679. s t r i g a r i a Hb. Auf Wiesen. St. Katharina, Ende Juni, Anfang Juli (Hafn.); Landstraß, 3.—6. August (II. Gen. M. H.); Rudolfswert, Wiesen an der Gurk: 8. Juni und 8. August (Hafn.); Wippach, auf Wiesen, im Juni und wieder im August, nicht selten.

680. u m b e l a r i a Hb. Laibach, nicht häufig, in Waldlichtungen und in Gebüschen, im Juni; St. Katharina (Hafn.); Wippach, 18. Juni (Hafn.), ebenda, 3. Juni und auf dem Nanos, 19. Juni (Preiss.); hinter Oberfeld in jungem Eichengebüsch, Ende Juni (Mn.).

681. s t r i g i l a r i a Hb. Laibach, in Waldlichtungen und in Hecken, nicht selten, Ende Juni, Juli; St. Katharina (Hafn.); St. Anna bei Neumarktl, 17. Juli (Dob.), Radmannsdorf (M.), Črna Prst, 25. Juli (Winkl.); Lengenfeld, 2. August, ein ♀ (Galv.); Zadnjicatal, 26. Juli (Spitz.); Želimlje, 19. Juli (Hafn.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg und Gorjancigebiet, Ende Juni, Juli, häufig (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach, Juni, Juli, ziemlich häufig (Hafn., Preiss.), auf dem Kouk aus Gebüschen gescheucht (Mn.).

682. f l a c c i d a r i a Z, Bei St. Barthelmä im August 1903 ein kleines ♂ gefangen (Tavč.)

683. i m i t a r i a Hb. In der Umgebung von Wippach und an den Nanosabhängen bei der alten Burg und bei Gradišče in Gebüschen, Brombeerhecken und im Epheu, nicht selten, fliegt auch gern an den Köder. Ende Mai, Juni und wieder im August, Anfang September. Die zweite Generation ist häufiger. Zwei Formen: mit blassgelber und mit röthlichockergelber Grundfarbe.

684. o r n a t a Scop. Laibach von Mitte Mai bis August, in zwei Generationen; Großkahlenberg, bereits am 5. Mai, St. Katharina (Hafn.); Obergörjach, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Mojstrana (Galv.), in Unterkrain überall; St. Anna bei Presser, Wippach etc. Nirgends selten. Auf Wiesen, auf Waldblößen und in Hecken.

685. violata Thnbg.

a) v. decorata Bkh. In der Umgebung von Mojstrana (Galv.); bei Wippach, auf Hutweiden, Bergabhängen im Juni (Mn.).

Ephyra Dup.

686. pendularia Cl. Laibach, an Zäunen und an Baumstämmen, ziemlich selten; 13., 14. Mai, 1., 3. und 8. August; Großkahlenberg, 22. Mai 1910 ein frisches Stück gefangen (Hafn.).

687. orbicularia Hb. Laibach an Zäunen, im Mai, Anfang Juni und wieder Ende Juli, August, nicht häufig (Hafn).

688. albiocellaria Hb. In der Umgebung von Wippach: bei Manče, Gradišče, Oberfeld und bei Maria Au in Ahornhecken, nicht selten, vom zweiten Maidrittel bis Anfang Juni. Die Zucht ab ovo ist sehr leicht und ergibt in zirka fünf Wochen (bei siebentägigen Puppenruhe) die zweite Generation:

a) gen. aest. therinata Bastelberger. Ende Juni bis zirka 20. Juli. Im J. 1907 fand ich bei Gradišče noch am 8. September in einer Ahornhecke am Blatte sitzend ein frisches Stück, welches mir leider fortgeflogen ist und vom Winde weit weg getragen wurde, so daß ich das Tier nicht mehr finden konnte. Dieses Exemplar gehörte warscheinlich einer dritten Generation an. Es bleibt daher durch die Zucht festzustellen, ob die Art eine (partielle) dritte Generation hervorbringt und welcher Form diese III. Gen. angehört.[6]

689. annulata Schulze. Laibach, selten (19. Mai Hafn.); Podvtik und Prevalnik, nicht selten (Hafn.); Stein (Doll.); Großkahlenberg, St. Katharina und Ljubnik bei Bischoflack (Hafn., M. H.); Landstraß (M. H.); Feistenberg und Rudolfswert (Hafn.); Von Anfang Mai bis Mitte Juni und wieder Ende Juli, Anfang August, stellenweise nicht selten, in Gebüschen.

690. pupillaria Hb. »Anfangs Mai fing ich hinter Oberfeld ob Wippach einige abgeflogene Exemplare. Sie hat zwei Generationen, deren

---

[6] Heuer (1910) ist es mir gelungen, eine dritte Generation zu erziehen. Am 18. Mai fing ich bei Wippach ein ♀ der I. Gener., welches mir eine Anzahl Eier ablegte, Die Räupchen schlüpften in der Nacht zum 26. Mai. Leider konnte ich erst abends desselben Tages Futter bringen, so daß bis auf drei alle eingingen. Diese gediehen gut, verpuppten sich am 18. Juni und ergaben am 25. Juni die Falter, 2 ♂♂ 1 ♀ (therinata). Ich ließ alle drei Tierchen in einem Glase. Nach einigen Tagen fand ich darin mehrere Eier. Die Räupchen 16 an der Zahl, krochen am 4. Juli aus; fünf starben am ersten Tage an Lebensschwäche. Die übrigen 11 waren in zirka drei Wochen erwachsen, verpuppten sich in der Zeit vom 23. bis 25. Juli und lieferten vom 1. bis 4. August die Falter, typische therinata. Davon vereinigten sich je zwei Pärchen zur copula; leider starben die ♀♀ ohne Eier abgelegt zu haben.

Es kann von dem Ergebnisse einer Zimmerzucht allerdings nicht mit Bestimmtheit auf den Vorgang in der Natur geschlossen werden; es ist aber doch als wahrscheinlich anzunehmen, daß jenes Stück vom 8. September 1907 wegen der späten Erscheinungszeit einer (wenn vielleicht auch nur teilweisen) dritten Generation angehört hat.

zweite im Juli erfolgt« (Mn.). Bei Gradišče ob Wippach am 23. Juni gefangen (Preiss.). Jedenfalls selten.

691. porata F. Laibach, aus Eichengebüsch gescheucht, 6. und 22. Mai, ziemlich selten, später jedenfalls eine zweite Generation (Hafn.); Landstraß, 4. September (M. H.); Oberfeld ob Wippach, aus Eichengebüsch gescheucht, im Mai (Mn.); ebenda 9. Juli (Hafn.).

a) gen. aest. visperaria Fuchs. Wippach und Gradišče, 22. Juni, 5. Juli (Preiss.).

692. quercimontaria Bastelberger. Laibach. Tivoliwald und Golovec, in Eichengebüschen, nicht gerade selten; Großkahlenberg (Hafn.); Landstraß (M. H.); Wippach (Hafn.); jedenfalls auch anderwärts, bisher jedoch mit punctaria verwechselt. Im Mai und wieder in der zweiten Julihälfte und in August. (Determ. Rbl.).

693. punctaria L. Überall in Eichenwäldern, stellenweise häufig; darunter auch ab. naevata Bastelb. Ende April bis Anfang Juni und wieder Ende Juli, August.

694. ruficiliaria H. S. Gradišče ob Wippach, aus Eichengebüsch gescheucht, 18. Mai, 1. Juni (Hafn. determ. Rbl.).

695. linearia Hb. In der Umgebung von Laibach in Buchenwäldern nicht häufig, Ende April bis Juni, St. Katharina, 22. Juni, Ljubnik bei Bischoflack, 3. Juni, Blegaš, 900—1200 *m*, mehrfach, 23. Juni, Wocheiner Feistritz, 11. Juni, Črna Prst, bis 900 *m*, im Juni (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, Krmatal, Ende Juni bis Juli, (Flschm. Galv., Schwing.); Rudolfswert, ein Stück der zweiten Generation, 8. August (Hafn.).

a) gen. aest. strabonaria Z Sommergeneration. Habe diese auch am Licht und am Köder erbeutet.

696. suppunctaria Z. Gradišče ob Wippach, 25. Juni (Preiss.).

Rhodostrophia Hb.

697. vibicaria Cl. An trockenen Abhängen, auf Waldblößen und auch auf Wiesen. Laibach, selten, Juni, Anfang Juli; Podutik (Steinbruch) 31. Mai (Hafn.); bei Vigaun in Oberkrain, abgeflogen, Ende Juli (Spl.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing.); Sava an der Südbahn, oberhalb der Station, 11. Juli (Dob.); Ratschach in Unterkrain, 15. Juli (M. H.); am Fusse des Gorjanciberges, Ende Juni (Hafn.), in der Umgebung von Wippach, insbesondere an den Nanosabhängen, ziemlich häufig, Ende Mai, Juni. Bei Wippach tritt im August eine teilweise zweite Generation auf, deren Falter um ein Drittel kleiner sind als jene der ersten Generation. Die Wippacher Stücke gehören kaum der Stammform an, sondern sind als Übergänge zu v. strigata Stgr. zu betrachten. Typische strigata wurden einigemal von beiden Generationen erbeutet (Dob., Hafn., Preiss.).

698. calabraria Z. An den Nanosabhängen bei der Burgruine Wippach und bei Gradišče im Grase, ziemlich häufig, Ende Mai bis nach Mitte Juni, am 18. VI. (Hafn.), und am 20. VI. (Preiss.) noch frische Stücke angetroffen. Auch an den Abhängen des Kouk gefunden (Mn.). Sav-

an der Südbahn, oberhalb der Station, am 11. Juli 1909 zwei Stücke gefangen (Dob., Hafn.); Ratschach in Unterkrain, 15. Juli 1902, ein abgeflogenes Stück erbeutet (M. H.). Diese Art bringt keine zweite Generation hervor.

Timandra Dup.

699. amata L. Laibach, im Mai und wieder im Juli, August, nicht häufig, in Hecken; fliegt auch zum Licht. Ljubnik bei Bischoflack, 2. Juni (Hafn.); Stein (Doll.); Landstraß, Juli bis September (jedenfalls auch im Mai M. H.); Feistenberg, 12. Juli, Rudolfswert 16. Mai (Hafn.); bei Wippach im Juni auf Wiesen und Berglehnen, nicht gar selten (Mn.).

Sterrha HS.

700. sacraria L. Im Juni bei Gradišče ob Wippach auf dem Nanosabhange einige bekommen (Mn.).

Ortholitha Hb.

701. coarctata F. Ende Mai und anfangs Juni in der ganzen Umgebung von Wippach auf grasreichen Berglehnen in jungen Gebüschen, auch auf Hutweiden (Mn.). Ich fing ein einziges ♀ am 1. Juni 1905. — Nanos ob Präwald. 1200 *m*, 4. Juni (Preiss.).

702. plumbaria F. Überall häufig in Waldlichtungen, in Hecken und im Grase, im Mai, Juni und wieder Ende Juli, August. Kommt auch auf den Bergen Oberkrains (jedenfalls in nur einer Generation) vor: Črna Prst, 20. Juni (Dob., Hafn.); Mojstrovka, Prisang, Razor bis gegen 1800 *m* (Schwing.); Karawanken (Galv.).

703. limitata Sc. In Gebüschen und im Grase, stellenweise häufig. Großkahlenberg, Flödnig, Ende Juli, August häufig (Hafn.); Stein (Doll.); Altlack bei Bischoflack, 17. August (Tavč.); St. Anna bei Neumarktl, 17. Juli (Dob.); Lancovo bei Radmannsdorf, August (M.); Wocheiner Feistritz und Črna Prst, häufig. Mojstrana, Lichtfang (Galv. Schwing.); Karawanken (Galv.); Kumberg (M. H.); Družinska vas, 23. Juli, Feistenberg und Gorjancigebiet (Pondirjevka) Ende Juli, August (Hafn.); Rudolfswert (Buč.).

704. moeniata Sc. Laibach, Tivoliwald, an Böschungen, nicht selten im August; Podutik, Steinbruch, 15. August, in Anzahl (Hafn.); Großkahlenberg, August (Hafn.); Grmada, 1. September (Högl.); Altlack bei Bischoflack, 18. August (Tavč.); Radmannsdorf, 10. August (M.); Črna Prst, Untere Alm, 800 *m*, nicht selten im August (Hafn.); Mojstrana, 17. August (Rgr. Kautz); Velika Planina (Steiner Alpen), 21. August (Dob.); Feistenberg (Lečnik), August (Hafn.); Senožeče (M. H.); Wippach, an den Nanosabhängen, 15., 20. August (Hafn.).

705. bipunctaria Schiff. Laibach, Tivoliwald, 23. September (Hafn.); Podvtik, Steinbruch, 15. August (Hafn.); Stein (Doll.); Radmannsdorf, 13. August (M.); Wocheiner Feistritz und Črna Prst (Penth.); ebenda, 25. Juli (Winkl.) und im August (Hafn.); Mojstrana (Schwing.); Karawanken (Galv.); Kumberg (M. H.); Feistenberg (Lečnik); Ende Juli, August, auf steinigem

Terrain nicht selten (Hafn.); Sava an der Südbahn, oberhalb der Station, 11. Juli (Hafn.); Adelsberg, Sovič, 7. August (Hafn.); Senožeče, sehr häufig (M. H.); Wippach an den Nanosabhängen, 17. Juni (Preiss.), 4. Juli abgeflogen (Hafn.), im August nicht selten; ebenso auf dem Nanos, 30. Juli, 11. August (Hafn.). Auf den Bergen Oberkrains auch ab. gachtaria Frr. gefangen (Galv., Hafn.).

Mesotype Hb.

706. virgata Rott. In der Umgebung von Wippach, 21. Mai, 15. Juli, 3. September (Hafn.); ebenda, 1. und 13. Juli, Gradišče, 1. Juni, abgeflogen, Kouk, 2. Juni (Preiss.); auch auf dem Nanos angetroffen, 16. Juli (Hafn.). Im Grase.

Minoa Tr.

707. murinata Sc. In Waldlichtungen und an Waldrändern überall häufig, Mai bis August.

a) ab. cyparissaria Mn. Bei Wippach an den Nanosabhängen die vorherrschende Form. Auch auf dem Sovič bei Adelsberg gefangen, 7. August (Hafn.), 20. August (Preiss.). Übergänge überall. Diese Form dürfte nur im männl. Geschlecht vorkommen.

Odezia B.

708. atrata L. Wocheiner Feistritz, 29. Juni (Ing. Kautz); Mojstrovka, 1500 *m* (Schwing.).

709. tibiale Esp.

a) v. eversmannaria HS. Staud. Reb. Cat. p. 284.

Siona Dup.

709. decussata Bkh. Auf Wiesen und grasreichen Lehnen, nicht häufig. Laibach, Wiese hinter der Schießstätte, ein Stück, 25. Juni 1896 (Hafn.); Stein (Doll.); St. Katharina, 2. und 7. Juli (Hafn.); Radmannsdorf, 24., 28, Juni, 1. Juli (M.); Črna Prst, zirka 700 *m*, ein frisches, helles ♂ (Schwing.); ebenda, bei 800 *m* ein abgeflogenes Stück, 17. Juli 1910 (M. H.); Presser, 16. Juli, Loitsch, 2. Juli (Hafn.); St. Veit ob Wippach, auf einer Wiese an der Straße, Ende Juni (Mn.); Oberfeld, 18. Juni, abgeflogen (Preiss.).

Lithostege Hb.

710. farinata Hufn. Ende Mai bei Haidenschaft um Getreidefelder; waren um diese Zeit schon abgeflogen (Mn.).

Anaitis Dup.

711. praeformata Hb. Stein (Doll.); Neumarktl, 16. Juni (Hafn.); Črna Prst (Pesth); ebenda, 19. Juni (Dob., spl.) und 27. Juli (Winkl.).

ebenda bei 1500 *m* noch am 30. August 1910 drei frische Stücke erbeutet (M. H.); Mojstrana, Lichtfang, Ende Juli (teste Schwing. et Galv.); zweiter Triglavsee (Penth.); Voßhütte, Lichtfang (Schwing.); Landstraß, 25. Juli (M. H.); Gorjanci, ein ♂ aus Buchengebüsch gescheucht, 20. Juni (Hafn.); Senožeče, 12. August (M. H.); Nanos, Ende Juni im Buchengebüsch (Mn.).

712. plagiata L. In der Umgebung von Laibach nicht häufig; Ratschach in Unterkrain und Landstraß (M. H.); Feistenberg, nicht selten (Hafn.); Senožeče (M. H.); an den Abhängen des Nanos (Hafn.) und des Kouk (Mn.). In Hecken, an Baumstämmen und auf sandigem Boden. Mai bis August, jedenfalls in zwei Generationen. Heuer (1910) noch am 24. und 25. September am Licht beobachtet (Hafn.).

Chesias Tr.

713. rufata F. Laibach, Tivoliwald, in der Nähe von Unterrosenbach, auf Rhamnus sitzend gefunden, 27. und 30. April (Hafn.). Golovec, aus Brombeerhecken gescheucht, 15. April (Dob.). Selten.

Lobophora Curt.

714. polycommata Hb. Laibach, Tivoliwald, an Baumstämmen, 30. März, 4. April (Hafn.). Jedenfalls selten.

715. sertata Hb. Laibach, an einer Mauer gefunden, 11. September (Hafn.); Črna Prst, von 1500 *m* ab aufwärts an Felsen, bereits am 14. Juli angetroffen (M. H.), sodann am 21. und 30. August in Mehrzahl gefangen (Hafn., M. H.), helle und braune Stücke. Mojstrana, Lichtfang, Herbst (Winz.).

716. carpinata Bkb. Laibach, Tivoli, an Weißbuchenstämmen, 7. und 8. April (Hafn.); Großkahlenberg, 12. April, Landstraß, 20. Mai (M. H.). Nicht häufig.

717. halterata Hufn. Laibach, Tivoli und bei Črnuče, an Weißbuchenstämmen gefunden und aus Gebüschen gescheucht, 23., 25., 30. April, 13. Mai (Hafn.); Stein (Doll.); Ratschach in Unterkrain, 4. April, Landstraß, 5. Mai (M. H.). Nicht häufig.

718. sexalisata Hb. Mojstrana, 23. Juli 1903, an einem Zwetschkenbaum (Schwing.).

719. viretata Hb. Laibach, Golovec und Tivoli, an Baumstämmen, 30. April, 3. und 6. Mai (Hafn.). Selten.

Cheimatobia.

720. brumata L. Laibach, ziemlich häufig, Ende Oktober bis Anfang Dezember, an Baumstämmen, fliegt auch gern zum Licht; Mojstrana, Lichtfang, Oktober bis 20. November (Ing. Schwing., Winz.); Ratschach in Unterkrain, Landstraß und Senožeče (M. H.). — Dürfte nirgends fehlen.

Triphosa Stph.

721. sabaudiata Dup. Črna Prst, 1500 *m* ober dem Mallnerhause, am 29. Juni 1910 Raupen auf Rhamnus carniolica, und zwar nur auf kümmerlichen, dicht an den Felsen wachsenden Büschen gefunden; die Falter schlüpften anfangs August (M. H., Spl.). Ebendort am 21. August

einige Falter aus Felsenhöhlungen gescheucht (Hafn.). Mangart, 27. Juli (Ing. Schwing.).

722. dubitata L. Laibach, in der zweiten Julihälfte und im August und nach der Überwinterung im April, an Zäunen und an Baumstämmen, nicht häufig; Großkahlenberg, 5. Mai (Hafn.); Črna Prst 19. Juni 1909, in kleinen, dunklen, überwinterten Stücken in Anzahl zum Licht geflogen (Dob., Hafn., Spl.); ebenda, Raupen an der gleichen Stelle und gleichzeitig mit sabaudiata gefunden (M. H., Spl.) und am 21. August Falter gefangen (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang (Galv.) Triglavgebiet, 14. August (Penth.); Voßhütte, Lichtfang, 12. Juli (Schwing.); Ratschach und Landstraß (M. H.); Feistenberg, Köderfang, 10. Juli (Hafn.); Senožeče, sehr häufig, Juli, August (M. H.); Wippach, Lichtfang, 15. Juli, 13. August (Hafn.).

a) ab. cinereata Stph. Mojstrana, 31. Juli, 1 ♂ (Ing. Kautz).

Eucosmia Stph.

723. certata Hb. Laibach, Golovec und Tivoliwald, selten, an Baumstämmen nahe am Boden sitzend, auch im Grase gefunden, April; Stein, ein auffallend verdunkeltes Stück (Doll.); Preska, Ende April (Hafn.); Radmannsdorf, 27. April (M.), Wocheiner Feistritz, in der ganzen Umgebung häufig, 17. Mai frisch, 31. Mai, 11. Juni abgeflogen (Hafn.); Črna Prst bis zirka 800 *m* (Hafn.); Mojstrana, Lichtfang, 8. und 18. Juni (Ing. Schwing.); Krmatal, 28. Juni (Flschm., Schwing.); Mlincagraben (Karawanken), 9. Juni 1908 (Galv.); Žehmlje, 23. Mai, in Hecken, bereits abgeflogen (Hafn.); Ratschach in Unter-Krain, Ende März, April (M. H.); Rudolfswert, 16. Mai (Buč.); Möttling (Cvetko); Tannenwälder bei St. Kanzian nächst Rakek, 5. Mai (Hafn.).

724. undulata L. In der Umgebung von Laibach nicht selten in Wäldern; gern auf Fichtenzweigen sitzend; Mitte Mai bis Anfang Juli, Wochein, Stiege, aus Gebüschen gescheucht, 9. Juni (Hafn.); Črna Prst, 800 *m*, aus Fichten gescheucht, 29. Juni (Hafn.); Krmatal, 28. Juni, an feuchten Stellen (Flschm., Schwing.).

Ein wahrscheinlich der ab. subfasciata Reuter angehörendes Stück mit dunkelbrauner Binde auf den Vorderflügeln wurde am 21. Mai 1904 auf dem Golovec bei Laibach gefangen (Hfn.).

Scotosia Stph.

725. vetulata Schiff. Großkahlenberg, 18. Juni, einige aus Gebüschen gescheucht (Hafn.); Landstraß im Juni (M. H.); Feistenberg, in der zweiten Junihälfte einige aus Hecken gescheucht (Hafn.); Sovič bei Adelsberg, in Gebüschen, 18. Juni (Hafn.), Wippach, 23. Juni, abgeflogen (Preiss.); bei Gradišče ob Wippach aus Brombeerhecken gescheucht (Mn.). Ebenda 28. Juni, abgeflogen (Hafn.).

726. rhamnata Schiff. Laibach, Golovec und Schloßberg, an Baumstämmen und im Brombeergebüsch im letzten Junidrittel, ziemlich selten; Großkahlenberg, 24. Juni (Hafn.) Voßhütte, Lichtfang, 8. Juli (Schwing.); Landstraß, Ende Mai, Juni (M. H.); Senožeče (M. H.). Das Tier war in Wippach (Felsenkeller und Schloßpark) in der zweiten Junihälfte 1907 geradezu gemein (Hafn., Preiss.); hinter Oberfeld ob Wippach am Eichengebüsch (Mn.).

Lygris Hb.

727. prunata L. Črna Prst, 1400—1500 *m* an Felsen und Steinen, 21. August 1910 (Hafn).

728. populata L. In Wäldern, und an Waldrändern, Ende Mai bis Juli. In der Umgebung von Laibach und St. Katharina, nicht selten (Hafn.); Altlack bei Bischoflack (Tavč.); Črna Prst, 700—900 *m* im Juli, August haufig; auch bei 1300—1500 *m* in der zweiten Augusthälfte in Mehrzahl angetroffen (Hafn., M. H.), darunter auch Übergangsstücke zu ab. musauaria Frr. (M. H. vid. Rbl.) Triglav (Penth.); Voßhütte, Lichtfang 8. Juli (Schwing.); Weißenfels, 20. Juli (Hafn.); Karawanken (Galv.).

Larentia Tr.

729. dotata L. In der Umgebung von Laibach in Gebüschen nicht häufig, Juni, Juli; St. Katharina (Hafn.); Radmannsdorf (M.); Črna Prst, 25. Juli (Winkl.) auch im August (Hafn.); Mojstrana (Galv.); Kronau, 11. Juli (Schwing.); Karawanken (Galv.); Kumberg, 29. Juli, Landstraß, 7. Juli (M. H.); Feistenberg, 24. Juni, 4. Juli, St. Anna bei Preserje, 25. Juni, 4. Juli (Hafn.).

730. fulvata Forst. Velika Planina (Steiner Alpen), 800 *m* und Črna Prst, 800 *m* aus Gebüschen gescheucht, 21. und 30. August (M. H.). Ende Juni auf dem Nanosabhange um wilde Rosen (Mn.).

731. ocellata L. In der Umgebung vom Laibach nicht selten, Mai, Juni und August, September, in Hecken und an Baumstämmen; Mojstrana (Galv.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); Rudolfswert (Hafn.); Senožeče (M. H.); in der Umgebung vom Wippach, auf dem Nanos und auf dem Kouk (Mn.); jedenfalls auch anderwärts.

732. bicolorata Hufn. In der Umgebung von Laibach (Tivoli, Stadwald, Strobelhof), Ende Juni, Juli, nicht häufig, in Hecken und in der Dämmerung um Weidengebüsch schwärmend (Hafn., Winkl.); bei Zwischenwässern am 3. Juli (Hafn.); Feistritztal bei Stein, 5. Juli (Hafn.); Wocheiner Feistritz, 14. Juli (Penth.); Črna Prst, 600 *m*, 30. Juli, frisch (Hafn.); Ratschach in Unterkrain (M. H.); bei Wippach, am Bachufer im Juni aus Sträuchern gescheucht (Mn.); ebenda, 19. Juni (Spl.).

733. variata Schiff. In der Umgebung von Laibach auf Fichten, manches Jahr sehr häufig, von Mitte Mai bis Ende Juni. Außerdem auch im Oktober (5., 9. und 31. X.) gefangen (Hafn.). Andere Fundorte: St. Katharina, Ljubnik bei Bischoflack (3. Juni), Blegaš, 1000—1200 *m* sehr häufig, jedoch schon abgeflogen, 22., 23. Juni 1910, Wocheiner Feistritz und Črna Prst, im Juni und später (Hafn.); Črna Prst, Kottal und Mojstrana, Lichtfang, Ende Juni, Juli (Schwing.); Mojstrana, 1500 *m*, 8. Juli (Schwing.); Baba (Karawanken) 18. Juli 1906 und Stol, 29. Juli 1906 (Galv.) Stein (Doll.); Feistritztal bei Stein, 5. Juli, Ortenegg, 11. Juni, Gorjanci, Ende Juni (Hafn.); Wippach, Lichtfang. 30. Juni, Gradišče ob Wippach, 27. Juni (Preiss.); Nanos, Anfang Juni (Mn.). Sehr variabel.

a) ab. stragulata Hb. Blegaš 23. Juni (Dob.); Črna Prst, 11. Juli (Schwing.); ebenda, 17. Juli 1910 (M. H.); Vratatal, 23. Juli 1910 (Spl.)

b) ab. obeliscata Hb. Selten unter der Stammform. Laibach, 3 ♂♂ St. Katharina 1 ♀ gefangen (Hafn.). Wippach, Burg, Lichtfang, 1. Juli (Preiss.).

Slovstvo.

Deželić Velimir dr., Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju in neki njegovi sastavci. (1828—1850). Gradja za povijest književnosti Hrvatske. Izdaje Jugoslov. akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga 6. Zagreb, 1909.

Kot 6. knjigo »Gradje za povijest književnosti hrvatske« je izdala »Jugoslovanska Akademija znanosti i umjetnosti« za l. 1909. korespondenco Ljudevita Gaja, ki jo čuva zagrebška vseučiliška knjižnica. Uredil je knjigo dr. Velimir Deželić; on ji je napisal tudi uvod, a tu po krivem trdi, da bi se bil Gaj kot graški dijak seznanil z Vrazom — zakaj Vraz je bil še gimnazist v Mariboru, ko je bil Gaj v Gradcu. Transkripcija ni vedno točna. Večji del knjige (329 strani) obsega pisma, ki so jih razni Slovani pisali Gaju, manjši del ima pisma, ki jih je pisal Gaj; dodana je še razpravica o avdijenci Gajevi pri cesarju Francu 1833., ki po beležkah Gajevih dokazuje, da cesar pač ni govoril natančno teh besed: »Kad imaju Magjari novine, neka ih imadu i Hrvati« — nadalje faksimile Gajevega pisma Vrazu (1834) in govor Lj. Gaja 24. februarja 1849. o proslavi obletnice banovanja Jelačićevega. — Priobčeni so listi le do l. 1850.; takrat je otemnela Gajeva zvezda in niso več z njim korespondirali »znatniji ljudi«. V korespondenci se pogrešajo listi mnogih mož, s katerimi je bil Gaj brezdvomno v zvezi, zlasti Rusov. To nam razlaga Deželić tako: Ko so 1853. Gaja radi »konspiriranja« z Rusi zaprli, je spalil vse spise, ki bi ga količkaj mogli kompromitirati. Izmed Slovencev se nahajajo v knjigi listi teh-le mož: Bleiweisa, Cafa, Danjka, Jarnika, Matjašića, Oróžna Valentina, Slomška (in Vraza Stanka). Liste teh literatov hočem kratko posneti.

Da sta se Ptujčan Matjašić in Krapinčan Gaj že poznala v dijaških letih (1827.), nam svedoči list, ki ga je dne 23. oktobra 1829. pisal Gaju Matjašić iz Ptuja kot absolviran filozof. Gaj se je takrat ukvarjal s pravopisnimi reformami — 1830 je že izdal svojo »Osnovo« — in je poprosil po vsej priliki Matjašiča, naj se informira pri Štajercih o njih mnenju. Matjašić še ni mogel z Danjkom ustno govoriti, a večina drugih mu je rekla, da ostanejo »pri starem« (danjčici?), dokler se ne ustanovi nov pravopis in ne uvede v šole. Pogovarjal se je zlasti s Cvetkom.

Matjašić je obžaloval, da Gaja še ni mogel pozdraviti v Ptuju in ga odtod par četrt ure povabiti v kraje, o katerih more reči: »hic mihi terrarum praeter omnes angulus ridet«. Bil je Matjašić takrat že znan v rodbini Gajevi; zato s tem listom pozdravlja njegovo ljubo gospo mamico, brata in sestrice, pa tudi gdčno Fany in »lekarnarje, svoje zemljake«.

L. 1836. je poslal Urban Jarnik, ki je bil že abonent »Danice«, pripombe o Babukićevi deklinaciji in konjugaciji, kjer je proti srbskim oblikam zagovarjal »gornjeilirske«. S temi svojimi prispevki je hotel dejanski pokazati svoje [illegible] (»über Ihre edlen Bemühungen in der illyrischen Literatur«), ko mu ga je že davno želel izraziti pismeno.

Naslednjega leta je bil Slomšek v Zagrebu. Tudi ta poset je rodil literarne zveze.

Dne 24. aprila 1838. je poslal Slomšek iz Celovca, izpolnjujoč svojo obljubo, Gaju za »Danico«: 1. »Ein Wort über Volksbildung in den Sonn- und Feyertagsschulen, wie solche in Ober-Illirien gehalten werden, welchen Aufsatz ich dem Herrn von Rakowetz zu liefern versprach«. 2. »Einige schöne Charakterzüge aus dem Leben der Slovenen in den Gebirgen zwischen Kärnten, Krain und Steyermark«. — Ako bi to ugajalo, bi hotel poslati še več. Obenem mu pošilja celovške mladinske spise ter hoče pošiljati tudi nadaljnje spise, »damit die löbl. Redaktion auch unsere kleine Literatur kennen lerne«. Naroča za pl. Bohra, c. kr. rudarskega uradnika, ki se baje osebno pozna z Gajem, eno »Danico«. Končno pozdravlja Rakovca, Babukića, Mažuranića itd.

Iz Vrazovega kroga graškega je izšel, dasi ni nikdar bil pravi Ilir, Oroslav Caf.

Juri Caf, kaplan framski, naroča dne 27. decembra 1839. »Ilirske Nar. Novine« in »Danico Ilirsko«, in sicer zase in za kaplana Jarca v Slivnici ter vpraša, ali bi Gajeva tiskarna ne vzela v tisk »windische malenkosti d. i. Säckelchen für Kinder als Prämien z. B. mit 1—2, 3—8 bis 20 duodezblätchen, um hier das illirisch-windische Alphabet nach u. nach einzuführen«.

Dne 5. decembra 1843. piše Caf slovenski Gaju, »preučenemu gospodu doktorju, mladega ilirstva rumeni zorjenici«, o potrebi izpopolnitve Gajevega pravopisa za slovenščino, posebe za Cafove slovarske namene. (»Le pravopisa nam ne nametnite, v kterem bi se uboga Slovenščina utopila, razgubila ino več ne poznala«). Kot dialektolog je polagal vso važnost na narečja in podnarečja, češ, Bog obvari, da bi ilirščina svoja podnarečja celo v nemar puščala ali pa zatirala, s tem bi sama jamo kopala svojemu boljšemu napredovanju, on da hoče sedaj svojo »domačo ilirsko slovenščino po vsej mogočnosti ziskati ino vkup spravit . . . ino tako ukrašeno ino ukrepljeno Vam jo hoćem k obćji Ilirščini pripeljat . . .« Caf je o svojih črkopisnih konstrukcijah večkrat pisal tudi Vrazu, a ni prejel od njega dotle nikakega odgovora. Vraz, ki je že l. 1834. klical: »Quando finis erit gramaticis?« se pač l. 1843. — post festum — ni spuščal v taka razglabljanja osamelega dialektologa, ki je popolnoma zamenjal znanstveno dialektologijo s praktičnimi potrebami književnega jezika in pravopisa.

Dne 11. aprila 1846. je pisal Caf zopet o slovniških stvareh Gaju, »rumenomu selncu na Ilirskem nebu« (»Vse se po selncu ozira — a jaz po Vas . . .«) ter zatrjeval, da so mu ilirska podnarečja, »ogrskoslov., štajersko, koroško, kranjsko, rezijansko, hrvatsko in slovensko« dobro znana, ne pa južna — pač konfuzno naštevanje!

Močno privlačno silo si je ustvaril Gaj z ustanovitvijo svoje tiskarne.

Dne 12. marca 1840. piše znani pesnik, kaplan Valentin Orožen iz Poličan Gaju, češ, da se »unbekannter Weise« usoja, ga nadlegovati z nekim vprašanjem. »Mehrere geistliche und auch andere Herrn in unserer benachbarten Steiermark Freunde der slawischen Litteratur und Theilnehmer Illirisch narodnih novinah in (?) Danica wünschen zu erfahren, ob Sie nicht auch in unserem Cillier Dialekte, wohl in Ihrer Schriftart zu Zeiten was Poetisches in Ihre Danica aufnehmen wollten? Wäre das, so wollten wir Ihnen herzlich gerne zum allgemeinen Besten manches Original Liedchen einsenden«.

Teritorialne zveze in pravopisne simpatije so približale Gaju Petra Danjka.

Dne 12. marca 1841.[1] je dal dekan Danjko ruskemu prof. Sreznjevskemu priporočilno pismo za Gaja. Dne 8. januarja 1842. pa je pisal Gaju obširnejši list o pravopisnih, jezikovnih in tiskovnih stvareh; list svedoči, da sta si bila takrat Gaj in Danjko prav blizu. »Eigentlich sind wir beide mitsamen, nur in . . . . š, ž, č unterschieden . . . Quis contra correntem! (Danjkovi znaki) mögen den Vorzug haben, so sind jetzt vorherrschend durch š, ž, č und immer auch weit vorzüglicher als die alten des Bohoritsch in Krain«. Hvali rednost Gajeve tiskarne »und darum bin ich derselben immer mehr Freund«, zlasti ker vidi, da z njim lahko čitajo najpreprostejši seljaki. Danjko je s tiskom njegove »Pesmi nedužnega deteta« prav zadovoljen, češ, tisk je »herzlich nett«; zato naroča baš tiskanje molitvenika »Bog mojeh vedreh« ter obeta, da pride kmalu s tiskom knjižice »vom Herzen Jezu und Mariens und so nach und nach mit verschiedenen Arbeiten, um die einfache Schreibart š, ž, č immer weiter zu dehnen. Damit die Krainer sehen, daß wir in unseren Gegenden nicht allein mit unserer Mundart, Kleidertracht etc., sondern auch mit š, ž, č wirklich kroatisieren«.

Vendar v knjižnem jeziku ni hotel čisto za Gajem in Vrazom. Videl je pač, da je »unter allen Slavendialekten hohe Zeit, endlich einmal ernstlicher zur Literatur zu greifen, als es bisher geschah. Wir können aber nicht unsere Arbeiten fürs liebe Land-Volk gefällig und brauchbar machen, wenn wir nur (? uns) anfangs von der Mundart desselben zu viel von benachbarten Varietäten befangen lassen; denn Ihnen Agramern kann nicht die Mundart gefällig seyn, wie sie hier unter den zusammengrenzenden kroatischen, ungarischen und steyrischen Winden lautet, und umgekehrt, so wollen nur (?) allhier auch andere benachbarte Varietäten nicht gefallen. Wir alle thun also einstweilen am vortheilhaftesten, wenn wir nach dem Beispiel der alten griechischen Äolier, Dorier, Attiker, Jonier jeder nur für sein Völklein arbeiten und nach und nach einer von dem andern das bessere benützen und durch Schulwesen in die Welt langsam wachsen machen. (?) Der kroatisierende Dialekt ist unter und obbesagten Zusammengränzlern beliebter als der krainische und kärntnerische«. Zato more v onih krajih »vorzüglich Agram in seiner jetzigen Beschaffenheit am leichtesten und wohltätigsten wirken« (s tiskom).

Naravno je, da je Bleiweis stopil z Gajem v zvezo, ko je postal urednik »Novic«; saj bliže sploh ni imel »kolege«.

Dne 25. avgusta 1843. ponuja Bleiweis Gaju svoje »Kmetijske in rokodelske novize« za »Danico Ilirsko«, »diese von Ihnen so trefflich redigierte Zeitschrift«. Dne 4. novembra 1843. pa mu poklanja s slovenskim pisanim listom pratiko c. kr. Kmetijske družbe (»Malovažno delo je sicer v redu slovenske literature, vender se je za prostiga človeka prav koristno skazalo in lani je bilo 40.000 iztisov poprodanih. Ker tedaj ta knjižica zlo med ljudstvo gre, sim letos v nji pod naslovom: „Pantam in deklétam za podük in kratek čas" sostavek spisal, ki Vam bo morebiti dopadel«).

Slovencev pa se tiče tudi list Čelia dr. Amerlinga.

[1] Pri Ivezoviću [illegible] pomotno 1840.

Julija meseca 1836. je bil v Ljubljani, in sicer pri Kastelcu dr. K. Amerling, asistent zoologije iz Prage (potoval je po našem jugu, da bi nabiral narodna imena ptičev, rastlin itd.); seznanil se je tudi s Prešernom, Chrobatom, Metelkom, »grofom« Freyerjem. Na Koroškem se je seznanil z Jarnikom in zvedel, da ima za Gaja pripravljen spis, ki ga pa hoče skrajšati, »mislim pa, da to učini v blagor vsega južnega slovanstva« (očividno je ironija proti Jarnikovim jezikovnim predlogom); v Celovcu je posetil Zupana, Slomška, Kokeila itd.; pravi »Najhuje izgleda na Koroškem; tu ta narod umira; in duhovništvo mu trikrat na leto propoveduje njegovo pogrebno pesem v jeziku njihovih očetov in bože, da je temu tako —« . . .

Največ je pisem Vrazovih (16) in ta so tudi najzanimivejša; zlasti je zanimiv Vrazov list, pisan v Ljubljani dne 27. januarja 1837. Vraz tu piše, da je bil pri Prešernu, da Prešeren rad sluša in poje Gajevo »Još Hrvatska« in se strinja z ilirskimi tendencami; Prešeren obžaluje, da je že v letih in si ne more toliko prisvojiti ilirščine, da bi v njej napisal »karkoli viteškega«. *Dr. Fr. Ilešič.*

Kotnik Franz Dr., Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. Sonderabdruck am dem 60. Programme des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt 1909/10. Str. 22). ***Kurze Biographie des Volkspoeten Andreas Schuster, vulgo Droboznjak.***

Koroška nam dosle ni dala plodovitega umetnega pesnika. Kako bi ga bila tudi dala, ko pa neprijateljske razmere uduše prirodne kali ter se jim ne puste razviti. A da ima koroški Slovenec prirodne sile dosti, o tem nam svedoči poleg častitljivega tkalca-pevca, M. Andreaša iz Roža tudi Andraš Droboznjak, kmet, ki je pred 100 leti oral svojo koroško njivo in njivo slovenske književnosti. Prof. Kotnik, sam koroški Slovenec, nam je v pričujoči študiji podal jako važno pojasnilo o tem kmetu-literatu, ki ga je dosle poznal le malokdo, in to skoro le po imenu.[1] Rojen je bil Schuster-Droboznjak l. 1768. blizu Sv. Jurija (Sternberg) v beljaškem okrožju in je umrl po l. 1818. (kdaj, tega tudi dr. Kotnik še ni mogel dognati) — vrstnik torej francoskim časom, ki so tudi Andreašu narekovali »rajme«. Po starih pesniških pravicah je ljubil tudi vino; s svojim posestvom je dogospodaril ter zadnji del svojega življenja baje preživel v osojski okolici. So mu pač pri kmetskem delu hodili »rajmi« po glavi. »Te raime sim naredov per moimi dele polete«, pravi sam in poroča se, da je imel, ko je oral, na vsakem koncu njive knjigo, da je v njo zapisoval »rajme«, ki jih je spesnil brazdeč. Droboznjakovih tiskanih knjig je dosle znanih četvero (razen tega še en tiskan list). »Svovenji obace« (Slovenji abece), ki je dosle znan v enem edinem eksemplarju, obsega 406 verzov, vsak peti verz se začne z novo črko abecede (pred te »abecedne« verze je postavljen uvod); ta abeceda je uporabljena kot akrostihon. Po vsebini pa knjiga ni kak abecednik — začetnica za čitanje, marveč je »poučna« pesem, ki prikazuje socialna zla svoje dobe, pregrehe, na pr. mož, žen, mladeničev, deklet. Kara sicer pregrehe kmetskega stanu, a tudi zatrjuje, da bi ne bilo na

[1] Pisal je o njem v „Časopisu za zgodovino in narodopisje" prof. Iv. Grafenauer 1907.

svetu nobenega gospoda, ko bi ne bilo kmeta. Ostro biča tudi razposajenost duhovniškega življenja, ki je vzrok, da je ljudstvo tako pokvarjeno. Druga knjiga, ki pa ji je naslov neznan, obsega »litanije teh hudih žen«, izpoved »za pijance« (na pr.: »O gospod birt, bodi ti meni, ubogemu pijancu gnadljiv inu milostljiv skoz tvojo belo kredo!« — moderniziral sem v tem citatu nekoliko pravopis) itd. Tretja knjiga je »Pasion«, ki ga je Droboznjak, »en poreden Pauer u' Koratane« zložil po nemškem vzorcu P. Mart. Cochema. Četrta knjiga je »Colemone-Shegen«. Še pred 20 leti se je mnogo čitala knjiga o lepi Magelonì, ki jo je baje spisal tudi Droboznjak, ki pa je zdaj ni najti več v nobenem eksemplarju. Med narodom je mnogo debelo-smešnih verzov, ki jih — pa dosle brez dokaza — pripisujejo tudi Droboznjaku. Narobe-kralj Matjaž! — Študija dr. Kotnikova je prav pomemben prispevek k naši kulturno-literarni prošlosti, a dobiva pomen tudi za razvoj internacionalnih literarnih pojavov. Droboznjakovi akrostihi na pr. dajejo slutiti, da je imela nemška literatura take akrostihe ne le v 15. stoletju — iz tega so znani — ampak tudi pozneje, v 18. stoletju, zakaj te-le je po vsej priliki čital in rabil Droboznjak. *Dr. Fr. Ilešič.*

A. Leskien, Zur Kritik des altkirchenslavischen Codex Suprasliensis II. Des XXVIII. Bandes der Abhandlungen der philolog. histor. Klasse der königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. I. Leipzig bei B. G. Teubner 1910.

Že v XXVII. zvezku istega zbornika pričeto študijo nadaljuje ugledni lipsijski slavist v tem najnovejšem snopiču, obsegajočem 26 str. Primerjaje grško predlogo z obema izdajama Supraslskega zbornika, z Miklosičevo in Severjanovljo, razlaga razna teže umljiva mesta in priporoča zmiselne popravke. Kakor znano, se nahaja dobršen del tega znamenitega spomenika (118 listov) v ljubljanski študijski knjižnici kot del Kopitarjeve zapuščine. *II'.*

Karl Pick, Die schiffbaren Flüsse in Krain und ihre Regulierung. („Österreichische Wochenschrift für den öffentlichen Baudienst". Jahrg. 1910, Heft 29 und 30. — Nekoliko razširjeno v „Laibacher Zeitung", 21—23/VII., 25—30/VII., 1—4/VIII. 1910).

O brodarstvu po Ljubljanici in Savi sta že pisala zgodovinarja Rutar (Mitteil. d. Musealver. 1892) in Vrhovec (Zab. knjiž. »Matice Slov.« 1895). V zgoraj navedeni študiji razpravlja o zgodovini uravnavanja Ljubljanice in Save strokovnjak-inženir, ki ima kot sekcijski stavbni voditelj pri uravnavi Save na Kranjskem največ vpogleda v stvar. Pri tem delu mu je služilo mnogo doslej neizrabljenih aktov ljubljanskega magistrata in kranjske deželne vlade. Posebej začenja s Karlom VI., ki je obračal posebno pozornost na Trst in Reko in radi tega gradil ceste proti morju ter pospeševal brodarstvo po Savi in Ljubljanici. Blizu Fužinskega slapa pod Ljubljano so napravili 490 sežnjev dolg prekop s 9 zatvornicami in manjšega pri razvpitem »Belem slapu«, blizu sedanje železniške postaje Hrastnik, nadalje so odstranili nevarne skale na več krajih med Savo in Zidanim mostom, izboljšali so vlačilne steze (Treppelwege) ob Savi, ki je živina po njih vlačila s tovori obložene ladje po reki navzgor. A Fužinski prekop se ni obnesel. Za

vzdrževanje vseh teh naprav so ustanovili leta 1738. v Ljubljani dvorno komisijo, ki je določila za čolne posebno »Strom-Conservations-Gebühr«. Te naprave so izpopolnjevali za časa Marije Terezije in Jožefa II. Velike zasluge si je pridobil »navigacijski inžener« Josip Schemerl, ki je začel l. 1784. z novo uravnavo, kar je bilo posebno važno v francoskih vojnah l. 1799—1804, ko so prevažali vojaštvo po Savi. Schemerl je dal izboljšati vlačilno stezo, ki je držala od Zaloga do Radeč zdaj po desnem, zdaj po levem bregu, od Radeč do Krškega po levem; od Vernika pri Kresnicah do Save je bila vsekana v skalo. — L. 1795. je Ogrska nameravala Reko spojiti po cesti s Kolpo, to reko uravnati in zvezati s Savo in Donavo; neka kr. ogrska parobrodna družba naj bi bila izvršila ta načrt. A ker bi bile tako oškodovane notranjeavstrijske dežele s Trstom, se je v istem letu v Ljubljani sestala komisija, ki je izdelala načrt, po katerem naj bi šel promet z Dunaja k Adriji po Muri, Dravi, Savinji, Savi in Ljubljanici do Vrhnike in dalje po cesti v Trst. Član te komisije je bil tudi neumorni Schemerl; l. 1796. je z Maillardom niveliral progo Mura—Vrhnika. A razen »Wiener-Neustädterkanala« med Dunajem in Dunajskim Novim mestom je ostal ves načrt na papirju. V letih 1795—1801 so zopet uravnavali Savo; tudi večje ladje so odslej vozile po reki. Savske ladje so nosile navadno 16 mož; pri krmilu je sedel »zadnjik«, na sprednjem koncu ladje »sprednjik«, štirje »krmani« so pomagali zadnjiku, štirje sprednjiku, dva »brodnika« sta pritrjevala vrvi pri vlačenju ladij in pripravljala vlačilno živino; razen teh je bilo na ladji še nekaj »pomagačev« (enemu od njih so rekli »ta peti«). Vlačilna živina je štela 7 parov volov, včasih je vlačilo ladje celo 21 parov. — Ko je bila dograjena Južna železnica, je nehala plovba po Ljubljanici in Savi, a regulacijska dela so nadaljevali. Uravnavo Savske struge med Sv. Jakobom in izlivom Kamniške Bistrice so dovršili l. 1884. do 1895., med Sv. Jakobom in Tacnom l. 1897.; od l. 1903. pa uravnavajo Savo od Dolskega dalje.

Svoji razpravi je inžener Pick priložil dva zemljevidna obriska, risbe starih ter modernih savskih ladij in reprodukcije peterih bakrorezov iz l. 1736. in 1738., ki kažejo Ljubljanico pri Fužinah ter najznamenitejše tesní ob Savi.

Plovba po Savi je danes pri nas skoro pozabljena; a nedavno se je oglasila Ogrska z načrtom, ki bi imel tudi za Kranjsko važne posledice. Ogrski trgovski minister Kossuth je izdal obširno spomenico[1] o prekopu, ki bi naj vezal Donavo z Reko in tako osvobodil ogrsko trgovino avstrijskega vpliva. Novi prekop bi spojil Vukovar ob Donavi in Šamac ob Savi; Kolpa bi se morala poglobiti od Karlovca do Broda ob kranjsko-hrvaški meji in odtod bi držal prekop na Reko. Tako bi se uresničil nad 100 let stari načrt in vprašanje plovbe po naših rekah bi zopet postalo aktualno.

M. Pajk.

[1] „Daten zur Frage des Donau—Save-Kanals und der zum Adriatischen Meere führenden Wasserstraße (Aus dem vom ungar. Handelsmin. Fr. Kossuth herausgeg. 127 Seiten Text . . . enthaltenen Werke . . . übersetzt)“ v „Österr. Wochenschrift f. d. öffentl. Baudienst“. Jahrg. 1910, Heft 1. — Prim. tudi „Die Wasserwirtschaft in Ungarn“ (Mitteil. des Zentralvereines für Fluß- u. Kanalschiffahrt in Österreich, 1. II. 1909).

P. v. Radics. Einnahmen und Ausgaben der Stadt Laibach im Jahre 1581. („Laibacher Zeitung", 18./VI., 21./VI., 22./VI. und 23./VI. 1910).

Marljivi Nestor kranjskih zgodovinarjev objavlja tu iz ljubljanskega mestnega arhiva najstarejše podatke o gospodarstvu ljubljanskega mesta iz leta 1581. Župan je bil tedaj protestant Lenart Chren, oče slovečega protireformatorja škofa Tomaža Hrena. Dohodki ljubljanskega mesta so bili takrat: a) Mitnine ob štirih mestnih vratih; največ (700 gld. 49 kr.) so nesla »Špitalska vrata« (ob vhodu v prejšnjo Špitalsko, sedaj Stritarjevo ulico); torej največ so uvažali po Dunajski cesti in iz Gorenjske; dosti manj (210 gld. 4 kr.) so nesla »Starotrška vrata« (blizu Florijanske cerkve, dohod iz Dolenjskega), prav neznaten pa je bil promet po »Klošterskih vratih« (poleg sedanjega finančnega ravnateljstva, 42 gld. 16 kr.) in po »Nemških vratih« (pri Križankih, 11 gld. 48 kr.). b) Pristojbine od merjenja žita, vina, platna in soli z mestnimi tehtnicami, od nakupavanja žita in od mestnih prodajalnic kruha (Brottische). c) Od hišnega davka. d) Od zaostalih davkov; nekateri davkoplačevalci so bili na zaostanku po več, celo do 6 let. e) Od prodajanja lesa iz mestnega loga, od mestnega mlina in od mestnih opekarn, ki jih je bilo dvoje. Ljubljanski meščanje so plačevali za 1000 kosov opeke iz mestnih opekarn 1 gld. 45 kr., tujci 2 gld. 20 kr. f) Od glob, in g) od stojnic ob semnjih. Skupaj 4437 gld. 54 ¼ kr. — Izdatki l. 1581. so bili: Županova letna nagrada 50 gld., nagrade mestnih blagajnikov, plača mestnega tajnika 200 gld., kar je za one čase znatna vsota, plače mestnih uslužbencev (n. pr. čuvaja Špitalskih vrat letnih 61 gld. 30 kr.), deželni davek, ki ga je mesto plačevalo stanovom, razni upravni in reprezentacijski stroški, poprave mestnih stavb i. dr. — Skupaj 4938 gld. 46 kr. stroškov; torej 500 gld. 56 kr. primanjkljaja. Tudi račun za leto 1582. kaže primanjkljaj. *M. Pajk.*

Dr. W. Schmid. Der Goldmünzenfund in Emona. (Berliner Münzblätter. N. F. XXXI. Jahrg. August 1910. S. 537—541).

Dr. W. Schmid popisuje 50 zlatnikov in 9 srebrnih palic, ki so jih februarja 1910. izkopali na Mirju (glej str. 117. letošnje »Carniole«). Med zlatniki je večje število dozdaj neznanih vrst. Povprečno tehtajo zlatniki po 4·47 *g*, kar se ujema z običajno težo solidov v dobi Konstantina Velikega in njegovih naslednikov, vendar nahajamo med emonskimi zlatniki nenavadno mnogo takih, ki prekoračijo normalno težo. To razvidimo, če primerjamo podobne najdbe. *M. Pajk.*

Merhar dr. I., Valvasor als Etnograph. Eine Charakteristik. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Triest über das Schuljahr 1909/10. S. 3—26.

Zanimiv je ta članek, ki pa ne odgovarja povsem naslovu. Poleg pregleda karakteristike Valvazorja kot etnografa se nahajajo v spisu tudi stvari, ki ne spadajo pravzaprav k omenjeni Valvazorjevi oznaki, a nikakor ne kvarijo celote. Za svojo osebo bi si želel spis v slovenskem jeziku, da bi zbudil med našimi ljudmi veselje in zmisel za lepoto naših krajev, za narodovo preteklost, za narodno blago ter življenje in mišljenje našega ljudstva. Pa

tudi kot programski sestavek ne bo izgrešil po mojih mislih svojega cilja, ker sem prepričan, da so ga čitali dijaki z zanimanjem in da je vžgal vsaj v tem ali onem iskro navdušenja za Valvazorjevo delo. Članki enake vrste, kakor je Merharjev, so gotovo veliko pripravnejši za srednješolska izvestja, ki pridejo po dijakih tudi v roke širjega občinstva, nego mnogokrat suhoparne razprave, katerih ali ne čita nihče, ali se jih pa usmili tuintam kak profesor.

Merharjeva karakteristika Valvazorja se odlikuje po temeljitem znanju »Der Ehre des Herzogtums Krain«. Zdi se mi pa le ogrodje k razpravi, ki naj bi izrekla zadnjo besedo o etnografskem Valvazorjevem gradivu. A tudi sicer naj pride Merhar še večkrat na dan z razpravami o Valvazorju, ker kaže z imenovanim programskim člankom lepo sposobnost za to. Valvazorjev skoro edini dosedanji preiskovalec Radics je namreč preveč epično širok in premalo kritičen, da bi zadostil strogemu znanstvu. S tem pa ne mislim kratiti njegovih zaslug, ki si jih je pridobil z marljivostjo na polju naše kulturne ali literarne zgodovine.

Kar sem še čital razprav v srednješolskih izvestjih Primorja, še povsod me je motilo lepo število tiskovnih pogreškov. I. Merharjev članek ni brez njih. Pa tudi jezik ni brez napak. *Dr. Lokar*

Kossmat und Diener, Die Bellerophonkalke von Oberkrain und ihre Brachiopodenfauna. Mit 2 Tafeln und 6 Textillustrationen. Jahrbuch der k. k. Geologischen Reichsanstalt in Wien. LX. Band. 1910. Seite 277—310.

Um die Ergebnisse dieser Abhandlung gebührend würdigen zu können, empfiehlt es sich, hiezu den Maßstab zu gewinnen durch einen kurzen Rückblick über den historischen Gang der Fragen, die hier der Lösung zugeführt werden.

In den Nordalpen wie in den Südalpen findet sich, wie schon F. v. Hauer in seiner Geologie 1875 es darstellt, über den ältern palaeozoischen Formationen ein Schichtenkomplex, welcher vorwaltend aus rot gefärbten Konglomeraten und Sandsteinen mit Einlagerungen von Schiefern oder Kalksteinen besteht. Da insbesondere in den ersteren Petrefakten gänzlich zu fehlen scheinen, die darüberliegenden ebenfalls rot gefärbten sandigen Schiefer jedoch sicher der Triasformation angehören, so blieb die Altersbestimmung jener lange Zeit zweifelhaft.

In der alten geognostischen Karte von Tirol, welche J. Trinker 1853 erläuterte, ist eine Zone roten Sandsteines als »Rotliegendes«, der untern Abteilung der Permformation entsprechend, ausgeschieden. Im Hangenden desselben erscheint eine Zone von Kalkstein eingezeichnet und dem »untern Alpenkalk« zugestellt.

In der geologischen Karte von Oberkrain, welche von der Geologischen Reichsanstalt in Wien auf grund der Übersichtsaufnahmen eines Geologen dieser Anstalt, M. V. Lipold, in den Jahren 1855 und 1856 publiziert wurde, erscheinen die roten Sandsteine und Konglomerate den Werfener Schichten der untern Trias zugezogen und die in innigem Zusammenhange damit stehenden Kalke zumeist als »Muschelkalk« der mittlern Trias zugeordnet.

Gümbel zählt noch im J. 1873 den Grödner Sandstein der Trias zu.

Suess gelang der Nachweis von bezeichnenden Pflanzenabdrücken der Permformation im Rotliegenden über dem Quarzporphyr Südtirols, jedoch in Gesteinen abweichender petrographischer Ausbildung.

Hiedurch, sowie durch eigene Beobachtungen im Gailtaler Gebirge, sowie in den Karawanken angeregt trat Stache der Frage näher und entdeckte im J. 1877 in Südtirol in Kalken, welche über den Grödner Sandsteinen, jedoch unter unzweifelhaften Werfener Schichten liegen, eine marine Fauna von vorwiegend palaeozoischem Gepräge. Hiedurch war folgendes klargestellt: der Grödner Sandstein und die Verrucanokonglomerate entsprechen der untern Abteilung der Permformation, welche in Deutschland in petrographisch ähnlicher Weise ausgebildet ist und mit dem alten bergmännischen Namen als »Rotliegendes« bezeichnet wird. Die obere Abteilung der Permformation, welche in Deutschland vorwiegend in Form von Kalken und Dolomiten entwickelt ist und die bergmännische Benennung »Zechstein« führt, ist in den Südalpen ebenfalls in kalkiger und dolomitischer Entwicklung vorhanden; die in ihr von Stache neuentdeckte Fauna aber ist als eine alpin modifizierte Fazies der Fauna des deutschen Zechsteins aufzufassen. Die petrographische Analogie der beiden Abteilungen des mitteleuropaeischen Perm in- und außerhalb der Alpen ist allerdings keine vollständige. Die Permsedimente Deutschlands sind ausgezeichnet durch ein reichliches Vorkommen von nutzbaren Mineralen (Kupfererze, Steinsalz in einer Mächtigkeit von über 1200 *m*, Kalisalze, Gyps, Steinkohle).

Die durch Hofrat Stache bekannt gewordene Tierwelt des südalpinen Oberperm enthält Cephalopoden, Muscheln, Brachiopoden (Productus etc.), Schnecken (Bellerophon etc.) u. a. Nach ihren bedeutsamsten Fossilien werden diese Schichten kurz als Bellerophon-Kalke und Dolomite bezeichnet. Von Pflanzen sind darin kalkausscheidende Algen der Gattung Gyroporella so häufig, daß sie wohl zur Gesteinsbildung beitragen. Stache hat seine Funde in den Jahrbüchern der Geologischen Reichsanstalt 1877 und 1878 in einer eingehenden Abhandlung erörtert und damit die Vertretung der Permformation in den Südalpen mit ihren beiden Abteilungen zum erstenmale festgestellt.

Eine namhafte Erweiterung der Kenntnis des Unter-Perm brachten die Entdeckungen, welche in den Karawanken und den Karnischen Alpen von Stache (1884), Geyer (1896, 1899) und besonders Schellwien (1898, 1900) gemacht wurden.

Bald darauf erregten die Fossilfunde, welche Kossmat in den oberpermischen Schichten Oberkrains gemacht hatte, Aufmerksamkeit. Professor Kossmat war als Geologe der Österreich. Geologischen Reichsanstalt mit der geologischen Neuaufnahme des Idrianer und Bischoflacker Berglandes (Spezialkarte der Österr.-Ungar. Monarchie, 1 : 75.000, Blatt . Zone 21, Kolonne X) beschäftiget und kam alsbald in die Lage, im Bereiche seiner Begehungen das Vorhandensein sowohl von roten Sandsteinen und Konglomeraten des Unter-Perm festzustellen, als auch die darüber lagernden Kalke und Dolomite mit ihren Durchschnitten und Anwitterungen von Bellerophonschalen, sowie andern entsprechenden Fossilien als Vertreter der obern Abteilung derselben Formation zu erkennen. Hiedurch erfuhr die Geolog. Karte Lipold's eine namhafte Ergänzung und Vervollkommnung

Im Jahre 1901 entdeckte Prof. Kossmat überdies in den Bellerophonkalken in der Nähe von Žažar und Vrzdenec (»Schönbrunn«) bei Oberlaibach Schalen der Brachiopodengattung Productus, welche Prof. Schellwien (Königsberg) als wahrscheinlich identisch mit Productus indicus des vorderindischen Salt Range-Gebirges erkannte. Hiedurch erschienen überraschende faunistische Beziehungen der Permperiode zwischen weit entfernten Gegenden angedeutet. Es besuchten daher behufs Ergänzung des palaeontologischen Materiales Kossmat und Schellwien gemeinsam die genannten Fundorte im Sommer 1905. Noch im selben Jahre erstattete Schellwien der Deutschen Geologischen Gesellschaft Bericht über die Ergebnisse der Aufsammlung. Es ließen sich in der Tat einige identische Arten mit denen der indischen Productuskalke feststellen. Nach dem vorzeitigen Tode Schellwiens übernahm Professor Diener (Wien) die Untersuchung der gesammelten Brachiopoden.

Die Ergebnisse der Befunde beider Fachgelehrten: Kossmat und Diener finden wir in der Abhandlung niedergelegt, auf welche wir durch den vorliegenden Bericht die Aufmerksamkeit zu lenken beabsichtigen. Sie zerfällt in zwei Abschnitte: im ersten berichtet Prof. Kossmat über »Die Verbreitung und Lagerung der Bellerophonkalke im Süden der Julischen Alpen«, in dem zweiten Prof. Diener über »Die Brachiopodenfauna des Bellerophonkalkes von Žažar und Schönbrunn«.

Kossmat widmet gesonderte Erörterungen, I. den Bellerophonkalken der Gebirgszone Sairach-Kirchheim, sowie den Permaufbrüchen im Gebiete des Idrijcaflusses, II. den Bellerophonkalken der Umgebung von Bischoflack und Billichgratz, III. den Bellerophonkalken der Gebirgszone Oberlaibach-Pölland. Es werden die Gesteinsfolge und die durch Verwerfungen, Überschiebungen, Faltungen und Überkippungen reichlich gestörte Lagerung besprochen, wobei die Darstellung durch 1 Kartenskizze und 5 Profile unterstützt wird. Bemerkenswert ist das Vorkommen von lagerartigen Imprägnationen mit Kupfererzen im Perm der Umgebungen von Kirchheim, Bischoflack, im Sairacher Berg und bei Eisnern. Dies verdient hervorgehoben zu werden, da Kupfervorkommnisse sowohl in vielen Teilen der Südalpen als auch in außeralpinen Gegenden (Deutschland etc.) zu kennzeichnenden Begleitern des Perm gehören. In den »Schlußbemerkungen« weist Kossmat auf die Vertretung beider Permabteilungen in den Ostkarawanken und dem Gebiet von Seeland am Nordrand der Sanntaler Alpen, welches Vorkommen von Teller festgestellt wurde (1898) und schließlich auf die Permformation Bosniens (nach Kittl 1904) und Dalmatiens (nach Schubert 1910) hin. Doch lieferten alle diese Gebiete bis jetzt keine so bemerkenswerte Faunenbestandteile wie die krainischen Lokalitäten.

Die nun folgende palaeontologische Untersuchung Prof. Dieners ist von besonderem Interesse dadurch, daß vom italienischen Geologen Caneva eine Studie über die Fauna des südalpinen Bellerophonkalkes erschienen war (1905, 1906). Dieselbe stützt sich auf eine größere Fossilliste, als sie seinerzeit Stache zu Gebote stand. Auffallend ist es aber, daß Caneva in seiner Diskussion der Perm-Triasgrenze den Bellerophonkalk nicht mit dem Productuskalk, sondern mit den Ceratitenschichten der indischen Salt-Range parallelisiert.

Diener hebt zunächst das gewaltige Überwiegen der Productidae in der Fauna von Žažar und Vrzdenec hervor. Dies sei um so bemerkenswerter, als sonst im südalpinen Bellerophonkalk Vertreter dieser Familie der Brachiopoden außerordentlich spärlich sind. Ferner macht Diener in seiner Besprechung der Fauna des oberkrainischen Bellerophonkalkes auf deren altertümliches Gepräge aufmerksam. Einige Formen weisen eher auf ein unterkarbonisches als auf permisches Alter hin, andere auf das Oberkarbon von Moskau und dem Ural; die verbreitetsten Formen allerdings auf den Productus-Kalk Indiens, dessen Altersstellung eine vielumstrittene ist.

Die Fauna des oberkrainischen Bellerophonkalkes bringt in die Frage eine bestimmte Entscheidung, da die Fossilien einer sicher horizontierten Schichtgruppe angehören, die jünger ist als unzweifelhafter Grödner Sandstein und älter als sichergestellte Werfener Schichten. Die Fauna von Schönbrunn und Žažar lehrt uns offenbar, daß die in Betracht kommenden Brachiopoden, welche ebensowohl Beziehungen zu unterkarbonischen wie oberkarbonischen und jungpermischen Ablagerungen verraten, für die Altersbestimmung wenig geeignet sind. Indem Diener diesen Gesichtspunkt hervorkehrt, klären sich die bisherigen widersprechenden Deutungen der verschiedenen Forscher mit einemmale in natürlicher Weise auf. Es darf nur noch hervorgehoben werden, daß die Fauna der südalpinen Bellerophonkalke nicht eine Übergangsfauna ist, sondern einen eminent palaeozoischen Charakter besitzt. Auch Caneva anerkennt das permische Alter der Bellerophonkalke, doch will er im ostindischen Faunengebiet die Perm-Trias-Grenze nach aufwärts verschieben, indem er den Bellerophonkalk wie bereits oben erwähnt, den Ceratitenschichten zustellt welche noch dem Perm zufallen sollen. Diener hebt dagegen hervor, daß gerade die Brachiopoden von Žažar und Vrzdenec die Aquivalenz des Bellerophonkalkes mit dem Produktuskalk Ostindiens erweisen, während die Ceratitenschichten die typische Fauna der Werfener Schichten der Triasformation führen und demnach diesen angehören. *F. S.*

Geologische Spezialkarte der Österr.-Ungar. Monarchie. Blatt Bischoflack—Idria. Zone 21, Kolonne X. Maßstab 1 : 75.000. Aufgenommen von Dr. Fr. Kossmat, herausgegeben von der k. k. Geologischen Reichsanstalt, Wien 1909. Preis 7 K 50 h.

Die Geologische Karte des hier dargestellten Gebietes wurde von der Geologischen Reichsanstalt das erstemal auf Grund der Aufnahmen von Lipold und zum Teile von Stur in den Jahren 1855 und 1856 hergestellt und im Handkolorit ausgegeben. Dem gegenüber bezeichnet die vorliegende Neuausgabe in Farbendruck einen ungeheuren Fortschritt, der dem unterdessen vollführten Aufschwunge der Geologie sowie der Kartographie entspricht. Während die alte Karte im Maßstabe 1 : 144.000 nur 22 stratigraphische bezw. petrographische Abteilungen darstellt, erscheinen in der vorliegenden neuen im Maßstabe 1 : 75.000 deren 37 mit sorgfältigem Detail im Verlauf der geologischen Grenzlinien zum Ausdrucke gebracht. Überdies ist die Schichtstellung an zahlreichen Punkten eingetragen, so daß die verwickelte Tektonik des Gebietes so gut als möglich erkennbar wird.

Die geologische Aufnahme eines stratigraphisch so manigfach gegliederten, von Dislokationen verschiedenster Art betroffenen und auch geographisch reichlich gegliederten Gebietes erfordert gediegene Sachkenntnis, scharfe Beobachtung, kluge und vorsichtige Abwägung. Daß diese Voraussetzungen erfüllt sind, dafür bürgt der Name des Autors in gleichem Maße wie das Ansehen des wissenschaftlichen Institutes, welches der Herausgeber ist.

Als topographische Grundlage dient das vom k. k. Militärgeographischen Institut herausgegebene Spezialkartenblatt 1 : 75.000, der geologische Farbenaufdruck ist ebendaselbst ausgeführt worden. Dank günstiger Farbenwahl bleiben das Terrainbild und die Schrift der Karte unter dem Farbenaufdruck noch genug deutlich lesbar.

Die vorliegende Karte ist somit wie alle bisher erschienenen Blätter der Geologischen Spezialkarte der Österreichischen Länder ebensowohl in wissenschaftlicher Beziehung sowie in der technischen Ausführung den modernen Anforderungen vollauf entsprechend und darf sicherlich auf bewundernde Zustimmung in Kreisen der Fachgeologen rechnen.

Schon während seiner Aufnahmsarbeiten veröffentlichte der Autor Mitteilungen über bemerkenswerte Befunde und zwar in den Publikationen der Geologischen Reichsanstalt (»Bergbaugebiet von Idria«, »Eisnern und Pölland«, »Bellerophonkalke« etc.), sowie der kais. Akademie der Wissenschaften (»Wocheiner Tunnel«) und erstattete einen Bericht auf der Tagung des internationalen Geologenkongresses in Wien 1903 (»Überschiebungen im Randgebiete des Laibacher Moors«). Ein besonderes Heft »Erläuterungen« zu der nun nach mehrjähriger Arbeit fertig vorliegenden Karte soll sicherem Vernehmen nach demnächst erscheinen.

Bereits früher (1905) ist von demselben Autor die geologische Karte des Blattes Haidenschaft—Adelsberg (Zone 22, Kolonne X) samt »Erläuterungen« der Öffentlichkeit übergeben worden. Dasselbe schliesst sich an das Blatt Bischoflack—Idria im Süden unmittelbar an und ergänzt es in dieser Richtung in erwünschter Weise. *F. S.*

Geologische Spezialkarte der Österreich.-Ungar. Monarchie. Blatt Cilli—Ratschach Zone 21, Kolonne XII, Maßstab 1 : 75.000 Aufgenommen von Friedr. Teller, herausgegeben von der k. k. Geologischen Reichsanstalt in Wien. Preis 7 K 50 h.

Die Diagonale, welche von der NW-Ecke des Kartenblattes zu der gegenüberliegenden gezogen wird, folgt so ziemlich der Landesgrenze zwischen Steiermark und Krain, so daß die SW-Hälfte des Blattes Krain zufällt. Dies berechtigt uns, auf das Erscheinen dieser geologischen Karte aufmerksam zu machen.

Die geologische Aufnahme führte der Chefgeologe Bergrat Dr. Fried. Teller aus, einer der hervorragendsten Feldgeologen, die unsere Reichsanstalt seit ihrem Bestehen besitzt. Teller ist ein erfahrener Kenner der Geologie der Südöstlichen Alpen und ihres Vorlandes. Wir verdanken ihm die geologische Karte der Steiner Alpen (zwei ganze und zwei halbe Blätter der Spezialkarte 1 : 75.000), ferner wurde das Blatt Pragerhof—Windisch Feistritz von ihm und Dr. J. Dreger kartiert, und in den letzten

Jahren ist von Teller die Aufnahme des Blattes Radmannsdorf durchgeführt und bereits nahezu zum Abschlusse gebracht worden.

Im Blatte Cilli—Ratschach sehen wir eine reiche Formationsfolge vertreten. Sie umfasst das obere Karbon, das Perm mit Verrucano und Grödner Sandsteinen, eine vielfach gegliederte Trias (11 Ausscheidungen) das Tertiär (10 Ausscheidungen) mit allen seinen Abschnitten ausgenommen das Eozän, sowie die quartären Ablagerungen. Jura und Kreide fehlen. Auf der steirischen Blatthälfte treten überdies altpalaeozoische, vermutlich silurische Gesteine und tertiäre Eruptionsprodukte (Hornfelstrachyt) auf.

In der Anordnung der Sedimente fallen im Blatte Cilli—Ratschach vor allem zwei ostwestlich streichende 5—8 *km* breite Streifen von Schiefern, Sandsteinen und Konglomeraten der Steinkohlenperiode auf. Der nördliche Zug streicht an Tüffer und Trifail vorbei und betritt bei Trojana krainischen Boden. Der südliche reicht aus der Gegend von Drachenburg und setzt sich über Littai westwärts fort. Dessen weiterer Fortsetzung gehört der Laibacher Schloßberg an. Beide Karbonzüge erscheinen durch auflagernde Schollen von Perm- und Triassedimenten wiederholt unterbrochen. Zwischen den zwei Aufbrüchen des Karbon sowie nördlich und südlich von ihnen am Rande des Kartenblattes lagern breite Streifen von Triassedimenten, welche stellenweise unterbrochen werden von Aufbrüchen der ältern Unterlage. Begleitet werden diese Zonen von drei zumeist schmalen Streifen tertiärer Ablagerungen. Der mittlere von diesen streicht von Trifail her über Sagor und endet auf dem Blatte Laibach bei Moräutsch. Dieser Tertiärzug erhält eine besondere Bedeutung durch die Lager von Braunkohle, die in ihm eingeschaltet erscheinen und bei Trifail sowie bei Sagor abgebaut werden. Sie gaben Anlaß zu den eingehenden Studien Bittner's (Jahrb. der Geol. R.-A. 1884). Der nördliche Tertiärzug führt Kohle bei Möttnig, der südliche bei Johannistal. Diese Umstände fesseln ganz besonders das Interesse des praktischen Bergmanns bei der Betrachtung von Teller's geologischer Karte. Auch mit warmen Quellen (Römerbad, Gallenegg) ist ihr Gebiet gesegnet.

Die Rücksichtsnahme auf Fragen praktischer Art und nicht minder auf solche von rein wissenschaftlichem Belang waren offenbar bestimmend, daß der Autor nicht nur die einzelnen Formationsglieder nach ihren Alters- und Faziesunterschieden mit vollster Sorgfalt in der Karte darstellte und die einzelnen Vorkommnisse möglichst genau zu umgrenzen trachtete. Er brachte überdies die Lagerung und den Verband der Schichtkomplexe durch die hiefür üblichen Signaturen an entsprechend zahlreichen Stellen zum Ausdrucke, so daß ein Bild der Tektonik des dargestellten Gebietes dem Betrachtenden vor Augen tritt. Nach übereinstimmenden Befunden von Bittner (l. c) und Teller ist die heutige Tektonik wohl hauptsächlich ein Werk der gebirgsbildenden Kräfte der mittleren Tertiärzeit. Sogar die Ablagerungen der sarmatischen Stufe sind noch von den Faltungen ergriffen worden.

Teller selbst hat schon während seiner Aufnahmsarbeiten über bemerkenswerte stratigraphische und palaeontologische Eigenheiten aus dem Gebiete der Karte einzelne Berichte erstattet. Eine zusammenhängende kurze Darstellung der erdgeschichtlichen geologischen Geschichte des in der Karte dargestellten Terrains werden wohl die zugehörigen »Erläuterungen« bieten, deren Erscheinen in Aussicht steht. *F. S.*

Erwin Janchen, Die Cistaceen Österreich-Ungarns. Sonderabdruck aus den Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines an der k. k. Universität Wien (VII. Jahrg., 1909, Nr. 1—3, pag. 1—124).

Auf Grund mehrjähriger eigener Beobachtungen und kritischen Studiums eines reichen Herbarmaterials und der einschlägigen Literatur hat der Verfasser in dieser Monographie mit der ihm eingenen Gründlichkeit die in Österreich-Ungarn wildwachsenden Gattungen, Arten und Formen der im Titel genannten Familie in einer auch auf die praktischen Bedürfnisse Rücksicht nehmenden Darstellungsweise musterhaft bearbeit.

In der Abgrenzung der Gattungen und grossenteils auch jener der Arten hat sich Verfasser an die in Englers Pflanzenreich erschienene Grosser'sche Bearbeitung der Cistaceen[1] gehalten. In der Unterscheidung der Formen wußte derselbe die richtige Mitte zu halten, um dem Formenreichtume dieser Pflanzengruppe gerecht zu werden, ohne die Übersicht durch Heranziehung der in der Literatur vorfindlichen zahllosen, oft nur auf ganz inkonstante Merkmale gegründeten kleinen Formen unnötiger Weise zu erschweren.

Von den 7 Cistaceengattungen sind in Österreich-Ungarn die Gattungen *Cistus, Tuberaria, Helianthemum* und *Fumana* vertreten, wovon in Krain nur die beiden letzteren vorkommen.

Die auf die Mittelmeerländer der alten Welt beschränkte Gattung *Cistus* L. weist in dem behandelten Gebiete die Arten *Cistus albidus* L. (Südtirol in der Umgebung des Gardasees), *Cistus villosus* L. (Südistrien, Dalmatien, Herzegowina), *Cistus monspeliensis* L. (Südistrien, Dalmatien) und *Cistus salvifolius* L. (Triester Gebiet, Istrien, Küstenkroatien, Dalmatien, Herzegowina) auf, ferner die Hybride *Cistus florentinus* Lam. = *C. monspeliensis* L. × *C. salvifolius* L., die im Verbreitungsgebiete beider Stammeltern häufig vorkommen dürfte, bisher jedoch nur nach einem einzigen an der Ostküste des Val Cane bei Pola gefundenen Strauche bekannt ist.

Die Gattung *Tuberaria* (Dunal) Spach hat in Österreich-Ungarn nur einen Vertreter, *Tuberaria guttata* (L.) Fourreau, welche Art in der Herzegowina, in Dalmatien, Küsten-Kroatien und Südistrien verbeitet ist.

Die Gattung *Helianthemum* Boehmer ist in der Monarchie durch folgende Arten vertreten: *Helianthemum salicifolium* (L.) Miller (Südistrien, Fiume, Dalmatien, Herzegowina), *Helianthemum apenninum* (L.) Miller (Südtirol), *Helianthemum nummularium* (L.) Dunal (Tirol, Salzburg, Ober- und Niederösterreich, Galizien, Ungarn, Siebenbürgen, Bosnien, Herzegowina, Dalmatien), *Helianthemum tomentosum* (Scop.) Spreng. (Südtirol, Kärnten?, Krain?, Herzegowina, Bosnien, Banat), *Helianthemum hirsutum* (Thuill.) Mérat (in allen Ländern), *Helianthemum grandiflorum* (Scop.) Lam. et DC. (auf den Hochgebirgen in Tirol, Kärnten, Steiermark, Krain, Küstenland, Siebenbürgen, Oberungarn, Galizien, Mähren), *Helianthemum nitidum* Clementi (auf den Hochgebirgen in Tirol, Salzburg, Steiermark, Ober- und Niederösterreich, Kärnten?, Krain, Oberungarn, Siebenbürgen?, Kroatien, Dalmatien, Bosnien, Herzegowina), *Helianthemum canum* (L.) Baumg. (Südtirol, Ober- und Niederösterreich, Südsteiermark,

[1] W. Grosser, Cistaceae (A. Engler, Pflanzenreich, 14. Heft, [IV. 193], 1903).

Krain, Küstenland, Triest, Istrien, Fiume, Kroatien, Dalmatien, Herzegowina, Bosnien, Siebenbürgen, Ungarn, Böhmen), *Helianthemum italicum* (L.) Pers. (Südtirol, Istrien nur auf der Insel Cherso, Dalmatien), *Helianthemum rupifragum* Kerner (Niederösterreich, Steiermark, Krain, Kroatien, Dalmatien, Herzegowina, Bosnien, Siebenbürgen, Oberungarn, Bukowina, Galizien, Mähren) und *Helianthemum alpestre* (Jacq.) DC. (in allen Alpenländern und in Kroatien, Dalmatien, Herzegowina, Bosnien, Siebenbürgen, Ober-Ungarn, Bukowina, Galizien?). Ferner wurde bei Unken in Salzburg unter mehreren vollkommen typischen Individuen der Stammeltern auch die Hybride *Helianthemum Kerneri* Gottlieb et Janchen = *H. hirsutum* (Thuill.) Mérat × *H. nummularium* (L.) Dunal nachgewiesen.

Die für Krain angegebenen Arten der Gattung *Helianthemum* enthält folgende Übersicht.

1 a, Blätter stets mit Nebenblättern. — Embryo einfach zusammengefaltet; Keimblätter gerade, etwas kürzer als das Würzelchen. [Untergattung *Ortholobum* Willkomm, Gattung *Helianthemum* Spach.] . . . 2

1 b. Blätter ohne Nebenblätter. — Embryo doppelt zusammengefaltet; Keimblätter ungefähr in der Mitte ihrer Länge umgeknickt, bedeutend länger als das Würzelchen. [Untergattung *Plectolobum* Willkomm, Gattung *Rhodax* Spach.] 5

2 a, Blätter unterseits, sehr selten beiderseits filzig. Blüten sehr groß. Hochgebirgspflanze. . . . . *H. tomentosum.*

2 b. Blätter nicht filzig, höchstens unterseits mit zerstreuten sternförmigen Büschelhaaren bekleidet 3

3 a, Blüten mäßig groß. Pflanze niederer und mittlerer Lagen. Kelch zwischen den Nerven filzig oder flaumig, seltener (bei einer südlichen Rasse) kahl. . . . . *H. hirsutum.*

3 b. Blüten sehr groß. Hochgebirgspflanze. Kelch zwischen den Nerven kahl oder fast kahl, sehr selten stärker behaart, auf den Nerven büschelhaarig, selten ganz kahl 4

4 a, Blätter auf beiden Flächen oder mindestens oberseits zerstreut behaart, trübgrün . . . . *H. grandiflorum.*

4 b. Blätter kahl oder nur am Rande und Mittelnerv gewimpert, seltener mit ganz vereinzelten Haaren auf der Fläche, hellgrün oder blaugrün . . . . *H. nitidum.*

5 a, Blätter unterseits oder beiderseits filzig . . . . . . *H. canum.*

5 b. Blätter nicht filzig 6

6 a, Blüten mäßig groß. Knospen meist kugelig. Blütenstand drei- bis zehnblütig, selten mehrblütig, einfach, selten am Grunde ästig. Blätter lanzettlich, spitz. Pflanze niederer und mittlerer Lagen . . . . *H. rupifragum.*

6 b. Blüten verhältnismäßig groß. Knospen meist eiförmig. Blütenstand zwei- bis fünfblütig, selten mehrblütig, unverzweigt. Blätter lanzettlich bis verkehrteiförmig, stumpf oder etwas spitz. Hochgebirgspflanze . . . . *H. alpestre.*

Helianthemum tomentosum (Scop.) Sprengel, Syst. veget., II (1825), pag. 592, wovon der Verfasser eine Form, f. *Scopolii* (Willk.) Janchen, mit nur unterseits filzigen, oberseits zerstreut behaarten

Blättern (Südtirol, Bosnien, Domugled bei Mehadia in Ungarn) und eine Form, f. *croceum* (Desf.) Janchen, mit beiderseits locker oder dichter, manchmal sehr dicht filzigen Blättern (Bosnien, Herzegowina) unterscheidet, wurde zuerst von Scopoli in seiner Flora Carniolica ed. 2. I. (1772) p. 376 unter dem Namen *Cistus tomentosus* als eine in den Alpen Krains vorkommende und von ihm auch in den Tiroler Alpen beobachtete Art beschrieben und auch auf tab. 24 (nebenbei bemerkt sehr mangelhaft) abgebildet. Es ist dies die einzige auf Krain bezugnehmende Verbreitungsangabe. Wie ich seinerzeit Herrn Janchen mitgeteilt habe, bin ich in Krain bisher nirgends auf *H. tomentosum* gestossen, wiewohl ich dem Auffinden dieser Art auf meinen zahlreichen Exkursionen in unseren Alpen intensive Aufmerksamkeit gewidmet habe. Da die in Rede stehende Art in den Alpenländern sicher bisher nur aus Südtirol bekannt ist, scheint mir die Mutmaßung nicht ungerechtfertigt, daß Scopoli infolge einer Verwechslung Tiroler Pflanzen als in Krain gesammelt betrachtet und beschrieben habe. Jedenfalls fällt es auf, daß diese Art seit Scopoli in Krain von niemand mehr beobachtet wurde.

Helianthemum hirsutum (Thuill.) Mérat, Nouvelle flore des environs de Paris, ed. 1 (1812), pag. 204 [*Cistus hirsutus* Thuillier, Flore env. Paris (1799), pag. 266; *Cistus Helianthemum* Scopoli, Fl. Carn. ed. 2, I. p. 378; *Helianthemum vulgare* Fleischm. Übers. d. Fl. Krains p. 116; *Helianthemum obscurum* Persoon, Synopsis plant. II. pag. 79 p., Fritsch, Exkursionsfl. f. Österr. 1. Aufl. pag. 379], die häufigste in niederen und mittleren Lagen durch ganz Krain verbreitete, in Wuchs und Größe aller Teile, in der Blattgestalt, in der Behaarung usw. sehr variable Art, bildet den Ausgangspunkt für die beiden vikariierenden Rassen der Hochgebirge, nämlich für *Helianthemum grandiflorum* und *Helianthemum nitidum*, mit denen es auch durch Übergänge verbunden ist, welche die Tendenz zu größeren Blüten und zum Verkahlen der Kelche zwischen den Nerven zeigen. Der Verfasser unterscheidet eine f. *obscurum* (Pers.) Janchen, deren innere Kelchblätter zwischen den Nerven filzig, flaumig oder kurz büschelhaarig sind, und eine f. *litorale* (Willk.) Janchen, an der die inneren Kelchblätter zwischen den Nerven kahl oder fast kahl sind. Erstere ist die in unserer Flora allgemein verbreitete, im Schneeberggebiete auch in Übergängen zur f. *litorale* vorkommende Form. Die Form f. *litorale* findet sich nur im südlichen und südwestlichen Teile des Landes, im Kulpatale zwischen Brod und Osilnica und an den Südabhängen des Nanos. Sehr häufig ist diese Form zum Teil in Übergängen zur f. *obscurum*, zum Teil aber auch sehr typisch im Triestergebiete, so am Monte Spaccato, bei Contovello, Opčina, Bazovica, Lipica.

Helianthemum grandiflorum (Scop.) Lam. et De Candolle, Flore Française, IV (1805), pag. 821. [*Cistus grandiflorus* Scop. l. c. pag. 377, tab. 125] ist in den Steineralpen, Karawanken und Julischen Alpen allgemein verbreitet und steigt hier oft auch in tiefere Lagen. Ein isoliertes Vorkommen ist das am Schneeberg bei Laas. Nicht selten findet man Stöcke, an denen deutlich eine Tendenz zur Verkahlung der Blätter bemerkbar ist und die Übergänge zu, resp. Annäherungen an *Helianthemum nitidum* repraesentieren.

Helianthemum nitidum Clementi in Atti della terza riunione degli scienzati Italiani (1841), pag. 517 [*Helianthemum glabrum* Kerner, Schedae ad Fl. exicc. Austro-Hung., Nr. 884; Fritsch, Exkursionsfl. f. Oesterr. 1. Aufl. pag. 379] weist zwei geographische Rassen auf, die eine, f. *glabrum* (Koch) Janchen, mit grasgrünen oder gelblichgrünen, meist breiten Blättern, verbreitet in den Alpen und Karpathen, — die andere, f. *glaucescens* (Murbeck) Janchen, mit dunkelgrünen oder blaugrünen, meist schmalen Blättern, einheimisch in den illyrischen Hochgebirgen. In unserer Flora ist f. *glabrum* bisher nur von der Črna Prst bekannt.

Helianthemum canum (L.) Baumg., Enum. stirp. Transsilv. II. (1816), pag. 85 [*Cistus canus* Linné, Spec. plant., ed. 1, I (1753), pag. 525] kommt in einer niedere Standorte bewohnenden lockerrasigen Form, f. *vineale* (Willd.) Syme, mit locker gestellten Blättern und 6—20 *cm* hohen, drei bis zehnblütigen Ästen und in einer auf den illyrischen Hochgebirgen verbreiteten dichtrasigen Form, f. *balcanicum* Janchen, mit dicht rosettig gedrängten Blättern und 3—10 *cm* hohen, drei bis siebenblütigen Ästen vor. Die Form f. *vineale* hat bald beiderseits mehr oder minder dicht filzige Blätter und repraesentiert dann die subf. *candidissimum* (Tenore) Janchen [*Cistus canus* Scop. l. c. pag. 377], bald sind die Blätter nur unterseits filzig, so an der subf. *virescens* (Tenore) Janchen. Subf. *virescens* findet sich nach Ullepitsch in unserer Flora bei Mojstrana; subf. *candidissimum* ist mir nur vom Berge Dör[1] (!) bei Senožeče bekannt, ist aber im Triester Gebiete am Monte Spaccato und auf allen benachbarten Höhen häufig und zahlreich.

Helianthemum rupifragum Kerner in Oesterr. botan. Zeitschr. XVIII (1868), pag. 18, hat teils drüsenlose oder nur sehr spärlich drüsige Blütenäste, so als f. *orientale* (Grosser) Janchen, — teils sind die Blütenäste im oberen Teile samt den Blütenstielen dicht drüsig, so an der nur in der illyrischen Flora verbreiteten Form f. *hercegovinicum* (Grosser) Janchen. Im Bereiche unserer Flora findet sich f. *orientale* nur am Nanos, daselbst auch in Übergängen zu *Helianthemum alpestre*.

Helianthemum alpestre (Jacq.) De Candolle, Flore Française, V (1815), pag. 622 p. [*Cistus alpestris* Jacquin, Enum. stirp. Vindob. (1762), pag. 93 et pag. 248; Scopoli l. c. pag. 375, tab. 23] ist eine in Bezug auf die Behaarung sehr veränderliche Art. Auf Grund der Behaarungsverhältnisse lassen sich eine Reihe von Formen unterscheiden, von denen bei uns wie in Oesterreich-Ungarn überhaupt drei vorkommen. An den beiden Formen, f. *hirtum* (Koch) Pacher und f. *glabratum* Dunal, ist der oberste Teil der blühenden Stengel samt den Blütenstielen drüsenlos oder nur äusserst spärlich drüsig und hat f. *hirtum* beiderseits zerstreut bis ziemlich reichlich behaarte Blätter, f. *glabratum* dagegen nur am Rande und Mittelnerven gewimperte oder vollständig kahle Blätter. Beide Formen sind in den Steineralpen, Karawanken und Julischen Alpen, auf der Grmada und am Lorenziberg bei Billichgraz, am Nanos und Schneeberg verbreitet und kommen vielfach durcheinander

[1] So erscheint der Standort in der Spezialkarte bezeichnet.

vor, doch ist f. *glabratum* im allgemeinen seltener. An der dritten Form, f. *melanothrix* Beck, ist der oberste Teil der blühenden Stengel samt den Blütenstielen und Kelchen mehr oder weniger reichlich drüsig. Auch f. *melanothrix* findet sich im Gebiete der Steineralpen (Kankersattel, Steinersattel), Karawanken (Zaplata, Storžič, Begunjščica, Stol, Belščica) und Julischen Alpen (Peklo unter der Rjavina, Kredarica, Vrnar, Kanjavec, Škrbina, Bogatin), ferner auf der Grmada bei Billichgraz und am Schneeberg bei Laas.

Von der Gattung *Fumana* (Dunal) Spach kommen in Örsterreich-Ungarn 5 Arten vor und zwar: *Fumana thymifolia* (L.) Verlot (Südistrien, Dalmatien), *Fumana laevipes* (Juslenius) Spach (Insel Busi und Insel S. Andrea in Dalmatien), *Fumana arabica* (Juslenius) Spach (in Dalmatien um Traste und auf den Vermać bei Cattaro so wie auf den Inseln Lesina und Lissa), *Fumana ericoides* (Cavan) Pau (Südtirol, Istrien, Küstenkroatien, Dalmatien, Bosnien und Herzegowina) und *Fumana nudifolia* (Lam.) Janchen (Südtirol, Ober- u. Niederösterreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Küstenland, Triest, Istrien, Fiume, Kroatien, Dalmatien, Herzegowina, Bosnien, Ungarn, Siebenbürgen und in Mähren und Böhmen, wo sehr selten.

In unserer Flora findet sich demnach nur *Fumana nudifolia* (Lam.) Janchen in Oesterr. bot. Zeitschr., LVIII (1908), pag. 396 [*Cistus nudifolius* Lamarck, Flore Française, III (1878), p. 163 p.; *Cistus Fumana* Scop. l. c. pag. 375; *Helianthemum Fumana* Miller, The Gard. Dict., ed 8 (1768) Nr. 6, Fleischm. Übers. d. Fl. Krains pag. 116; *Fumana procumbens* Grenier et Godron, Flore de France, I pag. 175, Fritsch, Exkursionsfl. für Oesterr. 1. Aufl. pag. 380], verbreitet an den Abhängen der das Savetal umsäumenden Höhen von Ratschach bei Steinbrück bis Sava, im Gerölle der Save von Črnuče bis über Krainburg, am Großkahlenberg, auf der Grmada, am Tolstec, Lorenziberg bei Billichgraz, Trebovnik bei Franzdorf, auf der Slivnica bei Zirknitz, bei Zoll und am Kovk ober Wippach, am Fuße des Nanos bei Praewald, auf der Vremščica, auf der Göttenitzer Alpe und wohl noch anderwärts.

Wie aus dem Vorstehenden ersichtlich bietet Janchens Arbeit einen willkommenen Beitrag zur näheren Kentniss unserer Cistaceen, welcher Umstand mich auch veranlasste, diese Abhandlung einer eingehenderen Besprechung zu unterziehen. *Prof. A. Paulin.*

Prirodopisni sestavki v publikacijah kranjskega muzejskega društva do leta 1910.

Sestavil dr. Gvidon Sajovic.

Kranjsko muzejsko društvo je pričelo izdajati letošnje leto novo večjezično znanstveno glasilo pod imenom »Carniola«. Ob tej priliki sem napravil zaznamek vseh prirodopisnih sestavkov, ki so bili priobčeni v društvenih glasilih (Izvestja, Jahreshefte, Mitteilungen, Carniola). S tem je vsakemu omogočen pregled na dosedanje delovanje na domovinoznanskem prirodopisnem polju. Pri večini razprav sem omenil v kratkih potezah vsebino, le

tam kjer je razvidna že iz naslova, sem to opustil. Pri slovstvenih referatih sem navedel ime poročevalca in založništva. Zaznamek je razdeljen na sledeče dele: 1. Sestavki različne prirodopisne in njej sorodne vsebine. 2. Mineralogični sestavki. 3. Botanični sestavki. 4. Zoologični sestavki. 5. Življenjepisni sestavki. — V navedene oddelke sem oddelil, kolikor je bilo to mogoče, po vsebini vse prirodopisne razprave, male zapiske in slovstvena poročila.

1. Sestavki različne prirodopisne in njej sorodne vsebine.

Meteorologische Beobachtungen zu Laibach in den Jahren 1855—1860, Jahreshefte, 1856, 1858, 1862. (54 strani). *C. Deschmann.*

Das Klima von Krain. Mitteilungen, Jahrg. 1891—1902, razprava. *Ferdinand Seidl.*

Na podlagi obširnega gradiva zasnovana študija obsega v celem 637 strani in je prevažen donesek za domovinoznanstvo. Razprava je razdeljena na naslednje štiri dele: I. Toplotne razmere (Temperaturverhältnisse) 1891/92. — II. Zračna vlažnost (Luftfeuchtigkeit) in III. oblačnost (Bewölkung), 1893 — IV. Padavine (Niederschlag), 1894—1902.

Ein merkwürdiger Schneefall. Mitteilungen, 1866, naturh. Misc., pag. 238. *C. Deschmann.*

Poročilo o rdečem snegu, ki je padel pozimi l. 1865. na Dolenjskem.

Beobachtung eines Lichtphänomens in Laibach. Carniola, 1908, razprava, pag. 58—61. *Albin Belar.*

Poročilo o zanimivem svetlobnem pojavu, ki se je videl 6./V. 1907. v Ljubljani.

Die Niederschlagsverhältnisse im Mur-, Drau und Savegebiete — P. Deutsch. Carniola, 1908, slovstvo pag. 222. ref. Ferd. Seidl.

Razprava je izšla v »Geographischer Jahresbericht aus Österreich«, Jahrg. VI. 1907.

Hydrographische Beobachtungen — Savegebiet. Carniola, 1909, slovstvo pag. 59. ref. Ferd. Seidl.

Objavljeno v »Jahrbuch des k. k. hydrogr. Zentralbureaus, Jahrgang XIII. 1905.

Zur Hydrographie des Krainer Karstes — dr. H. Swoboda. Mitteilungen, 1904, slovstvo pag. 207. ref. Fran Komatar.

Podrobni zaznamek literature o kranjskem in kraškem vodovju, ki je izšel v letnem poročilu ljubljanske realke l. 1903.

Wasserversorgung im Karstgebiete. Mitteilungen, 1907, razprava, pag. 117—160. *E. H. Schollmayer-Lichtenberg.*

Važna hidrografična razprava, ki ji je pridejan obsežen pregled tozadevnega slovstva.

Zur Karsthydrographie Krains. Carniola, 1908, razprava, pag. 49—57. *J. Sbrizaj.*

Zanimiva razprava temelji na delu »Höhlenkunde mit Berücksichtigung der Karstphänomene« von Dr. Walther von Knebel.

Preiskovanje vodâ za pitje in domačo uporabo na Kranjskem. Izvestja, 1905, razprava, stran 101—153. *Dr. E. Kramer.*

Sestavek je razdeljen na sledeče oddelke: 1. Uvod. 2. O studenčnicah, potočnicah, rečnicah in podtalnicah vobče. 3. O zahtevah, katerim mora odgovarjati pitna voda in o pravilu presojevanja. 4. O preizkuševalnih metodah. 5. Tabelarni izkaz o preizkušenih vodah. V laboratoriju kmetijsko-kemičnega preizkuševališča za Kranjsko v Ljubljani je preizkusil dr. E. Kramer s pomočjo inž.-kem. J. Turka od l. 1898 dalje okoli 230 vodâ, od teh preizkusov je objavljenih v tabelarnem izkazu 194.

Beziehungen zwischen Erdbeben und atmosphärischen Bewegungen. Mitteilungen, 1895, razprava, pag. 33, 67 (37 strani). *Ferdinand Seidl.*

Pisalelj pojasnuje vpliv zračnega gibanja na potresne pojave in se sklicuje pri tem na važna Suessova raziskavanja. Besedilo pojasnujejo številne tabele.

Beobachtungen von Erderschütterungen. Jahresheft, 1858, pag. 40—53. *Dr. H. Mitteis.*

Podana so navodila za opazovanje potresnih pojavov.

Potresna opazovanja: Poziv glede uredbe potresnega opazovanja na Kranjskem. — Navodilo za poročanje o potresih. — Potresna lestva. Izvestja, 1896, str. 34—37.

Odbor Muzejskega društva je izdal v navedenih navodilih nekoliko migljajev o opazovanju potresnih sunkov in o poročanju o njih.

Erdbebenbeobachtungen in Krain. Mitteilungen, 1895, pag. 191—194, — glej »Potresna opazovanja«.

Über Erderschütterungen in Krain. Jahresheft, 1862, pag. 96—115. *Dr. H. Mitteis.*

Das große Erdbeben in Krain 1811. Jahresheft, 1862, pag. 115—200. *P. v. Radics.*

Zemeljski potres v Mokronogu. Izvestja, 1895, mali zapiski, stran 127. *I. Šašelj.*

Zabeleženi so podrobni podatki o mokronoškem potresu l. 1871/72.

O zemeljskih potresih na Kranjskem v 18. stoletju. Izvestja, 1895, mali zapiski, stran 260. *A(nton) K(oblar).*

Pisatelj navaja potresne sunke v Ljubljani l. 1750/51, ki pričajo, da je doživela Ljubljana že tedaj močne potresne stresljaje.

Potresi na Kranjskem in Goriškem l. 1896. Izvestja, 1897, stran 9—28. *Ferdinand Seidl.*

V navedenem poročilu je izbral pisatelj vsa potresna opazovanja na Kranjskem in Goriškem ozemlju l. 1896 ter jih je pregledno razvrstil in opremil s potrebnimi podatki.

Die Errichtung eines internationalen Systems von Erdbeben-Beobachtungsstationen. Mitteilungen, 1896, notica, pag. 44—45. *F. S.*

Das Erdbeben von Laibach am 14. April 1895 — Dr. Fr. E. Sueß. Mitteilungen, 1897, slovstvo, pag. 181—194. ref. Ferd. Seidl.

Mitteilungen der Erdbebenkommission der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Mitteilungen, 1897, slovstvo, pag. 175—180, ref. Ferd. Seidl.

Zwei Notizen über bedeutendere Erdbeben zu Laibach. Mitteilungen, 1898, mali zapiski, pag. 18—20. *x.*

Die Erderschütterungen Laibachs in den Jahren 1851—86 — *Ferd. Seidl.* Mitteilungen, 1899, slovstvo pag. 197. ref. F. S.

Poročilo o Seidlovi razpravi, ki je izšla v VI. zv. »Mitteilungen der Erdbebenkommission der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien«, Sitzungsb. math.-naturw. Kl. Bd. CVII, 1898, 28 strani.

Allg. Bericht und Chronik der in Jahren 1897—1898 innerhalb des Beobachtungsgebietes erfolgten Erdbeben — *E. v. Mojsisovicz.* Mitteilungen, 1899, slovstvo, pag. 198. ref. F. S.

Omenjeni poročili se ozirata tudi na potresne pojave na Kranjskem v označeni dobi.

Übersicht der Laibacher Osterbebenperiode f. d. Zeit 16. IV. 1895 bis Ende Dezember 1898 — *Ferd. Seidl.* Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 30.—32. ref. F. S.

Navedena razprava je izšla v XII. zv. »Mitteilungen der Erdbebenkommission der kais. Akademie der Wissenschaften« in Wien, math.-naturw. Kl. CVIII, 1899, 36 strani.

Mitteilungen der Erdbebenkommission der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien — *E. v. Mojsisovicz.* Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 146. ref. F. S.

Navaja tudi potresne pojave na Kranjskem l. 1899.

Die in Krain 1904 und 1905 beobachteten seismischen Ereignisse — *Ferd. Seidl.* Carniola, 1908, slovstvo, pag. 224.
ref. dr. Gv. Sajovic.

Navedeni zaznamek je bil priobčen v »Allg. Bericht und Chronik der in Österreich beobachteten Erdbeben«. Publ. der k. k. Zentralanstalt für Meteorologie und Geodynamik, 1906, 1907.

Die in Krain 1906 beobachteten Beben — *Ferd. Seidl.* Carniola, 1909, slovstvo pag. 59. ref. dr. Gv. Sajovic.

Priobčeno v »Allg. Bericht und Chronik der in Österreich beobachteten Erdbeben«, Offiz. Publ. der Direktion der k. k. Zentralanstalt für Meteorologie und Geodynamik 1908, III.

Die Erdbebenwarte. Mitteilungen, 1906, slovstvo pag. 203.

Navedena je vsebina prvih štirih letnikov pod gornjim imenom navedene publikacije, ki izhaja v Ljubljani.

Nova geološka preiskava kranjske dežele. Izvestja, 1896, razprava, str. 229. *Ferdinand Seidl.*

Pisatelj poudarja vsestransko važnost geološkega raziskavanja ter omenja ustanovitev c. kr. drž. geološkega zavoda (l. 1849). Nato poroča o prvi geološki preiskavi kranjske dežele (1856—1859) ter natančneje o poznejšem raziskavanju geologov Tellerja (1881—1891) in Kossmata (1895/96). V kratkih, toda jasnih potezah nam označi krasne in zanimive uspehe temeljitih raziskovalcev. Končno poda nekoliko praktičnih nasvetov glede geološkega in paleontološkega oddelka v kranjskem deželnem muzeju.

Beiträge zur Grottenkunde Krain's. Jahresheft, 1858, pag. 40—63.
H. Hauffen.

Opis nekaterih kranjskih jam zlasti z ozirom na njih favno.

Über einige Grotten und Höhlen in der Umgebung von Aich. Jahresheft, 1862, pag. 165—167. *Simon Robič.*

Die Höhlen und Grotten in Krain. Mitteilungen, 1897, sistematičen sestavek, pag. 133—174., *Kraus-Gratzy.*

Karst und seine Höhlen — K. Moser. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 92. ref. F. S.

Delo je izšlo v Schimpfovi založbi v Trstu l. 1899.

Neue Wege der Karstforschung. Mitteilungen, 1905, razprava, pag. 199—205. *Dr. V. Šmid.*

Zanimiva študija temelji na Stoiser-Cvijič-Grund-Penkovih raziskavanjih.

Karstaufforstung in Krain — W. Goll. Mitteilungen, 1900, slovstvo pag. 89. ref. F. S.

Über die Bildungsweise der „terra rossa“ des Karstes. Mitteilungen, 1899, razprava, pag 150, 175, 193 (19 strani). *Dr. E. Kramer.*

Zanimiva razprava navaja obenem tudi mnogoštevilno slovstvo, ki razpravlja o naši deželi.

Direktor Kramers Theorie der Bildungsweise der „terra rossa“ des Karstes. Mitteilungen, 1900, kritična razprava, p. 70—76. *Ferd. Seidl.*

„Terra rossa“ und „Eisensäuerlinge“ des Karstes. Mitteilungen, 1900, razprava, pag. 77—80. *Dr. E. Kramer.*

Nochmals über die Bildungsweise der „terra rossa“ des Karstes. Mitteilungen, 1900, razprava, pag. 139—145. *Ferd. Seidl.*

Bau und Bild der Ostalpen und des Karstgebietes — C. Diener. Mitteilungen, 1906, slovstvo, pag. 196. ref. Dr. E. Kramer.

Razprava je izšla v »Bau und Bild Österreichs«, Dunaj 1903.

Grundlinien der Structur der Ostalpen — Dr. C. Diener. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 86—89. ref. F. S.

Priobčeno v Petermanns Mitteilungen 1899, Septemberheft.

Über die geologischen Verhältnisse der Umgebung von Adelsberg und Planina — Dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 81. ref. F. S.

Razprava je izšla v »Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt« 1897, pag. 78—84.

Temperaturmessungen im Quecksilberbergwerk von Idria—Scheimpflug-Holler. Mitteilungen 1901, slovstvo. pag. 21. ref. F. S.

Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, math.-naturw. Kl., CVIII, 1899.

Über die geologischen Verhältnisse des Bergbaugebietes von Idria — Dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 82—86. ref. F. S.

Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt, 1899.

Die Triasbildungen der Umgebung von Idria und Gereuth — Dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 81. ref. F. S.

Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt, 1898, pag. 86—160.

Das Gebirge zwischen Idria und Tribuša — Dr. Fr. Kossmat. Mitteilungen, 1900, slovstvo, pag. 146. ref. F. S.

Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt, 1900, pag. 65—78.

Die paläozoischen Schichten der Umgebung von Eisnern und Pölland — Dr. Fr. Kossmat. Mitteilungen, 1906, slovstvo, pag. 196. ref. dr. E. Kramer.

Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt, 1904.

Peter's geologische Aufnahmen in Oberkrain. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 136. ref. C. Deschmann.

Das Gebirge zwischen dem Bačatale und der Wocheiner Save — Dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1906, slovstvo, pag. ref. dr. E. Kramer.

Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt, 1903.

Geologie des Wocheinertunnels und der südlichen Anschlußlinie — Dr. F. Kossmat. Carniola, 1908, slovstvo, pag. 220—222. ref. Ferd. Seidl.

Znamenita razprava je bila priobčena v »Denkschriften der math.-naturw. Kl. der kais. Akademie der Wissenschaften« in Wien, 1907.

Ein Beitrag zur Bildungsgeschichte des Tales der Neumarktler Feistritz — Josef Wentzel. Mitteilungen, 1904, slovstvo, pag. 207. ref. Fr. Komatar.

Ta važni geološki prispevek za domovinoznanstvo je izšel v letnem poročilu višje realke v Ljubljani l. 1901.

Die Alpen in Eiszeitalter — Penck-Brückner. Carniola, 1909, slovstvo, pag. 57. ref. Ferd. Seidl.

Znamenito delo izšlo v založbi Chr. H. Tauchnitz, Lipsko 1909.

Gletscherspuren in den Steiner-Alpen — R. Lucerna. Carniola, 1908, slovstvo, pag. 66. ref. Ferd. Seidl.

Razprava v »Geographischer Jahresbericht aus Österreich« Jahrg. IV. 1906.

Über die tektonische Stellung der Laibacher Ebene — Dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1906, slovstvo pag. 197. ref. dr. E. Kramer.

Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt 1906.

Die Überschiebungen der Randgebirge des Laibacher Moores — dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1906, slovstvo pag. 197. ref. dr. E. Kramer.

Beiträge zur Naturgeschichte des Laibacher Morastes. Jahresheft, 1858, pag 59—87. *C. Deschmann.*

Opis barja z natančnimi podatki o ondotnji fauni in flori.

Die mannigfache Verwendung des Torfes vom Laibacher Moor im vorigen Jahrhunderte. Mitteilungen, 1896, razprava, pag. 84—94. Dr. Oskar Gratzy.

Meliorierung von Torfmooren. Mitteilungen, 1896, notica, pag. 46. F. S.

Über die Lagerungsverhältnisse der Kohlen führenden Raibler Schichten bei Oberlaibach — dr. F. Kossmat. Mitteilungen, 1906, slovstvo, pag. 196. ref. dr. E. Kramer.

Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt, 1902.

Geognostische Verhältnisse des Gutenfelder Thales. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 141. ref. Dr. Schwarz.

Beiträge zur Geologie Krains. Mitteilungen, 1906, razprava, pag. 161—170. *Dr. E. Kramer.*

Razprava obsega sledeče dele: 1. Beiträge zur Kenntnis der geologischen Verhältnisse von Gottschee. 2. Die Grödener Schichten von Ratschach in Unterkrain. 3. Die geologischen Verhältnisse der Umgebung von Großlaschitz in Unterkrain. 4. Das Vorkommen von Zellendolomit am Südrande

des Laibacher Moores. 5. Die chemische Zusammensetzung der Plattenkalke der Gurkfelder Schichten.

Geschichte der Geologie und Paläontologie — K. A. v. Zittel. Mitteilungen, 1900, slovstvo pag. 91. ref F. S.

Zanimivo je, da se v tem delu, ki je izšlo v založbi M. Oldenburg (Monakovo in Lipsko), navaja znamenito Hacquetovo delo »Oryctographia Carniolica«.

2. Mineralogični sestavki.

Das Mineralvorkommen von Littai in Krain. Mitteilungen, 1889, razprava, pag. 351—357. *W. Voss.*

V članku so naznačene rudnine litijske okolice, predvsem one, ki se nahajajo v rudniku.

Die Mineralien des Herzogthums Krain. Mitteilungen, 1893/94, sistem. razprava, (100 strani). *W. Voss.*

Zaznamek takrat znanih rudnin na Kranjskem, sestavljen na podlagi tozadevnega slovstva in lastnega preiskavanja. Po tem zaznamku ima naša dežela 56 rudnin z nekako 50 različki. Posamezne rudnine so natančno označene, njihova najdišča vestno navedena. Razpravi je pridejan zemljevid z označbo najdišč.

Freiherr Sig. Zois' Briefe mineralogischen Inhalts. Mitteilungen, 1894, pag. 120—134. priobčil Albin Belar.

Priobčena pisma obsegajo predvsem zanimive podatke o domačih rudnikih, zlasti kritično obdelava nahajališča srebrne rude na Gorenjskem.

Der Bergbau der Alpenländer in seiner geschichtlichen Entwicklung — A. Müllner. Mitteilungen, 1906, slovstvo, pag. 205. ref. Fr. Komatar.

Über die Geschichte der alten Idrianer Destillations-Quecksilberprobe nebst Probenahme. Mitteilungen, 1898, razprava, pag. 77—91. *Franc Janda.*

Über die Einschlüsse der Billichgratzer und Zirknitzer Bergkrystalle. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 233—235. *C. Deschmann.*

Über den Erbsenstein von Blegaš in Oberkrain. Mitteilungen, 1866, naturh. Misc., pag. 235—238. *C. Deschmann.*

Über das Steiner Putzpulver. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 120. *I. Konschegg.*

Chemische Analyse des rothen Thones aus der Grotte Wiherle. Jahresheft, 1862, predavanje, pag. 255. *Fran Erjavec.*

Über den ursprünglichen Fundort der Piauzits in Krain. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 91. *I. Rautner.*

3. Botanični sestavki.

Botanische Notizen. Jahresheft, 1862, pag. 197—201. *C. Deschmann.*

Mali botanični zapiski, tičoči se rastlinstva naših pokrajin.

Beitrag zur Geognosie und Flora des Gottscheer Bezirkes. Jahresheft, 1862, predavanje, pag. 226. *C. Deschmann.*

Vegetationsverhältnisse des Iška-Grabens. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 96. *C. Deschmann.*

Beiträge zur Flora Krain's. Jahresheft, 1862, sistematičen zaznamek, pag. 120—164. *Valentin Plemel.*

Wulfen's Flora norica phanerogamica. Jahresheft, 1862, pag. 171. ref. C. Deschmann.

Izšlo v založništvu dr. Ed. Fentzl in P. Rainer Graf, Dunaj 1858.

Dr. Stur's pflanzengeographische Forschungen in Krain. Jahresheft, 1862, pag. 174. ref. C. Deschmann.

Razprava je bila priobčena v »Sitzungsberichte des math.-naturw. Kl. der kais. Akademie der Wissenschaften« Bd. XL.

Naturhistorisches aus den Karawanken. Mitteilungen, 1890, mali zapiski, pag. 365—370. *W. Voss.*

Članek opisuje in našteva cvetano na potu Jesenice—Planina—Kočna—Golica.

Flora des österreichischen Küstenlandes — Pospichal. Mitteilungen, 1897, slovstvo, pag. 180. ref. F. S.

Navedeno delo je važno tudi za Kranjsko, ker sega do sv. Petra na Krasu.

Vier Publikationen: Auf dem Großgallenberge, Floristisches aus den Umgebungen Laibachs, In der Iškaschlucht, Die Billichgratzer Dolomiten, Die Alpe Golica — *Paul Winter.* Mitteilungen, 1897, slovstvo, pag. 195—208. ref. Alfons Paulin.

Poročevalec jasno dokaže v stvarni polemiki pisatelju prepisovanje omenjenih člankov po Vossovih zapiskih.

Über das Vorkommen einiger seltenerer Pflanzenarten, namentlich der bisher nur aus den Pyrenäen bekannten „Viola cornuta L." in den Karawanken. Mitteilungen, 1902, razprava, pag. 75—80. *Alfons Paulin.*

Razprava navaja poleg navedene vijolične vrste še mnoge druge redke planinske rastline z natančno označbo njihovih najdišč in življenskih razmer.

Lokale Florenschilderungen aus Krain und dem Küstenlande, Mitteilungen, 1904, razprava, pag. 152—192. *R. Justin.*

Pisatelj našteva cvetano gore Vremščice in njenega pobočja ter omenja vestno pri vsaki vrsti tudi nahajališče.

Ein botanischer Sommerausflug in das Velebitgebirge. Mitteilungen, 1905, razprava, pag. 1—13. *R. Justin.*

Popis cvetane velebitskega pogorja.

Die Umkehrungen der Pflanzenregionen in den Dolinen des Karstes — dr. G. v. Beck. Carniola, 1908, mali zapiski, p. 219. ref. dr. G. Sajovic.

Die Sanntaler Alpen. — Dr A. v. Hayek. Carniola, 1909, slovstvo, pag. 54, ref. Ferd. Seidl.

Važno rastlinsko-geografično delo, pri katerem je sodeloval tudi Alf. Paulin in je izšlo kot 4. zvezek pripravljalnega dela za avstrijski rastlinsko-geografični zemljevid v »Abhandlungen d. k. k. Zoolog. Botan. Gesellschaft in Wien, 1907.

Zur Kenntnis des Phytoplanktons einiger Seen der Julischen Alpen — Dr. Ad. Pacher. Carniola, 1908, slovstvo p. 223. ref. Dr. Gv. Sajovic.

Navedeni sestavek je bil priobčen v »Lotos« 1905.

Mycologia carniolica. Mitteilungen, 1889—1892, sistem. razprava (300 strani). *W. Voss.*

V obširni razpravi navaja pisatelj za Kranjsko 374 glivičnih rodov z 1649 vrstami. Najdišča in nahajališča so natančno označena. Pri posameznih vrstah so podane zanimive opazke glede ustroja in življenja dotične vrste. Razprava se deli v 4 dele: I. Hypodermii, phycomycetes, basidiomycetes, (uredineae) [l. 1889]. — II. Basidiomycetes (tremellini, hymenomycetes, gasteromycetes, ascomycetes [l. 1890]. — III. Ascomycetes [l. 1891] — IV. Fungi inferiores et Mycelia, myxomycetes. — V uvodu je podan zaznamek tedanje tovrstne literature.

Dodatek k Vossovi „Mycologia Carniolica“, sistematičen sestavek. Izvestja, 1895, stran 159. *Simon Robič.*

K Vossovemu zaznamku je dodal Robič še 45 glivičnih vrst, ki jih je nabral v Kamniških planinah.

Über Beloniella Vosii Rehm. — *Dr. K. v. Keissler.* Carniola, 1909, slovstvo, pag. 177. — ref. Dr. Gv. Sajovic.

Članek je priobčen v »Annales mycologici«, vol. VI. 1908.

Über das maßenhafte Auftreten des Schneeschimmels (Lanosa nivalis Fr.) in der Umgebung Laibach's im Frühjahre 1865. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 223—25. *C. Deschmann.*

Kranjski lišaji (Lichenes carniolici), Izvestja 1895, sistemat. sestavek (21 strani). *Simon Robič.*

V navedenem članku priobčuje Robič svojo in Głowackega zbirko lišajev z natančnimi podatki o najdiščih. Večina je nabrana v idrijski okolici in na Kamniških planinah. Naštetih je 272 vrst.

Moj oreh. Izvestja, 1893, mali zapiski, stran 118. *Simon Robič.*

Robič je na svojem orehu opazoval 13 lišajev, 3 glivice in 3 mahove.

Scopoli und die Certraria islandica — Dr. H. E. Kronfeld. Carniola, 1909, slovstvo, pag. 175. ref. Dr. Gv. Sajovic.

Razprava je izšla v »Wiener Klinische Wochenschrift« Jahrg. 22, Nr. 2.

Kranjski mahovi (Musci carniolici), Izvestja, 1893, razprava (26 strani). *Simon Robič.*

Sistematičen zaznamek, v katerem je priobčenih 266 vrst, ki jih je nabral Robič na Kamniških planinah in na Karavankah. Posameznim vrstam so označena najdišča in nahajališča.

Simon Robiča zbirka mahov iz l. 1871. Izvestja, 1899, mali zapiski, stran 184. *Ivan Vrhovnik.*

Poročilo o Robičevem herbariju mahov, ki ga je dobil pisatelj navedenih vrstic. Zbirka obsega 103 vrste mahov.

Über die Farne Krain's. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 107. *C. Deschmann.*

Die Farne Krain's. Alfons Paulin. Mitteilungen, 1906, slovstvo, p. 208.

Navedena sistematična razprava je bila priobčena v letnem poročilu I. drž. gimnazije v Ljubljani l. 1906.

Über einige für die Flora Krains neue Arten, Varietäten und Bastarde aus der Farngattung Aspidium Sw. Mitteilungen, 1896, razprava, pag. 97, 161 (47 strani). *Alfons Paulin.*

Važen znanstven članek razpravlja o: A. Lonchitis Sw., A. Illyricum Borb. (A. lobatum × Lonchitis), A. lobatum Sw., A. aculeatum Sw., A. Braunii Spenner, A. Luersseni Dörfler (A. Lobatum × Braunii). Podan je natančen ustroj posameznih vrst, najdišča in mnogoštevilno slovstvo.

Die Bärlappgewächse Krains. Mitteilungen, 1895, sistem. razprava, pag. 126—153. *Alfons Paulin.*

Temeljita študija določa za Kranjsko 2 družini lisičjakov (lycopodiinae) z 11 vrstami. Navedene so značilnosti in najdišča posameznih vrst na podlagi lastnega raziskavanja in slovstva.

Vergleichend-anatomische Untersuchung einer glacialen Konifere. — Dr. Milan Šerko. Carniola, 1909, slovstvo, pag. 177. ref. Dr. Sajovic.

Razprava priobčena v „Österr. botan. Zeitschrift". 1909. Nr. 2 u. f.

Einiges über die Schwarzföhre. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 226—231. *C. Deschmann.*

Pomen črnega borovca za pogozdovanje Krasa in splošne opazke o njem.

Über einen sehr alten Eibenbaum in Krain. Jahresheft, 1866, Naturh. Misc., pag. 194—197. *C. Deschmann.*

Die insektenfressenden Pflanzen in Krain. Mitteilungen, 1890, predavanje, pag. XIV. *Alfons Paulin.*

Eine immergrüne Eichenart in Krain. Carniola, 1908, mali zapiski, pag. 219. *Dr. Gv. Sajovic.*

Über die Standorte der Möhringia villosa Fengl. Jahresheft, 1862. pag. 188. *C. Deschmann.*

Über Heliosperma glutinosum (Zoys) Reich. Jahresheft, 1862, p. 191. *C. Deschmann.*

Alchemilla-Arten in Krain — Alfons Paulin. Carniola, 1908, slovstvo, pag. 67. ref. Dr. Gv. Sajovic.

Letno poročilo I. drž. gimnazije v Ljubljani l. 1907.

*Über den Gerbstoffgehalt der in Krain wild wachsenden Sumach (**Ruhs cotinus L.**)* Mitteilungen, 1906, razprava, pag. 170—173. *Dr. E. Kramer.*

Über Viola Zoysii Wulf. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 117. *C. Deschman.*

Über die geographische Verbreitung von Viola Zoisii Wulf. Mitteilungen, 1890, mali zapiski, pag. 364. *W. Voss*

Über eine neue Krainische Astrantia-Art. Jahresheft, 1858, pag. 57 — 58. *Dr. G. Dolliner.*

Omenjena je Astrantia gracilis Doll.

Dr. Sturs Beiträge zu einer Monographie der Genus Astrantia. Jahresheft, 1862, pag. 186. ref. C. Deschmann.

Razprava je bila priobčena v „Sitzungsberichte der math. — naturh. Kl. der Kais. Akademie der Wissenschaften", Bd. XL.

Über die geographische Verbreitung von Daphne Blagyana Freyer. Mitteilungen, 1902, razprava, pag. 95—103. *Alfons Paulin.*

Temeljita splošna študija o navedeni rastlini s posebnim ozirom na Kranjsko.

Erechthites hieracifolia Rafinesque. Mitteilungen, 1897, razprava, pag. 10—24. *Alfons Paulin.*

Pisatelj natančno opisuje navedeno košarico, ki se je priselila iz Amerike in je za našo deželo nova vrsta.

4. Zoologični sestavki.

Europaeische Höhlenfauna. — *O. Homann.* Mitteilungen, 1897, slovstvo, pag. 131—132. ref. F. S.

Zaznamek in opis evropskih jamskih živali s posebnim ozirom na kranjsko jamsko živalstvo.

Über das Erscheinen der Pupurmonade (Monas prodigiosa Ehr.) in Laibach. Jahresheft, 1856, pag. 19. *C. Deschmann.*

Der rothe Schnee, eine auch in Krainischen Alpen bekannte Erscheinung. Jahresheft, 1862, pag. 205. *C. Deschmann.*

Der letzte Mohikaner. Carniola, 1909, mali zapiski, pag. 166. *Dr. Gv. Sajovic.*

Poročilo o velikem raku (Astacus fluviatilis Cuv.), ki je bil ujet v Koslerjevem jarku na Ljubljanskem barju.

Über den Insektenregen zu Tichaboj in Unterkrain am 2. II. 1858. Predavanje, Jahresheft, 1862, pag. 222. *C. Deschmann.*

Über die Deutung der Orthopteren in Scopoli's „Entomologia carniolica“. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 225. *C. Deschmann.*

Verzeichniss der bisher in Krain aufgefundenen Orthopteren. Mitteilungen, 1866, sistem. razprava, str. 77—89. *Ferdinand Schmidt.*

Po tem zaznamku živi na Kranjskem 33 rodov ravnokrilcev z 89 zastopniki. Pri vsaki vrsti je navedeno najdišče in čas.

Kobilice, podeželna nadloga. Izvestja, 1899, mali zapiski, str. 109. *L. P.*

Omenjena beležka navaja vpad kobilic v našo deželo l. 1442 in 1590.

Verzeichniss der bisher in Krain beobachteten Großschmetterlinge I. Carniola, 1909, sistem. razprava, pag. 77 — 108. *J. Hafner.*

Prvi del te važne in temeljite razprave prinaša zaznamek vseh kranjskih metuljev-dnevnikov. Delo se nadaljuje v »Carnioli« nova vrsta l. 1910 in 1911.

Der Schneefloh in den Krainischen Hochalpen. Jahresheft, 1862, pag. 210. *C. Deschmann.*

Versuch einer Käfer-Fauna Krains. Mitteilungen, 1866, sistem. razprava, pag. 89 — 210. *Moritz Siegel.*

Zaznamek, ki se razteza predvsem na ljubljansko okolico, ni popolen za Kranjsko sploh. V celem izkazuje 282 rodov (genus). Pri večini vrst je navedeno najdišče, nahajališče in čas. Na koncu je pridejan pregled zemljepisne razširjatve hroščev na Kranjskem.

Hylobius variegatus Schmidt. Jahresheft, 1856, pag. 18. *Ferdinand Schmidt.*

Land- und Süsswasser-Conchylien Krain's. Jahresheft, 1858, pag. 19 — 39. *Heinrich Hauffen.*

Zaznamek kranjskih konhilij na podlagi Hauffenove in Schmidtove zbirke.

Kranjski mehkužci — Mollusca carniolica. Izvestja, 1908, sistem. zaznamek, str. 11—31. Slika z Robičevimi in Erjavčevimi originali, tabela na Kranjskem živečih rodov. *Dr. Gvidon Sajovic.*

Na podlagi Robičeve zbirke sestavljen zaznamek kranjskih mehkužcev s podatki o najdiščih. Važni so Robičevi in Erjavčevi originali.

Über zwei neue Grottenschnecken Krain's. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 94—95. *Heinrich Hauffen.*

Navajata se vrsti Valvata erytropomatia Hff. in Paludina pelucida Hff.

Ein Beitrag zur Geschichte der Steiner-Alpen. Carniola, 1909, seznam, pag. 24—29. *Dr. Gv. Sajovic.*

V uvodu je Robičeva biografija, nadalje je objavljen sistem. zaznamek Robičevih okamenin iz Kamniških planin, med katerimi je pretežna večina školjk.

Pleurotomaria carniolica Hilb. Carniola, 1909, razprava, pag. 21—23, s sliko. *Univ. prof. Dr. Hilber.*

Razprava o Robičevem originalu, ki ga je našel pri Tunjicah.

Über Valvata spelaea und Carychium bidentatum. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 101. *Heinrich Hauffen.*

Über Carychium carinatum. Jahresheft, 1858, predavanje, pag. 96. *Heinrich Hauffen.*

Kranjska školjka z biserom. Izvestja, 1894, stran 38. *Simon Robič.*

Robič poroča o ledvičastem škršku, ki je v njem našel biser grašje velikosti. Školjko je pobral ob cestnem jarku med Borovnico in Ohanico l. 1864.

Eine Flußmuschelart mit Perlenbildung aus Krain. Carniola, 1908, razprava, pag. 210—213. s sliko. *Dr. Gvidon Sajovic.*

Natančnejši podatki o Robičevi školjki z biserom.

Die Fische der Save und des Isonzo — Julius Glowacki. Mitteilungen, 1896, slovstvo pag. 88. ref. F. S.

Fosilne ribe — O. Gorjanovič-Kramberger. Izvestja, 1896, slovstvo, pag. 44. ref. F. S.

V tem strokovnjaškem delu se omenja tudi Clupea mucronata Kramb. iz Zagorja ter posamezne fosilne ribe iz Primorske, Štajerske in dalmatinskih otokov.

Der vermeintlich lebend geborene Olm. Jahresheft, 1862, Naturh. Misc., pag. 214—216. *C. Deschmann.*

Über das Vorkommen der Schlammschildkröte (Emys lutaria L.) in Krain. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 233—235. *C. Deschmann.*

Podatki o bivanju želv, zlasti sklednice (Emyslutaria L.) na Kranjskem.

Eine neue Schlangenvarietät für Krain. Carniola, 1909, razprava, pag. 109—111. s sliko. *Dr. Gv. Sajovic.*

Sestavek navaja progasto belouško Tropidonotus natrix L. var. persa Pall.

Streifenringelnatter. Carniola, 1909, mali zapiski, pag. 166. *Dr. Gv. Sajovic.*

Dopolnilni podatki k tozadevni razpravi v isti številki Carniole.

Ornithologische Beobachtungen. Mitteilungen, 1866, sistem. zaznamek, pag. 210—213. *grof Alexander Auersperg.*

Poročilo obsega posamezne podatke o ptičji selitvi v l. 1863/64.

Beiträge zur Ornithologie Krains. Mitteilungen, 1889, razprava, pag. 267—279. *C. Deschmann.*

Zanimive ornitologične beležke iz rokopisne Deschmannove zapuščine. Obravnavajo se pri nas živeče ptičje vrste, njih življenje in prezimovanje.

Verzeichniss der in Krain beobachteten Vögel. Mitteilungen, 1890, sistem. seznam, pag. 341—363. *Ferdinand Schulz.*

Pisatelj je opazoval na Kranjskem 268 ptičjih vrst; pri posameznih vrstah so navedena najdišča in čas opazovanja.

Ptiči v tivolskem gozdu pri Ljubljani. Izvestja, 1893, pag. 79—80. *x.*

Redki ptiči na Kranjskem. Izvestja 1893, mali zapiski, pag. 119. *x.*

Omenjeni so: belična bela pastaričica (Motacilla alba L., alb. part.), Litija, 26./IX. 1892 — mala droplja (Otis tetrax L.), Ljubljansko barje, 1./XI. 1892 — brkasta senica (Parus biarmicus L.), Radovljica, 21./X. 1892 — čopasti pegam (Bombycilla garrula L.) — jezerski orel (Haliaetos albicilla L.), trnovski gozd na Krasu, 21./XII. 1892 — beli ostruglež (plectrophenax nivalis L.), Ljubljana, 13./I. 1893 — labud pevec (Cygnus musicus L.), Ljubljana, 15./II. 1893 — poljska kanja (Circus Cyanaeus L.), ljubljanska okolica, januar - februar 1893.

Ornithologika. Carniola, 1909, mali zapiski, pag. 50—53. *Dr. Gv. Sajovic.*

Zaznamek ornitoloških beležk z ozirom na ptičjo selitev in gnezditev l. 1909. Med redkimi gosti so navedeni: velika droplja (Otis tarda L.), belovratni giarol (Glareola pratincola), stepna kurica (Syrrhaptes paradoxus Pall.), mali pomorski vran (Carbo pygmaeus Pall.).

Beličenje naših ptic. Izvestja, 1909, razprava, str. 37—44. z 2 slikama. *Dr. Gv. Sajovic.*

Članek razpravlja o beličenju (albinizmu) in obravnava vse ptičje beličnike, ki se nahajajo v ornitologični zbirki kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani.

Das Fausthuhn in Krain. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 220—224. *C. Deschmann.*

Beležke v invaziji stepnih kuric l. 1864.

Das Fausthuhn in Krain. Carniola, 1908, mali zapiski, pag. 218. *Dr. Gv. Sajovic.*

Naštevanje pojavov stepne kurice na Kranjskem ob invaziji l. 1863, 1888 in 1908.

Der große Trappe in Krain. Carniola, 1908, mali zapiski, pag. 64. *Dr. Gv. Sajovic.*

Našteti so pojavi velike droplje na Kranjskem.

Črna štorklja (Ciconia nigra L.). Izvestja, 1893, mali zapiski, pag. 159. *F. Schulz.*

7./VII. 1893 se je našlo na Jesenovcu na Galetovem posestvu gnezdo črne štorklje s tremi mladiči. Prvi opažen pojav te ptice na Kranjskem.

Hacquets Strix nigra und dessen ornithologische Studien in Krain. Jahresheft, 1862, pag. 216—218. *C. Deschmann.*

Čebelojedec (Merops apiaster L.). Izvestja, 1893, mali zapiski, pag. 208.
Ferd. Schulz.

Pisatelj omenja pojave čebelojedca na Kranjskem (1710, 1807, 1879, 1892) in tozadevno sliko iz l. 1710, ki se nahaja v dež. muzeju v Ljubljani.

Kukavica v gnezdu zelene žolne. Izvestja, 1893, mali zapiski, pag. 208.
Ferd. Schulz.

Abnorm gefärbte Nebelkrähe. Mitteilungen, 1896, mali zapiski, p. 38.
Ferd. Schulz.

Poročilo o delno belični vrani, ustreljeni v ljubljanski okolici 28./II. 1896.

Ein Krähenalbino. Carniola, 1909, mali zapiski, pag. 165.
Dr. Gv. Sajovic.

Poročilo o belični vrani, ki jo je ustrelil O. Facini 31./VII. 1909 pri Št. Vidu pri Stični.

Ein Krähenbastard. Carniola, 1908, pag. 47—49, s sliko.
Dr. Gv. Sajovic.

Poročilo o vranjem polutanu, ki je bil ustreljen pri Šiški l. 1908.

Še nekaj o beličenju. Izvestja, 1909, mali zapiski, pag. 192.
Dr. Gv. Sajovic.

Zaznamek beličnih sesalcev, ki se nahajajo v dež. muzeju v Ljubljani.

Über das Vorkommen des Baumschläfers (M. Dryas Schr.) in Krain nebst einer Erklärung des zeitweise massenhaften Auftretens des Siebenschläfers (M. Glis L.). Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., p. 214—219.
C. Deschmann.

Pri razlagi mnogobrojnega pojava navadnih polhov omeni pravljico, ki jo navaja Valvazor o polhih (Ehre d. Herzogt. Krains III. cap. XXXI.).

Ein Renngeweih aus Oberlaibach in Krain. Carniola, 1908, mali zapiski, pag. 52—64.
Albin Belar.

Obravnava se rogovje severnega jelena, ki se je našlo pri Vrhniki l. 1905.

Über ein angebliches Bastardkalb von Hirsch und Kuh in Krain. Jahresheft, 1862, Naturh. Misc., pag. 201.
C. Deschmann.

Ein Gemsbock im tiefen Unterkrain erlegt. Mitteilungen, 1866, Naturh. Misc., pag. 219.
C. Deschmann.

Poročilo o divji kozi, ki jo je ustrelil 19./VI. 1861. M. Kovačič na posestvu Šrajberskega Turna pri Leskovcu.

5. Življenjepisni sestavki.

Friedrich Kokeil. Mitteilungen, 1866, biografija, pag. 241—247.
—r.

Fr. Kokeil je bil rojen v Ljubljani l. 1802. in je umrl v Celovcu l. 186[illegible]. Bil je znan prirodopisec in član vseh tedanjih znanstvenih organizacij. Pečal se je z entomologijo in konhiologijo, predvsem pa z botaniko. Velike važnosti je njegovo delovanje za Koroško.

Karl Deschmann. Mitteilungen, 1889, biografija, pag. [illegible]—[illegible]
Anton Globočnik.

Rojen je bil v Idriji l. 1821 in je umrl v Ljubljani l. 1889. Kot kustos dež. muzeja. Bil je član in sodelavec vseh važnejših znanstvenih krogov na prirodopisnem polju. Prirodo je opazoval vsestransko, poleg zoologije se je

bavil z mineralogijo in geologijo, zlasti so ga pa veselile botanične študije. Za domovinoznanstvo so važni njegovi mnogobrojni sestavki.

Simon Robič. Carniola, 1909, življenjepisne črtice, pag. 24.

Življenjepisne črtice tega ljubitelja in raziskovalca prirode so v kratkih potezah označene v uvodu sestavka »Beitrag zur Geschichte der Steineralpen.«

Dr. Ernest Kramer. Izvestja, 1908, mali zapiski, pag. 38.

Anton Koblar.

Carniola, 1909, biografija, pag. 72—75.

Albin Belar.

Narodil se je v Škofji Loki l. 1854. in je umrl v Ljubljani l. 1907. kot ravnatelj dež. kem. preiskuševališča. Bavil se je največ s kemijo, proučaval je pa tudi bakteriologična in geologična vprašanja. Napisal je za domovinoznanstvo naše dežele mnogo važnih razprav.

Bericht über die Versammlungen der Freunde der Naturwissenschaften in Laibacher Museum 1849. Jahresheft, 1856 in Mitteilungen, 1897.

Pri omenjenih sestankih so predvsem sodelovali: A. v. Morlot, Freyer, Deschmann, Ferd. Schmidt, prof. Petruzzi i. dr.

Berichte über die monatlichen Versammlungen des Musealvereines. Jahresheft, 1856, 1858, 1862.

Prirodopisnih razprav so se udeleževali: Deschmann, Hauffen, Schmidt, Mitteis, prof. Konschegg, dr. Petters, dr. Eisl, Gurnig, dr. Schwarz i. dr.

Chronik des Vereines. Mitteilungen, 1889, 1890, 1891.

Važni so zapiski o vsakomesečnih zborovanjih z znanstvenimi predavanji pretežno prirodopisne vsebine.

Verzeichniss der Musealgeschenke. Jahresheft, 1856 (pag. 51), 1858 (pag. 143), 1862 (pag. 237).

Med darovalci prirodnin najdemo več priznanih naših prirodopiscev tako v letniku 1856: Dollinerja, Plemlja; zlasti zanimivo je za nas ime Frana Erjavca, ki je takrat kot prof. kandidat na Dunaju daroval dež. muzeju več prirodnin i. dr. — l. 1856—1858: Deschmanna, Dollinerja, Hauffena, V. Plemlja, Simon Robiča, Ferd. Schmidta i. dr. — l. 1858—1862: Deschmanna, Głowackega i. dr.

Mali zapiski.

Ivan Šašelj, Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. (Konec.) *grejati*. s. grëjati, grïjati. ***grk.*** = ***grčina*** (od grčina m. grdčina so izveli „grk“). *grdЪc-ina, s. gŕdan = grd, velik, hud. grdósija = nekaj grdo velikega. *grkati*. (grlo). ***gŕljan***. s. gr̀kljan = dušnik. ***grnázditi***. prim. s. grnuti, grtati, zusammenscharren, *grtati se*, zusammenströmen. ***grôcelj***. belo proso, (grohot, droben pesek). ***grómača***. s. gromila = gomila = mogila. ***gura, gurati, gureša, gúrež***. s. ***güriti se*** = krčiti se (od mraza). ***guta***. e, f. bula. gute pl. difterija. s. guta, rheumatismus articulorum, neki izrastek na telesu; kap. (it. gotta, lat. gutta, kaplja, kap). ***habrika***. = fabrika. (h in f ter t se večkrat zamenjujejo, prim. huliti, fuliti, tuliti). ***hahuljati***. pešati, slabeti (prim. huliti se, prigibati, uklanjati se). ***hala*** je onomatopoetska beseda, ki pomenja

nemirno in glasno delovanje t. halabaluk; halamigati, halabučiti, halavaniti. *hajati* (od hoditi). kakor pôjati od pôditi. *halja*. t. χalí. Teppich, aib. hali, gr. [illegible]. ornatus. *hasora*. s. hasura. ar. hasęr, rogoznica. *his*. = hiša, hiža strvn. hûs. *hit*. (s. hitac = strel, met.) *hitati*. loviti. (pr. hvatyti, hytati), u-hititi vjęti. — *hlemati* s. klimati, klamati = majati se. *hora*. = pravi čas. *hrga* = s. kvrga, grča. *hŕkelj*. *rkelj*. n. avstr. rigel. Klotz. *hromastiti*. = hramljati. *hŕsan*, *hŕskec*, *hrščavec*. s. hrskavac, hrskati = hrustati. *hržica*. = bulica. dem. od hrga = kvrga. *hubati se* (č. huba = gôbec), gôbo napenjati. *hula* (= fula, bula). **ikaj** s. ‚i što'. **izfuriti** s. furiti, puriti = smôditi. gr. πῦρ. *izneškati se* bauchig werden (neške = korito). *izpit* (? [illegible]). *izprokšiti*. gl. prokšen. *izrubeněti*. glej ruben. *izvaditi* got. vadi zalog, vadjon zalog polagati, izvaditi = zalog rešiti, rešiti, izjemati. *ízverugati*. veruga, veriga je sestavljena iz napetih (vzbočenih) sklepov. *izzračati*. (nestajati zraka, dušiti se). *jablan*. s jáblân, a. populus alba. *jáglen*. prosén. — n. Hagel: toča, drobno razsekano železo ali svinec, dve glavici ali vozlička v beljaku zgoraj in spodaj ob tenki lupini, ki zavija rumenjak. pr. babje *pšeno*: *Graupe*, drobni kosci rude, potem izluščena zrna žita in drobna toča. — *jagmiti*. t. beseda: grabež. *jagmiti se* = grabiti. *jagodice*. konci prstov. prim. s. jagodice na licu. (konci prstov in vzbočena lica so podobni jagodam zaradi svoje napetosti). *jagriš*, nezrelo, trdo grozdje. it. agresta, nezrela jagoda. lat. *agrestis*, divji, surov, nezrel, kmetiški, nezarobljen. *jakša*. menda *jalša*, *jelša*, hrv. jelka. *jarbolec*. prim. urbanec, vrbanec, it. fervenza = vročica. *javol*. s. djavô, djavla. διάβολος. *jebentivati*. ‚jebem ti' izrekati. **jutros**. jutro-s (s stsl. сь, si, se = ta, to). prim. dane-s, si-noči, leto-s. *kalfa*. t. beseda. pomočnik. ar. χalifé, namestnik, pomočnik, voditelj dela. *kalati* ne znači kopati se v kalu, nego zahajati iz it. calare: spuščati se nizdolu, padati, zahajati. *karlovec*. s. karlice plur. korito. prim. Karlovica: jama ob cerkniškem jezeru. *kanja*. [illegible]. čeljust. *kaštalnik*. kostel (iz lat. castellum), = cerkev, ker so bile nekdaj cerkve utrjene. Še danes imenujejo Čehi in Poljaki cerkve kost'el in kośćół. *kęfa*. t. beseda k'efe, šéčka. *keliti se*, pačiti se. n. kehlen, mit Rinnen und Vertiefungen versehen. *kiliti*. pr. kilav, stsl. hyla, pohylь = upognjen. gorenjelužiškosrbsko khileć upogibati se. *kip* iz magj. kép. To pa morebiti iz stsl. kapь = imago, statua, receptaculum. *kita*. s. kita, veja, strôk (cvetja = pušeljc). *kladnja*. prim. klada. *klambuna*. s. klamati, klimati = mahati, majati. *klestriti*. s. klaštriti. *klipa*. s. klip = strok, storž (koruzen), poleno, cepec. *kljup*. trda skorja na zemlji kadar zmrzuje. n. klieben. *knićevati* = kъ + nićevati = v nič devati. *knjapež* s. knjast, kljast, = pohabljen, pokvečen. *kobilaša*. it. cavalletto. *kočijaž* tipotéc = tre pôt, kakor kočijaž, ki vozi kola na potu. *kofan*. skrinja. it. cofano. n. Koben, Kofen. t. koga, kuga, kova, kofa = vedro. *kolec*, *a*. = voz in odgon, ker se odgnanci vozijo na kolih. *kolija*. kola s končnico ija. *komadina* = komad gr. [illegible]. kosec. *kompar*. it. compare, kum, prijatelj, drug. *komun*. it. commune, občina; občine so imele sejmske pravice, torej = sejem. *komuška* krompir v oblečah (n. Erdapfel in Gamaschen). *kontirati*. *kontentirati*. it. contentare. *kopiti*, drobiti sneg kopni = se taja, torej od sklbi se tajati. prim. *koprněti*. *korda*. it. corda, gr. [illegible]. *korizma*. it. quaresima. *komorač*. *kôromač*, janež. gr. [illegible] sad jagodnjaka, [illegible] arbutus unedo L. *koruš*. lat. chorus. gr. χορός = kolo. *kostelnica*. [illegible] beseda napravljena z ozirom na kostel —

cerkev.) m. kostnica. *kriljak.* klobuk = škrljak. korenika: ‚ker' rezati, ker so rezali klobuke iz večjega kosa polsta ali druge robe, (gr. κείρω fut. κερῶ). *krmsati se.* kesati se, n. sich *gräm*-en krm + s + ati (draj + s + ati). *kuč.* lesena ali železna kljuka. s. kuka = kljuka. *kučica,* butorica, sveženj. s. kutija. (*kutja, *kuća. dem. kučica). t. kutu, kutę, škatlja. *kudaj.* s. kuda. *kukal.* s. kukolj. *kusast.* kôsati, gristi. torej odgrizen. *ladati.* stsl. ladЪnЪ = skupen, lad'ьno = skupno, rus. ladъ = soglasje. *lajt.* n. Leite, Laite, Leyte. (dolg, ne preširok sod z veliko odprtino mesto vehe, da hranijo v njem ribe ali spravljajo domov grozdje). *lajtar.* n. reiter = reta. *lágom,* razen. part. praes. pass. od lьgati. [v germanščini pomenjajo dotične besede legati, a prvotno prikrivati, ne omenjati, verleugnen. prim. lažem]. *lanec.* srvn. lan, lane, veriga. *letva.* it. latta, n. latte (l. *lata = široka deska). *liciter.* lecitar, n. Lebzelter. *lindrati = li + n + drěti. lojnica.* = lovnica. *lokot.* it. lucchetto. srvn. loh, loch. (ječa, skrivališče, luknja, odprtina = zapor). *loza.* (laziti, lezem). *lukniti.* lukati, srvn. luogen = aufmerksam schauen aus dem luoc, Lauerhöhle, Versteck, Loch, Öffnung. *luljačka* s. *ljuljačka,* schaukeln, prim. n. ein*lullen. lutavina.* s. ljutavina. *lužiti,* grdo vodo imeti. (*luža*). — *macava* (męcati, mękЪkЪ). *magarščina* velik osel. gr. γομάρι. po metatezi magar + ac. γόμος - breme. torej γομάρι = tovorna živina = osel. *magarija.* šala, varanje. *margin.* it. margine (l. margo, -inis). *mavez* s. višnjeva pavola. t. mavi, vodene, višnjeve barve. *mazana.* it. mazzaruola, neka vrsta mere. *melec.* męsti, mętą = part. mel̥Ъ + ьsь. *melta.* e; it. malta. *merija.* fr. mairie. *metniti.* (metati). it. mettere, l. mittere, legen, werfen. (besedi sta si v rodu). *minati.* it. minare. *mírak.* it. miraculoso, čudnovelik. *mladarija* s. mladjarija. *moleksati* = driskati. s. malaksati = slabéti. gr. μαλάσσειν, ἐ-μάλαξα. *moževlji.* s. muževlji. *mrkopec, mrkóvina.* s. mrkva, koren, korenje. srvn. morhe, mörhe, möre. *mŕlati, mrlinzgati.* s. mrljati, (mazati = počasi delati). *muca* = ob*nucan* klokuk. *mudača* ni mudrača, ker tudi s. se pravi modar = višnjev; nego prava oblika je ‚mudača' izvedena zaradi sličnosti predmeta iz s. mudo, nsl. môdo, stsl. mądo testiculus. *mugalka,* monga. = gr. μάγγανον. n. mange. *munjast.* od strele zadet, stsl. mlЪnija. *nado.* jeklo (naděti). *nahériti.* s. na héro = postrani. *heruš=jeruš* dela, da ljudje ne hodijo ravno. *nahrdati se,* najesti se (?). s. nagrditi se. sich satt schimpfem. *nalantati* se, = la - n - tati se, lotiti = *laćati se. nalibrati.* it. liverare, abbandonare; dare in mano; consumare. fr. livrer. n. liefern. *naluditi* si kaj. po ludosti si kaj nakopati. *namaličiti.* (malik = podoba). *namŕkati.* mrkati, mrčiti, mazati, (mrak), *nanojati.* stsl. nąžda. *nanorati,* začeti lotiti se. stsl. nrěti ingredi. s. iznoriti, iznarati, prihajati, dvigati se (iz vode). *naprljiv.* (prěti se, prepirati se, pariti se). *naruniti.* napasti, na(h)ru(p)niti. *naskroniti.* = s. nasrnuti, s parasitskim ‚k' in oslovnom na *skvrn; nasrtati. *nažek* = nožek. *nočas* = s. noćas (prim. danes). *naturalsk* = it. naturale + sk. *obresiti se.* = ob-rěs-iti se, sich bewahrheiten, festsetzen. *obrezen* = rěz. (n. raese). *obrojiti* (šteti, s. brojiti. prim. briti) = po malem vsoto odšteti. *očekivati.* s. čekati, čikati = čakati. *odamelj.* s. odamjev. *odavlje.* s. odavlje. *odpit.* palec, čep pri trti. od + pitati, vzgajati, cěpiti. *odturkati.* s. turiti, suvati. *odvihnuti.* srvn. entwîchen, entweichen. *oglen.* s. ugljen. *ogovarjati.* s. ogovarati v istem pomenu = obrekovati *ograšiti.* otepsti. s. nagrajsati, na kaj zadeti. ograš je poboj. t. ugramak, ogramak, zadeti ob kaj, confligere. *ógreška.* e. f. ovesek.

(pogrešati, pogrešek). *okačiti*. kakor kača koga prevariti. *okasniti se*. s. okosnuti, okosati se v koga. *kos* naklonjen, povprečen, kriv (sl. kosati se = certare). *oknjavati se* (prim. knjav). *slepo oko*. s. slijepočica. *okovir* (okolo + vrěti = claudere). *ólovo*. s. olovo. *omoleksati*. gl. moleksati. *omuhniti* = s. omuniti, kakor munja (blisek) izginiti. *omušiti se*, kakor muha se opijaniti. *opetiti*. zapaziti. prim. pripetiti. (pnem.), s. zapeti o što = o čem obviseti, z očmi o čem obviseti. *opŕlan*. s. oprljan. *ormar*. it. armadio. l. armarium. (shramba za orožje in orodje). *orobiti*. zarobiti, capere. rob = servus, captivus. *ósoka*. = (od + sok). *osovit*. = kakor os navpičen. *otraga*. znamenje gl. trag. *otrmititi*. menda pač otrmiti. otr(p)niti. ‚m' nam. ‚n'. *pádeč* (fallend) krivo obrazovan deležnik sedanji od dovršenega glagola. *pah*. bandero. pahati = flattern. *pajkati*. s. paljetkovati. sl. paljkovati. *pamak* s. pamuk, ar. pambuk. gr. βόμβυξ. bombaž. *papek*. s. papak = parkelj. *pariti*. s. pariti v pomenu žehtati. die Wäsche abbrühen. *páskati se*, kesati se, obžalovati. pascha = čas žalovanja. *pavun*. s. paun, *pazderčina*, puzdrovina. m. pazderovina. *perčin*. s. perčin, svežen las iz perz. jezika: pérčén. *perušati*. perje = listje skubsti. *peteh*. petelin. hrv. peteh. *pilj*. n. Peil. srvn. pil. *piljun*. prim. pile l. pullus. *pir* = pi + r (pi-ti). *pišiv*. s. pišiv, pišljiv = piškav (pyhati, prim. nemško Windei = prazno jajce). *piten*. rodoviten. stind. pi, gr. πί-ων, l. o-pi-mus. *pladenj*. it. piattino, majhen krožnik. *plandovati*. (poldnevovati = v vročini poldanski počivati). *pleša* = plasa. *pljuščanec*. s. pljušč, bršljin. *pócati*. s. pucati. *poganica*. s. poganica. 1) kača. 2) bela mrena na očesu. *poharačiti*. (ar. ẓaradž. glavarina. haračiti, glavarino pobirati; neusmiljeno izterjavati, brandschatzen). *pokeckati se*. (kec, kljun). it. cozzare, suvati. *poprengati se*. prim. prengati se. *posęje*. s. posije. *poterambiti*. = tréti. *potrkalec*. (trčati, trkati, τρέχειν), teči = spodtekniti se. *po-trpati*. s. trpati, stopten. *potuliti se*. = *pod-huliti se*. *poturčiti*. kakor Turek krasti. *povračati* prim. n. übergeben. *pozoj*. (zijati). *pozločestiti se* (ne pozločesti). *požunčina*. požunska mera za tekočino in za žito (Preßburg). *pregršče* je boljša oblika nego prgišče. stsl. *prěgrьšta*. (pregrьšta, prьgrьšta). δράξ, manipulus. *prem*. pristrešek. n. brame, brame, bram, (prame) = Rand. *premirak* (preko mére (mire)). *prengati se*. n. prangen = drücken, pressen, hart aneinander stoßen, Widerstand leisten. *premeredati se*. Plet. s. v. obotavljati se, leno delati, delati se nevrednega = nesposobnega. *preseka* prim. Plet. s. v. sod z veliko presekano dogo, v katerem se prevaža grozdje. *preskati se*. sesiriti se. stsl. sęknąti teči, sušiti se. r. sjaknutь posušiti se. pol. sięknąć, osięknąć gorenjsk. sikać, saknyć posušiti stind. *sincami*. mleko se sesiri in sir se deli od sirotke. *prićati se* Abschied nehmen. s. izprićati se, um Entschuldigung bitten; ker se pri slovesu prosijo, da naj se jim vse odpusti, kar so kdaj komu neljubega storili (pribčati, pribbknąti). *priœst*. pričestiti se = Anteil nehmen, kommunizieren. *pri* = znači *nekoliko pripuzja* (pri-polziti = priplaziti se). *pritrlušiti* = *prituliti*. *privarkati* (s prevaro komu kaj [illegible]). *pil* = s. peljak, prijčić = majhen drog; prijača, drog, s komur se v peč porivajo lonci. prijati = suvati. *prnjak* = s. prnja, cunja. *probusiti* menda *probušiti* = prevrtati (prim. buhniti, bubati). *prodika* = prodika (prediga). *prdečje* = proljeće (Vorsommer = Frühling). *proscenje* cf. od [illegible]. *pro[illegible]* [illegible] stsl. *ščtati* mrmrati, šumeti, razgrajati, lomastiti, napihovati se, drzati se. [illegible] napadati; izprehajat. se. [illegible] [illegible] = bitem [illegible], mahati se. *produpiti* [illegible], stsl. [illegible], *dupl[illegible]* [illegible] prazen.

da se ne more pokonci držati. *protina*, klop. menda s. pretin, pretinac = stena med dvema prostoroma, predalec. (tynЪ). *pŕtljati*. s. prtljati = brbrati. *putača*, der Hühnerkropf. prim. stsl. pǫto, s. put, sl. pôto. Fessel. putača je torej ječa, v kateri hranijo ptice živež. *puza*. = vse kar polzi, se plazi. *pužljiv*. = polžast. *rakija*. ar. araq, pot, sok, žganje. *randati*. kakor visoka ranta hoditi. *raš* (od mesta Arrasa v Flandriji). *rašelj*. prim. v Plet. rašlja, rašlje. *raštvo* = vraštvo (vračarstvo). *rat*. vojska. s. rat (koren: ra = lajati, vpiti). *ratelj*. = rajtelj. srvn. reitel, Drehstange, Prügel. *razčaprati*. čapra = koža. (koža se odira). *razkášati*. drobiti, v kašo drobiti. *razroban*. (*razrobati) razrobiti = raz-d-robiti z izpuščenim d-om. *razuntati* (razven = narazventati). *razšundrati*. n. *schund*. *schundern*. schleißen. *ŕdja*, *e*. bolehnost, s. rdja = rja, zanikarnost, hudobnost. *rebrna*. lesa. (rebro). *rejec*. Zuchteber. *rengati*. = ręgati. *rif*. vatel. s. rif. t. rif, irif. *rijan*. s. ridjan = rjav konj. *róbača*. srajca (rąbíti, rezati, ker se reže srajca iz večega kosa platna. prim. *krljak*, *škriljak* od kor. ker = rezati. *robiti* = stsl. rąbiti secare. *rošnja*. Ras(t) + končnica nja. *ruben*, puhel; (rąbiti). *ručék*. s. ručak. *rudljast*, gekraust. s. rȕda. gosta volna. rȕdast, kdor ima gosto dlako. rȕdica = dlaka. sl. o. i. Rudež. *runčati*. renčati (z oslonom na ruliti). *runjka*. neka hruška. s. runjav, zottig. torej hruška z vraskavo lupino. *rustik*. it. rustico, kmečki. bedast, tôp. *ruter*. (stsl. rutiti, rjutiti. č. routiti p. rzucić = padati). *ružen*. s. ružan grd. (rôžen), grdo velik, grdo močan. *ružiti*. = žuriti. srvn. schiuren, schüren = reinigen, fegen, scheuern. *sadine*. sЪ + děti) satje. *sagama*, orodje, s kterim se dela napustek pri zidu. it. sagoma, jezik na tehtnici; živi profil arhitekture; ono orodje, ki je označeno. gr. *σήκωμα*, mera, teža; povračilo. *salvijet*. it. salvietta (l. salvare, čuvati). *samánika*, *samónika*. (sama + nikniti = vziti). *sapljati*. tako hlastno jesti, da se sapa čuje. *sedečki*. shr. končnica -čki, npr. stoječki itd. *sesekati*. prim. presekati. *sečati se*. s. sjetiti se, sjećati se, spominjati se. *sešuljkati*. zviti. prim. hrs. došuljati se, prikrasti se. *sivati* = s. sjevati. stsl. šěvati. *skašiti*. gl. razkašiti se. *skeckati se*. kec, kljun. prim. *pokeckati se*. *sklezena* = slezena, vranica. *skliziti*, cureti. sicer gleiten, rutschen. *sklopčiti* se (kląbЪko). *skrlunkati*. onomatopoetska beseda, kruliti. *skroniti* = na(h)ru(p)niti. cf. naruniti. *skrošiti* = skrušiti. (o n. u. kakor v prejšnjem primeru). *skȕcati*. kolcati. s. štucati. ‚ol‘ se v hr. in s. izpreminja v ‚u‘ (volk = vuk), š stoji često pred drugimi soglasniki. n. pr. skorja, kora; ščepeti, čepeti. — skucati je torej skolcati. ako pa se omehča soglasnik ‚k‘ (n. pr. kavka in čavka, čaj in kaditi) potem se ‚k‘ izpremeni v ‚č‘ in s pred njim se asimiluje v š torej ščucati. hrs. pa se šč izpreminja, kakor v stari slovenščini v št. ‚štucati‘. *skurtati se*, izpriditi se. it. scurtare, skrajšavati, opadati, omedlevati. *smed*, daucus carota. s. smedj, temno žolt, zagorel. (smoditi); zaradi barve. *smret* je menda *smrč*. juniperus oxycedrus. *soblazen*. s. sablazan, ni prikazen (avet), nego pohujšanje, scandalum. *sokati*, *somba* = zasunek. *sovati*, m. sukati, sukniti, zücken. *sovba = somba. *spanar*, Schlafgenosse se ne more izvajati iz ‚spanci‘, nego iz n. span-bette, postelja, katero nosijo podprôge. *spihalnik*. velik in dolg oblič (Hobel), ki dela, kakor bi pihal. *spirine*. spirati) = pomije. *na splav*. (schräge), prim. s. splȁviti. wegkehren (slamu sa žita na gumnu). *sprav*. s. sprava. *sprečec*. s. priječač = sprečka. *srab*, s. *svrab* (svrbeti). *srčevit*. s. srčika, medulla. *sŕnava*. krava srnaste barve. *stanovec*. s. stanac, kamen, ki je v zemlji tako čvrsto zakopan, da se ne da premak-

niti. ***starci***. kan na vinu. prim.: starec, dedec, neka vrsta glive. ***stati***, začeti. s. v istem zmislu. oblak se je ***stopil*** (ist geschmolzen), tako da se mahoma zruši dež na zemljo. *stoza*. Ta oblika se govori v nekaterih vaseh na otoku Krku. ***struhel***. s. trûl = s + truhel. ***svirati***. piskati, ne pa svirati na gosli ali klavir ali boben!!!). *svrdlina*. malopridneži. Prah, ki se dela pri svedranju (s. svrdlo), ni nič vreden. *šaš*, a. das Schilfrohr. prim. nizonemško: ‚segge', Schilfrohr. (mesto saž). *šadjati* = čebljati. *šapniti* (pomotoma čapniti) = šepniti. *šćucati* prim. *skùcati*. *šiprun*, dež ki se vsiplje kakor šibra (Schiffer). *ševerljuga*. Spechtmeise. hr. je *švrljuga* = skorjanec. kor.: skvr, ckvr, cvr. ***šišek***, m. griček, boček (bok). t. šiš, raženj, meč. severnoturški ‚šyš' pomenja tvor, ulje, kvrgo in odtodi je tudi ime *šiška*, oni tvor, ki postaja, ako piči neka osa list hrastov. od tega tvora pomenja hr. šišak tudi šlem in griček. pr. *lebka* je lobanja (hrv. tudi šiška) in čelada. gr. λόφος, grič in nakit na čeladi; pa tudi tilnik, izrastek mesa, kučma, šop lasij. *škaf*. it. scaffo. gr. σκάφος. stvn. scafo. *škajba*, *škavla*. stv. scala. Schale. (pri tujkah dodaja slovenščina rada ‚v'.) *škelja*, obroček lesen ali železen, v kterega vtikajo vrv, kader kaj povezujejo. srvn. schëlle, stvn. schëlla (čitaj skëlla) udarec v obraz; zvonček. nvn. Schelle, železne vezi na rokah in nogah (Hand- und Fußschellen). *šklobati*. knarren. l. stlopus, scloppus, glas, ki se čuje kakor kadar kdo vdari napihnjeno lice. sclopetum = puška. *škopnjak*. srvn. scoub = slamnik. *škrab* je glas, kterega dela kak predmet, ki se dotika drugega; n. pr. ako pada pesek na kak predmet. prim. *grohot* = s. Schotter zaradi glasu, ki ga dela kamenje, kadar drči na tla. *škralup*, *skorlup*, *skrlup* smetana. beseda je zložena iz skor-(ja) in lup-(iti), torej koža, ki se lupi. *škrlec*. hr. škorjanec. kor. skvr. *škrpél* = kamenita tla. prim. it. ‚scarpa'. kamenit poševen bok ob bregovih rek, cestah itd. *škola*. it. scuola *škuda*. it. scudo = (l. scutum). ščit in grb. (n. Wappen = Waffen). potem denar z grbom. *škuljicati*. skozi škuljico (škuljo) gledati. škulja = luknja. it. scoglio, šćer, čer, raztrgana skala, ki gleda iz morja in ima navadno luknje it. rupe, roccia, scoglia (lév), scorza (skorja), pelle, squama di serpe. *šlopati* n. schlappen. *špihon*. it. spione, in to iz srvn. spehon (špegati). *špala*, *špelka*, *špila*. l. spina. dem. spinula (trn). srvn. spinala, spilla. it. spillo, spinello. špilka *štentati*. muditi it. stentare. intr. trpeti pomanjkanje, časiti; stentarsi, trpeti, truditi se, obotavljati se, zavlačevati. *štramac*. it. stramazzo; kar se vrže na tla, torej žimnica ali slamnica. *štacun* ben. stazon. tosk. stazzone, komask., stazona. n. bav. station, die bei Wallfahrten aufgeschlagenen Buden. *štika*. zagvozda. n. stecken. *štokati*, *štokariti* n. stochern. *štransli*. Kettenende des Gewerbes. Strahnel *štrekena* *štrkalka* *štrekinjati*, *štrkati* stsl. strěka, ost. strěkati, pikati; strěkъ brenčelj, strěknąti, pičiti. *šuma*, *šumak*. šumeti v glavi. šumen = pijan, besen, prim. rausch od rauschen. *štrigati*, *štrigniti* it. strignere. lat. stringere. *šupelj* stsl. šupъ, štupъ, slab. gr. στύφω. stiskati, tepsti, pôditi, izganjati (prazen) glagol *šupiti*. *šuštati* prim. s. šuštati, odtekati se šumno. *šutiti* = molčati prim. magj. sutton, suttom, suttony. tajno, sl. šuljiti, tiho delati = molčati (Štrekelj, A. d. W. ph. h. kl. 50, Nr. 301). *tafljač*, *tafljati* mot. od *fatljač* prim. šatljati. *taki* gr. τόπ. *talas* val gr. θάλασσα. *talpina* planka. l. tablinum. (it. tablino) prostor kamor so spravljali Rimljani uradne spise, ali kjer so hranili slike (tabula), prostor z deskami opažen. *tamjan* = tamjan. gr. θυμίαμα kadilo. *tantol* it. tantolino, maliček = trkolin. *tapun* it. tappo,

tappone. čep. srvn. zapfe. nizvn. tappe. *teči*. s. teći, trajati, biti, vršití se. sl. dotekati. *teg*. žito. kor. tęgniti, kakor n. getraide, getregede od tragen. *tékota*. kurja uš(ki teka). *telovo*. n. frôn lîchname, telo gospodovo. *tenda*. ranta. it. tendere razpenjati. l. obtendo, zastirati, pretvezati. *tantati*. it. tentare. l. temptare, izkušati. *tlan* = tnalo, tnala (ton. τέμ-νω). *točnik*. s. tocilj, kar se vrti. stsl. *točiti* pomenja poleg gießen tudi gnati, strugati (ker se pri struganju predmet vrti). *tonj* = prazen (za-ob-stonj = za nič). *torec*, molj. (od trěti, kakor molj od mlěti). *tratorica*. s. marjetica. *tŕdek*. zamašek (pri-trditi). *trjaki* (turjaki, ker se je pri svečanosti zaklal kak tur = bik). *trom*. lěn (trěti, part. praes. pass). *trščije*. od trst mesto trsije (od ‚trs'). *truhel*. s. tru(h)l. *trûn*. s. trûn. Splitter (trěti). *trupina*. bedak, telo brez duha. *tuh*. it. tuffo. mehek, trohljiv kamen. *tunja*. s. tunja (gr. κυδώνιον. pl. κυδώνια. it. cotogno. srvn. chutina. sl. kutnja). *turje*, *tirje* Hedicht. (trěti. prim. mrva od mrviti). *turmar*, *turmati*. n. türmen, aufladen. *tuto*. s. tude. *tutneti*. s. tutnuti. stsl. tątnąti. *tutnjava*. *tutor*. s. tutor, jerob. l. tutor, it. tutore. *tvor* = iz dhór: dihor (ki diši = smrdi), s. stsl. tvorъ = thor. *ud*. gnjat (γόνυ, γόνατος). *ujagmiti* gl. jagma. *ujci*. žabji okrek. menda iz č. ‚vejce' = jajce (*vejьcь). *unjka*, Signalstange. s. unka, umka, humka (holmka), kup kamenja, ki označuje mejo. *ular*. s. ular. t. jular. povodec, uzda. *uzmič*, s. uzmić. (vzęti). *vada*. svada. *vaganica*, *vagir*, *vagniti*. n. wage, wäger, wägen. *vale*. s. valje (v-dlje). *van*. van, ven, razven. *vani*, *vanski*. s. vani, vanjski. *varkati*. herausholen. it. varcare. preh. prevažati, prevajati. nepr. prehajati, izkopati se iz nesreče, ali pa it. varare, ladjo v morje spuščati, na kopno vlačiti s parasitskim r-om. *varnjak*. vareš, varež, (variti). *vatriti se*, tleti. s. vatra, ogenj. *več*. s. već = vže. *vena*. e, žila. it. l. vena. *vikel*. vajen. s. naviknuti, vikao. (vyk = uk) *vinkljati*. n. winkelmaß. *voga*. it. voga, hod, tek (kake ladje, voza). essere in voga, navaden, priljubljen biti. voga = navada. *volta*. it. volta, lôk, obok. *vre* = uže (ž = r). *vrhnja*. s. vrhnje. *Obers* = smetana. *vrlec*, marmor. menda s. *vrlet*, kamenita strmina. *vugniti*. = ugniti. *vuzem*. (vzémi meso). *vútora*. = vułtora, bałtora. *uz* = vz st. vъzъ = pri, s. za*bečati* (be = glas ovac). *zaberlati*. s. zaprljati (zamazati). *zabundati*, s. zabudem. (praes.) s parasitskim n-om m. zabyti. *zadel*. n. Ver-mach (za + děl(ati). — *zahametiti*. uničiti. s. hametom potući. ar. 'ammétén, popolnoma, povsem. *zagaditi*, *zakaliti se* = zameriti se. gad, kal = umazanost, umazati si čast. *zakrejati* = *krejo dobiti*. z imjem se pokriti. gr. κρύος τὸ, mraz, slana, ledena zima. *zaknjapati*. gl. knjapeš. *zamrkan*. g. mrkati, mrčiti. *zamulisati*. obrabiti. srvn. mülen. sl. muliti. abfressen. ‚*isa*' je nastavek po grškem aoristu. npr. pedepsati = kaznovati. ngr. παίδευσα (izgovori pädefsa). shr. pedepsati. *zanovetati*. ne pomenja vprašati. s. brbljati, klepetati. *zapuntati*. srvn. bunt. gen. bundes. pomenja véz, póto; zveza; vôzel; uganka; zveza, zavezniki. *zarendati*. it. arrendare. v zakup dajati. *zasomba* = zasunek. za-so-m-ba. stsl. ‚sovati.' *zašikniti*. s. šikati = zibati, majati. *zaštikati*. prim. štika. *zatabulirati* (tabula = pismo). = gruntne bukve. pim. Land*tafel*. *zatenjati*, *zatonjati*. prim. tonja. *zatrmiti*. m. zatrniti. (tr + p + niti) *zaturkati*. s. turiti, stoßen. *zdela*. s. zdela = skleda. l. scutella. *zdenec*. s. zdenac = studenec. *zbrizniti se*. s. brizniti, prorumpere. hervorbrechen. *zduhniti*. (dyhati). *zesen*. podjeten. si ne vem razlagati, ako ni postala morda iz nemškega ‚ver*sessen* auf etwas'. *zgonec* je dem. od zgon. s. = humka, kos zemlje med dvema grobljama; meja med dvema njivama; krtišće (sъ-gnati). *zgondati* (prim. gąsti). *zgrohati*. s. grohot, ropot. *zmija*.

(žival, ki po *zemlji* leze). *zokniti* = *šokniti* (n. schocken, stoßen, schwingen). *zrast*, vzrast. *zreče*, punčica. s. zrijeće. *žalvija*. s. žalvija, žajbelj. salbei. l. salvia. *žariti*, drgniti, mencati, noreti. s. žariti, ogenj, žerjavico razmetavati. *žbanja*. s. žvan, žbanj, čvan, žban, džban. stsl. čьvanъ, čьbanъ. maloruski čoban. Melkfaß. prim. *čoban*. pastir. *žbril*. krompirjeva cima. (= *izbril. gr. βρύω, üppig. hervorsprossen). *ždral*. s. *ždral*, žerjav. *žigerica*. s. džigerica bela in črna. perz. džijér, džejir, drob. *žito*. v Hrvatski pomenja proso. *žmukler*. n. Schmudler. umazanec. *žrnja*. stsl. žrъny, žrъnъvъ. s. žrvanj. *žuhek* = žolhek. *žumanjec*, — *ek*. s. žumánce, žumánac, žumánjak. *žumboréti* s. žùboriti (s parasitskim m-om). *žutica* = žoltica.

Tolmač neznanih besed, ki se nahajajo v narodnih pesmih.

barbir je nemška oblika. s. berber, berberin iz t. bérbér in ta iz it. barbiere (sl. polbirar). *brača*. s. braća (stsl. bratija). *brajanek*. s. bràjan, bràjen (pomanjševalna končnica: ek). *čędo*. dete. n. Kind. ali pa iz osnove za-čę-ti, concipere in nastavka ‚do': čę-do. *delija*, e; junak. s. delija. t. deli, smel, hraber, besen; delija, stražar vezirjev, vojak. *dostignuti*. s. isto. stsl. stignąti, prehitevati, prehajati; dosezati. č. stihnouti. lit. staigus brz. let. steigt, hiteti. g. staigan, srvn. stigan, anglos. stigan, strnordsko, stiga, gr. στείχω aor. ἔστιχον. prim. steza. *kapenik*. kepenik, kepenjek, magj. köpöny, köpeny, köpenyeg. iz t. kepenek'. plašč. *komora*. gr. καμάρα. zidana izba (kamra iz n. Kammer). *konak*. prenočišče. s. konak. iz t. konak, prenočišče, gostilnica. *kukati*. gr. κωκύω, žalovati, tarnati. *kupljenik*. mernik (kùpiti s. vollfüllen). *lajen*. s. lajan, hladen. *marama*. robec. s. marama. t. iz ar. mäqrämä. *mejdan* s. mejdan, megdan. ar. mejdan, midan, trg, dirkališče, bojišče. *moma*, *momak*, dekla, mladenič. prim. n. mumme. *ništo*. nič. s. ništa, ništo. *postol*. s. postô; postola; t. postal, obutev kakršno so nosili janičarji. *potočiti se* s. pȍtoč, potera, potočiti se, pognati se za kom. *reč*. s. (riječ, (reč). *sanduk*. s. sanduk. t. sandek, sanduk, sunduk. *sunašće*. s. sunašce. *torbelina*. torba. s. torba. t. tübre, tufra, tobra, dobra = vreča. *udavati* = in matrionium dare. *zlaćen*. s. zlaćen (zlatjen).

Slovarček II. del.

bunar, *bunarček* s. bunar. t. bunar, bınar, benar, punar. perz. bun. *ciputa*, neka ustna bolezen itd. n. zipf, eine Krankheit der Hühner. cip + končnica uta (a = ča = [illegible]). *čvrljati* s. čavrljati, švrljati, kor[illegible], čvr. *djavol* v. javol v I delu. *hajdučiti*, *hajduk*. magj. hajdú, razbojnik, sodnijski sluga, vojak, s. hajduk. t. hajdud. prokleti. *hejda* s. hejda, helša. n. Heiden [illegible] saracene. V srednjem veku so Nemci imenovali mohamedance pogane = ajde. *hrgača* [illegible] *hubati se* morebiti po češkem vzoru [illegible] gubati se [illegible] *hurlja* [illegible] [illegible] bolla [illegible] bulla. *jalba* it. albagio, neka vrsta volnenega debelega sukna, ki je navadno belo, pa čuva svoje ime tudi, če je drugačne barve. *jenjati*, henjati. srvn. hengen, hangen lassen; freien Lauf geben, zugeben, nachgeben, gestatten, geschehen lassen. *jurgovan* [illegible] španski [illegible] perz. [illegible] *kajin* [illegible] *kapak* [illegible] s. kapak, pokrov, veka (lit. vôkas, pokrovec, [illegible]) — veka), žaluzije t. kapak, pokrov, veka, kapamak = zapirati. *kolčer*

= koretelj. it. coretto, dolg naprsnik, ki pokriva gorenje telo. *kolarin.* it. collare, collarino, ovratnik. *kolija.* n. končnica ‚ija' voz. *kosten.* s. kesten = kostanj. (n. Kästen, it. castagno). *koštati se.* prim. s. u koštac se uhvatiti. it. accostarsi = bližati se, trčiti ob kaj. *krešast.* s. kršen. *kubasa.* s. kubasica. *lamljevina.* lamati = lomiti. *lapošak*, beli brest. Te besedi v hrv. in s. besednjakih ne najdeš. lopušač je lopuh. *lasen*, lahek. s. lasen. *logom*, zmirom. logom je instr. sg. od ‚log' = ležišče, — *logom leži* v ležišču leži. kakor se pravi boj biti (figura etymologica). mukom muči = molkom molči. *muhte.* zastonj, s. mukte, muhte, mufte, t. muft, müft, müpt. *natruniti.* prim. trun v I. delu. *nedelja.* teden. s. nedjelja. *nedosit.* pelikan. stsl. nejęsytъ, nesytь, nejasytъ, nesytъ, jastreb, pelikan. *novak.* s. novak, novinec. *očalije* = očali, it. occhiali. ben. očali. *okeljivati se.* prim. keljiti v I. zvez. *omedljiv.* omleden (mediti). *ordjaviti.* s. ordjaviti, prim. *rdjav.* v I. zv. *pamtiti.* s. istotako pomniti. *pasati.* miniti, it. passare. *pasnjača, pasek.* kar je ob pasu. *patrček.* s. pätȓlj, kol, + ček pomanjševalnica. *podičiti.* (dičiti, dika, l. decus). *pripariti* = prismoditi. *probušel* ni propal, nego probit. *bušiti* prim. buhati, buhniti. *prokšija.* hrv. prokšen, prevzeten, izbirčen, stsl. *prokъ* odvišen, preostal. subst. prokъ. *propuh.* s. = propih. *pucati.* s. pucati = pôkati. *pucketati*, po malem pokati. *pugelj.* zaklano jagnje, ktero denejo veliko soboto med žegen. srvn. puggel. dem. od buc, gen. buges, krača, gnjat. ein puggel von kitze oder von lamp. *raznihati se.* s. raznjihati. *roniti.* s. roniti iz noriti, nrěti = prorumpo. roniti solze, roniti suze = pretakati. *rozgva* (raz.) prim. stvn. zwîc, nvn. zweig (zwei). *skup.* s. skup, drag, slov. skôp, avarus, immisericors, stsl. skǫpъ. skǫpě adv. drago. *sombič.* prim. somba v I. delu. *spolom.* skupaj. hrv. spolovinski, skupni. č. spolu = skupaj. polski: pospolita = respublica. *srčina* = sredica. sredica telesa je srce. *stati*, začeti. s. v istem pomenu. *stati na kaj*, istotako s. *skutniti* se, stemniti se, nima nič opravka sè *skurtati*, ki pomenja poslabšati se. slaběti in temněti pa ni isto. Koren je ‚sku' kriti, čuvati, obsenčati, temniti, σκηνή, senca, lopa. *šišanjek.* prim. šišek v I. delu. *tanjir.* s. tanjir, tanjur, it. tagliere = krožnik. *tepkarija* (tepsti, tepec, tǫp). *škrljak.* prim. kriljak v I. delu. *trag*, a. sled. s. trag. *tražiti*, slediti, iskati, zahtevati. Prof. Štrekelj primerja lat. besedo tergum, tergus, oris. n. hrbet in gr. στέρφος koža na hrbtu; vendar prim. ben. ‚tragante', človek, ki zasleduje ptice in zveri. *valjati.* s. valjati. slov. veljati, oboje iz it. valere. *vankuš.* prim. vanjkuš. Wangeküssen. it. cuscino. *vavek* = vъ věkъ. *vrtljar.* s. vrtalj, vrtljar, slov. vrtnar je napravljena po n. gärt*n*-er. garten. *zabedekniti se*, zmotiti se, s. zabezeknuti se, osupěti, v mislih zastati. *zalupanec* s. lupati, sl. lopiti, loputniti. *zavet* = zavetje = zavetrije. (prim. dežela = držela, pretege = pretrge itd.) *žutica* = žoltica. *R. Perušek.*

Popravki v I. delu.

Str. 167_6 pred več m. predveč; str. 168^{10} zbriši X; str. 169^3 pesni m. pesmi; str. 170^1 umnih tvorov m. umotvorov; str. 170_{21} besede m. beseda; str. 170_{25} etimologiji m. etimologije; str. 170_{23} besede m. beseda; str. 170_{13} postavi . za »božija«; str. 171_{20} postavi . za m; str. 171_2 postavi »na« pred »vsak«; str. 171_1 jer m. jo; str. 173_1 si m. se; str. 174^5 postavi »balayer« pred »pometati«; str. 174^{13} βλίτον m. βλίιον; str. 174^{16} za βόμβυξ postavi vejico m. nadpičja; str. 174^{18} nemorosa m. nemoiosa; str. 174_8 študь, nrav, m. študs-nrav; str. 175^9 ‚t in d' m. ‚t n in d'.

Imenoslovne črtice.

Spisal L. Pintar.

Stíčina.

Vladimir Milkowicz pravi v svoji razpravi »Die Klöster in Krain« (Archiv für österr. Gesch. 74, str. 297), da je videti ime Sittich slovanskega izvira. V tem ima menda prav, zakaj tistim naivnim pripovedkam o ustanovitvi starih samostanov, ki iz krajnega imena razlagajo postanek samostana pa obenem zasukavajo stvar tako, kakor da je način ustanovitve dal imenovanju povod — tistim plehkim marnjam pač ne bo verjel nihče, ki ima še kaj razbornosti. Pucelj in Valvasor omenjata prazno bajko, da so našli graditelji začenši zidati samostanski temelj na nepravem kraju vsako jutro prejšnji dan dozidano zidovje razdrto in razmetano, pa da se je tedaj pojavil neki zeleni ptič (papiga, psittacus) s kazalnim klicem »sit hic, sit hic!« (naj bo tu!) in ko so sledeč temu opominu začeli zidati na novem čudezno nakazanem mestu, da je potem šla zgradba gladko izpod rok in v kratkem času da se je dvignil tu novi samostan cistercijanov. Toda že Valvasor (VIII, 694) je imel to za izmišljeno bajko, češ, lahkoverno, neumno ljudstvo vse rado verjame, da je le čudovito in pustolovsko. — Obširneje govori o takih pripovedkah Milkowicz (l. c., str. 479 nasl.), mi se pa vrnimo k stvari.

Ime je slovensko bržkone, vpraša se le, kaj da to ime pomeni, to se pravi: slovenski izvir imena Sytik (tako je namreč čitati v starejših listinah) nam mora postati jasen po svoji etimologiji. Obenem se pa tudi vpraša, ali je današnja pisava imena z obliko »Zatíčina« pravilna ali ne. Jaz bi odločno rekel, da ne, zakaj prosti narod i danes še — seveda kolikor še ni v jeziku pokvarjen od šol in uradov, sploh od takozvanega kulturnega napredka — izgovarja menda le Stíčna, a ne Zatičina. Pa če bi tudi prosti narod dandanes že splošno pod vplivom šol, uradov in časopisja izgovarjal popačeno Zatičina, bi vendar mogli naslanjaje se na listine in starejše pisatelje dognati pravilno obliko »Sětična« (сѣтичина). Listinska oblika Sytik ali Sittich je prvotni Sětik (сѣтикъ). Valvasor (XI, 530) ima Sitizena, Sittich, Sitticum, — Hacquet (Oryctographia Carniolica III, 156) Setitschana — in Vodnik v svoji Pratiki zopet dosledno Sitizhna. Ta oblika Sětična pa mora biti z ono starejšo Sětik vendar v kakem razumljivem razmerju, to je jasno. To razmerje je označeno, če pravimo, da je Sětična s sufiksom -ina napravljena izvedenka iz oblike Sětik. Zdaj se pa treba lotiti oblike Sitik. Prav zapeljivo je, da bi človek kar nagloma po analogijah brezik (betuletum), klenik (aceretum), drenik (cornetum) napravil sklep, češ »sitik« je = sitje (das Binsicht, juncetum) ali s sitjem porastena ravan, in vendar tako pojmovanje imena ni brez pomislekov, zakaj navedene oblike so bolj redke v slovenščini a bolj navadne v srbščini — in pa augmentativa s sufiksom -ina se osnavljajo večinoma na podlagi ženskih samostalnikov, da pri augmentaciji promemba spola ne hodi motilno v poštev, torej: trata, tratina; luka, lučina; hosta, hostina (? hoščina), plan, i, f., planina itd., dasiravno ne mislimo zatajiti izjem n. pr. breg (m.) brežina; brdo (n.) brdina itd. Glavni pomislek proti sitik (Binsicht) pa se mi vidi to, da je menda v prvem zlogu tega imena brezdvomno polglasnik, ki na-

navaja k mnenju, da ni iskati v prvem zlogu prave korenike tega imena, ampak v drugem, da imamo torej pred seboj sestavljenko iz predloga sŭ (сѣ) in debla »tik« (тикъ). Takov stik ali stek bi se pa dal razlagati samo na dva načina, ali kot stik (Berührungspunkt, Pleterš. II, 575) ali kot stek (Zusammenlauf, Pleterš. II, 572). Prvo mnenje je, če se ne motim, izrazil pri neki priliki že gosp. A. Koblar, žal da se zdajle ne domislim, kdaj in kje.

Kakor je bilo že naglašeno, se nam je glede imena držati ustanovne listine iz l. 1136, kjer je rečeno »in loco, qui vulgo Sitik appellatur« — in v drugi listini iz l. 1145 »Siticensis abbas«. Komu in kdaj se je pa bilo pojmovanje imena tako čudno zateknílo, da se je moral zateči k učeni obliki »Zatíčina«, to mi ni znano, tudi ne vemo, ali je pri tem mislil na zát'ko (Plet. 887) t. j. iglico, ki se v jarmovo kambo zatíka, ali na zamašek (Pfropf, Stöpsel), ki se zatakne v skleniční vrat ali v sodovo veho, — ali na kako zatikanje sploh. — Videli smo pa tudi, da se zgodovinski pregled starejših oblik odločno poteguje le za S'tíč'no, pa da perhorescira obliko Zatíčina, ki je seveda z znano trto ali trsno vrsto »tíčino« tudi ne moremo spraviti na noben način v zvezo, ker nima s primeri: Gorica Zagorica, Gradec Zagradec, Log Zalog, Vrh Zavrh itd. prav nikakršne analogije.

Pa čemu se ukvarjamo tako po ovinkih priti obliki Stíčina do živega, saj jo imamo že v slovnikih jasno zabeleženo, namreč stíčina (Zusammenkunft, Pleterš. II, 575) in stéčina (Versammlungsort schlechten Gesindels, Pleterš. II, 572), ki je znana tudi po sestavljenki volkostéčina, t. j. kraj, kjer se volkovi stekajo ali sticajo. Iz zloga »za« si namreč ne moremo lahko misliti preobrazbe v »si«, pač pa iz »sŭ« (сѣ) s poluglasnikom.

Pa kaj naj bi bil ta sĕtek ali sĕtik (сѣтѣкъ ali сѣтикъ = сѣтицание der Zusammenlauf, concursus)? Ali se bo mogla vzdržati ta razlaga ali ne, povedati jo hočem vendar, da imajo drugi priliko preizkusiti jo, ali je obveljavna ali ne. — Sĕtik ali sĕticanje je pri vseh shodih ali senjmih in ravno o S'tíčini in o Šent Vidu naglašajo zgodopisci in kronisti množino zelo obiskanih senjmov, tako n. pr. poudarja Pucelj (457) »celebres nundinas« in enako tudi Valvasor (II, 183) pravi: Daselbst wohnen viele Handwerksleute und sind auch viel Wirtshäuser darinn und im Jahr viele Kirchtäge. — Zlasti znan je celo do novejšega časa takozvani portni semenj (der Exaudi-Markt) v S'tíčini. Ta semenj je trajal po tri dni skupaj, in sicer je bil v soboto kozlovski (der Bockmarkt am Exaudi-Samstag), ko so nagnali od vseh krajev velike črede drobnice (ovac in koz, koštrunov in kozlov), v nedeljo je bil dekliški (Mädchenmarkt am Exaudi-Sonntag, ko so imeli zlasti posli in dekliči svoj dirindaj in svoj véliki praznik — »portna nedelja je naša!« so dejali tedaj hlapci in dekle, fantje in dekleta — v ponedeljek potem pa se je vršil konjski semènj (Pferdemarkt am Exaudi-Montag). Obširneje je popisal ta véliki semenj o portni nedelji Al. Skraber l. 1844. v Carnioliji (str. 185, 189 in 193).

Tudi drugod imamo krajna imena, ki spominjajo na senjme in shode, n. pr. Messendorf in Messenkamp, Fiera, vas v laških Tirolah, pa razni Vasarhely v Ogrih (Maros-Vasarhely, Hod-Vasarhely, Mezö-Vasarhely, Kezdi-Vasarhely), ki odgovarjajo menda našim imenom: trg, tržič, tržišče (Marktort).

Končno bi se drznil še en korak dalje, da namreč izrazim domnevo, češ da je utegnilo biti to na samostanskem okolišču otvorjeno senjmišče obenem tudi nekako pribežališče ali zatekališče za razne varstva in zavetja iščoče preganjance (Asyl, Freistätte). Znan je Livijev (I, 8) popis, kako je Romul ustanovil zavetišče (locum, qui nunc saeptus descendentibus inter duos lucos est, a s y l u m aperit). Novo ustanovljeno Romulovo mesto, pripoveduje Livij, je rastlo in se širilo. Da bi pa njegova velikost ne ostala zastonj, tedaj se je ustanovitelj v namen obljuditve in naselitve ravnal po zgledu starejših utemeljiteljev mest, ki so si privabivši k sebi razno nizko gloto izmišljali, da jim je nov zarod iz zemlje zrastel, rekše: na mestu, ki sedaj ograjeno s kapitola doli prihajajočim leži med dvema logoma, je otvoril pribežališče. Tja se je zgrnila vsakovrstna zmes in druhal od sosednjih ljudstev brez razločka ali svobodnjak ali sužnik. Znano je tudi, da so sveti t. j. bogovom posvečeni logi veljali za zavetišča (Waldfriede). In znano je naposled, da so za zatekališča veljala razna mesta (Freistädte, Freiungen), knežje palače in gradovi s svojimi okoliši in obori, takozvanimi Burgfriede, pa tudi cerkve in samostani so imeli v svojem obližju v nekem določenem obsegu (Friedkreis) zagotovljeno splošno svobodo (Kirchfriede — NB. wer in die Kirchen fleuhet, der sol Freiung haben, — kdor se v cerkev z a t e č e (torej vendar Zatičina? — ne!), tisti bodi prost, rekše varen pred preganjanjem). Prostor, kjer je pribeglec našel varno zavetje, se je imenoval »Freiung« (oproščenje) in tam je moral vladati mir in popolna osebna in pravna varnost. Tako vidimo, da ima v vseh navedenih terminih izraz »Friede« svojo pomembno zvezo na dvojno stran, češ da je s plotovi, jarki ograjeni okoliš ali s koli-mejaši zaznamovano obmestje, eingef r i e d e t e r Ort oder F r i e d k r e i s (Weichbild), kjer ima veljati m i r (Friede) in varnost. — Z navedenimi razmerami v zvezi je menda tudi slovenski izraz »p r o š č e n j e« (das Patrociniumsfest, die Kirchmesse) uprav die Freiung, — med tem ko naši Gorenjci cerkvenemu žegnanju pravijo tudi »s e n j e m« ali »s è j e m« ali »s e m ė n j« t. j. СЪНЬМЪ (conventus, concursus, nundinae). Z navedenimi razmerami utegne biti v zvezi tudi izraz »f r e n g a« ali »f r e j n g a« t. j. tista roka z golim mečem, ki so jo še pred kakimi tridesetimi leti ob vélikih senjmih na oglu ljubljanske mestne hiše natikali za znamenje senjmske varnosti: kali (Marktf r e i u n g?) S takimi zatekališči (asyli) pa se je bila pričela grda zloraba in potuha (Die Geistlichen begunnten sub specie asyli allerhand böse Leute in ihre Protektion aufzunehmen. Zedler IX, 1887). To je dalo baje češkemu kralju Karolu IV. v 14. stoletju povod, da je v lužiških mestih dal ukiniti pravico cerkvenih zatekališč, češ ko si samostani to pravico prisvajajo, jo izvršuje lahko vsak deželni gospodar negativno in ni upravičen dopuščati jo samostanom.

Marian pripoveduje (Austria Sacra, III. del, 5. zvez., 131. str.), da je leta 1560 cesar Ferdinand I. podaril Stiškemu samostanu svoboščino zatekališča (anno 1560 schenkte Kaiser Ferdinand I. dem Kloster die Freyheit des Burgfrieds). Dozdeva se mi, da nam je to notico tako razumeti, da si je morda Stiški samostan že prejšnja štiri stoletja brez posebnega dovoljenja od deželnega gospodarja svojil pravico zavetišča in jo izvrševal, da je pa imenovanega leta dosegel v to poseben privilegij. V Klunovem Arhivu II/III str. 74 pa najdemo poleg letnice 1775 (16. septembra) opombo „Die Asyle werden in allen k. k. Erblanden aufgehoben" in na naslednji strani ravno tam

čitamo, da je devet let po tej splošni odpravi pribežališč bil ukinjen Stiški samostan sam (25. X. 1784 Cistercienser Stift Sittich wird aufgehoben).

Potemtakem bi bili Stiški cistercijanci nad 400 let imeli na samostanskem posestvu zatekališče brez posebnega dovoljenja, a 215 let z izrecnim privilegijem cesarja Ferdinanda I. — in si je kraj tedaj res zaslužil svoje ime Stíčina, t. j. kraj, kjer se velike množice ljudij stekajo ali sticajo. Edini spomin na nekdanjo proslulost Stiških in Šentvidskih sènjmov pa se je menda ohranil še v imenu portne nedelje, ki pa morda že tudi leze v pozabo.

Spomini na turške čase v Ljubnem na Gorenjskem. Blizu Ljubnega nad Podnartom je njiva (sedaj last gosp. Cvenkeljna, s čudnim imenom: »Vstan', brat!« To ime tolmačijo takóle: Turki so nekoč prihruli pred Tabor blizu Podbrezij in so se odtod obrnili proti bližnjemu Ljubnemu. Ravno je delal na polju kmet, ko zagleda sovražnika. Prestrašen zakliče svojemu bratu, ki je ležal v senci košatega drevesa: »Vstan', brat!« Nato zbeži. Srečno jo je ubral pred Turkom, a brata so ujeli in odgnali v sužnost. — Pod vasjo kažejo še zdaj »Turško stezo« in velike skale, ki so bile pripravljene, da jih valé na sovražnika. Po svoji legi vrh visokega brega nad Savo je bilo Ljubno kaj pripraven kraj za obrambo. *M. Pajk.*

Društveni vestnik.

Nova člana „Muzejskega društva za Kranjsko“ sta postala: gospoda Frančišek Bernik, župnik v Domžalah in vladni svetnik dr. Oton pl. Detela v Ljubljani.

Kranjski konservatorji za arheologično skupino. Nj. ekscelenca, gosp. minister za bogočastje in nauk je imenoval v prvi sekciji (arheologična skupina) c. kr. centralne komisije za konservatorje na Kranjskem z dekretom z dne 1. septembra 1910, št. 36.271, za dobo 5 let gg.: držav. in dežel. poslanca, gimn. prof. Evgena Jarca (za okr. glav.: Črnomelj, Kočevje, Novo mesto); gimn. prof. Antona Jeršinovica (za okr. glav.: Kamnik, Kranj, Radovljica); realč. prof. Milana Pajka (za okr. glav.: Ljubljana, Litija, Krško in mesto Ljubljana); gimn. prof. dr. Jakob Žmavc je bil potrjen za nadaljnjo dobo 5 let (za okr. glav.: Postojna in Logatec).

Izdaja in zalaga „Muzejsko društvo za Kranjsko“.

Tisk J. Blasnikovih nasl. v Ljubljani.

1-9 / DM 450.– antiqu.

